COLLECTIO

SELECTA

SS. ECCLESIÆ PATRUM.

LX.

PATRES QUARTI ECCLESIAE SAECULI.

S. AMBROSIUS.

VII.

PROSTAT INSUPER VENALE

MONTIS PESSULANI,

Apud **VIRENQUE**, bibliopolam;

PARISIIS,

Apud **BIBLIOPOLAM**, cui nomen gallice:

SOCIÉTÉ POUR LA PUBLICATION DES BONS LIVRES

Rue des Saints-Pères, 16;

AQUIS SEXTIIS,

Apud **MASSIE** et **JEAN**,

Via vulgò dicta du Pont-Moreau, 2.

PARISIIS – E TYPOGRAPHEO BOURGOGNE ET MARTINET,
VIA VULGO DICTA JACOB, N° 30.

COLLECTIO

SELECTA

SS. ECCLESIÆ PATRUM,

COMPLECTENS

EXQUISITISSIMA OPERA

TUM DOGMATICA ET MORALIA, TUM APOLOGETICA ET ORATORIA;

ACCURANTIBUS

D. A. B. CAILLAU,

CANONICO HONORARIO CENOMANENSI ET CADURCENSI,

NONNULLISQUE CLERI GALLICANI PRESBYTERIS.

OPUS REGI DICATUM.

TOMUS SEXAGESIMUS.

PARISIIS,

APUD PARENT-DESBARRES, EDITOREM,

Pluribus extraneorum ordinum insignibus decoratum

VIA VULGO DICTA DE SEINE, 48.

M. DCCC. XXXIX.

S. AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

OPERUM

PARS II.

TRACTATUS DOGMATICI.

DE MYSTERIIS, LIBER UNUS.
DE SACRAMENTIS, LIBRI VI.
DE POENITENTIA, LIBRI II.

PARS III.

TRACTATUS MORALES.

DE OFFICIIS MINISTRORUM, LIBRI III.
DE VIRGINIBUS, LIBRI III.
DE VIDUIS, LIBER UNUS.
DE VIRGINITATE.
DE INSTITUTIONE VIRGINUM.
IN EXHORTATIONEM VIRGINITATIS.
DE LAPSU VIRGINIS.

S. AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

DE MYSTERIIS

LIBER UNUS [1].

CAPUT I.

Tractatibus, quos ante de moribus Sanctus habuerat, subjecturum se mysteriorum expositionem spondet. Deinde cur ea non prius patefecerit, declarato, mysticam aggreditur apertionem, quam a Christo ipso olim celebratam demonstrat.

I. De moralibus [2] quotidianum sermonem habuimus, cum vel Patriarcharum gesta, vel Proverbiorum legerentur præcepta; ut his informati atque instituti assuesceretis majorum ingredi vias, eorumque iter carpere, ac divinis obedire oraculis: quo renovati per baptismum, ejus vitæ usum teneretis, quæ ablutos deceret.

II. Nunc de mysteriis dicere tempus admonet, atque ipsam sacramentorum rationem edere: quam ante baptismum si putassemus insinuandam nondum initiatis, prodidisse potius quam edidisse æstimaremur. Deinde quod

[1] Scriptus circa annum 387. — [2] Vide D. Guillon, tom. IX, p. 261-267.

inopinantibus melius se ipsa lux mysteriorum infuderit, quam si eam sermo aliquis præcucurrisset.

III. Aperite igitur aures, et bonum odorem vitæ æternæ inhalatum vobis munere sacramentorum carpite : quod vobis significavimus, cum apertionis (1) celebrantes mysterium diceremus : «Ephpheta, quod est adaperire[1];» ut venturus unusquisque ad gratiam quid interrogaretur, cognosceret : quid responderet, meminisse deberet.

IV. Hoc mysterium celebravit Christus in Evangelio, sicut legimus, cum mutum curaret et surdum. Sed ille os tetigit; quia et mutum curabat et virum : in altero, ut os ejus infusæ sono vocis aperiret; in altero, quia tactus iste virum decebat, fœminam non decebat.

CAPUT II.

Quid initiandi Ecclesiam ingressi promiserint, quibusve coram testibus, et quamobrem se converterint ad Orientem?

V. Post hæc reserata tibi sunt Sancta sanctorum, ingressus es regenerationis sacrarium : repete quid interrogatus sis, recognosce quid responderis. Renuntiasti diabolo et operibus ejus, mundo et luxuriæ ejus ac voluptatibus. Tenetur vox tua, non in tumulo mortuorum, sed in libro viventium.

VI. Vidisti illic levitam, vidisti sacerdotem, vidisti summum sacerdotem. Noli considerare corporum figuras, sed mysteriorum gratiam. Præsentibus Angelis locutus es, sicut scriptum est : «Quia labia sacerdotis custodiunt

[1] Marc. VII, 34.

» scientiam, et legem exquirunt ex ore ipsius; quoniam » Angelus est Domini omnipotentis[1]. » Non est fallere, non est negare : Angelus est qui regnum Christi et vitam æternam annuntiat. Non specie tibi æstimandus sit, sed munere. Quid tradiderit considera, usum ejus expende, et statum ejus agnosce.

VII. Ingressus es igitur ut adversarium tuum cerneres cui renuntiandum in os putaris (2) : ad Orientem converteris, qui enim renuntiat diabolo, ad Christum convertitur, illum directo cernit obtutu.

CAPUT III.

In aqua et sacris ministris præsentiam atque operationem Divinitatis considerandam esse, pluribus figuris quibus baptisma jam inde a mundi creatione ac postea prænuntiatum est, docet.

VIII. QUID vidisti? Aquas utique, sed non solas : levitas illic ministrantes, summum sacerdotem interrogantem et consecrantem. Primo omnium docuit te Apostolus non ea contemplanda nobis « Quæ videntur, sed quæ non » videntur; quoniam quæ videntur, temporalia sunt : quæ » autem non videntur, æterna[2]. » Nam et alibi habes : « Quia invisibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta » sunt comprehenduntur : sempiterna quoque virtus ejus » ac Divinitas operibus æstimatur[3]. » Unde et ipse Dominus ait : « Si mihi non creditis, vel operibus credite[4]. » Crede ergo Divinitatis illic adesse præsentiam. Operatio-

[1] Malach. II, 7. — [2] 2 Cor. IV, 18. — [3] Rom. I, 20. — [4] Joan. X, 38.

nem credis, non credis præsentiam? Unde sequeretur operatio, nisi præcederet ante præsentia?

IX. Considera autem quam vetus mysterium sit, in ipsius mundi præfiguratum origine. In principio ipso, quando fecit Deus cœlum et terram, « Spiritus, inquit, » superferebatur super aquas [1]. » Qui superferebatur super aquas, non operabatur super aquas? Sed quid dicam operabatur? quod ad præsentiam spectat, superferebatur. Non operabatur, qui superferebatur? Cognosce quia operabatur in illa mundi fabrica, quando tibi dicit Propheta : « Verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus » omnis virtus eorum [2]. » Utrumque prophetico subnixum est testimonio, et quia superferebatur, et quia operabatur. Quia superferebatur, Moyses dicit ; quia operabatur, David testificatur.

X. Accipe aliud testimonium. Corrupta erat caro omnis ab iniquitatibus suis. « Non permanebit, inquit Deus, » Spiritus meus in hominibus, quia carnes sunt [3]. » Quo ostendit Deus quia carnali immunditia, et gravioris labe peccati gratia spiritalis avertitur. Unde volens Deus reparare quod deerat, diluvium fecit, et justum Noë in arcam jussit ascendere [4]. Qui dum, decedente diluvio, corvum dimisisset prius, qui non revertit [5] ; dimisit columbam, quæ cum ramo oleæ legitur revertisse. Vides aquam, vides lignum, columbam aspicis, et dubitas de mysterio?

XI. Aqua est ergo qua caro mergitur, ut omne abluatur carnale peccatum. Sepelitur illic omne flagitium. Lignum est in quo suffixus est Dominus Jesus, cum pateretur pro nobis. Columba est in cujus specie descendit Spiritus sanctus, sicut didicisti in Novo Testamento, qui tibi pacem animæ, tranquillitatem mentis inspirat [6]. Cor-

[1] Gen. I, 2. — [2] Psal. XXXII, 6. — [3] Gen. VI, 3. — [4] Id. VII, 1, et seqq. — [5] Id. VIII, 7, 8. — [6] Matth. III, 16.

vus est figura peccati, quod exit, et non revertitur; si in te quoque justi custodia et forma servetur.

XII. Tertium quoque testimonium est, sicut te Apostolus docet : « Quoniam patres nostri omnes sub nube » fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse » baptizati sunt, in nube et in mari[1]. » Denique et ipse Moyses dicit in Cantico : « Misisti Spiritum tuum, et ope» ruit eos mare[2]. » Advertis quod in illo Hebræorum transitu jam tunc sacri baptismatis figura præcesserit, in quo Ægyptius interiit, et Hebræus evasit. Quid enim aliud in hoc quotidie sacramento docemur, nisi quia culpa mergitur, et error aboletur : pietas autem et innocentia tuta permansit?

XIII. Audis quia sub nube fuerunt patres nostri, et bona nube, quæ carnalium refrigeravit incendia passionum. Bona nubes obumbrat quos revisit Spiritus sanctus. Denique supervenit in Mariam virginem, et virtus Altissimi obumbravit ei[3]; quando redemptionem genti genuit humanæ. Et illud miraculum per Moysen in figura factum est[4]. Si ergo in figura affuit Spiritus, non adest in veritate, cum Scriptura tibi dicat : « Quia Lex per Moysen » data est, gratia autem et veritas per Jesum Christum » facta est[5]. »

XIV. Merrha fons amarissimus erat : misit in eum Moyses lignum, et dulcis est factus[6]. Aqua enim sine prædicatione Dominicæ crucis ad nullos usus futuræ salutis est (5) : cum vero salutaris fuerit crucis mysterio consecrata, tunc ad usum spiritalis lavacri et salutaris poculi temperatur. Sicut ergo in illum fontem Moyses misit lignum, hoc est, Propheta ; ita et in hunc fontem sacer-

[1] 1 Cor. x, 1, 2. — [2] Exod. xv, 10. — [3] Luc. I, 35. — [4] Exod. xiv, 21, et seqq. — [5] Joan. I, 17. — [6] Exod. xv, 23, et seqq.

dos prædicationem Dominicæ crucis mittit, et aqua fit dulcis ad gratiam.

XV. Non ergo solis corporis tui credas oculis: magis videtur quod non videtur; quia istud temporale, illud æternum aspicitur, quod oculis non comprehenditur, animo autem ac mente cernitur.

XVI. Denique doceat te decursa Regnorum lectio. Naaman Syrus erat, et lepram habebat, nec ab ullo mundari poterat[1]. Tunc ait puella ex captivis, quoniam esset Propheta in Israël, qui posset eum a lepræ contagione mundare. Sumpto, inquit, auro et argento, perrexit ad regem Israël. Qui cognita adventus ejus causa, scidit vestimenta sua, dicens quod tentaretur magis, cum de se ea quæ non essent potestatis regiæ, poscerentur: Eliseus autem regi intimavit ut ad se dirigeret Syrum, quo cognosceret quod esset Deus in Israël. Et cum venisset, mandavit ei ut septies mergeretur in Jordane fluvio.

XVII. Tunc ille secum tractare cœpit quod meliores aquas haberet patriæ suæ, in quibus se sæpe mersisset, et nunquam a lepra esset ablutus; eoque revocatus non obediebat mandatis Prophetæ: sed et admonitu et persuasionibus servulorum acquievit, ac mersit. Mundatusque illico intellexit non aquarum esse quod unusquisque mundatur, sed gratiæ.

XVIII. Cognosce nunc quæ sit illa puella ex captivis junior, scilicet ex gentibus congregatio, id est, Ecclesia Domini depressa ante captivitate peccati, quando libertatem adhuc gratiæ non habebat; cujus consilio vanus ille populus nationum verbum audivit propheticum, de quo ante diu dubitavit; postea tamen ubi credidit exequendum, ablutus est ab omni contagione vitiorum. Et ille

[1] 4 Reg. v, 1, et seqq.

quidem dubitavit, antequam sanaretur: tu jam sanatus es, et ideo dubitare non debes.

CAPUT IV.

Aquam non mundare sine Spiritu, Joannis testimonio et ipsis quibus idem sacramentum administratur, verbis declaratur. Quod etiam asseritur significatum per Evangelicam piscinam, et paralyticum a Domino ibi sanatum: quo loco Spiritus sanctus in ejusdem Christi baptismo vere descendisse ostenditur, et quid in hoc mysterio intelligendum?

XIX. Ideo tibi ante prædictum est, ut non hoc solum crederes quod videbas; ne forte et tu diceres: Hoc est illud magnum mysterium; « Quod oculus non vidit, nec » auris audivit, nec in cor hominis ascendit [1] ? » Aquas video, quas videbam quotidie: istæ me habent mundare, in quas sæpe descendi, et nunquam mundatus sum? Hinc cognosce quod aqua non mundat sine Spiritu.

XX. Ideoque legisti quod tres testes in baptismate unum sunt, aqua, sanguis, et Spiritus [2]; quia si unum horum detrahas, non stat baptismatis sacramentum. Quid est enim aqua sine cruce Christi? Elementum commune, sine ullo sacramenti effectu. Nec iterum sine aqua regenerationis mysterium est: « Nisi enim quis renatus fuerit » ex aqua et Spiritu, non potest introïre in regnum Dei [3].» Credit autem etiam catechumenus in crucem Domini Jesu, qua et ipse signatur: sed nisi baptizatus fuerit in

[1] 1 Cor. II, 9. — [2] 1 Joan. V, 7. — [3] Joan. III, 5.

nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, remissionem non potest accipere peccatorum, nec spiritualis gratiæ munus haurire.

XXI. Ergo ille Syrus septies mersit in Lege[1] : tu autem baptizatus es in nomine Trinitatis, confessus es Patrem, recordare quid feceris, confessus es Filium, confessus es Spiritum sanctum. Tene ordinem rerum in hac fide, mundo mortuus es, et Deo resurrexisti. Et quasi in illo mundi consepultus elemento, peccato mortuus, ad vitam es resuscitatus æternam. Crede ergo quia non sunt vacuæ aquæ.

XXII. Ideo tibi dictum est : « Quia Angelus Domini » descendebat secundum tempus in natatoriam, et move- » batur aqua; et qui prior descendisset in natatoriam » post commotionem aquæ, sanus fiebat a languore quo- » cumque tenebatur[2]. » Hæc piscina in Hierosolymis erat, in qua unus annuus sanabatur : sed nemo ante sanabatur, quam descendisset Angelus. Ut esset indicium quia descenderat Angelus, movebatur aqua propter incredulos. Illis signum, tibi fides : illis Angelus descendebat, tibi Spiritus sanctus : illis creatura movebatur, tibi Christus operatur ipse Dominus creaturæ.

XXIII. Tunc curabatur unus, nunc omnes sanantur : aut certe unus solus populus christianus; est enim in aliquibus et aqua mendax[3]. Non sanat baptismus perfidorum, non mundat, sed polluit, Judæus urceos baptizat et calices, quasi insensibilia vel culpam possint recipere, vel gratiam[4]. Tu baptiza hunc calicem tuum sensibilem, in quo bona opera tua luceant, in quo gratiæ tuæ splendor fulgeat. Ergo et illa piscina in figura; ut credas quia in hunc fontem vis divina descendit.

[1] 4 Reg. v, 14. — [2] Joan. v, 4. — [3] Jerem. xv, 18. — [4] Marc. vii, 4.

XXIV. Denique paralyticus ille expectabat hominem[1]. Quem illum, nisi Dominum Jesum natum ex Virgine: cujus adventu non jam umbra sanaret singulos, sed veritas universos? Iste est ergo qui expectabatur ut descenderet, de quo dixit Deus Pater ad Joannem Baptistam: « Super quem videris Spiritum descendentem de cœlo, » et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu » sancto[2]. » De quo testificatus est Joannes dicens : « Quia » vidi Spiritum descendentem de cœlo quasi columbam » et manentem super eum[3]. » Et hic quare Spiritus sicut columba descendit, nisi ut tu videres, nisi ut tu agnosceres columbam etiam illam quam Noë justus emisit ex arca[4], istius columbæ speciem fuisse, ut typum agnosceres sacramenti?

XXV. Et fortasse dicas : Cum illa vera columba fuerit quæ emissa est, hic quasi columba descenderit : quomodo illic speciem fuisse dicimus, hic veritatem; cum secundum Græcos in specie columbæ Spiritum descendisse sit scriptum[5]? Sed quid tam verum quam Divinitas quæ manet semper? Creatura autem non potest veritas esse, sed species, quæ facile solvitur atque mutatur. Simul quia eorum qui baptizantur, non in specie esse debeat, sed vera simplicitas. Unde et Dominus ait : « Estote astuti sicut serpen» tes, et simplices sicut columbæ[6]. » Merito ergo sicut columba descendit, ut admoneret nos simplicitatem columbæ habere debere. Speciem autem et pro veritate accipiendam legimus et de Christo : « Et specie inventus » ut homo[7]; » et de Patre Deo : « Neque speciem ejus vi» stis[8]. »

[1] Joan. v, 7. — [2] Id. i, 33. — [3] Ibid. 32. — [4] Gen. viii, 8. — [5] Luc. iii, 12. — [6] Matth. x, 16. — [7] Philip. ii, 7. — [8] Joan. v, 37.

CAPUT V.

Confirmatur adesse Christum in baptismate, atque adeo non considerandos ejus ministros. Demum confessio Trinitatis a baptizatis edi solita paucis expenditur.

XXVI. Est-ne adhuc quod dubitare debeas, cum evidenter tibi clamet in Evangelio Pater, qui ait : « Hic est » Filius meus in quo complacui[1] ? » clamet Filius, super quem sicut columba se demonstravit Spiritus sanctus? clamet et Spiritus sanctus, qui sicut columba descendit? clamet David : « Vox Domini super aquas, Deus majesta» tis intonuit : Dominus super aquas multas[2] ? » Cum tibi Scriptura testetur quod ad Hierobaal preces ignis descenderit de cœlo[3], et rursus precante Elia[4], ignis sit missus qui sacrificium consecravit.

XXVII. Non merita personarum consideres, sed officia sacerdotum. Et si merita spectes, sicut Eliam consideres : Petri quoque merita spectato, vel Pauli, qui acceptum a Domino Jesu hoc nobis mysterium tradiderunt. Ignis illis visibilis mittebatur, ut crederent : nobis invisibilis operatur, qui credimus : illis ad figuram, nobis ad commonitionem. Crede ergo adesse Dominum Jesum invocatum precibus sacerdotum, qui ait : « Ubi fuerint duo vel tres, » ibi et ego sum[4] ; » quanto magis ubi est Ecclesia, ubi mysteria sua sunt, ibi dignatur suam impertire præsentiam?

XXVIII. Descendisti igitur, recordare quid responderis,

[1] Matth. III, 17. — [2] Psal. XXVIII, 3. — [3] Judic. VI, 21. — [4] 3 Reg. XVIII, 38. — [5] Matth. XVIII, 20.

quod credas in Patrem, credas in Filium, credas in Spiritum sanctum. Non habes illic : Credo in majorem et minorem et ultimum : sed eadem vocis tuæ cautione constringeris, ut similiter credas in Filium, sicut in Patrem credis : similiter in Spiritum sanctum credas, sicut credis in Filium; hoc solo excepto, quod in crucem solius Domini Jesu fateris tibi esse credendum.

CAPUT VI.

Egressis e fonte baptismatis quare unctio fiat in capite : cur etiam pedum lotio post baptismum; quæve peccata utrisque remittantur?

XXIX. Post hæc utique ascendisti ad sacerdotem : considera quid secutum sit. Nonne illud quod ait David : « Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, » barbam Aaron[1] ? » Hoc est unguentum, de quo et Salomon ait : « Unguentum exinanitum est nomen tuum, prop» terea adolescentulæ dilexerunt te, et attraxerunt te[2]. » Quantæ hodie renovatæ animæ dilexerunt te, Domine Jesu, dicentes : « Attrahe nos post te, in odorem vestimen» torum tuorum currimus[3]; » ut odorem resurrectionis haurirent?

XXX. Quare hoc fiat intellige, quia « Oculi sapientis » in capite ejus[4]. » Ideo in barbam defluit, id est, in gratiam juventutis; ideo in barbam Aaron, ut fias electum genus, sacerdotale, pretiosum; omnes enim in regnum Dei et in sacerdotium ungimur gratia spiritali.

[1] Psal. CXXXII, 2. — [2] Cant. I, 2. — [3] Ibid. 3. — [4] Eccle. II, 14.

XXXI. Ascendisti de fonte, memento Evangelicæ lectionis. Etenim Dominus noster Jesus in Evangelio lavit pedes Discipulis suis. Quando venit ad Simonem Petrum, ait Petrus : « Non lavas mihi pedes in æternum [1]; » non advertit mysterium, et ideo ministerium recusavit; quod gravari humilitatem servi crederet, si sibi obsequium Domini patienter admitteret. Cui respondit Dominus : « Si » non lavero tibi pedes, non habebis partem mecum. » Quo audito, Petrus : « Domine, non tantum pedes, inquit, » sed et manus et caput. » Respondit Dominus : « Qui lotus » est, non indiget nisi ut pedes lavet : sed est mundus » totus [2]. »

XXXII. Mundus erat Petrus, sed plantam lavare debebat; habebat enim primi hominis de successione peccatum : quando eum supplantavit serpens, et persuasit errorem [3]. Ideo planta ejus abluitur (4), ut hæreditaria peccata tollantur; nostra enim propria per baptismum relaxantur.

XXXIII. Simul cognosce mysterium in ipso humilitatis consistere ministerio; ait enim : « Si ego lavi vobis pedes » dominus et magister; quanto magis et vos debetis lavare » pedes invicem vobis [4]? » Cum enim ipse auctor salutis per obedientiam nos redemit; quanto magis nos servuli ejus humilitatis et obedientiæ exhibere debemus obsequium?

[1] Joan. XIII, 8. — [2] Ibid. 9, 10. — [3] Gen. III, 6. — [4] Joan. XIII, 14.

CAPUT VII.

Vestimentis candidis peccatorum ablutionem indicari: cujus opera ut Ecclesia se nigram atque decoram diceret, effectum est. Angelos nitorem ejus sicut et Dominicæ carnis miratos esse; quin imo ipsummet Christum sub variis figuris commendasse Sponsæ suæ formam: quorum in se mutui affectus describuntur.

XXXIV. Accepisti post hæc vestimenta candida, ut esset indicium quod exueris involucrum peccatorum, indueris innocentiæ casta velamina, de quibus dixit Propheta: « Asperges me hyssopo, et mundabor: lavabis me, » et super nivem dealbabor[1]. » Qui enim baptizatur, et secundum Legem et secundum Evangelium videtur esse mundatus: secundum Legem, quia hyssopi fasciculo Moyses aspergebat sanguinem agni[2]: secundum Evangelium, quia Christi erant candida vestimenta sicut nix, cum resurrectionis suæ gloriam in Evangelio demonstraret. Super nivem ergo dealbatur, cui culpa dimittitur[3]. Unde et per Esaïam Dominus ait: « Si fuerint peccata vestra » sicut phœnicium, ut nivem dealbabo[4]. »

XXXV. Hæc vestimenta habens Ecclesia per lavacrum regenerationis assumpta, dicit in Canticis: « Nigra sum et » decora, filiæ Hierusalem[5]. » Nigra per fragilitatem conditionis humanæ, decora per gratiam: nigra, quia ex peccatoribus; decora fidei sacramento. Hæc vestimenta cer-

[1] Psal. L, 9. — [2] Exod. XII, 22. — [3] Matth. XVII, 2. — [4] Isaï. I, 18. — [5] Cant. I, 4.

nentes filiæ Hierusalem stupefactæ dicunt : « Quæ est hæc » quæ ascendit dealbata[1] ? » Hæc erat nigra, unde nunc subito dealbata !

XXXVI. Dubitaverunt etiam Angeli cum resurgeret Christus, dubitaverunt Potestates cœlorum videntes quod caro in cœlum ascenderet. Denique dicebant : « Quis est » iste Rex gloriæ ? » Et cum alii dicerent : « Tollite portas » principes vestri, et elevamini portæ æternales, et introibit » Rex gloriæ ; » alii dubitabant dicentes : « Quis est iste Rex » gloriæ[2] ? » In Esaïa quoque habes dubitantes Virtutes cœlorum dixisse : « Quis est iste qui ascendit ex Edom, » rubor vestimentorum ejus ex Bosor, speciosus in stola » candida[3]. »

XXXVII. Christus autem videns Ecclesiam suam in vestimentis candidis, pro qua ipse, ut habes in Zachariæ Libro prophetæ, sordida vestimenta susceperat[4], vel animam regenerationis lavacro mundam atque ablutam, dicit : « Ecce formosa es, proxima mea, ecce es formosa, » oculi tui sicut columbæ[5] ; » in cujus specie Spiritus sanctus descendit de cœlo[6]. Formosi oculi sicut columbæ ; quia in ejus specie Spiritus sanctus descendit de cœlo.

XXXVIII. Et infra : « Dentes tui sicut grex tonsarum, » quæ ascenderunt de lavacro, quæ omnes geminos creant, » et infœcunda non est in eis ; ut resticula coccinea labia » tua[7]. » Non mediocris ista laudatio. Primum dulci comparatione tonsarum ; capras enim et in altis pasci sine periculo novimus, et in præruptis securas cibum capere : deinde cum tondentur, deonerari superfluis. Harum gregi comparatur Ecclesia, multas in se habens animarum virtutes, quæ per lavacrum superflua peccata deponant, quæ

[1] Cant. VIII, 5. — [2] Psal. XXIII, 8, 9. — [3] Isaï. LXIII, 1. — [4] Zach. III, 3. — [5] Cant. IV, 1. — [6] Luc. III, 22. — [7] Cant. IV, 2, 3.

mysticam fidem et moralem gratiam deferant Christo, quæ crucem Domini Jesu loquantur.

XXXIX. In iis formosa est Ecclesia. Unde ad eam Verbum Deus dicit : « Tota formosa es, proxima mea ; et reprehensio non est in te ; » quia culpa demersa est. « Ades huc a Libano, Sponsa, ades huc a Libano : transibis, et pertransibis a principio fidei[1] ; » eo quod renuntians mundo transierit sæculum, pertransierit ad Christum. Et iterum dicit ad eam Deus Verbum : « Quid pulchra et suavis facta es charitas in deliciis tuis? Statura tua similis facta est palmæ, et ubera tua botris[2]. »

XL. Cui respondet Ecclesia : « Quis dabit te, frater, mihi lactentem ubera matris meæ? Inveniens te foris, osculabor te : et quidem non spernent me. Assumam te, et inducam te in domum matris meæ, et in secretum ejus quæ concepit me. Docebis me[3]. » Vides quemadmodum delectata munere gratiarum, ad interiora cupit mysteria pervenire, et omnes sensus suos consecrare Christo ! Adhuc quærit, adhuc suscitat charitatem, et suscitari sibi eam poscit a filiabus Hierusalem, quarum gratia, hoc est, animarum fidelium, Sponsum in amorem sui uberiorem desiderat provocari.

XLI. Unde Dominus Jesus et ipse invitatus tantæ studio charitatis, pulchritudine decoris et gratiæ ; quod nulla jam in ablutis delicta sorderent, dicit ad Ecclesiam : « Pone me ut signaculum in cor tuum, ut sigillum in brachium tuum[4] ; » hoc est, decora es, proxima mea, tota formosa es, nihil tibi deest. « Pone me ut signaculum in cor tuum ; » quo fides tua pleno fulgeat sacramento. Opera quoque tua luceant, et imaginem Dei præferant, ad cujus imaginem facta es. Charitas tua nulla persecutione minuatur, quam multa aqua excludere, flumina undare non possint.

[1] Cant. IV, 7, 8. — [2] Id. VII, 6, 7. — [3] Id. VIII, 1, 2. — [4] Ibid. 6.

XLII. Unde repete quia accepisti signaculum spiritale (5), spiritum sapientiæ et intellectus, spiritum consilii atque virtutis, spiritum cognitionis atque pietatis, spiritum sancti timoris[1]: et serva quod accepisti. Signavit te Deus Pater, confirmavit te Christus Dominus; et dedit pignus Spiritus in cordibus tuis[2], sicut Apostolica lectione didicisti.

CAPUT VIII.

De mystico Dominici altaris convivio: quod ne quispiam minoris faciat, ostenditur Synagogæ sacris antiquius esse; cum in sacrificio Melchisedech expressum fuerit: ipso autem manna longe præstantius, cum sit corpus Christi; ac inter utrumque perelegans comparatio instituitur.

XLIII. His abluta plebs dives insignibus, ad Christi contendit altaria, dicens: « Et introibo ad altare Dei, ad » Deum qui lætificat juventutem meam[3]; » depositis enim inveterati erroris exuviis, renovata in aquilæ juventute, cœleste illud festinat adire convivium. Venit igitur, et videns sacrosanctum altare compositum, exclamans, ait: « Parasti in conspectu meo mensam. » Hanc loquentem inducit David dicens: « Dominus pascit me, et nihil mihi » deerit: in loco pascuæ ibi me collocavit. Super aquam » refectionis educavit me. » Et infra: « Nam etsi ambulem » in medio umbræ mortis, non timebo mala; quoniam tu » mecum es. Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata

[1] Isaï. XI, 2. — [2] 2 Cor. V, 2. — [3] Psal. XLII, 4.

» sunt. Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui » tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum, et po» culum tuum inebrians quam præclarum est[1] !

XLIV. Nunc illud consideremus, ne quis forte visibilia videns (quoniam quæ sunt invisibilia, non videntur, nec possunt humanis oculis comprehendi) dicat forte : Judæis Deus manna pluit, pluit coturnices[2] : Ecclesiæ autem illi dilectæ hæc sunt quæ præparavit ; de quibus dictum est: « Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor » hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus » eum[3] ? Ergo ne quis hoc dicat, summo studio volumus comprobare quod et antiquiora sunt sacramenta Ecclesiæ quam Synagogæ, et præstantiora quam manna est.

XLV. Antiquiora docet lectio Genesis quæ decursa est[4] ; Synagoga enim ex lege Moysi principium sumpsit[5]: Abraham vero longe anterior, qui victis hostibus, et nepote proprio recepto, cum potiretur victoria ; tunc illi occurrit Melchisedech, et protulit ea quæ Abraham veneratus accepit. Non Abraham protulit, sed Melchisedech ; qui inducitur sine Patre, sine matre, neque initium dierum, neque finem habens, similis autem Filio Dei : de quo ait Paulus ad Hebræos : « Quia manet sacerdos in per» petuum[6] ; » qui interpretatione latina dicitur Rex justitiæ, rex pacis.

XLVI. Non agnoscis quis iste sit? Potest homo esse rex justitiæ, cum ipse vix justus sit? Potest esse rex pacis, cum vix possit esse pacificus ? Sine matre secundum Divinitatem ; quia ex Patre Deo genitus est, unius substantiæ cum Patre : sine Patre secundum incarnationem, qui natus ex Virgine est : initium et finem non habens, quia ipse est initium et finis omnium, primus et novissimus. Non

[1] Psal. XXII, 1-5. — [2] Exod. XVI, 13.— [3] 1 Cor. II, 9.— [4] Gen. XIV, 18. — [5] Exod. XXXIV, 1, et seqq. — [6] Hebr. V,I, 1, et seqq.

igitur humani, sed divini est muneris sacramentum quod accepisti, ab eo prolatum qui benedixit fidei patrem Abraham, illum cujus gratiam et gesta miraris.

XLVII. Probatum est antiquiora esse Ecclesiæ sacramenta, nunc cognosce potiora. Revera mirabile est quod manna Deus pluerit patribus, et quotidiano cœli pascebantur alimento. Unde dictum est : « Panem Angelorum » manducavit homo [1]. » Sed tamen panem illum qui manducaverunt, omnes in deserto mortui sunt : ista autem esca quam accipis, iste panis vivus qui descendit de cœlo, vitæ æternæ substantiam subministrat; et quicumque hunc manducaverit, non morietur in æternum : et est corpus Christi.

XLVIII. Considera nunc utrum præstantior sit panis Angelorum, an caro Christi, quæ utique corpus est vitæ. Manna illud e cœlo, hoc supra cœlum [2] : illud cœli, hoc Domini cœlorum : illud corruptioni obnoxium, si in diem alterum servaretur; hoc alienum ab omni corruptione, quod quicumque religiose gustaverit, corruptionem sentire non poterit. Illis aqua de petra fluxit, tibi sanguis e Christo [3] : illos ad horam satiavit aqua, te sanguis diluit in æternum [4]. Judæus bibit, et sitit : tu cum biberis, sitire non poteris : et illud in umbra, hoc in veritate.

XLIX. Si illud quod miraris, umbra est; quantum istud est, cujus et umbram miraris? Audi quia umbra est quæ apud patres facta est : « Bibebant, inquit, de conse» quenti eos petra : petra autem erat Christus. Sed non in » pluribus eorum complacitum est Deo; nam prostrati sunt » in deserto [5]. » Hæc autem in figura facta sunt nostra. Cognovisti præstantiora; potior est enim lux quam umbra, veritas quam figura, corpus auctoris quam manna de cœlo.

[1] Psal. LXXVII, 25. — [2] Exod. XVI, 14. — [3] Id. XVII, 6. — [4] Joan. VI, 55, et seqq. — [5] 1 Cor. X, 4, 5.

CAPUT IX.

Ne quis externa perculsus specie : in fide fluctuet, plurimis exemplis, quibus mutatam aut victam fuisse naturam constat, in medium allatis, e pane veram Christi carnem fieri evincit. Postremo nonnullis quæ ad effectus ejus, utentium dispositiones ac similia pertinent, figurate propositis, tractatum claudit.

L. Forte dicas : Aliud video, quomodo tu mihi asseris quod Christi corpus accipiam ? Et hoc nobis adhuc superest ut probemus. Quantis igitur utimur exemplis? Probemus non hoc esse quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit : majoremque vim esse benedictionis quam naturæ; quia benedictione etiam natura ipsa mutatur.

LI. Virgam tenebat Moyses, projecit eam, et facta est serpens[1]. Rursus prehendit caudam serpentis, et in virgæ naturam revertit. Vides igitur prophetica gratia bis mutatam esse naturam et serpentis et virgæ? Currebant Ægypti flumina puro aquarum meatu, subito de fontium venis sanguis cœpit erumpere, et non erat potus in fluviis[2]. Rursus a Prophetæ prece cruor cessavit fluminum, aquarum natura remeavit. Circumclusus undique erat populus Hebræorum, hinc Ægyptiis vallatus, inde mari clausus[3] : virgam levavit Moyses, separavit se aqua, et in murorum specie congelavit, atque inter undas via pedestris apparuit. Jordanis retrorsum conversus contra naturam in sui fontis revertit exordium[4]. Nonne claret naturam vel ma-

[1] Exod. IV, 3, 4. — [2] Id. VII, 20, et seqq. — [3] Id. XIV, 21, et seqq. — [4] Josuë. III, 16.

ritimorum fluctuum vel fluvialis cursus esse mutatam? Sitiebat populus patrum, tetigit Moyses petram, et aqua de petra fluxit. Numquid non præter naturam operata est gratia, ut aquam vomeret petra, quam non habebat natura? Merrha fluvius amarissimus erat, ut sitiens populus bibere non posset. Misit Moyses lignum in aquam, et amaritudinem suam aquarum natura deposuit, quam infusa subito gratia temperavit[1]. Sub Eliseo propheta uni ex filiis Prophetarum excussum est ferrum de securi, et statim mersum est[2]. Rogavit Eliseum, qui amiserat ferrum: misit etiam Eliseus lignum in aquam, et ferrum natavit. Utique et hoc præter naturam factum cognoscimus; gravior est enim ferri species (6), quam aquarum liquor.

LII. Advertimus igitur majoris esse virtutis gratiam quam naturam, et adhuc tamen propheticæ benedictionis numeramus gratiam[3]? Quod si tantum valuit humana benedictio, ut naturam converteret; quid dicimus de ipsa consecratione divina, ubi verba ipsa Domini Salvatoris operantur? Nam sacramentum istud quod accipis, Christi sermone conficitur. Quod si tantum valuit sermo Eliæ, ut ignem de cœlo deponeret: non valebit Christi sermo, ut species mutet elementorum? De totius mundi operibus legisti: «Quia ipse dixit, et facta sunt: ipse mandavit, » et creata sunt[4]; » sermo ergo Christi qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non potest ea quæ sunt, in id mutare, quod non erant? Non enim minus est novas rebus dare, quam mutare naturas.

LIII. Sed quid argumentis utimur? Suis utamur exemplis, incarnationisque exemplo astruamus mysterii veritatem. Numquid naturæ usus præcessit, cum Jesus Dominus ex Maria nasceretur? Si ordinem quærimus, viro

[1] Exod. xv, 23, et seqq. — [2] 4 Reg. vi, 6. — [3] 3 Reg. xviii, 38. — [4] Psal. cxlviii, 5,

mixta fœmina generare consuevit. Liquet igitur quod præter naturæ ordinem Virgo generavit. Et hoc quod conficimus corpus, ex Virgine est : quid hîc quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse Dominus Jesus partus ex Virgine? Vera utique caro Christi, quæ crucifixa est, quæ sepulta est : vere ergo carnis illius sacramentum est.

LIV. Ipse clamat Dominus Jesus : « Hoc est corpus » meum [1]. » Ante benedictionem verborum cœlestium alia species nominatur, post consecrationem corpus significatur. Ipse dicit sanguinem suum. Ante consecrationem aliud dicitur, post consecrationem sanguis nuncupatur. Et tu dicis : Amen, hoc est, verum est. Quod os loquitur, mens interna fateatur : quod sermo sonat, affectus sentiat.

LV. His igitur sacramentis pascit Ecclesiam suam Christus, quibus animæ firmatur substantia : meritoque videns profectum ejus gratiæ continentem, dicit ad eam : « Quam » decora facta sunt ubera tua, soror mea Sponsa? quam » decora facta sunt a vino : et odor vestimentorum tuorum » super omnia aromata? Favus distillans labia tua, o Sponsa, » mel et lac sub lingua tua, et odor vestimentorum tuorum » sicut odor Libani. Hortus conclusus, soror mea Sponsa, » hortus conclusus, fons signatus [2]. » Quo significat signatum debere apud te manere mysterium, ne violetur operibus malæ vitæ, atque adulterio castitatis, ne divulgetur quibus non convenit, ne garrula loquacitate dispergatur in perfidos. Bona ergo debet esse fidei tuæ custodia, ut intemerata vitæ, ac silentii integritas perseveret.

LVI. Unde et Ecclesia altitudinem servans mysteriorum cœlestium, rejicit a se graviores venti procellas, et invitat vernantis gratiæ suavitatem : et sciens quod hortus suus Christo displicere non possit, ipsum advocat Sponsum,

[1] Matth. XXVI, 26. — [2] Cant. IV, 10, et seqq.

dicens : « Exurge, Aquilo, et veni, Auster : perfla hortum » meum, et defluant unguenta mea. Descendat frater meus » in hortum suum, et edat fructum pomiferarum suarum[2].» Bonas enim arbores et fructiferas habet, quæ radices suas tinxerint sacri fontis irriguo, et in bonos fructus novæ fœcunditatis germine pullulaverint; ut non jam prophetica cædantur securi, sed Evangelica ubertate fœcundentur[3].»

LVII. Denique fertilitate earum etiam Dominus delectatus respondet : « Ingressus sum in hortum meum, soror » mea Sponsa : vindemiavi myrrham meam cum unguentis » meis, manducavi cibum meum cum melle meo, bibi » potum meum cum lacte meo[3]. » Quare cibum et potum dixerit, fidelis intellige. Illud autem non dubium, quod in nobis ipse manducat et bibit, sicut in nobis legisti quia in carcere esse se dicit[4].

LVIII. Unde et Ecclesia videns tantam gratiam, hortatur filios suos, hortatur proximos, ut ad sacramenta concurrant, dicens : « Edite, proximi mei, et bibite, et ine- » briamini, fratres mei[5]. » Quid edamus, quid bibamus, alibi tibi per Prophetam Spiritus sanctus expressit dicens: « Gustate et videte quoniam suavis est Dominus : beatus » vir qui sperat in eo[6]. » In illo sacramento Christus est ; quia corpus est Christi : non ergo corporalis esca, sed spiritalis est. Unde et Apostolus de typo ejus ait : « Quia » patres nostri escam spiritalem manducaverunt, et potum » spiritalem biberunt[7] ; » corpus enim Dei corpus est spiritale : corpus Christi corpus est divini Spiritus ; quia Spiritus Christus, ut legimus : « Spiritus ante faciem nostram » Christus Dominus[8]. » Et in Petri Epistola habemus : « Christus pro nobis mortuus est[9]. » Denique cor nostrum

[1] Cant. IV, 16, et V, 1. — [2] Matth. III, 10. — [3] Cant. V, 1. — [4] Matth. XXV, 36. — [5] Cant. V, 1. — [6] Psal. XXXIII, 9. — [7] 1 Cor. X, 3. — [8] Thren. IV, 20. — [9] 1 Petr. II, 21.

esca ista confirmat, et potus iste lætificat cor hominis [1], ut Propheta memoravit.

LIX. Unde adepti omnia, sciamus regeneratos nos esse: nec dicamus: Quomodo regenerati sumus? Numquid in ventrem matris nostræ introivimus, et renati sumus? non agnosco usum naturæ. Sed nullus hîc naturæ ordo, ubi excellentia gratiæ est. Denique non semper usus naturæ generationem facit: generatum ex Virgine Christum Dominum confitemur, et naturæ ordinem denegamus. Non enim ex viro Maria concepit: sed de Spiritu sancto in utero accepit, ut dicit Matthæus: « Quia inventa est in » utero habens de Spiritu sancto [2]. » Si ergo superveniens Spiritus sanctus in Virginem, conceptionem operatus est, et generationis munus implevit: non utique dubitandum est quod superveniens in fontem, vel super eos qui baptismum consequuntur, veritatem regenerationis operetur.

[1] Psal. CIII, 15. — [2] Matth. I, 18.

S. AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

DE SACRAMENTIS

LIBRI VI (7).

LIBER I.

CAPUT I.

Ubi præmisit acturum se de sacramentis, quæ prius explicata non oportuit, accedit ad mysterium apertionis, quam a Christo in surdi ac muti curatione signatam docet.

I. De sacramentis[1] quæ accepistis, sermonem adorior, cujus rationem non oportuit ante præmitti; in christiano enim viro prima est fides. Ideo et Romæ fideles dicuntur qui baptizati sunt : et pater noster Abraham ex fide justificatus est, non ex operibus[2]. Ergo accepistis baptismum, credidistis. Nefas est enim me aliud æstimare; neque enim vocatus esses ad gratiam, nisi dignum te Christus sua gratia judicasset.

II. Ergo quid egimus sabbato? Nempe apertionem :

[1] Vide D. Guillon, tom. IX, p. 258-280. — [2] Rom. IV, 3.

quæ mysteria celebrata sunt apertionis, quando tibi aures tetigit sacerdos et nares. Quod significat in Evangelio Dominus noster Jesus Christus, cum ei oblatus esset surdus et mutus, et tetigit aures ejus et os ejus : aures, quia surdus erat; os, quia mutus; et ait : « Ephpheta[1]. » Hebraïcum verbum est, quod latine dicitur adaperire. Ideo ergo tibi sacerdos aures tetigit, ut aperirentur aures tuæ ad sermonem, et ad alloquium sacerdotis.

III. Sed dicis mihi : Quare nares? Ibi quia mutus erat, os tetigit; ut quia loqui non poterat sacramenta cœlestia, vocem acciperet a Christo. Et ibi, quia vir; hic, quia mulieres baptizantur, et non eadem puritas servi, quanta et Domini (cum enim ille peccata concedat, huic peccata donentur, quæ potest esse comparatio?) ideo propter gratiam operis et muneris non os tangit episcopus, sed nares; ut bonum odorem accipias pietatis æternæ, et ut dicas : « Christi enim bonus odor sumus Deo[2], » quemadmodum dixit Apostolus sanctus; et sit in te fidei devotionisque plena flagrantia.

CAPUT II.

Unctionem athletæ christiani exponit, quem ut excitet ad servandam fidem abrenuntiationis, testium quibus præsentibus ea facta est, dignitatem amplificat, ac demum rei lucem addit exemplo.

IV. Venimus ad fontem, ingressus es : considera quos videris, quid locutus sis considera, repete diligenter.

[1] Marc. vii, 34. — [2] 2 Cor. ii, 15.

Occurrit tibi levita, occurrit presbyter : unctus es quasi athleta Christi, quasi luctam hujus sæculi luctaturus, professus es luctaminis tui certamina. Qui luctatur, habet quod speret : ubi certamen, ibi corona. Luctaris in sæculo, sed coronaris a Christo, et pro certaminibus sæculi coronaris? Nam etsi in cœlo præmium, hic tamen meritum præmii collocatur.

V. Quando te interrogavit : Abrenuntias diabolo et operibus ejus, quid respondisti? Abrenuntio. Abrenuntias sæculo et voluptatibus ejus, quid respondisti? Abrenuntio. Memor esto sermonis tui, et nunquam tibi excidat tuæ series cautionis. Si chirographum homini dederis, teneris obnoxius, ut pecuniam ejus accipias : teneris astrictus, et reluctantem te fœnerator astringit; si recusas, vadis ad judicem, atque illic tua cautione convinceris.

VI. Ubi promiseris considera, vel quibus promiseris. Levitam vidisti, sed minister est Christi. Vidisti illum ante altaria ministrare. Ergo chirographum tuum tenetur non in terra, sed in cœlo. Considera ubi capias sacramenta cœlestia. Si hic corpus est Christi, hic et Angeli constituti sunt. « Ubi corpus, ibi et aquilæ[1], » legisti in Evangelio. Ubi corpus Christi, ibi et aquilæ volare consuerunt; ut terrena fugiant, cœlestia petant. Quare hoc dico? Quia et homines Angeli quicumque annuntiant Christum, et in Angelorum ascisci videntur locum. Quomodo? Accipe Baptistæ rationem. Joannes natus erat ex viro et muliere; attamen audi quia Angelus est et ipse : « Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, et præ» parabit viam tuam ante te[2]. » Accipe aliud Malachiæ prophetæ : « Quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, et » Legem exquirunt ex ore ipsius; Angelus est enim Dei

[1] Matth. XXIV, 28. — [2] Id. XI, 6.

» omnipotentis[1]. » Hæc ideo dicuntur, ut sacerdotis gloriam prædicemus, non ut aliquid personalibus meritis arrogetur.

VIII. Ergo abrenuntiasti mundo, abrenuntiasti sæculo, esto sollicitus. Qui pecuniam debet, semper cautionem suam considerat : et tu qui fidem debes Christo, fidem serva, quæ multo pretiosior quam pecunia est; fides enim æternum patrimonium est (8), pecunia temporale. Et tu ergo semper recordare quid promiseris; et eris cautior. Si teneas promissionem tuam, tenebis et cautionem tuam,

CAPUT III.

Licet fontem atque ministros tantum viderint neophyti, majora tamen esse quæ non videntur, auctor ostendit.

IX. Deinde accessisti propius : vidisti fontem, vidisti et sacerdotem supra fontem. Nec hoc possum dubitare, quod in animum vestrum non potuerit cadere, quod cecidit in illum Syrum Naaman[2]; quia etsi mundatus est, tamen ante dubitavit. Quare? Dicam, accipe.

X. Ingressus es, vidisti aquam, vidisti sacerdotem, vidisti levitam. Ne forte aliquis dixerit : Hoc est totum. Imo est totum. Vere totum, ubi tota innocentia, tota pietas, tota gratia, tota sanctificatio. Vidisti quæ videre potuisti oculis tui corporis, et humanis conspectibus : non vidisti illa quæ operantur; quia non videntur. Illa multo majora sunt quæ non videntur, quam quæ videntur; quoniam quæ videntur, temporalia sunt: quæ non videntur, æterna[3].

[1] Malach. II, 7. — [2] 4 Reg. V, 11, et seqq. — [3] 2 Cor. IV, 18.

CAPUT IV.

Sacramenta Christianorum diviniora et priora esse quam Judæorum : atque inibi de vocis Pascha *significatu.*

XI. Ergo dicamus primum, tene cautionem vocis meæ, et exige. Miramur mysteria Judæorum, quæ patribus nostris data sunt, primum vetustate sacramentorum, deinde sanctitate præstantia. Illud promitto quod diviniora et priora sacramenta sunt Christianorum quam Judæorum.

XII. Quid præcipuum quam quod per mare transiit Judæorum populus? ut de baptismo interim loquamur. Attamen qui transierunt Judæi, mortui sunt omnes in deserto. Cæterum qui per hunc fontem transit, hoc est, a terrenis ad cœlestia ; hic est enim transitus, ideo Pascha, hoc est, transitus ejus, transitus a peccato ad vitam, a culpa ad gratiam, ab inquinamento ad sanctificationem : qui per hunc fontem transit, non moritur, sed resurgit.

CAPUT V.

In historia leprosi Naaman signatum esse aquam illam, quæ Christi gratiam habeat, solam sanare. Christum baptizari voluisse tantum propter nos. Quamobrem Spiritus sanctus in columbæ specie apparens, in illum non prius descenderit, quam idem ille aquam Jordanis esset ingressus : quonamve modo istic affuerit tota Trinitas?

XIII. Naaman ergo leprosus erat, puella quædam ait uxori illius[1] : Dominus meus si vult mundari, vadat in terram Israël, et ibi inveniet eum, qui possit ei lepram tollere. Dixit illa dominæ suæ, uxor marito, Naaman regi Syriæ, qui eum quasi acceptissimum sibi misit ad regem Israël. Audivit rex Israël quod missus esset ad eum cujus lepram mundaret, et scidit vestem suam. Tunc Eliseus propheta mandat ei : Quid est quod scidisti vestem, quasi non sit Deus potens, qui mundet leprosum? Mitte illum ad me. Misit illum; cui advenienti ait Propheta : Vade in Jordanem, merge, et sanaberis.

XIV. Ille cœpit cogitare secum et dicere : Hoc est totum? Veni de Syria in terram Judæam, et dicitur mihi : Vade et descende in Jordanem, merge, et sanaberis; quasi flumina meliora non sint in patria mea. Dixerunt ergo ei servi : Domine, quare non facis verbum Prophetæ? Magis fac, et experire. Tunc ille ivit in Jordanem, mersit, et surrexit sanus.

[1] 4 Reg. v, 1 et seqq.

XV. Quid ergo significat? Vidisti aquam : sed non aqua omnis sanat, sed aqua sanat, quæ habet gratiam Christi. Aliud est elementum, aliud consecratio : aliud opus, aliud operatio. Aqua opus est (9), operatio Spiritus sancti est. Non sanat aqua, nisi Spiritus descenderit, et aquam illam consecraverit; sicut legisti quod cum Dominus noster Jesus Christus formam baptismatis daret, venit ad Joannem, et ait illi Joannes : « Ego a te debeo baptizari, » et tu venis ad me! Respondit illi Christus : Sine modo. » Sic enim decet nos implere omnem justitiam[1]. » Vide quia omnis justitia in baptismate constituta est.

XVI. Ergo quare Christus descendit, nisi ut caro ista mundaretur, caro quam suscepit de nostra conditione? Non enim ablutio peccatorum suorum Christo necessaria erat, qui peccatum non fecit : sed nobis erat necessaria, qui peccato manemus obnoxii. Ergo si propter nos baptismum, nobis forma est constituta, fidei nostræ forma proposita est (10).

XVII. Descendit Christus, Joannes astabat qui baptizabat, et ecce quasi columba Spiritus sanctus descendit. Non columba descendit, sed quasi columba. Memento quid dixerim : Christus carnem suscepit, non sicut carnem; sed carnis istius veritatem, veram carnem Christus suscepit : Spiritus autem sanctus non in veritate columbæ, sed in specie columbæ descendit de cœlo. Ergo vidit Joannes, et credidit.

XVIII. Descendit Christus, descendit et Spiritus sanctus. Quare prior Christus descendit, postea Spiritus sanctus; cum forma baptismatis et usus hoc habeat, ut ante fons consecretur, et tunc descendat qui baptizandus est? Nam ubi primum ingreditur sacerdos, exorcismum facit secundum (11) creaturam aquæ, invocationem postea et

[1] Matth. III, 14, 15.

precem defert; ut sanctificetur fons, et adsit præsentia Trinitatis æternæ : Christus autem ante descendit, secutus est Spiritus. Qua ratione? Ut non quasi ipse egere Dominus Jesus sanctificationis mysterio videretur : sed sanctificaret ipse, sanctificaret et Spiritus.

XIX. Ergo descendit in aquam Christus, et Spiritus sanctus sicut columba descendit[1]. Pater quoque Deus e cœlo locutus est. Habes præsentiam Trinitatis.

CAPUT VI.

In mari Rubro baptismi figuram præcessisse partium singularum accommodatione demonstratur. Idem quoque sed paucioribus verbis, ostenditur in diluvio : post quod absoluto primo sermone, sequens promittitur.

XX. In mari autem Rubro figuram istius baptismatis extitisse ait Apostolus dicens : « Quia patres nostri omnes » baptizati sunt in nube et in mari[2]. » Et subdidit : « Hæc » autem omnia in figura facta sunt illis[3] : » illis in figura, sed nobis in veritate. Tunc Moyses virgam tenebat, conclusus erat populus Judæorum, instabat Ægyptius cum armis ex una parte[4], et ex altera parte mari claudebantur Hebræi; neque maria transire poterant, neque in hostem recurrere : murmurare cœperunt.

XXI. Vide, non te provocet quia exauditi sunt. Etsi exaudivit Dominus, tamen culpa non carent, qui murmuraverunt. Tuum est ubi constringeris, credere quod evadas, non murmurare : invocare, rogare, non querelam expromere.

[1] Matth. III, 16.— [2] I Cor. X, 1, 2.— [3] Id. VI, 6. — [4] Exod. XIV, 21, et seqq.

XXII. Tenebat virgam Moyses, et ducebat populum Hebræorum in nocte in columna lucis, in die in columna nubis. Lux quid est nisi veritas; quia apertum et plenum lumen effundit? Columna lucis quid est, nisi Christus Dominus, qui tenebras infidelitatis depulit, lucem veritatis et gratiæ spiritalis affectibus infudit humanis? At vero columna nubis est Spiritus sanctus. In mari erat populus, et præibat columna lucis: deinde sequebatur columna nubis, quasi umbratio Spiritus sancti. Vides quod per Spiritum sanctum, et per aquam typum baptismatis demonstraverit.

XXIII. In diluvio quoque fuit jam tunc figura baptismatis, et adhuc utique non erant mysteria Judæorum. Si ergo hujus baptismatis forma præcessit, vides superiora mysteria Christianorum, quam fuerint Judæorum.

XXIV. Sed interim secundum fragilitatem vocis nostræ, et secundum temporis rationem satis sit hodie etiam de sacro fonte libasse mysteria. Crastina die, si Dominus dederit loquendi potestatem vel copiam, plenius intimabo. Opus est ut Sanctitas Vestra aures paratas habeat, promptiorem animum; ut ea quæ nos colligere possumus de serie Scripturarum, et vobis intimaverimus, tenere possitis; ut habeatis gratiam Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Cui Trinitati perpetuum est regnum a sæculis, et nunc et semper, et in omnia sæcula sæculorum.

LIBER II.

CAPUT I.

Resumit explicationem diluvii, quo figuratum esse asserit verum baptismum; ubi de aliis baptismis pauca subjungit.

I. In diluvio quoque figuram baptismatis præcessisse hesterno cœpimus disputare. Quid est diluvium[1], nisi in quo justus ad seminarium justitiæ reservatur, peccatum moritur? Ideo Dominus ut vidit hominum pullulare delicta, justum solum cum sua progenie reservavit : aquam autem supra montes quoque exire præcepit. Et ideo in illo diluvio omnis corruptela carnis interiit, sola justi prosapia et forma permansit. Nonne hoc est diluvium, quod est baptisma; quo peccata omnia diluuntur, sola justi mens et gratia resuscitatur?

II. Multa sunt genera baptismatum, sed unum baptisma, clamat Apostolus. Quare? Sunt baptismata gentium[2], sed non sunt baptismata. Lavacra sunt, baptismata esse non possunt. Caro lavatur, non culpa diluitur; imo in illo lavacro contrahitur. Erant autem baptismata Judæorum, alia superflua, alia in figura[3]. Et figura ipsa nobis proficit; quia veritatis est nuntia.

[1] Gen. VII, 23. — [2] Ephes. IV, 5. — [3] Marc. VII, 8.

CAPUT II.

Piscinæ probaticæ ab Angelo commotæ, ac ei qui primus in illam descendisset, sanitatem restituentis; itemque paralytici ad Christum responsio edisseruntur.

III. Quid lectum est heri? Angelus, inquit, secundum tempus descendebat in piscinam, et quotiescumque descendisset Angelus, movebatur aqua[1]; et qui prior descendisset, sanabatur ab omni languore quocumque tenebatur. Quod significat figuram venturam Domini nostri Jesu Christi (12).

IV. Angelus quare? Ipse est enim magni consilii Angelus[2]. Secundum tempus, quod ad horam novissimam servabatur; ut in occasu ipso diem deprehenderet, et differret occasum. Quotiescumque ergo descendisset Angelus, movebatur aqua. Dicis fortasse : Quare modo non movetur? Audi quare? Signa incredulis, fides credentibus[3].

V. Qui prior descendisset, sanabatur ab omni infirmitate. Qui est prior, tempore, an honore? Utrumque intellige. Si tempore, prior qui descendisset, sanabatur ante, hoc est, de populo Judæorum magis quam de populo nationum. Si honore, qui prior descendisset, hoc est, qui haberet Dei metum, studium justitiæ, gratiam charitatis, castitatis affectum; ipse magis sanabatur. Tamen tunc temporis unus sanabatur, tunc, inquam, tem-

[1] Joan. v, 4. — [2] Isaï. ix. 6. — [3] 1 Cor. iv, 22.

poris in figura qui prior descendisset, solus curabatur. Quanto major est gratia Ecclesiæ, in qua omnes salvantur, quicumque descendunt?

VI. Sed videte mysterium. Venit Dominus noster Jesus Christus ad piscinam, multi ægri jacebant. Et facile ibi multi ægri jacebant. Et facile ibi multi ægri jacebant, ubi unus tantummodo curabatur. Deinde ait ad illum paralyticum : « Descende. » Ait ille : « Hominem non habeo[1]. » Vide ubi baptizaris. Unde sit baptisma, nisi de cruce Christi, de morte Christi? Ibi est omne mysterium, quia pro te passus est. In ipso redimeris, in ipso salvaberis.

VII. « Hominem, inquit, non habeo; » hoc est, « Quia » per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum[2]. » Non poterat descendere, non poterat salvari, qui non credebat quod Dominus noster Jesus carnem suscepisset ex Virgine. Hic autem qui opperiebatur Mediatorem Dei et hominum, hominem Jesum Christum, expectans eum de quo dictum est : « Et mittet Dominus » hominem qui salvos faciat eos[3]; » dicebat : « Hominem » non habeo; » et ideo ad sanitatem meruit pervenire; quia credebat in advenientem. Melior tamen et perfectior fuisset, si credidisset jam venisse quem sperabat esse venturum.

[1] Joan. v, 7. — [2] 1 Cor. xv, 21. — [3] Isaï. xix, 4.

CAPUT III.

Nonnullis ex historia Naaman enarratis, alias aliquot ejusdem sacramenti figuras perstringit.

VIII. Nunc vide singula. Diximus figuram præcessisse in Jordane, quando Naaman leprosus ille mundatus est[1]. Puella illa ex captivis quæ est, nisi quæ speciem habebat Ecclesiæ, et figuram repræsentabat? Captivus enim erat populus nationum, captivus erat, non dico captivitatem sub hoste aliquo populo constitutam : sed eam captivitatem dico quæ major est, quando diabolus cum suis sævo dominatur imperio, et captiva sibi colla subjicit peccatorum.

IX. Ergo habes unum baptisma; aliud in diluvio; habes tertium genus, quando in mari Rubro baptizati sunt patres; habes quartum genus in piscina, quando movebatur aqua. Nunc te consulo utrum credere debeas quia habes præsentiam Trinitatis in hoc baptismate, quo baptizatur in Ecclesia.

[1] 4 Reg. v, 5.

CAPUT IV.

Alias duas baptismatis figuras in ferro quod ad preces Elisei natavit, nec non in fonte qui misso ligno, dulcis factus est, proponit Auctor.

X. Idem itaque Dominus noster Jesus Christus in Evangelio suo dicit ad Apostolos : « Ite, baptizate omnes gentes » in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti[1]. » Sermo hic Salvatoris est.

XI. Dic mihi, o homo. Invocavit Elias de cœlo ignem, et descendit ignis de cœlo[2]. Invocavit Eliseus Domini nomen, et de aqua ferrum securis ascendit quod demersum fuerat[3]. Ecce aliud genus baptismatis. Quare? Quia omnis homo ante baptismum quasi ferrum premitur atque demergitur : ubi baptizatus fuerit, non tanquam ferrum, sed tanquam jam levior fructuosi ligni species elevatur. Ergo et hic figura altera. Securis erat qua cædebantur ligna. Cecidit manubrium de securi, hoc est, ferrum demersum est. Filius Prophetæ nescivit quid faceret : sed hoc solum scivit, ut rogaret Eliseum prophetam, et remedium postularet. Tunc ille lignum misit, et ferrum levatum est. Vides ergo quod in cruce Christi omnium hominum levatur infirmitas?

XII. Aliud, etsi non ordinem tenemus; quis enim possit omnia gesta comprehendere Christi[4]? sicut Apostoli dixerunt. Moyses cum venisset in desertum, et sitisset populus, et venisset ad Merrha fontem[5], et bibere

[1] Matth. XXVIII 19. — [2] 3 Reg. XVIII, 38. — [3] 4 Reg. VI, 6. — [4] Joan. XXI, 25. — [5] Exod. XV, 23, et seqq.

vellet aquam quia ubi primum hausit, amaritudinem sensit, et cœpit bibere non posse; ideo Moyses misit lignum in fontem, et cœpit aqua, quæ antea erat amara, dulcescere.

XIII. Quid significat, nisi quia omnis creatura corruptelæ obnoxia, aqua amara est omnibus. Etsi ad tempus suavis est, etsi ad tempus jucunda; amara tamen est, quæ non potest auferre peccatum. Ubi biberis, sities: ubi potus ceperis suavitatem, iterum amaritudinem senties. Amara ergo aqua: sed ubi crucem Christi, ubi acceperis cœleste sacramentum, incipit esse dulcis et suavis: et merito dulcis, in qua culpa revocatur. Ergo si in figura tantum valuerunt baptismata, quanto amplius valet baptisma in veritate?

CAPUT V.

Ad preces sacerdotis adesse Trinitatem et colligit e superioribus, et ex figuris corporeis quibus in Christum atque in Discipulos Spiritus sanctus illapsus dicitur, confirmat.

XIV. Nunc ergo consideremus. Venit sacerdos, precem dicit ad fontem, invocat Patris nomen, præsentiam Filii et Spiritus sancti: utitur verbis cœlestibus[1]. Cœlestia verba quæ? Christi sunt, quod baptizemus in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Si ergo ad hominum sermonem, ad invocationem Sancti aderat præsentia Trinitatis; quanto magis ibi adest, ubi sermo operatur æternus? Vultis scire quia descendit Spiritus? Audisti quia

[1] Matth. III, 16.

quasi columba descendit. Quare quasi columba? Ut increduli vocarentur ad fidem. In principio signum debuit esse, in posterioribus debet esse perfectio.

XV. Accipe aliud : Post mortem Domini nostri Jesu Christi Apostoli erant in uno loco, et orabant in die Pentecostes, et subito factus est magnus sonus, quasi cum vi magna Spiritus ferretur, et visæ sunt linguæ dispersæ, sicut ignis[1]. Quid hoc significat, nisi descensum Spiritus sancti, qui se voluit incredulis etiam corporaliter demonstrare, hoc est, corporaliter per signum, spiritaliter per sacramentum? Ergo manifestum testimonium ejus adventus : nobis autem fidei jam prærogativa defertur; quia in principio signa incredulis fiebant, nobis jam in plenitudine Ecclesiæ non signo, sed fide veritas colligenda est.

CAPUT VI.

Cum in homines mortis sententia propter peccatum lata fuisset, baptismus ad eosdem resuscitandos inventus astruitur.

XVI. Nunc disputemus quid sit quod dicitur baptisma? Venisti ad fontem, descendisti in eum, attendisti summum sacerdotem, levitas et presbyterum in fonte vidisti. Quid est baptismum?

XVII. In principio Deus noster hominem fecit, ut si peccatum non gustaret, morte non moreretur. Peccatum contraxit, factus est obnoxius morti, ejectus est de para-

[1] Act. II, 2, 3.

diso. Sed Dominus qui sua vellet beneficia permanere, et insidias omnes abolere serpentis, rescindere quoque omne quod nocuit; primum quidem sententiam tulit in hominem : « Terra es, et in terram ibis[1]; » et morti hominem fecit obnoxium. Erat divina sententia, solvi humana conditione non poterat. Remedium datum est, ut homo moreretur, et resurgeret. Quare? Ut illud quod ante damnationis loco cesserat, loco cederet beneficii. Quid illud est nisi mors? Quæris quomodo? Quia mors interveniens finem facit peccati. Quando enim morimur, utique peccare desistimus. Satisfactum ergo sententiæ videbatur, quia homo qui factus fuerat ut viveret, si tamen non peccaret; incipiebat mori. Sed ut Dei perpetua gratia perseveraret, mortuus est homo : sed Christus invenit resurrectionem, id est, ut redintegraret cœleste beneficium, quod fraude fuerat serpentis amissum. Utrumque ergo pro nobis; quia et mors finis est peccatorum, et resurrectio naturæ est reformatio.

XVIII. Veruntamen ne in hoc sæculo diaboli fraus vel insidiæ prævalerent, inventum est baptisma. De quo baptismate audi quid dicat Scriptura, imo Filius Dei, quia Pharisæi qui noluerunt baptizari baptismo Joannis[2], consilium Dei spreverunt. Ergo baptismum consilium Dei est. Quanta est gratia, ubi est consilium Dei?

XIX. Audi ergo : nam ut in hoc quoque sæculo nexus diaboli solveretur, inventum est quomodo homo vivus moreretur, et vivus resurgeret. Quid est vivus? Hoc est vita corporis vivens, cum veniret ad fontem, et mergeretur in fontem. Quid est aqua, nisi de terra? Satisfit ergo sententiæ cœlesti sine mortis stupore. Quod mergis, solvitur sententia illa : « Terra es, et in terram ibis; » impleta sententia, locus est beneficio remedioque cœlesti.

[1] Gen. III, 19. — [2] Luc. VII, 30.

Ergo aqua de terra, possibilitas autem vitæ nostræ non admittebat ut terra operiremur, et de terra resurgeremus. Deinde non terra lavat, sed aqua lavat; ideo fons quasi sepultura est.

CAPUT VII.

Triplicis interrogationis et immersionis exemplum in trina responsione Petri extitisse. Quare cum tota Trinitas peccata dimittat, dicitur unum nomen esse in quo salvari nos oporteat: et qua ratione Christo in baptismo commoriamur, atque ungamur in vitam æternam?

XX. Interrogatus es (13): Credis in Deum Patrem omnipotentem? Dixisti: Credo, et mersisti, hoc est, sepultus es. Iterum interrogatus es: Credis in Dominum nostrum Jesum Christum, et in crucem ejus? Dixisti: Credo, et mersisti; ideo et Christo es consepultus: qui enim Christo consepelitur, cum Christo resurgit. Tertio interrogatus es: Credis et in Spiritum sanctum? Dixisti: Credo, tertio mersisti; ut multiplicem lapsum superioris ætatis absolveret trina confessio.

XXI. Denique ut vobis afferamus exemplum, sanctus apostolus Petrus posteaquam in passione Domini lapsus videretur infirmitate conditionis humanæ[1]; qui antea negaverat, postea ut illum lapsum aboleret et solveret, tertio interrogatur a Christo, si Christum amaret; tunc ille

[1] Luc. xxii, 57, et seqq.

dicit : « Tu nosti, Domine, quia amo te[1]. » Tertio dixit, ut tertio absolveretur.

XXII. Sic ergo peccatum dimittit Pater, sicut dimittit Filius, sic et Spiritus sanctus. In uno autem nomine baptizari nos jussit, hoc est, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Noli mirari quia dixit unum nomen, ubi est una substantia, una Divinitas, una majestas. Hoc est nomen de quo dictum est : « In quo oportet omnes salvos » fieri[2]. » In hoc nomine omnes salvati estis, redditi estis ad gratiam vitæ.

XXIII. Clamat ergo Apostolus, sicut audistis in lectione præsenti : « Quoniam quicumque baptizatur, in morte Jesu » baptizatur[3]. » Quid est in morte? Ut quomodo Christus mortuus est, sic et tu mortem degustes : quomodo Christus mortuus est peccato, et Deo vivit; ita et tu superioribus illecebris peccatorum mortuus sis per baptismatis sacramentum, et surrexeris per gratiam Christi. Mors ergo est, sed non in mortis corporalis veritate, sed in similitudine; cum enim mergis, mortis suscipis et sepulturæ similitudinem : crucis illius accipis sacramentum, quod in cruce Christus pependit, et clavis confixum est ejus corpus. Tu ergo cum crucifigeris, Christo adhæres, clavis Domini nostri Jesu Christi adhæres; ne te diabolus possit abstrahere. Teneat te clavus Christi, quem revocat humanæ conditionis infirmitas.

XIV. Ergo mersisti, venisti ad sacerdotem : quid tibi dixit? Deus, inquit, Pater omnipotens qui te regeneravit ex aqua et Spiritu sancto, concessitque tibi peccata tua, ipse te ungat in vitam æternam. Vide ubi unctus es : in vitam, inquit, æternam. Noli hanc vitam illi vitæ anteferre. Verbi gratia, si exurgat inimicus aliquis, si velit

1 Joan. XXI, 15, et seqq. — 2 Act. IV, 12. — 3 Rom. VI, 3, et seqq.

tibi fidem tuam auferre, si minatur mortem, ut prævaricetur quisquam, vide quid eligas: noli eligere illud in quo non es unctus, sed elige illud in quo unctus es; ut vitam æternam vitæ præferas temporali. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

LIBER III.

CAPUT I.

Quare in baptismo demersi ac vivificati recipiant unguentum in capite, et quid sit regeneratio : qua ratione etiam nos piscis in mari sæculi hujus imitari naturam oporteat? Item de mysterio lotionis pedum, cujus licet usus in Ecclesia Romana non obtineat, utilitas haud parva declaratur.

I. Hesterno die de fonte disputavimus, cujus species veluti quædam sepulcri forma est; in quem, credentes in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, recipimur et demergimur et surgimus, hoc est, resuscitamur. Accipis autem μύρον, hoc est, unguentum supra caput. Quare supra caput? Quia sensus sapientis in capite ejus[1], Salomon ait; friget enim sapientia sine gratia : sed ubi gratiam acceperit sapientia, tunc opus ejus incipit esse perfectum. Hæc regeneratio dicitur.

II. Quid est regeneratio? Habes in Actibus Apostolorum quod ille versiculus qui dicitur in Psalmo secundo : « Filius » meus es tu, ego hodie genui te[2], » ad resurrectionem spectare videatur. Namque sanctus apostolus Petrus (14) in Actibus Apostolorum sic interpretatus est, quod tunc quando resurrexit Filius a mortuis, Patris vox resultaverit : « Filius meus es tu, ego hodie genui te[3]. » Unde et primogenitus a mortuis dicitur. Ergo resurrectio quid

[1] Eccle. II, 14. — [2] Act. XIII, 33. — [3] Psal. II, 7.

est, nisi quando de morte ad vitam resurgimus? Sic ergo et in baptismate, quoniam similitudo mortis est, sine dubio dum mergis et resurgis, similitudo fit resurrectionis. Recte itaque secundum interpretationem apostoli Petri sicut illa resurrectio regeneratio fuit, ita et ista resurrectio regeneratio est.

III. Sed quid dicis quia in aquam mergis? Ideo peregrinaris, ideo te dubitatio tenet? Legimus quidem : « Producat terra ex se fructum germinantem[1]. » Similiter et de aquis legisti : « Producant aquæ animantia[2], » et nata sunt animantia. Illa quidem in principio creaturæ : sed tibi reservatum est, ut aqua te regeneret ad gratiam, sicut alia generavit ad vitam. Imitare illum piscem qui minorem quidem adeptus est gratiam ; tamen debet tibi esse miraculo. In mari est, et super undas est : in mari est, et super fluctus natat. In mari tempestas furit, stridunt procellæ : sed piscis natat, non demergitur, quia natare consuevit. Ergo et tibi hoc sæculum mare est. Habet diversos fluctus, undas graves, sævas tempestates. Et tu esto piscis, ut sæculi te unda non mergat. Pulchre autem Pater dicit ad Filium : « Ego hodie genui te[3], » hoc est, quando redemisti populum, quando ad cœli regnum vocasti, quando implesti voluntatem meam, probasti meum esse te Filium.

IV. Ascendisti de fonte, quid secutum est? Audisti lectionem. Succinctus summus sacerdos (15) ; licet enim et presbyteri fecerint, tamen exordium ministerii a summo est sacerdote. Succinctus, inquam, summus sacerdos pedes tibi lavit. Quod est istud mysterium? Audisti utique quia Dominus cum lavisset Discipulis aliis pedes, venit ad Petrum ; et ait illi Petrus : « Tu mihi lavas pedes[4] ? » Hoc est, tu dominus servo lavas pedes? tu immaculatus mihi

[1] Gen. I, 11. — [2] Ibid. 20. — [3] Psal. II, 7. — [4] Joan. XIII, 8.

lavas pedes? tu auctor cœlorum mihi lavas pedes? Habes hoc et alibi : « Venit ad Joannem, et ait illi Joannes : Ego » a te debeo baptizari, et tu venis ad me[1]? » Ego sum peccator, et tu venis ad me peccatorem, ut tua quasi peccata deponas, qui peccatum non feceris? Vide omnem justitiam, vide humilitatem, vide gratiam, vide sanctificationem : « Nisi lavero, inquit, tibi pedes, non habebis me- » cum partem. »

V. Non ignoramus quod Ecclesia Romana hanc consuetudinem non habeat, cujus typum in omnibus sequimur et formam (16) : hanc tamen consuetudinem non habet, ut pedes lavet. Vide ergo, forte propter multitudinem declinavit. Sunt tamen qui dicant et excusare conentur, quia hoc non in mysterio faciendum est, non in baptismate, non in regeneratione : sed quasi hospiti pedes lavandi sint. Aliud est humilitatis, aliud sanctificationis. Denique audi quia mysterium est et sanctificatio : « Nisi » lavero tibi pedes, non habebis mecum partem[2]. » Hoc ideo dico, non quod alios reprehendam, sed mea officia ipse commendem. In omnibus cupio sequi Ecclesiam Romanam : sed tamen et nos homines sensum habemus; ideo quod alibi rectius servatur, et nos rectius custodimus.

VI. Ipsum sequimur apostolum Petrum, ipsius inhæremus devotioni. Ad hoc Ecclesia Romana quid respondet? Utique ipse auctor est nobis hujus assertionis Petrus apostolus, qui sacerdos fuit Ecclesiæ Romanæ. Ipse Petrus ait : « Domine, non solum pedes, sed etiam manus et caput[3]. » Vide fidem. Quod ante excusavit, humilitatis fuit : quod postea obtulit, devotionis et fidei.

VII. Respondit illi Dominus, quia dixerat manus et caput : « Qui lavit, non necesse habet iterum lavare, nisi

[1] Matth. III, 14. — [2] Joan. XIII, 8. — [3] Ibid.

» ut solos pedes lavet[1]. » Quare hoc? Quia in baptismate omnis culpa diluitur. Recedit ergo culpa : sed quia Adam supplantatus a diabolo est[2], et venenum ei effusum est supra pedes, ideo lavas pedes ; ut in ea parte in qua insidiatus est serpens, majus subsidium sanctificationis accedat, quo postea te supplantare non possit. Lavas ergo pedes, ut laves venena serpentis. Ad humilitatem quoque proficit, ut in mysterio non erubescamus, quod dedignamur in obsequio.

CAPUT II.

Baptizatum consignari Spiritu sancto, ad quem cum spectent omnes virtutes, quodam tamen præcipuo jure septem pertinent : eidem baptizato ubi ad altare accesserit, oculos cæci in Joannis Evangelio descripti instar, luto liniri, per quod peccatorum confessio significatur : quo loco iis qui peccatores esse se negant, confutatis, oculos hac impositione luti ad videnda spiritalia aperiri demonstrat.

VIII. Sequitur spiritale signaculum quod audistis hodie legi ; quia post fontem superest ut perfectio fiat ; quando ad invocationem sacerdotis Spiritus sanctus infunditur, Spiritus sapientiæ et intellectus, Spiritus consilii atque virtutis, Spiritus cognitionis atque pietatis, Spiritus sancti timoris[3] : septem quasi virtutes Spiritus.

IX. Et omnes quidem virtutes ad Spiritum pertinent : sed istæ quasi cardinales sunt, quasi principales. Quid

[1] Joan. xiii, 8. — [2] Gen. iii, 6. — [3] Isaï. xi, 2.

enim tam principale, quam pietas! quid tam principale, quam cognitio Dei? quid tam principale, quam virtus? quid tam principale, quam consilium Dei? quid tam principale, quam timor Dei? Sicut timor sæculi infirmitas, ita timor Dei magna est fortitudo.

X. Istæ sunt septem virtutes quando consignaris. Nam ut ait Apostolus sanctus: «Quia multiformis est, inquit, »sapientia Dei nostri[1].» Et ut multiformis est sapientia Dei, ita multiformis est Spiritus sanctus, qui habet diversas variasque virtutes. Unde et Deus virtutum dicitur: quod aptari potest Patri et Filio et Spiritui sancto. Sed hoc alterius disputationis, alterius est temporis.

XI. Post hæc quid sequitur? Venire habes ad altare[2]. Quoniam venisti, videre habes quæ ante non videbas, hoc est, mysterium quod legisti in Evangelio; si tamen non legisti, certe audisti. Cæcus obtulit se Salvatori, ut curaretur: et ille qui alios verbo tantum et sermone curabat, et refundebat imperio lumen oculorum; tamen in libro Evangelii qui scribitur secundum Joannem, qui vere præ cæteris vidit magna mysteria, et designavit, et declaravit; mysterium hoc in illo voluit præfigurare. Omnes quidem sancti Evangelistæ, omnes Apostoli, præter proditorem, omnes Sancti; tamen sanctus Joannes qui ultimus scripsit Evangelium, quasi necessarius requisitus et electus a Christo, majore quadam tuba fudit æterna mysteria. Quidquid locutus est, mysterium est. Alius dixit cæcum curatum, dixit Matthæus, dixit Lucas, dixit Marcus: solus Joannes quid ait? «Tulit lutum, et linivit »super oculos ejus, et dixit ei: Vade in Siloam. Et exur»gens ivit, et lavit, et venit videns[3].»

XII. Considera et tu oculos cordis tui. Videbas quæ corporalia sunt, corporalibus oculis: sed quæ sacramen-

[1] Ephes. III, 10. — [2] Psal. LXXIX, 5. — [3] Joan. IX, 6, 7.

torum sunt, cordis oculis adhuc videre non poteras. Ergo quando dedisti nomen tuum, tulit lutum, et linivit super oculos tuos. Quid significat? Ut peccatum tuum fatereris, ut conscientiam tuam recognosceres, ut pœnitentiam ageres delictorum, hoc est, sortem humanæ generationis agnosceres. Nam etiamsi non confiteatur peccatum, qui venit ad baptismum; tamen hoc ipso implet confessionem omnium peccatorum, quod baptizari petit, ut justificetur, hoc est, ut a culpa ad gratiam transeat.

XIII. Nolite otiosum putare. Sunt quidam, scio certe aliquem fuisse qui diceret, cum illi diceremus: In hac ætate magis baptizari debes, dicebat ille: Quare baptizor? Peccatum non habeo. Numquid peccatum contraxi? Hic lutum non habuit, quod ei Christus non leverat, hoc est, non ei aperuerat oculos; nullus enim homo sine peccato.

XIV. Ergo agnoscit se hominem, qui confugit ad baptismum Christi. Itaque et tibi imposuit lutum, hoc est, verecundiam, prudentiam, considerationem fragilitatis tuæ; et dixit tibi: « Vade in Siloam. » Quid est Siloas? « Quod interpretatur, inquit, missus, » hoc est: Vade ad illum fontem in quo crux Domini prædicatur: vade ad illum fontem in quo omnium Christus redemit errores.

XV. Isti, lavisti, venisti ad altare, videre cœpisti, quæ ante non videras; hoc est, per fontem Domini et prædicationem Dominicæ passionis tunc aperti sunt oculi tui: qui ante corde videbaris esse cæcatus, cœpisti lumen sacramentorum videre. Ergo, fratres dilectissimi, venimus usque ad altare, ad tractatum uberiorem. Et ideo quia id temporis est, disputationem integram non possumus incipere: quia prolixior tractatus est, satis sit quod dictum est hodie; et crastina die, si Domino placet, de sacramentis ipsis tractabimus.

LIBER IV.

CAPUT I.

Secundum veteris legis Tabernaculum, et quæ moris erat ibi servari, ad baptisterium baptismique effectus adaptantur.

I. In Veteri Testamento sacerdotes frequenter in primum tabernaculum intrare consueverant[1] : in secundum tabernaculum semel in anno summus intrabat sacerdos. Quod evidenter ad Hebræos recolens, seriem Veteris Testamenti explanat apostolus Paulus[2]. Erat autem in secundo tabernaculo manna, erat etiam virga Aaron quæ aruit, et postea refloruit, erat et thymiamaterium.

II. Quo spectat hoc ? Ut intelligatis quid sit secundum tabernaculum, in quod vos introduxit sacerdos, in quod semel in anno summus sacerdos intrare consuevit, hoc est, ad baptisterium, ubi virga Aaron floruit[2]. Ante arida erat, postea refloruit : et tu aridus eras, et cœpisti in fonte irriguo reflorescere. Arueras peccatis, arueras erroribus atque delictis : sed fructum jam afferre cœpisti, plantatus secus decursus aquarum.

III. Sed forte dicas : Quid hoc ad populum, si virga sacerdotis aruerat, et refloruit? Populus ipse quis est nisi sacerdotalis? Quibus dictum est : « Vos autem genus » electum, regale sacerdotium, gens sancta[4], » ut ait apos-

[1] Levit. xvi, 2, et seqq. — [2] Hebr. ix, 1, et seqq. — [3] Num. xvii, 8. — [4] 1 Petr. ii, 9.

tolus Petrus. Unusquisque ungitur in sacerdotium, ungitur et in regnum : sed spiritale regnum est, et sacerdotium spiritale.

IV. In secundo quoque tabernaculo est thymiamaterium, quod bonum odorem flagrare consuevit[1]; ita et vos jam bonus odor Christi estis, jam nulla in vobis sors delictorum, nullus odor gravioris erroris.

CAPUT II.

Humanam in baptismo conditionem admirationi esse ipsis Angelis ; hanc enim per illum ad innocentiæ ac juventutis gratiam revocari.

V. Sequitur ut veniatis ad altare. Cœpistis venire : spectarunt Angeli, viderunt vos advenientes, et humanam conditionem illam, quæ ante peccatorum tenebroso squallore sordebat, aspexerunt subito refulgere. Ideoque dixerunt : « Quæ est hæc quæ ascendit a deserto dealbata[2] ? » Mirantur ergo et Angeli. Vis scire quia mirantur? Audi ergo apostolum Paulum dicentem ea nobis esse collata, quæ concupiscunt et Angeli videre[3]. Et iterum : « Quod » oculus non vidit, nec auris audivit... quæ præparavit Deus » diligentibus se[4]. »

VI. Deinde quid acceperis recognosce. Sanctus David propheta hanc gratiam in figura vidit et concupivit. Vis scire quia concupierit? Iterum audi dicentem : « Asperges » me hyssopo, et mundabor : lavabis me, et super nivem

[1] Hebr. IX, 4. — [2] Cant. VIII, 5. — [3] I Petr. I, 12. — [4] I Cor. II, 9.

» dealbabor[1]. Quare? Quia nix, quamvis sit candida, cito aliqua sorde nigrescit atque corrumpitur: ista gratia quam accepisti, si teneas quod accepisti, erit diuturna atque perpetua.

VII. Veniebas ergo desiderans ad altare, utpote qui tantam gratiam videras; veniebas desiderans ad altare, quo acciperes sacramentum, dicat anima tua: « Et introibo » ad altare Dei mei, ad Deum qui lætificat juventutem » meam[2]. » Deposuisti peccatorum senectutem, sumpsisti gratiæ juventutem: hoc præstiterunt tibi sacramenta cœlestia. Denique iterum audi dicentem David: « Renovabitur » sicut aquilæ juventus tua[3]. » Bona aquila esse cœpisti, quæ cœlum petis, terrena fastidis. Bonæ aquilæ circa altare: « Ubi enim corpus, ibi et aquilæ[4]. » Forma corporis altare est, et corpus Christi est in altari: aquilæ vos estis, renovatæ ablutione delicti.

CAPUT III.

Ostensurus auctor sacramenta nostra quam Judæorum tum antiquiora tum diviniora esse, priorem partem conficit instituta inter Melchisedech atque Abraham comparatione; ubi illum et mysteriorum nostrorum auctorem et Christi figuram extitisse planum facit.

VIII. Venisti ad altare, vidisti sacramenta posita super altare, et ipsam quidem miratus es creaturam; tamen creaturam solemnem et notam.

IX. Forte aliquis dixerit: Judæis Deus tantam gratiam

[1] Psal. L, 9. — [2] Id. XLII, 4. — [3] Id. CII, 5. — [4] Matth. XXIV, 28.

præstitit, manna illis pluit e cœlo[1] quid plus dedit fidelibus suis? quid plus tribuit iis quibus plus promisit ?

X. Accipe quæ dico, anteriora esse mysteria Christianorum quam Judæorum, et diviniora esse sacramenta Christianorum quam Judæorum. Quomodo? Accipe. Judæi quando esse cœperunt ? Ex Juda utique pronepote Abrahæ : aut, si vis et sic intelligere, ex Lege, id est, quando Judæi Legem accipere meruerunt. Ergo ex pronepote Abrahæ Judæi dicti sunt, aut a tempore sancti Moysis. Et si tunc Deus Judæis murmurantibus manna pluit e cœlo : tibi autem sacramentorum horum figura præcessit, quando Abraham erat[2], quando vernaculos trecentos decem et octo collegit, et ibi persecutus est, adversarios, de captivitate eruens nepotem suum; tunc victor venit, occurrit illi Melchisedech sacerdos, et obtulit ei panem et vinum. Quis habuit panem et vinum ? Abraham non habuit. Sed quis habuit ? Melchisedech. Ipse ergo auctor sacramentorum. Quis est Melchisedech ? Qui significatur rex justitiæ, rex pacis[3]. Quis est iste rex justitiæ? Numquid homo quisquam potest rex esse justitiæ? Quis ergo rex justitiæ, nisi justitia Dei, qui est Dei pax, Dei sapientia? Qui potuit dicere : « Pacem meam do vobis, » pacem meam relinquo vobis[4]. »

XI. Ergo primo intellige sacramenta hæc quæ accipis, anteriora esse quam sint Moysi sacramenta, quæcumque Judæi habere se dicunt; et prius cœpisse populum christianum quam cœpisse populum Judæorum : sed nos in prædestinatione, illum in nomine.

XII. Obtulit ergo Melchisedech panem et vinum. Quis est Melchisedech ? « Sine patre, inquit, sine matre, sine » generationis ordine, neque initium dierum, neque finem

[1] Exod. XVI, 13. — [2] Gen. XIV, 18. — [3] Hebr. VII, 1, et seqq. — [4] Joan. XIV, 27.

» vitæ habens : » hoc habet ad Hebræos Epistola. Sine patre, inquit, et sine matre est. Similis cui? Filio Dei. Sine matre natus est Dei Filius generatione cœlesti; quia ex solo Deo Patre natus est : et iterum sine patre natus est, quando natus ex Virgine est; non enim ex virili semine generatus est : sed natus de Spiritu sancto et virgine Maria, utero editus virginali, similis per omnia Filio Dei[1]. Sacerdos quoque erat Melchisedech; quia et Christus sacerdos, cui dicitur : « Tu es sacerdos in æternum secun» dum ordinem Melchisedech[2]. »

CAPUT IV.

Ut persuadeat hoc sacramentum divinius habendum quam manna, ex pane ipsummet Christi corpus ejusdem Christi sermone fieri asseverat : quod postquam allatis variis effectibus, quibus ejusdem sermonis efficacitas claret, confirmavit; cur sanguis sub aliena specie detur, causam reddit.

XIII. Ergo auctor sacramentorum quis est, nisi Dominus Jesus? De cœlo ista sacramenta venerunt; consilium enim omne de cœlo est. Vere autem magnum et divinum miraculum quod populo pluit Deus manna de cœlo, et non laborabat populus, et manducabat.

XIV. Tu forte dicis : Meus panis est usitatus. Sed panis iste panis est ante verba sacramentorum : ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi. Hoc igitur astruamus. Quomodo potest qui panis est, corpus esse Christi?

[1] Matth. I, 20. — [2] Psal. CIX, 4.

Consecratione. Consecratio autem quibus verbis est, et cujus sermonibus? Domini Jesu. Nam reliqua omnia quæ dicuntur in superioribus, a sacerdote dicuntur, laudes Deo deferuntur, oratio petitur pro populo, pro regibus, pro cæteris : ubi venitur ut conficiatur venerabile sacramentum, jam non suis sermonibus utitur sacerdos, sed utitur sermonibus Christi. Ergo sermo Christi hoc conficit sacramentum.

XV. Quis est sermo Christi? Nempe is quo facta sunt omnia. Jussit Dominus, et factum est cœlum[1] : jussit Dominus, et facta est terra : jussit Dominus, et facta sunt maria. Jussit Dominus, et omnis creatura generata est. Vides ergo quam operatorius sit sermo Christi. Si ergo tanta vis est in sermone Domini Jesu, ut inciperent esse quæ non erant, quanto magis operatorius est, ut sint quæ erant, et in aliud commutentur (18)? Cœlum non erat, mare non erat, terra non erat; sed audi dicentem David : « Ipse dixit, et facta sunt : ipse mandavit, et creata » sunt[2]. »

XVI. Ergo tibi ut respondeam, non erat corpus Christi ante consecrationem; sed post consecrationem dico tibi quia jam corpus est Christi. Ipse dixit, et factum est : ipse mandavit, et creatum est. Tu ipse eras, sed eras vetus creatura : posteaquam consecratus es, nova creatura esse cœpisti. Vis scire quam nova creatura? « Omnis, inquit, in Christo nova creatura[3]. »

XVII. Accipe ergo quemadmodum sermo Christi creaturam omnem mutare consueverit, et mutet, cum vult, instituta naturæ. Quomodo requiris? Accipe, et primo omnium de generatione ejus sumamus exemplum. Consuetudo est ut non generetur homo, nisi ex viro et muliere, et consuetudine conjugali : sed quia voluit Domi-

[1] Gen. I, 1, et seqq. — [2] Psal. CXLVIII, 5. — [3] 2 Cor. V, 17.

nus, quia hoc elegit sacramentum, de Spiritu sancto et Virgine natus est Christus, hoc est, mediator Dei et hominum homo Christus Jesus [1]. Vides ergo quia contra instituta et ordinem natus est, homo est natus ex Virgine?

XVIII. Accipe aliud. Urgebatur populus Judæorum ab Ægyptiis, interclusus erat mari [2]: divino imperio virga Moyses tetigit aquas, et se unda divisit; non utique secundum suæ naturæ consuetudinem, sed secundum gratiam cœlestis imperii. Accipe aliud. Sitiebat populus, venit ad fontem: amarus erat fons, misit lignum sanctus Moyses in fontem, et factus est dulcis fons, qui amarus erat [3]; hoc est, mutavit consuetudinem naturæ suæ, accepit dulcedinem gratiæ. Accipe et quartum exemplum. Ceciderat ferrum securis in aquas [4], quasi ferrum sua consuetudine demersum est: misit lignum Eliseus, statim ferrum elevatum est, et aquis supernatavit: utique contra consuetudinem ferri; est enim materies gravior, quam aquarum est elementum.

XIX. Ex his igitur omnibus non intelligis quantum operetur sermo cœlestis? Si operatus est in fonte terreno, si operatus est sermo cœlestis in aliis rebus, non operatur in cœlestibus Sacramentis? Ergo didicisti quod ex pane corpus fiat Christi, et quod vinum et aqua in calicem mittitur: sed fit sanguis consecratione verbi cœlestis (19).

XX. Sed forte dicis: Speciem sanguinis non video. Sed habet similitudinem: sicut enim mortis similitudinem sumpsisti, ita etiam similitudinem pretiosi sanguinis bibis; ut nullus horror cruoris sit, et pretium tamen operetur redemptionis. Didicisti ergo quia quod accipis, corpus est Christi.

[1] 1 Tim. II, 5. — [2] Exod. XIV, 21, et seqq. — [3] Id. XV, 23, et seqq. — [4] 4 Reg. VI, 6.

CAPUT V.

Ipsis Domini verbis corpus ac sanguinem ejus consecrari et vere confici; proindeque hinc bene colligi præ manna excellere hoc sacramentum, cujus veritas consignatur per vocem, Amen.

XXI. Vis scire quia verbis cœlestibus consecratur? Accipe quæ sunt verba. Dicit sacerdos : Fac nobis, inquit, hanc oblationem ascriptam, ratam (20), rationabilem, acceptabilem : quod figura est corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi. Qui pridie quam pateretur, in sanctis manibus suis accepit panem, respexit in cœlum ad te, sancte Pater omnipotens æterne Deus, gratias agens, benedixit, fregit, fractumque Apostolis suis et Discipulis suis tradidit dicens : « Accipite, et edite ex hoc omnes; hoc est » enim corpus meum, quod pro multis confringetur[1]. »

XXII. Similiter etiam calicem postquam cœnatum est, pridie quam pateretur, accepit, respexit in cœlum ad te, sancte Pater omnipotens æterne Deus, gratias agens, benedixit, Apostolis suis et Discipulis suis tradidit, dicens : « Accipite, et bibite ex hoc omnes; hic est enim sanguis » meus[2]. » Vide illa omnia. Illa verba Evangelistæ sunt usque ad « Accipite, » sive corpus, sive sanguinem. Inde verba sunt Christi : « Accipite, et bibite ex hoc omnes; hic » est enim sanguis meus. » Et vide singula.

XXIII. Qui pridie, inquit, quam pateretur, in sanctis manibus suis accepit panem. Antequam consecretur,

[1] Luc. XXII, 19. — [2] Matth. XXVI, 27, 28.

panis est; ubi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Denique audi dicentem: « Accipite, et edite ex » eo omnes; hoc est enim corpus meum. » Et ante verba Christi, calix est vini, et aquæ plenus: ubi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis Christi efficitur, qui plebem redemit[1]. » Ergo videte quantis generibus potens est sermo Christi universa convertere. Deinde ipse Dominus Jesus testificatur nobis quod corpus suum accipiamus et sanguinem. Numquid debemus de ejus fide et testificatione dubitare?

XXIV. Jam redi mecum ad propositionem meam. Magnum quidem et venerabile, quod manna Judæis pluit e cœlo: sed intellige. Quid est amplius, manna de cœlo, an corpus Christi? Corpus utique Christi, qui auctor est cœli. Deinde manna qui manducavit, mortuus est: qui manducaverit hoc corpus, fiet ei remissio peccatorum, et non morietur in æternum.

XXV. Ergo non otiose dicis tu: Amen, jam in spiritu confitens quod accipias corpus Christi. Dicit tibi sacerdos: Corpus Christi; et tu dicis: Amen, hoc est, verum. Quod confitetur lingua, teneat affectus.

[1] Exod. XVI, 13.

CAPUT VI.

Excellentia sacramenti hujus inde probata, quod per illud Dominica passio renovetur, sermonem finit, de materia proximis diebus a se tractanda strictim præmonens.

XXVI. Ut scias autem hoc esse sacramentum, hujus figura ante præcessit. Deinde quantum sit sacramentum, cognosce. Vide quid dicat : Quotiescumque hoc feceritis, toties commemorationem mei facietis, donec iterum adveniam[1].

XXVII. Et sacerdos dicit : Ergo memores gloriosissimæ ejus passionis, et ab inferis resurrectionis, et in cœlum ascensionis, offerimus tibi hanc immaculatam hostiam, rationabilem hostiam, incruentam hostiam, hunc panem sanctum, et calicem vitæ æternæ : et petimus et precamur, ut hanc oblationem suscipias in sublimi altari tuo per manus Angelorum tuorum, sicut suscipere dignatus es munera pueri tui justi Abel, et sacrificium patriarchæ nostri Abrahæ, et quod tibi obtulit summus sacerdos Melchisedech.

XXVIII. Ergo quotiescumque accipis, quid tibi dicit Apostolus? Quotiescumque accipimus, mortem Domini annuntiamus. Si mortem annuntiamus, annuntiamus remissionem peccatorum. Si quotiescumque effunditur sanguis, in remissionem peccatorum funditur, debeo illum semper accipere, ut semper mihi peccata dimittantur. Qui semper pecco, semper debeo habere medicinam.

[1] 1 Cor. xi, 26.

XXIX. Interim et hodie quantum potuimus, explanavimus: sed crastina die Sabbato et Dominica de orationis ordine dicemus, quemadmodum possumus. Dominus Deus noster conservet vobis gratiam quam dedit, et oculos quos vobis aperuit, plenius illuminare dignetur per unigenitum Filium suum regem ac salvatorem Dominum Deum nostrum, per quem sibi, et cum quo sibi est laus, honor, gloria, magnificentia, potestas cum Spiritu sancto, a sæculis, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

LIBER V.

CAPUT I.

Primum repetit quod jam ante dictum est sacramenti, atque adeo ipsius Christi figuram in Melchisedech ejusque sacrificio præcessisse : tum duplicem causam cur aqua in calice admisceatur, in medium profert.

I. Hesterno sermo noster ac tractatus usque ad sancti altaris sacramenta deductus est. Et cognovimus sacramentorum istorum figuram Abrahæ temporibus præcessisse, quando obtulit sacrificium sanctus Melchisedech, neque initium, neque finem habens dierum[1]. Audi, homo, quid dicat Paulus apostolus ad Hebræos[2]. Ubi sunt qui Filium Dei dicunt esse de tempore Melchisedech? Dictum est, quia neque initium, neque finem dierum habet : si Melchisedech non habet initium dierum, num Christus habere potuit? Sed non est plus figura quam veritas. Vides ergo quia ipse primus et novissimus[3]. Primus, quia auctor est omnium : novissimus, non quod finem inveniat, sed quod universa concludat.

II. Diximus ergo quod in altari constituatur calix et panis. In calicem quid mittitur? Vinum. Et quid aliud? Aqua (21). Sed tu mihi dicis : Quomodo ergo Melchisedech panem et vinum obtulit? Quid sibi vult admixtio aquæ? Rationem accipe.

[1] Gen. xiv, 18. — [2] Hebr. vii, 1, et seqq. — [3] Apoc. i, 8.

III. Primum omnium figura quæ ante præcessit tempore Moysi, quid habet? Quia cum sitiret populus Judæorum, et murmuraret quod aquam invenire non possent, jussit Deus Moysi ut tangeret petram de virga. Tetigit petram, et petra undam maximam fudit, sicut Apostolus ait : « Bibebant autem de spiritali consequenti eos petra : » petra autem erat Christus[1]. » Non immobilis petra quæ populum sequebatur. Et tu bibe, ut te Christus sequatur. Vide mysterium. Moyses, hoc est, Propheta : virga, hoc est, verbum Dei. Sacerdos verbo Dei tangit petram, et fluit aqua, et bibit populus Dei. Tangit ergo sacerdos, redundat aqua in calice, salit in vitam æternam, et bibit populus Dei, qui Dei gratiam consecutus est. Didicisti ergo hoc.

IV. Accipe et aliud. In tempore Dominicæ passionis, cum sabbatum magnum instaret; quia vivebat Dominus noster Jesus Christus vel latrones, missi sunt qui percuterent eos : venientes autem invenerunt defunctum Dominum Jesum Christum; tunc unus de militibus lancea tetigit latus ejus, et de latere ejus aqua fluxit et sanguis[2]. Quare aqua? quare sanguis? Aqua, ut emundaret : sanguis, ut redimeret. Quare de latere? Quia unde culpa, inde gratia. Culpa per fœminam : gratia per Dominum Jesum Christum.

[1] 1 Cor. x, 4. — [2] Joan. xix, 33, et seqq.

CAPUT II.

Quemadmodum qui mundatus fuerit, et invitetur a Christo, et ipse ad inæstimabilem sacramenti suavitatem aspiret, mystica quorumdam e Canticis locorum interpretatione ostenditur.

V. Venisti ad altare, vocat te Dominus Jesus, vel animam tuam, vel Ecclesiam, et ait : « Osculetur me ab osculis oris sui[1]. » Vis ad Christum aptare? Nihil gratius. Vis ad animam tuam? Nihil jucundius.

VI. « Osculetur me. » Vides te mundum esse ab omni peccato, quia delicta detersa sunt; ideo te sacramentis cœlestibus dignum judicat, et ideo invitat ad cœleste convivium : « Osculetur me ab osculis oris sui. »

VII. Tamen propter sequentia anima tua, vel humana conditio, vel Ecclesia videns se ab omnibus mundatam esse peccatis, et dignam quæ ad altare Christi possit accedere (quid est enim altare (22), nisi forma corporis Christi) vidit sacramenta mirabilia, et ait : « Osculetur me » ab osculis oris sui, » hoc est, osculum mihi Christus infigat.

VIII. Quare? « Quia meliora ubera tua super vinum; » hoc est, meliores sensus, meliora sacramenta tua super vinum. Super illud vinum, quod etsi suavitatem habet, lætitiam habet, gratiam habet; tamen in illo lætitia sæcularis, in te autem jucunditas est spiritalis. Jam tunc ergo Salomon inducit nuptias vel Christi et Ecclesiæ, vel spiritus et carnis et animæ.

1 Cant. I, 1.

IX. Et addidit : « Unguentum exinanitum est nomen » tuum, propterea adolescentulæ dilexerunt te[1]. » Quæ sunt istæ adolescentulæ, nisi animæ singulorum, quæ deposuerunt istius corporis senectutem, renovatæ per Spiritum sanctum.

X. Attrahe nos, post odorem unguentorum tuorum » curremus[2]. » Vide quid dicat. Non potes sequi Christum, nisi ipse te attrahat[3]. Denique ut scias : « Cum exaltatus, » inquit, fuero, omnia traham ad me ipsum[4]. »

XI. « Induxit me Rex in cubiculum suum. » Græcus : « In promptuarium suum, et in cellarium suum, habet. Ubi bona libamina, ubi boni odores, ubi mella suavia, ubi fructus diversi, ubi epulæ variæ; ut plurimis epulis tuum prandium condiatur.

CAPUT III.

Quam uberes ad eos qui Dominicum corpus acceperint, fructus redeant; et quonam modo Ecclesiæ de convivarum multitudine gestienti respondeat Christus : quantam denique fideles ex Ægyptiaca servitute reduces in hac esca sentiant jucunditatem.

XII. Ergo venisti ad altare, accepisti corpus Christi. Audi iterum quæ sacramenta es consecutus. Audi dicentem sanctum David : et ille in Spiritu hæc mysteria prævidebat, et lætabatur, et nihil sibi abesse dicebat. Quare ? Quia qui acceperit corpus Christi, non esuriet in æternum.

XIII. Quoties audisti vicesimum secundum Psalmum, et non intellexisti? Vide quemadmodum aptus sit cœles-

[1] Cant. I, 2. — [2] Ibid. 3. — [3] Joan. XII, 32. — [4] Cant. I, 3.

tibus sacramentis : « Dominus pascit me, et nihil mihi de-
» erit : in loco pascuæ ibi me collocavit. Super aquam
» refectionis educavit me, animam meam convertit. De-
» duxit me super semitas justitiæ propter nomen suum.
» Nam et si ambulem in medio umbræ mortis, non timebo
» mala ; quoniam tu mecum es. Virga tua et baculus tuus,
» ipsa me consolata sunt[1]. » Virga imperium, baculus passio est, hoc est, æterna Divinitas Christi, sed etiam passio corporalis : illa creavit, hæc redemit. « Parasti in cons-
» pectu meo mensam adversus eos qui tribulant me. Im-
» pinguasti in oleo caput meum, et poculum meum ine-
» brians quam præclarum est[2]! »

XIV. Venistis ergo ad altare, accepistis gratiam Christi, sacramenta estis cœlestia consecuti. Gaudet Ecclesia redemptione multorum, et astare sibi familiam candidatam spiritali exultatione lætatur. Habes hoc in Canticis Canticorum. Lætata invocat Christum, paratum habens convivium, quod dignum cœlesti epulatione videatur. Ideoque ait : « Descendat frater meus in hortum suum,
» et capiat fructum pomiferarum suarum[3]. » Quæ sunt istæ pomiferæ? Lignum aridum factus eras in Adam : sed nunc per gratiam Christi pomiferæ arbores pullulatis.

XV. Libenter accipit Dominus Jesus, et dignatione cœlesti respondit Ecclesiæ suæ : « Descendi, inquit, in
» hortum, vindemiavi myrrham cum unguentis meis :
» manducavi panem meum cum melle meo, et bibi vinum
» meum cum lacte meo. Edite, inquit, fratres mei, et
» inebriamini[4]. »

XVI. « Vindemiavi myrrham cum unguentis meis. » Quæ est ista vindemia? Cognoscite vineam, et agnoscetis vindemiam. « Vineam, inquit, ex Ægypto transtulisti[5] »

[1] Psal. XXII, 1-4. — [2] Ibid. 5. — [3] Cant. V, 1. — [4] Ibid. — [5] Psal. LXXIX, 9.

hoc est, populum Dei. Vos estis vinea, vos estis vindemia : quasi vinea plantati, quasi vindemia fructum dedistis. « Vindemiavi myrrham cum unguentis meis, » hoc est, in odorem quem accepistis.

XVII. « Manducavi panem meum cum melle meo. » Vides quod in hoc pane nulla sit amaritudo, sed omnis suavitas sit? « Bibi vinum meum cum lacte meo. Vides hujusmodi esse lætitiam, quæ nullius peccati sordibus polluatur! Quotiescumque enim bibis, remissionem accipis peccatorum, et inebriaris in spiritu. Unde et Apostolus ait : « Nolite inebriari vino... sed implemini Spiritu » sancto[1]; » vino enim qui inebriatur, vacillat et titubat : Spiritu qui inebriatur, radicatus in Christo est. Et ideo præclara ebrietas, quæ sobrietatem mentis operatur. Hæc sunt quæ de sacramentis breviter percurrimus.

CAPUT IV.

Ut novos fideles instituat orandi forma, propositam ipsis instar speculi Dominicam Orationem paucis exponit.

XVIII. Nunc quid superest, nisi oratio? Et nolite putare mediocris esse virtutis scire quemadmodum oretis. Apostoli sancti dicebant ad Dominum Jesum : « Domine, » doce nos orare, quemadmodum Joannes docuit disci» pulos suos. » Tunc ait Dominus orationem : « Pater » noster, qui es in cœlis : sanctificetur nomen tuum : ad» veniat regnum tuum : fiat voluntas tua, sicut in cœlo et

[1] Ephes. v, 18.

» in terra : panem nostrum quotidianum da nobis hodie : » et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus » debitoribus nostris : et ne nos patiaris induci in tentatio» nem, sed libera nos a malo[1]. » Vides quam brevis oratio, et omnium plena virtutum : primus sermo quantæ sit gratiæ !

XIX. O homo, faciem tuam non audebas ad cœlum attollere, oculos tuos in terram dirigebas, et subito accepisti gratiam Christi, omnia tibi peccata dimissa sunt. Ex malo servo factus es bonus filius ; ideo præsume, non de operatione tua, sed de Christi gratia : « Gratia enim sal» vati estis[2], » Apostolus ait. Non ergo hic arrogantia est, sed fides : prædicare quod acceperis non est superbia, sed devotio. Ergo attolle oculos ad Patrem, qui te per lavacrum genuit : ad Patrem qui te per Filium redemit et dic : « Pater noster. » Bona præsumptio, sed moderata. Patrem dicis quasi filius : sed noli tibi specialiter aliquid vindicare. Solius Christi specialis est Pater, nobis omnibus in commune est Pater ; quia illum solum genuit, nos creavit. Dic ergo et tu per gratiam : « Pater noster ; » ut filius esse merearis. Ecclesiæ contuitu et consideratione te ipse commenda.

XX. « Pater noster, qui es in cœlis. » Quid est, « in cœ» lis ? » Audi Scripturam dicentem : « Excelsus super omnes » cœlos Dominus[3]. « Et ubique habes quod super cœlos cœlorum Dominus sit, quasi non in cœlis et Angeli, quasi non in cœlis et Dominationes. Sed in illis cœlis, de quibus dictum est : « Cœli enarrant gloriam Dei[4]. » Cœlum est ibi, ubi cessavit culpa : cœlum est ibi, ubi flagitia feriantur : cœlum est ibi, ubi nullum mortis est vulnus.

XXI. « Pater noster, qui es in cœlis : sanctificetur no-

[1] Luc. XI, 1-4, et Matth. VI, 9-13. — [2] Ephes. II, 5. — [3] Psal. CXII, . — [4] Id. XVIII, 2.

» men tuum. » Quid est, « sanctificetur? » Quasi optemus ut sanctificetur ille qui ait : « Estote sancti, quia ego sanc» tus sum[1], » quasi aliquid ei ex nostra precatione sanctificationis accedat. Non, sed sanctificetur in nobis, ut ad nos ejus possit sanctificatio pervenire.

XXII. « Pater noster, qui es in cœlis : sanctificetur no» men tuum : veniat regnum tuum. » Quasi non æternum sit Dei regnum. Ipse Jesus dicit : « Ego in hoc natus sum[2]; » et tu dicis Patri : « Veniat regnum tuum; » quasi non venerit. Sed tunc venit regnum Dei, quando ejus estis gratiam consecuti. Ipse enim ait : « Regnum Dei intra » vos est[3]. »

XXIII. « Veniat regnum tuum : fiat voluntas tua sicut » in cœlo, et in terra : panem nostrum quotidianum da » nobis hodie. » Sanguine Christi pacificata sunt omnia, vel in cœlo, vel in terra : sanctificatum est cœlum, dejectus est diabolus. Ubi versatur? Ubi et homo, quem ille decepit. « Fiat voluntas tua, » hoc est, sit pax in terra, quemadmodum in cœlo.

XXIV. « Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. » Memini sermonis mei cum de sacramentis tractarem. Dixi vobis quod ante verba Christi quod offertur, panis dicatur : ubi Christi verba deprompta fuerint, jam non panis dicitur, sed corpus appellatur. Quare ergo in Oratione Dominica quæ postea sequitur, ait : « Panem nostrum? » Panem quidem dixit, sed ἐπιούσιον, hoc est, supersubstantialem. Non iste panis est, qui vadit in corpus : sed ille panis vitæ æternæ[4], qui animæ nostræ substantiam fulcit. Ideo græce ἐπιούσιος dicitur : latinus autem hunc panem quotidianum dixit, quem Græci dicunt advenientem; quia Græci dicunt τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν advenientem diem. Ergo quod Latinus dixit, et quod Græcus, utrumque utile

[1] Levit. XIX, 2. — [2] Joan. XVIII, 37. — [3] Luc. XVII, 21. — [4] Joan. VI, 35.

videtur : Græcus utrumque uno sermone significavit, Latinus quotidianum dixit.

XXV. Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis (23), quemadmodum Græci in Oriente facere consuerunt? Accipe quotidie, quod quotidie tibi prosit. Sic vive, ut quotidie merearis accipere. Qui non meretur quotidie accipere, non meretur post annum accipere. Quomodo Job sanctus pro filiis suis offerebat quotidie sacrificium[1], ne forte aliquid vel in corde, vel in sermone peccassent? Ergo tu audis quod quotiescumque offertur sacrificium, mors Domini, resurrectio Domini, elevatio Domini significetur, et remissio peccatorum[2]: et panem istum vitæ non quotidianum assumis? Qui vulnus habet, medicinam requirit. Vulnus est, quia sub peccato sumus : medicina est cœleste et venerabile Sacramentum.

XXVI. « Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. » Quotidie si accipis, quotidie tibi hodie est. Si tibi hodie est Christus, tibi quotidie resurgit. Quomodo? « Filius » meus es tu, ego hodie genui te[3]. » Hodie ergo est, quando Christus resurgit. « Heri et hodie ipse est[4], » apostolus Paulus ait. Sed et alibi ait : « Nox præcessit, dies autem ap- » propinquavit[5] : » nox hesterna præcessit, dies hodiernus appropinquavit.

XXVII. Sequitur : « Dimittte nobis debita nostra, si- » cut et nos dimittimus debitoribus nostris. » Debitum quid est, nisi peccatum? Ergo si non acciperes alieni fœnoris pecuniam, non egeres; et ideo peccatum tibi imputatur. Habuisti pecuniam, cum qua dives nascereris. Dives eras, ad imaginem et similitudinem Dei factus[6] : perdidisti quod habebas, hoc est, humilitatem, dum arrogantiam desideras vindicare : perdidisti pecuniam, sicut Adam nudus

[1] Job. I, 5. — [2] I Cor. XI, 26. — [3] Psal. II, 7. — [4] Hebr. XIII, 8. — [5] Rom. XIII, 12. — [6] Gen. I, 26.

es factus[1] : accepisti a diabolo debitum, quod non erat necessarium. Et ideo qui eras liber in Christo, debitor factus es diaboli. Cautionem tuam tenebat inimicus, sed eam Dominus crucifixit, et suo cruore delevit[2] : abstulit debitum tuum, reddidit libertatem.

XXVIII. Bene ergo ait : « Et dimitte nobis debita nos- » tra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. » Vide quid dicas : Quomodo ego dimitto, sic et tu dimitte mihi. Si dimiseris, bene convenis, ut dimittatur tibi. Si non dimittis, quomodo eum convenis, ut dimittatur tibi ?

XXIX. « Et ne patiaris induci nos in tentationem, sed » libera nos a malo. » Vide quid dicat : « Et ne patiaris induci » nos in tentationem, » quam ferre non possumus. Non dicit : Non inducas in tentationem : sed quasi athleta talem vult tentationem, quam ferre possit humana conditio; et unusquisque a malo, hoc est, ab inimico, a peccato liberetur.

XXX. Potens est autem Dominus qui abstulit peccatum vestrum, et delicta vestra donavit, tueri et custodire vos adversum diaboli adversantis insidias, ut non vobis obrepat inimicus, qui culpam generare consuevit. Sed qui Deo se committit, diabolum non timet; « Si enim Deus » pro nobis, quis contra nos[3] ? » Ipsi ergo laus et gloria a sæculis, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

[1] Gen. III, 7. — [2] Coloss. II, 4. — [3] Rom. VIII, 31.

LIBER VI.

CAPUT I.

Cum Christi vera caro et verus sanguis in sacramento sint divini scilicet verbi omnipotentia consecrati, et aliena specie, ne offensionem pariant, tecti; ex hoc intelligi nos divinæ substantiæ in illo alimento esse participes.

I. Sicut verus est Dei Filius Dominus noster Jesus Christus, non quemadmodum homines per gratiam, sed quasi Filius ex substantia Patris; ita vera caro, sicut ipse dixit, quam accipimus, et verus ejus est potus.

II. Sed forte dicas (quod dixerunt tunc temporis etiam Discipuli Christi audientes dicentem : Nisi quis manducaverit carnem meam, et biberit sanguinem meum, non manebit in me, nec habebit vitam æternam[1].) Forte dicas : Quomodo vera? Qui similitudinem video, non video sanguinis veritatem.

III. Primo omnium dixi tibi[2] de sermone Christi qui operatur, ut possit mutare et convertere genera instituta naturæ. Deinde ubi non tulerunt sermonem Christi Discipuli ejus, audientes quod carnem suam daret manducare, et sanguinem suum daret bibendum, recedebant[3]; solus tamen Petrus dixit : « Verba vitæ æternæ habes, et ego a » te quomodo recedam[4]? » Ne igitur plures hoc dicerent,

[1] Joan. vi, 54. — [2] Sup. lib. iv, cap. 4. — [3] Joan. vi, 67. — [4] Ibid. 69.

veluti quidam esset horror cruoris, sed maneret gratia redemptionis; ideo in similitudinem quidem accipis sacramentum, sed vere naturæ gratiam virtutemque consequeris.

IV. « Ego sum, inquit, panis vivus qui de cœlo descendi[1]. » Sed caro non descendit e cœlo, hoc est, carnem in terris assumpsit ex Virgine. Quomodo ergo descendit panis e cœlo, et panis vivus? Quia idem Dominus noster Jesus Christus consors est et Divinitatis et corporis : et tu qui accipis carnem, divinæ ejus substantiæ in illo participaris alimento.

CAPUT II.

In sacramentis omnibus Trinitatis operationem, divinarumque personarum æqualitatem adverti posse, ubi obiter perstringitur error Arrianorum.

V. Ergo accepisti de sacramentis, plenissime cognovisti omnia, quod baptizatus es in nomine Trinitatis. In omnibus quæ egimus, servatum est mysterium Trinitatis. Ubique Pater et Filius et Spiritus sanctus, una operatio, una sanctificatio; etsi quædam veluti specialia esse videantur.

VI. Quomodo? Deus qui te unxit, et signavit te Dominus, et posuit Spiritum sanctum in corde tuo[2]. Accepisti ergo Spiritum sanctum in corde tuo. Accipe aliud, quia quemadmodum Spiritus sanctus in corde, ita etiam Christus in corde. Quomodo? Habes hoc in Canticis Can-

[1] Joan. VI, 41. — [2] 2 Cor. I, 21. 22.

ticorum Christum dicentem ad Ecclesiam : « Pone me » sicut signaculum in corde tuo, sicut signaculum in bra- » chiis tuis[1]. »

VII. Ergo unxit te Deus, signavit te Christus. Quomodo? Quia ad crucis ipsius signatus es formam, ad illius passionem : accepisti signaculum ad illius similitudinem; ut ad ipsius formam resurgas, ad ipsius vivas figuram, qui peccato crucifixus est, et Deo vivit[2] : et tuus homo vetus in fonte dimersus, peccato crucifixus est, sed Deo resurrexit.

VIII. Deinde habes alibi speciale, quod te vocaverit Deus, in baptismate autem quasi specialiter concrucifigeris Christo. Deinde quasi specialiter, quando accipis spiritale signaculum, vide distinctionem personarum esse, sed connexum omne mysterium Trinitatis.

IX. Deinde quid Apostolus tibi dixit, ut lectum est nudiustertius? « Divisiones autem gratiarum sunt, idem » autem Spiritus. Divisiones ministeriorum sunt, idem » autem Dominus. Divisiones operationum sunt, idem au- » tem Deus, qui operatur omnia in omnibus[3]. » Omnia, inquit, operatur Deus. Sed et de Spiritu Dei lectum est : « Unus atque idem Spiritus dividens singulis prout vult[4]. » Audi Scripturam dicentem quia dividit Spiritus pro voluntate sua, non pro obsequio. Ergo dividit vobis Spiritus gratiam prout vult, non prout jubetur; et maxime quia Spiritus Dei, Spiritus Christi est. Et illud tenete ipsum esse Spiritum sanctum, ipsum Spiritum Dei, ipsum Spiritum Christi, ipsum Spiritum Paracletum.

X. Arriani putant se derogare sancto Spiritui, si dicant illum Spiritum Paracletum. Quid est Paracletus, nisi consolator? Quasi non et de Patre lectum sit, quia ipse

[1] Cant. VIII, 6. — [2] Rom. VI, 4, et seqq. — [3] I Cor. XII, 4, et seqq. — [4] Ibid. 11.

est Deus consolationis[1]. Vides ergo quia in eo derogandum putant Spiritui sancto, in quo Patris æterni potestas pio prædicatur affectu.

CAPUT III.

Orandi rationem traditurus, Christi atque Apostoli verba inter se conciliat, cubiculum de quo loquitur Christus, de secreto cordis ac silentio interpretandum esse declarans.

XI. Nunc quomodo orare debeamus accipite. Multæ virtutes orationis sunt. Ubi orare debeamus non est mediocre, nec mediocris quæstio. Ait Apostolus : « Volo autem viros orare in omni loco, levantes puras manus sine » ira et disceptatione[2]. » Et Dominus dicit in Evangelio : « Tu autem, cum oras, intra in cubiculum tuum; et, » clauso ostio, ora Patrem tuum[3]. » Non tibi videtur esse contrarium, ut dicat Apostolus : « In omni loco ora ; » et Dominus dicat : « Intra in cubiculum tuum, et ora ? » Sed non est contrarium. Hoc ergo absolvamus : deinde quomodo debeas incipere orationem, et quo ordine distinguere, quid subtexere, quid allegare, quemadmodum claudere orationem, deinde pro quo orare debeas : hæc omnia dicamus.

XII. Primo ubi orare debeas. Aliud Paulus videtur dicere, aliud Dominus. Numquid potuit Paulus contra Christi docere præcepta ? Non utique. Qua ratione ? Quia non contrarius, sed interpres est Christi : « Imitatores, inquit,

[1] 2 Cor. I, 3. — [2] 1 Tim. II, 8. — [3] Matth. VI, 6.

» mei estote, sicut et ego Christi. » Quid ergo? Potes ubique orare, et in cubiculo tuo semper orare. Habes ubique cubiculum tuum. Etsi inter gentes, inter Judæos positus sis; habes tamen ubique tuum secretum. Cubiculum tuum mens tua est. In populo licet positus, tamen in interiore homine arcanum tuum secretumque conservas.

XIII. « Tu autem, cum oras, intra in cubiculum » tuum. » Bene ait, « Intra; » ne sic ores quomodo Judæus, cui dicitur : « Populus hic labiis me honorat, cor » autem eorum longe est a me[1]. » Non ergo de labiis tantummodo tua procedat oratio. Animo totus intende, intra in recessum pectoris tui, totus ingredere. Non te perfunctorium videat ille, cui te placere desideras. Videat quia ex corde oras, ut te ex corde orantem dignetur audire.

XIV. « Tu autem, cum oras, intra in cubiculum » tuum. » Habes hoc et alibi : « Ambula, populus meus, » et intra in recessus tuos, claude ostium tuum, abscon» dere pusillum, donec transeat ira Domini[2]. » Hoc locutus est Dominus per Prophetam : in Evangelio autem dixit : « Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum; » et clauso ostio, ora Patrem tuum. »

XV. Quid et clauso ostio? Audi quod ostium habeas, quod debeas claudere, quando oras. Utinam mulieres audirent! Audisti jam; sanctus David docuit te dicens : « Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circuitus » labiis meis[3]. » Est alibi ostium, quod ait apostolus Paulus » dicens : Ut aperiatur, inquit, mihi ostium verbi ad lo» quendum mysterium Christi[4]; » hoc est, quando oras, noli sermone clamare, nec diffundere orationem tuam, nec jactare per populos. In secreto tuo ora, securus quod te

[1] Isaï. IX, 13. — [2] Id. XXVI, 20. — [3] Psal. CXL, 3. — [4] Coloss. IV, 3.

in secreto possit audire, qui omnia videt, atque audit universa. Et ora Patrem tuum in abscondito, qui audit te in abscondito deprecantem.

CAPUT IV.

Quare secreto potius orandum sit, quam cum vociferatione: quare etiam viri in omni loco orare debeant, non autem mulieres: quonamve spectent voces subjectæ: Levantes puras manus, etc.

XVI. Quid prosit autem interrogemus, qua ratione secreto magis orare debeamus, quam cum vociferatione. Audi: De consuetudine hominum sumamus exemplum. Si aliquem rogas, qui cito audit, non opus putas esse clamorem: sensim rogas voce moderata. Si surdum aliquem roges, nonne incipis vociferari, ut te ille possit audire? Qui ergo clamat, putat quod aliter Deus non possit nisi clamantem audire; et cum rogat eum, ejus derogat potestati: qui autem in silentio orat, fidem defert, et confitetur quod Deus scrutator cordis et renis sit[1], et orationem tuam ante ille audiat, quam tuo ore fundatur.

XVII. Ergo videamus: « Volo autem viros orare in » omni loco[2]. » Qua ratione viros dixit? Utique communis oratio est et mulieribus et viris. Quod non invenio, nisi forte sanctus Apostolus ideo viros dixit, ne mulieres usurparent, et male intelligerent « In omni loco, » et inciperent ubique clamare, quas in Ecclesia sustinere non possumus.

[1] Psal. vii, 10. — [2] 1 Tim ii, 8.

XVIII. « Volo autem viros, hoc est, qui possint ser- » vare præceptum, orare in omni loco, levantes puras ma- » nus. » Quid est, « Levantes puras manus ? » Numquid debes in oratione tua crucem Domini gentibus demonstrare? Illud quidem signum virtutis est, non pudoris. Est tamen quomodo possis orare, nec figuram demonstres, sed actus tuos leves. Si vis operari orationem tuam, leva puras manus per innocentiam. Leva eas non quotidie: semel levasti, non opus est ut iterum leves.

XIX. « Volo autem in omni loco viros orare, levantes » puras manus sine ira et disceptatione[1]. » Nihil verius : « Ira, inquit, perdit etiam sapientes[2]. » Ideo omni tempore, quantum fieri potest, Christianus vir iracundiam debet temperare, et maxime quando ad orationem accedit; ne perturbet animum tuum indignatio iræ, ne quidam furor impediat orationem tuam: sed magis placido accede pectore. Quid enim irasceris? Servus peccavit? Tu accedis ad orationem, ut tua tibi delicta donentur, et alii indignaris. Hoc est, « Sine ira. »

CAPUT V.

De inordinata orantium disceptatione, et qua modestia mulieres orare oporteat: item de inchoatione orationis, ejusque medio ac fine; cum iterata Dominicæ orationis expositione, quæ tractatum ducit ad umbilicos.

XX. Nunc de disceptatione videamus. Plerumque negotiator venit ad orationem, aut avarus : alter de pecunia

[1] I Tim. II, 8. — [2] Prov. XV, 1.

cogitat, alter de lucro, alter de honore, alter de cupiditate; et putat quod eum Deus possit audire. Et ideo quando oras, divina humanis præferre te convenit.

XXI. « Similiter et mulieres, inquit, volo orare non » jactantes se in ornamentis, neque in margaritis[1], » ait apostolus Paulus. Sed et apostolus Petrus : Mulieris, inquit, gratia plurimum valet, ut viri ejus convertatur affectus per uxoris suæ bonam conversationem, et incredulus se convertat ad gratiam Christi[2]. Hoc valet mulieris gravitas et pudicitia, et ejus bona conversatio, ut virum suum vocet ad fidem et devotionem, quod et prudentis viri sermo frequenter operatur. Ergo mulier, inquit, non in ornatu capillorum, non in tortis crinibus ornamentum suum habeat, sed in oratione ex corde puro[3]; ubi est absconditus cordis homo, qui semper est apud Deum locuples. Habes ergo in quo sis dives. In Christo divitiæ tuæ pudicitiæ sunt et castitatis infulæ, fides, devotio, et misericordia. Hi sunt thesauri justitiæ, sicut Propheta memoravit[4].

XXII. Deinde unde debeas incipere. Dic mihi, si velis hominem rogare, et sic incipias : Da mihi, ecce illud quod te peto; nonne arrogans videtur oratio? Et ideo inchoari oratio debet a Dei laude, ut roges omnipotentem Deum, cui possibilia sunt omnia, qui habet voluntatem præstandi. Sequitur obsecratio, sicut Apostolus docuit dicens : « Obsecro ergo primum fieri orationes, obsecrationes, postulationes, gratiarum actiones[5]. » Prima ergo oratio laudem debet habere Dei : secunda supplicationem : tertia postulationem : quarta gratiarum actionem. Non debes quasi famelicus ad cibum de cibo primum incipere, sed ante a laudibus Dei.

[1] I Tim. II, 9. — [2] I Petr. III, 1, 2. — [3] Ibid. 3, 4. — [4] Isaï. XXXIII, 6. — [5] I Tim. II, 1.

XXIII. Unde et oratores isti sapientes hanc habent disciplinam, ut judicem fautorem sibi præstent : incipiunt a laudibu s ejus, ut benevolum sibi faciant cognitorem. Deinde paulatim incipit rogare judicem, ut patienter dignetur audire. Audet tertio postulationem suam depromere, quid petat exprimere. Quarto quomodo cœpit a laudibus Dei, sic debet in laudem desinere.

XXIV. Habes hoc in Oratione Dominica : « Pater noster, » qui es in cœlis[1]. » Laus Dei est, quod pater prædicatur : in eo pietatis gloria. Laus Dei, quia in cœlis habitat, non in terris. « Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen » tuum, » id est, ut sanctificet servos suos; nomen enim illius sanctificatur in nobis, quando prædicantur homines christiani. Ergo optantis est, « Sanctificetur nomen tuum. » Adveniat regnum tuum[2]. » Postulatio, ut in nobis sit regnum Christi. Si Deus in nobis regnat, locum habere adversarius non potest. Culpa non regnat, peccatum non regnat : sed regnat virtus, regnat pudicitia, regnat devotio. Deinde : « Fiat voluntas tua, sicut in cœlo et in terra. » Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. » Hæc postulatio maxima est eorum quæ postulantur. « Et dimitte, » inquit, nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus de- » bitoribus nostris. » Ideo quotidie accipe, ut quotidie debito tuo indulgentiam petas. « Et ne patiaris nos induci in » tentationem : sed libera nos a malo[3]. » Quid sequitur? Audi quid dicat sacerdos : per Dominum nostrum Jesum Christum, in quo tibi est, cum quo tibi est honor, laus, gloria, magnificentia, potestas cum Spiritu sancto a sæculis, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

XXV. Aliud : Psalmorum David licet unus libellus sit, habens eas virtutes orationis, quas supra diximus ; tamen

[1] Matth. vi, 9. — [2] Ibid. 10. — [3] Ibid. 11-13.

plerumque et in uno Psalmo omnes istæ orationis partes inveniuntur, quomodo in octavo Psalmo invenimus. Denique sic cœpit : « Domine, Dominus noster, quam admi-»rabile est nomen tuum in universa terra[1] ! » Oratio ergo prima. Deinde obsecratio : « Quoniam videbo cœlos tuos, » opera digitorum tuorum : hoc est, cœlos videbo, lunam » et stellas, quas tu fundasti[2]. » Utique non cœlum dicit videbo, sed videbo cœlos, in quibus incipit albescere gratia et splendor cœlestis. Hos sibi cœlos tunc promittebat Propheta dari, qui cœlestem gratiam a Domino mererentur. « Lunam et stellas quas tu fundasti : » lunam Ecclesiam, stellas vocat sanctos cœlesti gratia refulgentes. Deinde vide postulationem ejus : « Quid est homo quod » meministi ejus : aut filius hominis, quoniam visitas eum? » Minorasti eum paulo minus ab Angelis, gloria et honore » coronasti eum, et constituisti eum super opera manuum » tuarum. » Et alia gratiarum actio : « Omnia subjecisti » sub pedibus ejus, oves et boves universas, insuper et » pecora campi[3], etc. »

XXVI. Docuimus pro captu nostro forsitan quod non didicimus; et ut potuimus, expressimus. Sanctitas Vestra institutis sacerdotalibus informata, laboret tenere quod accepit a Deo : et oblatio sicut hostia pura, in vobis semper suum signaculum recognoscat, ut et ipsi ad gratiam et ad præmia virtutum pervenire possitis, per Dominum nostrum Jesum Christum : cui est gloria, honor, laus, perpetuitas a sæculis, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

[1] Psal. VIII, 2. — [2] Ibid. 4. — [3] Ibid. 6-8.

S. AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

DE POENITENTIA

LIBRI II[1].

LIBER I.

CAPUT I.

Moderationis laus. Quam necessaria sit ea virtus præfectis Ecclesiæ, potissimum Dominicæ charitatis ac mansuetudinis exemplo demonstrari. Ab hac ergo cum desciverint Novatiani, eos pro Christi discipulis habendos non esse : quorum superbia et inclementia castigatur.

I. Si virtutum finis ille est maximus[2], qui plurimorum spectat profectum, moderatio prope omnium pulcherrima est : quæ ne ipsos quidem quos damnat, offendit; et quos damnaverit, dignos solet facere absolutione. Denique sola est, quæ Domini quæsitam sanguine Ecclesiam propagaverit, imitatrix beneficii cœlestis, et redemptionis universorum salubri fine temperans, quem ferre possint aures hominum, mentes non refugere, non pavere animi.

[1] Scripti circa anno 384. — [2] Vide D. Guillon, tom. IX, p. 282-326.

II. Etenim qui studet humanæ infirmitatis emendare vitia, ipsam infirmitatem suis debet sustinere, et quodam modo pensare humeris, non abjicere. Nam pastor ille Evangelicus lassam ovem vexisse legitur[1], non abjecisse. Et Salomon ait : « Noli justus esse nimium[2] ; » debet enim justitiam temperare moderatio. Nam quemadmodum se tibi curandum præbeat, quem fastidio habeas : qui contemptui se, non compassioni medico suo putet futurum?

III. Ideo Dominus Jesus compassus nobis est; ut ad se vocaret, non ut deterreret. Mitis venit, venit humilis. Denique ait : « Venite ad me omnes, qui laboratis et one» rati estis ; et ego vos reficiam[3]. » Reficit ergo Dominus Jesus, non excludit, neque abjicit : meritoque tales Discipulos elegit, qui Dominicæ voluntatis interpretes, plebem Dei colligerent, non repudiarent. Unde liquet eos inter Christi discipulos non esse habendos, qui dura pro mitibus, superba pro humilibus sequenda opinantur : et cum ipsi quærant Domini misericordiam, aliis eam denegant; ut sunt doctores Novatianorum, qui mundos se appellant.

IV. Quid his superbius, cum Scriptura dicat : « Quia » nemo mundus a peccato, nec unius diei infans[4]; » et David clamet : « A delicto meo munda me[5]? » Sanctiores isti quam David, de cujus nasci familia Christus incarnationis elegit mysterio, cujus posteritas aula cœlestis est, utero virginali suscipiens mundi Redemptorem? Quid autem durius, quam ut indicant pœnitentiam, quam non relaxent; cum utique veniam negando, incentivum auferant pœnitentiæ? Nemo enim potest bene agere pœnitentiam, nisi qui speraverit indulgentiam.

[1] Luc. xv, 5. — [2] Eccli. vii, 17. — [3] Matth. xi, 28. — [4] Job. xiv, 4. — [5] Psal. L, 2.

CAPUT II.

Quod Novatiani dicunt se non nisi lapsis negare communionem, hoc neque cum Scriptura, neque cum sua ipsorum doctrina congruere : quod vero Divinæ potestatis reverentiam prætexunt, eos hoc ipso in illam esse injurios ; cum is injuriam inferat, qui creditum sibi munus aut ejus partem nolit exercere : cæterum ligandi et solvendi jus quod hæresi non potest attribui, pulchre vindicari ab Ecclesia, quippe quæ Spiritu sancto id acceperit, in quem isti superbe agunt.

V. Sed negant his oportere reddi communionem, qui prævaricatione lapsi sunt. Si unum tantum crimen exciperent sacrilegii, cui veniam negarent, dure quidem, sed tamen divinis tantum redargui viderentur sententiis, assertionibus tamen suis convenirent; Dominus enim crimen nullum excepit, qui peccata donavit omnia. At cum omnia peccata Stoïcorum quodam more paribus putent æstimanda mensuris (24), et æque eum qui gallum, ut aiunt, gallinaceum, atque illum qui patrem suffocaverit, perpetuo asserant cœlestibus abdicandos mysteriis; quomodo unius criminis objiciunt reos, cum indignissimum esse non possint etiam ipsi negare, ut paucorum pœna perveniat ad multos?

VI. Sed aiunt se Domino deferre reverentiam, cui soli remittendorum criminum potestatem reservent. Imo nulli majorem injuriam faciunt, quam qui ejus volunt mandata rescindere, commissum munus refundere. Nam

cum ipse in Evangelio suo dixerit Dominus Jesus : « Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, » remittuntur eis : et quorum detinueritis, detenta erunt[1]; » quis est ergo qui magis honorat, utrum qui mandatis obtemperat, an qui resistit?

VII. Ecclesia in utroque servat obedientiam, ut peccatum et alliget et relaxet : hæresis in altero immitis, in altero inobediens; vult ligare, quod non resolvat : non vult solvere, quod ligavit; in quo se sua damnat sententia. Dominus enim par jus et solvendi esse voluit et ligandi, qui utrumque pari conditione permisit. Ergo qui solvendi jus non habet, nec ligandi habet. Sicut enim secundum Dominicam sententiam, qui ligandi jus habet, et solvendi habet : ita istorum assertio se ipsam strangulat; ut quia solvendi sibi jus negant, negare debeant et ligandi. Quomodo igitur potest alterum licere, alterum non licere? Quibus donatum utrumque est, aut utrumque licere manifestum est, aut utrumque non licere certum est. Ecclesiæ utrumque licet, hæresi utrumque non licet; jus enim hoc solis permissum sacerdotibus est. Recte igitur hoc Ecclesia vindicat, quæ veros sacerdotes habet : hæresis vindicare non potest, quæ sacerdotes Dei non habet. Non vindicando autem ipsa de se pronuntiat, quod cum sacerdotes non habeat, jus sibi vindicare non debeat sacerdotale. Ita impudenti contumacia pudentem cernimus confessionem.

VIII. Specta etiam illud, quoniam qui Spiritum sanctum accepit, et solvendi peccati potestatem et ligandi accepit. Sic enim scriptum est : « Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur : et » quorum detinueritis, detenta erunt. » Ergo qui solvere non potest peccatum, non habet Spiritum sanctum. Mu-

[1] Joan. xx, 22, 23.

nus Spiritus sancti est officium sacerdotis, jus autem Spiritus sancti in solvendis, ligandisque criminibus est; quomodo igitur munus ejus vindicant, de cujus diffidunt jure et potestate?

IX. Quid quod insolentiores sunt? Nam cum ad misericordiam promptior quam ad severitatem sit Spiritus Dei; quod ait se velle, id nolunt: quod nolle, hoc agunt; cum vindicare judicis sit, remittere misericordis. Tolerabilius igitur, Novatiane, remitteres, quam ligares; aliud enim quasi delinquendi parcus usurpares, aliud quasi ærumnæ compassus ignosceres.

CAPUT III.

Iisdem Novatianis veniam gravioribus tantum criminibus abs se denegari opponentibus, respondet S. Doctor hac sententia ab illis sectæ suæ parentem rursus damnari, et offendi ipsummet Deum, qui peccatorum quorumlibet remittendorum fecit potestatem: sed majoribus delictis majorem quoque pœnitentiam adhibendam esse. Adjicit autem ipsos in hoc perversos sese præbere, quod hujusmodi culparum distinctio severitatis materiam Deo relinquat: cujus misericordiam in incarnatione Christi adeo mirabiliter emicantem imitari detrectant.

X. Sed aiunt se, exceptis gravioribus criminibus, relaxare veniam levioribus. Non hoc quidem auctor vestri erroris Novatianus, qui nemini pœnitentiam dandam putavit; ea scilicet contemplatione, ut quod ipse non posset

solvere, non ligaret; ne ligando sperari a se faceret solutionem. In eo igitur patrem vestrum propria damnatis sententia, qui distinctionem peccatorum facitis, quæ solvenda a vobis putetis, et quæ sine remedio esse arbitremini : sed Deus distinctionem non facit, qui misericordiam suam promisit omnibus, et relaxandi licentiam sacerdotibus suis sine ulla exceptione concessit. Sed qui culpam exaggeraverit, exaggeret etiam pœnitentiam; majora enim crimina majoribus abluuntur fletibus. Ita nec Novatianus probatur, qui veniam interclusit omnibus : nec vos imitatores ejusdem et condemnatores; quia ibi minuitis studia pœnitentiæ, ubi augeri oportet; quia graviora peccata majoribus sustentanda fulcris docuit Christi misericordia.

XI. Quæ autem ista perversitas est, ut vobis vindicetis possibilia concessu : Deo, ut ipsi dicitis, impossibilia reservetis? Hoc est sibi eligere causas ignoscendi, Deo materiam sæviendi relinquere. Et ubi est illud : «Sit autem » Deus verax, omnis autem homo mendax, sicut scriptum » est : Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum » judicaris[1]? Ut agnoscamus igitur Deum misericordiæ magis indulgentem esse, quam severitatis tenacem, ipse ait : «Misericordiam malo, quam sacrificium[2].» Quomodo igitur vestrum potest acceptum esse sacrificium Deo, qui negatis misericordiam; cum ipse dicat nolle se mortem peccatoris, sed correctionem[3]?

XII. Cujus interpres Apostolus ait : «Quia Deus Filium » suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de pec» cato damnavit peccatum in carne; ut justificatio Legis » impleretur in nobis[4].» Non in similitudinem carnis ait; quia Christus veritatem suscepit carnis humanæ, non si-

[1] Rom. III, 4. — [2] Osee. VI, 6. — [3] Ezech. XVIII, 32. — [4] Rom. VIII, 3, 4.

militudinem : neque in similitudinem peccati ait ; quia peccatum non fecit[1], sed peccatum pro nobis factus est : sed venit « In similitudinem carnis peccati[2], » hoc est, suscepit similitudinem carnis peccatricis ; ideo similitudinem, quia scriptum est : « Et homo est, et quis agnoscet eum[3]? » Homo erat in carne secundum hominem, qui agnosceretur : virtute supra hominem, qui non agnosceretur ; ita et hic carnem habet nostram, sed carnis hujus vitia non habet.

XIII. Non enim sicut omnis homo est, ex virili erat et fœminea permixtione generatus : sed natus de Spiritu sancto et de Virgine[4], immaculatum corpus susceperat, quod non solum nulla vitia maculaverant, sed nec generationis aut conceptionis concretio injuriosa fuscaverat. Nam omnes homines sub peccato nascimur, quorum ipse ortus in vitio est, sicut habes lectum, dicente David : « Ecce enim in » iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me » mater mea[5]. » Ideo Pauli caro corpus mortis erat, sicut ipse ait : « Quis me liberabit de corpore mortis hujus[6] ? » Christi autem caro damnavit peccatum, quod nascendo non sensit, quod moriendo crucifixit ; ut in carne nostra esset justificatio per gratiam, ubi erat ante colluvio per culpam.

XIV. Quid ergo dicemus ad hæc, nisi quod dixit Apostolus : « Si Deus pro nobis, quis contra nos ? Qui Filio » proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit » eum ; quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit ? Quis accusabit adversus electos Dei ? Deus qui jus» tificat, quis est qui condemnet ? Christus qui mortuus » est, imo qui et resurrexit, qui est in dextera Dei, qui » etiam interpellat pro nobis[7]. » Pro quibus ergo Christus

[1] I Petr. II, 22. — [2] 2 Cor. V, 2. — [3] Jerem. XVII, 3. — [4] Matth. I, 18. — [5] Psal. L, 5. — [6] Rom. VII, 24. — [7] Id. VIII, 31, et seqq.

interpellat, eos Novatianus accusat. Quos Christus ad salutem redemit, eos Novatianus damnat ad mortem. Quibus Christus dicit : « Tollite jugum meum super vos, et » discite a me quia mitis sum[1]; » Novatianus dicit : Immitis sum. Quibus Christus dicit : « Invenietis requiem animabus vestris ; jugum enim meum suave est, et onus » meum leve est[2]; » his grave onus, et durum imponit jugum Novatianus.

CAPUT IV.

Pergit Divinam probare misericordiam, eamque majorem esse quam severitatem Evangelici testimonii expositione ostendit. Eos vero qui Christum negaverunt coram hominibus, non eadem omnes ratione habendos esse, athletarum exemplo palam facit.

XV. Quam propensus igitur ad misericordiam sit Dominus Jesus, licet ista satis instruant; tamen etiam ipse te doceat, qui cum adversus impressionem persecutionis instruere nos vellet, ait : « Nolite timere eos qui occidunt » corpus, animam autem non possunt occidere : sed potius » eum timete, qui potest animam et corpus mittere in ge» hennam. » Et infra : « Omnis ergo qui confessus me fuerit » coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre » meo, qui est in cœlis : qui autem negaverit me coram » hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui » est in cœlis[3]. »

XVI. Ubi confitetur, pro omnibus confitetur, omnes

[1] Matth. XI, 29. — [2] Ibid. 30. — [3] Matth. X, 28-33.

complectitur : ubi negat, non omnes negat. Sicut enim supra habet : « Omnis qui me confessus fuerit, confitebor » et ego eum, » hoc est, omnem : consequens erat ut infra quoque sic redderet : « Omnis autem qui negaverit me. » Sed ne omnes negare videretur, ita subjecit : « Qui au» tem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum. » Gratiam promittit omnibus, non omnibus minatur injuriam. Quod est miserationis, exaggerat : quod ultionis, extenuat.

XVII. Atque ita scriptum est non solum in eo libro, qui secundum Matthæum scribitur Evangelii Domini Jesu : sed etiam in eo lectum est quem secundum Lucam reperimus[1]; ut scias non otiose id posuisse utrumque.

XVIII. Diximus quid scriptum sit, colligamus sententiam : « Omnis, inquit, qui me confessus fuerit[2], » id est, ex quacumque vita, ex quocumque statu qui confessus me fuerit, habebit me remuneratorem confessionis suæ. Cum dicitur, « Omnis, » nullus a remuneratione, qui fuerit confessus, excluditur. Non similiter, omnis qui negaverit, negabitur; potest enim fieri ut aliquis victus suppliciis, sermone Deum neget, et corde adoret.

XIX. Numquid eadem causa est ejus qui sponte te negat, et ejus quem tormenta inclinaverint ad sacrilegium, non voluntas? Quam autem indignum, cum apud homines valeat certaminis gratia, ut apud Deum non valere asseratur! Nam sæpe in hoc athletarum sæculari certamine etiam victos quorum fuerint certamina probata, vulgus hominum cum victoribus coronare consuevit; maxime quos viderit forte dolo aut fraude victoria exclusos. Christus ergo athletas suos quos viderit gravibus paulisper cessisse suppliciis, sine venia patietur manere?

XX. Numquid non habebit rationem laboris, qui

[1] Luc. XII, 8. — [2] Matth. X, 32.

etiam quos projicit, non in æternum projicit? Dicit enim David: «Non in æternum projiciet Deus;» et contra hunc audiemus hæresim dicentem: Projicit in æternum? «Non » in finem, inquit, misericordiam suam abscidet a genera- » tione in generationem, aut obliviscetur misereri Deus[1],» clamat Propheta: et sunt qui Divinæ miserationis quædam inducant oblivia?

CAPUT V.

Objectioni ab immutabilitate Dei petitæ respondetur, allatis Scripturæ testimoniis, quibus misericordiam emergentibus e volutabro suo peccatoribus Deus promittit: additurque indulgentiam iis parari propensiorem, qui quodam modo inviti deliquerunt, quod eleganti bello captorum exemplo, et ipsiusmet diaboli prosopopœia illustratur.

XXI. Sed aiunt ideo se ista asserere, ne mutabilem Deum facere videantur; si his quibus fuerit iratus, ignoscat. Quid ergo? Repudiabimus divina oracula, et opiniones istorum sequemur? Sed non Deus alienis assertionibus, sed suis æstimandus est vocibus. Quod enim promptius edere possumus insigne ejus misericordiæ, quam quod ipse per prophetam Osee, quibus tanquam iratus minabatur, continuo tanquam reconciliatus indulget? Ait enim: «Quid tibi faciam, Ephræm? aut quid faciam tibi, » Juda? Misericordia vestra[2],» etc. Et infra: «Quomodo » te constituam? Velut Adama efficiam te, et sicut Se-

[1] Psal. LXXVI, 8-10. — [2] Osee, VI, 4.

» boïm[1]. » In ipsa indignatione velut patrio quodam affectu hæret, quomodo ad pœnam tradat errantem : etsi Judæus meretur, Deus tamen adhuc secum examinat. Sed continuo qui dixerat : « Sicut Adama faciam te, et sicut Se» boïm ; » quæ duæ urbes ex vicinia Sodomorum parilis excidii traxere consortium : « Conversum est, inquit, cor » meum in eo ipso, conturbata est pœnitentia mea : non » faciam secundum iracundiam furoris mei[2]. »

XXII. Nonne apparet quod ideo nobis peccantibus indignetur Dominus Jesus, ut indignationis suæ nos terrore convertat ? Indignatio ergo ejus non ultionis executio, sed magis absolutionis est operatio ; sic enim dixit : « Si con» versus ingemueris, salvus eris[3]. » Expectat gemitus nostros, sed temporales, ut remittat perpetuos : expectat lacrymas nostras, ut profundat pietatem suam. Sic in Evangelio viduæ matris lacrymis compassus, filium ejus resuscitavit[4]. Expectat conversionem nostram, ut revertatur et ipse ad gratiam : quæ, si nullus lapsus nobis irreperet, in nobis perseveraret : sed quia peccatis nostris contrahimus offensam, indignatur, ut humiliemur ; humiliamur, ut digni simus magis miseratione quam pœna.

XXIII. Doceat te certe Hieremias dicens : « Quia non » repellet in æternum Dominus ; quoniam cum humilia» verit, miserebitur secundum multitudinem misericor» diæ suæ : qui non humiliavit toto corde suo, neque » repulit filios hominum[5]. » Hoc certe in Threnis Hieremiæ legimus, et ex his, vel cæteris quæ sequuntur, advertimus quia ideo humiliat sub pedibus suis omnes vinctos terræ, ut judicium ejus declinemus. Sed nec toto corde humiliat peccatorem usque ad terram, qui etiam de terra

[1] Osee. XI, 8. — [2] Ibid. 9. — [3] Isai. XXX, 15. — [4] Luc. VII, 15. — [5] Thren. III, 31, 32.

suscitat inopem, et de stercore erigit pauperem[1]; non enim ex toto corde humiliat, qui se veniæ reservat.

XXIV. Quod si non ex toto corde omnem humiliat peccatorem, quanto magis non ex toto corde humiliat eum, qui non ex toto corde peccavit? Nam sicut dixit de Judæis : «Populus hic labiis me honorat, cor autem eo-»rum longe est a me[2];» fortasse et de aliquibus lapsis dicat : Isti labiis me negarunt, sed corde mecum sunt. Vicit eos pœna, non avertit perfidia. Sine causa autem his aliqui veniam negant, quorum fidem eo usque confessus persecutor est, ut eam studeret expugnare tormentis. Negarunt semel, sed quotidie confitentur : negarunt sermone, sed confitentur gemitibus, confitentur ejulationibus, confitentur fletibus, confitentur liberis, non coactis vocibus. Cesserunt quidem ad tempus diaboli tentationi : sed etiam diabolus postea recessit ab his, quos sibi vindicare non potuit. Cessit eorum fletibus, cessit pœnitentiæ : quos invaserat alienos, perdidit suos.

XXV. Nonne ita istud est, ac si quis captivum victæ urbis populum abducat? Captivus ducitur, sed invitus : qui in alienas terras necessitate contendat, intimo tamen non migret affectu, patriam secum animo vehat, quærat copiam quemadmodum revertatur. Quid ergo? Cum hujuscemodi revertitur, num est aliquis qui persuadeat non recipiendum; minore scilicet honore, sed studio propensiore, ne habeat in quo insultet adversarius. Si armato ignoscis, qui pugnare potuit; non ignoscis ei, in quo sola pugnabat fides.

XXVI. Ipsius diaboli de hujusmodi lapsis si requiramus sententiam, nonne videtur dicere : «Populus hic labiis me »honorat, cor autem eorum longe est a me?» Quomodo enim mecum est, qui non recedit a Christo? Sine causa

[1] Psal. CXII, 7. — [2] Isaï. XXIX, 13, et Matth. XV, 8.

autem me colere videntur, qui doctrinam Jesu custodiunt : ego autem putabam quod meam docerent. Plus damnant, dum comperta deserunt. Certe Jesus in his amplius gloriatur, dum recipit revertentes. Exultant omnes Angeli; quia gaudium majus est in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, quam in nonaginta et novem justis qui non indigent pœnitentia[1]. De me in cœlo, de me in terris triumphus sumitur. Nihil Christo perit, quando hi qui ad me cum fletu venerant, cum desiderio ad Ecclesiam revertuntur : et horum exemplo etiam de meis periclitor, qui didicerint nihil hic esse, ubi homines præsentibus provocantur præmiis; et plurimum illic, ubi gemitus, lacrymæ, jejunia meis epulis præferuntur.

CAPUT VI.

Novatianos dum peccatores a Christi convivio excludunt, non pii Samaritani, sed superbi legisperiti nec non sacerdotis atque levitæ, qui reprehenduntur in Evangelio, imitatores esse; imo iisdem etiam inclementiores.

XXVII. Hos ergo, Novatiani, excluditis? Quid est enim aliud excludere, nisi spem veniæ denegare? Sed neque semivivum illum derelictum a latronibus Samaritanus præteriit : et vulnera ejus oleo vinoque curavit, prius infundens oleum quo foveret[2]: supra jumentum suum imposuit vulneratum, in quo ejus peccata vexit omnia; nec ovem pastor despexit errantem[3].

[1] Luc. xv, 7. — [2] Id. x, 33, 34. — [3] Id. xv, 4.

XXVIII. Vos autem dicitis : « Noli me tangere. » Vos dicitis volentes justificare vos ipsos : Non est proximus noster, superbiores quam legisperitus ille qui Christum tentare cupiebat; ille enim dixit : « Quis est meus proxi- » mus[1]? » Ille interrogat, vos negatis; sicut sacerdos ille descendentes, et sicut levita prætereuntes, quem curandum suscipere debuistis, nec recipientes hospitio, pro quo Christus duo numeravit æra, cujus te proximum fieri Christus jubet, ut facias in eum misericordiam. Ipse enim est proximus, quem non solum conformis natura conjunxerit, sed etiam misericordia copulaverit. Ab eo te alienum superbia facis, extollens te frustra inflatus mente carnis tuæ, et non tenens caput. Si enim caput teneres, adverteres non tibi eum deserendum, pro quo Christus mortuus est. Si caput teneres, adverteres corpus omne compaginando potius quam solvendo, in incrementum Dei per copulam charitatis, et redemptionem crescere peccatoris.

XXIX. Cum igitur fructum omnem aufertis pœnitentiæ, quid aliud dicitis, nisi hoc : Nemo de vulneratis nostrum ingrediatur hospitium : nemo sanetur in nostra Ecclesia? Apud nos non curantur ægroti : sani sumus, medicum non habemus necessarium; quia ipse ait : « Non » opus est sanis medicus, sed his qui male habent[2]. »

[1] Luc. x, 29. — [2] Matth. ix, 12.

CAPUT VII.

Christum ut omnes ad cœnam suam invitet, obtestatus, Novatianos nec ipsos ad eam ingredi, nec aliis ingressum permittere significat, quod Ecclesia sancta non imitatur. Deinde eosdem hæreticos cum Christo, qui omnes salvos fieri cupiat, partem habere non posse planum facit.

XXX. Ergo, Domine Jesu, ad Ecclesiam tuam totus adveni, quoniam Novatianus excusat. Novatianus dicit : « Juga boum emi[1], » qui jugum Christi suave non suscipit, et onus grave collo imponit suo, quod portare non queat. Novatianus servos tuos a quibus invitabatur, tenuit, et contumelia affectos occidit, quos iterati baptismatis labe inquinavit. Mitte ergo ad exitus viarum, et collige bonos et malos : et debiles, et cæcos, et claudos introduc in Ecclesiam tuam[2]. Jube impleatur domus tua : introduc omnes ad cœnam tuam; quia quem tu vocaveris, dignum facies, si sequatur. Ille sane rejicitur, qui non habuerit vestem nuptialem, hoc est, amictum charitatis, velamen gratiæ. Mitte, inquam, ad universos.

XXXI. Non excusat Ecclesia tua a cœna tua, excusat Novatianus. Non dicit familia tua : Sana sum, medicum non requiro; sed dicit : « Sana me, Domine, et sanabor : » salva me, et salvabor[3]. » Denique Ecclesiæ tuæ species est in illa, quæ accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti tui, dicens intra se : « Quia si tetigero vestimentum

[1] Luc. XIV, 19. — [2] Ibid. 21. — [3] Jerem. XVII, 14.

» ejus, salva ero[1]. » Hæc ergo Ecclesia confitetur vulnera sua, hæc curari cupit.

XXXII. Et tu quidem, Domine, omnes cupis sanare, sed non omnes curari volunt. Non vult Novatianus, qui se putat esse sanum. Tu, Domine, ægrum te esse dicis, et in minimo nostram sentis infirmitatem, dicens : « Æger » eram, et visitastis me[2]: » Novatianus illum minimum visitare nescit, in quo tu desideras visitari. Tu dicis Petro excusanti, ne ei pedes lavares : « Nisi lavero tibi pedes, » non habebis partem mecum[3]. » Quod ergo isti possunt consortium tecum habere, qui claves regni non suscipiunt, negantes quod dimittere peccata debeant?

XXXIII. Quod quidem recte de se fatentur; non habent enim Petri hæreditatem, qui Petri sedem non habent, quam impia divisione discerpunt : sed hoc improbe quod etiam in Ecclesia donari peccata negant posse, cum Petro dictum sit : « Tibi dabo claves regni cœlorum, et » quæcumque ligaveris super terram, erunt ligata et in » cœlo : et quæcumque solveris super terram, erunt soluta » et in cœlis[4]; » cum et ipse Vas electionis Dominicæ dicat : « Si cui autem quid donastis, et ego; nam et ego quod » donavi, propter vos in persona Christi[5]. » Cur igitur Paulum legunt, si eum tam impie arbitrabantur errasse, ut jus sibi vindicaret Domini sui? Sed vindicavit acceptum, non usurpavit indebitum.

[1] Matth. IX, 21. — [2] Id. XXV, 36. — [3] Joan. XIII, 8.— [4] Matth. XVI, 19. — [5] 2 Cor. II, 10.

CAPUT VIII.

Quanta Discipulis suis Christus contulerit? Novatianos dum manus imponunt ac baptismum conferunt, a se ipsis redargui; quippe quod eadem auctoritate peccata remittantur in pœnitentia atque in baptismate. Ad extremum eorum tumor maxime Dominico exemplo castigatur.

XXXIV. Vult Dominus plurimum posse Discipulos suos, vult a servulis suis ea fieri in nomine suo, quæ faciebat ipse positus in terris. Denique ait: «Et majora his » facietis. Dedit ut mortuos suscitarent[1].» Et cum ipse Saulo reddere posset usum videndi, eum tamen ad Ananiam Discipulum suum misit[2]; ut ejus benedictione Saulo refunderentur oculi, quos amiserat. Petrum quoque secum in mari jussit ambulare et quia titubavit, reprehendit illico, eo quod doni gratiam fidei pusillitate minuisset[3]. Dedit etiam Discipulis ut lux mundi essent per gratiam, qui erat ipse lux mundi[4]. Et quia descensurus esset e cœlo, et in cœlum ascensurus, Eliam ad cœlum levavit, inde eum terris complacito rediturus tempore[5]. Baptizaturus quoque in Spiritu sancto et igne[6], per Joannem baptismatis sacramenta præmisit.

XXXV. Omnia denique donavit Discipulis suis, de quibus ait: «In nomine meo dæmonia ejicient, linguis » loquentur novis, serpentes tollent; et si mortiferum

[1] Joan. XIV, 12. et Matth. X, 8. — [2] Act. IX, 7. — [3] Matth. XIV, 29. — [4] Id. V, 14. — [5] 4 Reg. II, 11. — [6] Matth. III, 11.

» quid biberint, non eis nocebit : supra ægros manus im-» ponent, et bene habebunt[1]. » Omnia ergo dedit, sed nulla in his hominis potestas est, ubi divini muneris gratia viget.

XXXVI. Cur ergo manus imponitis, et benedictionis opus creditis (25), si quis forte revaluerit ægrotus? Cur præsumptis aliquos a colluvione diaboli per vos mundari posse? Cur baptizatis, si per hominem peccata dimitti non licet? In baptismo utique remissio peccatorum omnium est : quid interest, utrum per pœnitentiam, an per lavacrum hoc jus sibi datum sacerdotes vindicent? Unum in utroque mysterium est.

XXXVII. Sed dicis quia in lavacro operatur mysteriorum gratia. Quid in pœnitentia? Nonne Dei nomen operatur? Quid ergo? Ubi vultis, vindicatis vobis Dei gratiam : ubi vultis, repudiatis? Sed hoc insolentis arrogantiæ, non sancti timoris est; ut fastidio vobis sint, qui volunt agere pœnitentiam. Perpeti videlicet flentium lacrymas non potestis. Non ferunt oculi vestri vilia vestimentorum, illuviem sordidatorum, superbo oculo, et tumido corde delicati mei, indignanti voce dicentes singuli : Noli me tangere, quia mundus sum.

XXXVIII. Dicit quidem Dominus ad Mariam Magdalenam : « Noli me tangere[2]; » sed non dixit : Quia mundus sum, qui mundus erat : tu audes, Novatiane, mundum te dicere, qui etsi operibus mundus esses, hoc solo verbo fieres immundus? Esaïas dicit : « O miser ego, et com-» punctus corde; quia cum sim homo, et immunda labia » habeam, in medio quoque populi immunda labia haben-» tis habitem[3] : » et tu dicis : Mundus sum, cum mundus non sit, ut scriptum est, nec unius diei infans[4]? David

[1] Marc. XVI, 17, 18. — [2] Joan. XX, 17. — [3] Isaï. VI, 5. — [4] Job. XIV, 4.

dicit : « Et a delicto meo munda me[1], » quem utique misericordem sæpe Domini justificavit gratia : tu mundus, cum tam injustus sis, ut non miserearis; ut festucam in oculo fratris tui videas, trabem autem quæ in oculo tuo est, non consideres[2]? Immundus enim apud Deum omnis iniquus. Quid autem injustius, quam ut velis tibi dimitti peccata tua, cum roganti ipse non putes remittenda? Quid injustius, quam ut te justifices, in quo damnas alterum; cum graviora committas?

XXXIX. Denique remissionem celebraturus peccatorum nostrorum Dominus Jesus dicenti sibi Joanni : « Ego » a te debeo baptizari, et tu venis ad me! respondit : » Sine modo; sic enim decet nos implere omnem justi» tiam[3]. » Et Dominus quidem venit ad peccatorem, cum peccatum ipse non haberet; et baptizari voluit, cui mundari necesse non erat : vos quis ferat, qui putatis vobis opus non esse mundari per pœnitentiam; quia mundatos vos esse dicitis per gratiam, quasi jam peccare vobis impossibile sit?

[1] Psal. L, 4. — [2] Matth. VII, 3. — [3] Id. III, 14, 15.

CAPUT IX.

Scripturæ verbis, Si autem in Dominum peccaverit homo, quis orabit pro eo, *collatione similium locorum ostenditur non significari neminem rogaturum, sed dignum deprecatorem inquirendum esse, quales fuerunt Moyses ac Hieremias, quorum precibus populo Israëlitico pepercisse Deus legitur.*

XL. Sed dicitis : Scriptum est : « Si peccaverit homo » in hominem, orabunt pro eo ad Dominum : si autem in » Dominum peccaverit homo, quis orabit pro eo[1]? » Primum, ut supra jam dixi, tunc te ista paterer objicere, si solis prævaricantibus non relaxares pœnitentiam (26). Tamen quid scrupuli ista affert quæstio? Non enim scriptum est : Nullus orabit pro eo : sed, « Quis orabit, » hoc est, quis ille sit, qui in tali causa orare possit, quæritur, non excluditur.

XLI. Denique habes in Psalmo decimo quarto : « Do» mine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requies» cet in monte sancto tuo[2]? » Non enim nullus, sed probabatus habitabit : nec hoc dicit quod nemo requiescat, sed requiescat electus. Ut scias hoc esse verum, non multo post in Psalmo vigesimo tertio ait : « Quis ascendet » in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto ejus[3]? » id est, non quicumque de vulgo, nec plebeiæ vilitatis aliquis : sed vitæ egregiæ, singularisque meriti. Et ut scias quia cum « quis, » dicitur, non intelligitur nullus, sed aliquis significatur, cum dixisset : « Quis ascendet in montem

[1] 1 Reg. II, 25. — [2] Psal. XIV, 1. — [3] Id. XXIII, 3.

»Domini?» subjecit : «Innocens manibus, et mundo corde, »qui non accepit in vano animam suam[1].» Et alibi : «Quis »sapiens, et intelliget hæc[2]?» Numquid dicit quia nullus intelliget? Et in Evangelio : «Quis fidelis dispensator et »prudens, quem constituet Dominus super familiam »suam, ut det illis in tempore tritici mensuram[3]?» Et ut comprehendas quia de eo dixit, qui utique est, non de eo qui non est, subjunxit : «Beatus ille servus, quem cum ve»nerit Dominus, invenerit sic facientem[4].» Et illud ita opinor dictum : «Deus, quis similis tibi[5]?» non utique nullus; quia imago Patris Filius est.

XLII. Similiter igitur accipiendum : «Quis orabit pro »eo[6]?» hoc est, singularis vitæ aliquis debet orare pro eo, qui peccavit in Dominum. Quo major culpa, eo majora sunt quærenda suffragia. Non enim quicumque de vulgo pro Judæorum populo[7], sed Moyses rogavit[8], quando vituli caput fidei immemores adoraverunt. Numquid erravit Moyses? Atqui non erravit, qui quod rogavit, et meruit et impetravit. Quid enim talis affectus non impetraret, quando se objecit pro populo, dicens : «Et nunc si dimit»tis illis peccatum, dimitte : sin autem, dele me de libro »vitæ[9]?» Vides quia non tanquam deliciosus intercessor, et fastidii plenus sibi consulat, ne offensionem contrahat, quod Novatianus metuere se dicit : sed magis omnium memor, sui immemor, offendere non timebat ipse, ut plebem ab offensionis periculo exueret et liberaret.

XLIII. Merito ergo scriptum est : «Quis orabit pro »eo?» hoc est, talis qualis Moyses qui se offerat pro peccantibus : talis qualis Hieremias, cui Prophetæ cum esset dictum a Domino Deo nostro : «Noli orare pro populo

[1] Psal. XXIII, 4. — [2] Osee. XIV, 10. — [3] Luc. XII, 42. — [4] Ibid. 43. — [5] Psal. LXXXII, 1. — [6] Hebr. I, 3. — [7] I Reg. II, 25. — [8] Exod. XXXII, 31. — [9] Ibid. 32.

»isto[1];» tamen oravit, et veniam meruit. Denique intercessione prophetica, et obsecratione tanti Vatis inflexus Dominus dicit ad Hierusalem; quoniam ea quoque pœnitentiam pro delictis egerat, dicens : «Domine omnipotens, » Deus Israël, anima in angustiis, et spiritus anxius clamat » ad te : audi, Domine, et miserere[2]. » Et jubet luctus vestimenta deponi, et abjici gemitus pœnitentiæ; sic enim scriptum est in fine libri : « Exue te, Hierusalem, stola » luctus et vexationis tuæ, et indue te decorem ejus, quæ » a Deo data est tibi gloria in æternum[3]. »

CAPUT X.

Joannem non absolute ac simpliciter prohibuisse ne pro sontibus peccati ad mortem *fieret oratio; cum pro similibus Moysem, Hieremiam ac Stephanum orasse non ignoraverit : et ipse quoque iisdem veniam significaverit non denegandam.*

XLIV. Tales igitur deprecatores in delictis maximis sunt requirendi; nam si quicumque de populo orent, non exaudiuntur.

XLV. Unde nec illa quæstio vestra quidquam poterit afferre ponderis, quam sumitis de Epistola Joannis dicentis : «Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad » mortem, petat, et dabit illi vitam Deus; quia non peccat » ad mortem. Est peccatum ad mortem, non de illo dico, » ut oret[4]; » non enim ad Moysen et Hieremiam loquebatur, sed ad populum, qui suorum peccatorum alium

[1] Jerem. VII, 16. — [2] Baruc. III, 1, 2. — [3] Ibid. V, 1. — [4] 1 Joan. V, 16.

precatorem deberet adhibere: cui satis est si pro levioribus delictis Deum precetur, graviorum veniam justorum orationibus (27) reservandam putet. Nam quomodo Joannes diceret non orandum pro delicto graviore, qui legisset Moysen rogasse, et impetrasse; ubi erat prævaricatio voluntaria: qui sciret etiam Hieremiam rogasse[1]?

XLVI. Quomodo Joannes diceret non orandum pro peccato quod esset ad mortem, qui ipse in Apocalypsi scripsit mandatum Angelo Ecclesiæ Pergami[2]? Habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis Israël, manducare immolata et fornicari; ita et tu habes tenentes doctrinam Nicolaïtarum, similiter age pœnitentiam: cæterum venio tibi cito. Vides quod Deus qui pœnitentiam exigit, veniam polliceatur? Denique et ibi dicit: « Qui habet aures, audiat » quid Spiritus dicat Ecclesiis: Vincenti dabo manducare » manna absconditum[3]. »

XLVII. Nonne ipse Joannes cognoverat Stephanum pro persecutoribus suis, qui Christi nomen audire non poterant, deprecatum; cum de ipsis a quibus lapidabatur diceret: « Domine, ne statuas illis hoc peccatum[4]? » Cujus precationis effectum in Apostolo videmus; Paulus enim qui lapidantium Stephanum vestimenta servabat[5], non multo postea per gratiam Christi factus est Apostolus, qui fuerat ante persecutor.

[1] Jerem. xiv, 13. — [2] Apoc. ii, 12. — [3] Ibid. 7. — [4] Act. vii, 59. — [5] Id. ix, 15.

CAPUT XI.

Superior Joannis sententia illustratur alio ejusdem testimonio, quo credentibus in Christum salus promittitur. Unde arguuntur Novatiani ut qui lapsis fidem suadeant, quibus negent veniam. Additur multos Martyrum post lapsum duplicem gratiam consecutos esse; nec non pii Samaritani exemplo declaratur eos in quibus vel tenuissima fides spiret, non deserendos.

XLVIII. Ergo quia de Joannis generali Epistola (28) sermo est, ipsius Joannis in Evangelio scripta interrogemus, utrum cum vestra interpretatione conveniant. Scribit enim dixisse Dominum : « Quia sic dilexit Deus hunc » mundum, ut Filium suum unigenitum daret; ut omnis » qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æter» nam[1]. » Si quem ergo lapsum revocare cupias; ut credat, an ut non credat, hortaris? Utique ut credat. Sed qui credit juxta Domini sententiam, habebit vitam æternam. Quomodo ergo prohibebis orare pro eo, cui æterna vita debetur? cum divinæ sit gratiæ fides, sicut Apostolus in divisionibus gratiarum docet, quia alii datur in eodem Spiritu fides[2]; et Discipuli Domino dicant : « Adauge nobis » fidem[3]. » Qui ergo fidem habet, habet vitam : qui vitam habet, non est utique exclusus a venia. « Omnis, inquit, » qui credit in eum, non pereat. » Cum omnis dicitur, nullus excluditur, nullus excipitur; non enim excipit eum qui lapsus est, si tamen postea bene credat.

XLIX. Plurimos comperimus se denuo reformasse post

[1] Joan. III, 16. — [2] I Cor. XII, 9. — [3] Luc. XVII, 5.

lapsum, et pro nomine Dei passos: num possumus his Martyrum consortia negare, quibus Dominus Jesus non negavit? Audemus igitur dicere non esse his vitam redditam, quibus Christus coronam reddidit? Sicut ergo post lapsum plerisque si patiantur, corona redditur; ita si credant, et fides redditur. Quæ fides Dei donum est; sicut habes scriptum: « Quia a Deo vobis datum est, non » solum ut credatis in eum, sed etiam ut pro illo patia» mini[1]. » Numquid is qui Dei donum habet, potest non habere indulgentiam?

L. Non una autem, sed duplex gratia est, ut omnis qui credit, et patiatur pro Domino Jesu. Habet igitur qui credit suam gratiam: habet autem alteram, si fides ejus passionibus coronetur. Neque enim prius quam pateretur Petrus, sine gratia fuit: sed ubi passus est, acquisivit alteram. Et plerique qui non habuerunt gratiam, ut pro Jesu paterentur; habuerunt tamen gratiam, ut in Jesum crederent.

LI. Ideo dicitur: « Ut omnis qui credit in eum, non » pereat[2]. » Omnis, inquit, hoc est, ex quocumque statu, ex quocumque lapsu, si credat, perire non timeat. Potest enim fieri ut aliquem de Hierusalem descendentem in Hiericho[3], hoc est, de martyrii certamine relapsum in istius vitæ cupiditatem sæcularemque gratiam, vulneratum a latronibus, hoc est, a persecutoribus, et semivivum derelictum Evangelicus ille Samaritanus inveniat, qui nostrarum custos animarum est (Samaritanus enim custos dicitur) et non prætereat eum, sed curet et sanet.

LII. Fortasse ideo non præterit eum, quia aliquid in eo vitale agnoscit; unde is possit vitam resumere. Nonne vobis videtur ille qui lapsus est, semivivus esse, si vitale aliquid fides spiret? Nam qui penitus Deum ex suo corde

[1] Philip. I, 29. — [2] Joan. XVI. — [3] Luc. X, 33.

abjicit, ille mortuus est. Qui ergo non penitus abjicit, sed per impressionem tormentorum ad tempus negavit, semivivus est. Aut si mortuus est, cur ei dicitis agendam pœnitentiam, qui jam curari non potest? Si semivivus est, infunde oleum et vinum, non vinum sine oleo[1], scilicet quod et foveat et remordeat. Tolle eum in jumentum tuum, trade stabulario, duo æra ad ejus curam impende, esto ei proximus. Proximus autem esse non potes, nisi facias misericordiam; nemo enim potest dici proximus, nisi qui curaverit, non occiderit. Si autem vis dici proximus, dicit tibi Christus : « Vade et tu fac similiter[2]. »

CAPUT XII.

Locis ex Joannis Evangelio jam citatis alius indidem adjungitur. Tum servandorum Dei mandatorum necessitatem objicientibus facile respondetur non ei soli qui semper, sed etiam ei qui post lapsum illa servaverit, vitam promitti. Quod ubi ex Davide comprobatum est, quamdam tamen esse inter utrumque differentiam declaratur.

LIII. Aliud simile consideremus : « Qui credit in Filium, » habet vitam æternam : qui autem non credit Filio, non » videbit vitam, sed ira Dei manet super eum[3]. » Quod manet utique jam cœpit, et ex delicto aliquo cœpit; quia ante non credidit. Ubi ergo quis credit, ira Dei discedit[4], vita autem accedit. Credere ergo in Christum, lucrum vitæ est; qui enim credit in eum, non judicatur.

[1] Luc. x, 34, 35. — [2] Ibid. 37. — [3] Joan. iii, 16. — [4] Ibid. 36.

LIV. Sed referunt hoc loco quoniam is qui credit in Christum, custodire debeat sermonem ejus; sic enim aiunt scriptum, dicente Domino: « Ego lux in hunc mundum » veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat: » et si quis audierit sermonem meum, et custodierit eum, » ego non judico eum[1]. » Ille non judicat, et tu judicas? Ille dicit: « Ut qui credit in me, in tenebris non maneat, » hoc est, et si fuerit in tenebris, non permaneat in eis, errorem emendet, culpam corrigat, custodiat mandata mea; dixi enim: « Nolo mortem peccatoris, sed correctionem[2], » Dixi supra: « Quoniam qui in me credit, non judicatur; » et hoc custodio: « Non enim veni, ut judicem mundum, » sed ut salvetur mundus per me[3]. » Libenter ignosco, prompte indulgeo: « Misericordiam malo, quam sacrifi» cium[4]; » quia per sacrificium justus commendatur, per misericordiam peccator redimitur. « Non veni vocare jus» tos, sed peccatores[5]. » In Lege sacrificium, in Evangelio misericordia est: Lex per Moysen data est, per me gratia[6]. Quid hoc evidentius?

LV. Denique et subter ait: « Qui spernit me, et non » accipit verba mea, habet qui judicet eum[7]. » Num tibi videtur accipere verba Christi, qui se non correxerit? Profecto non videtur. Qui ergo corrigit se, accipit verbum ejus; hoc est enim verbum ejus, ut se unusquisque revocet a culpa. Aut excludas igitur necesse est hanc ejus sententiam: aut si negare non potes, acquiescas.

LVI. Oportet eum quoque mandata custodire Dominica, qui peccare desinat, delictis renuntiet. Non ergo de eo debes interpretari dictum, qui semper custodierit; si enim hoc sensisset, addidisset, semper: non addendo autem, de eo pronuntiavit, qui quod audivit, custodierit:

[1] Joan. XII, 46, 47. — [2] Ezech. XXXIII, 11. — [3] Joan. III, 17. — [4] Osee. VI, 6 — [5] Matth. IX, 13. — [6] Joan. I, 17. — [7] Id. XII, 48.

audivit autem, ut corrigeret errorem : custodivit igitur quod audivit.

LVII. Quam vero durum sit ut ad pœnam vocetur perpetuam, qui vel postea custodit Domini mandata, ipse te doceat, qui etiam non custodientibus mandata sua veniam non denegavit, sicut habes in Psalmi corpore : « Si » justitias meas profanaverint, et mandata mea non cus- » todierint; visitabo in virga iniquitates eorum, et in fla- » gellis delicta eorum : misericordiam autem meam non » disperdam ab eis[1]. » Omnibus igitur promittit misericordiam.

LVIII. Sed ne sine judicio hanc esse misericordiam putetis, est discretio inter eos qui perpetuam detulerint obedientiam mandatis cœlestibus, et inter eos qui aliquando vel errore, vel necessitate lapsi sint. Et ne nostro circumscribi te argumento putes, Christi judicium accipe; etenim ait : « Si sciens servus voluntatem domini sui non » fecit, vapulabit multis : si autem nescivit, vapulabit pau- » cis[2]. » Uterque igitur si credat, recipitur, quia « Castigat » omnem filium Deus, quem recipit[3] : » et quem castigat, morti utique non tradit; quia scriptum est : « Castigans » castigavit me Dominus, et morti non tradidit me[4]. »

[1] Psal. LXXXVIII, 32, 33.— [2] Luc. XII, 47, 48.— [3] Hebr. XII, 6.— [4] Psal. CXVII, 18.

CAPUT XIII.

Qui peccatum ad mortem *fecerint, non deserendos, sed pœnitentiæ subjiciendos ex Paulo docetur. Quid sit* tradi Satanæ in interitum carnis, *et quam hoc optandum? Satanam corpori debilitates inferre, sed eas in spiritus utilitatem converti; unde magna Dei elucet potentia, qua illum ut sibi noceat, et nobis prosit, cogit invitum.*

LIX. Denique Paulus docet non deserendos eos qui peccatum ad mortem fecerint, sed potius lacrymarum panibus, et potu coërcendos flebili; ita tamen ut ipsa moderata esset tristitia. Hoc enim significat : « Potum da» bis eis in lacrymis in mensura[1] ; » ut ipsa mœstitia mensuram habeat, ne forte abundantiore tristitia absorbeatur, qui agit pœnitentiam, sicut scripsit ad Corinthios : « Quid » vultis? In virga veniam ad vos, an in charitate, spiri» tuque mansuetudinis[2]? » Sed nec virga gravis est, quoniam legerat : « Tu quidem percuties eum virga, animam » autem ejus a morte liberabis[3]. »

LX. Quid esset in virga venire, docet invectio fornicationis, accusatio incesti, reprehensio tumoris, quod inflati essent, quos magis lugere oporteret[4] : postremo condemnatio rei, ut tolleretur a consortio communionis, et traderetur adversario, non ad interitum animæ, sed carnis. Sicut enim Dominus in animam sancti Job potestatem

[1] Psal. LXXIX, 6. — [2] 2 Cor. II, 6, et seqq., et 1 Cor. IV, 21. — [3] Prov. XXIII, 14. — [4] 1 Cor. V, 1, et seqq.

non dedit, sed in carnem ejus permisit licentiam[1]; ita et hic traditur Satanæ in interitum carnis, ut serpens terram ejus lingeret, animæ non noceret[2].

LXI. Moriatur ergo caro nostra cupiditatibus, sit captiva, sit subdita, nec legi mentis nostræ repugnet, sed bonæ servituti subjecta moriatur; sicut in Paulo qui castigabat corpus suum, ut servituti redigeret[3]; quo probabilior fieret prædicatio, si lex carnis ejus cum lege mentis congrueret et conveniret. Interit enim caro, cum sapientia ejus transit in spiritum; ut jam non quæ carnis sunt, sapiat, sed quæ sunt spiritus. Utinam videam infirmari carnem meam! utinam non trahar captivus in legem peccati! utinam non in carne vivam, sed in fide Christi! Et ideo major in infirmitate corporis gratia, quam in salute[4]. Denique et Paulum quem multum dilexit, noluit liberare ab infirmitate carnis, cui petenti ut discederet a se infirmitas, respondit: « Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in » infirmitate perficitur. » Et Paulus plus sibi in infirmitatibus placet, dicens: « Cum infirmor, tunc potens sum[5]; » consummatur enim carnis infirmitatibus animæ fortitudo.

LXII. Explanavimus Pauli sententiam, nunc verba ipsa consideremus, qua ratione dixerit quod tradiderit eum Satanæ in interitum carnis (29); quia tentator noster diabolus est. Nam debilitates membris singulis infert, et ægritudines toti solet movere corpori. Denique percussit sanctum Job ulcere malo a pedibus usque ad caput; quia in potestate acceperat interitum carnis ejus, dicente Deo: « Ecce trado tibi eum, tantummodo animam ejus custodi[6]. » Hoc iisdem verbis Apostolus transtulit, dicens quod tradiderit hujusmodi hominem Satanæ in interitum

[1] Job. II, 6. — [2] Mich. VII, 17. — [3] I Cor. IX, 27. — [4] Rom. VII, 23, et Galat. II, 20. — [5] II Cor. XII, 8-10. — [6] Job. II, 6.

carnis; ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi[1].

LXIII. Magna potestas, magna gratia, quæ imperat diabolo, ut se ipse destruat. Se enim destruit, cum hominem quem tentando supplantare studet, ex infirmo fortiorem efficit; quia dum carnem debilitat, mentem ejus corroborat. Ægritudo enim carnis peccatum repellit: luxuria autem carnis culpam adolet.

LXIV. Illuditur ergo diabolus, ut se ipse morsu suo vulneret, et contra se armet, quem debilitandum putavit. Sic et sanctum Job magis armavit, posteaquam vulneravit: qui totum corpus diris perfusus ulceribus, diaboli quidem morsum pertulit, sed venena non sensit. Et ideo bene ei dictum est: « Adduces draconem in hamo, illudes eum si- » cut avem: ligabis eum sicut passerem puer, imponens » super eum manum[2]. »

LXV. Vides quemadmodum a Paulo illudatur, ut in cavernam ejus, sicut puer ille propheticus[3], manum mittat, et nihil serpens noceat ei, de latebris eruat eum, de veneno ejus faciat spiritale antidotum; ut quod venenum est, medicamentum fiat: venenum est ad interitum carnis, medicamentum fit ad salutem spiritus. Quod enim nocet corpori, juvat spiritum.

LXVI. Manducet ergo terram meam serpens, dentem carni infigat, conterat corpus, dicat Dominus et de me: « Trado tibi eum, tantummodo animam ejus custodi[4]. « Quanta vis Christi, ut custodia hominis imperetur etiam ipsi diabolo, qui semper vult nocere. Dominum ergo Jesum nobis propitiemus: imperante Christo, et diabolus ipse fit prædæ suæ custos, vel invitus mandatis obsecundat cœlestibus: et quamvis immitis, tamen mansuetis obsequitur imperiis.

[1] 1 Cor. v, 5. — [2] Job. xl, 24 — [3] Isaï. xi, 8, 9. — [4] Job. ii, 6.

LXVII. Sed quid ego commendo obsequium ejus? Sit ille semper malus, ut sit bonus Deus semper; qui malitiam ejus nobis in gratiam convertit. Vult nocere ille, sed non potest, si Christus obsistat : carnem ulcerat, sed custodit animam : terram devorat, sed reservat spiritum. Denique scriptum est : « Tunc lupi et agni simul pascen- » tur : leo et bos paleam manducabunt, serpens autem » terram ut panem : et non nocebunt, neque vastabunt » in monte sancto meo, dicit Dominus[1]. » Damnati enim serpentis hæc est sententia : « Erit tibi terra cibus. » Quæ terra? Ea utique de qua dictum est : « Terra es, et in » terram ibis[2]. »

CAPUT XIV.

Quod supra dixerit Ambrosius carnem ad interitum Satanæ traditam a serpente comedi, hoc ita demum docet fieri, si anima carnalibus cupiditatibus liberetur. Quamobrem multa præcipit ad oculorum mentisque custodiam necessaria : quæ castissimi Josephi exemplo firmat : dehinc omnes ad retia quibus in voluptatis ignem trahimur, declinanda hortatus; ne timeamus quominus a serpente caro nostra edatur, suadet.

LXVIII. Hanc terram serpens manducat, si propitius est nobis Dominus Jesus, ut non compatiatur anima carnis debilitati, non accendatur vapore carnis, et calore membrorum, « Bonum est nubere magis quam uri[3]; » est

[1] Isaï. xi, 6, et seqq. — [2] Gen. iii, 14 et 19. — [3] 1 Cor. vii, 9.

enim flamma quæ interna urit. Unde hunc ignem non alligemus in sinu mentis, et recessu pectoris, nec interioris nostri uramus exuvias. et forense hoc nostræ animæ vestimentum[1], velamenque carnale edax libidinis flamma consumat, sed transeamus per ignem. Et si quis incidit amoris incendium, transiliat, et transeat[2]: non alliget adulterinam cupiditatem vinculis cogitationum, nullos sibi nodos assiduæ nexu meditationis astringat, non intendat sæpius in formam mulieris meretricis, nec adolescentula ad vultum juvenis oculos levet. Et si fortuitu aspexit, et capta est; quanto magis capietur, si curiosa aspexit?

LXIX. Vel consuetudo nos doceat. Ideo velamine obnubit caput suum mulier, ut etiam in publico tuta verecundia sit: non facile vultus ejus adolescentis oculos occurrat, nuptiale velamine tecta sit; ne vel fortuitis occursibus pateat ad vulnus vel alienum, vel suum: sed utrumque suum vulnus est. Quod si tegmine caput velat, ne temere aut videatur[3], aut videat (dum enim caput velatur, vultus absconditur) quanto magis velare se debet pudoris tegmine, ut etiam in publico habeat suum ipsa secretum?

LXX. Verum esto, inciderit oculus, sed non intendat affectus. Non enim vidisse crimen est, sed cavendum ne origo sit criminis. Videt carnalis oculus, sed premat cordis oculos, maneat mentis verecundia. Habemus moralem et indulgentem Dominum; dixit quidem Propheta: « Nolo » intendas in formam mulieris fornicariæ[4]; » sed tamen Dominus dixit: « Qui viderit mulierem ad concupiscendum » eam, jam adulteravit eam in corde suo[5]. » Non dixit: Si quis viderit, adulteravit; sed: « Si quis ad concupiscen» dum viderit, » non aspectum obligavit, sed affectum

[1] Prov. VI, 27. — [2] Isai. XLIII, 2. — [3] 1 Cor. XI, 6, et seqq. — [4] Prov. V, 2. — [5] Matth. V, 28.

quæsivit. Bonus tamen pudor: qui ipsos corporis oculos sic premere consuevit, ut sæpe non videamus etiam quod videmus. Etenim specie aspicere videmur, quidquid occurrerit; sed si non misceatur animi intentio, hic quoque secundum carnis officium noster aspectus vanescit, ita plus videmus animo, quam corpore.

LXXI. Etsi viderit caro ignem, non alligemus ignem in sinu, hoc est, in secreto mentis, animique arcano. Non implicemus ignem hunc ossibus, non ipsi nobis nodos injiciamus, non misceamus sermonem aliquem cum hujusmodi, unde exæstuet ignis adulterinus. Sermo juvenculæ nodus adolescentium est: verba adolescentis vincula sunt amoris.

LXXII. Vidit hunc ignem Joseph, quando eum adulterii cupida mulier allocuta est[1]: voluit eum capere sermone, misit laqueos labiorum suorum, sed pudicum virum ligare non potuit. Solvit enim vincula mulieris vox pudoris, sermo gravitatis, habena cautelæ, fidei custodia, castimoniæ disciplina. Capere igitur eum retibus suis impudica non potuit: misit manum, et apprehendit vestem ejus, ut nodo stringeret. Verba petulantis mulieris cupiditatum retia sunt, manus ejus amoris nodus est[2]: sed nec retibus capi potuit mens pudica, nec nodo: excussa vestis, solutus est nodus; et ideo quia non alligavit ignem in sinu mentis suæ, non combussit corpus suum.

LXXIII. Vides ergo, quia animus noster culpæ est auctor? Itaque innocens caro, sed plerumque peccati ministra. Ergo non te vincat formæ concupiscentia. Multa retia tenduntur a diabolo, multi laquei. Oculus meretricis laqueus amatoris est. Ipsi nobis oculi nostri retia sunt; et ideo scriptum est: « Neque capiaris oculis tuis[3]. » Ipsi nobis ergo tendimus retia, quibus involvimur et implicamur.

[1] Gen. XXXIX, 7. — [2] Prov. VII, 21. — [3] Id. VI, 25.

Ipsi nobis vincula nectimus, sicut legimus : Quia vinculis peccatorum suorum unusquisque constringitur[1].

LXXIV. Et ideo transeamus ignem adolescentiæ, ardoremque juvenilis ætatis : transeamus aquam, non remaneamus in aqua; ne flumina nos profunda concludant. Transeamus magis, ut et nos dicamus : « Torrentem per- » transivit anima nostra[2]; » qui enim transit, salvus est. Denique Dominus sic ait : « Si transeas per aquam, tecum » sum, flumina te non concludent[3]; » et Propheta dicit : « Vidi impium superexaltatum ultra cedros Libani : et » transivi, et ecce non erat[4]. » Transi sæcularia, et cecidisse aspicies altitudines impiorum. Moyses quoque transiens sæcularia flumina, vidit visum magnum, et ait : « Transiens videbo hoc visum[5]; » si enim fuisset in corporis vitiis, et sæculi istius lubricis voluptatibus, tanta non vidisset mysteria.

LXXV. Transeamus ergo, et nos ignem hunc libidinis, quem timens Paulus, sed nobis timens, qui castigando corpus suum, fecerat ut jam non timeret sibi, dicit nobis : « Fugite fornicationem[6]. » Fugiamus ergo tanquam sequentem, quæ non post nos, sed in nobis sequitur nosmetipsos. Ergo videamus diligenter, ne dum illam fugimus, nobiscum eam portemus. Volumus enim plerumque fugere, sed si non penitus eam de nostro excutimus animo, tollimus eam magis, quam relinquimus. Transiliamus ergo eam, ne nobis dicatur : « Ambulate in igne flammæ » vestræ, quam accendistis vobis[7]. » Quoniam sicut ille « Qui alligat ignem in sinu, vestimenta comburit[8]; » sic qui ambulat super ignem, pedes comburat necesse est; quoniam scriptum est : « Ambulabit quis super carbones » ignis, pedes autem non comburet[9]? »

[1] Prov. VI, 2. — [2] Psal. CXXIII, 5. — [3] Isai. XLIII, 2. — [4] Psal. XXXVI, 35, 36. — [5] Exod. III, 3. — [6] I Cor. VI, 18. — [7] Isai. L, 11. — [8] Prov. VI, 27. — [9] Id. I, 28.

LXXVI. Gravis ignis est, et ideo non demus illi alimenta luxuriæ. Pascitur libido conviviis, nutritur deliciis, vino accenditur, ebrietate inflammatur. Graviora his sunt fomenta verborum, quæ vino quodam Sodomitanæ vitis mentem inebriant. Caveamus tamen et hujus abundantiam vini; ubi enim caro inebriatur, mens titubat, animus vacillat, cor fluctuat. Et ideo ad utrumque utile præceptum est, quo monetur Timotheus : « Vino modico utere propter frequentes tuas infirmitates[1]. » Cum calet corpus, trahit vaporem : cum alget morbi frigore caro, refrigeratur anima tua, cum dolet corpus tuum, tristis est mens tua, sed tristitia tua in gaudium veniet.

LXXVII. Noli ergo timere si manducetur caro tua, anima tua non devoratur. Ideo David non timere se dicit; quia carnem ejus non animam inimici edebant, sicut legimus : « Dum appropinquant super me nocentes, ut edant carnes meas : qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, et ceciderunt[2]. » Ruinam igitur solam facit sibi serpens, ideo serpenti traditur, qui a serpente elisus est; ut quem dejecit, hunc erigat : et fiat ruina serpentis hominis resurrectio. Satanam autem corporalis hujus contritionis et carnalis auctorem debilitatis Scriptura ostendit, Paulo dicente : « Datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Satanæ, qui me colaphizet, ut non extollar[3]. » Sic ergo curare Paulus didicit, quemadmodum ipse sanatus est.

[1] 1 Tim. v, 23. — [2] Psal. xxvi, 2. — [3] 2 Cor. xii, 7.

CAPUT XV.

Rediens a digressione quid sit venire in virga vel in spiritu mansuetudinis *docet. Sequestrandum graviter lapsum, sed eum Apostoli exemplo sacris reddendum, ubi piæ plebis oratione atque lacrymis fuerit expiatus. Expurgari vetus fermentum, cum litteræ durities mollioris explicationis farina temperatur. Quomodo Ecclesiæ farina omnes conspergi ac cibo charitatis pasci debeant; ne similes evadant invidi illius fratris, quem æmulantur Novatiani, quorum tumor illic notatur.*

LXXVIII. Bonus itaque doctor dum promittit alterum de duobus, utrumque donavit. Venit in virga, quia a communione sacra convictum removit. Et bene dicitur tradi Satanæ, qui separatur a Christi corpore. Venit etiam in charitate, spiritique mansuetudinis, vel quia sic tradidit, ut spiritum ejus salvum faceret, vel quia eum quem ante sequestraverat, postea sacramentis reddidit.

LXIX. Nam et sequestrari oportet graviter lapsum, ne modicum fermentum totam massam corrumpat : et expurgandum est vetus fermentum, vel in singulis vetus homo, hoc est, exterior homo cum actibus suis, vel in populo inveteratus peccatis, vitiisque concretus. Et bene dixit expurgandum, non projiciendum : quod enim expurgatur, non totum judicatur inutile ; ideo enim purgatur, ut utile ab inutili separetur : quod autem projicitur, nihil in se utile habere creditur.

LXXX. Jam tunc igitur Apostolus reddendum sacramentis judicavit cœlestibus, si purgari se ipse vellet. Et bene ait: « Expurgate; » velut enim operibus quibusdam totius populi purgatur, et plebis lacrymis abluitur, qui orationibus et fletibus plebis redimitur a peccato, et in homine mundatur interiore. Donavit enim Christus Ecclesiæ suæ, ut unum per omnes redimeret, quæ Domini Jesu meruit adventum, ut per unum omnes redimerentur.

LXXXI. Hic sensus Pauli est, quem verba obscuriorem faciunt. Consideremus ipsum Apostoli sermonem: « Expurgate, inquit, vetus fermentum; ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi[1]. » Sive quod tota Ecclesia suscipiat onus peccatoris, cui compatiendum et fletu, et oratione, et dolore est: et quasi fermento ejus se totam conspergat; ut per universos ea quæ superflua sunt in aliquo pœnitentiam agente virilis misericordiæ aut compassionis velut collativa quadam admixtione purgentur. Sive ut illa mulier Evangelica docet quæ typum prætendit Ecclesiæ, eo quod fermentum abscondat in farina sua, donec fermentetur totum[2]; ut mundum omne sumatur.

LXXXII. Docuit me Dominus in Evangelio quid sit fermentum, dicens: « Non intelligitis quia non de pane dixi, » Attendite a fermento Pharisæorum et Sadducæorum[3]? » Tunc, inquit, intellexerunt quia non dixit a panibus, sed a doctrina Pharisæorum et Sadducæorum attenderent sibi. Hoc ergo fermentum, hoc est, doctrinam Pharisæorum, et disputationem Sadducæorum abscondit Ecclesia in farina sua; cum litteram Legis duriorem spiritali interpretatione mollivit, et velut mola quadam suæ disputationis infregit, proferens velut de folliculis litterarum mysteriorum interna secreta, et resurrectionis fidem astruens; qua

[1] I Cor. v, 7. — [2] Luc. xiii, 21. — [3] Matth. xvi, 11.

Dei misericordia prædicatur, qua reparari vita creditur mortuorum.

LXXXIII. Non absurda autem videtur ad hunc locum assumptio comparationis hujus. Siquidem regnum cœlorum est peccatoris redemptio; et ideo farina Ecclesiæ conspergamur omnes boni et mali, ut simus omnes nova conspersio. Ne quis autem vereretur, ne fermenti vitiosioris admixtio massam decoloraret, ideo dixit : « Ut sitis » nova conspersio, sicut estis azymi[1], » hoc est, tales conspersio vos reddet, qualis erat innocentiæ vestræ pura sinceritas. Ita si misereamur, non fuscamur peccato alieno : sed redemptionem ejus acquirimus nostræ gratiæ; ut qualis erat puritas, perseveret. Et ideo addidit : « Etenim pascha » nostrum immolatus est Christus[2], » hoc est, passio Domini omnibus profuit, et peccatoribus donavit redemptionem, quos flagitii pœnituit admissi.

LXXXIV. Itaque epulemur bonum cibum, pœnitentiam gerentes, læti redemptione; nullus enim cibus est benevolentia et pietate dulcior : epulis nostris atque lætitiæ nulla de peccatore servato invidia admisceatur; ne se ipse a domo Patris quemadmodum expositus in Evangelio invidus ille frater excludat[3], qui fratrem receptum doluit, quem in perpetuum gaudebat exclusum.

LXXXV. Cujus vos similes esse, Novatiani, non potestis negare, qui ideo, ut dicitis, in Ecclesiam non convenitis, quia per pœnitentiam tributa spes fuerat his qui lapsi sunt, revertendi. Sed hoc prætentum est speciei. Cæterum episcopatus amissi dolore succensus Novatianus schisma composuit.

LXXXVI. Sed non intelligitis quia de vobis quoque prophetavit Apostolus, et vobis dicit : « Et vos inflati estis, » et non magis luctum habuistis ; ut tollatur de medio ves-

[1] 1 Cor. v, 7. — [2] Ibid. — [3] Luc. xv, 28.

» trum, qui hoc opus fecit[1] ? » Utique tunc penitus tollitur, cum aboletur peccatum ejus ; non enim excludendum ab Ecclesia dicit Apostolus, qui suadet esse purgandum.

CAPUT XVI.

Novatiani cum Apostolo comparantur. Quam pulchre illis conveniat Domini verbum : Nescitis cujus spiritus estis ? *Pœnitentiæ studium ab eis extingui, dum ejus fructum e medio tollunt. Hoc pacto Christi promissis privari peccatores ; qui tamen non cito admittendi ad mysteria. Denique pœnitentium quorumdam exempla proponuntur.*

LXXXVII. Cum igitur Apostolus peccatum remiserit, qua vos auctoritate dimittendum negatis ? Quis reverentior Christi, Novatianus, an Paulus ? Sed noverat Paulus Dominum misericordem, noverat Dominum Jesum severitate magis Discipulorum offensum, quam misericordia[2].

LXXXVIII. Denique Jacobum et Joannem dicentes quod ignem de cœlo peterent, qui consumeret eos, qui Dominum recipere nolebant, confutavit Jesus dicens : « Nescitis cujus spiritus estis ; Filius enim hominis non » venit animas hominum perdere, sed salvas facere[3]. » Et illis quidem dixit : « Nescitis cujus spiritus estis, » qui ipsius erant spiritus ; vobis autem dicit : Non estis spiritus mei, qui meam clementiam non tenetis, qui meam refutatis misericordiam, qui excluditis pœnitentiam, quam ego per Apostolos meos prædicari volui in nomine meo[4].

[1] 1 Cor. v, 2. — [2] 2 Cor. II, 10. — [3] Luc. IX, 55, 56. — [4] Luc. XXIV, 47.

LXXXIX. Frustra enim dicitis vos prædicare pœnitentiam, qui tollitis fructum pœnitentiæ. Homines enim ad aliquod studium aut præmiis aut fructibus incitantur : omne autem studium torpescit dilatione. Et ideo Dominus, ut præsentium fructu cumularetur devotio Discipulorum, dixit quoniam qui dimisisset omnia sua[1], et Deum secutus esset, septies tantum reciperet et hîc et in futurum. Prius hîc promisit, ut fastidia dilationis auferret : addidit et in futurum, ut hîc disceres credere in futurum quoque solvenda tibi præmia. Remuneratio igitur præsentium testimonium futurorum est.

XC. Si quis igitur occulta crimina habens, propter Christum tamen studiose pœnitentiam egerit; quomodo ista recipit, si ei communio non refunditur? Volo veniam reus speret, petat eam lacrymis, petat gemitibus, petat populi totius fletibus; ut ignoscatur, obsecret : et cum secundo et tertio fuerit dilata ejus communio, credat remissius se supplicasse, fletus augeat, miserabilior postea revertatur, teneat pedes brachiis, osculetur osculis, lavet fletibus, nec dimittat; ut de ipso dicat Dominus Jesus : « Remissa sunt peccata ejus multa; quoniam dilexit multum[2]. »

XCI. Cognovi quosdam in pœnitentia sulcasse vultum lacrymis, exarasse continuis fletibus genas, stravisse corpus suum calcandum omnibus, jejuno ore semper et pallido mortis speciem spiranti in corpore prætulisse.

[1] Matth. XIX, 29. — [2] Luc. VII, 47.

CAPUT XVII.

Severitati pietatem addendum esse, quod Apostolus præstitisse ostenditur in Corinthio. Hunc baptismate contra Novatianorum cavillos initiatum fuisse astruitur. Quibus additur non destructionem, sed castigationem carnis, per vocem interitum *significari, quod etiam terræ similitudine confirmatur.*

XCII. Quid expectamus ut mortui mereantur veniam, qui mortem sibi intulerunt, cum viverent? Satis est, inquit, ei qui talis est, objurgatio hæc quæ fit a pluribus[1]; ita ut e contrario magis donetis et consolemini; ne forte abundantiore tristitia absorbeatur. Si satis ad condemnationem est objurgatio, quæ fit a pluribus, satis est quoque ad remissionem peccati obsecratio, quæ fit a pluribus. Moralis magister et nostræ fragilitatis conscius, et pietatis divinæ interpres, vult donari peccatum, vult consolationem adhiberi; ne tristitia pœnitentem tædio longæ dilationis absorbeat.

XCIII. Ideo ergo donavit Apostolus, nec solum donavit, sed etiam confirmari in eum charitatem voluit. Qui charus est, non habet duritiam, sed mansuetudinem. Nec solum donavit ipse, sed voluit etiam omnes donare, et se propter alios donasse dixit; ne multi propter unum diutius contristarentur. « Si cui, inquit, donastis, et ego; » nam et ego propter vos in persona Christi, ut non cir» cumveniamur a Satana; nec enim versutias ejus ignora» mus[2]. » Recte potest serpentem cavere, qui ejus potest

[1] 2 Cor. II, 6.— [2] Ibid. 10.

versutias non ignorare, quæ multæ ad nocendum sunt. Vult semper nocere, semper circumvenire; ut mortem inferat : sed debemus cavere ne remedium nostrum fiat ejus triumphus; circumvenimur enim ab eo, si per nimiam tristitiam pereat, qui potest liberari per indulgentiam.

*XCIV. Et ut sciremus quia de baptizato dicit, addidit : « Scripsi vobis in epistola, ne commisceamini fornicariis, non utique fornicariis hujus mundi[1]. » Et infra subjunxit : « Nunc autem scripsi vobis, non commisceri, si quis frater nominatur fornicator, aut avarus, aut idolis serviens[2]. » Quos simul junxit ad pœnam, simul voluit etiam ad veniam pertinere. « Si quis autem talis est, inquit, cum hoc nec cibum sumas. » Quam severus pertinacibus, quam indulgens rogantibus ! Adversum illos Christi armatur injuria, his Christi invocatio suffragatur.

XCV. At ne quis forte eo moveatur, quia scriptum est : « Tradidi hujusmodi hominem Satanæ in interitum carnis[3], » et dicat : Quomodo potuit ad veniam pertinere, cujus omnis interierat caro; cum manifestum sit in utroque redemptum hominem, in utroque salvari : neque animam sine carne, neque carnem sine anima, cum sibi sint gestorum operum consortiis copulatæ; sine consortio vel pœnæ esse vel præmii? Is sibi responsum hoc habeat, quod interitus non consummatam absumptionem carnis significet, sed castigationem. Sicut enim mortuus peccato, Deo vivit : ita illecebræ carnis intereunt, et cupiditatibus suis moritur caro; ut castitati cæterisque bonis operibus reviviscat.

XCVI. Et quod aptius exemplum, quam de matre sumamus? Namque ipsa de qua assumpti sumus, terra, intermisso exercitio cultuque, videtur deserta : et aut vinetis

[1] 1 Cor. v, 9. — [2] Ibid. 11. — [3] Ibid. 5.

quibus consitus est ager, aut oleis moritur; succum tamen proprium velut quamdam sui animam non amittit. Denique repetita cultione, et creditis seminibus, quibus habilis æstimatur, feracior assurgit fructibus. Non ergo alienum si etiam nostra caro interire sic dicitur; ut repressa magis, quam absumpta credatur.

LIBER II.

CAPUT I.

Ambrosius libri superioris præceptis nova subtexturus, necessitatem mature agendi pœnitentiam allegorice insinuat, quam et suadet agendam: deinde illius forma in Apostolo imitationi proposita, varios ejusdem fructus strictim proponit.

I. Etsi non pauca quæ ad cohortationem pœnitentiæ proficiant, scripta sint in libro superiore; tamen cum adjici possint complura, ne velut semesas verborum nostrorum epulas reliquisse videamur, incœptum persequamur convivium.

II. Agenda est enim pœnitentia non solum sollicite, sed etiam mature: ne forte Evangelicus ille paterfamilias qui arborem ficum plantavit in vinea sua, veniat; et quærens fructum in ea, si non invenerit, dicat cultori vineæ: « Succide illam. Ut quid etiam terram occupat? » Et nisi cultor vineæ interveniat, dicens: « Domine, remitte illam » et hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam » cophinum stercoris: et si quidem fecerit fructum; sin » autem, excidatur ficulnea[1]. ».

III. Stercoremus ergo et nos agrum hunc quem possidemus, et imitemur laboriosos agricolas, quos non pudet fimo pingui satiare terram, et immundo cinere agrum aspergere, ut fructus uberiores colligant.

IV. Et quemadmodum stercoremus, docet Apostolus

[1] Luc. XIII, 7-9.

dicens : « Et æstimo omnia ut stercora ; ut Christum lu- » crifaciam[1], » qui per infamiam et bonam famam meruit Christo placere. Legerat enim quod Abraham dum se stercus et cinerem fatetur[2], summa humilitate invenit Dei gratiam. Legerat quod Job in stercore sedens, omnia quæ amiserat, recuperavit[3]. Legerat, prophetante David, quod Deus de terra suscitat inopem, et de stercore erigit pauperem[4].

V. Et nos ergo non erubescamus fateri Domino peccata nostra? Pudor est ut unusquisque crimina sua prodat : sed ille pudor agrum suum arat, spinas tollit perpetuas, sentes amputat, fructus adolet, quos inter mortuos esse credebat. Sequere illum qui bene arando agrum suum, fructus quæsivit æternos. « Maledicimur, inquit, et bene- » dicimus : persecutionem patimur, et sustinemus : blas- » phemamur, et obsecramus : tanquam purgamenta hujus » mundi facti sumus[5]. » Si et tu sic araveris, seminabis spiritalia. Ara, ut peccatum auferas, fructum acquiras. Ille aravit, ut persecutoris in se eradicare affectum. Quid plus potuit nobis conferre Christus ad studium correctionis, quam ut converteret, et daret nobis ex persecutore doctorem?

[1] Philip. III, 8. — [2] Gen. XVIII, 3. — [3] Job. XXIV. — [4] Psal. CXII, 7. — [5] 1 Cor. IV, 12, 13.

CAPUT II.

Apostolicum locum ab hæreticis contra pœnitentiam objectum solvit, eumque de baptismatis iteratione intelligendum cum singularum illius partium expositione, tum præmissa ibidem legalium baptismatum mentione ostendit; quamvis subjungat eo quoque illum posse referri, ut quod impossibile sit hominibus, Deo impossibile nequaquam habeatur.

VI. Cum igitur tam evidenti et ipsius Apostoli, et scriptorum ejus exemplo redarguantur, tamen adhuc obniti volunt, et auctoritatem aiunt Apostolicæ sibi suffragari sententiæ, allegantes scriptum ad Hebræos : « Impossibile est enim hos qui semel illuminati sunt, et » gustaverunt donum cœleste, et participes facti sunt Spi» ritus sancti, et bonum gustaverunt Dei Verbum, virtu» tesque futuri sæculi, lapsos iterum renovari in pœniten» tiam, rursus crucifigentes Filium Dei, et ostentatione » triumphantes[1]. »

VII. Numquid Paulus adversus factum suum prædicare potuit? Donavit Corinthio peccatum per pœnitentiam[2]; quomodo hic potuit sententiam suam ipse reprehendere? Ergo quia non potuit quod ædificaverat destruere, non contrarium dixisse eum, sed diversum advertimus. Quod enim contrarium est, se ipsum impugnat : quod diversum est, distinctam solet habere rationem. Ita autem contrarium non est, ut alterum suffragetur alteri. Etenim quia de remittenda prædicavit pœnitentia, debuit et de iis qui

[1] Hebr. VI, 4. et seqq. — [2] 2 Cor. II, 10.

iterandum putant baptismum, non silere: et prius sollicitudinem nobis auferri oportuit, ut sciremus etiam post baptismum, si qui peccarent, donari eis posse peccatum; ne spe veniæ destitutos iterandi baptismatis opinio vana perverteret: deinde iterandum non esse baptisma rationabili disputatione suadendum fuit.

VIII. De baptismate autem dictum verba ipsa declarant, quibus significavit impossibile esse lapsos renovari in pœnitentiam; per lavacrum enim renovamur, per quod renascimur, sicut ipse Paulus dicit: « Consepulti enim » sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quemad» modum surrexit Christus ex mortuis per gloriam Patris, » ita et nos in novitate vitæ ambulemus[1]. » Et alibi: « Renovamini spiritu mentis vestræ, et induite novum » hominem, qui secundum Deum creatus est[2]. » Et alibi: « Renovabitur sicut aquilæ juventus tua[3]; » quod etiam aquila, cum fuerit mortua, ex suis reliquis renascitur, sicut per baptismatis sacramentum, cum fuerimus peccato mortui, renascimur Deo, ac reformamur. Unum ergo baptisma docet, sicut alibi: « Una fides, unum, in» quit, baptisma[4]. »

IX. Illud quoque evidens, quod in eo qui baptizatur, crucifigitur Filius Dei; quia non potuit caro nostra abolere peccatum, nisi crucifixa esset in Christo Jesu. Denique scriptum est, quia « Quicumque baptizati sumus in » Christo Jesu, in mortem ipsius baptizati sumus. » Et infra: « Si enim complantati sumus similitudini mortis ejus, » simul et resurrectionis erimus, scientes quia vetus homo » noster simul confixus est cruci[5]. » Et ad Colossenses ait: « Consepulti ei per baptismum, in quo et consur» rexistis[6]. » Quod ideo scriptum est, ut credamus quia

[1] Rom. VI, 4. — [2] Ephes. IV, 23, 24. — [3] Psal. CII, 5. — [4] Ephes. IV, 5 — [5] Rom. VI, 3-6. — [6] Coloss. II, 12.

ipse crucifigitur in nobis; ut per illum peccata nostra mundentur, ut ipse chirograpum nostrum affigat cruci, qui solus potest donare delicta. Ipse in nobis Principatus et Potestates triumphat; quoniam de ipso scriptum est: « Principatus et Potestates ostentavit, triumphans eos in » semetipso[1]. »

X. Ergo quod ait in hac Epistola quæ scribitur ad Hebræos, impossibile esse « Lapsos renovari in pœnitentiam, » rursus crucifigentes Filium Dei, et ostentatione triumphantes[2], » eo spectat, ut de baptismo dictum credamus, in quo crucifigimus Filium Dei in nobis; ut per illum nobis mundus crucifigatur, qui quadam triumphamus specie, dum similitudinem mortis ejus assumimus, qui Principatus et Potestates in sua cruce ostentavit ac triumphavit; ut in mortis ejus similitudinem nos quoque de Principatibus quorum jugum deponimus, triumphemus. Semel autem crucifixus est Christus, semel peccato mortuus; et ideo unum non plura baptismata.

XI. Quid quod et supra doctrinam baptismorum præmisit? Et quia multa erant baptismata in Lege, merito reprehendit illos qui perfecta dimittant, et principium verbi requirant. Docet nos scire oportere destructa esse universa Legis baptismata, unum baptisma esse in Ecclesiæ sacramentis. Hortatur autem nos, ut relinquentes initium verbi, ad perfectum tendamus: « Et hoc faciemus, » inquit, siquidem permiserit Deus[3]; » non potest enim sine favore Dei aliquis esse perfectus.

XII. Possem quidem etiam illud dicere ei, qui hoc de pœnitentia dictum putat; quia quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum: et potens est Deus quando vult donare nobis peccata, etiam quæ putamus non posse concedi. Et ideo quod nobis impossibile

[1] Coloss. II, 15. — [2] Hebr. VI, 6. — [3] Ibid. 3.

impetratu videtur, Deo donare possibile est. Nam et impossibile videbatur, ut peccatum ablueret aqua : denique Naaman Syrus lepram suam mundari per aquam posse non credidit[1]. Sed quod impossibile erat, fecit Deus esse possibile, qui tantam nobis donavit gratiam. Similiter impossibile videbatur per pœnitentiam peccata dimitti : concessit hoc Christus Apostolis suis[2], quod ab Apostolis ad sacerdotum officia transmissum est. Factum est igitur possibile, quod impossibile videbatur. Sed tamen de baptismo dictum, ne quis iteraret, vera ratione persuadet.

CAPUT III.

Superiorem solutionem confirmat proposita ex Evangelio Prodigi parabola, cujus singulas partes exponens, easdem contra Novatianas assertiones ita convertit, ut inde necessario deducat etiam gravissimi criminis reo, siquidem digne pœnituerit, reconciliationem non denegandam.

XIII. Neque enim Apostolus contra evidentem Christi doctrinam veniret, qui de peccatore pœnitentiam agente comparationem posuit, eo quod peregre profectus acceptam a patre omnem substantiam devoraverit vivendo luxuriose, et postea panem patris desideraverit, cum vesceretur siliquis[3] : et meruit stolam, annulum, calceamentum, immolationem quoque vituli, quæ speciem habet passionis Dominicæ, per quam cœleste sacramentum nobis donatur.

[1] 4 Reg. v, 11. — [2] Joan. xx, 22. — [3] Luc. xv, 13, et seqq.

XIV. Bene dicitur quia « Peregre profectus est, » qui erat a sacris altaribus separatus; hoc est enim ab Hierusalem illa quæ in cœlo est, civico quodam et domestico sanctorum separari domicilio. Unde et Apostolus ait : « Ergo jam non estis advenæ atque peregrini, sed cives » sanctorum, et domestici Dei[1]. »

XV. « Et consumpsit, inquit, substantiam suam. » Merito consumpsit eam, cujus fides in operibus claudicabat : « Fides enim eorum quæ sperantur, substantia est, » rerum argumentum non apparentium[2]. » Et bona substantia fides, in qua spei est nostræ patrimonium.

XVI. Nec mirum si fame peribat, qui divino alimento egebat; cujus desiderio compulsus : « Surgam, inquit, et » ibo ad patrem meum, et dicam illi : Pater, peccavi in » cœlum, et coram te[3]. » Nonne advertitis id evidenter nobis expositum, quod emerendi gratia sacramenti ad precandum impellimur; et hoc auferre vultis, propter quod agitur pœnitentia? Tolle gubernatori perveniendi spem, et in mediis fluctibus incertus errabit. Tolle luctatori coronam, lentus jacebit in stadio. Tolle piscatori capiendi efficaciam, desinit jactare retia. Quomodo ergo potest qui famem patitur animæ suæ, studiosius Deum precari, si sacram desperet alimoniam?

XVII. « Peccavi, inquit, in cœlum, et coram te. Fatetur utique peccatum ad mortem, ne quem vos agentem cujuslibet criminis pœnitentiam, jure exludi putaretis; quando is qui in cœlum peccavit, vel in regnum cœleste, vel in animam suam, quod est peccatum ad mortem; et peccavit coram Deo, cui soli dicitur : « Tibi soli peccavi, » et malum coram te feci[4]. »

XVIII. Tam cito veniam meretur, ut venienti et adhuc longe posito occurrat pater : osculum tribuat, quod insigne

[1] Ephes. II, 9. — [2] Hebr. XI, 1. — [3] Luc. XV, 18. — [4] Psal. L, 6.

est sacræ pacis : stolam proferri jubeat, quæ vestis est nuptialis, quam si quis non habuerit, a convivio nuptiali excluditur : det annulum in manu ejus, quod est fidei pignus, et sancti Spiritus signaculum : calceamenta deferri præcipiat ; celebraturus enim Pascha Domini, epulaturus agnum[1], tectum debet adversus omnes incursus bestiarum spiritalium, morsusque serpentis habere vestigium : vitulum præcipiat occidi ; quia « Pascha nostrum immolatus » est Christus[2]. » Etenim quotiescumque sanguinem Domini sumimus, mortem Domini annuntiamus[3]. Sicut ergo semel pro omnibus immolatus est, ita quotiescumque peccata donantur, corporis ejus sacramentum sumimus ; ut per sanguinem ejus fiat peccatorum remissio.

XIX. Ergo evidentissime Domini prædicatione mandatum est etiam gravissimi criminis reis, si ex toto corde, et manifesta confessione peccati pœnitentiam gerant, sacramenti cœlestis refundendam gratiam. Unde nihil vobis ad excusationem resedisse certum est.

[1] Exod. XII, 11. — [2] 1 Cor. V, 7. — [3] Id. XI, 26.

CAPUT IV.

Aliam objectionem ex blasphemia in Spiritum sanctum petitam retorquet in ipsos Novatianos; ostenditque per eam blasphemiam intelligi debere fidem non rectam: quod ubi Petri adversus Simonem magum sententia, nec non Evangelico testimonio confirmavit, eosdem hæreticos ad reditum in Ecclesiam cohortatur, ac tantam Domini clementiam esse asserit, ut Judæ traditori veniam si apud Christum pœnituisset, non fuisset denegaturus.

XX. Perlatum est tamen ad nos, etiam illud vos objicere solere, quod dicatis scriptum esse: « Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus: Spiritus autem blasphemiæ non remittetur hominibus. Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro[1]. » Quo exemplo omnis assertio vestra destruitur et absolvitur; scriptum est enim: « Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus. » Cur igitur non remittitis? Cur alligatis vincula, quæ non solvitis? Cur nodos nectitis, quos non relaxatis? Remittite cæteris: agite de iis, quos peccantes in Spiritum sanctum Evangelica auctoritate in perpetuum astringi putatis.

XXI. Et tamen quos astringat, consideremus, repetentes superiora lectionis ipsius, ut evidentius comprehendamus. Dicebant Judæi: « Hic non ejicit dæmonia nisi in

[1] Matth. XII, 31, 32.

» Beelzebub principe dæmoniorum. » Respondit Jesus : « Omne regnum divisum contra se destruetur, et omnis » civitas vel domus divisa contra se, non stabit; si enim » Satanas Satanam ejicit, adversum se divisus est : quomodo » ergo stabit regnum ejus? Quod si ego in Beelzebub eji- » cio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt[1] ? »

XXII. De his utique expressum videmus, qui Dominum Jesum in Beelzebub ejicere dæmonia loquebantur, quibus sic respondit Dominus, quod Satanæ hæreditas in iis esset, qui Satanæ compararent Salvatorem omnium, et in regno diaboli constituerent gratiam Christi. Et ut cognosceremus quia de hac dixit blasphemia, adjunxit : « Progenies » viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? » Hos ergo qui hæc loquuntur, negat ad veniam pertinere.

XXIII. Denique Petrus Simoni, qui magicæ artis consuetudine depravatus, putasset quod gratiam Christi per impositionem manus, atque infusionem Spiritus sancti compararet pecunia, ait : « Non est tibi pars, neque sors » in hac fide; quia cor tuum non est rectum apud Deum. » Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua, et precare » Dominum, si forte remittatur tibi hæc recordatio cordis » tui; in obligatione enim iniquitatis, et amaritudine fellis » video te esse[2]. » Vides quod hunc magica vanitate blasphemantem in Spiritu sancto apostolica auctoritate condemnet; et eo magis quia puram conscientiam fidei non habebat : et tamen non interclusit ei spem veniæ, quem invitavit ad pœnitentiam?

XXIV. Responsum est igitur a Domino blaphemiæ pharisæorum; et ideo his potestatis suæ gratiam negat, quæ in remissione peccatorum est, qui cœlestem ejus potestatem diabolico fultam suffragio vindicarent. Eos quoque

[1] Matth. XII, 24-28. — [2] Act. VIII, 21-23.

asserit diabolico uti spiritu, qui separarent Ecclesiam Domini; ut omnium temporum hæreticos et schismaticos comprehenderet, quibus indulgentiam negat; quod omne peccatum circa singulos est, hoc in universos. Soli enim sunt qui volunt solvere Christi gratiam, qui Ecclesiæ membra discerpunt, propter quam passus est Dominus Jesus, Spiritusque sanctus datus est nobis.

XXV. Denique ut sciatis quia de dispersoribus dicit, sic habemus scriptum : « Qui non est mecum, contra me est : » et qui non colligit mecum, dispergit[1]. » Et ut sciremus de his dictum, statim subjunxit : « Ideo dico vobis, omne » peccatum et blasphemia remittetur hominibus, Spiritus » autem blasphemiæ non remittetur hominibus[2]. » Cum dicit : « Ideo dico vobis; » nonne evidenter hoc præ cæteris a nobis intelligi voluit? Meritoque adjunxit : « Arbor bona » bonos fructus facit, mala autem arbor malos fructus » facit[3]; » congregatio enim mala bonum facere fructum non potest. Arbor itaque congregatio est, fructus bonæ arboris filii Ecclesiæ sunt.

XXVI. Et ideo revertimini ad Ecclesiam, si qui vos separastis impie. Omnibus enim conversis pollicetur veniam; quia scriptum est : « Omnis quicumque invocaverit » nomen Domini, salvus erit[4]. » Denique etiam Judæorum populus qui dicebat de Domino Jesu : « Dæmonium ha» bet[5]; » qui dicebat : « In Beelzebub ejicit dæmonia[6]; » qui crucifixit Dominum Jesum, Petri prædicatione vocatur ad baptismum, ut sceleris tanti merita deponat.

XXVII. Sed quid mirum, si salutem negatis aliis, qui vestram recusatis, licet illi nihil differant, qui a vobis pœnitentiam petunt. Arbitror enim quod etiam Judas potuisset tanta Dei miseratione non excludi a venia, si

[1] Matth. XII, 30. — [2] Ibid. 31. — [3] Id. VII, 17. — [4] Joël. II, 32. — [5] Joan. VIII, 48. — [6] Luc. XI, 15.

pœnitentiam non apud Judæos, sed apud Christum egisset. «Peccavi, inquit, quod tradiderim sanguinem justum.» Responderunt : « Quid ad nos? Tu videris[1]. » Quæ vox alia vestra est, cum etiam minoris peccati reus vobis factum proprium confitetur? Quid respondetis aliud, nisi hoc : « Quid ad nos? Tu videris. » Hunc sermonem laqueus sequitur : eo feraliore pœna, quo culpa est minor.

XXVIII. Sed si isti non convertuntur, vel vos revertimini, qui lapsu vario de innocentiæ fideique præcelso fastigio decidistis. Bonum dominum habemus, qui velit donare omnibus, qui te per Prophetam vocavit dicens : « Ego » sum, ego sum qui deleo iniquitates; et memor non ero : » tu autem memor esto, et judicemur[2]. »

CAPUT V.

Quod Simoni mago veniam a Petro affirmate promissam negant, refertur primo eum Apostolum propter cognitam magi illius perfidiam dubia locutione uti potuisse : secundo autem apte ad causam per adverbium forte *affirmationem etiam significari ex pluribus Veteris Testamenti locis, ex profanorum auctorum usu, denique ex ipsis Evangelistis confirmatur. Deinde addit Apostolos pœnitentiam cujus a Davide fructus ostenduntur, ad nos transmisisse. Postremo exemplum adducit Ephræmitarum, ad quorum instar pœnitentiam nostram agendam tradit, ut ei divina misericordia et sacramenta concedantur.*

XXIX. Referunt tamen quæstionem de verbis apos-

[1] Matth. XXVII, 4. — [2] Isaï. XLIII, 25.

toli Petri. Quia dixit : « Ne forte[1], » putant non confirmasse Petrum, ut agenti pœnitentiam peccatum remitteretur. Sed considerent de quo loquatur, hoc est, de Simone, qui non ex fide crederet, sed dolum cogitaret. Denique et Dominus dicenti ei, cujus non plenam sinceritatem videret : « Sequar te, ait : Vulpes foveas habent[2]. » Quem ergo Dominus ante baptismum prohibuit sequi, quoniam fraudulentum videbat; miraris si post baptismum prævaricantem non absolvit Apostolus, quem in obligatione iniquitatis manere pronuntiavit?

XXX. Sed hoc illis responsum sit. Ego autem nec Petrum dubitasse dico, nec verbi unius præjudicio tantam causam strangulandam arbitror. Nam si putant dubitasse Petrum, numquid et Deus dubitavit? qui ait ad Hieremiam Prophetam : « Sta in atrio domus Domini, et responsum dabis omni Judæ, iis qui veniunt adorare in domo Domini, omnia verba quæ constitui tibi respondere illis, noli auferre verbum : forsitan audient, et avertentur[3]. » Dicant ergo et Deum ignorasse quid esset futurum.

XXXI. Sed non ignorantia eo verbo exprimitur, sed in Scripturis divinis frequens hujusmodi consuetudo advertitur; eo quod simplex sit elocutio. Siquidem et ad Ezechielem dicit Dominus? « Fili hominis, mittam ego te ad domum Israël, ad eos qui me exacerbaverunt ipsi, et patres eorum usque in hodiernum, et dices ad eos : Hæc dicit Dominus, si forte audient et terrebuntur[4]. » Nesciebat ergo eos posse aut non posse converti? Non ergo semper dubitantis ista est elocutio.

XXXII. Denique ipsi sapientes sæculi, qui omnem gloriam suam statuunt in expressione verborum, quod latine « forte » dicimus, græce τάχα non ubique pro dubita-

[1] Act. VIII, 22. — [2] Matth. VIII, 20. — [3] Jerem. XXVI, 2, 3. — [4] Ezech. II, 4, 5.

tione posuerunt. Aiunt itaque dixisse primum suorum Poëtam ἡ τάχα χήρα ἔσομαι, quod est : Cito vidua ero. Et alibi : τάχα γάρ σε κατακτανέουσιν Ἀχαιοὶ πάντες ἐφορμηθέντες[1]. Non enim dubitaret in omnibus simul insurgentibus, unum facile ab universis posse prosterni.

XXXIII. Sed nos nostris magis quam alienis utamur. Denique habes in Evangelio quia ipse Filius de Patre ait (cum misisset servos ad vineam suam, et occidissent) dixisse Patrem : « Mittam Filium meum dilectissimum, » forsitan ipsum verebuntur[2]. » Et alibi ex sua persona Filius ait : « Neque me scitis, neque Patrem meum. Si enim » me sciretis, et Patrem meum forsitan sciretis[3]. »

XXXIV. Si ergo his verbis usus est Petrus, quibus Deus usus est sine præjudicio scientiæ suæ; cur non accipiamus et Petrum his usum sermonibus sine suæ fidei præjudicio? Neque enim poterat dubitare de Christi munere, qui sibi solvendorum peccatorum dederat potestatem[4]; præsertim cum versutiis hæreticorum locum non deberet relinquere, qui ideo volunt spem hominum destituere, ut iterandi baptismatis apud desperantes facilius inducant persuasionem.

XXXV. Sed Apostoli hoc habentes, secundum Christi magisterium pœnitentiam docuerunt; spoponderunt veniam, culpam relaxaverunt, sicut et docuit David dicens : « Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta » sunt peccata. Beatus vir cui non imputavit Dominus » peccatum[5]. » Utrumque enim beatum dixit, et cujus iniquitas remittitur per lavacrum, et cujus peccatum tegitur operibus bonis. Qui enim agit pœnitentiam, non solum diluere lacrymis debet peccatum suum, sed etiam

[1] Homer. lib. 3. Iliad. — [2] Matth. xxi, 37. — [3] Joan. viii, 19. — [4] Matth. xvi, 19. — [5] Psal. xxxi, 1, 2.

emendatioribus factis operire et tegere delicta superiora, ut non ei imputetur peccatum.

XXXVI. Ergo tegamus lapsus nostros posterioribus factis, mundemus fletibus; ut audiat nos Dominus Deus noster ingemiscentes, sicut audivit lacrymantem Ephræm, quemadmodum scriptum est, dicente Deo : « Audiens audivi Ephræm lacrymantem. » Et ipsa verba Ephræm lamentantis expressit dicens : « Castigasti me, et castigatus sum, sicut vitulus non sum edoctus[1]. » Vitulus enim ludit, et præsepia deserit; et ideo Ephræm sicut vitulus non est edoctus, longe positus a præsepi; quia præsepe Domini deseruit, et Hieroboam secutus, vitulos adoravit[2], quod prophetia futurum per Aaron indicaverat[3], sic lapsurum populum Judæorum. Ideoque agens pœnitentiam dicit : « Converte me, et convertar; quia tu es Dominus Deus meus. Quia in novissimo captivitatis meæ pœnitentiam egi : et postquam cognovi, ingemui super dies confusionis, et subjectus sum tibi; quia accepi opprobrium, et demonstravi te[4]. »

XXXVII. Advertimus quomodo agenda sit pœnitentia; quibus sermonibus, quibus fletibus; ut peccati dies, dies confusionis appelletur; confusio est enim, quando Christus negatur.

XXXVIII. Et ideo subjiciamus nos Deo, et non subditi simus peccato : et delictorum nostrorum memoriam recensentes, tanquam opprobrium erubescamus, non velut quamdam gloriam prædicemus, sicut quidam expugnata pudicitia, et oppressa justitia gloriantur : et tanta fiat conversio, ut qui Deum non agnoscebamus, ipsi eum jam aliis demonstremus : motus autem Dominus tali conversione nostra, respondeat : « A juventute mea dilectus

[1] Jerem. XXXI, 18. — [2] Tob. I, 5. — [3] Exod. XXXII. — [4] Jerem. XXXI, 19.

» mihi est filius Ephræm, puer in deliciis; quoniam eo » quod sermones mei in ipso sunt, memoria memor ero » ejus; propterea festinavi super illum, misericordia misc» rebor ejus, dicit Dominus [1]. »

XXXIX. Quam autem misericordiam nobis polliceatur, infra ostendit dicens: « Inebriavi omnem animam » sitientem, et omnem animam esurientem satiavi. Ideo » exurrexi, et vidi, et somnus meus mihi dulcis est [2]. » Advertimus quod peccantibus Dominus sacramenta promittat sua; et ideo omnes convertamur ad Dominum.

CAPUT VI.

A fide vel innocentia lapsos denuo hortaturus ad pœnitendum, ex Esaïa quid eos a Deo expectare, quidve ipsosmet præstare oporteat, docet. Hinc memorata Christi adversus Judæos proverbiali reprehensione, per ejus occasionem saltationes et choreas perstringens, idem proverbium ad spiritalem traducit intellectum. Deinde ex Hieremia pœnitentiam suscipiente pro Hierusalem, quas conditiones ea virtus requirat, aperit. Denique ut quantæ sit efficaciæ hæc illa medicina clarius exhibeat, qui eadem vel pro se vel pro aliis uti voluerint, multos numerat.

XL. Sed si isti non convertuntur vel vos revertimini, qui lapsu vario de innocentiæ fideique præcelso fastigio decidistis. Bonum Dominum habemus qui velit donare omnibus, qui te per Prophetam vocavit dicens: « Ego

[1] Jerem. XXXI, 20-24. — [2] Ibid. 25, 26.

» sum, ego sum qui doleo iniquitates tuas, et memor non » ero : tu autem memor esto, ut judicemur. » Ego, inquit, » memor non ero : tu autem memor esto[1], » hoc est : Non revoco illa, quæcumque delicta donavi tibi, velut quadam oblivione tecta sint : « Tu autem memor esto. » Ego, inquit, memor non ero propter gratiam, tu memor esto propter correctionem : memor esto, ut scias donatum esse peccatum ; ne glorieris quasi innocens, ne te justificando, plus ingraves : sed si vis justificari, fatere delictum tuum. Solvit enim criminum nexus verecunda confessio peccatorum.

XLI. Vides quid a te exigat Deus tuus, ut memor sis ejus quam accepisti gratiæ, et non glorieris quasi non acceperis. Vides qua remissionis pollicitatione te provocet ad confitendum : vide ne reluctando mandatis cœlestibus, in indevotionem Judæorum incidas, quibus dicit Dominus Jesus : « Cantavimus vobis, et non saltastis : lamen» tavimus, et non plorastis[2]. »

XLII. Vilis sermo, sed non vile mysterium. Et ideo cavendum ne quis vulgari quadam sermonis hujus deceptus interpretatione, putet nobis saltationis lubricæ histrionicos motus, et scenæ deliramenta mandari ; hæc etiam in adolescentula ætate vitiosa sunt : sed saltationem mandavit, quam saltavit David ante arcam Domini. Totum enim decet, quidquid defertur religioni ; ut nullum obsequium quod proficiat ad cultum et observantiam Christi, erubescamus.

XLIII. Non ergo illa deliciarum comes, atque luxuriæ prædicatur saltatio, sed qua unusquisque corpus attollat impigrum, nec humi pigra jacere membra, vel tardis sinat torpere vestigiis. Saltabat spiritaliter Paulus, cum se pro nobis extenderet, et posteriora obliviscens, priora

[1] Isaï. XLIII, 25. — [2] Luc. VII, 32.

appetens contenderet ad bravium Christi[1]. Tu quoque cum ad baptismum venis, manus elevare, pedes quibus ad æterna conscendas, velociores habere moneris. Hæc saltatio fidei socia, gratiæ comes.

XLIV. Hoc est ergo mysterium : « Cantavimus vobis, » Novi utique Canticum Testamenti : « et non saltastis, » hoc est, non elevastis animam ad spiritalem gratiam. «Lamentavimus, et non plorastis, » hoc est, non egistis pœnitentiam. Et ideo derelictus est Judæorum populus; quia nec egit pœnitentiam, et gratiam refutavit. Per Joannem pœnitentia, per Christum gratia. Istam quasi Dominus donat, illam quasi servus annuntiat. Utrumque igitur Ecclesia custodit, ut et consequatur gratiam, et non abjiciat pœnitentiam; gratia enim munus largientis est, pœnitentia delinquentis remedium.

XLV. Scivit Hieremias magnum remedium esse pœnitentiæ, quam in Threnis suis suscepit pro Hierusalem, et ipsam inducit agentem Hierusalem dicens : «Plorans plo- »ravit in nocte, et lacrymæ ejus in maxillis ejus, nec est »qui consoletur eam ab omnibus qui diligunt eam. Viæ »Sion lugent. » Et adjecit : « In his ergo fleo, oculi mei ca- »ligaverunt a fletu, quia elongavit a me, qui me conso- »labatur[2]. » Advertimus quod hunc malorum suorum acerbissimum cumulum arbitrabatur, quia deerat qui consolaretur mœrentem. Quomodo ergo vos ipsam consolationem aufertis, qui spem relaxandæ negatis pœnitentiæ?

XLVI. Sed audiant qui agunt pœnitentiam, quomodo agere debeant, quo studio, quo affectu, qua mentis intentione, qua intimorum concussione viscerum, qua cordis conversione : « Vide, inquit, Domine, quia tribulor,

[1] Philip. III, 13, 14. — [2] Thren. I, 2-16.

» venter meus turbatus est a fletu meo, conversum est cor » meum in me[1]. »

XLVII. Cognovisti intentionem animi, fidem mentis cognosce et habitum corporis. « Sederunt, inquit, in terra, » tacuerunt seniores filiæ Sion, et imposuerunt terram su- » per caput suum, præcinxerunt se cilicio, deduxerunt in » terram principes, virgines Jerusalem defecerunt in lacry- » mis, oculi mei caligaverunt, turbatus est venter meus, » effusa est in terra gloria mea[2]. »

XLVIII. Sic flevit et Ninive populus, et denuntiatum excidium civitatis evasit[3]; tanta est enim pœnitentiæ medicina, ut mutare videatur suam Deus sententiam. In te est igitur ut evadas : vult rogari Dominus, vult de se sperari, vult sibi supplicari. Homo es, et vis rogari, ut ignoscas, et putas Deum tibi non roganti ignoscere?

XLIX. Ipse Dominus Jerusalem flevit[4], ut quia ipsa flere nolebat, Domini lacrymis ad veniam pertineret. Ipse nos flere vult, ut evadere possimus, sicut habes scriptum in Evangelio : « Filiæ Jerusalem, nolite me flere, sed vos » ipsas flete[5]. »

L. Flevit David[6], et meruit ut mortem populi pereuntis divina removeret misericordia; quando tribus sibi propositis optionibus, eam tamen in qua majorem Domini miserationem experiretur, elegit. Quid erubescis tu peccata tua flere; cum Deus etiam Prophetas jusserit flere pro populis?

LI. Denique et Ezechiel jussus est flere Jerusalem, et accepit librum, in cujus capite scripta erat : « Lamenta- » tio, et melos, et væ[7], » duo tristia et unum delectabile; quoniam ille salvus erit in futurum, qui in hoc sæculo plus fleverit : « Cor enim sapientium in domo luctus, et

[1] Thren. I, 20. — [2] Id. II, 10, 11. — [3] Jon. III, 5. — [4] Luc XIX, 41. — [5] Id. XXIII, 28. — [6] 2 Reg. XXIV, 10. — [7] Ezech. II, 9.

» cor stultorum in domo epularum[1]. » Et ipse Dominus ait : « Beati qui nunc fletis, quia ridebitis[2]. »

CAPUT VII.

Ad flenda et confitenda peccata hortatur, asserens peccatoris et Ecclesiæ lacrymis Christum excitari, ut illum justificet : quod accommodata Lazari suscitati historia mire illustrat. Ubi postquam ostendit Novatianos Judæorum de interficiendo Lazaro cogitantium successores esse, perfectam cujuscumque peccati justificationem per odorem unguenti a Maria in Christi pedes effusi expressam docet : rursusque eosdem hæreticos in Judæ, cum cæteri gauderent, invidentis persona signatos monstrat.

LII. Fleamus igitur ad tempus, ut exultemus in æternum. Timeamus Dominum, præveniamus eum confitendo peccata nostra, corrigamus lapsus nostros, emendemus errorem; ne et de nobis dicatur : « Heu me, anima mea? » quia periit reverens a terra, et qui corrigat in hominibus » non est[3]. »

LIII. Quid vereris apud bonum Dominum tuas iniquitates fateri? « Dic, inquit, iniquitates tuas, ut justificeris[4]. » Adhuc reo culpæ justificationis præmia proponuntur; ille enim justificatur, qui proprium crimen sponte agnoverit : denique : « Justus in exordio sermonis accusator est sui[5]. » Novit omnia Dominus, sed expectat vocem tuam; non ut puniat, sed ut ignoscat : non vult ut insul-

[1] Eccli. VII, 5. — [2] Luc. VI, 21. — [3] Mich. VII, 2. — [4] Isaï. XLIII, 26. — [5] Prov. XVIII, 17.

tet tibi diabolus, et celantem peccata tua arguat. Præveni accusatorem tuum : si te ipse accusaveris, accusatorem nullum timebis : si te detuleris ipse, etsi mortuus fueris, revivisces.

LIV. Veniet ad monumentum tuum Christus, et si viderit flere pro te Martham boni fœminam ministerii, flere Mariam quæ attente audiebat verbum Dei, sicut sancta Ecclesia quæ optimam partem sibi elegit ; movebitur misericordia, cum viderit in tuo obitu lacrymas plurimorum, et dicet : « Ubi posuistis eum[1] ? » hoc est, in quo reorum statu est, in quo pœnitentium ordine ? Videam quem fletis, ut lacrymis suis ipse me moveat ? Videam si jam peccato ei cujus venia poscitur, defunctus est ?

LV. Dicet ei plebs : « Veni et vide[2]. » Quid est, « Veni ? » Hoc est, veniat peccatorum remissio, veniat defunctorum vita, mortuorum resurrectio, veniat et in hunc peccatorem regnum tuum.

LVI. Veniet, et levari lapidem jubebit, quem cervicibus peccatoris lapsus imposuit. Potuit removere lapidem imperio sermonis ; jubenti enim Christo etiam insensibilis solet natura obedire : poterat tacita vi operationis occultæ transferre saxum sepulcri, in cujus passione remotis subito lapidibus, plurima defunctorum sepulcra patuerunt : sed hominibus jussit ut removerent lapidem ; in veritate quidem, ut increduli crederent quod videbant, et aspicerent resurgentem mortuum : in typo autem, quod nobis donaret, ut levaremus delictorum onera, moles quasdam reorum. Nostrum est onera removere, illius est resuscitare, illius educere de sepulcris exutos vinculis.

LVII. Videns itaque grave onus peccatoris, illacrymat Dominus Jesus ; solam enim flere non patitur Ecclesiam. Compatitur dilectæ suæ, et dicit defuncto : « Veni foras[3], »

[1] Joan. XI, 34. — [2] Ibid. — [3] Ibid. 43.

hoc est : Qui jaces in tenebris conscientiæ, et delictorum tuorum sordibus, quodam reorum carcere, exi foras, delictum proprium prode, ut justificeris : « Ore enim con» fessio fit ad salutem [1]. »

LVIII. Si confessus fueris, a Christo vocatus, claustra rumpentur, et omnia solventur vincula, etiam si corruptelæ corporeæ fœtor gravis sit. Quatriduum enim habebat ille, cujus fœtebat in tumulo caro : cujus autem caro non vidit corruptionem, triduo fuit in sepulcro; carnis enim vitia nescivit, quæ ex quatuor constat elementorum substantiis. Quantuslibet ergo mortui fœtor sit, aboletur omnis, ubi sacrum redoleverit unguentum : et resurgit defunctus, et solvi jubentur ejus vincula, qui adhuc in peccato est : tollitur velamen de facie ejus, quod veritatem gratiæ quam acceperat, obumbrabat. Sed quia venia donatus est, revelare faciem, aperire vultum jubetur : non habet enim quod erubescat, cui peccatum remissum est.

LIX. In tanta vero Domini gratia, tantoque divini muneris miraculo, cum oporteret universos lætari, commovebantur impii, et adversus Christum concilium congregabant : Lazarum quoque interficere volebant [2]. Nonne merito eorum successores vos fore cognoscitis, quorum duritiæ hæredes estis [3]? Nam et vos indignamini, et contra Ecclesiam congregatis concilium; quia videtis mortuos in Ecclesia reviviscere, et peccatorum indulta venia resuscitari. Itaque quod in vobis est, per invidiam rursus vultis interficere suscitatos.

LX. Sed Jesus non revocat beneficia, imo cumulo liberalitatis amplificat : revisit sollicite resuscitatum, et celebratæ resurrectionis gratia lætus ad cœnam venit, quam ei sua præparavit Ecclesia, in qua ille qui fuerat mortuus, unus inter discumbentes cum Christo invenitur.

[1] Rom. x, 10. — [2] Joan. xi, 47. — [3] Id. xii, 10.

LXI. Tunc mirantur omnes qui vident puro utique obtutu mentis, qui invidere non norunt; tales enim Ecclesia filios habet. Mirantur, ut dixi, quomodo ille qui jacebat in tumulo heri et nudiustertius, unus sit de discumbentibus cum Domino Jesu.

LXII. Ipsa Maria mittit unguentum in pedes Domini Jesu. Ideo forte in pedes, quia unus de infimis ereptus est morti; omnes enim corpus Christi sumus[1], sed alii forte superiora membra sunt. Os erat Christi Apostolus, qui dicebat : « Experimentum quæritis ejus, qui in me lo» quitur Christus[2]. Os ejus Prophetæ, per quos loquebantur futura : utinam et ego pes ejus esse merear, et mittat in me Maria unguentum suum pretiosum, et ungat, et peccatum extergat,

LXII. Quod igitur de Lazaro legimus, in unoquoque debemus converso peccatore credere : qui licet fœtorem habeat, tamen fidei pretioso emundatur unguento : tantum enim gratiæ fides habet, ut ubi ante diem fœtebat mortuus, illic bono odore tota repleatur domus.

LXIV. Fœtebat Corinthia domus, quando scriptum est de ea : « Auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, » qualis nec inter gentes[3]. » Fœtor erat, quia modicum fermentum totam massam corruperat. Cœpit bene olere, cum dicitur : « Si cui quid donastis, et ego. Nam et ego » quod donavi, propter vos in persona Christi[4]. » Itaque, liberato peccatore, factum est in ea gaudium magnum, et redoluit domus tota suavitate gratiæ. Unde bene conscius Apostolus quod omnes apostolicæ remissionis perfudisset unguento, ait : « Christi bonus odor sumus Deo » in his, qui salvi fiunt[5]. »

LXV. Hujus igitur effusione unguenti lætantur omnes,

[1] 1 Cor. x, 17. — [2] 2 Cor. xiii, 3. — [3] 1 Cor. v, 1. — [4] 2 Cor. ii, 10. — [5] Ibid. 15.

solus Judas contradicit[1]. Ergo et nunc qui prævaricator est, contradicit; reprehendit, qui proditor : sed a Christo ipse reprehenditur, qui Dominicæ remedium mortis ignorat, et tantæ mysterium sepulturæ non intelligit. Ideo enim et passus et mortuus est Dominus, ut nos redimeret a morte. Hoc excellentissimum indicat pretium suæ mortis, quo peccator absolvitur, et in novam assumitur gratiam; ut veniant et mirentur omnes quomodo cum Christo recumbant, et laudantes Deum, dicant : « Manducemur et » epulemur; quia hic mortuus erat, et revixit : perierat, » et inventus est[2]. » Si quis autem infidelis objecerit, quare cum publicanis et peccatoribus manducat; respondetur ei : « Non opus est sanis medicus, sed his qui male ha» bent[3]. »

[1] Joan. XII, 4. — [2] Luc. XV, 24. — [3] Matth. IX, 12.

CAPUT VIII.

Ad conversionem et lacrymas urgere pergens ad se convertit orationem. Et ubi significavit desiderium emundandorum Domini pedum instar evangelicæ mulieris in cujus actione traditam pœnitentiæ formam dicit; si quis tamen hujus exemplaris perfectionem non assequatur, nihilominus Christum ad sepulcrum illius accessurum. Eum ut se in suo invisat ac resuscitet demisissimo animo rogat; maxime vero ut det condolere peccatoribus, quorum delicta suis ipsius leviora esse persuasum habet. Non ergo insultandum iis pro quibus mortuus est Christus, a quo inter stipulas quas non negligit, se quoque colligi desiderat.

LXVI. Ostende igitur medico vulnus tuum, ut sanari possis. Etsi non monstraveris, novit: sed a te expetit audire vocem tuam. Absterge lacrymis cicatrices tuas. Sic peccatum mulier illa in Evangelio, fœtoremque sui erroris abstersit, sic culpam diluit; cum Jesu pedes lacrymis lavat.

LXVII. Utinam mihi quoque pedum tuorum lutum, Jesu, reserves, quos dum in me deambulas, inquinasti? Utinam sordes vestigiorum tuorum detergendas mihi offeras, quas ego actu meo tuis affixi gressibus. Sed unde mihi aqua viva, qua pedes tuos possim lavare? Si aquam non habeo, habeo lacrymas, quibus dum pedes tuos lavo, utinam me ipsum diluam! Unde mihi, ut de me dicas: « Dimissa sunt ejus peccata multa, quoniam dilexit multum[1]? » Plus debuisse me fateor, et plus dimissum mihi,

[1] Luc. VII, 47.

qui de forensium strepitu jugiorum, et a publicæ terrore administrationis ad sacerdotium vocatus sum; et ideo vereor ne ingratus inveniar, si minus diligam, cui plus dimissum est.

LXVIII. Sed non omnes mulierem istam æquare possunt, quæ etiam Simoni, qui prandium Domino dabat, merito prælata est : quæ omnibus qui volunt veniam promereri, magisterium præstitit osculando pedes Christi, lacrymis lavando, tergendo crinibus, ungendo unguento.

LXIX. In osculo insigne charitatis est; et ideo dicit Dominus Jesus : « Osculetur me ab osculo oris sui[1]. » Capilli quid significant, nisi ut noveris, inclinata omni infularum dignitate sæcularium, obsecrandam indulgentiam; ut ad terram flens te ipse prosternas, ut humi jacens moveas misericordiam? In unguento quoque bonæ conversionis exprimitur odor. Rex nempe erat David, et dicebat : « Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis » stratum meum rigabo[5]. » Et ideo tantam gratiam meruit, ut ex ejus familia virgo eligeretur, quæ nobis partu proprio Christum ederet. Ideo et ista in Evangelio prædicatur mulier.

LXX. Tamen si hanc æquare non possumus, scit Dominus Jesus et infirmis subvenire, ubi non est quæ possit parare convivium, quæ deferre unguentum, quæ fontem aquæ vivæ secum portare[2]. Venit ipse ad sepulcrum.

LXXI. Utinam ergo ad hoc monumentum meum digneris accedere, Domine Jesu, tuis me lacrymis laves[4]; quoniam durioribus oculis non habeo tantas lacrymas, ut possim mea lavare delicta. Si illacrymaveris pro me, salvus ero : si dignus fuero lacrymis tuis, fœtorem abstergo delictorum omnium : si fuero dignus ut paulisper illacrymes, vocabis me de monumento hujus corporis, et dices :

[1] Cant. I, 1. — [2] Psal. VI, 7. — [3] Joan. XII, 7. — [4] Id. XI, 34.

Exi foras [1]; ut non intra corporis hujus angustias inclusæ teneantur cogitationes meæ: sed egrediantur ad Christum, in lumine versentur; ut non cogitem opera tenebrarum, sed opera lucis. Qui enim peccatum cogitat, intra suam conscientiam studet se ipse includere.

LXXII. Voca ergo foras servum tuum. Quamvis ligatus vinculis peccatorum meorum, vinctos habeam pedes, innexas manus, et cogitationibus et operibus mortuis jam sepultus, te vocante, liber egrediar, et inveniar unus de discumbentibus in convivio tuo, et domus tua pretioso replebitur unguento; si quem redimere dignatus es, custodieris. Dicetur enim: Ecce ille non in Ecclesiæ nutritus sinu (50), non edomitus a puero, sed raptus a tribunalibus, abductus de vanitatibus sæculi hujus, a præconis voce ad Psalmistæ assuefactus Canticum, in sacerdotio manet non virtute sua, sed Christi gratia, et inter convivas mensæ cœlestis recumbit.

LXXIII. Serva, Domine, munus tuum, custodi donum quod contulisti etiam refugienti. Ego enim sciebam quod non eram dignus vocari episcopus; quoniam dederam me sæculo huic: sed gratia tua sum quod sum. Et sum quidem minimus omnium epicoporum et infimus merito; tamen quia et ego laborem aliquem pro sancta Ecclesia tua suscepi, hunc fructum tuere; ne quem perditum vocasti ad sacerdotium, eum sacerdotem perire patiaris. Ac primum da ut condolere norim peccantibus affectu intimo; hæc enim summa virtus, quia scriptum est: « Et non gaudebis » super filios Juda in die perditionis eorum, et ne magna » loquaris in die tribulationis eorum [2]: » sed quotiescumque peccatum alicujus lapsi exponitur, compatiar: nec superbe increpem, sed lugeam et defleam; ut dum alium

[1] Joan. XI, 43. — [2] Abdiæ 12.

fleo, me ipsum defleam dicens : « Justificata est magis » Thamar, quam ego[1]. »

LXXIV. Fortasse adolescentula lapsa sit, occasionibus quæ delictorum fomites sunt, decepta ac præcipitata sit; peccamus et seniores. Repugnat in nobis lex hujus carnis legi mentis nostræ, et captivos nos trahit in peccatum, ut faciamus quod nolumus[2]. Illi de ætate suppetit excusatio mihi jam nulla; illa enim debet discere, nos docere. «Ergo justificata est magis Thamar, quam ego. »

LXXV. Incusamus alicujus avaritiam, recordemur si nihil ipsi avarè fecimus : et si fecimus, quoniam radix est malorum avaritia[3], et tanquam sub terra occulte in nostro serpit corpore; dicamus singuli : « Justificata est magis » Thamar, quam ego. »

LXXVI. Si commoti fuerimus in quemquam graviter, leviorem causam laïcus habet quam episcopus, eo quod commotus egerit aliquid; retractemus nobiscum, et dicamus : Justificatus est magis iste, qui commotionis arguitur, quam ego. Hæc enim si dicamus, ipsi nobis cavemus; ne dicat nobis Dominus Jesus, aut quisquam de Discipulis ejus : « Festucam de oculo fratris tui vides, trabem » autem quæ in oculo tuo est, non vides. Hypocrita, ejice » primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere » festucam de oculo fratris tui[4]. »

LXXVII. Non ergo erubescamus dicere graviorem nostram culpam esse, quam ejus quem arguendum putamus; quia dixit hoc Judas qui arguebat Thamar, et recordatus suam ipse culpam, ait : « Justificata est magis » Thamar, quam ego. » In quo et altitudo mysterii est, et morale præceptum : et ideo culpæ ejus deputatum

[1] Gen. xxxviii, 26. — [2] Rom. vii, 23. — [3] 1 Tim. vi, 10. — [4] Matth. vii, 4, 5.

non est; quia ipse se accusavit prius quam ab aliis accusaretur.

LXXVIII. Non ergo gaudeamus super alicujus peccato sed magis lugeamus; quia scriptum est : « Noli supergaudere mihi, inimica mea; quia cecidi : sed resurgam; » quoniam si sedero in tenebris, Dominus illuminabit me. » Iram Domini sustinebo, quia peccavi ei; donec justificet causam meam, et faciat judicium meum, et educat » me ad lumen, et videbo justitiam ejus : et videbit inimica mea, et cooperietur confusione, quæ dicit ad me : » Ubi est Dominus Deus tuus? Oculi mei videbunt eam, » et erit in conculcationem sicut lutum in via[1]. » Nec immerito, quoniam qui lapsu alieno gaudet, diaboli gaudet victoria. Et ideo doleamus magis, cum audimus perisse hominem, pro quo Christus mortuus est, qui nec in messe stipulam negligit.

LXXIX. Atque utinam hanc stipulam in messe, hoc est, inanem avenam fructus mei non abjiciat, sed colligat, sicut ait quidam : « Heu me, quia factus sum sicut » qui colligit stipulam in messe, et racemum in vindemia[2]! » ut vel primitiva manducet in me gratiæ suæ, etsi posteriora non approbet.

[1] Mich. VII, 8, et seqq. — [2] Mich. VII, 1.

CAPUT IX.

Quo pacto fides ad pœnitentiam necessaria? Quot etiam solvendi subsidia cuique suppetant? Orationem, fletus ac jejunia pecuniis potiora esse. Quod ubi exemplis confirmavit, additoque ad veniam liberalitatem multum valere, sed fidei conjunctam, vitia ejusdem liberalitatis nonnulla refert. His alios quosdam pœnitentiæ jungit defectus, eorum nempe vel qui statim reconciliari expetunt de solito luxu nihil remittentes, vel qui pœnitentiam in sola sacramentorum abstinentia locant, vel demum qui spe pœnitentiæ effunduntur in libidines.

LXXX. Ergo et agendam pœnitentiam, et tribuendam veniam credere nos convenit; ut veniam tamen tanquam ex fide speremus, non tanquam ex debito; aliud est enim mereri, aliud præsumere. Tanquam ex syngrapho fides impetrat: præsumptio autem arroganti est propior, quam roganti. Prius solve quod debitum est; ut quod speraveris, impetrare merearis. Solve boni affectum debitoris, ut versuram non facias, sed fidei tuæ censu contracti nominis fœnus evacues.

LXXXI. Plura solvendi habet subsidia, qui Deo quam is qui homini debet. Homo pecuniam pro pecunia reposcit, quæ non semper debitori præsto est: Deus affectum exigit, qui in tua potestate est. Nemo pauper est qui Deo debet, nisi qui se ipsum pauperem fecerit. Et si non habet quæ vendat, habet quæ solvat. Oratio, lacrymæ, jejunia, debitoris boni census est, multoque uberior,

quam si quis ex pretiis fundorum pecuniam sine fide deferat.

LXXXII. Denique pauper erat Ananias, cum vendito agro, pecuniam deferret ad Apostolos[1]; unde nec solvere se potuit, sed implicavit. Dives illa vidua quæ duo æra minuta in gazophylacium misit, de qua dictum est: « Hæc » vidua paupercula plus omnibus misit[2]. » Non enim pecuniam Deus, sed fidem quærit.

LXXXIII. Neque ego abnuo liberalitatibus in pauperes factis posse minui peccatum; sed si fides commendet expensas. Quid enim prodest collatio patrimonii sine gratia charitatis?

LXXXIV. Sunt qui ad jactantiam solam decorem largitatis affectent; ut eo se probatos vulgo videri velint, quod sibi nihil reliquerint : sed dum præsentis sæculi mercedem requirunt, non recondunt futuri; et quia hic perceperunt mercedem suam, illic sperare non possunt.

LXXXV. Sunt qui opes suas tumultuario mentis impulsu, non judicio perpetuo, ubi Ecclesiæ contulerunt, postea revocandas putarunt : quibus nec prima merces rata est, nec secunda; quia nec prima judicium habuit, et secunda habuit sacrilegium.

LXXXVI. Sunt quos pœnituerit opes suas divisisse pauperibus : sed eos qui pœnitentiam agunt, hoc solum pœnitere non debet, ne ipsius pœnitentiæ agant pœnitentiam. Nam plerique futuri supplicii metu peccatorum suorum conscii, pœnitentiam petunt; et cum acceperint, publicæ supplicationis revocantur pudore. Hi videntur malorum petiisse pœnitentiam, agere bonorum.

LXXXVII. Nonnulli ideo poscunt pœnitentiam, ut statim sibi reddi communionem velint. Hi non tam se solvere cupiunt, quam sacerdotem ligare; suam enim conscien-

[1] Act. v, 1, 2. — [2] Luc. xxi, 2.

tiam culpa non exuunt, et sacerdotis induunt, cui præceptum est: « Nolite sanctum dare canibus, neque miseri» tis margaritas vestras ante porcos, » hoc est, immundis impuritatibus sacræ communionis non impertienda consortia.

LXXXVIII. Itaque videas eos mutata veste incedere, quos lugere et gemere oportebat; quia vestem illam ablutionis et gratiæ sordidarunt: fœminas autem margaritis onerare aures, curvare cervices, quas bene Christo non auro inclinarent: quæ se ipsas flere debebant, quod margaritam quæ de cœlo est, perdiderunt.

LXXXIX. Sunt etiam qui arbitrentur hoc esse pœnitentiam, si abstineant a sacramentis cœlestibus. Hi sæviores in se judices sunt, qui pœnam præscribunt sibi, declinant remedium, quos vel pœnam suam conveniebat dolere; quia cœlesti fraudarentur gratia.

XC. Alii proposita spe agendæ pœnitentiæ, licentiam sibi delinquendi propagatam putant, cum pœnitentia remedium peccati sit, non peccandi incentivum. Vulneri enim medicamentum necessarium est, non vulnus medicamento; quia propter vulnus medicamentum quæritur, non propter medicamentum vulnus desideratur. Infirma deinde spes quæ committitur tempori; cum omne tempus incertum sit, non omni spes tempori sit superstes,

CAPUT X.

Ut pudor quo revocantur a publica pœnitentia sontes, depellatur, profanorum agendi ratione proposita, utilitatem precum ab omni Ecclesia simul emissarum, ac lugentium Sanctorum exempla promit. Tum reprehensis qui eamdem pœnitentiam ducunt sæpius iterandam, quam difficulter bene agatur, quove modo exequenda sit, explicat.

XCI. An quisquam ferat ut erubescas Deum rogare, qui non erubescis rogare hominem? et pudeat te Deo supplicare, quem non lates; cum te non pudeat peccata tua homini, quem lateas, confiteri? An testes precationis et conscios refugis, cum si homini satisfaciendum sit, multos necesse est ambias, obsecres, ut dignentur intervenire; ad genua te ipse prosternas, osculeris vestigia, filios offeras culpæ adhuc ignaros, paternæ etiam veniæ precatores? Hoc ergo in Ecclesia facere fastidis, ut Deo supplices, ut patrocinium tibi ad obsecrandum sanctæ plebis requiras; ubi nihil est quod pudori esse debeat, nisi non fateri. cum omnes simus peccatores: ubi ille laudabilior, qui humilior; ille justior, qui sibi abjectior.

XCII. Fleat pro te mater Ecclesia, et culpam tuam lacrymis lavet, videat te Christus mœrentem, ut dicat: « Beati tristes, quia gaudebitis[1]. » Amat ut pro uno multi rogent. Denique in Evangelio motus viduæ lacrymis, quia plurimi pro ea flebant, filium ejus resuscitavit[2]. Ideo citius exaudivit Petrum, ut Dorcas resurgeret[3]; quia pau-

[1] Luc. VI, 21. — [2] Id. VII, 13. — [3] Act. IX, 36.

peres mortem mulieris ingemiscebant. Ideo ipsi Petro statim remisit, quia amarissime flevit[1]. Et tu si amarissime fleas, Christus ad te respiciet, culpa discedet. Usus enim doloris ablegat luxuriam criminis, erroris delicias. Ita dum dolemus admissa, admittenda excludimus, et fit quædam de condemnatione culpæ disciplina innocentiæ.

XCIII. Nihil ergo te revocet a pœnitentia, hæc tibi communis cum Sanctis est : utinamque imitanda talis, qualis Sanctorum deploratio. David manducabat sicut panem cinerem, et potum suum cum lacrymis temperabat[2] ideo nunc amplius gaudet, quia amplius flevit : « Per exi» tus aquarum descenderunt, inquit, oculi mei[3]. »

XCIV. Joannes multum ploravit, et revelata sibi dicit Christi mysteria[4]. At vero illa mulier, quæ cum esset in peccatis, et deberet flere, gaudebat, et veste purpurea atque coccinea operiebatur, et auro se multo et pretiosis lapidibus ornabat[5] ; æterni fletus nunc luget ærumnam.

XCV. Merito reprehenduntur qui sæpius agendam pœnitentiam putant; quia luxuriantur in Christo. Nam si vere agerent pœnitentiam, iterandam postea non putarent; quia sicut unum baptisma, ita una pœnitentia, quæ tamen publice agitur; nam quotidiani nos debet pœnitere peccati : sed hæc delictorum leviorum, illa graviorum.

XCVI. Facilius autem inveni qui innocentiam servaverint, quam qui congrue egerint pœnitentiam. An quisquam illam pœnitentiam putat, ubi acquirendæ ambitio dignitatis, ubi vini effusio, ubi ipsius copulæ conjugalis usus? Renuntiandum sæculo est : somno ipsi minus indulgendum; quam natura postulat, interpellandus est gemitibus, interrumpendus est suspiriis, sequestrandus orationibus : vivendum ita, ut vitali huic moriamur usui, se ipsum sibi

[1] Luc. XXII, 62. — [2] Psal. CI, 10. — [3] Id. CXVIII, 136. — [4] Apoc. V, 4. — [5] Id. XVII, 4.

homo abneget, et totus mutetur : sicut quemdam adolescentem fabulæ ferunt propter amores meretricios peregre profectum, et abolito amore regressum, postea veteri occurrisse dilectæ, quæ ubi se non interpellavit, mirata putaverit non recognitam, rursus occurrens dixerit : Ego sum, responderit ille : Sed ego non sum ego.

XCVII. Unde bene Dominus ait : « Qui vult post me venire, abneget semetipsum sibi, et tollat crucem suam, » et sequatur me[1]. » Etenim qui mortui et sepulti in Christo sunt, non debent iterum velut viventes de hoc mundo decernere. « Ne tetigeritis, inquit, nec attaminaveritis, quæ » sunt omnia ad corruptelam ipso usu[2], » eo quod ipse hujus vitæ usus corruptela sit integritatis.

CAPUT XI.

Ubi præmisit quominus ad mortem usque baptismus rejiciatur, in causa esse pœnitentiam; eos a quibus ipsa procrastinatur, allatis Scripturæ testimoniis urget. Subjungit tamen tum agendam illam non esse, cum adhuc fervent cupiditates, at quoad eædem resederint, expectandum.

XCVIII. Bona ergo pœnitentia, quæ si non esset, omnes ad senectutem differrent ablutionis gratiam. Quibus satis responsi est quia melius est ut habeam quod sarciam, quam non habeam quod vestiar : sed sicut semel assuta redintegrantur, ita frequenter suta solvuntur.

XCIX. Eos autem qui pœnitentiam differunt, satis ipse Dominus admonuit dicens : « Pœnitentiam agite; appro-

[1] Matth. XVI, 24. — [2] Coloss. II, 20.

» pinquavit enim regnum cœlorum[1]. » Nescimus ergo qua hora fur venerit, nescimus an proxima nocte a nobis nostra reposcatur anima. Adam post culpam statim de paradiso Deus ejecit, non distulit[2] : sed statim separavit a deliciis, ut agerent pœnitentiam : statim tunicam vestivit pelliceam, non sericam.

C. Quid enim est quod differas? An ut plura peccata committas? Ergo quia Deus bonus est, ideo tu malus, et divitias bonitatis ejus et patientiæ contemnis[3]? Sed bonitas Domini magis ad pœnitentiam te debet adducere. Ideo ad omnes sanctus David dicit : « Venite, adoremus, et procidamus ante eum, et ploremus ante Dominum nostrum, » qui fecit nos[4]. » De peccatore autem sine pœnitentia mortuo; quia nihil aliud superest nisi graviter mœrere, nisi flere, habes plorantem ipsum et dicentem : « Filius » meus Abessalon, filius meus Abessalon[5]. » Qui enim penitus est mortuus, sine ulla exceptione defletur.

CI. De his autem qui exules atque peregrini limitum paternorum, quos Lex Moysi sancta præscripsit, mundanis implicabuntur erroribus, audis canentem : « Super flu- » mina Babylonis illic sedimus et flevimus, dum recorda- » remur Sion[6]. » Inducit enim lapsorum gemitus, in ipso temporum præsentium, et rerum labentium adhuc positos statu debere resipiscere; eorum videlicet exemplo, qui propter peccati pretium deducti erant in captivitatis ærumnam.

CII. Nihil est autem quod tam summo dolori sit, quam ut unusquisque positus sub captivitate peccati, recordetur unde lapsus sit, atque unde deciderit; eo quod ad corporea atque terrena ab illa speciosa ac pulchra divinæ cognitionis intentione deflexerit.

[1] Matth. IV, 17. — [2] Gen. III, 21. — [3] Rom. II, 4. — [4] Psal. XCIV, 6. — [5] 2 Reg. XVIII, 33. — [6] Psal. CXXXVI, 1.

CIII. Sic habes Adam abscondentem se, ubi Deum cognovit esse præsentem, et quæsitum latere voluisse, et vocatum a Domino ea voce, quæ latentis morderet affectum, hoc est : « Adam, ubi es[1] ? » hoc est, cur te abscondis? cur lates? cur fugis eum, quem videre desiderabas? Ita gravis culpa est conscientiæ, ut sine judice ipsa se puniat, et velare se cupiat; et tamen apud Deum nuda sit.

CIV. Et ideo nemo in peccato positus arrogare sibi debet auctoritatem aut usurpationem sacramentorum; quia scriptum est : « Peccasti, quiesce[2]. » Quod in præsenti Psalmo David dicit : « In salicibus, inquit, in medio ejus suspen- » dimus organa nostra; » et infra : « Quomodo cantabimus » canticum Domini in terra aliena[3] ? » Si enim caro menti repugnat, nec subdita est animi gubernaculo, et mentis imperio, aliena est terra quæ non domatur exercitio cultoris, et ideo non potest fructus charitatis, patientiæ, ac pacis afferre. Melius est ergo tunc quiescere, cum exercere non queas opera pœnitentiæ; ne in ipsa pœnitentia fiat, quod postea indigeat pœnitentia. Quæ si semel fuerit usurpata, nec jure celebrata; nec prioris fructum obtinet, et auferet usum posterioris.

CV. Sane et cum caro repugnat, mens ad Deum debet esse intenta : etsi opera non sequuntur, fides non deserat[4] : etsi impugnant vel carnis illecebræ, vel potestates adversariæ, maneat mens Deo dedita. Tunc enim maxime urgemur, cum caro cedit : et sunt qui vehementer incumbant miseræ animæ, quærentes omne auferre præsidium. Unde illud est : « Exinanite, exinanite usque ad fundamentum » in ea[5]. »

CVI. Quam miseratus David ait : « Filia Babylonis mi-

[1] Gen. III, 9. — [2] Id. IV, 10. — [3] Psal. CXXXVI, 1, 2. — [4] Rom. VII, 23. — [5] Psal. CXXXVI, 7.

» sera[1]. » Misera utique; quia Babylonis filia est, quæ Dei filia esse desivit. Cui tamen medicum invitat, dicens: « Beatus qui tenebit, et allidet parvulos tuos ad petram[2], » hoc est, qui infirmas et lubricas cogitationes elidat ad Christum, qui omnes irrationabiles motus sui reverentia et disceptatione comminuat, ut si adulterino quis amore raptatur, excludat ignem, copulamque meretricis, et se studio suo abdicet, ut Christum acquirat.

CVII. Didicimus ergo et agendam pœnitentiam, et eo agendam tempore quo culpæ defervescat luxuria : et in captivitate peccati positos, reverentiores nos, non usurpatores esse debere. Nam si Moysi propius accedere gestienti, ut cognitionem mysterii cœlestis hauriret, dicitur : « Solve calceamentum pedum tuorum[3]; » quanto magis nos animæ nostræ pedes exuere vinculis corporalibus, et gressus omnes mundi istius nexu debemus absolvere?

[1] Psal. cxxxvi, 8. — [2] Ibid. 9. — [3] Exod. iii, 5.

S. AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

OPERUM

PARS III.

TRACTATUS MORALES.

S. AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

DE OFFICIIS MINISTRORUM

LIBRI III [1].

LIBER I.

CAPUT I.

Episcopi proprium munus, docere : sibi autem discendum esse, ut doceat ; imo etiam docendum quod non didicerit : aut saltem et discendum simul, et docendum.

I. Non arrogans videri arbitror[2], si inter filios suscipiam affectum docendi, cum ipse humilitatis magister dixerit : « Venite, filii, audite me; timorem Domini docebo vas[3]. » In quo licet et humilitatem verecundiæ ejus spectare et gratiam. Dicendo enim, « Timorem Domini, » qui communis videtur esse omnibus, expressit insigne verecundiæ. Et tamen cum ipse timor initium sapientiæ sit, et effector

[1] Scripti circa annum 391.— [2] Vide D. Guillon, tom. IX, p. 186-206.— [3] Psal. XXXIII, 12.

beatitudinis (quoniam timentes Deum beati sunt) præceptorem se sapientiæ edocendæ, et demonstratorem beatitudinis adipiscendæ, evidenter significavit.

II. Et nos ergo ad imitandam verecundiam seduli, ad conferendam gratiam non usurpatores, quæ illi Spiritus infudit sapientiæ, ea per illum nobis manifestata, et visu comperta atque exemplo, vobis quasi liberis tradimus; cum jam effugere non possimus officium docendi, quod nobis refugientibus imposuit sacerdotii necessitudo : « Dedit enim Deus quosdam quidem Apostolos, quosdam » autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem » Pastores et Doctores[1]. »

III. Non igitur mihi Apostolorum gloriam vindico. Quis enim hoc, nisi quos ipse Filius elegit Dei? Non Prophetarum gratiam, non virtutem Evangelistarum, non Pastorum circonspectionem : sed tantummodo intentionem et diligentiam circa Scripturas divinas opto assequi, quam ultimam posuit Apostolus inter officia sanctorum : et hanc ipsam ut docendi studio possim discere. Unus enim verus Magister est, qui solus non didicit quod omnes doceret : homines autem discunt prius quod doceant, et ab illo accipiunt quod aliis tradant.

IV, Quod ne ipsum quidem mihi accidit. Ergo enim raptus de tribunalibus atque administrationis infulis ad sacerdotium (35), docere vos cœpi, quod ipse non didici. Itaque factum est ut prius docere inciperem, quam discere. Discendum igitur mihi simul et docendum est; quoniam non vacavit ante discere.

[1] Ephes. IV, 11.

CAPUT II.

Multiplex loquendo incurri periculum, cujus remedium Scriptura in silentio demonstrat esse positum.

V. Quid autem præ cæteris debemus discere, quam tacere; ut possimus loqui : ne prius me vox condemnet mea, quam absolvat aliena; scriptum est enim : « Ex verbis tuis condemnaberis[1]. » Quid opus est igitur ut properes periculum suscipere condemnationis, loquendo; cum tacendo possis esse tutior? Quamplures vidi loquendo peccatum incidisse, vix quemquam tacendo; ideoque tacere nosse quam loqui difficilius est. Scio loqui plerosque, cum tacere nesciant. Rarum est tacere quemquam, cum sibi loqui nihil prosit. Sapiens est ergo qui novit tacere. Denique Sapientia Dei dixit : « Dominus dedit mihi linguam » eruditionis, quando oporteat sermonem dicere[2]. » Merito ergo sapiens qui a Domino accipit, quo tempore sibi loquendum sit. Unde bene ait Scriptura : « Homo sapiens ta» cebit usque ad tempus[3]. »

VI. Ideo sancti Domini, qui scirent quia vox hominis plerumque peccati annuntiatio est, et initium erroris humani, sermo est hominis, amabant tacere. Denique sanctus Domini ait : « Dixi : Custodiam vias meas, ut non delinquam in » lingua mea[4]. » Sciebat enim et legerat divinæ esse protectionis, ut homo a linguæ suæ flagello absconderetur, et a conscientiæ suæ testimonio[5]. Verberamur enim tacito

[1] Matth. XII, 37. — [2] Isaï. L, 4. — [3] Eccli. XX, 7. — [4] Psal. XXXVIII, 2. — [5] Job. V, 21.

cogitationis nostræ opprobrio, et judicio conscientiæ: verberamur etiam vocis nostræ verbere, cum loquimur ea quorum sono cæditur animus noster, et mens consauciatur. Quis autem est qui mundum cor a peccatorum habeat colluvione, aut non delinquat in lingua sua? Et ideo quia neminem videbat sanctum os servare posse ab immunditia sermonis, ipse sibi silentio legem imposuit innocentiæ; ut tacendo culpam declinaret; quam vix effugere posset loquendo.

VII. Audiamus ergo cautionis magistrum: « Dixi: Custodiam vias meas; » hoc est, dixi mihi, tacito cogitationis præcepto indixi mihi, ut custodirem vias meas. Aliæ sunt viæ quas debemus sequi, aliæ quas custodire: sequi vias Domini, custodire nostras, ne in culpam dirigant. Potes autem custodire, si non cito loquaris. Lex dicit: « Audi, Israël, Dominum Deum tuum[1]. » Non dixit: Loquere; sed, Audi. Ideo Eva lapsa est, quia locuta est viro, quod non audierat a Domino Deo suo. Prima vox Dei dicit tibi: « Audi. » Si audias, custodis vias tuas: et si lapsus es, cito corrigis. « In quo enim corrigit juvenior viam » suam, nisi in custodiendo verba Domini[2]? » Tace ergo prius, et audi, ut non delinquas in lingua tua.

VIII. Grave malum ut aliquis ore suo condemnetur. Etenim si pro otioso verbo reddet unusquisque rationem, quanto magis pro verbo impuritatis et turpitudinis[3]? Graviora enim sunt verba præcipitationis quam otiosa. Ergo si pro otioso verbo ratio poscitur, quanto magis pro sermone impietatis pœna exolvitur?

[1] Deut. vi, 3. — [2] Psal. cxviii, 9. — [3] Matth. xii, 36.

CAPUT III.

Non perpetuum nec otiosum esse debere silentium : et quo pacto custodia cordi ac ori contra inordinatos affectus adhibenda sit.

IX. Quid igitur ? Mutos nos esse oportet ? Minime. Est enim tempus tacendi, et est tempus loquendi[1]. Deinde si pro otioso verbo reddimus rationem, videamus ne reddamus et pro otioso silentio. Est enim et negotiosum silentium; ut erat Susannæ, quæ plus egit tacendo, quam si esset locuta[2]. Tacendo enim apud homines, locuta est Deo : nec ullum majus indicium suæ castitatis invenit, quam silentium. Conscientia loquebatur, ubi vox non audiebatur : nec quærebat pro se hominum judicium, quæ habebat Domini testimonium. Ab illo igitur volebat absolvi, quem sciebat nullo modo posse falli. Ipse Dominus in Evangelio tacens operabatur salutem hominum[3]. Recte ergo David non silentium sibi indixit perpetuum, sed custodiam.

X. Custodiamus ergo cor nostrum, custodiamus os nostrum, utrumque enim scriptum est : hîc, ut os custodiamus, alibi tibi dicitur: « Omni custodia serva cor tuum[4]. » Si custodiebat David, tu non custodies ? Si immunda labia habebat Esaïas, qui dixit : « O miser ego, quoniam » compunctus sum, quia cum sim homo, et immunda » labia habeam[5] : » Si Propheta Domini immunda habebat labia, quomodo nos munda habemus ?

[1] Eccle. III, 7. — [2] Dan. XIII, 3. — [3] Matth. XXVI, 63. — [4] Prov. IV, 23. — [5] Isaï. VI, 5.

XI. Et cui, nisi unicuique nostrum scriptum est : « Sepi » possessionem tuam spinis.... et argentum tuum et aurum » tuum alliga, et ori tuo fac ostium et vectem, et verbis tuis » jugum et stateram[1] ? » Possessio tua mens tua est : aurum tuum cor tuum est : argentum tuum eloquium tuum est : « Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne exami» natum[2]. » Bona etiam possessio mens bona. Denique possessio pretiosa homo mundus. Sepi ergo hanc possessionem, et circumvallato cogitationibus, munito spinis, sollicitudinibus; ne in eam irruant, et captivam ducant irrationabiles corporis passiones, ne incursent motus graves, ne diripiant vindemiam ejus, traseuntes viam. Custodi interiorem hominem tuum. Noli eum quasi vilem negligere ac fastidire, quia pretiosa possessio est. Et merito pretiosa, cujus fructus non caducus et temporalis, sed stabilis atque æternæ salutis est. Cole ergo possessionem tuam, ut sint tibi agri.

XII. Alliga sermonem tuum, ne luxuriet, ne lasciviat, et multiloquio peccata sibi colligat. Sit restrictior, et ripis suis coërceatur. Cito lutum colligit amnis exundans. Alliga sensum tuum, non sit remissus ac defluus, ne dicatur de te : « Non est malagma apponere, neque oleum, » neque alligaturam[3]. » Habet suas habenas mentis sobrietas, quibus regitur et gubernatur.

XIII. Sit ori tuo ostium, ut claudatur ubi oportet : et obseretur diligentius; ne quis in iracundiam excitet vocem tuam, et contumeliam rependas contumeliæ. Audisti hodie lectum : « Irascimini et nolite peccare[4]. » Ergo etsi irascimur, quia affectus naturæ est, non potestatis; malum sermonem non proferamus de ore nostro, ne in culpam ruamus : sed jugum sit verbis tuis et statera, hoc est, humilitas atque mensura; ut lingua tua menti sub-

[1] Eccli. XXVIII, 28, 29. — [2] Psal. XI, 7. — [3] Isaï. I, 6. — [4] Psal. IV, 5.

dita sit. Restringatur habenæ vinculis, frenos habeat suos, quibus revocari possit ad mensuram: sermones proferat libra examinatos justitiæ; ut sit gravitas in sensu, in sermone pondus, atque in verbis modus.

CAPUT IV.

Eadem custodia prospicitur, ne a pravis motibus, sed a recta ratione prodeat oratio: in qua potissimum nobis diabolus insiatur.

XIV. Hæc si custodiat aliquis, fit mitis, mansuetus, modestus. Custodiendo enim os suum, et retinendo linguam suam, nec prius loquendo quam interroget, et expendat atque examinet verba sua, si dicendum hoc, si dicendum adversus hunc, si tempus sermonis hujus est: is profecto exercet modestiam, ac mansuetudinem, et patientiam; ut non ex indignatione et ira in sermonem erumpat, non alicujus passionis indicium det in verbis suis, non ardorem libidinis flammare in sermone suo indicet, et inesse dictis suis stimulos iracundiæ: ne sermo postremo qui commendare interiora debet, vitium aliquod esse in moribus, aperiat et prodat.

XV. Tunc enim maxime insidiatur adversarius, quando videt nobis passiones aliquas generari: tunc fomites movet, laqueos parat. Unde non immerito, sicut audisti hodie legi, Propheta dicit: « Quia ipse liberavit me de laqueo » venantium et a verbo aspero[1]. » Symmachus irritationis verbum dixit, alii perturbationis. Laqueus adversarii est

1 Psal. xc, 3.

sermo noster : sed etiam ipse non minus adversarius nobis. Loquimur plerumque quod excipiat inimicus , et quasi nostro gladio nos vulneret. Quanto tolerabilius est alieno gladio , quam nostro perire ?

XVI. Explorat ergo adversarius nostra arma, et concutit sua tela. Si viderit moveri me, inserit aculeos suos, ut seminaria jurgiorum excitet. Si emisero verbum indecorum, laqueum suum stringit. Interdum mihi quasi escam proponit vindictæ possibilitatem; ut dum vindicari cupio, ipse me inseram laqueo, et nodum mortis astringam mihi. Si quis ergo hunc adversarium sentit præsentem esse, tunc magis custodiam adhibere debet ori suo, ne det locum adversario : sed non multi hunc vident.

CAPUT V.

Contra visibilem etiam adversarium, cum nos instigat, utendum silentio, cujus unius ope superiores evadimus, et humilitatem quæ exhibenda adversus omnes, conservamus.

XVII. Sed etiam ille cavendus est, qui videri potest, quicumque irritat, quicumque incitat, quicumque exasperat, quicumque incentiva luxuriæ aut libidinis suggerit. Quando ergo aliquis nobis conviciatur, lacessit, ad violentiam provocat, ad jurgium vocat : tunc silentium exerceamus, tunc muti fieri non erubescamus. Peccator est enim qui nos provocat, qui injuriam facit, et nos similes sui fieri desiderat.

XVIII. Denique si taceas, si dissimules, solet dicere : Quid taces ? Loquere, si audes. Sed non audes : mutus es,

elinguem te feci. Si ergo taceas, plus rumpitur : victum se se putat, irrisum, posthabitum atque illusum. Si respondeas, superiorem se factum arbitratur, quia parem invenit. Si enim taceas, dicetur : Ille conviciatus est hunc contempsit iste. Si referas contumeliam, dicetur : Ambo conviciati sunt. Uterque condemnatur, nemo absolvitur. Ergo illius es studium, ut irritet, ut similia illi loquar, similia agam : justi est autem dissimulare, nihil loqui, tenere bonæ fructum conscientiæ, plus committere bonorum judicio, quam criminantis insolentiæ, contentum esse gravitate morum suorum. Hoc est enim silere a bonis; quia bene sibi conscius, falsis non debet moveri : nec æstimare plus ponderis in alieno esse convicio, quam in suo testimonio.

XIX. Ita fit ut etiam humilitatem custodiat. Si autem nolit humilior videri, talia tractat, et dicit ipse secum : Hic ergo ut me contemnat (32), et in conspectu meo loquatur talia adversum me, quasi non possim ego ei aperire os meum? Cur non etiam ego dicam, in quibus eum mœstificare possim? Hic ergo ut mihi injurias faciat, quasi vir non sim, quasi vindicare me non possim? Hic ut me criminetur, quasi ego non possim graviora in eum componere?

XX. Qui talia dicit, non est mitis atque humilis, non est sine tentatione. Tentator eum exagitat, ipse ei tales opiniones inserit. Plerumque adhibet hominem, atque apponit nequam spiritus, qui hæc illi dicat : sed tu in petra fixum vestigium tene. Etsi servus convicium dicat, justus tacet : etsi infirmus contumeliam faciat, justus tacet : etsi pauper criminetur, justus non respondet. Hæc sunt arma justi, ut cedendo vincat. Sicut periti jaculandi cedentes solent vincere, et fugientes gravioribus sequentem vulnerare ictibus.

CAPUT VI.

Hac in re silentium atque humilitatem David imitanda esse, ne digni videamur injuria.

XXI. Quid enim opus est moveri, cum audimus convicia? Cur non imitamur dicentem : « Obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis[1]? » An hoc dixit tantummodo, non etiam fecit David? Imo et fecit. Nam cum ei conviciaretur Semeï filius Jémini, tacebat David[2] : et quamvis septus armatis, non retorquebat convicium, non ultionem quærebat, eo usque ut dicenti sibi Sarviæ filio quod vindicare in eum vellet, non permiserit. Ibat ergo tanquam mutus et humiliatus, ibat tacens, nec movebatur, cum vir appellaretur sanguinis, qui erat conscius propriæ mansuetudinis. Non ergo movebatur conviciis, cui abundabat bonorum operum conscientia.

XXII. Itaque is qui cito injuria movetur, facit se dignum videri contumelia, dum vult ea indignus probari. Melior est itaque qui contemnit injuriam, quam qui dolet; qui enim contemnit, quasi non sentiat, ita despicit : qui autem dolet, quasi senserit, torquetur.

[1] Psal. xxxviii. 3. — [2] 2 Reg. xvi. 6. et seqq.

CAPUT VII.

Quam pulchre procemii loco usurpatus fuerit Psalmus XXXVIII, *quo inductus Vir sanctus de Officiis scribere constituit : idque potiori jure quam olim Cicero ad filium ; et quam ob causam.*

XXIII. Neque improvide ad vos filios meos scribens, hujus Psalmi procemio usus sum[1]. Quem Psalmum propheta David sancto Idithun canendum dedit, ego vobis tenendum suadeo, delectatus ejus sensu profundo et virtute sententiarum. Advertimus enim ex his quæ breviter libavimus, et silendi patientiam, et opportunitatem loquendi, et in posterioribus contemptum divitiarum, quæ maxima virtutum fundamenta sunt, hoc Psalmo doceri[2]. Dum igitur hunc Psalmum considero, successit animo de Officiis scribere.

XXIV. De quibus etiamsi quidam Philosophiæ studentes scripserint, ut Panætius (33), et filius ejus apud Græcos, Tullius apud Latinos ; non alienum duxi a nostro munere ut etiam ipse scriberem. Et sicut Tullius ad erudiendum filium, ita ego quoque ad vos informandos filios meos ; neque enim minus vos diligo quos in Evangelio genui, quam si conjugio suscepissem. Non enim vehementior est natura ad diligendum, quam gratia. Plus certe diligere debemus quos perpetuo nobiscum putamus futuros, quam quos in hoc tantum sæculo. Illi degeneres nascuntur frequenter, qui dedeceant patrem : vos ante elegi-

[1] Psal. XXXVIII, 1. — [2] Ibid. 8.

mus, ut diligamus. Itaque illi necessitate diliguntur, quæ non satis idonea atque diuturna est ad perpetuitatem diligendi magistra: vos judicio, quo magnum charitatis pondus ad vim diligendi adjungitur, probare quos diligas, et diligere quos elegeris.

CAPUT VIII.

Nomen Officii, non solum philosophis, sed etiam scriptoribus sacris usitatum esse; et unde hoc deductum?

XXV. Ergo quoniam personæ conveniunt, videamus utrum res ipsa conveniat scribere de Officiis: et utrum hoc nomen philosophorum tantum modo scholæ aptum sit, an etiam in Scripturis reperiatur divinis. Pulchre itaque dum legimus hodie Evangelium (quasi adhortaretur ad scribendum) Spiritus sanctus obtulit nobis lectionem, qua confirmaremur etiam in nobis Officium dici posse. Nam cum Zacharias sacerdos obmutuisset in templo, et loqui non posset: « Factum est, inquit, ut impleti sunt » dies Officii ejus, abiit in domum suam[1]. » Legimus igitur Officium dici a nobis posse.

XXVI. Nec ratio ipsa abhorret, quandoquidem Officium ab efficiendo dictum putamus, quasi efficium: sed propter decorem sermonis una immutata littera, officium nuncupari: vel certe, ut ea agas, quæ nulli officiant, prosint omnibus.

[1] Luc. 1, 23.

CAPUT IX.

Officium ab honesto et utili, nec non ab amborum inter se comparatione desumi : sed a Christianis nihil quod ad futuram vitam non conferat, honestum aut utile agnosci; atque adeo non supervacaneum fore hunc de Officio tractatum.

XXVII. Officia autem ab honesto et utili duci existimaverunt, et de iis duobus eligere quid præstet : deinde incidere ut duo concurrant honesta, et duo utilia; et quæratur quid honestius, et quid utilius. Primum igitur in tres partes Officium dividitur, honestum, et utile, et quid præstantius. Deinde hæc tria in quinque genera diviserunt, in duo honesta, et duo utilia, et eligendi judicium. Prima pertinere dicunt ad decus honestatemque vitæ, secunda ad vitæ commoda, copias, opes, facultates : de iis eligendis subesse judicium. Hæc illi.

XXVIII. Nos autem nihil omnino nisi quod deceat(34) et honestum sit, futurum magis quam præsentium metimur formula : nihilque utile nisi quod ad vitæ illius æternæ prosit gratiam definimus, non quod ad delectationem præsentis. Neque aliqua commoda in facultatibus et copiis opum constituimus : sed incommoda hæc putamus, si non rejiciantur; eaque oneri cum sint æstimari magis, quam dispendio cum erogantur.

XXIX. Non superfluum igitur scriptionis nostræ est opus, quia Officium diversa æstimamus regula atque illi æstimaverunt. Illi sæculi commoda in bonis ducunt, nos

hæc etiam in detrimentis; quoniam qui hic recipit bona, ut ille dives, illic cruciatur: et Lazarus qui mala hic pertulit, illic consolationem invenit[1]. Deinde qui illa non legunt, nostra legent, si volent: qui non sermonum supellectilem, neque artem dicendi, sed simplicem rerum exquirunt gratiam.

CAPUT X.

Prius in sacris Litteris decorum quam in philosophorum libris frequentatum esse: Pythagoram silentii sui legem mutuatum a Davide: sed hujus tamen præstare disciplinam; cum primum Officium sit loquendi modus.

XXX. Decorum autem in nostris Scripturis primo constitui loco (quod græce πρέπον dicitur) instruimur et docemur, legentes: « Te decet hymnus, Deus, in Sion[2]: » vel græce, Σοὶ πρέπει ὕμνος ὁ Θεὸς ἐν Σίων. Et Apostolus ait: « Loquere » quæ decent sanam doctrinam[3]. » Et alibi: « Decebat autem eum per quem omnia, et propter quem omnia, multis filiis in gloriam adductis, ducem salutis eorum per » passionem consummari[4]. »

XXXI. Numquid prior Panætius (35), numquid Aristoteles, qui et ipse disputavit de Officio, quam David; cum et ipse Pythagoras, qui legitur Socrate antiquior, prophetam secutus David, legem silentii dederit suis[5]? Sed ille ut per quinquennium discipulis usum inhiberet loquendi: David autem non ut naturæ munus imminueret;

[1] Luc. XVI, 25. — [2] Psal. LXIV, 2. — [3] Tit. II, 1. — [4] Hebr. II, 10. — [5] Psal. XXXVIII, 2, et seqq.

sed ut custodiam proferendi sermonis doceret. Et Pythagoras quidem ut non loquendo loqui doceret : David ut loquendo magis disceremus loqui. Quomodo enim sine exercitio doctrina, aut sine usu profectus?

XXXII. Qui disciplinam bellicam vult assequi quotidie exercetur armis, et tanquam in procinctu positus præludit prælium, et velut coram posito prætendit hoste : atque ad peritiam viresque jaculandi, vel suos explorat lacertos, vel adversariorum declinat ictus, et vigilanti exit obtutu. Qui navim in mari regere gubernaculis studet, vel remis ducere, prius in fluvio præludit. Qui canendi suavitatem et vocis affectant præstantiam, prius sensim canendo vocem excitant. Et qui viribus corporis, legitimoque luctandi certamine coronam petunt, quotidiano usu palæstræ durantes membra, nutrientes patientiam, laborem assuescunt.

XXXIII. Hæc ipsa natura nos in parvulis docet, quod prius sonos meditantur loquendi, ut loqui discant. Itaque sonus exercitatio quædam et palæstra vocis est. Ita ergo et qui volunt discere cautionem loquendi, quod naturæ est, non negent : quod custodiæ est, exerceant; ut qui in specula sunt, speculando intendant, non dormiendo. Omnis enim res propriis ac domesticis exercitiis augetur.

XXXIV. Ergo David tacebat non semper, sed pro tempore : non jugiter, neque omnibus; sed irritanti adversario, provocanti peccatori non respondebat. Et, sicut alibi ait, loquentes vanitatem, et cogitantes dolum, non audiebat quasi surdus, et quasi mutus non aperiebat illis os suum[1] ; quia et alibi habes : « Noli respondere imprudenti » ad imprudentiam ejus, ne similis illi fias[2]. »

XXXV. Primum igitur officium est loquendi modus. Hoc sacrificium laudis Deo dependitur, hoc reverentia

[1] Psal. XXXVII, 13, 14. — [2] Prov. XXVI, 4.

exhibitur, cum Scripturæ divinæ leguntur, hoc honorantur parentes. Scio loqui plerosque, cum tacere nesciant. Rarum est tacere quemquam, cum sibi non prosit loqui. Sapiens ut loquatur, multa prius considerat, quid dicat, aut cui dicat, quo in loco, et tempore. Est ergo et tacendi et loquendi modus : est etiam facti modus. Pulchrum igitur tenere mensuram officii.

CAPUT XI.

Officium omne aut medium, aut perfectum esse Scripturæ testimoniis ostenditur : cui subjungitur misericordiæ laus, atque ad eam exhortatio.

XXXVI. Officium autem omne aut medium, aut perfectum est, quod æque Scripturarum auctoritate probare possumus. Habemus etenim in Evangelio dixisse Dominum : « Si vis in vitam æternam venire, serva mandata. » Dixit ille : Quæ? Jesus autem dixit illi : Non homicidium » facies : Non adulterabis : Non facies furtum : Non falsum » testimonium dices : Honora patrem et matrem : et, Dili» ges proximum tuum sicut te ipsum[1]. » Hæc sunt media officia, quibus aliquid deest.

XXXVII. Denique dicit illi adolescens : « Omnia hæc » custodivi a juventute mea, quid adhuc mihi deest? Ait » illi Jesus : Si vis perfectus esse, vade, vende omnia bo» na tua, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo, » et veni, sequere me[2]. » Et supra ita est scriptum, ubi diligendos inimicos, et orandum dicit pro calumniantibus

[1] Matth. XIX, 17-19. — [2] Ibid. 20, 21.

et persequentibus nos, et benedicere maledicentes[1]; hoc nos facere debemus, si volumus perfecti esse, sicut Pater noster qui in cœlo est, qui super bonos et malos solem jubet radios suos fundere, et pluvia et rore terras universorum sine ulla discretione pinguescere. Hoc est igitur perfectum officium, quod κατόρθωμα dixerunt Græci, quo corriguntur omnia, quæ aliquos potuerunt lapsus habere.

XXXVIII. Bona etiam misericordia, quæ et ipsa perfectos facit, quia imitatur perfectum Patrem. Nihil tam commendat Christianam animam quam misericordia. Primum in pauperes, ut communes judices partus naturæ, quæ omnibus ad usum generat fructus terrarum; ut quod habes, largiaris pauperi, et consortem et conformem tuum adjuves. Tu nummum largiris, ille vitam accipit: tu pecuniam das, ille substantiam suam æstimat. Tuus denarius, census illius est.

XXXIX. Ad hæc plus ille tibi confert, cum sit debitor salutis. Si nudum vestias, te ipsum induis justitiam. Si peregrinum sub tectum inducas tuum, si suscipias egentem: ille tibi acquirit sanctorum amicitias, et æterna tabernacula. Non mediocris ista gratia. Corporalia seminas, et recipis spiritalia. Miraris judicium Domini de sancto Job? Mirare virtutem ejus, qui poterat dicere: « Oculus » eram cæcorum, pes claudorum. Ego eram infirmorum » pater, velleribus agnorum meorum calefacti sunt humeri » eorum. Foris non habitabat peregrinus: ostium autem » meum omni venienti patebat[2]. » Beatus plane, de cujus domo nunquam vacuo sinu pauper exivit; neque enim quisquam magis beatus, quam qui intelligit super pauperis necessitatem et infirmi atque inopis ærumnam. In die judicii habebit salutem a Domino, quem habebit suæ debitorem misericordiæ.

— [1] Matth. v, 44, 45. — [2] Job. xxix, 15, 16.

CAPUT XII.

Ne quis ab exercenda misericordia revocetur, ostenditur Deum curare actus hominum, et quemlibet improbum in ipsa opum affluentia miserum esse Jobi auctoritate demonstratur.

XL. Sed plerique revocantur ab officio dispensatricis misericordiæ, dum putant hominis actus non curare Dominum, aut nescire eum quid in occultis geramus, quid teneat nostra conscientia : aut judicium ejus nequaquam justum videri, quando peccatores divitiis abundare vident, gaudere honoribus, sanitate liberis : contra autem, justos inopes degere, inhonoros, sine liberis, infirmos corpore, luctu frequenti.

XLI. Nec mediocris ea quæstio, quandoquidem tres illi reges amici Job[1], propterea eum peccatorem pronuntiabant, quia inopem factum ex divite, orbatum liberis ex fœcundo parente[2], perfusum ulceribus, inhorrentemque vibicibus, exaratum vulneribus a capite usque ad pedes videbant[3]. Quibus hanc sanctus Job proponit assertionem : Si ego propter peccata mea hæc patior, « Cur » impii vivunt ? Inveteraverunt autem, et in divitiis semen » eorum secundum voluntatem, filii eorum in oculis, do» mus ipsorum abundant, timor autem nusquam : Flagel» lum autem a Domino non est in ipsis[4]. »

XLII. Hæc videns infirmus corde exagitatur, et studium

[1] Job. IV, et seqq. — [2] Id. VIII, 5, et seqq. — [3] Id. XI, 14, et seqq. — [4] Ibid. XXI. 7, et seqq.

avertit suum. Cujus dicturus sermones, ante sanctus præmisit Job, dicens : « Portate me, ego autem loquar, deinde » ridete me. Nam et si arguor, quasi homo arguor. Portate » ergo onus sermonum eorum[1]. » Dicturus enim sum quod non probo : sed ad vos redarguendos proferam sermones iniquos. Aut certe; quia ita est versus : « Quid autem? » Numquid ab homine arguor? » hoc est; homo me non potest redarguere quia peccavi, etsi argui dignus sum; quia non ex evidenti culpa me arguitis, sed ex injuriis æstimatis merita delictorum. Videns ergo infirmus abundare injustos successibus prosperis, se autem atteri, dicit Domino : « Discede a me, vias tuas scire nolo[2]. » Quid prodest, quia servivimus ipsi : aut quæ utilitas, quia occurrimus ipsi? In manibus ipsorum omnia bona, opera autem impiorum non videt.

XLIII. Laudatur in Platone (36), quod in Politia sua posuit, eum qui contra justitiam disputandi partes recepisset, postulare veniam dictorum quæ non probaret, et veri inveniendi atque examinandæ disputationis gratia, illam sibi impositam personam dicere. Quod eo usque Tullius probavit, ut ipse in libris quos scripsit de Republica, in eam sententiam dicendum putaverit.

XLIV. Quanto antiquior illis Job (37), qui hæc primus reperit, nec eloquentiæ phalerandæ gratia, sed veritatis probandæ, præmittenda æstimavit? Statimque ipse quæstionem enodem reddidit, subjiciens quod extinguatur lucerna impiorum[3], et futura sit eorum eversio : non falli Deum doctorem sapientiæ et disciplinæ, sed esse veritatis judicem : et ideo non secundum forensem abundantiam æstimandam beatitudinem singulorum[4]; sed secundum interiorem conscientiam, quæ innocentium et flagitiosorum merita discernit, vera atque incorrupta pœnarum

[1] Job. XXI, 1, et seqq. — [2] Ibid. 14. — [3] Ibid. 17. — [4] Ibid. 22.

præmiorumque arbitra. Moritur innocens in potestate simplicitatis suæ, in abundantia propriæ voluntatis, sicut adipe repletam animam gerens[1]. At vero peccator quamvis foris abundet, deliciis diffluat, et odoribus flagret, in amaritudine animæ suæ vitam exigit, et ultimum diem claudit, nihil secum eorum quæ epulatus fuerit, boni referens : nihil secum auferens, nisi scelerum suorum pretia.

XLV. Hæc cogitans nega, si potes, divini esse judicii remunerationem. Ille suo affectu beatus, hic miser : ille suo judicio absolutus, hic reus : ille in exitu lætus, hic mœrens. Cui absolvi potest, qui nec sibi innocens est? Dicite, inquit, mihi, ubi est protectio tabernaculorum ejus[2]? Signum ejus non invenietur. Vita etenim facinorosi, ut somnium. Aperuit oculos, transivit requies ejus, evanuit delectatio : licet ipsa quæ videtur, etiam dum vivunt, impiorum requies in inferno sit; viventes enim in inferna descendunt.

XLVI. Vides convivium peccatoris, interroga conscientiam ejus. Nonne gravius omnibus fœtet sepulcris? Intueris lætitiam ejus, et salubritatem miraris corporis filiorum atque opum abundantiam : introspice ulcera et vibices animæ ejus, et cordis mœstitudinem. Nam de opibus quid loquar, cum legeris : « Quia non in abundan» tia est vita ejus[3] : » cum scias quia etsi tibi videatur dives, sibi pauper est, et tuum judicium suo refellat? De multitudine quoque filiorum, et de indolentia quid loquar; cum se ipse lugeat, et sine hærede futurum judicet, cum imitatores sui successores suos esse nolit? Nulla enim hæreditas peccatoris. Ergo impius ipse sibi pœna est : justus autem ipse sibi gratia ; et utrique aut bonorum aut malorum operum merces ex se ipso solvitur.

[1] Job. XXI, 23, et seqq. — [2] Ibid. 28 — [3] Luc. XII, 15.

CAPUT XIII.

Refelluntur philosophorum opiniones qui Deo vel mundi totius, vel alicujus ex ejus partibus curam abjudicant.

XLVII. Sed revertamur ad propositum, ne divisionem factam præteriisse videamur, quia occurrimus opinioni eorum qui videntes sceleratos quosque divites, lætos, honoratos, potentes, cum plerique justorum egeant, atque infirmi sint, putant vel nihil Deum curare de nobis, ut Epicurei dicunt (38): vel nescire actus hominum, ut flagitiosi putant : vel si scit omnia, iniquum esse judicem; ut bonos egere patiatur, abundare improbos. Nec superfluus velut quidam excursus fuit, ut opinioni hujusmodi ipsorum affectus responderet, quos beatos judicant, cum ipsi se miseros putent. Arbitratus enim sum quod ipsi sibi facilius quam nobis crederent.

XLVIII. Quo decurso, proclive æstimo, ut refellam cætera. Et primo eorum assertionem, qui Deum putant curam mundi nequaquam habere, sicut Aristoteles asserit usque ad lunam ejus descendere providentiam. Et quis operator negligat operis sui curam? Quis deserat et destituat quod ipse condendum putavit? Si injuria est regere, nonne est major injuria fecisse; cum aliquid non fecisse nulla injustitia sit, non curare quod feceris, summa inclementia?

XLIX. Quod si aut Deum creatorem suum abnegant (39), aut ferarum et bestiarum se haberi numero censent : quid de illis dicamus, qui hac se condemnant

injuria? Per omnia Deum ire ipsi asserunt, et omnia in virtute ejus consistere, vim et majestatem ejus per omnia elementa penetrare, terras, cœlum, maria : et putant injuriam ejus, si mentem hominis qua nihil nobis ipse præstantius dedit, penetret, et divinæ majestatis ingrediatur scientia?

L. Sed horum magistrum velut ebrium (40), et voluptatis patronum, ipsi qui putantur sobrii, irrident philosophi? Nam de Aristotelis opinione quid loquar, qui putat Deum suis contentum esse finibus, et præscripto regni modo degere, ut Poëtarum loquuntur fabulæ, qui mundum inter tres ferunt esse divisum (41); ut alii cœlum, alii mare, alii inferna coërcenda imperio, forte obvenerint : eosque cavere ne usurpata alienarum partium sollicitudine, inter se bellum excitent. Similiter ergo asserit quod terrarum curam non habeat, sicut maris vel inferni non habet. Et quomodo ipsi excludunt quos sequuntur, Poëtas?

CAPUT XIV.

Dei cognitionem nihil fugere et Scripturarum testimoniis, et solis comprobatur exemplo, qui licet creatura sit, tamen vel lumine, vel calore cuncta penetrat.

LI. Sequitur illa responsio, utrum Deum, si operis sui cura non præterierit, prætereat scientia. Ergo qui plantavit aurem, non audit : qui finxit oculum, non videt, non considerat?

LII. Non præteriit hæc vana opinio sanctos Prophetas. Denique David inducit eos loquentes, quos superbia infla-

tos asserit. Quid enim tam superbum, quam cum ipsi sub peccato sint, alios indigne ferant peccatores vivere, dicentes : « Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur? » Et infra : « Et dixerunt; Non videbit Dominus, neque intelliget Deus Jacob. » Quibus respondet Propheta dicens : « Intelligite nunc insipientes » in populo, et stulti aliquando sapite. Qui plantavit aurem, » non audit : et qui finxit oculum, non considerat? Qui » corripit gentes, non arguit, qui docet hominem scien» tiam? Dominus scit cogitationes hominum, quoniam » vanæ sunt[1]. » Qui ea quæcumque vana sunt deprehendit, ea quæ sancta sunt, nescit, et ignorat quod ipse fecit? Potest opus suum ignorare artifex? Homo est, et in opere suo latentia deprehendit; et Deus opus suum nescit? Altius ergo profundum in opere, quam in Auctore. Et fecit aliquid quod supra se esset, cujus meritum ignoraret Auctor, cujus affectum nesciret Arbiter? Hæc illis.

LIII. Cæterum nobis satis est ipsius testimonium, qui ait : « Ego sum scrutans corda et renes[2]. » Et in Evangelio ait Dominus Jesus : « Quid cogitatis mala in cordibus ves» tris[3]? » Sciebat enim quod cogitarent mala. Denique Evangelista testatur dicens : « Sciebat enim Jesus cogita» tiones eorum[4]. »

LIV. Quorum non poterit satis movere opinio, si facta eorum consideremus. Nolunt supra se esse judicem, quem nihil fallat : nolunt ei dare occultorum scientiam, qui metuunt occulta sua prodi. Sed etiam Dominus sciens opera eorum, tradidit eos in tenebras. « In nocte, inquit, » erit fur. Et oculus adulteri servabit tenebras, dicens : » Non considerabit me oculus : et latibulum personæ po» suit suæ[5]. » Omnis enim qui lucem fugit, diligit tenebras, studens latere, cum Deum latere non possit, qui intra

[1] Psal. XCIII. 3-7. — [2] Jerem. XVII, 10. — [3] Luc. V, 22. — [4] Id. VI, 8 — [5] Job. XXIV, 14, 15.

profundum abyssi, et intra hominum mentes non solum tractata, sed etiam volvenda cognoscit. Denique et ille qui dicit in Ecclesiastico : « Quis videt me? Et tenebræ » cooperiunt me, et parietes, quem vereor[1]? » quamvis in lecto suo positus hæc cogitet, ubi non putaverit, comprehenditur. « Et erit, inquit, dedecus, quod non intel» lexerit timorem Dei[2]. »

LV. Quid autem tam stolidum, quam putare quod Deum quidquam prætereat; cum sol qui minister luminis est etiam abdita penetret, et in fundamenta domus vel secreta conclavia vis caloris ejus irrumpat? Quis neget verna temperie tepefieri interiora terrarum, quas glacies hiberna constrinxerit? Norunt ergo arborum occultam vim caloris vel frigoris, adeo ut radices arborum aut urantur frigore, aut fotu solis virescant. Denique ubi clementia cœli arriserit, varios terra se fundit in fructus.

LVI. Si igitur radius solis fundit lumen suum super omnem terram, et in ea quæ clausa sunt, se inserit, nec vectibus ferreis aut gravium valvarum obicibus, quominus penetret, impeditur; quomodo non potest intelligibilis Dei splendor in cogitationes hominum et corda semet quæ ipse creavit, inserere : sed ea quæ ipse fecit, non videt, et fecit ut meliora sint quæ facta sunt, et potentiora, quam ipse est qui ea fecit; ut possint quando volunt, cognitionem sui operatoris latere? Tantam ergo virtutem et potestatem inseruit mentibus nostris; ut eam comprehendere cum velit, ipse non possit?

[1] Eccli. XXIII, 25, 26. — [2] Ibid. 31.

CAPUT XV.

Quibus displicet quod bonis male, et malis bene sit, eis Lazari exemplo et Pauli auctoritate ostenditur post vitam pœnas ac præmia reservari.

LVII. Duo absolvimus, et ut arbitramur, non incongrue nobis hujusmodi cecidit disputatio. Tertium genus quæstionis residet hujusmodi : Cur peccatores abundent opibus et divitiis, epulentur jugiter, sine mœrore, sine luctu; justi autem egeant, et afficiantur aut conjugum amissione, aut liberorum? Quibus satisfacere debuit illa Evangelii parabola, quod dives bysso et purpura induebatur[1], et epulas copiosas exhibebat quotidie : pauper autem plenus ulcerum de mensa ejus colligebat reliquias. Post obitum vero utriusque, pauper erat in sinu Abrahæ requiem habens, dives in suppliciis. Nonne evidens est meritorum aut præmia aut supplicia post mortem manere?

LVIII. Et recte, quia in certamine labor est, post certamen aliis victoria, aliis ignominia. Numquid priusquam cursus conficiatur, palma cuiquam datur, aut defertur corona? Merito Paulus : « Certamen, inquit, bonum certavi, » cursum consummavi, fidem servavi : quod reliquum est, » reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Do» minus in illa die, justus Judex : non solum autem mihi, » sed etiam his qui diligunt adventum ejus[2]. In illa, inquit, » die reddet, » non hic. Hic autem in laboribus, in periculis, in naufragiis, quasi athleta bonus decertabat; quia sciebat quoniam per multas tribulationes oportet nos in-

[1] Luc. XVI, 25. — [2] 2 Tim. IV, 7, 8.

troire in regnum Dei. Ergo non potest quis præmium accipere, nisi legitime certaverit, nec est gloriosa victoria, nisi ubi fuerint laboriosa certamina.

CAPUT XVI.

Confirmato quod supra de præmiis et pœnis dictum fuerat, subjungitur non mirum esse si quibus merces in futuro non destinatur, hic illi non laborent neque confligant : additurque ideo temporalia bona ipsis concedi, ne qua eis relinquatur excusatio.

LIX. Nonne injustus est, qui ante dat præmium, quam certamen fuerit absolutum ? Ideoque Dominus in Evangelio ait : « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum » est regnum cœlorum. » Non dixit : Beati divites, sed pauperes. Inde incipit beatitudo judicio divino, ubi ærumna æstimatur humana. « Beati qui esuriunt, quia » ipsi saturabuntur. Beati qui lugent, quoniam ipsi conso- » lationem habebunt. Beati misericordes, quoniam ipsis » miserebitur Deus. Beati mundo corde, quoniam ipsi » Deum videbunt. Beati qui persecutionem patiuntur » propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlo- » rum. Beati estis, cum vobis maledicent, et persequen- » tur, et dicent omne malum adversum vos, propter justi- » tiam. Gaudete et exultate quoniam merces vestra copiosa » est in cœlo[1]. » Futuram, non præsentem : in cœlo, non in terra mercedem promisit esse reddendam. Quid alibi poscis, quod alibi debetur ? quid præpropere coronam

[1] Matth. v, 3-12.

exigis, antequam vincas? quid detergere pulverem? quid requiescere cupis? quid epulari gestis, antequam stadium solvatur? Adhuc populus spectat, adhuc athletæ in scammate sunt, et tu jam otium petis?

LX. Sed forte dicas: Cur impii lætantur? cur luxuriantur? cur etiam ipsi non mecum laborant? Quoniam qui non subscripserint ad coronam, non tenentur ad laborem certaminis: qui in stadium non descenderint, non se perfundunt oleo, non oblinunt pulvere. Quos manet gloria, expectat injuria. Unguentati spectare solent, non decertare: non solem, æstus, pulverem, imbresque perpeti. Dicant ergo et ipsis athletæ: Venite, nobiscum laborate. Sed respondebunt spectatores: Nos hic interim de vobis judicamus: vos autem sine nobis coronæ, si viceritis, gloriam vindicabitis.

LXI. Isti igitur qui in deliciis, qui in luxuria, rapinis, quæstibus, honoribus, studia posuerunt sua, spectatores magis sunt quam præliatores. Habent lucrum laboris (42), fructum virtutis non habent. Fovent otium, astutia et improbitate aggerant divitiarum acervos: sed exolvent, seram licet, nequitiæ suæ pœnam. Horum requies in infernis, tua vero in cœlo: horum domus in sepulcro, tua in paradiso. Unde pulchre vigilare eos in tumulo Job dixit[1]; quia soporem quietis habere non possunt, quem ille dormivit, qui resurrexit.

LXII. Noli igitur ut parvulus sapere, ut parvulus loqui, ut parvulus cogitare, ut parvulus vindicare ea quæ sunt posterioris ætatis. Perfectorum est corona. Expecta, ut veniat quod perfectum est; quando non per speciem in ægnimate, sed facie ad faciem formam ipsam redopertæ veritatis possis agnoscere. Tunc qua causa ille dives fuerit, qui erat improbus et raptor alieni, qua causa po-

[1] Job. xxi, 32.

tens alius, qua causa ille abundaverit liberis, ille fultus honoribus, revelabitur.

LXIII. Fortasse ut dicatur raptori : Dives eras, qua causa aliena rapiebas? Egestas non compulit, inopia non coëgit. Nonne ideo te divitem feci, ut excusationem habere non possis? Dicatur etiam potenti : Cur non affuisti viduæ, orphanis quoque injuriam patientibus? Numquid tu infirmus eras? Numquid non poteras subvenire? Ideo te feci potentem, ut non inferres violentiam, sed repelleres. Non tibi scriptum est : « Eripe injuriam accipientem[1] ? » Non tibi scriptum est : « Pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate[2] ? » Dicatur etiam abundanti ; Liberis, et honoribus cumulavi te, salubritatem corporis concessi tibi ; cur non secutus es præcepta mea ? Famule meus, quid feci tibi, aut quid contristavi te[3] ? Nonne ego tibi liberos dedi, honores contuli, salutem donavi ; cur me negabas ? Cur æstimabas quod ad scientiam meam quæ gereres non pervenirent ? cur tenebas dona mea, despiciebas mandata mea ?

LXIV. Denique de Juda proditore hæc colligere licet, qui et Apostolus inter duodecim electus est, et loculos pecuniarum quas pauperibus erogaret, commissos habebat ; ne videretur aut quasi inhonorus, aut quasi egenus Dominum prodidisse. Et ideo ut justificaretur in eo Dominus, hæc ei contulit ; ut non quasi injuria exasperatus, sed quasi prævaricatus gratiam, majori esset offensæ obnoxius.

[1] Eccli. IV, 9. — [2] Psal. LXXXI, 4. — [3] Mich. VI, 3, et seqq.

CAPUT XVII.

Adolescentis officia, et exempla eidem ætati accommoda proponuntur.

LXV. Quoniam igitur et pœnam improbitati, et virtuti fore præmium satis claruit, de Officiis aggrediamur dicere, quæ nobis ab adolescentia spectanda sunt, ut cum ætate accrescant simul. Est igitur bonorum adolescentium timorem Dei habere, deferre parentibus, honorem habere senioribus, castitatem tueri, non aspernari humilitatem, diligere clementiam ac verecundiam, quæ ornamento sunt minori ætati. Ut enim in senibus gravitas, in juvenibus alacritas; ita in adolescentibus verecundia, velut quadam dote commendatur naturæ.

LXVI. Erat Isaac Dominum timens, utpote Abrahæ soboles, deferens patri usque adeo, ut adversus paternam voluntatem nec mortem recusaret[1]. Joseph quoque cum somniasset quod sol et luna et stellæ adorarent eum[2], sedulo tamen obsequio deferebat patri : castus ita ut ne sermonem quidem audire vellet nisi pudicum[3] : humilis usque ad servitutem, verecundus usque ad fugam, patiens usque ad carcerem, remissor injuriæ usque ad remunerationem. Cujus tanta verecundia fuit, ut comprehensus a muliere, vestem in manibus ejus fugiens mallet relinquere, quam verecundiam deponere. Moyses quoque et Hieremias electi a Domino[4], ut oracula Dei prædicarent populo, quod poterant per gratiam, excusabant per verecundiam.

[1] Gen. XXII, 9, et seqq. — [2] Id. XXXVII, 6, et seqq. — [3] Id. XXXIX, 8, et seqq. — [4] Exod. IV, 10, et Jerem. I, 6.

CAPUT XVIII.

De partibus verecundiæ : quemadmodum sermonem ac silentium temperet, pudicitiam comitetur, preces nostras Deo commendet, motibus corporeis moderetur; ubi refertur historia de duobus clericis observatu minime indigna : tum subnectitur qua ratione componendus ex eadem virtute incessus, quantave cautio ne quid inverecundum ore proferatur, aut detegatur in corpore, adhibenda sit : et hæc omnia exemplis appositissimis illustrantur.

LXVII. Pulchra igitur virtus est verecundiæ, et suavis gratia, quæ non solum in factis, sed etiam in ipsis spectatur sermonibus; ne modum progrediaris loquendi, ne quid indecorum sermo resonet tuus. Speculum enim mentis plerumque in verbis refulget. Ipsum vocis sonum librat modestia, ne cujusquam offendat aurem vox fortior. Denique in ipso canendi genere prima disciplina verecundia est : imo etiam in omni usu loquendi; ut sensim quis aut psallere, aut canere, aut postremo loqui incipiat; ut verecunda principia commendent processum.

LXVIII. Silentium quoque ipsum, in quo est reliquarum virtutum otium, maximus actus verecundiæ est. Denique si aut infantiæ putatur aut superbiæ, probro datur : si verecundiæ, laudi ducitur. Tacebat in periculis Susanna[1], et gravius verecundiæ, quam vitæ damnum putabat, nec arbitrabatur periculo pudoris tuendam salutem.

[1] Dan. XIII, 35.

Deo soli loquebatur, cui poterat casta verecundia eloqui; refugiebat ora intueri virorum; est enim et in oculis verecundia, ut nec videre viros fœmina, nec videri velit.

LXIX. Neque vero quisquam solius hanc laudem castitatis putet. Est enim verecundia pudicitiæ comes, cujus societate castitas ipsa tutior est. Bonus enim regendæ castitatis pudor est comes: qui si se prætendat ad ea quæ prima pericula sunt, pudicitiam temerari non sinat. Hic primus in ipso cognitionis ingressu[1], Domini matrem commendat legentibus, et tanquam testis locuples, dignam quæ ad tale munus eligeretur, astruit: quod in cubiculo, quod sola, quod salutata ab Angelo tacet, et mota est in introitu ejus, quod ad virilis sexus speciem peregrinam turbatur aspectus Virginis. Itaque quamvis esset humilis, præ verecundia tamen salutantem non resalutavit, nec ullum responsum retulit, nisi ubi de suscipienda Domini generatione cognovit; ut qualitatem effectus disceret, non ut sermonem referret.

LXX. In ipsa oratione nostra multum verecundia placet, multum conciliat gratiæ apud Deum nostrum. Nonne hæc prætulit Publicanum, et commendavit eum qui nec oculos suos audebat ad cœlum levare? Ideo justificatur magis Domini judicio, quam ille Pharisæus, quem deformavit præsumptio[2]. Ideoque oremus in incorruptione quieti et modesti spiritus, qui est ante Deum locuples, ut ait Petrus[3]. Magna igitur modestia, quæ cum sit etiam sui juris remissior, nihil sibi usurpans, nihil vindicans et quodam modo intra vires suas contractior, dives est apud Deum, apud quem nemo dives. Dives est modestia, quia portio Dei est. Paulus quoque orationem deferri præcepit cum verecundia et sobrietate[4]. Primam hanc et quasi præviam

[1] Luc. I, 29. et seqq. — [2] Id. XVIII, 13, 14. — [3] I Petr. III, 4. — [4] Tim. II, 9.

vult esse orationis futuræ, ut non glorietur peccatoris oratio : sed quasi colore pudoris obducta, quo plus defert verecundiæ de recordatione delicti, hoc uberiorem mereatur gratiam.

LXXI. Est etiam in ipso motu, gestu, incessu tenenda verecundia. Habitus enim mentis in corporis statu cernitur. Hinc homo cordis nostri absconditus, aut levior, aut jactantior, aut turbidior : aut contra gravior, et constantior, et purior, et maturior æstimatur. Itaque vox quædam est animi, corporis motus.

LXXII. Meministis, filii, quemdam amicum, cum sedulis se videretur commendare officiis; hoc solo tamen in clerum a me non receptum, quod gestus ejus plurimum dedeceret : alterum quoque cum in clero reperissem, jussisse me ne unquam præiret mihi; quia velut quodam insolentis incessus verbere oculos feriret meos. Idque dixi, cum redderetur post offensam muneri. Hoc solum excepi, nec fefellit sententia; uterque enim ab Ecclesia recessit, ut qualis incessu prodebatur, talis perfidia animi demonstraretur. Namque alter Arrianæ infestationis tempore, fidem deseruit : alter pecuniæ studio, ne judicium subiret sacerdotale, se nostrum negavit. Lucebat in illorum incessu imago levitatis, species quædam scurrarum percursantium.

LXXIII. Sunt etiam qui sensim ambulando imitantur histrionicos gestus (43), et quasi quædam fercula pomparum, et statuarum motus nutantium; ut quotiescumque gradum transferunt, modulos quosdam servare videantur.

LXXIV. Nec cursim ambulare honestum arbitror, nisi cum causa exigit alicujus periculi, vel justa necessitas. Nam plerumque festinantes anhelos videmus torquere ora, quibus si causa desit festinationis necessariæ, nævus

est justæ offensionis. Sed non de his dico, quibus rara properatio ex causa nascitur : sed quibus jugis et continua in naturam vertitur. Nec in illis ego tanquam simulacrorum effigies probo, nec in istis tanquam excussorum ruinas.

LXXV. Est etiam gressus probabilis, in quo sit species auctoritatis, gravitatisque pondus, tranquillitatis vestigium; ita tamen si studium desit atque affectatio, sed motus sit purus ac simplex; nihil enim fucatum placet. Motum natura informet. Si quid sane in natura vitii est, industria emendet; ut ars desit, non desit correctio.

LXXVI. Quod si etiam spectantur altius, quanto magis cavendum est ne quid turpe ore exeat; hoc enim graviter coinquinat hominem. Non enim cibus coinquinat, sed injusta obtrectatio, sed verborum obscœnitas. Hæc etiam vulgo pudori sunt. In nostro vero officio nullum verbum quod inhoneste cadat, non incutiat verecundiam. Et non solum nihil ipsi indecorum loqui, sed ne aurem quidem debemus hujusmodi præbere dictis : sicut Joseph ne incongrua suæ audiret verecundiæ[1], veste fugit relicta; quoniam quem delectat audire, alterum loqui provocat.

LXXVII. Intelligere quoque quod turpe sit, pudori maximo est. Spectare vero si quid hujusmodi fortuitu accidat, quanti horroris est? Quod ergo in aliis displicet, numquid potest in se ipso placere? nec ipsa natura nos docet? quæ perfecte quidem omnes partes nostri corporis explicavit; ut et necessitati consuleret, et gratiam venustaret. Sed tamen eas quæ decoræ ad aspectum forent, in quibus formæ apex quasi in arce quadam locatus, et figuræ suavitas, et vultus species emineret, operandique usus esset paratior, obvias atque apertas reliquit : eas vero in quibus esset naturalis obsequium necessitatis, ne deforme sui præberent spectaculum, partim tanquam in

[1] Gen. XIX, 12.

ipso amandavit atque abscondit corpore, partim docuit et suasit tegendas.

LXXVIII. Nonne igitur ipsa natura est magistra verecundiæ? Cujus exemplo modestia hominum, (quam a modo scientiæ quid deceret appellatam arbitror,) id quod in hac nostri corporis fabrica abditum reperit, operuit et texit; ut ostium illud quod ex transverso faciendum in arca illa Noë justo dictum est[1]; in qua vel Ecclesiæ, vel nostri figura est corporis : per quod ostium egeruntur reliquiæ ciborum. Ergo naturæ opifex sic nostræ studuit verecundiæ, sic decorum illud et honestum in nostro custodivit corpore, ut ductus quosdam atque exitus cuniculorum nostrorum post tergum relegaret, atque ab aspectu nostro averteret, ne purgatio ventris visum oculorum offenderet. De quo pulchre Apostolus ait : « Quæ videntur, inquit, membra corporis infirmiora, necessariora sunt : et quæ putamus ignobiliora esse membra corporis, his abundantiorem honorem circumdamus : et quæ inhonesta sunt nostra, honestatem abundantiorem habent[2]. » Etenim imitatione naturæ industria auxit gratiam. Quod alio loco etiam altius interpretati sumus[3], ut non solum abscondamus ab oculis, verumetiam quæ abscondenda accepimus, eorum indicia ususque membrorum suis appellationibus nuncupare indecorum putemus.

LXXIX. Denique si casu aperiantur hæ partes, confunditur verecundia : si studio, impudentia æstimatur. Unde et filius Noë Cham offensam retulit, quia nudatum videns patrem risit[4] : qui autem operuerunt patrem, acceperunt benedictionis gratiam. Ex quo mos vetus et in urbe Roma (44), et in plerisque civitatibus fuit, ut filii puberes cum parentibus, vel generi cum soceris non lava-

[1] Gen. VI, 16. — [2] I Cor. XII, 23. — [3] Lib. I de Noë et Arca, cap. 8. — [4] Gen. IX, 22, et seqq.

rent, ne paternæ reverentiæ auctoritas minueretur : licet plerique se et in lavacro quantum possunt tegant; ne vel illic ubi nudum totum est corpus, hujusmodi intecta sit portio.

LXXX. Sacerdotes quoque veteri more, sicut in Exodo legimus, brachas accipiebant, sicut ad Mosen dictum est a Domino : « Et facies illis brachas lineas, ut tegatur turpitudo pudoris. A lumbis usque ad femora erunt, et habebit eas Aaron et filii ejus, cum intrabunt in tabernaculum Testimonii : et cum accedent sacrificare ad aram Sanctuarii, et non inducent super se peccatum, ne moriantur[1]. » Quod nonnulli nostrorum servare adhuc feruntur : plerique spiritali interpretatione ad cautionem verecundiæ et custodiam castitatis, dictum arbitrantur.

CAPUT XIX.

Decorum quomodo describatur ab Oratore : an et quantum ad virtutem conferat formositas : postremo qua cura ne quid affectatum aut effœminatum in nobis appareat, efficiendum?

LXXXI. Delectavit me diutius in partibus demorari verecundiæ; quia ad vos loquebar, qui aut bona ejus ex vobis recognoscitis, aut damna ignoratis. Quæ cum sit omnibus ætatibus, personis, temporibus et locis apta; tamen adolescentes, juvenilesque annos maxime decet.

LXXXII. In omni autem servandum ætate, ut deceat quod agas et conveniat, et quadret sibi ordo vitæ tuæ.

[1] Exod. xxviii, 42, 43.

Unde Tullius etiam ordinem putat in illo decore servari oportere : idque positum dicit in formositate, ordine, ornatu ad actionem apto : quæ difficile ait loquendo explicari posse , et ideo satis esse intelligi.

LXXXIII. Formositatem autem cur posuerit, non satis intelligo; quamvis ille etiam vires corporis laudet. Nos certe in pulchritudine corporis locum virtutis non ponimus, gratiam tamen non excludimus; quia verecundia et vultus ipsos solet pudore obfundere; gratioresque reddere. Ut enim artifex in materia commodiore melius operari solet, sic verecundia in ipso quoque corporis decore plus eminet; ita tamen ut etiam ipse non sit affectatus decor corporis : sed naturalis, simplex, neglectus magis quam expetitus, non pretiosis et albentibus adjutus vestimentis, sed communibus (45); ut honestati vel necessitati nihil desit, nihil accedat nitori.

LXXXIV. Vox ipsa non remissa, non fracta, nihil fœmineum sonans, qualem multi gravitatis specie simulare consuerunt, sed formam quamdam et regulam ac succum virilem reservans. Hoc est enim pulchritudinem vivendi tenere, convenientia cuique sexui et personæ reddere. Hic ordo gestorum optimus; hic ornatus ad omnem actionem accommodus. Sed ut molliculum et infractum aut vocis sonum, aut gestum corporis non probo; ita neque agrestem ac rusticum. Naturam imitemur : ejus effigies, formula disciplinæ, forma honestatis est.

CAPUT XX.

Ad conservandam verecundiam intemperantium hominum consortia, convivia extraneorum, ac mulierum commercia vitanda : sed otium nostrum domi in piis honestisque studiis insumendum.

LXXXV. Habet sane suos scopulos verecundia, non quos ipsa invehit, sed quos sæpe incurrit; si intemperantium incidamus consortia, qui sub specie jucunditatis venenum infundunt bonis. Hi si assidui sunt, et maxime in convivio, ludo ac joco, enervant gravitatem illam virilem. Caveamus itaque ne dum relaxare animum volumus, solvamus omnem harmoniam, quasi concentum quemdam bonorum operum; usus enim cito inflectit naturam.

LXXXVI. Unde quam prudenter factis convenire ecclesiasticis, et maxime ministrorum officiis arbitror, declinare extraneorum convivia : vel ut ipsis hospitales sitis peregrinantibus, vel ut ea cautione nullus sit opprobrio locus. Convivia quippe extraneorum occupationes habent, tum etiam epulandi produnt cupiditatem. Subrepunt etiam fabulæ frequenter de sæculo ac voluptatibus : claudere aures non potes, prohibere, putatur superbiæ. Subrepunt etiam præter voluntatem pocula. Melius est tuæ domui semel excuses, quam alienæ frequentes : et ut ipse sobrius surgas, tamen ex aliena insolentia condemnari non debet præsentia tua.

LXXXVII. Viduarum (46) ac virginum domos nisi visitandi gratia, juniores adire non est opus : et hoc cum senioribus, hoc est, vel cum episcopo, vel si gravior est

causa, cum presbyteris. Quid necesse est ut demus sæcularibus obtrectandi locum? Quid opus est ut illæ quoque visitationes crebræ accipiant auctoritatem? Quid si aliqua illarum forte labatur? cur alieni lapsus subeas invidiam? Quam multos etiam fortes illecebra decepit! Quanti non dederunt errori locum, et dederunt suspicioni!

LXXXVIII. Cur non illa tempora, quibus ab Ecclesia vacas, lectioni impendas? Cur non Christum revisas, Christum alloquaris, Christum audias? Illum alloquimur cum oramus, illum audimus cum divina legimus oracula. Quid nobis cum alienis domibus? Una est domus, quæ omnes capit. Illi potius ad nos veniant, qui nos requirunt. Quid nobis cum fabulis? Ministerium altaribus Christi, non obsequium hominibus deferendum recepimus.

LXXXIX. Humiles nos esse decet, mites, mansuetos, graves, patientes, modum tenere in omnibus; ut nullum vitium esse in moribus vel tacitus vultus, vel sermo annuntiet.

CAPUT XXI.

Iracundiam priusquam oriatur, præcavendam; si oborta fuerit, reprimendam, ac mitigandam: si nec id assequi valuerimus, linguam saltem a conviciis coërcendam; ut sint motus nostri puerilium commotionum similes. Dictum Architæ memoratur, ostenditurque Davidem ipsi hac in re factis et scriptis præivisse.

XC. Caveatur iracundia, aut si præcaveri non potest,

cohibeatur; mala enim illex peccati indignatio est : quæ ita animum perturbat, ut rationi non relinquat locum. Primum est igitur, si fieri potest, ut morum tranquillitas usu quodam, affectione, proposito, in naturam vertatur. Deinde quoniam ita plerumque motus infixus est naturæ ac moribus, ut evelli atque evitari non queat : si prævideri potuerit, ratione reprimatur. Aut si prius occupatus fuerit animus ab indignatione, quam consilio prospici ac provideri potuerit, ne occuparetur : meditare quomodo motum animi tui vincas? iracundiam temperes. Resiste iræ, si potes : cede, si non potes; quia scriptum est : « Date locum iræ[1]. »

XCI. Jacob fratri indignanti pie cessit, et Rebeccæ[2], id est, patientiæ instructus consilio, abesse maluit et peregrinari, quam excitare fratris indignationem; et tunc redire, cum fratrem mitigatum putaret. Et ideo tantam apud Deum invenit gratiam. Quibus deinde obsequiis, quantis muneribus fratrem ipsum reconciliavit sibi[3], ut ille præreptæ benedictionis non meminisset, meminisset delatæ satisfactionis?

XCII. Ergo si prævenerit et præoccupaverit mentem tuam iracundia, et ascenderit in te, non relinquas locum tuum. Locus tuus patientia est, locus tuus sapientia est, locus tuus ratio est, locus tuus sedatio indignationis est. Aut si te contumacia respondentis moverit, et perversitas impulerit ad indignationem : si non potueris mitigare mentem, reprime linguam tuam. Sic enim scriptum est : « Cohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum. Deinde inquire pacem, et sequere eam[4]. » Pacem illam sancti Jacob vide, qua tu primum sedato animum : si non prævalueris, frenos linguæ impone

[1] Rom. XII, 19. — [2] Gen. XXVII, 42, et seqq. — [3] Id XXXII, 3, et seqq. — [4] Psal. XXXIII, 14, 15.

tuæ : deinde reconciliationis studium non prætermittas. Hæc oratores sæculi de nostris usurpata in suis posuere libris : sed ille sensus hujus habet gratiam, qui prior dixit.

XCIII. Vitemus ergo, aut temperemus iracundiam ; ne sit ejus aut in laudibus exceptio, aut in vitiis exaggeratio. Non mediocre est mitigare iracundiam : non inferius quam omnino non commoveri. Hoc nostrum est, naturæ illud. Denique commotiones in pueris innoxiæ sunt, quæ plus habent gratiæ, quam amaritudinis. Et si cito pueri inter se moventur, facile sedantur, et majori suavitate in se recurrunt. Nesciunt se subdole artificioseque tractare. Nolite hos contemnere pueros, de quibus Dominus ait : « Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut puer iste, non intrabitis in regnum cœlorum[1]. » Itaque et ipse Dominus, hoc est, Dei virtus, sicut puer, cum malediceretur, non remaledixit : cum percuteretur, non repercussit[2]. Ita ergo te compara, ut quasi puer injuriam non teneas, malitiam non exerceas : omnia a te innocenter proficiscantur. Non consideres quid ab aliis in te revertatur. Locum tuum serva, simplicitatem et puritatem tui pectoris custodi. Noli respondere irato ad iracundiam ejus, sive imprudenti ad imprudentiam. Cito culpa culpam excutit. Si lapides teras, nonne ignis erumpit ?

XCIV. Ferunt gentiles, ut in majus omnia verbis extollere solent, Architæ Tarentini dictum philosophi (47), quod ad villicum suum dixerit : O te infelicem, quem afflictarem, nisi iratus essem ! Sed jam David et armatam dexteram in indignatione compresserat[3]. Et quanto plus est non remaledicere, quam non vindicare ? Et bellatores adversus Nabal ad ultionem paratos, Abigaïl deprecatione

[1] Matth. xviii, 3. — [2] I Petr. ii, 23. — [3] I Reg. xxv, 23.

revocaverat. Unde advertimus tempestivis quoque intercessionibus non solum cedere nos, sed etiam delectari oportere. Eo usque autem delectatus est, ut benediceret intervenientem, quod ab studio vindictæ revocatus foret.

XCV. Jam dixerat de inimicis suis : « Quoniam declinaverunt in me iniquitatem, et in ira molesti erant mihi[1]. » Audiamus turbatus in ira quid dixerit : « Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam[2]? » Illi ad iracundiam provocabant, hic tranquillitatem eligebat.

XCVI. Jam dixerat : « Irascimini, et nolite peccare[3]. » Moralis magister, qui naturalem affectum inflectendum magis ratione doctrinæ, quam extirpandum noverat, moralia docet; hoc est : Irascimini ubi culpa est, cui irasci debeatis. Non potest enim fieri, ut non rerum indignitate moveamur : alioquin non virtus, sed lentitudo et remissio judicatur. Irascimini ergo ita ut a culpa abstineatis. Vel sic : Si irascimini, nolite peccare, sed vincite ratione iracundiam. Vel certe sic : Si irascimini, vobis irascamini, quia commoti estis, et non peccabitis. Qui enim sibi irascitur, quia cito commotus est, desinit irasci alteri : qui autem vult iram suam justam probare, plus inflammatur, et cito in culpam cadit. Melior est autem secundum Salomonem, qui iracundiam continet, quam qui urbem capit[4]; quia ira etiam fortes decipit.

XCVII. Cavere igitur debemus, ne in perturbationes prius incidamus, quam animos nostros ratio componat; exanimat enim mentem plerumque aut ira, aut dolor, aut formido mortis, et improviso percellit ictu. Ideo prævenire pulchrum est cogitatione, quæ volvendo mentem exerceat; ne repentinis excitetur commotionibus, sed jugo quodam rationis et habenis astricta mitescat.

[1] Psal. LIV, 4. — [2] Ibid. 7. — [3] Psal. IV, 5. — [4] Prov. XVI, 32.

CAPUT XXII.

De cogitationibus, et appetitu; deque decoro sermonis in confabulatione, ac disceptatione servando.

XCVIII. Sunt autem gemini motus, hoc est, cogitationum et appetitus: alteri cogitationum, alteri appetitus: non confusi, sed discreti et dispares. Cogitationes verum exquirere, et quasi emolere muneris habent: appetitus ad aliquid impellit agendum atque excitat. Itaque ipso genere naturæ suæ et cogitationes tranquillitatem sedationis infundunt, et appetitus motum agendi excutit. Ita ergo informati simus, ut bonarum rerum subeat animum cogitatio: appetitus rationi obtemperet (si vere ut illud decorum custodiamus, animum volumus intendere) ne rationem excludat rei alicujus affectus: sed ratio quid honestati conveniat, examinet.

XCIX. Et quoniam ad conservationem decori spectare diximus, ut sciamus in factis dictisve quis modus: prior autem ordo loquendi quam faciendi est; sermo in duo dividitur, in colloquium familiare, et in tractatum, disceptationemque fidei atque justitiæ. In utroque servandum, ne sit aliqua perturbatio: sed tanquam mitis et placidus, et benevolentiæ plenus et gratiæ, sine ulla sermo ducatur contumelia. Absit pertinax in familiari sermone contentio; quæstiones enim magis excitare inanes, quam utilitatis aliquid afferre solet. Disceptatio sine ira, suavitas sine amaritudine sit, monitio sine asperitate, hortatio sine offensione. Et sicut in omni actu vitæ id cavere debemus, ne rationem nimius animi motus excludat, sed teneamus

consilii locum: ita etiam in sermone formulam eam teneri convenit, ne aut ira excitetur, aut odium, aut cupiditatis nostræ, aut ignaviæ aliqua exprimamus indicia.

C. Sit igitur sermo hujusmodi de Scripturis maxime. Quid enim magis nos oportet loqui, quam de conversatione optima, adhortatione observationis, disciplinæ custodia. Habeat caput ejus rationem et finis modum. Sermo enim tædiosus iram excitat. Quam vero indecorum, ut cum omnis confabulatio habere soleat incrementum gratiæ, habeat nævum offensionis?

CI. Tractatus quoque de doctrina fidei, de magisterio continentiæ, de disceptatione justitiæ, adhortatione diligentiæ, non unus semper, sed ut se dederit lectio, nobis et arripiendus est, et prout possumus, prosequendus: neque nimium prolixus, neque cito interruptus; ne vel fastidium derelinquat, vel desidiam prodat atque incuriam. Oratio pura, simplex, dilucida, atque manifesta, plena gravitatis et ponderis: non affectata elegantia, sed non intermissa gratia.

CAPUT XXIII.

Jocos etsi nonnunquam honesti sint, tamen in ecclesiasticis viris omnino proscribendos: vocem autem puram ac simplicem esse oportere.

CII. Multa præterea de ratione dicendi dant præcepta sæculares viri, quæ nobis prætereunda arbitror, ut de jocandi (48) disciplina. Nam licet interdum honesta joca ac suavia sint, tamen ab ecclesiastica abhorrent regula;

quoniam quæ in Scripturis sanctis non reperimus, ea quemadmodum usurpare possumus?

CIII. Cavenda enim etiam in fabulis, ne inflectant gravitatem severioris propositi. « Væ vobis qui ridetis, quia » flebitis[1] ! » ait Dominus : et nos ridendi materiam requirimus, ut hic ridentes, illic fleamus? Non solum profusos, sed omnes etiam jocos declinandos arbitror; nisi forte plenum suavitatis et gratiæ sermonem esse, non indecorum est.

CIV. Nam de voce quid loquar, quam simplicem et puram esse satis arbitror : canoram autem esse naturæ est, non industriæ. Sit sane distincta pronuntiationis modo, et plena succi virilis; ut agrestem ac subrusticum fugiat sonum, non ut rythmum affectet scenicum, sed mysticum servet[2].

CAPUT XXIV.

Tria in vitæ actibus observanda, nimirum ut rationi appetitus subjiciatur, ut in studiis justa servetur moderatio, denique ut suo quæque tempore atque ordine gerantur. Quæ omnia in sanctis Veteris Testamenti viris adeo præfulserunt, ut manifestum sit eos cardinalibus, quas vocant, virtutibus egregie instructos fuisse.

CV. De ratione dicendi satis dictum puto, nunc de actione vitæ quid congruat, consideremus. Tria autem in hoc genere spectanda cernimus : unum, ut rationi appe-

[1] Luc. vi, 21. — [2] *Mysticum servet*, id est, mysteriorum sanctitati congruum.

titus non reluctetur; hoc enim solum modo possunt officia nostra illi decoro convenire. Si enim appetitus rationi obediat, facile id quod deceat in omnibus officiis conservari potest. Deinde ne majore studio quam res ipsa est quæ suscipitur, vel minore: aut parvam magno ambitu suscepisse, aut magnam inferiore destituisse videamur. Tertium de moderatione studiorum, operumque nostrorum: de ordine quoque rerum et de opportunitate temporum, non dissimulandum puto.

CVI. Sed primum illud quasi fundamentum est omnium, ut appetitus rationi pareat: secundum et tertium idem est, hoc est, in utroque moderatio. Vacat enim apud nos speciei liberalis, quæ pulchritudo habetur, et dignitatis contemplatio. Sequitur de ordine rerum, et de opportunitate temporum. Ac per hoc tria sunt, quæ videamus utrum in aliquo sanctorum consummata possimus docere.

CVII. Primum ipse pater Abraham, qui ad magisterium futuræ successionis informatus et instructus est, jussus exire de terra sua, et de cognatione sua, et de domo patris sui[1]; nonne multiplicatæ necessitudinis præstrictus affectu, tamen appetitum rationi obedientem præbuit? Quem enim terræ suæ, cognationis, domus quoque propriæ gratia non delectaret? Et hunc ergo mulcebat suorum suavitas, sed imperii cœlestis et remunerationis æternæ consideratio movebat amplius. Nonne considerabat uxorem imbecillem ad labores, teneram ad injurias, decoram ad incentiva insolentium, sine summo non posse duci periculo? Et tamen subire omnia, quam excusare consultius dijudicavit. Deinde cum descenderet in Ægyptum, monuit ut diceret se sororem esse, non uxorem ipsius.

CVIII. Adverte, quanti appetitus. Timebat uxoris pu-

[1] Gen. XII, 1, et seqq.

dori, timebat propriæ saluti, suspectas habebat Ægyptiorum libidines; et tamen prævaluit apud eum ratio exequendæ devotionis. Consideravit enim quod Dei favore ubique tutus esse posset, offenso autem Domino, etiam domi non posset illæsus manere. Vicit igitur appetitum ratio, et obedientem sibi præstitit.

CIX. Capto nepote, non perterritus neque tot regum turbatus populis, bellum repetit[1]: victoria potitus, prædæ partem cujus ipse fuit auctor, recusavit. Promisso quoque sibi filio, cum consideraret emortui corporis sui vires depositas[2], sterilitatem conjugis, et supremam senectutem, etiam contra usum naturæ Deo credidit.

CX. Adverte convenire omnia. Appetitus non defuit, sed repressus est: animus æqualis gerendis, qui nec magna pro vilibus, nec minora pro magnis duceret, moderatio pro negotiis, ordo rerum, opportunitas temporum, mensura verborum. Fide primus, justitia præcipuus, in prælio strenuus, in victoria non avarus, domi hospitalis, uxori sedulus.

CXI. Sanctum quoque ejus nepotem Jacob delectabat domi securum degere[3]: sed mater voluit peregrinari, ut daret fraternæ iracundiæ locum. Vicit appetitum consilii salubritas. Exul domo, profugus a parentibus; ubique tamen convenientem mensuram negotiis tenuit, et temporibus opportunitatem reservavit. Acceptus domi parentibus, ut alter maturitate provocatus obsequii benedictionem daret[4], alter amore pio propenderet. Fraterno quoque judicio prælatus, cum cibum suum fratri cedendum putasset: delectabatur utique alimento secundum naturam, sed secundum pietatem cessit petito. Pastor domino gregis fidus[5], socero gener sedulus, impiger in labore, in

[1] Gen. XIV, 14, et seqq. — [2] Id. XV, 6. — [3] Gen. XXVII, 24, et seqq. — [4] Id. XXV, 34. — [5] Id. XXXI, 6, et seqq.

convivio parcus, in satisfactione prævius, in remuneratione largus[1]. Denique sic fraternam mitigavit iracundiam; ut cujus verebatur inimicitias, adipisceretur gratiam.

CXII. Quid de Joseph loquar, qui utique habebat cupiditatem libertatis, et suscepit servitii necessitatem[2]? Quam subditus in servitute, quam in virtute constans, quam benignus in carcere, sapiens in interpretatione, in potestate moderatus, in ubertate providus, in fame justus, ordinem laudis rebus adjungens, et opportunitatem temporibus, æquitatem populis officii sui moderatione dispensans?

CXIII. Job quoque juxta secundis, atque adversis rebus irreprehensibilis, patiens, gratus Deo atque acceptus; vexabatur doloribus, sed se consolabatur[3].

CXIV. David etiam fortis in bello, patiens in adversis, in Hierusalem pacificus, in victoria mansuetus, in peccato dolens, in senectute providus, rerum modos, vices temporum per singularum sonos servavit ætatum[4]; ut mihi videatur non minus vivendi genere, quam canendi suavitate prædulcis immortalem Deo sui fudisse meriti cantilenam.

CXV. Quod his viris principalium virtutum officium defuit? Quarum primo loco constituerunt prudentiam, quæ in veri investigatione versatur, et scientiæ plenioris infundit cupiditatem: secundo justitiam, quæ suum cuique tribuit, alienum non vindicat, utilitatem propriam negligit, ut communem æquitatem custodiat: tertio fortitudinem, quæ et in rebus bellicis excelsi animi magnitudine, et domi eminet, corporisque præstat viribus: quarto temperantiam, quæ modum, ordinemque servat omnium, quæ vel agenda, vel dicenda arbitramur.

[1] Gen. XXXIII, 1. — [2] Id. XXXIX, 1, et seqq. — [3] Job. II, 3, et seqq. — [4] 1 Reg. XVII, 8, et seqq.

CAPUT XXV.

Exposito cur ductum non fuerit a memoratis virtutibus exordium, easdem in veteribus Patribus extitisse pressius demonstratur.

CXVI. Hæc forsitan aliquis dicat primo loco poni oportuisse, quoniam ab his quatuor virtutibus nascuntur officiorum genera. Sed hoc artis est, ut primo Officium definiatur, postea certa in genera dividatur. Nos autem artem fugimus, exempla majorum proponimus : quæ neque obscuritatem afferunt ad intelligendum, neque ad tractandum versutias. Sit igitur nobis vita majorum disciplinæ speculum, non calliditatis commentarium : imitandi reverentia, non disputandi astutia.

CXVII. Fuit igitur in sancto Abraham primo loco prudentia, de quo dicit Scriptura : « Credidit Abraham Deo, » et reputatum est illi ad justitiam[1]. » Nemo enim prudens, qui Deum nescit. Denique insipiens dixit quia « Non est » Deus[2] ; » nam sapiens non diceret. Quomodo enim sapiens qui non requirit auctorem suum, qui dicit lapidi : « Pater meus es tu[3] : » qui dicit diabolo, ut Manichæus : Auctor meus es tu ? Quomodo sapiens Arrianus, qui mavult imperfectum auctorem habere atque degenerem, quam verum atque perfectum ? Quomodo sapiens Marcion atque Eunomius, qui malunt Deum malum quam bonum habere ? Quomodo sapiens, qui Deum suum non timet ? « Initium enim sapientiæ timor Domini[4]. » Et alibi habes : « Sapientes non declinant de ore Domini, sed tractant in

[1] Gen. xv, 6. — [2] Psal. xiii, 1. — [3] Jerem. ii, 27. — [4] Psal. cx, 9.

» confessionibus suis[1]. » Simul quoque dicente Scriptura : « Reputatum est ei ad justitiam; » alterius virtutis ei gratiam detulit.

CXVIII. Primi igitur nostri definierunt prudentiam in veri consistere cognitione. Quis enim illorum ante Abrāham, David, Salomonem? Deinde justitiam spectare ad societatem generis humani. Denique David ait : « Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in æternum. » Justus miseretur, justus commodat[2]. » Sapienti et justo totus mundus divitiarum est. Justus communia pro suis habet, sua pro communibus. Justus se ipsum, priusquam alios, accusat. Ille enim justus, qui nec sibi parcit, et occulta sua latere non patitur. Vide quam justus Abraham. In senectute susceperat filium per repromissionem, reposcenti Domino negandum ad sacrificium, quamvis unicum, non putavit[3].

CXIX. Adverte hic omnes virtutes quatuor in uno facto. Fuit sapientiæ, Deo credere, nec filii gratiam anteferre auctoris præcepto : fuit justitiæ, acceptum reddere : fuit fortitudinis, appetitum ratione cohibere. Ducebat hostiam pater, interrogabat filius, tentabatur affectus patrius, sed non vincebatur. Repetebat filius appellationem paternam, compungebat paterna viscera, sed non minuebat devotionem. Accedit et quarta virtus, temperantia. Tenebat justus et pietatis modum, et executionis ordinem. Denique dum sacrificio necessaria vehit, dum ignem adolet, dum filium ligat, dum gladium educit, hoc immolandi ordine meruit, ut filium reservaret.

CXX. Quid sapientius sancto Jacob, qui Deum vidit facie ad faciem, et meruit benedictionem[4]? Quid justius, qui ea quæ acquisierat, oblatis muneribus cum fratre di-

[1] Prov. xxiv, 7. — [2] Psal. cxi, 9. — [3] Gen. xxii, 3, et seqq. — [4] Id. xxxii, 1, et seqq.

visit? Quid fortius, qui cum Deo luctatus est? Quid modestius eo qui modestiam ita et locis et temporibus deferebat, ut filiæ injuriam mallet prætexere conjugio, quam vindicare; eo quod inter alienos positus amori potius consulendum, quam odia colligenda censebat?

CXXI. Noë quam sapiens, qui tantam fabricavit arcam[1]? Quam justus, qui ad semen omnium reservatus, solus ex omnibus et præteritæ generationis superstes est factus, et auctor futuræ, mundo potius et universis magis quam sibi natus? Quam fortis, ut diluvium vinceret? Quam temperans, ut diluvium toleraret? quando introiret, qua moderatione degeret, quando corvum, quando columbam dimitteret, quando reciperet revertentes, quando exeundi opportunitatem captaret, agnosceret?

CAPUT XXVI.

In inquirenda veritate contra sua præcepta peccasse philosophos : Moysen vero illis sapientiorem se præbuisse. Eo majori studio enitendum ad comparandam sapientiam, quo major est ipsius dignitas, ad quam omnes ipsa natura impelluntur.

CXXII. Itaque tractant in veri investigatione tenendum illud decorum, ut summo studio requiramus quid verum sit, non falsa pro veris ducere, non obscuris vera involvere, non superfluis vel implexis atque ambiguis occupare animum. Quid tam indecorum, quam venerari ligna, quod ipsi faciunt? Quid tam obscurum, quam de

[1] Gen. VI, 14, et seqq.

astronomia et geometria tractare, quod probant; et profundi aëris spatia metiri, cœlum quoque et mare numeris includere : relinquere causas salutis, errores quærere?

CXXIII. At non ille eruditus in omni sapientia Ægyptiorum Moyses probavit ista : sed illam sapientiam detrimentum et stultitiam judicavit, et aversus ab ea, intimo Deum quæsivit affectu; ideoque vidit, interrogavit, audivit loquentem. Quis magis sapiens quam ille quem docuit Deus, qui omnem sapientiam Ægyptiorum, omnesque artium potentias operis sui virtute evacuavit[1]? Non hic incognita pro cognitis habebat, hisque temere assentiebatur : quæ duo in hoc maxime naturali atque honesto loco vitanda discant, qui sibi nec contra naturam esse, nec turpe judicant saxa adorare, et a simulacris auxilium petere, quæ nihil sentiant.

CXXIV. Quanto igitur excelsior virtus est sapientia, tanto magis enitendum arbitror, ut assequi eam possimus. Itaque ne quid contra naturam, ne quid turpe atque indecorum sentiamus, duo hæc, id est, et tempus et diligentiam ad considerationem rerum examinandi gratia referre debemus. Nihil est enim quo magis homo cæteris animantibus præstet, quam quod rationis est particeps, causas rerum requirit, generis sui auctorem investigandum putat, in cujus potestate vitæ necisque nostræ potestas sit, qui mundum hunc suo nutu regat, cui sciamus rationem esse reddendam nostrorum actuum. Nihil est enim quod magis proficiat ad vitam honestam, quam ut credamus eum judicem futurum, quem et occulta non fallant, et indecora offendant, et honesta delectent.

CXXV. Omnibus igitur hominibus inest secundum naturam humanam verum investigare, quæ nos ad studium cognitionis et scientiæ trahit, et infundit inquirendi cupiditatem.

[1] Exod. III, 1, et seqq.

In quo excellere universis pulchrum videtur, sed paucorum est assequi : qui volvendo cogitationes, consilia examinando, non mediocrem impendunt laborem ; ut ad illud beate honesteque vivendum pervenire possint, atque operibus appropinquare. « Non enim qui dixerit, inquit, mihi : » Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui » fecerit ea quæ dico[1]. » Nam studia scientiæ sine factis, haud scio an etiam involvant magis.

CAPUT XXVII.

Primum officii fontem esse prudentiam, ex qua derivatæ tres aliæ virtutes, ita cum ea atque inter se connexæ sunt, ut ab invicem divelli ac separari nequeant.

CXXVI. Primus igitur Officii fons prudentia est. Quid enim tam plenum officii, quam deferre auctori studium atque reverentiam ? Qui tamen fons et in virtutes derivatur cæteras ; neque enim potest justitia sine prudentia esse, cum examinare quid justum, quidve injustum sit, non mediocris prudentiæ sit : summus in utroque error ; « Qui » enim justum judicat injustum, injustum vero justum, » execrabilis apud Deum. Ut quid abundant justitiæ im» prudenti[2] ? » Salomon ait. Neque iterum prudentia sine justitia est ; pietas enim in Deum initium intellectus. Quo advertimus illud ab hujus sæculi translatum magis quam inventum sapientibus, quia pietas fundamentum est omnium virtutum.

CXXVII. Justitiæ autem pietas est prima in Deum,

[1] Matth. VII, 21. — [2] Prov. XVII, 15, 16.

secunda in patriam, tertia in parentes, item in omnes : quæ et ipsa secundum naturæ est magisterium. Siquidem ab ineunte ætate ubi primum sensus infundi cœperit, vitam amamus tanquam Dei munus, patriam parentesque diligimus, deinde æquales quibus sociari cupimus. Hinc charitas nascitur, quæ alios sibi præfert, non quærens quæ sua sunt, in quibus est principatus justitiæ.

CXXVIII. Omnibus quoque animantibus innascitur primum salutem tueri, cavere quæ noceant, expetere quæ prosint, ut pastum, ut latibula quibus se a periculo, imbribus, sole defendant, quod est prudentiæ. Succedit quoque ut omnium genera animantium congregabilia natura sint : primo generis sui ac formæ consortibus, tum etiam cæteris ; ut videmus boves armentis, equos gregibus, et maxime pares paribus delectari : cervos quoque cervis, et plerumque hominibus adjungi. Jam de procreandi studio et sobole, vel etiam generantium amore, quid loquar, in quo est forma justitiæ præcipua?

CXXIX. Liquet igitur et has, et reliquas cognatas sibi esse virtutes. Siquidem et fortitudo quæ vel in bello tuetur a barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel a latronibus socios, plena sit justitiæ : et scire quo consilio defendat atque adjuvet, captare etiam temporum et locorum opportunitates, prudentiæ ac modestiæ sit : et temperantia ipsa sine prudentia modum scire non possit : opportunitatem noscere, et secundum mensuram reddere, sit justitiæ : et in omnibus istis magnanimitas necessaria sit, et quædam fortitudo mentis, plerumque et corporis ; ut quis quod velit, possit implere.

CAPUT XXVIII.

Societatem constare justitia et beneficentia: illius partes duas ultionem et privatam possessionem a Christianis non agnosci: quod vero de rerum communitate ac mutuo auxilio tradunt Stoïci, hoc eos e Scripturis sacris mutuatos esse. Quantus justitiæ splendor, et quinam scopuli accessum ad illam præpediant?

CXXX. Justitia igitur ad societatem generis humani, et ad communitatem refertur. Societatis enim ratio dividitur in duas partes, justitiam et beneficentiam, quam eamdem liberalitatem et benignitatem vocant: justitia mihi excelsior videtur, liberalitas gratior: illa censuram tenet, ista bonitatem.

CXXXI. Sed primum ipsum quod putant philosophi justitiæ munus, apud nos excluditur. Dicunt enim illi eam primam esse justitiæ formam, ut nemini quis noceat, nisi lacessitus injuria: quod Evangelii auctoritate vacuatur; vult enim Scriptura, ut sit in nobis spiritus Filii hominis, qui venit conferre gratiam, non inferre injuriam[1].

CXXXII. Deinde formam justitiæ putaverunt, ut quis communia, id est, publica pro publicis habeat, privata pro suis. Ne hoc quidem secundum naturam; natura enim omnia omnibus in commune profudit. Sic enim Deus generari jussit omnia ut pastus omnibus communis esset, et terra foret omnium quædam communis possessio. Natura igitur jus commune generavit, usurpatio jus fecit

[1] Luc. ix, 56.

privatum. Quo in loco aiunt placuisse Stoïcis, quæ in terris gignantur, omnia ad usus hominum creari: homines autem hominum causa esse generatos; ut ipsi inter se aliis alii prodesse possint.

CXXXIII. Unde hoc, nisi de nostris Scripturis dicendum assumpserunt? Moyses enim scripsit, quia dixit Deus: « Faciamus hominem ad imaginem nostram et secundum » similitudinem, et habeat potestatem piscium maris, et » volatilium cœli, et pecorum, et omnium repentium super terram[1]. » Et David ait: « Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves et boves universas, insuper et pecora » campi: volucres cœli, et pisces maris[2]. » Ergo omnia subjecta esse homini de nostris didicerunt, et ideo censent propter hominem esse generata.

CXXXIV. Hominem quoque hominis causa generatum esse in libris Moysi reperimus, dicente Domino: « Non est » bonum esse hominem solum, faciamus ei adjutorium » simile sibi[3]. » Ad adjumentum ergo mulier data est viro, quæ generaret; ut homo homini adjumento foret. Denique antequam mulier formaretur, dictum est de Adam: « Non est inventus adjutor similis illi[4]; » adjumentum enim homo nisi de homine habere non poterat. Ex omnibus igitur animantibus nullum animal simile, et ut absolute dicamus, nullus adjutor hominis inventus est: muliebris igitur sexus adjutor expectabatur.

CXXXV. Ergo secundum Dei voluntatem, vel naturæ copulam, invicem nobis esse auxilio debemus, certare officiis, velut in medio omnes utilitates ponere, et ut verbo Scripturæ utar, adjumentum ferre alter alteri, vel studio, vel officio, vel pecunia, vel operibus, vel quolibet modo; ut inter nos societatis augeatur gratia. Nec quisquam ab officio vel periculi terrore revocetur: sed omnia sua du-

[1] Gen. II, 26. — [2] Psal. VIII, 8, 9. — [3] Gen. II, 18. — [4] Ibid. 20.

cat, vel adversa vel prospera. Denique sanctus Moyses pro populo patriæ bella suscipere gravia non reformidavit, nec regis potentissimi trepidavit arma, nec barbaricæ immanitatis expavit ferociam: sed abjecit salutem suam, ut plebi redderet libertatem.

CXXXVI. Magnus itaque justitiæ splendor, quæ aliis potius nata quam sibi, communitatem et societatem nostram adjuvat: excelsitatem tenet; ut suo judicio omnia subjecta habeat, opem aliis ferat, pecuniam conferat, officia non abnuat, pericula suscipiat aliena.

CXXXVII. Quis non cuperet hanc virtutis arcem tenere, nisi prima avaritia infirmaret atque inflecteret tantæ virtutis vigorem? Etenim dum augere opes, aggregare pecunias, occupare terras possessionibus cupimus, præstare divitiis; justitiæ formam exuimus, beneficentiam communem amisimus. Quomodo enim potest justus esse, qui studet eripere alteri, quod sibi quærat?

CXXXVIII. Potentiæ quoque cupiditas, formam justitiæ virilem effœminat? Quomodo enim potest pro aliis intervenire, qui alios sibi subjicere conatur: et infirmo adversus potentes opem ferre, qui ipse gravem libertati affectat potentiam?

CAPUT XXIX.

Justitiam in bello etiam atque ipsis hostibus servari oportere Moysis ac Elisei exemplis ostenditur: ab Hebræis mutuo veteres accepisse, ut hostes appellarent nomine molliori: denique justitiæ fundamentum in fide esse, ac formam in Ecclesia.

CXXXIX. Quanta autem justitia sit ex hoc intelligi potest, quod nec locis, nec personis, nec temporibus excipitur, quæ etiam hostibus reservatur; ut si constitutus sit cum hoste aut locus aut dies prælio, adversus justitiam putetur aut loco prævenire, aut tempore. Interest enim utrum aliquis pugna aliqua et conflictu gravi capiatur, an superiore gratia[1], vel aliquo eventu. Siquidem vehementioribus hostibus et infidis, et his qui amplius læserint, vehementior refertur ultio; ut de Madianitis qui per mulieres suas plerosque peccare fecerant ex plebe Judæorum, unde et Dei in populum patrum iracundia effusa est[2]. Et ideo factum est ut nullum Moyses victor superesse pateretur: Gabaonitas autem qui fraude magis quam bello tentaverant plebem patrum, non expugnaret Jesus[3]; sed conditionis impositæ afficeret injuria. Syros vero Eliseus, quos obsidentes in civitatem induxerat, momentanea cæcitate percussos, ut quo ingrederentur videre non possent, volenti regi Israël percutere non acquiesceret dicens: « Non percuties quos non captivasti in lancea et in gladio

[1] *Superiore gratia*, id est, majori aliqua temporis aut loci opportunitate, ut contextus clare demonstrat. — [2] Num. xxxi, 5, et seqq. — [3] Josuë. ix, 20, et seqq.

» tuo : pone eis panem et aquam, ut manducent et bibant, » et remittantur, et eant ad dominum suum[1] ; » ut humanitate provocati gratiam repræsentarent. Denique postea in terram Israël venire piratæ Syriæ destiterunt.

CXL. Si ergo etiam in bello justitia valet, quanto magis in pace servanda est? Et hanc gratiam Propheta his detulit, qui ad eum corripiendum venerant. Sic enim legimus, quod in obsidionem ejus miserat rex Syriæ exercitum suum, cognito quod Eliseus esset, qui consiliis et argumentationibus ejus obviaret omnibus. Quem videns exercitum Giezi servus Prophetæ, de salutis periculo trepidare cœpit. Cui dixit Propheta : « Noli timere, quoniam » plures nobiscum sunt, quam cum illis. » Et rogante Propheta ut aperirentur oculi servo suo, aperti sunt. Et vidit itaque Giezi totum montem equis repletum et curribus in circuitu Elisei. Quibus descendentibus ait Propheta : « Percute, Deus, cæcitate exercitum Syriæ. » Quo impetrato, dixit ad Syros : « Venite post me, et ducam vos ad homi- » nem quem quæritis. » Et viderunt Eliseum, quem corripere gestiebant : et videntes, tenere non poterant. Liquet igitur etiam in bello fidem et justitiam servari oportere, nec illud decorum esse posse, si violetur fides.

CXLI. Denique etiam adversarios molli veteres appellatione nominabant, ut peregrinos vocarent ; hostes enim antiquo ritu peregrini dicebantur. Quod æque etiam ipsum de nostris assumptum dicere possumus ; adversarios enim suos Hebræi Allophylos, hoc est, alienigenas latino appellabant vocabulo. Denique in libro Regnorum primo sic legimus : « Et factum est in diebus illis, convenerunt alie- » nigenæ in pugnam ad Israël[2]. »

CXLII. Fundamentum ergo est justitiæ fides ; justorum enim corda meditantur fidem : et qui se justus accusat,

[1] 4 Reg. VI, 14, et seqq. — [2] 1 Reg. IV, 1.

justitiam supra fidem collocat; nam tunc justitia ejus apparet, si vera fateatur. Denique et Dominus per Esaïam : « Ecce, inquit, mitto lapidem in fundamentum Sion[1], » id est, Christum in fundamenta Ecclesiæ. Fides enim omnium, Christus : Ecclesia autem quædam forma justitiæ est. Commune jus omnium : in commune orat (49), in commune operatur, in commune tentatur. Denique qui se ipsum sibi abnegat, ipse justus, ipse dignus Christo est. Ideo et Paulus fundamentum posuit Christum, ut supra eum opera justitiæ locaremus; quia fides fundamentum est[2] : in operibus autem aut malis iniquitas, aut bonis justitia est.

CAPUT XXX.

De beneficentia et ejus partibus benevolentia et liberalitate : quomodo illæ simul jungendæ sint; quænamve adjuncta, ut liberalitatem cum laude ac merito quis exerceat, requirantur?

CXLIII. Sed jam de beneficentia loquamur, quæ dividitur etiam ipsa in benevolentiam et liberalitatem. Ex his igitur duobus constat beneficentia, ut sit perfecta. Non enim satis est bene velle, sed etiam bene facere : nec satis est iterum bene facere, nisi id ex bono fonte, hoc est, bona voluntate proficiscatur : « Hilarem enim datorem diligit » Deus[3]. » Nam si invitus facias, quæ tibi merces est? Unde Apostolus generaliter : « Si volens hoc ago, mercedem » habeo : si invitus, dispensatio mihi credita est[4]. » In Evan-

[1] Isaï. XXVIII, 18. — [2] 1 Cor. III, 11. — [3] 2 Cor. IX, 7. — [4] 1 Cor. IX, 17.

gelio quoque multas disciplinas accepimus justæ liberalitatis.

CXLIV. Pulchrum est igitur bene velle, et eo largiri consilio, ut prosis, non ut noceas. Nam si luxurioso ad luxuriæ effusionem, adultero ad mercedem adulterii largiendam putes; non est beneficentia ista, ubi nulla est benevolentia. Officere enim istud est, non prodesse alteri, si largiaris ei qui conspiret adversus patriam, qui congregare cupiat tuo sumptu perditos, qui impugnent Ecclesiam. Non est hæc probabilis liberalitas, si adjuves eum qui adversus viduam et pupillos gravi decernit jurgio, aut vi aliqua possessiones eorum eripere conatur.

CXLV. Non probatur largitas, si quod alteri largitur, alteri quis extorqueat: si injuste quærat, et juste dispensandum putet; nisi forte ut ille Zacchæus, reddas prius quadruplum ei quem fraudaveris[1] : et gentilitatis vitia fidei studio et credentis operatione compenses. Fundamentum igitur habeat liberalitas tua.

CXLVI. Hoc primum quæritur, ut cum fide conferas, fraudem non facias oblatis; ne dicas te plus conferre, et minus conferas. Quid enim opus est dicere? Fraus promissi est : in tua potestate est lagiri quod velis. Fraus fundamentum solvit, et opus corruit. Numquid Petrus ita indignatione efferbuit, ut Ananiam extingui vellet, vel uxorem ejus? Sed exemplo eorum noluit perire cæteros[2].

CXLVII. Nec illa perfecta est liberalitas, si jactantiæ causa magis quam misericordiæ largiaris. Affectus tuus nomen imponit operi tuo : quomodo a te proficiscitur, sic æstimatur. Vides quam moralem judicem habeas. Te consulit, quomodo opus tuum suscipiat, mentem tuam prius interrogat. « Nesciat, inquit, sinistra tua, quid faciat dex» tera tua[3]. » Non de corpore loquitur, sed etiam unani-

[1] Luc. xix, 8. — [2] Act. v, 3, et seqq. — [3] Matth. vi, 3.

mus tuus, frater tuus quod facis nesciat; ne dum hic mercedem quæris jactantiæ, illic remunerationis fructum amittas. Perfecta autem est liberalitas, ubi silentio quis tegit opus suum, et necessitatibus singulorum occulte subvenit: quem laudat os pauperis, et non labia sua.

CXLVIII. Deinde perfecta liberalitas fide, causa, loco, tempore commendatur; ut primum opereris circa domesticos fidei. Grandis culpa, si, sciente te, fidelis egeat: si scias eum sine sumptu esse, famem tolerare, ærumnam perpeti, qui præsertim egere erubescat: si in causam ceciderit aut captivitatis suorum, aut calumniæ, et non adjuves: si sit in carcere, et pœnis, et suppliciis propter debitum aliquod justus excrucietur (nam etsi omnibus debetur misericordia, tamen justo amplius) si tempore afflictionis suæ nihil a te impetret: si tempore periculi, quo rapitur ad mortem, plus apud te pecunia tua valeat, quam vita morituri. De quo pulchre Job dixit: « Benedictio perituri in me veniat[1]. »

CXLIX. Personarum quidem Deus acceptor non est, quia novit omnia. Nos autem omnibus quidem debemus misericordiam: sed quia plerique fraude eam quærunt, et affingunt ærumnam; ideo ubi causa manifestatur, persona cognoscitur, tempus urget, largius se debet profundere misericordia. Non enim avarus Dominus est, ut plurimum quærat. Beatus quidem qui dimittit omnia, et sequitur eum: sed et ille beatus est, qui quod habet, ex affectu facit. Denique duo æra viduæ illius divitum muneribus prætulit; quia totum illa quod habuit, contulit: illi autem ex abundantia partem exiguam contulerunt[2]. Affectus igitur divitem collationem aut pauperem facit, et pretium rebus imponit. Cæterum Dominus non vult simul effundi opes, sed dispensari: nisi forte ut Eliseus boves suos oc-

[1] Job. XXIX, 13. — [2] Luc. XXI, 3.

cidit, et pavit pauperes ex eo quod habuit[1]; ut nulla cura teneretur domestica, sed relictis omnibus, in disciplinam se propheticam daret.

CL. Est etiam illa probanda liberalitas, ut proximos seminis tui non despicias, si egere cognoscas. Melius est enim ut ipse subvenias tuis, quibus pudor est ab aliis sumptum deposcere, aut alicui postulare subsidium necessitati : non tamen ut illi ditiores eo fieri velint, quod tu potes conferre inopibus; causa enim præstat, non gratia. Neque enim propterea te Domino dicasti, ut tuos divites facias : sed ut vitam tibi perpetuam fructu boni operis acquiras, et pretio miserationis peccata redimas tua. Putant se parum poscere? Pretium tuum quærunt, vitæ tuæ fructum adimere contendunt, et se juste facere putant. Et accusat quod eum divitem non feceris, cum te ille velit æternæ vitæ fraudare mercede.

CLI. Consilium prompsimus, auctoritatem petamus. Primum neminem debet pudere, si ex divite pauper fiat, dum largitur pauperi; quia Christus pauper factus est, cum dives esset, ut omnes sua inopia ditaret. Dedit regulam quam sequamur, ut bona ratio sit exinaniti patrimonii; si quis pauperum famem repulit, inopiam sublevavit. Unde « Et consilium in hoc do, Apostolus dicit; hoc enim » vobis utile est, ut Christum imitemini[2]. » Consilium bonis datur, correptio errantes coërcet. Denique quasi bonis dicit : « Quia non tantum facere, sed et velle cœpistis ab » anno præterito[3]. » Perfectorum utrumque est, non pars. Itaque docet et liberalitatem sine benevolentia, et benevolentiam sine liberalitate non esse perfectam. Unde ad perfectum hortatur, dicens : « Nunc ergo et facere con» summate, ut quemadmodum prompta est in vobis volun» tas faciendi, ita sit et perficiendi ex eo quod habetis. Si

[1] 3 Reg. XIX, 21. — [2] 2 Cor. VIII, 10. — [3] Ibid.

» enim voluntas prompta est, secundum id quod habet, » acceptum est, non secundum quod non habet. Non enim » ut aliis refectio sit, vobis autem angustia : sed ex æqua- » litate in hoc tempore, vestra abundantia ad illorum ino- » piam, ut illorum abundantia sit ad vestram inopiam; ut » fiat æqualitas, sicut scriptum est : Qui multum, non » abundavit : et qui modicum, non minoravit[1]. »

CLII. Advertimus quemadmodum et benevolentiam, et liberalitatem, et modum comprehendit, et fructum, atque personas. Ideo modum, quia imperfectis dabat consilium; non enim patiuntur angustias, nisi imperfecti. Sed et si quis Ecclesiam nolens gravare in sacerdotio aliquo constitutus aut ministerio, non totum quod habet, conferat; sed operetur cum honestate quantum officio sat est, non mihi imperfectus videtur. Et puto quod hic angustiam non animi, sed rei familiaris dixerit.

CLIII. De personis autem puto dictum : « Ut vestra » abundantia sit ad illorum inopiam, et illorum abundan- » tia ad vestram inopiam; » id est, ut populi abundantia sit bonæ operationis ad illorum sublevandam alendi inopiam : et illorum abundantia spiritalis adjuvet in plebe inopiam meriti spiritalis, et conferat ei gratiam.

CLIV. Unde exemplum optimum posuit : « Qui mul- » tum, non abundavit : et qui modicum, non minuit. » Bene hortatur ad officium misericordiæ omnes homines istud exemplum; quoniam et qui plurimum auri possidet, non abundat; quia nihil est quidquid in hoc sæculo est : et qui exiguum habet, non minuit; quia nihil est, quod amittit. Res sine dispendio est, quæ tota dispendium est.

CLV. Est etiam sic intellectus bonus : Qui plurimum habet, et si non donat, non abundat; quia quantumvis acquirat, eget semper, qui plus concupiscit : et qui exi-

[1] 2 Cor. VIII, 11, et seqq.

gnum habet, non minuit; quia non multum est quod pauperem pascit[1]. Similiter ergo et ille pauper qui confert spiritalia pro pecuniariis, etsi plurimum habeat gratiæ, non abundat; non enim onerat gratia, sed allevat mentem.

CLVI. Sed etiam sic potest intelligi : Non abundas, o homo. Quantum est enim quod accepisti, etsi tibi multum est? Joannes quo nemo major est inter natos mulierum, inferior tamen erat eo, qui minor est in regno cœlorum.

CLVII. Potest et sic : Non abundat Dei gratia corporaliter, quia spiritalis est. Quis potest ejus aut magnitudinem aut latitudinem comprehendere, quam non videt? Fides si fuerit sicut granum sinapis, montes transferre potest, et non tibi datur ultra granum sinapis. Si abundet in te gratia, non[2] est verendum ne mens tua tanto munere incipiat extolli; quia multi sunt qui ab altitudine cordis sui gravius corruerunt, quam si nullam habuissent Domini gratiam? Et qui parum habet, non minuit; quia non est corporeum ut dividatur : et quod parum videtur habenti, plurimum est cui nihil deest.

CLVIII. Consideranda etiam in largiendo ætas atque debilitas, nonnunquam etiam verecundia, quæ ingenuos prodit natales, ut senibus plus largiaris, qui sibi labore jam non queunt victum quærere. Similiter et debilitas corporis, et hæc juvanda promptius. Tum si quis ex divitiis cecidit in egestatem : et maxime si non vitio suo, sed aut latrociniis, aut proscriptione, aut calumniis, quæ habebat, amisit.

CLIX. Sed forte dicat aliquis : Cæcus uno loco sedet et præteritur, et juvenis validus frequenter accipit. Et

[1] Luc. VII, 28. — [2] Negatio *non* deest in edit. omnibus et Mss. nonnullis ; ea tamen in longe pluribus potioribusque cod. reperitur. Si per interrogationem sententiam nobiscum acceperis, non incongrue.

verum est; quia obrepit per importunitatem. Non est illud judicii, sed tædii. Nam et Dominus ait in Evangelio de eo qui jam clauserat ostium suum, si quis ostium ejus procacius pulset, quia surgit et dat illi propter importunitatem[1].

CAPUT XXXI.

Acceptum beneficium largiori manu remetiendum terræ præcipitur exemplo : nec non adductus ad eamdem rem Salomonis de convivio locus, postea spiritali sensu exponitur.

CLX. Pulchrum quoque est propensiorem ejus haberi rationem, qui tibi aut beneficium aliquod, aut munus contulit, si ipse in necessitatem incidit. Quid enim tam contra officium, quam non reddere quod acceperis? Nec mensura pari, sed uberiore reddendum arbitror, et usum pensare beneficii; ut et tu subvenias, quantum ejus ærumnam repellas. Etenim superiorem non esse in referendo quam in conferendo beneficio, hoc est minorem esse; quoniam qui prior contulit, tempore superior est, humanitate prior.

CLXI. Unde imitanda nobis est in hoc quoque natura terrarum, quæ susceptum semen multiplicatiori solet numero reddere quam acceperit. Ideo tibi scriptum est : « Sicut agricultura est homo insipiens, et tanquam vinea » homo egens sensu. Si reliqueris eum, desolabitur[2]. » Sicut agricultura ergo etiam sapiens, ut tanquam fœnerata sibi majore mensura semina suscepta restituat. Terra

[1] Luc. XI, 8. — [2] Prov. XXIV, 30, 31.

ergo aut spontaneos fructus germinat, aut creditos uberiore cumulo refundit ac reddit. Utrumque debes quodam hæreditario usu parentis, ne relinquaris sicut infœcundus ager. Esto tamen ut aliquis excusare possit quod non dederit, quomodo excusare potest quod non reddiderit? Non dare cuiquam vix licet, non reddere vero non licet.

CLXII. Ideo pulchre Salomon ait : « Si sederis cœnare » ad mensam potentis, sapienter intellige ea quæ appo» nuntur tibi : et mitte manum tuam sciens quod oportet » te talia præparare. Si autem insatiabilis es, noli concu» piscere escas ejus ; hæc enim obtinent vitam fallacem[1]. » Quas nos imitari cupientes sententias, scripsimus. Conferre gratiam bonum est : at qui referre nescit, durissimus. Humanitatis exemplum ipsa terra suggerit. Spontaneos fructus ministrat quos non severis, multiplicatum quoque reddit quod acceperit. Negare tibi pecuniam numeratam non licet, quomodo licet acceptam non referre gratiam? In Proverbiis[2] quoque habes, quod ita plurimum redhibitio ista gratiæ apud Deum consuevit valere, ut etiam in die ruinæ inveniat gratiam, quando possunt præponderare peccata[3]. Et quid aliis utar exemplis, cum Dominus ipse remunerationem uberiorem Sanctorum meritis in Evangelio polliceatur, atque exhortetur ut operemur bonum opus, dicens : « Dimittite et dimittetur vobis : » date et dabitur vobis : mensuram bonam, commotam, » supereffluentem dabunt in sinum vestrum[4]? »

CLXIII. Itaque et illud convivium Salomonis non de cibis, sed de operibus est bonis. Quo enim melius epu-

[1] Prov. XXIII, 1-3. — [2] Rom. edit. sola, *In Salomone quoque habes* : Sed aut Ambrosius locum memoriter citavit, aut non libri titulum, sed materiam designavit ; constat enim proverbialibus sententiis Ecclesiasticus. Infra vero eadem edit. *illud convivium in proverbiis non de cibis, etc.* — [3] Eccli. III, 34. — [4] Luc. VI, 37, 38.

lantur animi, quam bonis factis? Aut quid aliud tam facile potest justorum explere mentes, quam boni operis conscientia? Qui autem jucundior cibus, quam facere voluntatem Dei? Quem cibum sibi solum Dominus abundare memoravit, sicut scriptum est in Evangelio : « Meus cibus » est, ut faciam voluntatem Patris mei qui est in cœlo[1]. »

CLXIV. Hoc cibo delectemur, de quo ait Propheta : « Delectare in Domino[2]. » Hoc cibo delectantur, qui superiores delectationes mirabili ingenio comprehenderunt, qui possunt scire qualis sit illa munda et intelligibilis mentis delectatio. Edamus ergo panes sapientiæ, et saturemur in verbo Dei; quia non in solo pane, sed in omni verbo Dei vita est hominis facti ad imaginem Dei. De poculo vero satis expresse dicit sanctus Job : « Sicut terra » expectans pluviam, sic et isti sermones meos[3]. »

CAPUT XXXII.

Præmisso quid gratiæ ob memorati convivii fercula sit referendum, variæ reddendi beneficii rationes recensentur; ubi et de benevolentiæ laude, effectis atque ordine disseritur.

CLXV. Pulchrum est ergo ut divinarum Scripturarum humescamus alloquio, et quasi ros sic in nos Dei verba descendant. Cum igitur sederis ad illam mensam potentis, intellige quis sit iste potens : et in paradiso delectationis positus, atque in convivio sapientiæ locatus, considera quæ apponuntur tibi. Scriptura divina convivium sapientiæ est : singuli libri singula sunt fercula. Intellige prius quæ ha-

[1] Joan. IV, 34. — [2] Psal. XXXVI, 4. — [3] Job. XXIX, 23.

beant ferculorum dapes, et tunc mitte manum; ut ea quæ legis vel quæ accipis a Domino Deo tuo, operibus exequaris, et collatam in te gratiam officiis repræsentes: ut Petrus et Paulus, qui evangelizando vicem quamdam largitori muneris reddiderunt, ut possent singuli dicere: « Gratia autem Dei sum quod sum, et gratia ejus egena in » me non fuit: sed abundantius illis omnibus laboravi[1]. »

CLXVI. Alius ergo fructum accepti beneficii, ut aurum auro, argentum argento rependit: alius laborem, alius, haud scio an etiam locupletius, solum restituit affectum. Quid enim si reddendi nulla facultas suppetit? In beneficio referendo plus animus quam census operatur: magisque præponderat benevolentia, quam possibilitas referendi muneris. Gratia enim in eo ipso quod habetur, refertur. Magna igitur benevolentia, quæ etiam si nihil conferat, plus exhibet: et cum in patrimonio nihil habeat, largitur pluribus; idque facit sine ullo sui dispendio, et lucro omnium. Et ideo præstat benevolentia supra ipsam liberalitatem. Ditior hæc moribus, quam illa muneribus; plures enim sunt qui indigent beneficio, quam qui abundant.

CLXVII. Est autem benevolentia etiam conjuncta liberalitati, a qua ipsa liberalitas proficiscitur, cum largitatis affectum sequitur largiendi usus: et separata atque discreta. Ubi enim deest liberalitas, benevolentia manet, communis quædam parens omnium, quæ amicitiam connectit et copulat: in consiliis fidelis, in prosperis læta, in tristibus mœsta; ut unusquisque benevolentis se magis quam sapientis credat consilio: ut David cum esset prudentior, Jonathæ tamen junioris consiliis acquiescebat[2]. Tolle ex usu hominum benevolentiam (50), tanquam solem e mundo tuleris, ita erit; quia sine ea usus homi-

[1] 1 Cor. xv, 10. — [2] 1 Reg. xx, 42.

num esse non potest ut peregrinanti monstrare viam, revocare errantem, deferre hospitium, (non igitur mediocris virtus, de qua sibi plaudebat Job dicens : «Foris autem non habitabat hospes, janua mea omni venienti patebat[1]),» aquam de aqua profluenti dare, lumen de lumine accendere. Benevolentia itaque in his est omnibus, tanquam fons aquæ reficiens sitientem, et tanquam lumen quod etiam in aliis luceat, nec illis desit, qui de suo lumine aliis lumen accenderint.

CLXVIII. Est etiam illa benevolentiæ liberalitas, ut si quod habes debitoris chirographum, scindens restituas, nihil a debitore consecutus debiti. Quod exemplo sui facere nos debere Job sanctus admonet[2]. Nam qui habet, non mutuatur : qui non habet, non liberat syngrapham. Quid igitur etiam si ipse non exigas, avaris hæredibus reservas, quam potes cum benevolentiæ laude sine damno pecuniæ repræsentare?

CLXIX. Atque ut plenius disculiamus; benevolentia a domesticis primum profecta personis, id est, a filiis, parentibus, fratribus, per conjunctionum gradus in civitatum pervenit ambitum, et de paradiso egressa mundum replevit. Denique cum in viro et fœmina benevolentem Deus posuisset affectum, dixit : «Erunt ambo in una carne[3],» et in uno spiritu. Unde se Eva serpenti credidit; quoniam quæ benevolentiam acceperat, esse malevolentiam non opinabatur.

[1] Job. xxxi, 32. — [2] Ibid. 35, et seqq. — [3] Gen. ii, 24.

CAPUT XXXIII.

Benevolentiam in Ecclesia maxime, et earumdem aut affinium virtutum hominibus perseverare.

CLXX. Augetur benevolentia cœtu Ecclesiæ (51), fidei consortio, initiandi societate, percipiendæ gratiæ necessitudine, mysteriorum communione. Hæc enim etiam appellationes necessitudinum, reverentiam filiorum, auctoritatem et pietatem patrum, germanitatem fratrum sibi vindicant. Multum igitur ad cumulandam spectat benevolentiam necessitudo gratiæ.

CLXXI. Adjuvant etiam parium studia virtutum. Siquidem benevolentia etiam morum facit similitudinem. Denique Jonathas, filius regis, imitabatur sancti David mansuetudinem, propter quod diligebat eum[1]. Unde et illud : « Cum sancto sanctus eris[2], » non solum ad conversationem, sed etiam ad benevolentiam derivandum videtur. Nam utique et filii Noë simul habitabant, et non erat in his morum concordia[3]. Habitabant etiam in domo patria Esaü et Jacob, sed discrepabant[4]. Non enim erat benevolentia inter eos, quæ sibi præferret alterum : sed magis contentio, quæ præriperet benedictionem[5]. Nam cum alter prædurus, alter mansuetus esset, inter dispares mores, et studia compugnantia, benevolentia esse non poterat. Adde quia sanctus Jacob paternæ degenerem domus virtuti præferre non poterat.

CLXXII. Nihil autem tam consociabile, quam cum æquitate justitia : quæ velut compar et socia benevolentiæ,

[1] I Reg. xix, 2, et seqq. — [2] Psal. xvii, 26. — [3] Gen. ix, 22, et seqq. — [4] Id. xxv, 27. — [5] Id. xxvii, 14, et seqq.

facit ut eos quos pares nobis credimus, diligamus. Habet autem in se benevolentia etiam fortitudinem; nam cum amicitia ex benevolentiæ fonte procedat, non dubitat pro amico gravia vitæ sustinere pericula: « Et si mala mihi, » inquit, evenerint per illum, sustineo[1]. »

CAPUT XXXIV.

Alia nonnulla benevolentiæ commoda memorantur.

CLXXIII. Benevolentia etiam gladium iracundiæ extorquere consuevit. Benevolentia facit ut amici vulnera utilia quam voluntaria inimici oscula sint[2]. Benevolentia facit, ut unus fiat ex pluribus: quoniam si plures amici sint, unus fiunt, in quibus unus spiritus et una sententia est. Simul advertimus etiam correptiones in amicitia gratas esse, quæ aculeos habent, dolorem non habent Compungimur enim censoriis sermonibus, sed benevolentiæ delectamur sedulitate.

CLXXIV. Ad summam, non omnibus eadem semper officia debentur, nec personarum semper, sed plerumque causarum et temporum prælationes sunt, ut vicinum quis interdum magis quam fratrem adjuverit. Quoniam et Salomon dicit: « Melior vicinus in proximo, quam frater » longe habitans[3]. » Et ideo plerumque amici se benevolentiæ quisque committit, quam fratris necessitudini. Tantum valet benevolentia, ut plerumque pignora vincat naturæ.

[1] Eccli. xxii, 31. — [2] Prov. xxvii, 6. — [3] Ibid. 10.

CAPUT XXXV.

De fortitudine quæ dividitur in bellicam atque domesticam : primam sine justitia et prudentia virtutem non esse : alteram maxime in tolerantia esse positam.

CLXXV. Satis copiose justitiæ loco honesti naturam et vim tractavimus. Nunc de fortitudine tractemus (52), quæ velut excelsior cæteris, dividitur in res bellicas et domesticas. Sed bellicarum rerum studium a nostro officio jam alienum videtur; quia animi magis quam corporis officio intendimus : nec ad arma jam spectat usus noster, sed ad pacis negotia. Majores autem nostri, ut Jesus Nave, Hierobaal, Samson, David summam rebus quoque bellicis retulere gloriam.

CLXXVI. Est itaque fortitudo velut excelsior cæteris, sed nunquam incomitata virtus; non enim se ipsam committit sibi : alioquin fortitudo sine justitia iniquitatis materia est. Quo enim validior est, eo promptior ut inferiorem opprimat; cum in ipsis rebus bellicis justa bella an injusta sint, spectandum putetur.

CLXXVII. Nunquam David nisi lacessitus bellum intulit. Itaque prudentiam fortitudinis comitem habuit in prælio. Nam et adversus Goliam immani mole corporis virum singulari certamine dimicaturus[1], arma quibus oneraretur, respuit; virtus enim suis lacertis magis quam alienis integumentis nititur. Deinde eminus, quo gravius feriret, ictu lapidis hostem interemit. Postea nunquam nisi consulto Domino bellum adorsus. Ideo in omnibus victor præliis,

[1] 1 Reg. xvii, 40.

usque ad summam senectutem manu promptus, bello adversum Titanas suscepto[1], ferocibus bellator miscebatur agminibus, gloriæ cupidus, incuriosus salutis[2].

CLXXVIII. Sed non hæc sola præclara fortitudo est; sed etiam illorum gloriosam fortitudinem accipimus, qui per fidem magnitudine animi « Obstruxerunt leonum ora, ex»tinxerunt virtutem ignis, effugerunt aciem gladii, con»valuerunt de infirmitate fortes[3] : » qui non comitatu et legionibus succincti communem cum multis victoriam, sed nuda virtute animi singularem de perfidis retulerunt triumphum. Quam insuperabilis Daniel, qui circa latera sua rugientes non expavit leones? Fremebant bestiæ, et ille epulabatur[4].

CAPUT XXXVI.

Fortitudinis officium aliud esse, ut injuriam a debiliori depellamus : aliud ut non rectos animi motus coërceamus : aliud demum tum ut aspernemur humilia, tum ut honesta infracto animo prosequamur. Quæ ab universis quidem Christianis, sed potissimum ab Ecclesiasticis viris præstanda demonstrantur.

CLXXIX. Non igitur in viribus corporis et lacertis tantummodo fortitudinis gloria est, sed magis in virtute animi : neque in inferenda, sed in depellenda injuria lex virtutis est. Qui enim non repellit a socio injuriam, si potest, tam est in vitio, quam ille qui facit. Unde sanctus Moyses hinc prius orsus est tentamenta bellicæ fortitudinis[5]. Nam

[1] 2 Reg. v, 19, et seqq. — [2] Id. xxi, 15, et seqq. — [3] Hebr. xi, 33, 34. — [4] Dan. xiv, 38. — [5] Exod. ii, 1, et seqq.

cum vidisset Hebræum ab Ægyptio injuriam accipientem, defendit; ita ut Ægyptium sterneret, atque in arena absconderet. Salomon quoque ait : « Eripe eum qui ducitur ad » mortem[1].

CLXXX. Unde igitur hoc vel Tullius, vel etiam Panætius, aut ipse Aristoteles transtulerint, apertum est satis. Quanquam etiam his duobus antiquior dixerit Job : « Salvum feci pauperem de manu potentis, et pupillum cui » adjutor non erat, adjuvi. Benedictio perituri in me veniat[2]. » Nonne hic fortissimus, qui tam fortiter pertulit impetus diaboli, et vicit eum virtute mentis suæ? Neque vero de ejus dubitandum fortitudine, cui dicit Dominus : « Accinge sicut vir lumbos tuos, suscipe altitudinem et » virtutem : omnem autem injuriosum humiliato[3]. » Apostolus quoque ait : « Habetis fortissimam consolationem[4]. » Est ergo fortis qui se in dolore aliquo consolatur.

CLXXXI. Et revera jure ea fortitudo vocatur, quando unusquisque se ipsum vincit, iram continet, nullis illecebris emollitur atque inflectitur, non adversis perturbatur, non extollitur secundis, et quasi vento quodam, variarum rerum circumfertur mutatione. Quid autem excelsius et magnificentius, quam exercere mentem, afficere carnem et in servitudinem redigere; ut obediat imperio, consiliis obtemperet, ut in adeundis laboribus impigre exequatur propositum animi ac voluntatem?

CLXXXII. Hæc igitur prima vis fortitudinis, quoniam in duobus generibus fortitudo spectatur animi. Primo, ut externa corporis pro minimis habeat, et quasi superflua despicienda magis quam expetenda ducat. Secundo, ut ea quæ summa sunt, omnes quæ res in quibus honestas et illud πρέπον cernitur, præclara animi intentione usque ad

[1] Prov. XXIV, 10. — [2] Job. XXIX, 12, 13. — [3] Id. XL, 2. — [4] Hebr. VI, 18.

affectum persequatur. Quid enim tam præclarum, quam ut ita animum informes tuum, ut neque divitias, neque voluptates, neque honores in maximis constituas, neque in his studium omne conteras? Quod cum ita affectus animo fueris, necesse est ut illud honestum ac decorum præponendum putes, illique mentem ita intendas tuam, ut quidquid acciderit quo frangi animi solent, aut patrimonii amissio, aut honoris imminutio, aut obtrectatio infidelium, quasi superior non sentias. Deinde ut te salutis ipsius pericula pro justitia suscepta non moveant.

CLXXXIII. Hæc vera fortitudo est, quam habet Christi athleta, qui, nisi legitimo certamine, non coronatur. An mediocre tibi videtur præceptum fortitudinis : « Tribulatio » patientiam operatur, patientia probationem, probatio » autem spem[1]? » Vide quot certamina, et una corona. Quod præceptum non dat, nisi qui est confortatus in Christo Jesu, cujus caro requiem non habebat[2]. Afflictio undique : foris pugnæ, intus timores. Et quamvis in periculis, in laboribus plurimis, in carceribus, in mortibus positus; animo tamen non frangebatur, sed præliabatur, adeo ut potentior suis fieret infirmitatibus.

CLXXXIV. Itaque considera quemadmodum eos qui ad officia Ecclesiæ accedunt, despicientiam rerum humanarum habere debere doceat. « Si ergo mortui estis cum » Christo ab elementis hujus mundi, quid adhuc velut vi» ventes de hoc mundo decernitis? Ne tetigeritis, ne atta» minaveritis, ne gustaveritis, quæ sunt omnia ad corrup» telam ipso usu. « Et infra : « Si ergo consurrexistis cum » Christo, quæ sursum sunt quærite, non quæ super ter» ram. » Et iterum : « Mortificate ergo membra vestra, quæ » sunt super terram[3]. » Et hæc quidem adhuc omnibus

[1] 2 Cor. VII, 5. — [2] Id. XI, 24, et seqq. — [3] Coloss. II, 20-22, et III 1-5.

fidelibus : tibi autem, fili, contemptum divitiarum, profanarum quoque et anilium fabularum suadet declinationem, nihil permittens nisi quod te exerceat ad pietatem; quia corporalis exercitatio nulli rei usui est : pietas autem ad omnia utilis.

CLXXXV. Exerceat ergo te pietas ad justitiam, continentiam, mansuetudinem; ut fugias juvenilia opera, confirmatus et radicatus in gratia bonum fidei subeas certamen : non te implices negotiis sæcularibus, quoniam Deo militas. Etenim si is qui imperatori militat, a susceptionibus litium (53), actu negotiorum forensium, venditione mercium prohibetur humanis legibus; quanto magis qui fidei exercet militiam, ab omni usu negotiationi abstinere debet, agelluli sui contentus fructibus, si habet : si non habet, stipendiorum suorum fructu (54)? Siquidem bonus testis est qui dicit : « Juvenis fui, et senui, et » non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens » panem[1]. » Ea est enim tranquillitas animi et temperantia, quæ neque studio quærendi afficitur, neque egestatis metu angitur.

CAPUT XXXVII.

Servandam ut in prosperis, ita et in adversis mentis æqualitatem : mala tamen interdum declinanda.

CLXXXVI. Ea est etiam quæ dicitur vacuitas animi ab angoribus; ut neque in doloribus molliores simus, neque in prosperis elatiores. Quod si hi qui ad capescendam rempublicam adhortantur aliquos, hæc præcepta dant,

[1] Psal. XXXVI, 25.

quanto magis nos qui ad officium Ecclesiæ vocamur, talia debemus agere quæ placeant Deo; ut prætendat in nobis virtus Christi, et ita simus nostro probati imperatori, ut membra nostra arma justitiæ sint, arma non carnalia in quibus peccatum regnet, sed arma fortia Deo quibus peccatum destruatur : moriatur caro nostra, ut in ea omnis culpa moriatur; et quasi ex mortuis viventes, novis resurgamus operibus ac moribus.

CLXXXVII. Hæc sunt plena honesti et decori officii stipendia fortitudinis. Sed quia in omnibus quæ agimus, non solum quid honestum, sed etiam quid possibile sit quærimus, ne forte aggrediamur aliquid quod non possimus exequi. Unde nos tempore persecutionis de civitate in civitatem concedere, imo ut verbo ipso utar, « Fugere » vult Dominus[1]; ne temere aliquis dum martyrii desiderat gloriam, offerat se periculis, quæ fortasse caro infirmior, aut remissior animus ferre ac tolerare non queat,

CAPUT XXXVIII.

Adversus futura incommoda mentem exercitatione roborandam, nec non confirmandam prævidentia : et quæ hic incurrant difficultates?

CLXXXVIII. Nec rursus propter ignaviam cedere quis ac deserere fidem debet metu periculi. Qua gratia præparandus est animus, exercenda mens, stabilienda ad constantiam; ut nullis perturbari animus possit terroribus, nullis frangi molestiis, nullis suppliciis cedere. Quæ difficile

[1] Matth. x, 23.

quidem sustinentur : sed quia omnia supplicia graviorum suppliciorum vincuntur formidine, ideo si consilio firmes animum tuum, nec a ratione discedendum putes, et proponas divini judicii metum, perpetui supplicii tormenta, potes animi subire tolerantiam.

CLXXXIX. Hoc igitur diligentiæ est, ut quis ita se comparet : illud ingenii, si quis potest vigore mentis prævidere quæ futura sunt, et tanquam ante oculos locare quid possit accidere, et quid agere debeat, si ita acciderit, definire; interdum duo et tria simul volvere animo, quæ conjiciat aut singula aut conjuncta accidere posse, et aut singulis aut conjunctis disponere actus quos intelligat profuturos.

CXC. Fortis ergo est viri non dissimulare cum aliquid immineat, sed prætendere, et tanquam explorare de specula quadam mentis, et obviare cogitatione provida rebus futuris, ne forte dicat postea : Ideo ista incidi, quia non arbitrabar posse evenire. Denique nisi explorentur adversa, cito occupant. Ut in bello improvisus hostis vix sustinetur, et si imparatos inveniat, facile opprimit : ita animum mala inexplorata plus frangunt.

CXCI. In his igitur duobus illa est animi excellentia, ut primum animus tuus bonis exercitus cogitationibus, mundo corde quod verum et honestum est videat; « Beati » enim mundo corde, quia ipsi etiam Deum videbunt[1] : » atque id quod honestum est solum bonum judicet : deinde nullis perturbetur occupationibus, nullis cupiditatibus fluctuet.

CXCII. Neque vero id facile quisquam facit. Quid enim tam difficile quam dispicere tanquam ex arce aliqua sapientiæ opes, aliaque omnia quæ plerisque videntur magna et præcelsa? Deinde ut judicium tuum stabili ra-

[1] Matth. v, 8.

tione confirmes, et quæ judicaveris levia, tanquam nihil profutura contemnas? Deinde ut si quid acciderit adversi, idque grave et acerbum putetur, ita feras, ut nihil præter naturam accidisse putes, cum legeris: « Nudus sum na-»tus, nudus exibo. Quæ Dominus dedit, Dominus abstu-»lit[1];» utique et filios amiserat et facultates? Servesque in omnibus personam sapientis et justi, sicut ille servavit qui ait: « Sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen »Domini benedictum[2].» Et infra: « Sicut una insipien-»tium mulierum locuta es. Si bona suscepimus de manu »Domini, quæ mala sunt, non sustinebimus[3]?»

CAPUT XXXIX.

Fortitudinem adversus omnia vitia dimicare debere, præcipue adversus avaritiam: quod in sancto Job docetur factum.

CXCIII. Non est igitur mediocris nec discreta a cæteris animi fortitudo, quæ bellum cum virtutibus gerat: sed quæ sola defendat ornamenta virtutum omnium, et judicia custodiat; et quæ inexpiabili prælio adversus omnia vitia decernat, invicta ad labores, fortis ad pericula, rigidior adversus voluptates, dura adversus illecebras, quibus aurem deferre nesciat, nec (ut dicitur) ave dicat, pecuniam negligat, avaritiam fugiat tanquam labem quamdam, quæ virtutem effœminet. Nihil enim tam contrarium fortitudini, quam lucro vinci. Frequenter pulsis hostibus et inclinata in fugam adversariorum acie (55), dum exuviis cæsorum capitur præliator, inter ipsos quos

[1] Job. I, 21. — [2] Ibid. — [3] Id. II, 10.

stravit, miserandus occubuit : et triumphis suis dejectæ legiones dum spoliis occupantur, hostem in se revocaverunt, qui fugerat.

CXCIV. Fortitudo igitur tam immanem pestem repellat et proterat, nec tentetur cupiditatibus, nec frangatur metu ; quia virtus sibi constat, ut fortiter omnia persequatur vitia, tanquam virtutis venena : iracundiam velut quibusdam propulset armis, quæ tollat consilium, et tanquam ægritudinem vitet. Gloriæ quoque caveat appetentiam, quæ frequenter nocuit immoderatius expetita, semper autem usurpata.

CXCV. Quid horum sancto Job vel in virtute defuit, vel in vitio obrepsit ? Quomodo laborem ægritudinis, frigoris, famis pertulit ? Quomodo despexit salutis periculum ? Numquid rapinis divitiæ coacervatæ, de quibus tanta inopibus affluebant ? Numquid avaritiam census, aut voluptatis studia cupiditatesque excitavit ? Numquid trium regum injuriosa contentio, vel servorum contumelia in iram excussit ? Numquid gloria sicut levem extulit, qui imprecabatur gravia sibi, si unquam vel non voluntariam celavisset culpam, vel reveritus esset multitudinem plebis, quominus annuntiaret eam in conspectu omnium ? Neque enim consentaneæ sunt vitiis virtutes, sed sibi constant. Quis igitur tam fortis quam sanctus Job : cui secundus adjudicari potest, qui parem vix reperit ?

CAPUT XL.

Virtutem bellicam nostris etiam non defuisse, veterum exemplis, maximeque præclaro Eleazari facto demonstratur.

CXCVI. Sed fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, ut putent solam esse præliarem fortitudinem; et ideo me ad hæc deflexisse, quia illa nostris deforet. Quam fortis Jesus Nave, ut uno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis[1]? Deinde cum adversum Gabaonitas urgeret prælium, et vereretur ne nox impediret victoriam, magnitudine mentis et fidei clamavit: « Stet » sol[2]; » et stetit, donec victoria consummaretur. Gedeon in trecentis viris de ingenti populo et acerbo hoste revexit triumphum. Jonathas adolescens virtutem fecit in magno prælio[3]. Quid de Machabæis loquar[4]?

CXCVII. Sed prius de populo dicam Patrum, qui cum essent parati ad repugnandum pro templo Dei, et pro legitimis suis, dolo hostium die lacessiti sabbati, maluerunt vulneribus offerre nuda corpora, quam repugnare, ne violarent sabbatum. Itaque omnes læti se obtulerunt morti. Sed Machabæi considerantes quod hoc exemplo gens omnis posset perire, sabbato etiam, cum ipsi in bellum provocarentur, ulti sunt innocentium necem fratrum suorum. Unde postea stimulatus rex Antiochus, cum bellum accenderet per duces suos Lysiam, Nicanorem, Gorgiam, ita, ita cum Orientalibus suis et Assyriis attritus est copiis,

[1] Josuë. x, et seqq. — [2] Judic. VII, 8, et seqq. — [3] I Reg. XIV, 1, et seqq. — [4] I Mach. II, 35, et seqq.

ut quadraginta et octo millia in medio campi a tribus millibus prosternerentur.

CXCVIII. Virtutem ducis Judæ Machabæi de uno ejus milite considerate. Namque Eleazarus cum supereminentem cæteris elephantum, lorica vestitum regia, adverteret, arbitratus quod in eo esset rex [1], cursu concitus in medium legionis se proripuit, et abjecto clypeo, utraque manu interficiebat, donec pervenit ad bestiam, atque intravit sub eam, et subjecto gladio interemit eam. Itaque cadens bestia oppressit Eleazarum, atque ita mortuus est. Quanta igitur virtus animi! Primo, ut mortem non timeret: deinde, ut circumfusus legionibus inimicorum, in confertos raperetur hostes, medium penetraret agmen, et contempta morte ferocior, abjecto clypeo, utraque manu vulneratæ molem bestiæ subiret ac sustineret: post infra ipsam succederet, quo pleniori feriret ictu; cujus ruina inclusus magis quam oppressus, suo est sepultus triumpho.

CXCIX. Nec fefellit opinio virum, quamvis regius fefellerit habitus; tanto enim enim virtutis spectaculo defixi hostes inermem (56), occupatum incursare non ausi, post casum ruentis bestiæ sic trepidaverunt, ut impares se omnes unius virtuti arbitrarentur. Denique rex Antiochus Lysiæ filius (57) qui cum centum viginti millibus hominum armatis venerat et cum triginta duobus elephantis; ita ut ab ortu solis per singulas bestias velut montes quidam splendor armatorum corusco, tanquam lampadibus ardentibus refulgeret, unius territus fortitudine, pacem rogaret. Itaque Eleazarus hæredem virtutis suæ pacem reliquit. Sed hæc triumphorum sint.

[1] Mach. VI, 43, et seqq.

CAPUT XLI.

Laudata Judæ ac Jonathæ magnitudine animi, martyrum in tolerando constantia, quæ pars non minima fortitudinis, ob oculos ponitur.

CC. Verum quia fortitudo non solum secundis rebus, sed etiam adversis probatur; spectemus nunc Judæ Machabæi exitum[1]. Is enim post victum Nicanorem regis Demetrii ducem, securior adversus viginti millia exercitus regis, cum nongentis viris bellum adorsus, volentibus his cedere, ne multitudine opprimerentur, gloriosam magis mortem, quam turpem fugam suasit: « Ne crimen, » inquit, nostræ relinquamus gloriæ. » Itaque commisso prælio, cum a primo ortu diei in vesperam dimicaretur, dextrum cornu, in quo validissimam manum advertit hostium, aggressus facile avertit. Sed dum fugientes sequitur, a tergo vulneri locum præbuit : ita gloriosiorem triumphis locum mortis invenit.

CCI. Quid Jonatham fratrem ejus attexam, qui cum parva manu adversus exercitus regios pugnans, desertus a suis, et cum duobus tantum relictus reparavit bellum, avertit hostem, fugitantes suos ad societatem revocavit triumphi?

CCII. Habes fortitudinem bellicam, in qua non mediocris honesti ac decori forma est, quod mortem servituti præferat ac turpitudini. Quid autem de Martyrum dicam passionibus? Et ne longius evagemur, non minores de superbo rege Antiocho Machabæi pueri revexerunt trium-

[1] 1 Mach. ix, 8, et seqq.

phos, quam parentes proprii. Siquidem illi armati, isti sine armis vicerunt (58). Stetit invicta septem puerorum cohors, regiis cincta legionibus : defecerunt supplia, cesserunt tortores, non defecerunt Martyres. Alius corium capitis exutus, speciem mutaverat, virtutem auxerat. Alius linguam jussus amputandam promere, respondit : Non solum Dominus audit loquentes, qui audiebat Moysen tacentem [1]. Plus audit tacitas cogitationes suorum, quam voces omnium. Linguæ flagellum times, flagellum sanguinis non times? Habet et sanguis vocem suam, qua clamat ad Deum, sicut clamavit in Abel [2].

CCIII. Quid de matre loquar, quæ spectabat læta filiorum quot funera tot trophæa, et morientium vocibus tanquam psallentium cantibus delectabatur, pulcherrimam ventris sui citharam in filiis cernens, et pietatis harmoniam omni lyræ numero dulciorem [3] ?

CCIV. Quid de bimulis loquar (59), qui ante palmam victoriæ acceperunt, quam sensum naturæ? Quid de sancta Agne, quæ in duarum maximarum rerum posita periculo, castitatis et salutis, castitatem protexit, salutem cum immortalitate commutavit?

CCV. Non prætereamus etiam sanctum Laurentium, qui cum videret Xystum episcopum suum ad martyrium duci, flere cœpit, non passionem illius, sed suam remansionem. Itaque his verbis appellare cœpit : « Quo progrederis sine filio, pater? : quo, sacerdos sancte, sine diacono properas tuo? Nunquam sacrificium sine ministro offerre consueveras. Quid in me ergo displicuit, pater? Num degenerem probasti? Experire certe utrum idoneum ministrum elegeris. Cui commisisti Dominici sanguinis consecrationem, cui consummandorum consortium sacramen-

[1] 2 Mach. VII, 1, et seqq. et Exod. XIV, 15. — [2] Gen. IV, 10. — [3] 2 Mach. VII, 20, et seqq.

torum, huic sanguinis tui consortium negas? Vide ne periclitetur judicium tuum, dum fortitudo laudatur. Abjectio discipuli detrimentum est magisterii. Quid quod illustres et præstantes viri discipulorum certaminibus quam suis vincunt? Denique Abraham filium obtulit[1], Petrus Stephanum præmisit[2]. Et tu, pater, ostende in filio virtutem tuam, offer quem erudisti; ut securus judicii tui comitatu nobili pervenias ad coronam.

CCVI. Tunc Xystus ait : Non ego te, fili, relinquo ac desero : sed majora tibi debentur certamina. Nos quasi senes levioris pugnæ cursum recipimus : te quasi juvenem manet gloriosior de tyranno triumphus. Mox venies, flere desiste, post triduum me sequeris. Sacerdotem et levitam hic medius numerus decet. Non erat tuum sub magistro vincere, quasi adjutorem quæreres. Quid consortium passionis meæ expetis? Totam tibi hæreditatem ejus dimitto. Quid præsentiam meam requiris? Infirmi discipuli magistrum præcedant, fortes sequantur; ut vincant sine magistro, qui jam non indigent magisterio. Sic et Elias Eliseum reliquit. Tibi ergo mando nostræ virtutis successionem.

CCVII. Talis erat contentio, digna sane de qua certarent sacerdos et minister, quis prior pateretur pro Christi nomine. In fabulis ferunt tragicis excitatos theatri magnos esse plausus, cum se Pylades Orestem diceret, Orestes, ut erat, Orestem se esse asseveraret : ille ut pro Oreste necaretur, Orestes ne Pyladem pro se pateretur necari. Sed illis non licebat vivere, quod uterque esset parricidii reus : alter qui fecisset (60), alter qui adjuvisset. Hîc Laurentium sanctum ad hoc nullus urgebat, nisi amor devotionis; tamen et ipse post triduum, cum illuso tyranno, impositus super craticulam exureretur : «Assum

[1] Gen. XXII, 9. — [2] Act. VII, 57.

» est, inquit, versa et manduca.» Ita animi virtute vincebat ignis naturam.

CAPUT XLII.

Potestates non irritandas, neque adulationi præbendas aures.

CCVIII. Cavendum etiam reor, ne dum aliqui nimia gloriæ ducuntur cupiditate, insolentius abutantur potestatibus, et plerumque aversos a nobis animos gentilium in studia persecutionis excitent, atque inflamment ad iracundiam. Itaque ut illi perseverare possint, et supplicia vincere, quantos perire faciunt? Prospiciendum etiam ne adulantibus aperiamus aurem; emolliri enim adulatione, non solum fortitudinis non esse, sed etiam ignaviæ videtur.

CAPUT XLIII.

De temperantia, et præcipuis ejus partibus, nimirum animi tranquillitate ac moderatione, honestatis cura, et decoris consideratione.

CCIX. Quoniam de tribus virtutibus diximus, restat ut de quarta virtute dicamus, quæ temperantia ac modestia vocatur: in qua maxime tranquillitas animi, studium mansuetudinis, moderationis gratia, honesti cura, decoris consideratio spectatur et quæritur.

CCX. Ordo igitur quidam vitæ nobis tenendus est, ut a verecundia prima quædam fundamenta ducantur : quæ socia ac familiaris est mentis placiditati, proterviæ fugitans, ab omni aliena luxu, sobrietatem diligit, honestatem fovet, decorum illud requirit.

CCXI. Sequatur conversationis electio, ut adjungamur probatissimis quibusque senioribus. Namque ut æqualium usus dulcior, ita senum tutior est, qui magisterio quodam et ductu vitæ colorat mores adolescentium, et velut murice probitatis inficit. Namque si hi qui sunt ignari locorum, cum solertibus viarum iter adoriri gestiunt; quanto magis adolescentes cum senibus debent novum sibi iter vitæ aggredi, quominus errare possint, et a vero tramite virtutis deflectere? Nihil enim pulchrius quam eosdem et magistros vitæ et testes habere.

CCXII. Quærendum etiam in omni actu quid personis, quid temporibus conveniat atque ætatibus, quid etiam singulorum ingeniis sit accommodum. Sæpe enim quod alterum decet, alterum non decet. Aliud juveni aptum, aliud seni : aliud in periculis, aliud in rebus secundis.

CCXIII. Saltavit ante arcam Domini David[1] : non saltavit Samuël; nec ideo ille reprehensus, sed magis iste laudatus. Mutavit vultum contra regem, cui nomen Achis[2] : at hoc si fecisset remota formidine quominus cognosceretur, nequaquam levitatis reprehensione carere potuisset. Saül quoque vallatus choro Prophetarum, etiam ipse prophetavit; et de solo quasi indigno memoratum est : « Et Saül inter Prophetas[3] ! »

[1] 2 Reg. VI, 14. — [2] 1 Reg. XXI, 13. — [3] Ibid. 19-24.

CAPUT XLIV.

Officio sibi congruo quemque studere oportere : sed multos impediri paternorum imitatione studiorum ; contra quam ecclesiastici viri faciunt.

CCXIV. Unusquisque igitur suum ingenium noverit, et ad id se applicet, quod sibi aptum elegerit. Itaque quid sequatur, prius consideret. Noverit bona sua, sed etiam vitia cognoscat : æqualemque se judicem sui præbeat, ut bonis intendat, vitia declinet.

CCXV. Alius distinguendæ lectioni aptior (61), alius Psalmo gratior, alius exorcizandis qui malo laborant spiritu, sollicitior, alius sacrario opportunior habetur. Hæc omnia spectet sacerdos, et quid cuique congruat, id officii deputet. Quo etenim unumquemque suum ducit ingenium, aut quod officium decet, id majore impletur gratia.

CCXVI. Sed id cum in omni vita difficile, tum in nostro actu difficillimum est. Amat enim unusquisque sequi vitam parentum. Denique plerique ad militiam feruntur, quorum militaverunt parentes, alii ad actiones diversas.

CCXVII. In ecclesiastico vero officio nihil rarius invenias quam eum qui sequatur institutum patris (62) : vel quia gravis deterret actus, vel quia in lubrica ætate difficilior abstinentia, vel quia alacri adolescentiæ videtur vita obscurior; et ideo ad ea convertuntur studia, quæ plausibiliora arbitrantur. Præsentia quippe plures quam futura præferunt. Illi autem præsentibus, nos futuris milita-

mus. Unde quo præstantior causa, eo debet esse cura attentior.

CAPUT XLV.

De pulchro et honesto : quid sit inter illa discriminis tam apud profanos auctores, quam sacros.

CCXVIII. Teneamus igitur verecundiam, et eam quæ totius vitæ ornatum attollit, modestiam. Non enim mediocre est rebus singulis modum servare, atque impartiri ordinem, in quo vere prælucet illud quod decorum dicitur : quod ita cum honesto jungitur, ut separari non queat. Siquidem et quod decet, honestum est : et quod honestum est, decet; ut magis in sermone distinctio sit, quam in virtute discretio. Differre enim ea inter se intelligi potest, explicari non potest.

CCXIX. Et ut conemur aliquideruere distinctionis, honestas velut bona valetudo est, et quædam salubritas corporis : decus autem tanquam venustas et pulchritudo. Sicut ergo pulchritudo super salubritatem ac valetudinem videtur excellere, et tamen sine his esse non potest, neque ullo separari modo; quoniam nisi bona valetudo sit, pulchritudo esse ac venustas non potest: sic honestas decorum illud in se continet, ut ab ea profectum videatur, et sine ea esse non possit. Velut salubritas igitur totius operis actusque nostri honestas est, et sicut species est decorum, quod cum honestate confusum, opinione distinguitur. Nam etsi in aliquo videatur excellere, tamen in radice est honestatis, sed flore præcipuo, ut sine ea decidat, in ea floreat. Quid enim est honestas, nisi quæ turpitudinem quasi mortem fugiat?

Quid vero inhonestum, nisi quod ariditatem ac mortem afferat? Virente igitur substantia virtutis, decorum illud tanquam flos emicat, quia radix salva est : at vero propositi nostri radice vitiosa, nihil germinat.

CCXX. Habes hoc in nostris aliquanto expressius. Dicit enim David : « Dominus regnavit, decorem induit[1]. » Et Apostolus ait : « Sicut in die, honeste ambulate[2]. » Quod Græci dicunt εὐσχημόνως, hoc autem proprie significat, bono habitu, bona specie. Deus ergo primum hominem cum conderet, bona habitudine, bona membrorum compositione formavit, et optimam ei speciem dedit. Remissionem non dederat peccatorum : sed posteaquam renovavit eum spiritu, et infudit ei gratiam, qui venerat in servi forma, et in hominis specie assumpsit decorem redemptionis humanæ. Et ideo dixit Propheta : « Dominus » regnavit, decorem induit. » Deinde alibi dicit : « Te » decet hymnus, Deus, in Sion[3] ; » hoc est dicere : Honestum est ut te timeamus, te diligamus, te precemur, te honorificemus; scriptum est enim : « Omnia vestra honeste fiant[4]. » Sed possumus et hominem timere, diligere, rogare, honorare : hymnus specialiter Deo dicitur. Hoc tanquam excellentius cæteris credere est decorum, quod deferimus Deo. Mulierem quoque in habitu ornato orare convenit : sed specialiter eam decet orare velatam, et orare promittentem castitatem cum bona conversatione[5].

[1] Psal. XCII, 1. — [2] Rom. XIII, 13. — [3] Psal. LXIV, 2. — [4] 1 Cor. XIV, 40. — [5] 1 Tim. II, 9, 10.

CAPUT XLVI.

Proponitur bifida decori divisio : tum postquam ostensum est quod secundum naturam sit, honestum : quod secus, turpe censendum ; exemplis illustratur hæc ipsa divisio.

CCXXI. Est igitur decorum quod præeminet, cujus divisio gemina est. Nam est decorum quasi generale, quod per universitatem funditur honestatis, et quasi in toto spectatur corpore : est etiam speciale, quod in parte aliqua enitet. Illud generale ita est, ac si æquabilem formam atque universitatem honestatis in omni actu suo habeat concinentem ; cum omnis sibi ejus vita consentit, nec in ulla aliqua re discrepat : hoc speciale, cum aliquem actum in suis habet virtutibus præeminentem.

CCXXII. Simul illud adverte quod et decorum est secundum naturam vivere, secundum naturam degere, et turpe est, quod sit contra naturam. Ait enim Apostolus quasi interrogans : « Decet mulierem non velatam orare » Deum? Nec ipsa natura docet vos quod vir quidem si » comam habeat, ignominia est illi ; quoniam contra natu» ram est? » Et iterum dicit : « Mulier vero si capillos ha» beat, gloria est illi[1]. » Est enim secundum naturam, quoniam quidem capilli pro velamine sunt ; hoc est enim naturale velamen. Personam igitur nobis et speciem natura ipsa dispensat, quam servare debemus : utinamque et innocentiam ejus custodire possimus, nec acceptam nostra malitia mutaret.

1 I Cor. XI, 13-15.

CCXXIII. Habes hoc decorum generale, quia fecit Deus mundi istius pulchritudinem. Habes et per partes, quia cum faceret Deus lucem, et diem noctemque distingueret, cum conderet cœlum, cum terras et maria separaret, cum solem et lunam et stellas constitueret lucere super terram, probavit singula[1]. Ergo decorum hoc, quod in singulis mundi partibus elucebat, in universitate resplenduit, sicut probat Sapientia, dicens : « Ego eram cui » applaudebat..... cum lætaretur orbe perfecto[2]. » Similiter ergo et in fabrica humani corporis grata est uniuscujusque membri portio : sed plus in commune compositio membrorum apta delectat, quod ita sibi quadrare et convenire videantur.

CAPUT XLVII.

Ut in vita nostra eluceat decorum illud, quid præstare nos oporteat, quosve appetitus refrenare?

CCXXIV. Si quis igitur æquabilitatem universæ vitæ, et singularum actionum modos servet, ordinem quoque, et constantiam dictorum atque operum, moderationemque custodiat in ejus vita decorum illud excellit, et quasi in quodam speculo elucet.

CCXXV. Accedat tamen suavis sermo, ut conciliet sibi affectum audientium, gratumque se vel familiaribus, vel civibus, vel, si fieri potest, omnibus præbeat. Neque adulantem se, neque adulandum cuiquam exhibeat; alterum enim calliditatis est, vanitatis alterum.

CCXXVI. Non despiciat quid de se unusquisque et

[1] Gen. I, 3, et seqq. — [2] Prov. VIII, 30, 31.

maxime vir optimus sentiat; hoc enim modo discit bonis deferre reverentiam. Nam negligere bonorum judicia vel arrogantiæ, vel dissolutionis est: quorum alterum superbiæ ascribitur, alterum negligentiæ.

CCXXVII. Caveat etiam motus animi sui; ipse enim sibi et observandus et circumspiciendus est: et ut adversum se cavendus, ita etiam de se tuendus. Sunt enim motus, in quibus est appetitus ille, qui quasi quodam prorumpit impetu; unde græce ὁρμὴ dicitur, quod vi quadam se repente proripiat. Non mediocris in his vis quædam animi atque naturæ est. Quæ tamen vis gemina est, una in appetitu, altera in ratione posita, quæ appetitum refrenet, et sibi obedientem præstet, et ducat quo velit: et tanquam sedulo magisterio edoceat quid fieri, quid evitari oporteat, ut bonæ domitrici obtemperet.

CCXXVIII. Solliciti enim debemus esse, ne quid temere aut incuriose geramus, aut quidquam omnino cujus probabilem non possimus rationem reddere. Actus enim nostri causa, etsi non omnibus redditur, tamen ab omnibus examinatur. Nec vero habemus, in quo nos possimus excusare. Nam etsi vis quædam naturæ in omni appetitu sit; tamen idem appetitus rationi subjectus est lege naturæ ipsius, et obedit ei. Unde boni speculatoris est ita prætendere animo, ut appetitus neque præcurrat rationem, neque deserat; ne præcurrendo perturbet atque excludat, eamque deserendo destituat. Perturbatio tollit constantiam, destitutio prodit ignaviam, accusat pigritiam. Perturbata enim mente latius se ac longius fundit appetitus, et tanquam efferato impetu frenos rationis non suscipit, nec ulla sentit aurigæ moderamina, quibus possit reflecti. Unde plerumque non solum animus exagitatur, amittitur ratio; sed etiam inflammatur vultus, vel iracun-

dia, vel libidine : pallescit timore, voluptate se non capit, et nimia gestit lætitia.

CCXXIX. Hæc cum fiunt, abjicitur illa naturalis quædam censura, gravitasque morum : nec teneri potest illa quæ in rebus gerendis atque consiliis sola potest auctoritatem suam, atque illud quod deceat tenere, constantia.

CCXXX. Gravior autem appetitus ex indignatione nimia nascitur, quam acceptæ plerumque accendit injuriæ dolor. De quo satis nos Psalmi quem in præfatione posuimus[1], præcepta instruunt. Pulchre autem et hoc accidit, ut scripturi de Officiis, ea præfationis nostræ assertione uteremur, quæ et ipsa ad officii magisterium pertineret.

CCXXXI. Sed quia supra, ut oportebat, perstrinximus quemadmodum unusquisque cavere possit, ne excitetur accepta injuria, verentes ne præfatio prolixior fieret, nunc de eo uberius disputandum arbitror. Locus enim opportunus est, ut in partibus temperantiæ dicamus quemadmodum reprimatur iracundia.

CAPUT XLVIII.

Repetito compescendæ iracundiæ argumento, tres eorum qui lacessuntur injuriis, ordines explicantur : ad quorum perfectissimum Apostolus ac David dicuntur pervenisse : ubi ex occasione quædam hujus ac futuræ vitæ traduntur discrimina.

CCXXXII. Tria itaque genera esse hominum injuriam accipientium in Scripturis divinis demonstrare volumus, si possumus. Unum est eorum quibus peccator insultat,

[1] Cap. II, 6, 7.

cônviciatur, inequitat. Iis, quia deest justitia, pudor crescit, augetur dolor. Horum similes plurimi de meo ordine, de meo numero. Nam mihi infirmo si quis injuriam faciat, forsitan, licet infirmus, donem injuriam meam. Si crimen objiciat, non sum tantus, ut sim contentus conscientia mea, etiamsi me ejus objecti alienum noverim : sed cupio abluere ingenui pudoris notam, tanquam infirmus. Ergo oculum pro oculo, et dentem pro dente exigo, et convicium convicio rependo.

CCXXXIII. Si vero is sum qui proficiam, etsi nondum perfectus, non retorqueo contumeliam : et si influat ille convicium, et inundet aures meas contumeliis, ego taceo, et nihil respondeo.

CCXXXIV. Si vero perfectus sim (verbi gratia loquor, nam veritate infirmus sum) si ergo perfectus sim, benedico maledicentem, sicut benedicebat et Paulus, qui ait : « Maledicimur, et benedicimus[1]. » Audierat enim dicentem : « Diligite inimicos vestros, orate pro calumniantibus » et persequentibus vos[2]. » Ideo ergo Paulus persecutionem patiebatur, et sustinebat, quia vincebat et mitigabat humanum affectum propositæ mercedis gratia ; ut filius Dei fieret, si dilexisset inimicum.

CCXXXV. Tamen et sanctum David in hoc quoque genere virtutis imparem Paulo non fuisse edocere possumus. Qui primo quidem cum malediceret ei filius Semeï, et crimina objiceret, tacebat et humiliabatur[3], et silebat a bonis suis[4], hoc est, bonorum operum conscientia : deinde expetebat maledici sibi, quia maledicto illo divinam acquirebat misericordiam.

CCXXXVI. Vide autem quomodo et humilitatem et justitiam et prudentiam emerendæ a Domino gratiæ re-

[1] 1 Cor. IV, 12. — [2] Matth. V, 44. — [3] 2 Reg. XVI, 7, et seqq. — [4] Psal. XXXVIII, 3.

servaverit. Primo dixit : « Ideo maledicit mihi, quia Do» minus dixit illi ut maledicat[1]. » Habes humilitatem; quia ea quæ divinitus imperantur, æquanimiter quasi servulus ferenda arbitrabatur. Iterum dixit : « Ecce filius meus qui » exivit de ventre meo, quærit animam meam[2]. » Habes justitiam; si enim a nostris graviora patimur, cur indigne ferimus quæ inferuntur ab alienis? Tertio ait : « Dimitte » illum ut maledicat; quoniam dixit illi Dominus, ut vi» deat humiliationem meam, et retribuat mihi Dominus » pro maledicto hoc[3]. » Nec solum convicianten pertulit, sed etiam lapidantem et sequentem illæsum reliquit, quin etiam post victoriam petenti veniam libenter ignovit[4].

CCXXXVII. Quod ideo inserui, ut Evangelico spiritu sanctum David non solum inoffensum, sed etiam gratum fuisse convicianti docerem, et delectatum potius quam exasperatum injuriis, pro quibus mercedem sibi reddendam arbitrabatur. Sed tamen quamvis perfectus, adhuc perfectiora quærebat. Incalescebat injuriæ dolore, quasi homo : sed vincebat quasi bonus miles; tolerabat quasi athleta fortis. Patientiæ autem finis, promissorum expectatio, et ideo dicebat : « Notum fac mihi, Domine, finem » meum, et numerum dierum meorum, quis est, ut sciam » quid desit mihi[5]. » Finem illum quærit promissorum cœlestium, vel illum, quando unusquisque surget in suo ordine : « Primitiæ Christus, deinde hi qui sunt Christi, » qui in adventum ejus crediderunt, deinde finis[6]. » Tradito enim regno Deo et Patri, et evacuatis omnibus potestatibus, ut Apostolus dixit, perfectio incipit. Hic ergo impedimentum, hic infirmitas etiam perfectorum, illic plena perfectio. Ideo et dies illos requirit vitæ æternæ, qui sunt, non qui prætereunt; ut cognoscat quid sibi de-

[1] 2 Reg. XVI, 10. — [2] Ibid. 11. — [3] Ibid. 12. — [4] Ibid. 19-22. — [5] Psal. XXXVIII, 5. — [6] 1 Cor. XV, 23.

sit, quæ terra sit repromissionis, perpetuos fructus ferens, quæ prima apud patrem mansio, quæ secunda, quæ tertia, in quibus pro ratione meritorum unusquisque requiescet.

CCXXXVIII. Illa igitur nobis expetenda, in quibus perfectio, in quibus veritas est. Hic umbra, hic imago, illic veritas[1]. Umbra in Lege, imago in Evangelio, veritas in cœlestibus. Ante agnus offerebatur, offerebatur et vitulus, nunc Christus offertur : sed offertur quasi homo, quasi recipiens passionem; et offert se ipse quasi sacerdos, ut peccata nostra dimittat : hic in imagine, ibi in veritate, ubi apud Patrem pro nobis quasi advocatus intervenit. Hic ergo in imagine ambulamus, in imagine videmus : illic facie ad faciem, ubi plena perfectio; quia perfectio omnis in veritate est.

CAPUT XLIX.

Hic servandam in nobis virtutum imaginem, diaboli vero et vitiorum eradendam, ac imprimis avaritiæ : quæ libertatem nobis adimit, variisque turbatos vanitatibus imagine Dei spoliat.

CCXXXIX. Ergo dum hic sumus, servemus imaginem, ut ibi perveniamus ad veritatem. Sit in nobis imago justitiæ, sit imago sapientiæ; quia venietur ad illum diem, et secundum imaginem æstimabimur.

CCXL. Non inveniat in te adversarius imaginem suam, non rabiem, non furorem; in his enim imago nequitiæ est. Adversarius enim diabolus sicut leo rugiens quærit quem

[1] Hebr. x, 1, et seqq.

occidat, quem devoret. Non inveniat auri cupiditatem, non argenti acervos, non vitiorum simulacra; ne auferat tibi vocem libertatis. Vox enim libertatis illa est, ut dicas: « Veniet hujus mundi princeps, et in me inveniet nihil[1]. » Itaque si securus es quod nihil in te inveniat, cum venerit perscrutari, dices illud quod dixit ad Laban Jacob patriarcha[2]: « Cognosce si quid tuorum apud me est. » Merito beatus Jacob, apud quem nihil Laban suum potuit reperire! Absconderat enim Rachel simulacra deorum ejus aurea et argentea.

CCXLI. Itaque si sapientia, si fides, si contemptus sæculi, si gratia tua abscondat omnem perfidiam, beatus eris, quia non respicis in vanitates et insanias falsas[3]. An mediocre est tollere vocem adversario, ut arguendi te non possit habere auctoritatem? Itaque qui non respicit in vanitates, non conturbatur; qui enim respicit, conturbatur, et vanissime quidem. Quid est enim congregare opes, nisi vanum; quia caduca quærere vanum est satis? Cum autem congregaveris, quî scias an possidere liceat tibi?

CCXLII. Nonne vanum est ut mercator noctibus ac diebus conficiat iter, quo aggregare possit thesauri acervos, merces congreget, conturbetur ad pretium, ne forte minoris vendat quam emerit, aucupetur locorum pretia, et subito aut latrones in se invidia famosæ negotiationis excitet, aut non expectatis serenioribus flatibus, dum lucrum quærit, naufragium impatiens moræ incidat?

CCXLIII. Annon conturbatur etiam ille vane, qui summo labore coacervat, quod nesciat cui hæredi relinquat? Sæpe quod avarus summa congesserit sollicitudine, præcipiti effusione dilacerat hæres luxuriosus: et diu quæsita turpis helluo, præsentium cæcus, futuri improvidus, quadam absorbet voragine. Sæpe etiam speratus successor

[1] Joan. XIV, 30. — [2] Gen. XXXI, 32. — [3] Psal. XXXIX, 5.

invidiam partæ acquirit hæreditatis, et celeri obitu extraneis aditæ successionis transcribit compendia.

CCXLIV. Quid ergo vane araneam texis, quæ inanis et sine fructu est, et tanquam casses suspendis inutiles divitiarum copias: quæ etsi fluant, nihil prosunt; imo exuunt te imaginem Dei, et induunt terreni imaginem? Si tyranni aliquis imaginem habeat, nonne obnoxius est damnationi? Tu deponis imaginem æterni imperatoris, et erigis in te imaginem mortis. Ejice magis de civitate animæ tuæ imaginem diaboli, et attolle imaginem Christi. Hæc in te fulgeat, in tua civitate, hoc est, anima resplendeat, quæ obliterat vitiorum imagines. De quibus ait David: « Domine, » in civitate tua, ad nihilum deduces imagines eorum[1]. » Cum enim depinxerit Hierusalem Dominus ad imaginem suam, tunc adversariorum omnis imago deletur.

CAPUT L.

Levitas a terrenis cupiditatibus maxime alienos esse debere. Quæ sint illorum virtutes ex Apostolo, quantave in ipsis castimonia requiratur: item quæ dignitas eorum atque officium, ad quod primariæ virtutes sunt necessariæ. Hasce ignotas non fuisse philosophis, sed in ordine illos peccavisse: nonnulla esse natura secundum officium, quæ ob adjuncta fiant contra officium; unde colligitur quantas dotes postulet dignitas levitarum: quæ sequitur verborum Moysis tribui leviticæ benedicentis expositio.

CCXLV. Quod si Evangelio Domini etiam populus ipse

[1] Psal. LXXII, 20.

ad despicientiam opum informatus atque institutus est; quanto magis vos levitas oportet terrenis non teneri cupiditatibus, quorum Deus portio est? Nam cum divideretur a Moyse possessio terrena populo parum, excepit levitas Dominus a terrenæ possessionis consortio[1], quod ipse illis esset funiculus hæreditatis. Unde ait David: «Dominus » pars hæreditatis meæ, et calicis mei[2].» Denique sic appellatur levita ipse meus, vel ipse pro me. Magnum ergo munus ejus, ut de eo Dominus dicat: Ipse meus; vel quemadmodum Petro dixit de statere in ore piscis reperto: «Dabis eis pro me et pro te[3].» Unde et Apostolus cum episcopum dixisset debere esse sobrium, pudicum, ornatum, hospitalem, docibilem, non avarum, non litigiosum, domui suæ bene præpositum, addidit: «Diaconos » similiter oportet esse graves, non bilingues, non multo » vino deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mys» terium fidei in conscientia pura[4].» Et hi autem probentur primum, et sic ministrent, nullum crimen habentes.

CCXLVI. Advertimus quanta in nobis requirantur: ut abstinens sit a vino minister Domini, ut testimonio bono fulciatur non solum fidelium, sed etiam ab his qui foris sunt. Decet enim actuum operumque nostrorum testem esse publicam existimationem, ne derogetur muneri; ut qui videt ministrum altaris congruis ornatum virtutibus, auctorem prædicet, et Dominum veneretur, qui tales servulos habeat. Laus enim Domini, ubi munda possessio, et innocens familiæ disciplina.

CCXLVII. De castimonia autem quid loquar (63), quando una tantum, nec repetita permittitur copula? Et in ipso ergo conjugio lex est non iterare conjugium, nec secundæ conjugis sortiri conjunctionem. Quod plerisque

[1] Num. XVIII, 23. — [2] Psal. XV, 5. — [3] Matth. XVII, 26. — [4] 1 Tim. III, 8.

mirum videtur, cur etiam ante baptismum iterati conjugii ad electionem muneris et ordinationis prærogativam impedimenta generentur ; cum etiam delicta obesse non soleant, si lavacri remissa fuerint sacramento. Sed intelligere debemus quia baptismo culpa dimitti potest, lex aboleri non potest. In conjugio non culpa, sed lex est. Quod culpæ est igitur in baptismate relaxatur : quod legis est in conjugio non solvitur. Quomodo autem potest hortator esse viduitatis qui ipse conjugia frequentaverit ?

CCXLVIII. Inoffensum autem exhibendum et immaculatum ministerium, nec ullo conjugali coïtu violandum cognoscitis (64), qui integri corpore, incorrupto pudore, alieni etiam ab ipso consortio conjugali, sacri ministerii gratiam recepistis ? Quod eo non præterii, quia in plerisque abditioribus locis cum ministerium gererent, vel etiam sacerdotium, filios susceperunt : et id tanquam usu veteri defendunt, quando per intervalla dierum sacrificium deferebatur; et tamen castificabatur etiam populus per biduum aut triduum, ut ad sacrificium purus accederet, ut in Veteri Testamento legimus ; et lavabant vestimenta sua[1]. Si in figura tanta observantia, quanta in veritate ? Disce, sacerdos atque levita, quid sit lavare vestimenta tua, ut mundum corpus celebrandis exhibeas sacramentis. Si populus sine ablutione vestimentorum suorum prohibebatur accedere ad hostiam suam, tu illotus mente pariter et corpore audes pro aliis supplicare, audes aliis ministrare?

CCXLIX. Non mediocre officium levitarum, de quibus dicit Dominus : « Ecce eligo levitas de medio filiorum Israël pro omni primogenito aperiente vulvam filiis Israël : » redemptiones eorum erunt isti, et erunt mihi levitæ. » Mihi enim sanctificavi primogenitum in terra Ægypti[2]. » Cognovimus quia non inter cæteros levitæ computantur,

[1] Exod. XIX, 10. — [2] Num. III, 12, 13.

sed omnibus præferuntur, qui eliguntur ex omnibus, et sanctificantur; ut primogenita fructuum atque primitiæ quæ Domino deputantur, in quibus est votorum solutio, et redemptio peccatorum. «Non accipies, inquit, eos inter » filios Israël : sed constitues levitas super tabernaculum » testimonii, et super omnia vasa ejus astare, et super » quæcumque sunt in ipso. Ipsi tollant tabernaculum et » omnia vasa ejus, et ipsi ministrent in eo, et in circuitu » tabernaculi castra ipsi constituant, et promovendo, ta- » bernaculum ipsi deponant levitæ : et constituendo cas- » tra, rursum ipsum tabernaculum ipsi statuant. Alieni- » gena quicumque accesserit, morte moriatur[1]. »

CCL. Tu ergo electus es ex omni numero filiorum Israël, inter sacros fructus quasi primogenitus æstimatus, præpositus tabernaculo, ut prætendas in castris sanctitatis et fidei, ad quæ si alienigena accesserit, morte morietur, positus ut operias arcam Testamenti. Non enim omnes vident alta mysteriorum, quia operiuntur a levitis; ne videant qui videre non debent, et sumant qui servare non possunt. Moyses denique circumcisionem vidit spiritualem : sed operuit eam, ut in signo circumcisionem præscriberet. Vidit azyma veritatis et sinceritatis, vidit passionem Domini : operuit azymis corporalibus azyma veritatis, operuit passionem Domini, agni vel vituli immolatione. Et boni levitæ servaverunt mysterium, fidei suæ tegmine; et tu mediocre putas quod commissum est tibi? Primum ut alta Dei videas, quod est sapientiæ : deinde ut excubias pro populo deferas, quod est justitiæ : castra defendas, tabernaculumque tuearis, quod est fortitudinis : te ipsum continentem ac sobrium præstes, quod est temperantiæ.

CCLI. Hæc virtutum genera principalia constitue-

[1] Num. I, 49, et seqq.

runt etiam hi qui foris sunt : sed communitatis superiorem ordinem quam sapientiæ judicaverunt ; cum sapientia fundamentum sit, justitia opus sit, quod manere non potest, nisi fundamentum habeat. Fundamentum autem Christus est [1].

CCLII. Prima ergo fides, quæ est sapientiæ, ut Salomon dicit, secutus patrem : « Initium sapientiæ timor Do» mini [2]. » Et lex dicit : « Diliges Dominum Deum tuum, » diliges proximum tuum [3]. » Pulchrum est enim ut gratiam tuam atque officia in societatem humani generis conferas. Sed primum illud decorum est, ut quod habes pretiosissimum, hoc est, mentem tuam, qua nihil habes præstantius, Deo deputes. Cum solveris auctori debitum, licet ut opera tua in beneficentiam et adjumenta hominum conferas, atque opem feras necessitatibus, aut pecunia, aut officio, aut etiam quocumque munere ; quod late patet in vestro ministerio : pecunia, ut subvenias : debito, ut obligatum liberes : officio, ut servanda suscipias, quæ metuat amittere, qui deponenda credidit.

CCLIII. Officium est igitur depositum servare ac reddere. Sed interdum commutatio fit, aut tempore, aut necessitate, ut non sit officium reddere quod acceperis ; ut si quis contra patriam, opem Barbaris ferens, pecuniam apertus hostis reposcat : aut si cui reddas, cum adsit qui extorqueat : si furenti restituas, cum servare non queat : si insanienti gladium depositum non neges, quo se ille interimat, nonne solvisse contra officium est? Si furto quæsita sciens suscipias, ut fraudetur qui amiserat, nonne contra officium est?

CCLIV. Est etiam contra officium nonnunquam solvere promissum, sacramentum custodire : ut Herodes qui juravit quoniam quidquid petitus esset, daret filiæ Herodia-

[1] 1 Cor. III, 11. — [2] Prov. IX, 10, et Psal. CX, 10. — [3] Deut. VI, 5.

dis : et necem Joannis præstitit, ne promissum negaret[1]. Nam de Jephthe quid dicam, qui immolavit filiam[2], quæ sibi victori prima occurrerat, quo votum impleret, quod spoponderat, ut quidquid sibi primum occurrisset, offerret Deo? Melius fuerat nihil tale promittere, quam promissum solvere parricidio.

CCLV. Hæc quanti consilii sit prospicere, non ignoratis. Et ideo eligitur levita, qui sacrarium custodiat (65), ne fallatur consilio, ne fidem deserat, ne mortem timeat, ne quid intemperantius gerat, ut specie ipsa gravitatem præferat : nec solum animum, sed etiam oculos continentes habere quem deceat; ne vel ipse frontem sobrietatis fortuitus violet occursus; quoniam « Qui viderit mulierem » ad concupiscendam eam, adulteravit eam in corde suo[3]. » Ita adulterium non solum facti colluvione, sed etiam aspectus intentione committitur.

CCLVI. Magna hæc videntur, ac nimis severa, sed in magno munere non superflua; quando tanta est levitarum gratia, ut de his Moyses in benedictionibus diceret : « Date » Levi viros ejus, date Levi manifestos ejus, date Levi sortem suffragii sui, et veritatem ejus viro sancto, quem » tentaverunt in tentationibus, maledixerunt super aquam contradictionis. Qui dicit patri suo et matri : Non novi » te; et fratres suos non cognovit, et filios suos abdicavit : » hic custodit verba tua, et testamentum tuum observa» vit[4]. »

CCLVII. Illi ergo viri ejus, et manifesti ejus, qui nihil in corde doli habeant, nihil fraudis occultent, sed verba ejus custodiant, et in corde suo conferant, sicut conferebat et Maria[5] : qui suos parentes officio suo non noverint præferendos, qui violatores oderint castitatis, pudicitiæ

[1] Matth. XIV, 7, et seqq. — [2] Judic. XI, 39. — [3] Matth. V, 28. — [4] Deut. XXXIII, 8-10. — [5] Luc. II, 19.

ulciscantur injuriam, noverint officiorum tempora; quod majus, quod minus sit, quod cui aptum tempori est, et ut id solum sequantur quod honestum est : sane ubi duo honesta, id quod honestius est, præponendum putent; hi jure benedicti.

CCLVIII. Si quis ergo manifestet justitias Dei, incensum imponat : « Benedic, Domine, virtutem ipsius, opera » manuum ejus suscipe[1] ; » ut gratiam propheticæ benedictionis inveniat apud eum qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Deut. xxxiii, 10.

LIBER II.

CAPUT I.

Vitæ beatitudinem acquiri honestate, quippe qua Christianus gloriam et favores hominum spernens, opera sua Deo soli placere in votis habet.

I. Superiore libro de officiis tractavimus, quæ convenire honestati arbitraremur, in qua vitam beatam positam esse nulli dubitaverunt, quam Scriptura appellat vitam æternam. Tantus enim splendor honestatis est, ut vitam beatam efficiant tranquillitas conscientiæ, et securitas innocentiæ. Et ideo sicut exortus sol lunæ globum et cætera stellarum abscondit lumina; ita fulgor honestatis, ubi vero et incorrupto vibrat decore, cætera quæ putantur bona secundum voluptatem corporis, aut secundum sæculum clara et illustria, obumbrat.

II. Beata plane, quæ non alienis æstimatur judiciis, sed domesticis percipitur sensibus, tanquam sui judex. Neque enim populares opiniones pro mercede aliqua requirit, neque pro supplicio pavet. Itaque quo minus sequitur gloriam, eo magis super eam eminet. Nam qui gloriam requirunt, his ea merces præsentium, umbra futurorum est, quæ impediat vitam æternam; quod in Evangelio scriptum est : « Amen dico vobis, perceperunt » mercedem suam[1]; » de his scilicet qui velut tuba canente, vulgare liberalitatem suam quam faciunt circa pauperes, gestiunt. Similiter et de jejunio quod ostentationis causa faciunt : « Habent, inquit, mercedem suam. »

[1] Matth. VI, 2.

III. Honestatis igitur est vel misericordiam facere, vel jejunium deferre in abscondito, ut mercedem videaris a solo Deo tuo quærere, non etiam ab hominibus. Nam qui ab hominibus quærit, habet mercedem suam : qui autem a Deo, habet vitam æternam, quam præstare non potest nisi auctor æternitatis, sicut illud est : « Amen dico tibi, » hodie mecum eris in paradiso[1]. » Unde expressius Scriptura vitam æternam appellavit eam quæ sit beata; ut non hominum opinionibus æstimandum relinqueretur, sed divino judicio committeretur.

CAPUT II.

Variæ philosophorum de beatitudine opiniones : eam in Dei cognitione ac bonorum operum studio consistere primum probatur ex Evangelio : tum ne a philosophis videatur hoc sumptum, Prophetarum testimoniis confirmatur.

IV. Itaque philosophi vitam beatam (66), alii in non dolendo posuerunt, ut Hieronymus : alii in rerum scientia, ut Herillus, qui audiens ab Aristotele et Theophrasto mirabiliter laudatam esse rerum scientiam, solam eam quasi summum bonum posuit; cum illi eam quasi bonum, non quasi solum bonum laudaverint. Alii voluptatem[2] dixerunt, ut Epicurus : alii, ut Callipho, et post eum Diodorus, ita interpretati sunt, ut alter ad voluptatem, alter ad vacuitatem doloris, consortium honestatis adjungerent, quod sine ea non possit esse beata vita. Zenon Stoïcus solum

[1] Luc. XXIII, 43. — [2] *Voluptatem* hanc non tam corpoream quam spiritalem intelligi debere, sunt qui contendant.

et summum bonum quod honestum est : Aristoteles autem vel Theophrastus et cæteri Peripatetici in virtute quidem, hoc est, honestate vitam beatam esse, sed compleri ejus beatitudinem etiam corporis atque externis bonis asseruerunt.

V. Scriptura autem divina vitam æternam in cognitione posuit Divinitatis, et fructu bonæ operationis. Denique utriusque assertionis Evangelicum suppetit testimonium. Nam et de scientia ita dixit Dominus Jesus : « Hæc est » autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, » et quem misisti Jesum Christum[1]. » Et de operibus ita respondit : « Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut » sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, » aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et » vitam æternam possidebit[2]. »

VI. Sed ne æstimetur hoc recens esse, et prius tractatum a philosophis, quam in Evangelio prædicatum (anteriores enim Evangelio philosophi, id est, Aristoteles et Theophrastus, vel Zenon atque Hieronymus, sed posteriores Prophetis) accipiant quam longe antequam philosophorum nomen audiretur, per os sancti David utrumque aperte videatur expressum. Scriptum est enim : « Beatus » quem tu erudieris, Domine; et de lege tua docueris » eum[3]. » Habemus et alibi : « Beatus vir qui timet Domi- » num, in mandatis ejus cupiet nimis[4]. » Docuimus de cognitione, cujus præmium æternitatis fructum esse memoravit, adjiciens Propheta, quia in domo hujus timentis Dominum, vel eruditi in Lege, et cupientis in mandatis divinis : « Gloria et divitiæ, et justitia ejus manet in sæcu- » lum sæculi[5]. » De operibus quoque in eodem Psalmo subjunxit vitæ æternæ suppetere præmium viro justo. De-

[1] Joan. XVII, 3. — [2] Matth. XIX, 29. — [3] Psal. XCIII, 12. — [4] Id. CXI, 1. — [5] Ibid. 3.

nique ait : « Beatus vir qui miseretur et commodat, dis-
»ponet sermones suos in judicio; quia in sæculum non
» commovebitur. In memoria æterna erit justus. » Et infra:
«Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in æter-
»num[1]. »

VII. Habet ergo vitam æternam fides, quia fundamentum est bonum : habent et bona facta, quia vir justus et dictis et rebus probatur. Nam si exercitatus sit in sermonibus, et desidiosus in operibus, prudentiam suam factis refellit : et gravius est scire quid facias, nec fecisse quod faciendum cognoveris. Contra quoque strenuum esse in operibus, affectu infidum, ita est ac si vitioso fundamento pulchra culminum velis elevare fastigia : quo plus extruxeris, plus corruit; quia sine munimento fidei bona opera non possunt manere. Infida statio in portu navem perforat, et arenosum solum cito cedit, nec potest impositæ ædificationis sustinere onera. Ibi ergo plenitudo præmii, ubi virtutum perfectio, et quædam in factis atque dictis æqualitas sobrietatis.

CAPUT III.

Petita e Scripturis beatitudinis definitio expenditur, demonstraturque nihil ipsi vel propter externa bona accedere, vel decedere propter incommoda.

VIII. Et quoniam sola rerum scientia explosa est, vel quasi inanis secundum Philosophiæ disputationes superfluas, vel quasi semiperfecta sententia ; consideremus quam enodem de eo divina Scriptura absolvat sententiam, de quo tam multiplices et implicatas atque confusas videmus

[1] Psal. cxi, 6-9.

esse quæstiones Philosophiæ. Nihil enim bonum Scriptura nisi quod honestum asserit, virtutemque in omni rerum statu beatam judicat, quæ neque augeatur bonis corporis, vel externis, neque minuatur adversis : nihilque tam beatum, nisi quod a peccato alienum sit, plenum innocentiæ, repletum gratiæ Dei. Scriptum est enim : « Beatus vir qui » non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum » non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit : sed in » lege Domini fuit voluntas ejus[1]. Et alibi : Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini[2]. »

IX. Innocentia igitur et scientia beatum faciunt. Bonæ quoque operationis mercedem esse beatitudinem vitæ æternæ superius advertimus[3]. Restat igitur ut spreto patrocinio voluptatis, aut doloris metu (quorum alterum quasi infractum et molliculum, alterum quasi eviratum et infirmum despuit) in ipsis doloribus vitam beatam eminere demonstret. Quod facile doceri potest, cum legerimus : « Beati estis, cum vobis maledicent, et persequentur, et dicent omne malum adversus vos propter » justitiam. Gaudete et exultate, quoniam merces vestra » copiosa est in cœlo. Sic enim persecuti sunt et Prophetas, » qui erant ante vos[4]. » Et alibi : « Qui vult venire post me, » tollat crucem suam, et sequatur me[5]. »

[1] Psal. I, 1, 2. — [2] Id. CXVIII, 1. — [3] Vide superius cap. 2. — [4] Matth. V, 11, 12. — [5] Id. XVI, 24.

CAPUT IV.

Idem argumentum, scilicet rebus externis non minui neque augeri beatitudinem, veterum exemplis illustratur.

X. Est ergo beatitudo et in doloribus, quos plena suavitatis virtus comprimit et coërcet, ipsa sibi domesticis opibus abundans, vel ad conscientiam, vel ad gratiam. Neque enim parum beatus Moyses, cum Ægyptiorum vallatus populis, et mari clausus, per fluctus sibi et populo patrum pedestrem viam piis meritis invenisset[1]. Quando autem fortior, quam tunc cum extremis circumventus periculis non desperabat salutem, sed exigebat triumphum?

XI. Quid Aaron, quando se beatiorem credidit, quam tunc quando medius stetit inter vivos ac mortuos[2], et objectu sui statuit mortem, ne ad vivorum transiret agmina a cadaveribus mortuorum? Quid de puero Daniele loquar[3], qui tam sapiens erat, ut inter leones fame exasperatos, nulla bestialis sævitiæ formidine frangeretur: ita alienus a metu, ut posset epulari, nec vereretur, ne ad pastum exemplo sui feras provocaret?

XII. Est ergo et in dolore virtus, quæ sibi bonæ suavitatem exhibeat conscientiæ; et ideo indicio est, quod non minuat dolor virtutis voluptatem. Sicut ergo nulla virtuti decessio beatitudinis per dolorem, ita etiam nulla accessio per voluptatem corporis, aut commodorum gratiam. De quibus pulchre Apostolus ait: « Quæ mihi lucra

[1] Exod. xiv, 13. — [2] Num. xvi, 48. — [3] Dan. xiv.

» fuerunt, hæc duxi propter Christum detrimenta esse[1]. » Et addidit : « Propter quem omnia damna duxi, et æstimo » ut stercora, ut Christum lucrifaciam[2]. »

XIII. Denique Moyses damnum suum credidit thesauros esse Ægyptiorum, et opprobrium Dominicæ crucis prætulit : nec tunc dives cum abundaret pecunia, nec postea pauper cum egeret alimento ; nisi forte tunc alicui minus beatus videretur fuisse, cum in deserto quotidiana alimonia sibi et populo suo deforet. Sed quod summi boni ac beatitudinis nemo negare audeat, manna ei, hoc est, panis Angelorum ministrabatur e cœlo : carnis quoque quotidiana pluvia totius plebis epulis redundabat[3].

XIV. Eliæ quoque sancto panis ad victum deerat, si quæreretur[4]: sed non videbatur deesse, quia non quærebatur. Itaque diurno corvorum obsequio mane panis, caro ad vesperam deferebatur. Numquid ideo minus beatus, quia pauper erat sibi? Minime. Imo eo magis beatus, quia erat Deo dives. Aliis enim quam sibi divitem esse præstat, ut iste erat, qui tempore famis cibum a vidua petebat, largiturus ut hydria farinæ per triennium et sex menses non deficeret, et quotidianos usus olei vas viduæ inopi sufficeret ac ministraret[5]. Merito ibi volebat Petrus esse, ubi istos videbat. Merito in monte cum Christo in gloria apparuerunt[6], quia et ipse pauper factus est, cum dives esset.

XV. Nullum ergo adminiculum præstant divitiæ ad vitam beatam. Quod evidenter Dominus in Evangelio demonstravit dicens : « Beati pauperes, quoniam vestrum est » regnum Dei. Beati qui nunc esuriunt et sitiunt, quia » saturabuntur. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis[7]. » Itaque paupertatem, famem, dolorem, quæ putantur

[1] Philip. III, 7, 8. — [2] Hebr. XI, 26. — [3] Exod. XVI, 13, et seqq. — [4] 3 Reg. XVII, 6. — [5] Ibid. 14. — [6] Matth. XVII, 4. — [7] Luc. VI, 20-22.

mala, non solum impedimento non esse ad vitam beatam, sed etiam adjumento evidentissime pronuntiatum est.

CAPUT V.

Quæ putantur bona, plerumque impedimento esse ad beatam vitam : et quæ mala, materiam esse virtutum : quod beatitudinis ac aliis exemplis confirmatur.

XVI. Sed et illa quæ videntur bona, divitias, satietatem, lætitiam expertem doloris, detrimento esse ad fructum beatitudinis, Dominico declaratum judicio liquet, cum dicitur : « Væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram! Væ vobis qui saturati estis, quia esurietis[1]! » Et illis qui rident, quia lugebunt. Sic ergo non solum adminiculo non sunt ad vitam beatam corporis, aut externa bona, sed etiam dispendio sunt.

XVII. Inde enim beatus Nabuthe etiam cum lapidaretur a divite[2], quia pauper et infirmus adversus opes regias, solo erat affectu et religione dives, ut pecunia regali non commutaret paternæ vineæ hæreditatem : eoque perfectus, quia sanguine proprio defenderet jura majorum suorum. Inde quoque miser Achab etiam suo judicio, quia pauperem necari fecerat; ut ejus possideret vineam.

XVIII. Certum est solum et summum bonum esse virtutem, eamque abundare solam ad vitæ fructum beatæ : nec externis aut corporis bonis, sed virtute sola vitam præstari beatam, per quam vita æterna acquiritur. Vita enim beata fructus præsentium : vita autem æterna spes futurorum est.

[1] Luc. VI, 24, et seqq. — [2] 3 Reg. XXI, 13.

XIX. Sunt tamen qui in hoc corpore tam infirmo, tam fragili, impossibilem vitam beatam putent, in quo necesse est angi, dolere, deplorare, ægrescere : quasi vero ego in corporis exultatione dicam vitam beatam consistere, et non in altitudine sapientiæ, suavitate conscientiæ, virtutis sublimitate. Non enim in passione esse, sed victorem esse passionis beatum est, nec frangi temporalis motu doloris.

XX. Pone accidere hæc quæ gravia ad vim doloris feruntur, cæcitatem, exilium, famem, stuprum filiæ, amissionem liberorum. Quis neget beatum Isaac, qui non videbat in senectute, et beatitudines suis benedictionibus conferebat[1]? Annon beatus Jacob qui profugus patria domo, mercenarius pastor exilium sustinuit[2], filiæ pudicitiam ingemuit esse temeratam, famem pertulit? Non ergo beati quorum fide Deus accipit testimonium, cum dicitur : «Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob[3]?» Misera est servitus, sed non miser Joseph; imo plane beatus, cum dominæ libidines in servitute positus coërceret[4]. Quid de sancto David loquar, qui trium filiorum deploravit obitum[5], et quod his durius, incestum filiæ[6]? Quomodo non beatus, de cujus successione beatitudinis auctor exortus est, qui plurimos fecit beatos? «Beati »enim qui non viderunt, et crediderunt[7].» Fuerunt et ipsi in sensu infirmitatis, sed evaluerunt de infirmitate fortes. Quid laboriosius autem sancto Job vel in domus incendio (67), vel filiorum decem interitu momentaneo, doloribus corporeis? Numquid minus beatus, quam si illa non pertulisset, in quibus magis probatus est[8]?

XXI. Esto tamen fuisse in illis aliquid acerbitatis,

[1] Gen. XVII, 1, et seqq. — [2] Id. XXXI, 1, et seqq. — [3] Id. XXXIV, 1, et seqq. — [4] Id. XXXIX, 8, et seqq. — [5] 2 Reg. XIII, 3. — [6] Id. XVIII, 33. — [7] Joan. XX, 29. — [8] Job. I, 14, et seqq. et Id. II, 7, et seqq.

quem virtus animi non abscondit dolorem. Neque enim profundum mare negaverim, quia vadosa sunt littora (68): neque cœlum lucidum, quia interdum obtexitur nubibus : neque terram fœcundam, quia aliquibus locis jejuna glarea est: aut lætas segetes, quia intermixtam solent habere sterilem avenam. Similiter puta beatæ messem conscientiæ interpellari aliquo acerbo doloris. Nonne totius manipulis vitæ beatæ, si quid forte accidit adversi atque amaritudinis, tanquam sterilis avena absconditur, aut tanquam lolii amaritudo frumenti suavitate obducitur? Sed jam ad proposita pergamus.

CAPUT VI.

De utili non quæstuoso illo, sed justo et honesto, quod etiam damnis quæritur : ac dividitur in utile corporeum et pietatis.

XXII. Superiore libro ita divisionem fecimus, ut primo loco esset honestum ac decorum, a quo officia ducerentur, secundo loco quid utile. Et quemadmodum in primo diximus quia inter honestum et decorum est quædam distinctio, quæ magis intelligi quam explicari possit : sic et cum utile tractamus, considerandum videtur quid utilius.

XXIII. Utilitatem autem non pecuniarii lucri æstimatione subdicimus, sed acquisitione pietatis; sicut Apostolus ait : « Pietas autem ad omnia utilis est, promissionem » habens vitæ præsentis et futuræ[1]. » Itaque in Scripturis divinis, si diligenter quæramus, sæpe invenimus quod honestum est, utile vocari : « Omnia mihi licent, sed non

[1] 1 Tim. IV, 8.

» omnia utilia sunt[1]. » Supra de vitiis loquebatur. Hoc ergo dicit : Licet peccare, sed non decet. In potestate sunt peccata, sed non sunt honesta. Luxuriari promptum, sed non justum. Non enim Deo esca, sed ventri colligitur.

XXIV. Ergo quia quod utile, id etiam justum : justum est ut serviamus Christo qui nos redemit, ideo justi, qui pro ejus nomine morti se obtulerunt : injusti qui declinaverunt, de quibus dicit : « Quæ utilitas in sanguine » meo[2]; » id est, qui justitiæ meæ profectus? Unde et illi : « Alligemus justum, quia inutilis est nobis[3], » id est, injustus qui nos arguit, condemnat, corripit. Licet hoc possit etiam ad avaritiam hominum impiorum derivari, quæ perfidiæ vicina est, sicut in Juda proditore legimus, qui avaritiæ studio et pecuniæ cupiditate, laqueum proditionis incurrit atque incidit.

XXV. De hac igitur tractandum est utilitate, quæ sit plena honestatis, sicut ipsis verbis definivit Apostolus dicens : « Hoc autem ad utilitatem vestram dico, non ut » laqueum injiciam vobis, sed ad id quod honestum est[4]. » Liquet igitur quod honestum est, utile esse; et quod utile, honestum : et quod utile, justum; et quod justum, utile. Neque enim mihi ad mercatores lucri cupidine avaros, sed ad filios sermo est, et sermo de Officiis, quæ vobis quos elegi in ministerium Domini, inculcare gestio atque infundere; ut ea quæ mentibus ac moribus vestris usu atque institutione inolita atque impressa sunt, etiam sermone ac disciplina aperiantur.

XXVI. Itaque de utilitate dicturus, utar illo versiculo prophetico : « Declina cor meum in testimonia tua, et non » in avaritiam[5]; » ne utilitatis sonus excitet pecuniæ cupi-

[1] 1 Cor. VI, 12. — [2] Psal. XXIX, 10. — [3] Isaï. III, 10. — [4] 1 Cor. VII, 35. — [5] Psal. CXVIII, 36.

ditatem. Denique aliqui habent : « Declina cor meum in » testimonia tua, et non ad utilitatem ; » hoc est, illam quæstuum nundinas aucupantem utilitatem, illam usu hominum ad pecuniæ studia inflexam ac derivatam. Vulgo enim hoc solum dicunt utile, quod quæstuosum : nos autem de ea tractamus utilitate, quæ damnis quæritur ; ut Christum lucremur[1], cujus quæstus est pietas cum sufficientia. Magnus profecto quæstus, quo pietatem acquirimus, quæ apud Deum dives est, non caducis facultatibus, sed muneribus æternis : in quibus non tentatio lubrica, sed constans et perpetua sit gratia.

XXVII. Est igitur utilitas alia corporalis, alia pietatis, sicut divisit Apostolus : « Corporalis enim exercitatio ad » modicum, inquit, utilis est : pietas autem ad omnia utilis » est[2]. » Quid autem tam honestum, quam integritas? Quid tam decorum, quam immaculatum servare corpus, et inviolatum atque intaminatum pudorem? Quid etiam tam decorum, quam ut vidua uxor defuncto conjugi fidem servet? Quid etiam hoc utilius, quo regnum cœleste acquiritur? « Sunt enim qui se castraverunt propter regnum » cœlorum[3]. »

[1] I Tim. VI, 6. — [2] Id. IV, 8. — [3] Matth. XIX, 12.

CAPUT VII.

Utilitatem idem esse ac honestatem; nihil autem utilius dilectione, quæ mansuetudine, affabilitate, beneficentia, justitia aliisque virtutibus comparatur; quemadmodum ex Moysis atque Davidis historia datur intelligi: postremo et e dilectione fidem nasci, et rursus e fide dilectionem.

XXVIII. Est igitur non solum familiare contubernium honestatis et utilitatis, sed eadem quoque utilitas quæ honestas. Ideo et ille qui regnum cœlorum volebat omnibus aperire, non quod sibi utile quærebat, sed quod omnibus. Unde ordo quidam nobis et gradus faciendus est, etiam ab his usitatis et communibus ad ea quæ sunt præcellentia; ut ex pluribus utilitatis colligamus profectum.

XXIX. Ac primum noverimus nihil tam utile, quam diligi: nihil tam inutile, quam non amari; nam odio haberi exitiale ac nimis capitale arbitror. Itaque id agamus, ut omni sedulitate commendemus existimationem opinionemque nostram, ac primum placiditate mentis et animi benignitate influamus in affectum hominum. Popularis enim et grata est omnibus bonitas, nihilque quod tam facile illabatur humanis sensibus. Ea si mansuetudine morum ac facilitate, tum moderatione præcepti, et affabilitate sermonis, verborum honore, patienti quoque sermonum vice, modestiæque adjuvetur gratia, incredibile quantum procedit ad cumulum dilectionis.

XXX. Legimus enim non solum in privatis, sed etiam in ipsis regibus, quantum facilitas blandæ affabilitatis

profecerit, aut superbia verborumque obfuerit tumor; ut regna ipsa labefactaret, et potestatem solveret. Jam si quis consilio, usu, ministerio, officiis popularem comprehendat gratiam : aut si quis periculum suum pro universa plebe offerat; non est dubium quod tantum charitatis a plebe in eum refundatur, ut populus salutem ejus et gratiam sibi præferat.

XXXI. Quantas Moyses a populo illatas absorbebat contumelias [1], et cum Dominus in insolentes vindicare vellet; se tamen pro populo offerebat frequenter, ut indignationi divinæ plebem subduceret? Quam miti sermone post injurias appellabat populum, consolabatur in laboribus, delinibat oraculis, fovebat operibus : et cum Deo constanter loqueretur [2]; homines tamen humili et grata appellatione affari solebat? Merito æstimatus est supra homines, ut et vultum ejus non possent intendere, et sepulturam ejus non repertam crederent [3]; quia sic sibi totius plebis mentes devinxerat [4], ut plus eum pro mansuetudine diligerent, quam pro factis admirarentur.

XXXII. Quid ejus imitator sanctus David, electus ex omnibus ad plebem regendam [5], quam mitis et blandus, humilis spiritu, sedulus corde, facilis affectu? Ante regnum se pro omnibus offerebat : rex cum omnibus æquabat suam militiam, et particebatur laborem : fortis in prælio, mansuetus in imperio, patiens in convicio, ferre magis promptus quam referre injurias. Ideo tam charus erat omnibus, ut juvenis ad regnum etiam invitus peteretur, resistens cogeretur, senex ne prælio interesset a suis rogaretur; quod mallent omnes pro ipso periclitari, quam illum pro omnibus.

XXXIII. Ita sibi gratis officiis plebem obligaverat, pri-

[1] Exod. XXXII, 11, et seqq. — [2] Id. XXXIII, 8, et seqq. — [3] Ibid. XXXIV, 29, et seqq. — [4] Deut. XXXIV, 6. — [5] 1 Reg. X, 12, et alibi.

mum, ut in discordiis populi exulare in Hebron mallet, quam in Hierusalem regnare [1] : deinde, ut etiam in hoste positam virtutem diligeret : justitiam etiam his qui arma contra se tulerant æque ac suis præstandam putaret : denique fortissimum adversæ partis propugnatorem Abner ducem, et inferentem prælia miratus est, et orantem pacis gratiam non aspernatus, honoravit convivio [2] : interemptum insidiis doluit et flevit, prosecutus exequias honestavit, mortem ultus, conscientiæ fidem præstitit, quam filio inter hæreditaria jura transcripsit, magis sollicitus, ne innocentis mortem inultam relinqueret, quam quo suam mortem doleret.

XXXIV. Non mediocre istud, præsertim in rege, sic obire humilitatis munia, ut communem se exhiberet etiam infimis, alieno periculo cibum non quærere, potum recusare, peccatum fateri, seque ipsum pro populo offerre morti [3], ut in se divina indignatio converteretur, cum ferienti Angelo offerens se diceret : « Ecce sum, ego peccavi, » et ego pastor malum feci, et iste grex quid fecit? Fiat » manus tua in me [4]. »

XXXV. Nam quid alia dicam, quod dolum meditantibus os suum non aperiebat, et tanquam non audiens nullum sermonem referendum putabat [5] : non respondebat conviciis : cum sibi derogaretur, orabat : cum malediceretur, benedicebat? Ambulans in simplicitate, et superborum fugitans, sectator immaculatorum, qui cinerem miscebat alimentis suis, cum peccata propria deploraret, et potum suum temperabat fletibus? Merito sic expetitus est ab universo populo, ut venirent ad eum omnes tribus Israël dicentes : « Ecce nos ossa tua et caro » tua sumus : heri et nudiustertius cum esset Saül, et

[1] 2 Reg. II, 2 et seqq.— [2] Id. III, 32, et seqq.— [3] Id. XXIII, 15, et seqq. — [4] Id. XXIV, 17. — [5] Psal. XXXVII, 14, et alibi.

» regnaret super nos ; tu eras qui producebas et inducebas » Israël. Et dixit tibi Dominus : Tu pasces populum » meum [1]. » Et quid plura de eo dicam, de quo hujusmodi Dei processit sententia, ut de eo diceret : « Inveni David » secundum cor meum [2] ? » Quis enim in sanctitate cordis et justitia sicut iste ambulavit, ut impleret voluntatem Dei : propter quem et delinquentibus posteris ejus venia data, et prærogativa est reservata hæredibus ?

XXXVI. Quis igitur non diligeret eum, quem videbat ita charum amicis [3] ; ut quia ipse sincere amicos diligebat, æque diligi se a suis amicis arbitraretur ? Denique parentes eum filiis suis, filii præferebant parentibus. Unde graviter indignatus Saül, percutere Jonathan filium hasta voluit [4] ; quia pluris apud eum valere David amicitiam judicabat, quam vel pietatem, vel auctoritatem paternam.

XXXVII. Etenim ad incentivum charitatis communis plurimum proficit, si quis vicem amantibus reddat, nec minus redamare se probet, quam ipse amatur, idque amicitiæ fidelis pateat exemplis. Quid enim tam populare, quam gratia ? Quid tam insitum naturæ, quam ut diligentem diligas ? Quid tam inolitum atque impressum affectibus humanis, quam ut eum amare inducas in animum, a quo te amari velis ? Merito Sapiens dicit : « Perde pecu- » niam propter fratrem et amicum [5]. » Et alibi : « Amicum » salutare non erubescam, et a facie illius non me abscon- » dam [6]. » Siquidem vitæ et immortalitatis medicamentum in amico esse Ecclesiasticus sermo testatur [7] : et summum in charitate præsidium nemo dubitaverit, cum Apostolus

[1] 2 Reg. v, 1, et seqq. — [2] Psal. LXXXVIII, 21. — [3] 3 Reg. XI, 12, 13. — [4] 1 Reg. XX, 30, et seqq. — [5] Eccli. XXIX, 13. — [6] Id. XXII, 31. — [7] Id. VI, 16.

dicat : « Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, charitas nunquam cadit[1]. »

XXXVIII. Ideo David non cecidit, quia charus fuit omnibus, et diligi a subjectis quam timeri maluit. Timor enim temporalis tutaminis servat excubias, nescit diuturnitatis custodiam. Itaque ubi timor decesserit, audacia obrepit; quoniam fidem non timor cogit, sed affectus exhibet.

XXXIX. Prima ergo ad commendationem nostri est charitas. Bonum est ergo testimonium habere de plurimorum dilectione. Hinc nascitur fides, ut committere se tuo affectui non vereantur etiam alieni, quem pluribus charum adverterint. Similiter etiam per fidem ad charitatem pervenitur; ut qui uni aut duobus præstiterit fidem, tanquam influat in animos universorum, et omnium acquirat gratiam.

CAPUT VIII.

Nihil ad conciliandam gratiam magis valere quam consilia : sed eis confidere posse neminem, nisi justitia nitantur ac prudentia : quantum autem hæ duæ virtutes eluxerint in Salomone, ex ipsius celeberrimo judicio palam fieri.

XL. Duo igitur hæc ad commendationem nostri plurimum operantur, charitas et fides, et tertium hoc si habeas quod in te admiratione dignum plerique existiment, et jure honorandum putent.

XLI. Et quia consiliorum usus maxime conciliat ho-

[1] I Cor. XIII, 7, et seqq.

mines, ideo prudentia et justitia in unoquoque desideratur, et ea expectantur a pluribus; ut in quo ea sint, illi deferatur fides, quod possit utile consilium ac fidele desideranti dare. Quis enim ei se committat, quem non putet plus sapere, quam ipse sapiat qui quærit consilium? Necesse est igitur ut præstantior sit a quo consilium petitur, quam ille est qui petit. Quid enim consulas hominem, quem non arbitreris posse melius aliquid reperire, quam ipse intelligis?

XLII. Quod si eum inveneris qui vivacitate ingenii, mentis vigore atque auctoritate præstet, et accedat eo ut exemplo et usu paratior sit, præsentia solvat pericula, prospiciat futura, denuntiet imminentia, argumentum expediat, remedium ferat in tempore, paratus sit non solum ad consulendum, sed etiam ad subveniendum; huic ita fides habetur, ut dicat qui consilium petit: « Etsi mala » mihi evenerint per illum, sustineo[1]. »

XLIII. Hujusmodi igitur viro salutem nostram et existimationem committimus, qui sit, ut supra diximus, justus et prudens. Facit enim justitia, ut nullus sit fraudis metus: facit etiam prudentia, ut nulla sit erroris suspicio. Promptius tamen nos justo viro quam prudenti committimus, ut secundum usum vulgi loquar. Cæterum sapientum definitione, in quo una virtus est, concurrunt cæteræ, nec potest sine justitia esse prudentia. Quod etiam in nostris invenimus; dicit enim David: « Justus miseretur » et fœnerat[2]. » Quid fœneret justus, alibi dicit: « Jucun» dus vir qui miseretur et fœnerat, disponet sermones suos » in judicio[3]. »

XLIV. Ipsum illud nobile Salomonis judicium nonne sapientiæ plenum ac justitiæ est? Itaque spectemus illud si ita est. Duæ, inquit, mulieres in conspectu regis Salo-

[1] Eccli. XXII, 31. — [2] Psal. XXXVI, 21. — [3] Id. CXI, 5.

monis steterunt[1], et dixit una ad eum : Audi me, domine. Ego et hæc mulier in uno habitantes cubiculo, ante diem tertium partu edito, singulos filios suscepimus, et eramus una, arbiter nullus domi, nec ulla alia nobiscum fœmina, nisi nos solæ : et mortuus est filius ejus hac nocte, ut obdormivit super eum : et surrexit media nocte, et accepit filium meum de sinu meo, et collocavit eum in gremio suo, et filium suum mortuum posuit in sinu meo. Et surrexi mane, ut lactarem parvulum, et inveni mortuum. Et consideravi illum diluculo, et non erat filius meus. Et respondit altera : Non, sed filius meus est, qui vivit : filius autem tuus, qui mortuus est.

XLV. Et hæc erat contentio, cum utraque filium sibi vindicarent superstitem : defunctum autem suum negarent. Tunc rex jussit afferri machæram, et infantem dividi, ac singulas partes dari singulis : dimidiam uni, et dimidiam alteri. Exclamat mulier quæ vero erat affectu percita : Nequaquam, domine, infantem dividas : detur potius illi, et vivat, et non interficias eum. At illa respondit altera : Neque meus, neque hujus sit infans, dividite eum. Et statuit rex dari infantem ei mulieri quæ dixerat : Nolite interficere eum, sed date eum illi mulieri ; quia mota sunt, inquit, viscera ejus in filio suo.

XLVI. Itaque non immerito æstimatus est intellectus Dei in eo esse ; quoniam quæ occulta sunt Deo? Quid autem occultius internorum viscerum testimonio, in quæ sapientis intellectus velut quidam pietatis descendit arbiter, et velut quamdam genitalis alvi vocem eruit ; quia maternus patuit affectus, qui eligeret filium suum vel apud alienam vivere, quam in conspectu matris necari.

XLVII. Sapientiæ igitur fuit latentes distinguere conscientias, ex occultis eruere veritatem ; et velut quadam

[1] 3 Reg. III, 16, et seqq.

machæra, ita spiritus gladio penetrare non solum uteri, sed etiam animæ et mentis viscera : justitiæ quoque, ut quæ suum necaverat, alienum non tolleret; sed vera mater reciperet suum. Denique etiam Scriptura hoc pronuntiavit : « Audivit, inquit, omnis Israël hoc judicium, quod » judicavit rex : et timuerunt a facie regis, eo quod intel» lectus Dei in eo esset, ut faceret justitiam[1]. » Denique et ipse Salomon ita poposcit sapientiam, ut daretur sibi cor prudens audire et judicare cum justitia.

CAPUT IX.

Quamvis individuæ sint justitia atque prudentia, vulgi tamen cardinales virtutes distinguentis ingenio serviendum esse.

XLVIII. Liquet igitur etiam secundum Scripturam divinam, quæ antiquior est, sapientiam sine justitia esse non posse; quia ubi una earum virtutum, ibi utraque est. Daniel quoque quam sapienter alta interrogatione fraudulentæ accusationis deprehendit mendacium, ut calumniatorum sibi responsio non conveniret[3]? Prudentiæ igitur fuit vocis suæ testimonio reos prodere : justitiæ quoque, nocentes supplicio dare, innocentem subducere.

XLIX. Est ergo individuum sapientiæ atque justitiæ contubernium : sed vulgi usu dividitur una quædam forma virtutum, ut temperantia sit in despiciendis voluptatibus : fortitudo spectetur in laboribus et periculis : prudentia in delectu bonorum, sciens commoda et adversa distinguere : justitia quæ sit bona custos juris alieni, et vindex pro-

[1] 3 Reg. III, 28. — [2] Ibid. 9. — [3] Dan. XIII, 34, et seqq.

prietatis, suum cuique conservans. Sit ergo nobis communis opinionis gratia quadripartita hæc facta divisio, ut ab illa subtili disputatione philosophicæ sapientiæ, quæ limandæ veritatis causa quasi ex adyto quodam eruitur, retrahentes pedem, forensem usum ac popularem sensum sequamur. Hac igitur divisione servata, revertamur ad propositum.

CAPUT X.

Salutem justi viri quam prudentis consilio magis committi : eum autem qui justitiam ac prudentiam in se conjunxerit, ab omnibus expeti solere : hujus rei exemplum fuisse tum Salomonem, de quo verba reginæ Sabæ exponuntur; tum Josephum, et Danielem.

L. Prudentissimo cuique causam nostram committimus, et ab eo consilium promptius quam a cæteris poscimus. Præstat tamen fidele justi consilium viri, et sapientissimi ingenio frequenter præponderat. « Utilia enim » vulnera amici, quam aliorum oscula[1]. » Deinde quia justi judicium est, sapientis autem argumentum : in illo censura disceptationis, in hoc calliditas inventionis.

LI. Quod si utrumque connectas, erit magna consiliorum salubritas, quæ ab universis spectatur admiratione sapientiæ et amore justitiæ; ut omnes quærant audire sapientiam ejus viri, in quo utriusque virtutis copula sit : sicut quærebant omnes reges terræ videre faciem Salomonis, et audire sapientiam ejus; ita ut et Saba regina veniret ad eum, et tentaret eum in quæstionibus. « Et ve-

[1] Prov. xxvii, 6.

» nit, et omnia locuta est quæ habebat in corde suo, et » audivit omnem sapientiam Salomonis, nec ullum verbum » præterivit eam[1]. »

LII. Quæ sit ista, quam nihil prætereat, nec sit aliquid quod ei non annuntiaverit verus Salomon, cognosce, o homo, ex his quæ audis loquentem : « Verus est, inquit, » sermo quem audivi in terra mea de sermonibus tuis, et » de prudentia tua, et non credidi his qui dicebant mihi, » donec veni, et viderunt oculi mei : et nunc non est nec » dimidia quidem pars secundum ea quæ annuntiabant » mihi. Apposuisti bona super omnia quæ audivi in terra » mea. Beatæ mulieres tuæ, et beati pueri tui qui assis- » tunt tibi, qui audiunt omnem prudentiam tuam[2]. » Intellige convivium veri Salomonis, et quæ apponuntur in eo convivio, intellige sapienter, et considera in qua terra congregatio nationum audierit famam sapientiæ veræ atque justitiæ, et quibus eum viderit oculis, contemplantibus utique ea quæ non videntur. « Quoniam quæ videntur, » temporalia sunt : quæ autem non videntur, æterna[3]. »

LIII. Quæ sunt beatæ mulieres, nisi illæ de quibus dicitur, quia multæ verbum Dei audiunt et pariunt[4] ? Et alibi : « Quicumque enim verbum Dei fecerit, ipse meus » frater et soror et mater est[5]. » Qui etiam pueri tui beati qui assistunt, nisi Paulus qui dicebat : « Usque in hunc » diem sto protestans minori ac majori[6] ? » Simeon qui expectabat in templo ut videret consolationem Israël[7] ? Quomodo enim dimitti posceret, nisi quia assistens Domino, discedendi habere facultatem non poterat, nisi voluntatem Domini adeptus esset? Exempli causa propositus est nobis Salomon, a quo certatim ut audiretur ejus sapientia, postulabatur.

[1] 3 Reg. x, 2, 3. — [2] Ibid. 6-10. — [3] 2 Cor. iv, 14. — [4] Luc. xi, 28. — [5] Matth. xii, 50. — [6] Act. xxvi, 22. — [7] Luc. ii, 25.

LIV. Joseph quoque nec in carcere feriatus erat, quo minus de rebus incertis consuleretur[1], Cujus consilium Ægypto universæ profuit; ut non sentiret septem annorum sterilitatem, aliosque populos miseræ famis levaret jejunio.

LV. Daniel ex captivis, regalium consultorum arbiter factus, consiliis suis emendavit præsentia, annuntiavit futura[2]. Ex his enim quæ frequenter interpretatus ostenderat veri se esse annuntium, fides ei in omnibus deferebatur.

CAPUT XI.

Tertia conditio quæ ad fidem alicui conciliandam valet, in Moyse, Daniele ac Josepho fulsisse ostenditur.

LVI. Sed etiam tertius locus de his qui admiratione digni æstimarentur, Joseph, Salomonis et Danielis exemplo decursus videtur. Nam quid de Moyse loquar, cujus omnis Israël quotidie consilia præstolabatur, quorum vita fidem faciebat prudentiæ, admirationemque ejus augebat[3]? Quis se non committeret consilio Moysi, cui seniores si qua supra suum intellectum et virtutem esse arbitrarentur, dijudicanda servabant.

LVII. Quis Danielis consilium refugeret, de quo Deus ipse dixit: « Quis Daniele sapientior[4]? » Aut quomodo homines de eorum dubitare mentibus possent, quibus Deus tantam conferebat gratiam? Moysi consilio bella

[1] Gen. XLI, 10, et seqq. — [2] Dan. II, 10, et seqq. — [3] Exod. XVIII, 13, et seqq. — [4] Ezech. XXVIII, 3.

conficiebantur : Moysi meritis de cœlo affluebat alimonia, potus e petra.

LVIII. Quam purus Danielis animus, ut mulceret barbaros mores, mitigaret leones[1] ? Quæ in illo temperantia ? Quanta animi, et corporis continentia? Nec immerito mirabilis factus omnibus, quando (quod vehementer admirantur homines) regalibus fultus amicitiis, aurum non quærebat, nec delatum sibi honorem pluris faciebat quam fidem. Quinetiam periclitari malebat pro lege Domini, quam pro gratia hominis inflecti.

LIX. Nam de sancti Joseph (quem pene præterieram) castimonia et justitia quid dicam; quarum altera illecebras heriles respuit, refutavit præmia[2]: altera mortem contempsit, metum repulit, carcerem præoptavit[3]? Quis hunc privatæ causæ ad consulendum idoneum non judicaret, cujus ferax animus et mens fertilis, temporis sterilitatem quodam consiliorum et cordis ubere fœcundavit.

CAPUT XII.

Neminem ab homine vitiis contaminato consilium poscere; nec rursus a moroso et difficili : sed ab eo cujusmodi exemplar habemus in Scripturis.

LX. Advertimus igitur quod in acquirendis consiliis plurimum adjungat vitæ probitas, virtutum prærogativa, benevolentiæ usus, facilitatis gratia. Quis enim in cœno fontem requirat? Quis e turbida aqua potum petat ? Itaque ubi luxuria est, ubi intemperantia, ubi vitiorum confusio; quis inde sibi aliquid hauriendum existimet? Quis non

[1] Dan. XIV, 39. — [2] Gen. XXXIX, 8, et seqq. — [3] Id. XLI, 25, et seqq.

despiciat morum colluvionem? Quis utilem causæ alienæ judicet, quem videt inutilem vitæ suæ? Quis iterum improbum, malevolum, contumeliosum non fugiat, et ad nocendum paratum? quis non eum omni studio declinet?

LXI. Quis vero quamvis instructum ad consilii opem, difficili tamen accessu, ambiat; in quo sit illud, tanquam si quis aquæ fontem præcludat? Quid enim prodest habere sapientiam, si consilium neges? Si consulendi intercludas copiam, clausisti fontem; ut nec aliis influat, nec tibi prosit.

LXII. Pulchre autem et de illo convenit, qui habens prudentiam, commaculat eam vitiorum sordibus, eo quod aquæ exitum contaminet. Degeneres animos vita arguit[1]. Quomodo enim eum potes judicare consilio superiorem, quem videas inferiorem moribus? Supra me debet esse, cui me committere paro. An vero idoneum eum putabo, qui mihi det consilium, quod non det sibi: et mihi eum vacare credam, qui sibi non vacet: cujus animum voluptates occupent, libido devincat, avaritia subjuget, cupiditas perturbet, quatiat metus? Quomodo hic consilii locus, ubi nullus quieti?

LXIII. Admirandus mihi et suspiciendus consiliarius[2], quem propitius Dominus Patribus dedit, offensus abstulit. Hujus imitator debet esse qui potest consilium dare, et alienam a vitiis custodire prudentiam, quoniam nihil inquinatum in illam incurrit.

[1] Translatum ex illo Virgilii Æneid. IV, 13.

Degeneres animos timor arguit.

— [2] Isaï. III, 3.

CAPUT XIII.

Declarata divinis testimoniis sapientiæ pulchritudine, ad probandam ejus cum virtutibus aliis societatem transit oratio.

LXIV. Quis igitur tanquam vultu speciem præferat pulchritudinis, et belluinis posterioribus ac ferinis unguibus formæ superioris dehonestet gratiam; cum tam admirabilis et præclara forma virtutum sit, et specialiter pulchritudo sapientiæ, sicut series Scripturæ indicat. Est enim hæc speciosior sole, et super omnem stellarum dispositionem luci comparata invenitur prior[1]. Lucem etenim hanc suscipit nox, sapientiam autem non vincit malitia.

LXV. Diximus de ejus pulchritudine, et Scripturæ testimonio comprobavimus; superest ut doceamus Scripturæ autoritate nullum ei contubernium cum vitiis esse, sed individuam cum cæteris virtutibus conjunctionem[2]: cujus spiritus est disertus, sine inquinamento, certus, sanctus, amans bonum, acutus, qui nihil vetet benefacere, benignus, stabilis, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens. Et infra: Sobrietatem docet, et justitiam et virtutem[3].

[1] Sap. VII, 29. — [2] Ibid. 22, et seqq. — [3] Id. VIII, 11.

CAPUT XIV.

Prudentiam cum omnibus virtibus conjunctam esse, maxime vero cum despicientia.

LXVI. Omnia igitur operatur prudentia, cum omnibus bonis habet consortium. Nam quomodo potest utile consilium dare, nisi habeat justitiam, ut induat constantiam, mortem non formidet, nullo terrore, nullo revocetur metu, nulla adulatione a vero deflectendum putet: exilium non refugiat, quæ noverit sapienti patriam mundum esse: egestatem non timeat, quæ nihil deesse sapienti sciat, cui totus mundus divitiarum est? Quid enim præcelsius illo viro, qui auro moveri nesciat, contemptum habeat pecuniarum, et velut ex arce quadam despiciat hominum cupiditates? Quod qui fecerit, hunc homines supra hominem esse arbitrantur: « Quis est, inquit, hic, et » laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita sua[1]. » Quomodo enim non admirandus, qui divitias spernit, quas plerique propriæ prætulerunt?

LXVII. Decet igitur omnes censura frugalitatis, continentiæ auctoritas, et maxime eum qui honore præstet, ne præeminentem virum thesauri possideant sui, et pecuniis serviat, qui præest liberis. Illud magis decet, ut supra thesaurum sit animo, et infra amicum obsequio. Humilitas enim gratiam auget. Hæc plena laudis et digna primario viro, non communem cum Tyriis negotiatoribus, et Galaaditis mercatoribus habere turpis lucri cupidinem, nec omne bonum locare in pecunia, et tanquam mercenario

[1] Eccli. xxxi, 9.

munere quotidianos numerare quæstus, calculari compendia.

CAPUT XV.

De liberalitate. Quibusnam potissimum impartienda : et qua ratione illam tenuioris census homines opera et consiliis exerceant.

LXVIII. Quod si ab his sobrium gerere animum laudabile est, quanto illud præstantius si dilectionem multitudinis liberalitate acquiras, neque superflua circa importunos, neque restricta circa indigentes?

LXIX. Plurima autem genera liberalitatis sunt (69), non solum quotidiano sumptu egentibus, quo vitam sustinere suam possint, disponere ac dispensare alimoniam; verumetiam his qui publice egere verecundantur, consulere ac subvenire, quatenus communis egenorum alimonia non exhauriatur. De eo enim loquor qui præest alicui muneri, ut si officium sacerdotis gerat, aut dispensatoris; ut de his suggerat episcopo, nec reprimat si quem positum in necessitate aliqua cognoverit, aut dejectum opibus ad inopiæ necessitatem redactum : maxime si non effusione adolescentiæ, sed direptione alicujus et amissione patrimonii in eam reciderit injuriam, ut sumptum exercere diurnum non queat.

LXX. Summa etiam liberalitas, captos redimere, eripere ex hostium manibus, subtrahere neci homines, et maxime fœminas turpitudini, reddere parentibus liberos; parentes liberis, cives patriæ restituere. Nota sunt hæc nimis Illyrici vastitate et Thraciæ (70) : quanti ubique vena-

les erant toto captivi orbe, quos si revoces, unius provinciæ numerum explere non possint? Fuerunt tamen qui et quos Ecclesiæ redemerunt, in servitutem revocare vellent, ipsa graviores captivitate, qui inviderent alienam misericordiam. Ipsi si in captivitatem venissent, servirent liberi : si venditi fuissent, servitutis ministerium non recusarent; et volunt alienam libertatem rescindere, qui suam servitutem non possent rescindere, nisi forte pretium recipere emptori placeret : in quo tamen non rescinditur servitus, sed redimitur.

LXXI. Præcipua est igitur liberalitas, redimere captivos, et maxime ab hoste barbaro, qui nihil deferat humanitatis ad misericordiam, nisi quod avaritia reservaverit ad redemptionem : æs alienum subire, si debitor solvendo non sit, atque arctetur ad solutionem, quæ sit jure debita et inopia destituta : enutrire parvulos, pupillos tueri.

LXXII. Sunt etiam qui virgines orbatas parentibus tuendæ pudicitiæ gratia connubio locent, nec solum studio, sed etiam sumptu adjuvent. Est etiam genus illud liberalitatis quod Apostolus docet : « Ut si quis fidelis habet viduas, subministret illis, ut earum alimoniis Ecclesia » non gravetur, ut his quæ vere viduæ sunt, sufficiat[1]. »

LXXIII. Utilis igitur hujusmodi liberalitas, sed non communis omnibus. Sunt enim plerique etiam viri boni, qui tenues sunt censu, contenti quidem exiguo ad sui usum, sed non idonei ad subsidium levandæ paupertatis alienæ; tamen suppetit aliud beneficentiæ genus, quo juvare possint inferiorem. Est enim duplex liberalitas, una quæ subsidio rei adjuvat, id est, usu pecuniæ : altera quæ operum collatione impenditur, multo frequenter splendidior, multoque clarior.

LXXIV. Quanto illustrius Abraham captum armis vic-

[1] 1 Tim. v, 16.

tricibus recepit nepotem, quam si redemisset[1]? Quanto utilius regem Pharaonem sanctus Joseph consilio providentiæ juvit, quam si contulisset pecuniam? Pecunia enim unius civitatis non redemit ubertatem: prospicientia totius Ægypti per quinquennium (71) famem repulit[2].

LXXV. Facile autem pecunia consumitur, consilia exhauriri nesciunt. Hæc usu augentur: pecunia minuitur, et cito deficit, atque ipsam destituit benignitatem; ut quo pluribus largiri volueris, eo pauciores adjuves, et sæpe tibi desit quod aliis conferendum putaveris. Consilii autem operisque collatio, quo in plures diffunditur, eo redundantior manet, et in suum fontem recurrit. In se enim refluit ubertas prudentiæ: et quo pluribus fluxerit, eo exercitius fit omne quod remanet.

CAPUT XVI.

Modum in liberalitate servandum, ne profundatur in indignos quod dignioribus debebatur; non tamen nimis parce ac timide ministrandas eleemosynas: sed imitandum beatum Joseph, cujus prudentia prolixioribus verbis commendatur.

LXXVI. Liquet igitur debere esse liberalitatis modum, ne fiat inutilis largitas. Sobrietas tenenda est, maxime sacerdotibus, ut non pro jactantia, sed pro justitia dispensent. Nusquam enim major aviditas petitionis. Veniunt validi, veniunt nullam causam nisi vagandi habentes, et volunt subsidia evacuare pauperum, exinanire sumptum: nec exiguo contenti, majora quærunt, ambitu vestium

[1] Gen. XIV, 16. — [2] Id. XLI, 33, et seqq.

captantes petitionis suffragium, et natalium simulatione licitantes incrementa quæstuum. His si quis facile deferat fidem, cito exhaurit pauperum alimoniis profutura compendia. Modus largiendi adsit, ut nec illi inanes recedant, neque transcribatur vita pauperum in spolia fraudulentorum. Ea ergo mensura sit, ut neque humanitas deseratur, nec destituatur necessitas.

LXXVII. Plerique simulant debita. Sit veri examen. Exutos se per latrocinia deplorant : aut injuria fidem faciat, aut cognitio personæ, quo propensius juventur. Ab Ecclesia relegatis sumptus impartiendus, si desit eis alendi copia. Itaque qui modum servat, avarus nulli, sed largus omnibus est; non enim solas aures præbere debemus audiendis precantium vocibus, sed etiam oculos considerandis necessitatibus. Plus clamat operatori bono debilitas, quam vox pauperis. Neque vero fieri potest ut non extorqueat amplius importunitas vociferantium : sed non semper impudentiæ locus sit. Videndus est ille, qui te non videt : requirendus ille, qui erubescit videri. Ille etiam clausus in carcere occurrat tibi, ille affectus ægritudine mentem tuam personet, qui aures non potest.

LXXVIII. Quo plus te operari viderit populus, magis diliget. Scio plerosque sacerdotes, quo plus contulerunt, plus abundasse; quoniam quicumque bonum operarium videt, ipsi confert (72) quod ille suo officio dispenset, securus quod ad pauperem sua perveniat misericordia : nemo enim vult, nisi pauperi proficere suam collationem. Nam si quem aut immoderatum aut nimis tenacem dispensatorem viderit, utrumque despiciet : si aut superfluis erogationibus dissipet alieni fructus laboris, aut recondat sacculis. Sicut igitur modus liberalitatis tenendus est, ita etiam calcar plerumque adhibendum videtur. Modus ideo, ut quod benefacis, id quotidie facere possis;

ne subtrahas necessitati, quod indulseris effusioni : calcar propterea, quia melius operatur pecunia in pauperis cibo, quam in divitis sacculo. Cave ne intra loculos tuos includas salutem inopum, et tanquam in tumulis sepelias vitam pauperum.

LXXIX. Potuit donare Joseph totas Ægypti opes, et effundere thesauros regios; noluit tamen de alieno effusus videri : maluit frumenta vendere, quam donare esurientibus; quia si paucis donasset, plurimis defuisset. Eam liberalitatem probavit, quo abundaret omnibus. Patefecit horrea, ut omnes emerent subsidium frumentarium, ne gratis accipiendo, cultus terrarum relinquerent; quoniam qui alieno utitur, suum negligit[1].

LXXX. Itaque primum omnium coacervavit pecunias, deinde instrumenta cætera, ad postremum jura terrarum regi acquisivit, non ut omnes exueret suo, sed fulciret[2]: publicum tributum constitueret, quo sua tutius habere possent. Quod ita fuit gratum omnibus quibus terras ademerat; ut non venditionem sui juris, sed redemptionem salutis putarent. Denique dixerunt : « Sanasti » nos, invenimus gratiam in conspectu Domini nostri[3]. » Nam et de proprietate nihil amiserant, qui jus receperant : et de utilitate nihil perdiderant, qui acquisierant perpetuitatem.

LXXXI. O virum magnum, qui non largitatis superfluæ temporalem captavit gloriam, sed perpetuam commoditatem constituit providentiæ ! Fecit enim ut tributis populi se juvarent suis, nec in tempore necessitatis aliena subsidia desiderarent. Melius enim fuit conferre aliquid de fructibus, quam totum de jure amittere. Quintam portionem collationis statuit, et in providendo perspica-

[1] Gen. XLI, 56, 57. — [2] Id. XLVII, 14, et seqq. — [3] Ibid. 25.

cior, et in tributo liberalior. Denique nunquam postea Ægyptus hujusmodi famem pertulit.

LXXXII. Quam præclare autem collegit futura! Primum, quam argute regalis interpres somnii veritatem expressit? Somnium regis primum hoc fuit[1]. Septem juvencæ ascendebant de flumine, visu decoræ, et pingues corpore, et ad oram pascebantur fluminis. Aliæ quoque vitulæ visu deformes ac jejunæ corpore, post illas juvenca ascendebant de flumine, et juxta eas in ipso riparum thoro pascebantur : et visæ sunt hæ vitulæ tenues atque exiles devorare illas quæ præstabant et forma et gratia. Et somnium secundum hoc fuit : Septem spicæ pingues, electæ et bonæ de terra surgebant : et post eas septem spicæ exiles et vento corruptæ ac marcidæ se subjicere moliebantur : et visum est quod lætas et uberes spicas steriles spicæ et tenues devoraverunt.

LXXXIII. Hoc somnium ita aperuit sanctus Joseph, eo quod septem juvencæ septem anni forent, et septem spicæ similiter septem anni forent, ex fœtu et fructu interpretatus tempora. Fœtus enim juvencæ annum exprimit, et fructus segetis annum consummat integrum. Quæ ideo ascendebant de flumine, quod dies, anni, ac tempora fluminum prætereunt modo, et cursim labuntur. Annos itaque septem priores uberis terræ fertiles ac fœcundos declarat futuros : posteriores autem alios septem annos steriles atque infœcundos, quorum sterilitas absumptura foret ubertatem superiorum. Qua gratia prospiciendum admonuit, ut uberioribus annis congregaretur subsidium frumentarium, quod sustentare posset inopiam futuræ infœcunditatis.

LXXXIV. Quid primum mirer? Ingenium quo in ipsum veritatis descendit cubile : an consilium quo tam gravi

[1] Gen. XLVII 22, et seqq.

atque diuturnæ prospexit necessitati : an vigilantiam atque justitiam ; quarum altera, imposito sibi tanto munere congregavit tam multiplices commeatus : alteraque æqualitatem per omnes servavit? Nam de magnanimitate quid loquar; quod venditus a fratribus in servitutem, non retulit injuriam, sed famem depulit? Quid de suavitate, qua dilecti fratris præsentiam pia fraude quæsivit, quem simulato per elegantiam furto, reum statuit rapinæ, ut obsidem teneret gratiæ[1].

LXXXV. Unde merito ei a patre dicitur : « Filius ampliatus meus Joseph, filius ampliatus meus, zelotes » filius meus adolescentior.... Adjuvit te Deus meus, et » benedixit te benedictione cœli a summo, et benedictione » terræ, terræ habentis omnia, propter benedictiones pa- » tris tui et matris. Prævaluit super benedictiones montium » manentium, et desideria collium æternorum[2]. » Et in » Deuteronomio : « Qui visus es, inquit, in rubo, ut ve- » nias super caput Joseph, et super verticem ipsius. Ho- » norificus inter fratres : primitivus tauri decus ejus, cor- » nua unicornui cornua ipsius. In ipsius cornu gentes venti- » labit simul usque ad extremum terræ. Ipsi decem millia » Ephræm, et ipsi millia Manasses[3]. »

[1] Gen. XLIV, 2, et seqq. — [2] Id. XLIX, 22, et seqq. — [3] Deut. XXXIII, 16, et seqq.

CAPUT XVII.

Quas virtutes in eo quem consulamus, inesse oporteat: et qua ratione iisdem Joseph ac Paulus ornati fuerint?

LXXXVI. Talis itaque debet esse qui consilium alteri det, ut se ipsum formam aliis præbeat ad exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate; ut sit ejus sermo salubris atque irreprehensibilis, consilium utile, vita honesta, sententia decora.

LXXXVII. Talis erat Paulus, qui consilium dabat virginibus, magisterium sacerdotibus, ut primum se ipsum formam nobis præberet ad imitandum[1]. Ideo et humiliari sciebat, sicut scivit et Joseph, qui summo ortus Patriarcharum genere, non dedignatus degenerem servitutem, exhibebat eam obsequiis, illustrabat virtutibus. Scivit humiliari, qui et venditorem et emptorem passus est, et dominum appellabat eum. Audi humiliantem se: « Si do» minus meus propter me nihil scit in domo sua, et omnia » quæcumque habet, dedit in manus meas, neque sub» tractum est a me quidquam præter te, quia uxor illius » es; quomodo faciam verbum malum hoc, et peccabo » coram Domino[2]? » Plena vox humilitatis, plena castimoniæ: humilitatis, quia Domino deferebat; honorificentiæ, quia referebat gratiam: plena quoque castimoniæ, quia turpi flagitio contaminari, grave peccatum putabat.

LXXXVIII. Talis igitur debet esse consiliarius, qui nihil nebulosum habeat, nihil fallax, nihil simulatum,

[1] I Cor. VII, 25, et seqq, et Tit. II, 7. — [2] Gen. XXXIX, 8, et seqq.

quod vitam ejus ac mores refellat, nihil improbum ac malevolum, quod avertat consulentes. Alia sunt enim quæ fugiuntur, alia quæ contemnuntur. Fugimus ea quæ possunt nocere, quæ malitiose possunt in noxam serpere; ut si is qui consulitur, dubia sit fide, et pecuniæ avidus, ut possit pretio mutari : si injuriosus, hic fugitur ac declinatur. Qui vero voluptuarius, intemperans, etsi alienus a fraude; tamen avarus et cupidior lucri turpis, hic contemnitur. Quod enim specimen industriæ, quem fructum laboris edere potest, quam recipere animo curam ac sollicitudinem, qui se torpori dederit atque ignaviæ?

LXXXIX. Ideo boni vir consilii dicit : «Ego enim di»dici, in quibus sum, sufficiens esse[1]:» Sciebat enim omnium malorum radicem esse avaritiam[2], et ideo suo contentus erat, alienum non requirebat. Satis mihi est, inquit, quod habeo, sive parum, sive plurimum habeam, mihi plurimum est. Expressius aliquid dicendum videtur. Signato verbo usus est : Sufficit mihi, inquit, in quo sum; id est, nec deest, nec superfluit. Non deest, quia nihil quæro amplius : non superfluit, quia non solum mihi habeo, sed pluribus. Hoc de pecunia.

XC. Cæterum de omnibus dici potest quia sufficiebant illi præsentia, hoc est, non honorem majorem, non obsequia uberiora desiderabat, non gloriæ immodicæ cupidus, aut gratiam indebite quærebat : sed debiti finem certaminis, patiens laboris, securus meriti præstolabatur : «Scio, inquit, et humiliari[3].» Non ergo indocta humilitas, sed quæ habeat sui modestiam et scientiam, laudi datur. Est enim humilitas formidinis, est imperitiæ atque ignorantiæ; et ideo Scriptura ait : «Et humiles spiritu »salvabit[4].» Præclare ergo dixit : «Scio et humiliari,» id

[1] Philip. IV, 11. — [2] I Tim. VI, 10. — [3] Philip. IV, 12. — [4] Psal. XXXIII, 19.

est, quo in loco, qua moderatione, quo fine, in quo officio, in quo munere. Nescivit Pharisæus humiliari, ideo dejectus est : scivit Publicanus, ideo justificatus est.

XCI. Sciebat et abundare Paulus, quia animum habebat divitem; etsi thesaurum divitis non habebat[1]. Sciebat abundare, qui non quærebat datum in pecunia, sed requirebat fructum in gratia. Possumus et sic intelligere, quia sciebat abundare, qui poterat dicere : « Os nostrum patet » ad vos, o Corinthii; cor nostrum dilatatum est[2]. »

XCII. In omnibus erat imbutus, et saturari et esurire. Beatus qui sciebat saturari in Christo. Non ergo illa corporalis sed spiritualis est satietas, quam operatur scientia. Et merito scientia opus est; « Quia non in pane solo vivit homo, sed in omni verbo Dei[3]. » Ergo qui sic sciebat saturari et sic esurire, sciebat ut semper nova quæreret, esuriret Deum, sitiret in Dominum[4]. Sciebat esurire, qui sciebat quia esurientes manducabunt : sciebat et poterat abundare[5], qui nihil habebat, et possidebat omnia.

CAPUT XVIII.

Quantum iniqui consiliarii damni afferant, exemplo decem tribuum a rege Roboam desciscentium sat intelligi.

XCIII. Egregie itaque viros alicui præsidentes muneri commendat justitia : contra iniquitas destituit atque impugnat. Exemplo nobis est Scriptura quæ dicit quia cum populus Israël post mortem Salomonis rogasset filium

[1] Luc. xviii, 11, et seqq. — [2] 2 Cor. vi, 11. — [3] Deut. viii, 3. — [4] Matth. v, 6. — [5] 2 Cor. vi, 10.

ejus Roboam[1], ut relevaret cervices eorum a servitute dura, et paterni imperii temperaret austeritatem, illum spreto senili consilio de suggestione adolescentium responsum dedisse hujusmodi, quia et onus adjiceret super patrium jugum, et leviora gravioribus suppliciis mutaret.

XCIV. Quo responso exasperati responderunt populi : «Non est nobis portio cum David, neque hæreditas in »filiis Jesse. Revertere unusquisque in tabernacula tua, »Israël[1]; » quoniam hic homo neque in principem, neque in ducem erit nobis. Itaque desertus a populo ac destitutus, vix duarum tribuum propter David meritum habere potuit societatem.

CAPUT XIX.

Justitia et benevolentia et affabilitate plurimos conciliari : sed hanc sinceram esse debere.

XCV. Claret ergo quoniam et æquitas imperia confirmet, et injustitia dissolvat. Nam quomodo potest malitia regnum possidere, quæ ne unam quidem privatam potest regere familiam? Summa igitur benignitate opus est, ut non solum publica gubernacula, sed etiam privata jura tueamur. Plurimum juvat benevolentia, quæ omnes studet beneficiis amplecti, devincire officiis, oppignerare gratia.

XCVI. Affabilitatem quoque sermonis diximus ad conciliandam gratiam valere plurimum. Sed hanc volumus esse sinceram ac sobriam sine ulla adulatione, ne simpli-

[1] 3 Reg. xii, 4, et seqq. — [1] Ibid. 16.

citatem ac puritatem alloquii dedeceat sermonis adulatio; forma enim esse debemus cæteris non solum in opere, sed etiam in sermone, in castitate ac fide. Quales haberi volumus, tales simus: et qualem affectum habemus, talem aperiamus. Neque dicamus in corde nostro verbum iniquum, quod abscondi putemus silentio; quia audit in occulto dicta, qui occulta fecit: et cognoscit secreta viscerum, qui sensum visceribus infudit. Ergo tanquam sub oculis constituti judicis, quidquid gerimus, in luce positum putemus, ut omnibus manifestetur.

CAPUT XX.

Omnibus multum prodesse honorum familiaritatem, maxime vero adolescentibus: hoc Jesu Nave ac Moysi, aliisque exemplis probari: quibus subjicitur qui ætate sint dispares, virtute interdum pares esse, ut Petrus ac Joannes patefaciunt.

XCVII. Plurimum itaque prodest unicuique bonis jungi. Adolescentibus quoque utile, ut claros et sapientes viros sequantur; quoniam qui congreditur sapientibus, sapiens est: qui autem cohæret imprudentibus, imprudens agnoscitur. Et ad instructionem itaque plurimum proficit, et ad probitatis testimonium. Ostendunt enim adolescentes eorum se imitatores esse, quibus adhærent; et ea convalescit opinio, quod ab his vivendi acceperint similitudinem, cum quibus conversandi hauserint cupiditatem.

XCVIII. Inde tantus Jesus Nave, quod eum non solum erudivit ad Legis scientiam Moysi copula, verumetiam

sanctificavit ad gratiam[1]. Denique cum in ejus tabernaculo divina refulgere præsentia videretur majestas Domini, solus erat in tabernaculo Jesus Nave. Moyses cum Deo loquebatur, Jesus pariter nube sacra tegebatur. Presbyteri et populus deorsum stabant, Jesus cum Moyse ad accipiendam Legem ascendebat[2]. Omnis populus intra castra erat, Jesus extra castra in tabernaculo testimonii. Cum columna nubis descenderet, et loqueretur cum Moyse, quasi fidus astabat minister : nec exibat de tabernaculo juvenis, cum seniores longe positi divina trepidarent miracula.

XCIX. Ubique igitur inter admiranda opera et reverenda secreta sancto Moysi individuus adhærebat. Unde factum est ut qui fuerat socius conversationis, fieret successor potestatis. Merito vir hujusmodi evasit[3], ut sisteret fluminum cursus, diceret : Stet sol, et staret sol; quasi ejus spectator victoriæ noctem differret, diem produceret[4]. Quid (quod Moysi negatum est) solus eligeretur, ut populum introduceret in terram repromissionis. Magnus vir fidei miraculis, magnus triumphis. Illius augustiora opera, hujus prosperiora. Uterque igitur divina subnixus gratia, ultra humanam processit conditionem : ille mari, hic cœlo imperavit[5].

C. Pulchra itaque copula seniorum atque adolescentium. Alii testimonio, alii solatio sunt : alii magisterio, alii delectationi. Omitto quod Abrahæ adhæsit Lot adolescentulus etiam proficiscenti[6]; ne forte hoc propinquitatis magis fuisse existimetur, et necessariæ potius quam voluntariæ adjunctionis. Quid Eliam atque Eliseum loquamur[7]? Licet non expresse Eliseum juvenem Scriptura significaverit; advertimus tamen et colligimus juniorem

[1] Exod. XXIV, 13. — [2] Id. XXXIII, 11. — [3] Deut. XXXIV, 9. — [4] Josuë. X, 12, 13. — [5] Exod. XIV, 21. — [6] Gen. XII, 4. — [7] 3 Reg. XIX, 21.

fuisse. In Actibus Apostolorum Barnabas Marcum assumpsit, Paulus Silam, Paulus Timotheum, Paulus Titum[1].

CI. Sed illis superioribus videmus divisa officia, ut seniores consilio prævalerent, juniores ministerio. Plerumque etiam virtutibus pares, dispares ætatibus, sui delectantur copula, sicut delectabantur Petrus et Joannes. Nam adolescentem legimus in Evangelio Joannem et sua voce, licet meritis et sapientia nulli fuerit seniorum secundus; erat enim in eo senectus venerabilis morum et cana prudentia. Vita enim immaculata bonæ senectutis stipendium est.

CAPUT XXI.

Plurimum valere ad commendationem, si defendas infirmos, aut peregrinos suscipias, similiave officia exhibeas, et hoc maxime viris probatis. Ubi injecta avaritiæ vituperatione, potissimum prodigalitas in sacerdotibus improbatur.

CII. ADJUVAT hoc quoque ad profectum bonæ existimationis si de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum sine perturbatione fieri potest; ne videamur jactantiæ magis causa facere, quam misericordiæ, et graviora inferre vulnera, dum levioribus mederi desideramus. Jam si oppressum opibus potentis, et factione magis quam sceleris sui pretio gravatum liberaveris, egregiæ convalescit opinionis testimonium.

CIII. Commendat plerosque etiam hospitalitas. Est

[1] Act. xii, et alibi.

enim plublica species humanitatis, ut peregrinus hospitio non egeat, suscipiatur officiose, pateat advenienti janua. Valde id decorum totius est orbis existimatione, peregrinos cum honore suscipi, non deesse mensæ hospitalitatis gratiam, occurrere officiis liberalitatis, explorare adventus hospitum.

CIV. Quod Abrahæ laudi est datum, qui ante januam suam speculabatur, ne forte præteriret peregrinus aliquis : et diligenter prætendebat excubias, ut occurreret, ut præveniret, ut rogaret ne transiret hospes, dicens : « Domine, si inveni gratiam ante te, ne præterieris puerum » tuum[1]. » Et ideo pro hospitalitatis mercede fructum posteritatis recepit.

CV. Lot quoque nepos ejus non solum genere, sed etiam virtute proximus, propter hospitalitatis affectum Sodomitana a se suisque supplicia detorsit[2].

CVI. Decet igitur hospitalem esse, benignum, justum, non alieni cupidum; imo de suo jure cedentem potius aliqua, si fuerit lacessitus, quam aliena jura pulsantem, fugitantem litium, abhorrentem a jurgiis, redimentem concordiam et tranquillitatis gratiam. Siquidem de suo jure virum bonum aliquid relaxare, non solum liberalitatis, sed plerumque etiam commoditatis est. Primum dispendio litis carere, non mediocre est lucrum : deinde accedit ad fructum quod augetur amicitia, ex qua oriuntur plurimæ commoditates, quæ contemnenti aliqua in tempore, postea fructuosæ erunt.

CVII. In officiis autem hospitalibus, omnibus quidem humanitas impartienda est : justis autem uberior deferenda honorificentia : « Quicumque enim justum receperit in » nomine justi, mercedem justi accipiet, » ut Dominus pronuntiavit[3]. Tanta autem est apud Deum hospitalitatis gra-

[1] Gen. XVIII, 1, et seqq. — [2] Id. XIX, 1, et seqq. — [3] Matth. X, 41, 42.

tia, ut ne potus quidem aquæ frigidæ a præmiis remunerationis immunis sit. Vides quia Abraham Deum recepit hospitio, dum hospites quærit[1]? Vides quia Lot Angelos recepit[2]? Unde scis ne et tu cum suscipis hominem, suscipias Christum? Licet in hospite sit Christus; quia Christus in paupere est, sicut ipse ait : « In carcere eram, et » venistis ad me : nudus eram, et operuistis me[3]. »

CVIII. Suave est igitur non pecuniæ, sed gratiæ studere. Verum hoc malum jamdudum humanis influxit mentibus, ut pecunia honori sit, et animi hominum divitiarum admiratione capiantur. Inde se immersit avaritia, veluti quædam bonorum ariditas officiorum; ut homines damnum putent, quidquid præter morem impenditur. Sed etiam in hoc adversus avaritiam, ne quod afferre possit impedimentum, prospexit Scriptura venerabilis, dicens : « Quia melior est hospitalitas cum oleribus[4]. » Et infra : « Melior est panis in suavitate cum pace[5]. » Non enim prodigos nos docet esse Scriptura, sed liberales.

CIX. Largitatis enim duo sunt genera (73) : unum liberalitatis, alterum prodigæ effusionis. Liberale est hospitio recipere, nudum vestire, redimere captivos, non habentes sumptu juvare : prodigum est, sumptuosis effluescere conviviis, et vino plurimo; unde legisti : « Prodigum est » vinum, et contumeliosa ebrietas[6]. » Prodigum est, popularis favoris gratia exinanire proprias opes : quod faciunt qui ludis circensibus, vel etiam theatralibus, et muneribus gladiatoriis, vel etiam venationibus patrimonium dilapidant suum, ut vincant superiorum celebritates; cum totum illud sit inane, quod agunt. Quandoquidem etiam bonorum operum sumptibus immoderatum esse non deceat.

[1] Gen. XVIII, 1. — [2] Id. XIX, 3. — [3] Matth. XXV, 36. — [4] Prov. XV, 17. — [5] Id. XVII, 1. — [6] Id. XX, 1.

CX. Pulchra liberalitas erga ipsos quoque pauperes mensuram tenere, ut abundes pluribus : non conciliandi favoris gratia ultra modum fluere. Quidquid ex affectu puro ac sincero promitur, hoc est decorum : non superfluas ædificationes aggredi, nec prætermittere necessarias.

CXI. Et maxime sacerdoti hoc convenit, ornare Dei templum decore congruo, ut etiam hoc cultu aula Domini resplendeat : impensas misericordiæ convenientes frequentare : quantum oporteat largiri peregrinis, non superflua, sed competentia : non redundantia, sed congrua humanitati ; ne sumptu pauperum alienam sibi quærat gratiam, nec restrictiorem erga clericos aut indulgentiorem se præbeat. Alterum enim inhumanum, alterum prodigum ; si aut sumptus desit necessitati eorum quos a sordidis negotiationis aucupiis retrahere debeas : aut voluptati superfluat.

CAPUT XXII.

Modum inter nimiam remissionem ac severitatem esse statuendum ; eos enim qui affectata remissione in aliorum animos irrepere moliuntur, solidum ac duraturum nihil consequi : quod Abessalonis exemplum satis ostendit.

CXII. Quinetiam verborum ipsorum et præceptorum esse mensuram convenit ; ne aut nimia remissio videatur, aut nimia severitas. Plerique enim remissiores malunt esse, ut videantur boni esse : sed nihil simulatum et fictum veræ virtutis esse certum est ; quinetiam diuturnum

esse non solet. In principio vernat, in processu tanquam flosculus dissipatur et solvitur : quod autem verum ac sincerum, alta radice fundatur.

CXIII. Et ut exemplis assertiones nostras probemus, quoniam quæ simulata sunt, diuturna esse non possunt, sed tanquam ad tempus virentia cito decidunt, ex ea familia ex qua nobis plurima ad virtutis profectum exempla accersivimus, unum simulationis et fraudis proferamus testimonium.

CXIV. Abessalon erat David regis filius, decore insignis[1], egregius forma, præstans juventa; ita ut vir talis in Israël non reperiretur, a vestigio pedis usque ad verticem immaculatus. Is fecit sibi currus et equos, et viros quinquaginta, qui præcurrerent ante eum. Surgebat diluculo, et stabat ante portam in via : et si quem advertisset regis judicia quærentem, accedebat ad eum, dicens : Ex qua civitate es tu? Respondebat ille : Ex una tribu sum de tribubus Israël, servus tuus. Referebat Abessalon : Verba tua bona sunt et directa, et qui te audiat non est tibi datus a rege. Quis constituet me judicem, et quisquis ad me veniet, cuicumque fuerit judicium necessarium, justificabo illum? Talibus delinibat singulos sermonibus. Et cum accederent adorare eum, extendens manus suas, apprehendebat atque osculabatur eos. Sic convertit in se corda omnium, dum blanditiæ hujusmodi intimorum tangunt viscerum sensum.

CXV. Sed delicati isti et ambitiosi elegerunt honorabilia et grata ad tempus et jucunda : ubi parva processit dilatio, quam prudens omnium Propheta paulisper cedendo interponendam putavit, non potuerunt tolerare ac sustinere. Denique non dubitans de victoria David, commendabat filium dimicaturis[2], ut ei parcerent. Ideoque nec

[1] 2 Reg. xv, 1, et seqq. — [2] 2 Reg. xviii, 5.

prælio interesse maluit; ne vel referre arma, parricidæ licet, videretur, sed tamen filio.

CXVI. Liquet igitur ea esse perpetua ac solida, quæ vera sunt, et quæ sincere potius quam dolo congregantur : ea vero quæ simulatione atque assentatione parata sunt, non posse diu perseverare.

CAPUT XXIII.

Eorum qui vel pecunia vel ambitu redempti fuerint, fluxam fidem esse.

CXVII. Quis igitur vel illos qui pecunia ad obedientiam rediduntur, vel eos qui assentatione invitantur, fidos sibi arbitretur? Nam et illi frequenter se vendere volunt, et isti imperia dura ferre non possunt. Levi assentatiuncula facile capiuntur : si perstrinxeris verbo, immurmurant, deserunt, infesti abeunt, indignantes relinquunt, imperare malunt, quam obedire : quasi obnoxios beneficio, subjectos sibi debere esse existimant, quos præpositos sibi habere debeant.

CXVIII. Quis igitur sibi fideles putet, quos vel pecunia vel adulatione sibi obligandos crediderit? Nam et ille qui pecuniam acceperit, vilem se et despectum judicat, nisi sæpe redimatur? Itaque frequenter expectat pretium suum : et ille qui obsecratione ambitus videtur, vult semper se rogari.

CAPUT XXIV.

Bonis artibus ad honores nitendum, maxime Ecclesiasticos : adeptum vero munus moderate ac sapienter administrandum. Nec inferiores ordines simulatis virtutibus episcopo derogare, nec item episcopum cleri invidum esse debere : sed justum in omnibus, atque comprimis in judicando.

CXIX. Ergo bonis actibus et sincero proposito nitendum ad honorem arbitror, et maxime Ecclesiasticum ; ut neque resupina arrogantia, vel remissa negligentia sit : neque turpis affectatio, et indecora ambitio. Ad omnia abundat animi directa simplicitas, satisque se ipsa commendat.

CXX. In ipso vero munere neque severitatem esse duram convenit, nec nimiam remissionem ; ne aut potestatem exercere, aut susceptum officium nequaquam implere videamur.

CXXI. Enitendum quoque ut beneficiis atque officiis obligemus plurimos, et collatam reservemus gratiam ; ne jure beneficii fiant immemores, qui se graviter læsos dolent. Sæpe enim usuvenit ut quos gratia foveris, vel aliquo superiore cumulaveris gradu, avertas, si indigne aliquem eis præponendum judices. Sed et sacerdotem beneficiis suis vel judiciis favere convenit, ut æquitatem custodiat, et presbytero vel ministro deferre, ut parenti.

CXXII. Neque hos quia semel probati sunt, arrogantes esse oportet ; sed magis tanquam memores gratiæ, humilitatem tenere : neque offendi sacerdotem, si aut presby-

ter, aut minister, aut quisquam de clero, aut misericordia, aut jejunio, aut integritate, aut doctrina et lectione existimationem accumulet suam. Gratia enim Ecclesiæ laus doctoris est. Bonum, opus alicujus prædicari, ita tamen si nullo studio fiat jactantiæ. Laudent enim unum quemque proximorum labia, et non os suum : et commendent opera, non studia sua.

CXXIII. Cæterum si quis non obediat episcopo (74), extollere atque exaltare sese desideret, obumbrare merita episcopi simulata affectatione doctrinæ, aut humilitatis, aut misericordiæ, is a vero devius superbit; quoniam veritatis ea est regula, ut nihil facias commendandi tui causa, quo minor alius fiat : neque si quid boni habeas, id ad deformationem alterius et vituperationem exerceas.

CXXIV. Ne defendas improbum, et sancta indigno committenda arbitreris : neque iterum urgeas et impugnes, cujus crimen non deprehenderis. Nam cum in omnibus injustitia cito offendat, tum maxime in Ecclesia, ubi æquitatem esse oportet, ubi æqualitatem haberi decet; ut nihil sibi potentior plus vindicet, nihil plus usurpet ditior. Sive enim pauper, sive dives, in Christo unum sunt. Nihil sanctior plus sibi arroget; ipsum enim par est esse humiliorem.

CXXV. Sed nec personam alterius accipiamus in judicio : gratia absit, causæ merita decernant. Nihil sit opinionem, imo fidem gravat, quam si in judicando potentiori dones causam inferioris : vel pauperem innocentem arguas, divitem excuses reum culpæ. Pronum quidem est genus hominum favere honoratioribus, ne læsos sese putent, ne victi doleant. Sed primum si offensam vereris, non recipias judicium (75) : si sacerdos es, aut si quisquam alius, non lacessas. Licet tibi silere in negotio duntaxat pecuniario; quanquam sit constantiæ adesse æquitati. In

causa autem Dei, ubi communionis periculum est, etiam dissimulare peccatum est non leve.

CAPUT XXV.

Beneficia in pauperes potius conferenda quam in divites; hos enim aut quæsitam a se beneficii vicem putare, aut indignari quod videantur hinc facti debitores: pauperes vero et debitorem pro se Deum ipsum constituere, et libenter accepta beneficia confiteri. Quibus additur ad pecuniæ contemptum adhortatio.

CXXVI. Quid autem et tibi prodest favere diviti? An quia citius amantem remuneratur? His enim favemus frequentius, a quibus referendæ vicem speramus gratiæ. Sed eo magis infirmo et inopi nos studere convenit; quia pro eo qui non habet, remunerationem speramus a Domino Jesu[1]: qui sub specie convivii generalem virtutum edidit formam; ut his potius nostra conferamus beneficia, qui nobis ea non possunt repræsentare, docens ad convivium atque epulas non eos qui divites sunt, sed pauperes invitandos. Divites enim rogari videntur, ut ipsi quoque nobis reddant convivium: pauperes, quia non habent quod restituant, cum acceperint, remuneratorem nobis faciunt Dominum, qui se pro paupere obligandum obtulit.

CXXVII. Ad ipsum quoque sæculi usum collatio beneficii facta in pauperes magis quam in locupletes plus juvat; quia dives dedignatur beneficium, et pudet eum debitorem esse gratiæ. Quinetiam id quod collatum est sibi, meritis suis arrogat, quod velut debitum acceperit,

[1] Luc. XIV, 12, 13.

vel ideo datum sit eo quod is qui dedit, reddendum sibi a divite uberius existimaverit. Ita in accipiendo beneficio, eo ipso quod acceperint divites, dedisse se magis quam accepisse existimant : pauper vero etsi non habet unde reddat pecuniam, refert gratiam. In quo certum est quod plus reddat, quam acceperit; pecunia enim nummo solvitur, gratia nunquam exinanitur. Reddendo vacuatur pecunia : gratia autem et habendo solvitur, et solvendo retinetur. Deinde quod dives refugit, pauper fatetur quod sit obligatus debito, sibique subventum, non honori suo delatum putat : donatos sibi arbitratur filios, vitam redditam, servatam familiam. Quanto igitur melius apud bonos, quam apud ingratos locare beneficium?

CXXVIII. Unde Dominus ad Discipulos ait : « Nolite » possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam[1]; » qua velut falce, pullulantem in pectoribus humanis succidit avaritiam. Petrus quoque claudo, qui ex utero matris suæ portabatur, ait : « Argentum et aurum non habeo ; » sed quod habeo do tibi. In nomine Jesu Christi Nazareni » surge et ambula[2]. » Itaque pecuniam non dedit, sanitatem dedit. Quanto melius est salutem habere sine pecunia, quam pecuniam sine salute. Surrexit claudus, quod non sperabat : pecuniam non accepit, quam sperabat. Sed hæc vix in Sanctis Domini reperiuntur, ut divitiæ contemptui sint.

[1] Matth. x, 9. — [2] Act. III, 6.

CAPUT XXVI.

Quam vetus malum sit avaritia, multis Veteris Testamenti exemplis clarum esse; hincque præterea patere quam inanis sit pecuniarum possessio.

CXXIX. Ceterum ita incubuerunt mores hominum admiratione divitiarum, ut nemo nisi dives honore dignus putetur. Neque hic recens usus : sed jamdudum, quod pejus est, inolevit hoc vitium humanis mentibus. Siquidem cum Hiericho magna civitas tubarum sacerdotalium sono corruisset, et Jesus Nave potiretur victoria, cognovit infirmatam esse virtutem populi per avaritiam atque auri cupiditatem. Nam cum de spoliis urbis incensæ sustulisset Achar vestem auream, et ducenta argenti didrachmata, et linguam auream, oblatus Domino negare non potuit, sed prodidit furtum [1].

CXXX. Vetus igitur et antiqua avaritia est, quæ cum ipsius divinæ legis cœpit oraculis, imo propter ipsam reprimendam lex delata est [2]. Propter avaritiam Balach putavit Balaam præmiis posse tentari, ut malediceret populum patrum [3] : et vicisset avaritia, nisi Dominus a maledicto eum abstinere jussisset. Propter avaritiam præcipitatus Achar, in exitium deduxerat totam plebem parentum. Itaque Jesus Nave, qui potuit solem statuere, ne procederet, avaritiam hominum non potuit sistere, ne serperet [4]. Ad vocem ejus sol stetit, avaritia non stetit. Sole

[1] Josuë. VII, 19, et seqq. — [2] Exod. XX, 16. — [3] Num. XXII, 7, et seqq. — [4] Josuë. X, 12, 13.

itaque stante, confecit Jesus triumphum : avaritia autem procedente, pene amisit victoriam.

CXXXI. Quid fortissimum omnium Samson, nonne Dalilæ mulieris avaritia decepit? Itaque ille qui rugientem leonem manibus discerpsit suis, qui vinctus et alienigenis traditus, sine ullo adjutore solus dissolutis vinculis, mille ex his peremit viros : qui funes intextis nervis velut mollia sparti fila disrupit; is super genua mulieris inflexa cervice truncatus, invicti crinis ornatum, prærogativam suæ virtutis amisit. Influxit pecunia in gremium mulieris, et a viro discessit gratia[1].

CXXXII. Feralis igitur avaritia, illecebrosa pecunia, quæ habentes contaminat, non habentes non juvat. Esto tamen ut aliquando adjuvet pecunia, inferiorem tamen et ipsam desiderantem. Quid ad eum qui non desiderat, qui non requirit, qui auxilio ejus non indiget, studio non flectitur? Quid ad alios, si sit ille copiosior qui habet? Numquid idcirco honestior; quia habet quo honestas plerumque amittitur, quia habet quod custodiat magis, quam quod possideat? Illud enim possidemus quo utimur : quod autem ultra usum est, non utique habet possessionis fructum, sed custodiæ periculum.

[1] Judic. XVI, 5, et seqq.

CAPUT XXVII.

In pecuniæ contemptu inesse formam justitiæ : quam virtutem nec non alias nonnullas sectari debent tam clerici quam antistites ; ubi potissimum de non ferenda præcipitanter excommunicatione.

CXXXIII. Ad summam novimus quod pecuniæ contemptus justitiæ forma sit ; et ideo avaritiam declinare debemus, et omni studio intendere, ne quid faciamus unquam adversus justitiam, sed in omnibus gestis et operibus custodiamus eam.

CXXXIV. Si volumus commendare nos Deo, charitatem habeamus, unanimes simus, humilitatem sequamur, alterutrum existimantes superiorem sibi. Hæc est enim humilitas, si nihil sibi quis arroget, et inferiorem se esse existimet. Episcopus ut membris suis utatur clericis, et maxime ministris qui sunt vere filii : quem cuique viderit aptum muneri, ei deputet.

CXXXV. Cum dolore amputatur etiam quæ putruit pars corporis, et diu tractatur, si potest sanari medicamentis : si non potest, tunc a medico bono absciditur. Sic episcopi affectus boni est, ut optet sanare infirmos, serpentia auferre ulcera, adurere aliqua, non abscidere : postremo quod sanari non potest, cum dolore abscidere. Unde pulcherrimum illud præceptum magis eminet, ut cogitemus non quæ nostra sunt, sed quæ aliorum [1]. Hoc enim modo nihil erit, quod vel irati nostro indulgeamus affectui, vel faventes nostræ plus justo tribuamus aliquid voluntati.

[1] Philip. II, 4.

CAPUT XXVIII.

Misericordiam etiam cum invidia propria largius exercendam : ad quod refertur memorabilis vasorum sacrorum in captivorum redemptionem ab Ambrosio fractorum historia, et pulcherrima de auri et argenti quæ Ecclesia possidet, legitimo usu præcipiuntur. Hinc postquam ex facto sancti Laurentii quinam veri sint Ecclesiæ thesauri ostensum est, regulæ in conflandis atque impendendis vasis initiatis servandæ proponuntur.

CXXXVI. Hoc maximum incentivum misericordiæ, ut compatiamur alienis calamitatibus, necessitates aliorum, quantum possumus, juvemus; et plus interdum quam possumus. Melius est enim pro misericordia causas præstare, vel invidiam perpeti, quam prætendere inclementiam; ut nos aliquando in invidiam incidimus, quod confregerimus vasa mystica (76), ut captivos redimeremus, quod Arrianis displicere potuerat; nec tam factum displiceret, quam ut esset quod in nobis reprehenderetur. Quis autem est tam durus, immitis, ferreus, cui displiceat quod homo redimitur a morte, fœmina ab impuritatibus barbarorum, quæ graviores morte sunt : adolescentulæ, vel pueruli, vel infantes ab idolorum contagiis, quibus mortis metu inquinabantur?

CXXXVII. Quam causam nos etsi non sine ratione aliqua gessimus; tamen ita in populo prosecuti sumus, ut confiteremur, multoque fuisse commodius astrueremus,

ut animas Domino quam aurum servaremus. Qui enim sine auro misit Apostolos, Ecclesias sine auro congregavit. Aurum Ecclesia habet, non ut servet : sed ut eroget, et subveniat in necessitatibus[1]. Quid opus est custodire quod nihil adjuvat? An ignoramus quantum auri atque argenti de templo Domini Assyrii sustulerint[2]? Nonne melius conflant sacerdotes propter alimoniam pauperum, si alia subsidia desint, quam ut sacrilegus contaminata asportet hostis? Nonne dicturus est Dominus : Cur passus es tot inopes fame mori? Et certe habebas aurum, ministrasses alimoniam? Cur tot captivi deducti in commercio sunt, nec redempti, ab hoste occisi sunt? Melius fuerat ut vasa viventium servares, quam metallorum.

CXXXVIII. His non posset responsum referri. Quid enim diceres : Timui ne templo Dei ornatus deesset? Responderet : Aurum sacramenta non quærunt : neque auro placent, quæ auro non emuntur. Ornatus sacramentorum redemptio captivorum est. Vere illa sunt vasa pretiosa, quæ redimunt animas a morte. Ille verus thesaurus est Domini, qui operatur quod sanguis ejus operatus est. Tunc vas Dominici sanguinis agnoscitur, cum in utroque viderit redemptionem ; ut calix ab hoste redimat, quos sanguis a peccato redimit. Quam pulchrum, ut cum agmina captivorum ab Ecclesia redimuntur, dicatur : Hos Christus redemit. Ecce aurum quod probari potest, ecce aurum utile, ecce aurum Christi quod a morte liberat, ecce aurum quo redimitur pudicitia, servatur castitas.

CXXXIX. Hos ergo malui vobis liberos tradere, quam aurum reservare. Hic numerus captivorum, hic ordo præstantior est, quam species poculorum. Huic muneri proficere debuit aurum Redemptoris, ut redimeret periclitantes. Agnosco infusum auro sanguinem Christi non solum

[1] Matth. x, 9. — [2] 4 Reg. xxiv, 13.

irrutilasse, verumetiam divinæ operationis impressisse virtutem redemptionis munere.

CXL. Tale aurum sanctus martyr Laurentius Domino reservavit, a quo cum quærerentur thesauri Ecclesiæ, promisit se demonstraturum. Sequenti die pauperes duxit. Interrogatus ubi essent thesauri quos promiserat, ostendit pauperes, dicens : Hi sunt thesauri Ecclesiæ. Et vere thesauri, in quibus Christus est, in quibus fides est. Denique Apostolus ait : «Habemus thesaurum in vasis fictilibus[1].» Quos meliores thesauros habet Christus quam eos in quibus se esse dixit ? Sic enim scriptum est : «Esurivi, et dedistis mihi manducare : sitivi, et dedistis mihi bibere : hospes eram, et collegistis me[2].» Et infra : «Quod enim uni horum fecistis, mihi fecistis[3].» Quos meliores Jesus habet thesauros, quam eos in quibus amat videri?

CXLI. Hos thesauros demonstravit Laurentius, et vicit, quod eos nec persecutor potuit auferre. Itaque Joachim qui aurum in obsidione servabat, nec dispensabat alimoniæ comparandæ[4]; et aurum vidit eripi, et se in captivitatem deduci. Laurentius qui aurum Ecclesiæ maluit erogare pauperibus, quam persecutori reservare, pro singulari suæ interpretationis vivacitate sacram martyrii accepit coronam. Numquid dictum est sancto Laurentio : Non debuisti erogare thesauros Ecclesiæ, vasa sacramentorum vendere ?

CXLII. Opus est ut quis fide sincera et perspicaci providentia munus hoc impleat. Sane si in sua aliquis derivat emolumenta, crimen est : sin vero pauperibus erogat, captivum redimit, misericordia est. Nemo enim potest dicere : Cur pauper vivit ? Nemo potest queri, quia captivi redempti sunt : nemo potest accusare, quia templum Dei est ædificatum : nemo potest indignari, quia humandis

[1] 2 Cor. IV, 7. — [2] Matth. XXV, 35. — [3] Ibid. 40. — [4] 4 Reg. XXIV, 13.

fidelium reliquiis spatia laxata sunt : nemo potest dolere, quia in sepulturis Christianorum requies defunctorum est. In his tribus generibus vasa Ecclesiæ etiam initiata confringere, conflare, vendere licet.

CXLIII. Opus est ut de Ecclesia mystici poculi forma non exeat, ne ad usus nefarios sacri calicis ministerium transferatur. Ideo intra Ecclesiam primum quæsita sunt vasa quæ initiata non essent : deinde comminuta, postremo conflata, per minutias erogationis dispensata egentibus, captivorum quoque pretiis profecerunt. Quod si desunt nova, et quæ nequaquam initiata videantur, in hujusmodi usus, quos supra diximus, arbitror omnia pie posse converti.

CAPUT XXIX.

Deposita viduarum, imo omnium fidelium in Ecclesia cum sui etiam periculo defendi oportere : quæ res Oniæ sacerdotis, Ambrosii, ac Ticinensis episcopi exemplis lucem capit.

CXLIV. Illud sane diligenter intuendum est, ut deposita viduarum intemerata maneant, sine ulla serventur offensione, non solum viduarum, sed etiam omnium; fides enim exhibenda omnibus est, sed major est viduarum causa et pupillorum.

CXLV. Denique hoc solo viduarum nomine, sicut in libris Machabæorum legimus, commendatum templo omne servatum est[1]. Nam cum indicium factum esset pecuniarum, quas in templo Hierosolymis maximas reperiri posse

[1] 2 Machab. III, 10, et seqq.

Simon nefarius Antiocho regi prodidit, missus in rem Heliodorus, ad templum venit, et summo sacerdoti aperuit indicii invidiam, et adventus sui causam.

CXLVI. Tunc sacerdos deposita esse dixit viduarum victualia et pupillorum : quædam autem Hircani Tobiæ viri sancti, eaque demonstravit. Argenti talenta quadraginta erant, auri vero ducenta. Quæ cum Heliodorus ereptum ire vellet, et regis vindicare commodis, sacerdotes ante altare jactaverunt se, induti sacerdotales stolas : et Deum vivum qui de depositis legem dederat, flentes invocabant, ut custodem se præceptorum præstaret suorum. Vultus vero et color summi sacerdotis immutatus declarabat dolorem animi, et mentis intentæ sollicitudinem. Flebant omnes, quod in contemptum locus venturus foret, si nec in Dei templo tuta fidei servaretur custodia: accinctæque mulieres pectus, et clausæ virgines pulsabant januam: ad muros alii currebant, per fenestras alii prospectabant, omnes ad cœlum tendebant manus, orantes ut suis Dominus adesset legibus.

CXLVII. Heliodorus autem nec his territus, quod intenderat, urgebat, et satellitibus suis ærarium sepserat; cum subito apparuit illi terribilis eques armis præfulgens aureis : equus autem ejus erat insigni ornatus opertorio. Alii quoque duo juvenes apparuerunt in virtute inclyta, decore grato, cum splendore gloriæ, speciosi amictu, qui circumsteterunt eum, et utraque ex parte flagellabant sacrilegum, sine ulla intermissione continuato verbere. Quid multa? Circumfusus caligine in terram concidit, et evidenti divinæ operationis indicio exanimatus jacebat, nec ulla spes in eo residebat salutis. Oborta est lætitia metuentibus, metus superbis : dejectique ex amicis Heliodori quidam rogabant Oniam, vitam poscentes ei, quoniam supremum gerebat spiritum.

CXLVIII. Rogante itaque sacerdote summo, iidem juvenes iterum Heliodoro apparuerunt, iisdem amicti vestibus, et dixerunt ad eum : Oniæ summo sacerdoti gratias age, propter quem tibi vita est reddita. Tu autem expertus Dei flagella, vade et nuntia tuis omnibus, quantam cognoveris templi religionem, et Dei potestatem. His dictis, non comparuerunt. Heliodorus itaque recepto spiritu, hostiam Domino obtulit, Oniæ sacerdoti gratias egit, et cum exercitu ad regem revertitur dicens : Si quem habes hostem, aut aliquem insidiatorem rerum tuarum, illuc illum dirige, et flagellatum recipies eum.

CXLIX. Servanda est igitur, filii, depositis fides, adhibenda diligentia. Egregie hinc vestrum enitescit ministerium, si suscepta impressio potentis, quam vel vidua vel orphani tolerare non queant, Ecclesiæ subsidio cohibeatur : si ostendatis plus apud vos mandatum Domini, quam divitis valere gratiam.

CL. Meministis ipsi quoties adversus regales impetus pro viduarum, imo omnium depositis certamen subierimus. Commune hoc vobiscum mihi. Recens exemplum Ecclesiæ Ticinensis proferam, quæ viduæ depositum, quod susceperat, amittere periclitabatur. Interpellante enim eo qui sibi illud imperiali rescripto vindicare cupiebat, clerici non tenebant auctoritatem : honorati quoque et intercessores dati non posse præceptis imperatoris obviari ferebant. Legebatur rescripti forma directior, magistri officiorum statuta agens in rebus imminebat. Quid plura ? Traditum erat.

CLI. Tamen communicato mecum consilio, obsedit sanctus episcopus ea conclavia, ad quæ translatum illud depositum viduæ cognoverat. Quod ubi non potuit auferri, receptum sub chirographo est. Postea iterum flagitabatur ex chirographo : præceptum imperator iteraverat, ut ipse

per semetipsum nos conveniret. Negatum est : et exposita divinæ legis auctoritate, et serie lectionis, et Heliodori periculo, vix tandem rationem imperator accepit. Post etiam tentata fuerat obreptio; sed prævenit sanctus episcopus, ut redderet viduæ quod acceperat. Fides interim salva est : impressio non est formidini; quia jam res, non fides periclitatur.

CAPUT XXX.

Libri conclusio per exhortationem ad fugiendos invidos, atque ad prudentiam, fidem aliasque virtutes prosequendas.

CLII. Filii, fugite improbos, cavete invidos. Inter improbum et invidum hoc interest, improbus suo delectatur bono, invidus torquetur alieno : ille diligit mala, hic bona odit; ut prope tolerabilior sit, qui sibi vult bene, quam qui male omnibus.

CLIII. Filii, ante factum cogitate : et cum diutius cogitaveritis, tunc facite quod probatis. Laudabilis mortis cum occasio datur, rapienda est illico. Dilata gloria fugit, nec facile comprehenditur.

CLIV. Fidem diligite, quoniam per fidem et devotionem Josias magnum sibi ab adversariis amorem acquisivit; quoniam celebravit Pascha Domini, cum esset annorum decem et octo, quemadmodum nemo ante eum[1]. Zelo itaque ut vicit superiores; ita et vos, filii, zelum Dei sumite. Exquirat vos Dei zelus et devoret; ut unusquisque vestrum dicat : « Exquisivit me zelus domus tuæ[2]. » Apos-

[1] 4 Reg. XXIII, 21, et seqq. — [2] Psal. LXVIII, 10.

tolus Christi zelotes dictus est[1]. Quid de Apostolo dico? Ipse Dominus ait? «Zelus domus tuæ comedit me[2].» Sit ergo Dei zelus, non iste humanus quem invidia generat.

CLV. Sit inter vos pax, quæ superat omnem sensum. Amate vos invicem. Nihil charitate dulcius, nihil pace gratius. Et vos ipsi scitis quod præ cæteris vos semper dilexi et diligo : quasi unius patris filii coaluistis in affectum germanitatis.

CLVI. Quæ bona sunt tenete, et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum in Domino Jesu : cui est honor, gloria, magnificentia, potestas, cum Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Luc. vi, 15. — [2] Joan. ii, 17.

LIBER III.

CAPUT I.

A Davide ac Salomone nobis præceptum, qua ratione cum corde nostro conversandum sit, proindeque Scipionem dicti, quod ei tribuitur, primum auctorem non reputandum. Quam pulchra in otio suo perpetraverint sancti Prophetæ : horum atque aliorum otia conferuntur, ostenditurque nunquam solum aut in angusto justum esse.

I. David propheta docuit nos tanquam in ampla domo deambulare in corde nostro, et conversari cum eo tanquam cum bono contubernali; ut ipse sibi diceret, et loqueretur secum, ut est illud: «Dixi, custodiam vias » meas[1]. » Salomon quoque filius ejus ait: «Bibe aquam de » tuis vasis, et de puteorum tuorum fontibus[2];» hoc est, tuo consilio utere. « Aqua enim alta, consilium in corde viri[3]. » Nemo, inquit, alienus particeps sit tibi. Fons aquæ tuæ » sit tibi proprius: et jucundare cum uxore, quæ est tibi a » juventute. Cervus amicitiæ, et pullus gratiarum confa» bulentur tecum[4]. »

II. Non ergo primus Scipio scivit solus non esse, cum solus esset; nec minus otiosus, cum otiosus esset : scivit ante ipsum Moyses, qui cum taceret, clamabat[5] : cum otiosus staret, præliabatur ; nec solum præliabatur, sed etiam de hostibus, quos non contigerat, triumphabat[6].

[1] Psal. xxxviii, 2. — [2] Prov. v, 15. — [3] Id. xx, 5. — [4] Id. v, 17, 18. — [5] Exod. xiv, 15. — [6] Id. xvii, 11, et seqq.

Adeo otiosus, ut manus ejus alii sustinerent : nec minus quam cæteri negotiosus, qui otiosis manibus expugnabat hostem, quem non poterant vincere qui dimicabant. Ergo Moyses et in silentio loquebatur, et in otio operabatur. Cujus autem majora negotia, quam hujus otia, qui quadraginta diebus positus in monte[1], totam Legem complexus est, et in illa solitudine qui cum eo loqueretur, non defuit? Unde et David ait : «Audiam quid loquatur in me » Dominus Deus[2]. » Et quanto plus est si cum aliquo Deus loquatur, quam ipse secum?

III. Transibant Apostoli, et umbra eorum curabat infirmos[3]. Tangebantur vestimenta eorum, et sanitas deferebatur.

IV. Sermonem locutus est Elias, et pluvia stetit, nec cecidit super terram tribus annis et sex mensibus[4]. Iterum locutus est, et hydria farinæ non defecit, et vas olei toto famis diurnæ tempore non est exinanitum.

V. Et quoniam plerosque delectant bellica; quid est præstantius, exercitus magni lacertis, an solis meritis confecisse prælium? Sedebat Eliseus in uno loco, et rex Syriæ magnam belli molem inferebat populo patrum, diversisque consiliorum acervabat fraudibus, et circumvenire insidiis moliebatur[5]: sed omnes ejus apparatus Propheta deprehendebat, et vigore mentis per gratiam Dei ubique præsens, cogitationes hostium suis annuntiabat, et monebat quibus caverent locis. Quod ubi regi Syriæ manifestatum est, misso exercitu, clausit Prophetam. Oravit Eliseus, et omnes illos cæcitate percuti fecit, et captivos intrare in Samariam, qui venerant obsidere eum.

VI. Conferamus hoc otium cum aliorum otio. Alii enim requiescendi causa abducere animum a negotiis solent, et

[1] Exod. xxiv, 15, et seqq. — [2] Psal. LXXXIV, 9. — [3] Act. v, 16. — [4] 3 Reg. XVII, 1, et seqq. — [5] 4 Reg. VI, 8, et seqq.

a conventu cœtuque hominum subtrahere sese; et aut ruris petere secretum, captare agrorum solitudines, aut intra urbem vacare animo, indulgere quieti et tranquillitati : Eliseus autem aut in solitudine Jordanem transitu suo dividit; ut pars defluat posterior, superior autem in fontem recurrat[1] : aut in Carmelo resoluta difficultate generandi, inopina sterilem conceptione fœcundat[2] : aut resuscitat mortuos : aut ciborum temperat amaritudines, et facit farinæ admixtione dulcescere : aut decem panibus distributis, reliquias colligit, plebe saturata : aut ferrum securis excussum, et in fluvii Jordanis mersum profundum, misso in aquas ligno, facit supernatare : aut emundatione leprosum, aut siccitatem imbribus, aut famem mutat fœcunditate.

VII. Quando ergo justus solus est, qui cum Deo semper est? Quando solitarius est, qui nunquam separatur a Cristo? « Quis nos, inquit, separabit a dilectione » Christi? Confido quia neque mors, neque vita, neque » Angelus[3]. » Quando autem feriatur a negotio, qui nunquam feriatur a merito, quo consummatur negotium? Quibus autem locis circumscribitur, cui totus mundus divitiarum possessio est? Qua æstimatione definitur, qui nunquam opinione comprehenditur[4]? Etenim quasi ignoratur, et cognoscitur : quasi moritur, et ecce vivit : quasi tristis, et semper lætior : ut egenus, et largus : ut qui nihil habeat, et possideat omnia. Nihil enim spectat vir justus, nisi quod constans et honestum est. Et ideo etiamsi alii videatur pauper, sibi dives est : qui non eorum quæ caduca, sed eorum quæ æterna sunt, æstimatione censetur.

[1] 4 Reg. II, 8. — [2] Id. IV, 16, et seqq. — [3] Rom. VIII, 35. — [4] 2 Cor. VI, 8.

CAPUT II.

Quod philosophi de honesti atque utilis comparatione disputant, hoc apud Christianos locum non habere, quibus nihil utile nisi quod justum. Quæ officia perfecta, quæve media? Easdem voces diversis diverse convenire : postremo virum justum nunquam alieno incommodo commodum suum quærere, sed contra semper aliorum studere utilitati.

VIII. Et quoniam de duobus superioribus locis diximus, in quibus honestum illud et utile tractavimus, sequitur utrum honestatem et utilitatem inter se comparare debeamus, et quærere quid sit sequendum. Sicut enim supra tractavimus, utrum honestum illud an turpe esset, et secundo loco, utrum utile an inutile : similiter hoc loco, utrum honestum sit an utile nonnulli requirendum putant.

IX. Nos autem movemur, ne hæc inter se velut compugnantia inducere videamur, quæ jam supra unum esse ostendimus : nec honestum esse posse, nisi quod utile : nec utile, nisi quod honestum ; quia non sequimur sapientiam carnis, apud quam utilitas pecuniariæ istius commoditatis pluris habetur, sed sapientiam quæ ex Deo est, apud quam ea quæ in hoc sæculo magna æstimantur, pro detrimento habentur.

X. Hoc etenim κατόρθωμα, quod perfectum et absolutum officium est, a vero virtutis fonte proficiscitur. Cui secundum est commune officium, quod ipso sermone sig-

[1] Prov. xiv, 3.

nificatur non esse arduæ virtutis ac singularis, quod potest plurimis esse commune. Nam pecuniæ compendia captare familiare multis, elegantiori convivio et suavioribus delectari epulis usitatum est : jejunare autem et continentem esse paucorum est; et alieni cupidum non esse, rarum : contra autem detrahere velle alteri, et non esse contentum suo; nam in hoc cum plerisque consortium est. Alia igitur prima, alia media officia. Prima cum paucis, media cum pluribus.

XI. Denique in iisdem verbis frequenter discretio est. Aliter enim bonum Deum dicimus, aliter hominem : aliter justum Deum appellamus, aliter hominem. Similiter et sapientem Deum aliter dicimus, aliter hominem. Quod et in Evangelio docemur : « Estote ergo et vos » perfecti, sicut et Pater vester qui in cœlis est, perfectus » est[1]. » Ipsum Paulum lego perfectum et non perfectum. Nam cum dixisset : « Non quod jam acceperim, aut jam » perfectus sim : sequor autem si comprehendam, » statim subjecit : « Quicumque ergo perfecti sumus[2]. » Duplex enim forma perfectionis : alia medios, alia plenos numeros habens : alia hic, alia ibi : alia secundum hominis possibilitatem, alia secundum perfectionem futuri. Deus autem justus per omnia, sapiens super omnia, perfectus in omnibus.

XII. Inter ipsos quoque homines distantia est. Aliter Daniel sapiens, de quo dictum est : « Quis Daniele sa» pientior[3] ? » Aliter alii sapientes, aliter Salomon, qui repletus est sapientia super omnem sapientiam antiquorum, et super omnes sapientes Ægypti[4]. Aliud est enim communiter sapere, aliud sapere perfecte. Qui communiter sapit, pro temporalibus sapit, pro se sapit ; ut alteri

[1] Matth. v, 48. — [2] Philip. III, 12 et 15. — [3] Ezech. XXVIII, 3. — [4] 3 Reg. IV, 29. et seqq.

aliquid detrahat, et sibi adjungat. Qui perfecte sapit, nescit sua spectare commoda : sed ad illud quod æternum est, quod decorum atque honestum, toto affectu intendit, quærens non quod sibi utile est, sed quod omnibus.

XIII. Itaque hæc sit formula, ut inter duo illa, honestum atque utile, errare nequeamus; eo quod justus nihil alteri detrahendum putet, nec alterius incommodo suum commodum augeri velit. Hanc formam tibi præscribit Apostolus dicens : « Omnia licent, sed non omnia » expediunt : omnia licent, sed non omnia ædificant. » Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius[1]; » hoc est, nemo commodum suum quærat, sed alterius : nemo honorem suum quærat, sed alterius. Unde et alibi dicit : « Alter alterum existimantes superiorem sibi, non quæ » sua sunt singuli cogitantes, sed quæ aliorum[2]. »

XIV. Nemo etiam suam gratiam quærat, nemo suam laudem, sed alterius. Quod evidenter etiam in Proverbiis declaratum possumus advertere, dicente sancto per Salomonem Spiritu : « Fili, si sapiens fueris, tibi sapiens » eris et proximis : si autem malus evaseris, solus hauries » mala[3]. » Sapiens enim aliis consulit, sicut justus; quandoquidem consors sui est, utriusque forma virtutis.

[1] 1 Cor. x, 22. — [2] Philip. ii, 3, 4. — [3] Prov. ix, 12.

CAPUT III.

Præmissum de non quærendo proprio emolumento præceptum urgetur, primum a Christi exemplo, tum ab interpretatione nominis, denique ab ipsa membrorum forma et usibus. Unde ostendit quam flagitiosum sit alienæ utilitati detrahere; cum hoc scelere naturalis lex æque ac divina violetur, atque insuper illud amittatur quo præstamus cæteris animantibus, ad postremum leges civiles cum summa infamia conculcentur.

XV. Si quis igitur vult placere omnibus, per omnia quærat non quod sibi utile est, sed quod multis, sicut quærebat et Paulus. Hoc est enim conformari Christo, alienum non quærere, nihil alteri detrahere, ut acquirat sibi. Christus enim Dominus cum esset in Dei forma, exinanivit se[1], ut formam susciperet hominis, quam operum suorum locupletaret virtutibus. Tu ergo spolias, quem Christus induit? tu exuis, quem vestivit Christus? Hoc enim agis, quando alterius detrimento tua commoda augere expetis.

XVI. Considera, o homo, unde nomen sumpseris; ab humo utique, quæ nihil cuiquam eripit, sed omnia largitur omnibus, et diversos in usum omnium animantium fructus ministrat. Inde appellata humanitas specialis et domestica virtus hominis, quæ consortem adjuvet.

XVII. Ipsa te doceat forma tui corporis, membrorumque usus. Numquid membrum tuum alterius membri

[1] Philip. II, 6, et seqq.

officia sibi vindicat aut oculus officium oris, aut os oculi officium sibi vindicat, aut manus pedum ministerium, aut pes manuum? Quinetiam ipsæ manus dextera ac sinistra dispartita habent officia pleraque, ut si usum commutes utriusque, adversum naturam sit; priusque totum hominem exuas, quam membrorum tuorum ministeria convertas: si aut de sinistra cibum suggeras, aut de dextera fungaris ministerio sinistræ, ut reliquias ciborum abluas, nisi forte poscat necessitas.

XVIII. Finge hanc et da oculo virtutem, ut possit detrahere sensum capiti, auditum auribus, menti cogitationes, odoratum naribus, ori saporem, et sibi conferat; nonne omnem statum dissolvet naturæ? Unde pulchre Apostolus ait: « Si totum corpus oculus, ubi auditus? Si » totum auditus, ubi odoratus[1]? » Omnes ergo unum corpus sumus et diversa membra, sed omnia corpori necessaria; non enim potest membrum de membro dicere: Non est mihi necessarium. Quinetiam ipsa quæ videntur infirmiora membra esse, multo magis necessaria sunt, et majorem plerumque tuendi se requirunt sollicitudinem. Et si quid dolet membrum unum, compatiuntur ei membra omnia.

XIX. Unde quam grave est ut detrahamus aliquid ei, cui nos compati oportet, et cui debemus consortium ministerii, ei fraudi et noxæ simus. Hæc utique lex naturæ est, quæ nos ad omnem astringit humanitatem, ut alter alteri tanquam unius partes corporis invicem deferamus. Nec detrahendum quidquam putemus, cum contra naturæ legem sit non juvare. Sic enim nascimur ut consentiant membra membris, et alterum alteri adhæreat, et obsequantur sibi mutuo ministerio. Quod si unum desit officio suo, impediantur cætera: ut si eruat oculum manus,

[1] I Cor. XII, 17.

nonne sibi operis sui usum negavit? Si pedem vulneret, quantorum sibi actuum profectum inviderit? Et quanto gravius est totum hominem quam unum membrum detrahi? Jam si in uno membro totum corpus violatur, utique in uno homine communio totius humanitatis solvitur; violatur natura generis humani, et sanctæ Ecclesiæ congregatio, quæ in unum connexum corpus atque compactum unitate fidei et charitatis assurgit: Christus quoque Dominus, qui pro universis mortuus est, mercedem sanguinis sui evacuatam dolebit.

XX. Quid quod etiam ipsa lex Domini hanc formam tenendam edocet, ut nihil alteri detrahas, tui commodi servandi gratia, cum dicit: « Non transferas terminos, » quos statuerunt patres tui[1]; » cum vitulum errantem fratris tui reducendum præcipit[2], cum furem mori jubet[3], cum vetat mercenarium debita mercede fraudari[4], cum pecuniam sine usuris reddendam censuit[5]. Subvenire enim non habenti humanitatis est: duritiæ autem plus extorquere quam dederis. Etenim si ideo auxilio tuo erit opus, quia non habuit unde de suo redderet, nonne impium est, ut sub humanitatis simulatione amplius ab eo poscas, qui non habebat unde minus solveret? Absolvis igitur alteri debitorem, ut condemnes tibi: et hanc humanitatem vocas, ubi est iniquitatis auctio?

XXI. Hoc præstamus cæteris animantibus, quod alia genera animantium conferre aliquid nesciunt: feræ autem eripiunt, homines tribuunt. Unde et Psalmista ait: « Jus» tus miseretur, et tribuit[6]. » Sunt tamen quibus et feræ conferant. Si quidem collatione sobolem suam nutriunt, et aves cibo suo pullos satiant suos: homini autem soli tributum est, ut omnes tanquam suos pascat.

[1] Prov. XXII, 28.— [2] Exod. XXIII, 4 — [3] Id. XXII, 2.— [4] Levit. XIX, 13. — [5] Deut. XXIII, 19. — [6] Psal. XXXVI, 21.

Debet istud ipso naturæ jure. Quod si non licet non dare, quomodo detrahere licet? Nec ipsæ leges nos docent ea quæ detracta sunt alicui cum injuria personæ, aut rei ipsius cumulo restitui jubent; quo furem a detrahendo, aut pœnis deterreant, aut multa revocent.

XXII. Pone tamen quod aliquis possit aut pœnam non timere, aut mulctæ illudere; numquid dignum est ut aliqui alteri detrahant? Servile hoc vitium, et familiare ultimæ conditioni; adeo contra naturam, ut inopia magis hoc extorquere videatur, quam natura suadere. Servorum tamen occulta furta, divitum rapinæ publicæ.

XXIII. Quid autem tam contra naturam, quam violare alterum tui commodi causa; cum pro omnibus excubandum, subeundas molestias, suscipiendum laborem naturalis affectus persuadeat : et gloriosum unicuique ducatur, si periculis propriis quærat universorum tranquillitatem : multoque sibi unusquisque arbitretur gratius excidia patriæ repulisse, quam propria pericula : præstantiusque esse existimet quod operam suam patriæ impenderit, quam si in otio positus tranquillam vitam voluptatum copiis functus egisset.

CAPUT IV.

Ubi strictius ostensum est eum qui commodi sui causa noceat alteri, graves conscientiæ suæ pœnas luiturum, colligitur uni utile nihil esse, quod itidem non sit omnibus : atque adeo propositæ a philosophis de naufragis duobus quæstioni locum non esse apud Christianos, quibus ubique charitas atque humilitas exercendæ sunt.

XXIV. Hinc ergo colligitur quod homo, qui secundum naturæ formatus est directionem, ut obediat ei, nocere non possit alteri : quod si cui noceat, naturam violet : neque tantum esse commodi quod adipisci sese putet, quantum incommodi, quod ex eo sibi accidat. Quæ enim pœna gravior, quam interioris vulnus conscientiæ? Quod severius judicium, quam domesticum, quo unusquisque sibi est reus, seque ipse arguit quod injuriam fratri indigne fecerit? Quod non mediocriter Scriptura commendat dicens : « Ex ore stultorum baculum contumeliæ[1]. » Stultitia igitur condemnatur, quia contumeliam facit. Nonne hoc magis fugiendum, quam mors, quam dispendium, quam inopia, quam exilium, quam debilitatis dolor? Quis enim vitium corporis, aut patrimonii damnum non levius ducat vitio animi, et existimationis dispendio.

XXV. Liquet igitur id spectandum et tenendum omnibus, quod eadem singulorum sit utilitas, quæ sit universorum : nihilque judicandum utile, nisi quod in commune prosit. Quomodo enim potest uni prodesse? Quod

[1] Prov. XIV, 3.

inutile sit omnibus, nocet. Mihi certe non videtur, qui inutilis est omnibus, sibi utilis esse posse. Etenim si una lex naturæ omnibus, una utique utilitas universorum, ad consulendum utique omnibus naturæ lege constringimur. Non est ergo ejus qui consultum velit alteri secundum naturam, nocere ei adversus legem naturæ.

XXVI. Etenim si hi qui in stadio currunt, ita feruntur præceptis informari atque instrui, ut unusquisque celeritate non fraude contendat, cursuque, quantum potest, ad victoriam properet; supplantare autem alterum aut manu dejicere non ausit : quanto magis in hoc cursu vitæ istius, sine fraude alterius et circumscriptione gerenda nobis victoria est?

XXVII. Quærunt aliqui si sapiens in naufragio positus insipienti naufrago tabulam extorquere possit, utrum debeat? Mihi quidem, etsi præstabilius communi videatur usui sapientem de naufragio quam insipientem evadere; tamen non videtur quod vir christianus, et justus, et sapiens quærere sibi vitam aliena morte debeat : ut pote qui etiam si latronem armatum incidat, ferientem referire non possit; ne dum salutem defendit, pietatem contaminet. De quo in Evangelii libris aperta et evidens sententia est : « Recondc gladium tuum; omnis enim qui gladio per-» cusserit, gladio ferietur[1]. » Quis latro detestabilior, quam persecutor qui venerat ut Christum occideret? Sed noluit se Christus persecutorum defendi vulnere, qui voluit suo vulnere omnes sanare.

XXVIII. Cur enim te potiorem altero judices, cum viri sit christiani præferre sibi alterum, nihil sibi arrogare, nullum sibi honorem assumere, non vindicare meriti sui pretium? Deinde cur non tuum tolerare potius incommodum, quam alienum commodum diripere assuescas?

[1] Matth, XXVI, 52.

Quid tam adversus naturam, quam non esse contentum eo quod habeas, aliena quærere, ambire turpiter? Nam si honestas secundum naturam, omnia enim fecit Deus bona valde, turpitudo utique contraria est. Non potest ergo honestati convenire et turpitudini, cum hæc inter se discreta naturæ lege sint.

CAPUT V.

Justum nihil agere quod sit contra officium, etiam si latendi spem habuerit, ad hoc ipsum significandum fabulam de Gygis annulo excogitatam esse a philosophis, qua explosa, Davidis ac Joannis Baptistæ certa et vera exempla proferuntur.

XXIX. Sed jam ut etiam in hoc libro ponamus fastigium, in quo velut in fine disputationis nostræ dirigamus sententiam: ut nihil expetendum sit, nisi quod honestum. Nihil agit sapiens, nisi quod cum sinceritate, sine fraude sit: neque quidquam facit, in quo se crimine quoquam obliget, etiamsi latere possit. Sibi enim est reus priusquam cæteris; nec tam pudenda apud eum publicatio flagitii, quam conscientia est. Quod non fictis fabulis, ut philosophi disputant, sed verissimis justorum virorum exemplis docere possumus.

XXX. Non igitur ego simulabo terræ hiatum, quæ magnis quibusdam dissiluerit soluta imbribus, in quem descendisse Gyges, atque ibi fabularum illum equum æneum offendisse a Platone inducitur, qui in lateribus suis fores haberet: quas ubi aperuit, animadvertit annulum aureum in digito mortui hominis, cujus illic exani-

mum corpus jaceret, aurique avarum sustulisse annulum. Sed cum se ad pastores recepisset regios, de quorum ipse numero foret, casu quodam, quod palam ejus annuli ad palmam converterat, ipse omnes videbat, atque a nullo videbatur : deinde cum in locum suum revocasset annulum, videbatur ab omnibus. Cujus solers factus miraculi, per annuli opportunitatem reginæ stupro potitus, necem regi intulit, cæterisque interemptis, quos necandos putaverat, ne sibi impedimento forent, Lydiæ regnum adeptus est.

XXXI. Da, inquit, hunc annulum sapienti, ut beneficio ejus possit latere, cum deliquerit : non enim minus fugiet peccatorum contagium, quam si non possit latere. Non enim latebra sapienti spes impunitatis, sed innocentia est. Denique « Lex non justo, sed injusto posita est[1] ; » quia justus legem habet mentis suæ, et æquitatis ac justitiæ suæ normam : ideoque non terrore pœnæ revocatur a culpa, sed honestatis regula.

XXXII. Ergo ut ad propositum redeamus, non fabulosa pro veris, sed vera pro fabulosis exempla proferam. Quid enim mihi opus est fingere hiatum terræ, equum æneum, annulumque aureum in digito defuncti repertum ; cujus annuli tanta sit vis, ut pro arbitrio suo qui eum sit indutus annulum, appareat, cum velit : cum autem nolit, e conspectu se præsentium subtrahat ; ut præsens non possit videri ? Nempe eo tendit istud, utrum sapiens etiam si isto utatur annulo, quo possit propria flagitia celare, et regnum assequi ; nolit-ne peccare, et gravius ducat sceleris contagium pœnarum doloribus : an vero spe impunitatis utatur ad perpetrandum scelus ? Quid, inquam, mihi opus est figmento annuli, cum possim docere ex rebus gestis quod vir sapiens cum sibi in peccato non solum la-

1 Tim. 1, 9.

tendum, sed etiam regnandum videret, si peccatum admitteret; contra autem periculum salutis cerneret, si declinaret flagitium; elegerit tamen magis salutis periculum, ut vacaret flagitio, quam flagitium quo sibi regnum pararet?

XXXIII. Denique David cum fugeret a facie regis Saül, quod eum rex cum tribus millibus virorum electorum ad inferendam necem in deserto quæreret, ingressus in castra regis, cum dormientem offendisset, non solum ipse non percussit, sed etiam protexit[1], ne ab aliquo qui simul ingressus fuerat, perimeretur. Nam cum diceret ei Abéssa: « Conclusit hodie Dominus inimicum tuum in » manibus tuis, et nunc occidam eum, respondit: Non » consumas eum, quoniam quis injiciet manum suam in » christum Domini, et purus erit? » Et addidit: « Vivit Do» minus, quoniam nisi Dominus percusserit illum, aut nisi » hora illius venerit, ut moriatur, aut in pugna disces» serit, et apponatur mihi, non sit a Domino injicere ma» num meam in christum Domini[2]. »

XXXIV. Itaque non permisit necare eum, sed solam lanceam quæ erat ad caput ejus, et lenticulam sustulit. Itaque dormientibus cunctis, egressus de castris transivit in cacumen montis, et coarguere cœpit stipatores regios, et præcipue principem militiæ Abner, quod nequaquam fidam custodiam regi et domino suo adhiberet: denique demonstraret, ubi esset lancea regis, vel lenticula quæ erat ad caput ejus. Et appellatus a rege lanceam reddidit: « Et Dominus, inquit, restituat unicuique justitias suas, » et fidem suam: sicut tradidit te Dominus in manus meas, » et nolui vindicare manu mea in christum Domini. » Et cum hæc diceret, timebat tamen insidias ejus, et fugit, sedem exilio mutans. Nec tamen salutem prætulit inno-

[1] 1 Reg. xxvi, 2, et seqq. — [2] Ibid. 8, et seqq.

centiæ, cum jam secundo facultate sibi tributa regis necandi, noluisset uti occasionis beneficio : quæ et securitatem salutis metuenti, et regnum offerebat exuli.

XXXV. Ubi opus fuit Joanni Gygeo annulo, qui si tacuisset, non esset occisus ab Herode[1] ? Præstare hoc illi potuit silentium suum, ut et videretur et non occideretur : sed quia non solum peccare se propter salutis defensionem passus non est, sed ne alienum quidem peccatum ferre ac perpeti potuit, ideo in se causam necis excitavit. Certe hoc negare non possunt potuisse fieri ut taceret, qui de illo Gyge negant potuisse fieri ut annuli beneficio absconderetur.

XXXVI. Sed fabula etsi vim non habet veritatis, hanc tamen rationem habet, ut si possit celare se vir justus; tamen ita peccatum declinet, quasi celare non possit : nec personam suam indutus annulum, sed vitam suam Christum indutus abscondat, sicut Apostolus ait : « Quia vita » nostra abscondita est cum Christo in Deo[2]. » Nemo ergo » hic fulgere quærat, nemo sibi arroget, nemo se jactet. Nolebat se Christus hic cognosci, nolebat prædicari in Evangelio nomen suum, cum in terris versaretur[3] : venit ut lateret sæculum hoc. Et nos ergo simili modo abscondamus vitam nostram Christi exemplo, fugiamus jactantiam, prædicari non expectemus. Melius est hic esse in humilitate, ibi in gloria. « Cum Christus, inquit, apparuerit, » tunc et vos cum illo apparebitis in gloria[4]. »

[1] Marc. VI, 18. — [2] Coloss. III, 3. — [3] Luc. IX, 36. — [4] Coloss. III, 4.

CAPUT VI.

Prævalere apud nos emolumentum non oportere. Quid obtendere soleant qui a frumentis lucrum captant : quidve illis debeat responderi? Ubi eisdem Evangelica parabola et Salomonis effata sub oculis ponuntur.

XXXVII. Non vincat igitur honestatem utilitas, sed honestas utilitatem : hanc dico utilitatem, quæ æstimatur secundum vulgi opinionem. Mortificetur avaritia, moriatur concupiscentia. Sanctus in negotiationem introisse se negat; quia pretiorum captare incrementa non simplicitatis, sed versutiæ est. Et alius ait : « Captans pretia frumenti, » maledictus in plebe est[1]. »

XXXVIII. Definita est sententia, nihil disputationi relinquens, quale controversum genus solet dicendi esse, cum alius allegat agriculturam laudabilem apud omnes haberi, fructus terræ simplices esse, plus qui seminaverit eo probatiorem fore, uberiores reditus industriæ non fraudari, negligentiam magis et incuriam ruris inculti reprehendi solere.

XXXIX. Aravi, inquit, studiosius, uberius seminavi, diligentius excolui, bonos collegi proventus, sollicitius recondidi, servavi fideliter, provide custodivi. Nunc in tempore famis vendo, subvenio esurientibus : vendo frumentum non alienum, sed meum; non pluris quam cæteri, imo etiam minori pretio. Quid hic fraudi est, cum multi possent periclitari, si non haberent quod emerent? Num industria in crimen vocatur? Num diligentia reprehenditur?

[1] Prov. XI, 26.

Num providentia vituperatur? Fortasse dicat : Et Joseph frumenta in abundantia collegit, in charitate vendidit[1]. Num charius aliquis emere compellitur? Num vis adhibetur emptori? Omnibus defertur emendi copia, nulli irrogatur injuria.

XL. His igitur quantum cujusque fert ingenium disputatis, exurgit alius, dicens : Bona quidem agricultura, quæ fructus ministrat omnibus, quæ simplici industria accumulat terrarum fœcunditatem, nihil doli, nihil fraudis interserens. Denique si quid vitii fuerit, plus dispendii est; quia si bene aliquis seminaverit, melius metet : si sincerum tritici granum severit, puriorem ac sinceram messem colligit. Fœcunda terra multiplicatum reddit, quod acceperit : fidelis ager fœneratos solet restituere proventus.

XLI. De reditibus igitur uberis glebæ expectare debes tui mercedem laboris, de fertilitate pinguis soli justa sperare compendia. Cur ad fraudem convertis naturæ industriam? Cur invides usibus hominum publicos partus? Cur populis minuis abundantiam? Cur affectas inopiam? Cur optari facis a pauperibus sterilitatem? Cum enim non sentiunt beneficia fœcunditatis, te auctionante pretium, te condente frumentum, optant potius nihil nasci, quam te de fame publica negotiari. Ambis frumentorum indigentiam, alimentorum penuriam, uberes soli partus ingemiscis, fles publicam fertilitatem, horrea frugum plena deploras, exploras quando sterilior proventus sit, quando exilior partus. Votis tuis gaudes arrisisse maledictum, ut nihil cuiquam nasceretur. Tunc messem tuam venisse lætaris, tunc tibi de omnium miseria congeris opes : et hanc tu industriam vocas, hanc diligentiam nominas, quæ calliditatis versutia, quæ astutia fraudis est; et hoc tu remedium vocas, quod est commentum nequitiæ.

[1] Gen XLI, 34.

Latrocinium hoc, an fœnus appellem? Captantur tanquam latrocini tempora, quibus in viscera hominum durus insidiator obrepas. Augetur pretium tanquam forte cumulatum fœnoris, quo periculum capitis acervatur. Tibi conditæ frugis multiplicatur usura : tu frumentum quasi fœnerator occultas, quasi venditor auctionaris. Quid imprecaris male omnibus, quia major futura sit fames, quasi nihil frugum supersit, quasi infœcundior annus sequatur? Lucrum tuum damnum publicum est.

XLII. Joseph sanctus omnibus aperuit horrea, non clausit : nec pretia captavit annonæ, sed perenne subsidium collocavit[1] : nihil sibi acquisivit, sed quemadmodum fames etiam in posterum vinceretur, provida ordinatione disposuit.

XLIII. Legisti quemadmodum hunc frumentarium pretii captatorem exponat in Evangelio Dominus Jesus, cujus possessio divites fructus attulit, et ille quasi egens dicebat : « Quid faciam? Non habeo quo congregem, » destruam horrea, et majora faciam[2] ; » cum scire non posset, utrum sequenti nocte anima sua ab eo reposceretur. Nesciebat quid faceret : quasi ei alimenta deessent, hærebat ambiguo. Non capiebant horrea annonam, et ille se egere credebat.

XLIV. Recte igitur Salomon : « Qui continet, in- » quit, frumentum, relinquet illud nationibus[3], non hæredibus, quoniam avaritiæ emolumentum ad successorum jura non pervenit. Quod non legitime acquiritur, quasi ventis quibusdam, ita extraneis diripientibus dissipatur. Et addidit : « Captans annonam maledictus in plebe » est : benedictio autem ejus qui participat[4]. » Vides ergo quod largitorem frumenti esse deceat, non pretii capta-

[1] Gen. XLI, 56. — [2] Luc. XII, 17, 18. — [3] Prov. XI, 26. — [4] Ibid.

torem. Non est igitur ista utilitas, in qua plus honestati detrahitur, quam utilitati adjungitur.

CAPUT VII.

Peregrinos tempore famis ex urbe neutiquam expellendos. Egregium hac in re Christiani senis consilium refertur : cui opponitur indignum facinus Romæ admissum; nec non utroque inter se comparato, primum cum honestate atque utilitate conjunctum fuisse ostenditur, secus vero secundum.

XLV. Sed et illi qui peregrinos urbe prohibent, nequaquam probandi : expellere eo tempore quo debent juvare, separare a commerciis communis parentis, fusos omnibus partus negare, inita jam consortia vivendi averruncare : cum quibus fuerint communia jura, cum his nolle in tempore necessitatis subsidia partiri. Feræ non expellunt feras, et homo excludit hominem. Feræ ac bestiæ communem putant omnibus victum, quem terra ministrat. Illæ etiam conformem sui generis adjuvant, homo impugnat, qui nihil a se alienum debet credere quidquid humani est.

XLVI. Quanto ille rectius, qui cum jam provecta processisset ætate, et famem toleraret civitas, atque (ut in talibus solet) peterent vulgo, ut peregrini urbe prohiberentur (77); præfecturæ urbanæ curam cæteris majorem sustinens, convocavit honoratos et locupletiores viros, poposcit ut in medium consulerent, dicens quam immane esse peregrinos ejici, quam hominem ab homine exui, qui cibum morienti negaret. Canes ante mensam impastos

esse non patimur, et homines excludimus : quam inutile quoque tot populos mundo perire, quos dira conficiebat tabes : quantos urbi suæ perire, qui solerent adjumento esse, vel in conferendis subsidiis, vel in celebrandis commerciis : neminem famem alienam juvare : protrahere ut plurimum diem posse, non inopiam repellere; imo tot cultoribus extinctis, tot agricolis occidentibus, occasura in perpetuum subsidia frumentaria. Hos igitur excludimus, qui victum nobis inferre consuerunt : hos nolumus in tempore necessitatis pascere, qui nos omni ætate paverunt? Quanta sunt quæ ab ipsis nobis hoc ipso tempore ministrantur? « Non in solo pane vivit homo[1]. » Nostra illic familia, plerique etiam nostri parentes sunt. Reddamus quod accepimus.

XLVII. Sed veremur ne cumulemus inopiam. Primum omnium misericordia nunquam destituitur, sed adjuvatur. Deinde subsidia annonæ, quæ his impartienda sunt, collatione redimamus, reparemus auro. Numquid his deficientibus, non alii, nobis redimendi cultores videntur? Quanto vilius est pascere, quam emere cultorem. Ubi etiam repares, ubi invenias quem reformes? Adde si invenias, quod ignarum, et alieni usus, numero possis substituere, non cultui.

XLVIII. Quid plura? Collato auro, coacta frumenta sunt. Ita nec abundantiam urbis minuit, et peregrinis alimoniam subministravit. Quantæ hoc commendationis apud Deum fuit sanctissimo seni, quantæ apud homines gloriæ! Hic magnus vere probatus, qui vere potuit imperatori dicere, demonstrans provinciæ totius populos : Hos tibi omnes reservavi, hi vivunt beneficio tui senatus, hos tua curia morti abstulit.

XLIX. Quanto hoc utilius quam illud quod proxime

[1] Deut. VIII, 3.

Romæ factum est, ejectos esse urbe amplissima, qui jam plurimam illic ætatem transegerant, flentes cum filiis abiisse, quibus velut civibus amoliendum exilium deplorarent, interruptas complurium necessitudines, diremptas affinitates? Et certe arriserat anni fœcunditas, invectitio urbs sola egebat frumento : potuisset juvari, si peteretur ab Italis frumentum, quorum filii expellebantur. Nihil hoc turpius, excludere quasi alienum, et exigere quasi suum. Quid illum ejicis, qui de suo pascitur? Quid illum ejicis, qui te pascit? Servum retines, trudis parentem? Frumentum suscipis, nec affectum impertis? Victum extorques, nec rependis gratiam?

L. Quam deforme hoc, quam inutile? Quomodo enim potest utile esse quod non decet? Quantis corporatorum (78) subsidiis dudum Roma fraudata est? Potuit et illos non amittere, et evadere famem, expectatis ventorum opportunis flatibus, et speratarum commeatu navium.

LI. Quam vero illud superius honestum atque utile? Quid enim tam decorum atque honestum, quam collatione locupletum juvari egentes, ministrari victum esurientibus, nulli cibum defore? Quid tam utile, quam cultores agro reservari, non interire plebem rusticanorum?

LII. Quod honestum igitur, et utile est : et quod utile, honestum. Et contra quod inutile, indecorum : quod autem indecorum, id etiam inutile.

CAPUT VIII.

Eos qui honestum utili anteponant a Deo probari, Josuë, Caleb, et aliorum exploratorum patere exemplis.

LIII. Quando majores nostri servitio exire potuissent, nisi id non solum turpe, sed etiam inutile credidissent regi servire Ægyptiorum[1]?

LIV. Jesus quoque et Caleb missi ad explorandam terram, uberem quidem terram, sed a ferocissimis inhabitari gentibus nuntiaverunt[2]. Terrore belli populus infractus, recusabat terræ ejus possessionem. Suadebant missi exploratores Jesus et Caleb terram esse utilem[3]: indecorum putabant cedere nationibus: lapidari potius eligebant, quod minabatur populus, quam decedere de honestate. Dissuadebant alii, plebs reclamabat, dicens adversus diras et asperas gentes bellum fore, cadendum sibi in prælio, mulieres suas et pueros direptioni futuros.

LV. Exarsit Domini indignatio, ut omnes vellet perdere: sed rogante Moyse, temperavit sententiam, ultionem distulit, satis esse perfidis supplicii judicans, etsi parceret interim, nec percuteret incredulos; ad eam tamen terram quam recusaverant, propter incredulitatis suæ pretium non pervenirent: sed pueri et mulieres qui non immurmuraverant, vel sexu, vel ætate veniabiles, caperent ejus terræ promissam hæreditatem. Denique quicumque erant a vigesimo anno et supra in deserto, eorum membra ceciderunt: sed aliorum dilata est pœna. Qui

[1] Exod. XII, 34, et seqq. — [2] Num. XIII, 28, et seqq. — [3] Id. XIV, 6, et seqq.

autem ascenderant cum Jesu, et dissuadendum putaverunt, plaga magna statim mortui sunt: Jesus vero et Caleb cum innoxia ætate vel sexu in terram promissionis intraverunt.

LVI. Pars igitur melior gloriam saluti prætulit, deterior salutem honestati. Divina autem sententia eos probavit, qui honesta utilibus præstare arbitrabantur: eos vero condemnavit, apud quos ea quæ videbantur saluti potius quam honestati accommoda, præponderabant.

CAPUT IX.

Fraudes et turpia lucra maxime dedecere clericos, quorum est utilitati omnium inservire: illos in causis pecuniariis intervenire nequaquam debere, secus vero in capitalibus. Eisdem, ne cui etiam lacessiti noceant, exemplum David, neu autem vitam honestati præferant, cædes Nabuthe proponitur.

LVII. Nihil itaque deformius quam nullum habere amorem honestatis, et usu quodam degeneris mercaturæ, quæstu sollicitari ignobili, avaro æstuare corde, diebus ac noctibus hiare in alieni detrimenta patrimonii, non elevare animum ad honestatis nitorem, non considerare veræ laudis pulchritudinem.

LVIII. Hinc nascuntur aucupio quæsitæ hæreditates, continentiæ atque gravitatis simulatione captatæ: quod abhorret a proposito christiani viri; omne enim quod arte elicitum, et fraude compositum est, caret merito simplicitatis. In ipsis qui nullum Ecclesiastici ordinis officium receperint, incongrua judicatur affectatæ ambi-

tio hæreditatis. In supremo fine vitæ positos suum habere judicium, ut libere testentur quod sentiunt, qui postea non sunt emendaturi : cum honestum non sit competentia compendia aliis vel debita, vel parata avertere; cum vel sacerdotis vel ministri sit prodesse, si fieri potest, omnibus, obesse nemini.

LIX. Denique si non potest alteri subveniri, nisi alter lædatur, commodius est neutrum juvari, quam gravari alterum. Ideoque in causis pecuniariis intervenire non est sacerdotis : in quibus non potest fieri, quin frequenter lædatur alter qui vincitur, quoniam intercessoris beneficio se victum arbitratur. Sacerdotis est igitur nulli nocere, prodesse velle omnibus : posse autem solius est Dei. Nam in causa capitis nocere ei quem juvare debeas periclitantem, non sine peccato est gravi : in causa autem pecuniæ odia quærere, insipientiæ est; cum pro salute hominis graves frequenter fiant molestiæ : in quo etiam periclitari gloriosum sit. Proposita igitur forma in sacerdotis officio teneatur; ut nulli noceat, ne lacessitus quidem, et aliqua injuria offensus. Bonus est enim vir qui dixit : « Si reddidi » retribuentibus mihi mala[1]. » Quæ enim est gloria, si eum non lædimus, qui nos non læserit? Sed illa virtus est, si læsus remittas.

LX. Quam honestum, quod cum potuisset regi inimico nocere, maluit parcere[2]! Quam etiam utile, quia successori hoc profuit, ut discerent omnes fidem regi proprio servare, nec usurpare imperium, sed vereri. Itaque et honestas utilitati prælata est, et utilitas secuta honestatem est.

LXI. Parum est quod pepercit, addidit quod etiam in bello doluit occisum, et flebiliter deploravit dicens : » Montes, qui estis in Gelbeal, neque ros, neque pluvia

[1] Psal. VII, 5. — [2] I Reg. XXIV, 5, et seqq.

» cadat super vos. Montes mortis, quoniam ibi sublata est » protectio potentium, protectio Saül. Non est unctus in » oleo et sanguine vulneratorum, et ex adipe belligeran- » tium. Sagitta Jonathæ non est reversa retro, et gladius » Saül non est reversus vacuus. Saül et Jonathas speciosi » et charissimi, inseparabiles in vita sua, et in morte non » sunt separati. Super aquilas leviores, super leones poten- » tiores. Filiæ Israël, plorate super Saül, qui vestiebat vos » vestimenta coccinea cum ornamento vestro, qui impo- » nebat aurum super vestimenta vestra. Quomodo cecide- » runt potentes in media pugna? Jonathas in morte vulne- » ratus est. Doleo in te, frater meus Jonatha, speciosus » mihi valde. Ceciderat amor tuus in me, sicut amor mu- » lierum. Quomodo ceciderunt potentes, et perierunt ar- » ma concupiscenda[1]?

LXII. Quæ mater sic unicum defleret filium, quemadmodum hic deflevit inimicum? Quis gratiæ auctorem tantis prosequeretur laudibus, quantis iste prosecutus est insidiatorem capitis sui? Quam pie doluit, quanto ingemuit affectu! Aruerunt montes prophetico maledicto, et divina vis sententiam maledicentis implevit. Itaque pro regiæ necis spectaculo pœnam elementa solverunt.

LXIII. Quid vero sancto Nabuthe, quæ fuit causa mortis, nisi honestatis contemplatio? Nam cum ab eo vineam rex posceret, pecuniam daturum se pollicens; indecorum pretium pro paterna recusavit hæreditate, maluitque morte declinare hujusmodi turpitudinem. « Non mihi, inquit, » faciat Dominus, ut dem tibi hæreditatem patrum meo- » rum[2]; » hoc est, tantum mihi opprobrium non fiat, non permittat Deus tantum extorqueri flagitium. Non utique de vitibus dicit, neque enim de vitibus cura est Deo, neque de terreno spatio; sed de jure loquitur patrum. Po-

[1] 2 Reg. I, 21, et seqq. — [2] 3 Reg. XXI, 3.

tuit utique alteram vineam de vineis regis accipere, et amicus esse; in quo non mediocis sæculi hujus utilitatis æstimari solet: sed quod turpe erat, judicavit non videri utile: maluitque periculum cum honestate subire, quam utilitatem cum opprobrio: vulgarem utilitatem loquor, non illam in qua etiam honestatis gratia est.

LXIV. Denique et ipse rex potuit extorquere, sed impudens arbitrabatur, sed occisum doluit. Dominus quoque mulieris immanitatem, quæ honestatis immemor turpe antetulit lucrum, congruo supplicio plectendam annuntiavit.

LXV. Turpis est itaque omnis fraus. Denique etiam in rebus vilibus execrabilis est stateræ fallacia, et fraudulenta mensura. Si in foro rerum venalium, in usu commerciorum fraus plectitur, potest-ne irreprehensibilis videri inter officia virtutum? Clamabat Salomon: « Pondus » magnum et exiguum, et mensuræ duplices immundæ » sunt coram Domino[1]. » Supra quoque ait: « Statera adul» tera, abominatio est Domino, pondus autem æquum » acceptabile est illi[2]. »

CAPUT X.

De fraude in omni contractu fugienda non solum in politico jure cautum esse, verumetiam in sacris Litteris, ut Josuë ac Gabaonitarum patet exemplo.

LXVI. In omnibus igitur decora est fides, justitia grata, mensura æquitatis jucunda. Quid autem loquar de contractibus cæteris, ac maxime de coemptione prædiorum

[1] Prov. XX, 10. — [2] Id. XI, 1.

vel transactionibus, atque pactis? Nonne formulæ sunt, dolum malum abesse: eumque cujus dolus fuerit deprehensus, duplici pœnæ obnoxium fore? Ubique igitur honestatis præponderat consideratio, quæ dolum excludit, fraudem ejicit. Unde recte generalem David propheta prompsit sententiam dicens: « Nec fecit proximo suo ma» lum[1]. » Non solum itaque in contractibus (in quibus etiam vitia eorum quæ veneant, prodi jubentur, ac nisi intimaverit venditor, quamvis in jus emptoris transcripserit, doli actione vacuantur) sed etiam generaliter in omnibus dolus abesse debet: aperienda simplicitas, intimanda veritas est.

LXVII. Veterem autem istam de dolo non jurisperitorum formulam, sed Patriarcharum sententiam Scriptura divina evidenter expressit in libro Testamenti Veteris, qui Jesu Nave inscribitur[2]. Nam cum exisset fama per populos, siccatum esse mare in Hebræorum transitu, fluxisse aquam de petra, de cœlo diurnam ministrari alimoniam tot populi millibus abundantem, corruisse muros Hierico sacro tubarum sono, ictu, et ululatu plebis arietatos, Hethæorum quoque regem victum, et suspensum in ligno usque ad vesperam; Gabaonitæ metuentes validam manum, venerunt cum versutia, simulantes se de terra longinqua esse, diuque peregrinatos dirupisse calceamenta, detrivisse amictus vestium, quarum veterascentium indicia monstrarent: causam autem tanti laboris, emerendæ pacis, et ineundæ cum Hebræis esse amicitiæ cupiditatem: et cœperunt ab Jesu Nave poscere, ut secum firmaret societatem. Et quia adhuc erat ignarus locorum, atque incolarum inscius, non cognovit fraudes eorum, neque Deum interrogavit: sed cito credidit.

LXVIII. Adeo sancta erat illis temporibus fides eorum,

[1] Psal. XIV, 3. — [2] Josuë. IX, 3, et seqq.

ut fallere aliquos posse non crederetur. Quis hoc reprehendat in sanctis, qui cæteros de suo affectu æstimant; et quia ipsis amica est veritas, mentiri neminem putant, fallere quid sit ignorant: libenter credunt quod ipsi sunt, nec possunt suspectum habere quod non sunt. Hinc Salomon ait: «Innocens credit omni verbo[1]. Non vituperanda facilitas, sed laudanda bonitas. Hoc est innocentem esse ignorare quod noceat: et si circumscribitur ab aliquo, de omnibus tamen bene judicat, qui fidem esse in omnibus arbitratur.

LXIX. Hac igitur mentis suæ devotione inclinatus ut crederet, testamentum disposuit, pacem dedit, confirmavit societatem. Sed ubi in terras eorum ventum est, deprehensa fraude, quod cum essent finitimi, advenas se esse simulaverant, circumscriptum sese populus patrum indignari cœpit. Jesus tamen pacem quam dederat, revocandam non censuit[2]; quia firmata erat sacramenti religione; ne, dum alienam perfidiam arguit, suam fidem solveret. Multavit tamen eos vilioris obsequio ministerii. Clementior sententia, sed diuturnior; manet enim officiis pœna veteris astutiæ, hæreditario in hunc diem ministerio deputata.

CAPUT XI.

Inductis per reticentiam rhetoricam fraudum quarumdam exemplis, eas atque alias omnes apertius in Scriptura damnari ostenditur.

LXX. Non ego in hæreditatibus adeundis digitorum

[1] Prov. xiv, 15. — [2] Josuë. ix, 15, et seqq.

percussiones (79), et nudi successoris saltationes notabo; nam hæc etiam vulgo notabilia; non simultatæ piscationis compositas copias, ut emptoris illiceretur affectus. Cur enim tam studiosus luxuriæ ac deliciarum repertus est, ut hujusmodi fraudem pateretur?

LXXI. Quid mihi tractare de Syracusano illo amœno secretoque secessu, et de Siculi hominis calliditate: qui cum peregrinum aliquem reperisset, cognito quod cupidus esset hortorum venalium, ad cœnam in hortos rogaverit: promisisse invitatum, postridie venisse: offendisse illic magnam piscatorum multitudinem, exquisitis copiis adornatum convivium, in prospectu cœnantium ante hortulos compositos piscatores, ubi nunquam ante jaciebant retia: unusquisque quod ceperat, certatim offerebat epulantibus: supra mensam pisces ingerebantur oculos recumbentium resilientes verberabant. Mirari hospes tantam copiam piscium, tantumque numerum cymbarum. Responsum quærenti, aquationem illic esse, dulcis aquæ gratia innumerabiles eo pisces convenire. Quid multa? Pellexit hospitem, ut sibi extorqueret hortos: vendere volens cogitur, pretium gravatus suscipit.

LXXII. Sequenti die ad hortos emptor cum amicis venit, navigium nullum invenit. Percontanti num aliqua piscatoribus eo esset die feriarum solemnitas, respondetur nulla, nec unquam illic præter hesternum diem piscari solitos. Quam hîc redarguendi haberet auctoritatem doli, qui tam turpe captarit aucupium deliciarum? Qui enim alterum peccati arguit, ipse a peccato debet alienus esse. Non ergo hujusmodi nugas ego in hanc Ecclesiasticæ censionis auctoritatem vocabo, quæ generaliter condemnat omnem lucri turpis appetentiam, brevique sermonis compendio excludit levitatem ac versutiam.

LXXIII. Nam de illo quid loquar, qui de eo testamento

quod ab aliis licet factum, falsum tamen cognoverit, hæreditatem sibi aut legatum vindicet, et lucrum quærat alieno crimine; cum etiam leges publicæ eum qui sciens falso utitur, tanquam reum facinoris astringant? Regula autem justitiæ manifesta est, quod a vero declinare virum non deceat bonum, nec damno injusto afficere quemquam, nec doli aliquid annectere, fraudisve componere.

LXXIV. Quid evidentius eo quod Ananias[1], qui fraudavit de pretio agri sui, quem ipse vendiderat, et portionem pretii tanquam summæ totius numerum ante pedes posuit Apostolorum, sicut reus fraudis interiit? Licuit utique illi nihil offerre, et hoc sine fraude fecisset. Sed quia fraudem admiscuit, non liberalitatis gratiam reportavit, sed fallaciæ pœnam exolvit.

LXXV. Et Dominus in Evangelio cum dolo accedentes repudiabat, dicens : « Vulpes foveas habent[2]; » quoniam in simplicitate cordis, et innocentia non jubet vivere. David quoque ait : « Sicut novacula acuta fecisti dolum[3]; » nequitiæ arguens proditorem, eo quod instrumentum hujusmodi ad hominis adhibetur ornatum, et plerumque ulcerat? Si quis igitur prætendat gratiam, et dolum nectat proditoris exemplo, ut eum quem protegere debeat, prodat ad mortem; instrumenti istius comparatione censetur, quod ebriæ mentis et titubantis vitio manus vulnerare consuevit. Sicut iste malitiæ ebrius vino, per funestæ proditionis indicium Abimelech sacerdoti necem detulit[4], eo quod Prophetam hospitio recepisset, quem rex invidiæ accensus stimulis persequebatur.

[1] Act. v, 1, et seqq. — [2] Matth. viii, 20. — [3] Psal. li, 4. — [4] 1 Reg. xxii, 9 et 18.

CAPUT XII.

Nihil promittendum quod sit inhonestum, nec si quid injustum juraveris, id observandum; contra quam peccasse Herodes demonstratur. Culpatur etiam votum a Jephthe nuncupatum, itemque alia omnia quæ sibi exolvi Deus nolit. Denique filia ejusdem Jephthé cum duobus Pythagoræis componitur ac præponitur.

LXXVI. Purum igitur ac sincerum oportet esse affectum, ut unusquisque simplicem sermonem proferat, vas suum in sanctitate possideat, nec fratrem circumscriptione verborum inducat, nihil promittat inhonestum: ac si promiserit, tolerabilius est promissum non facere, quam facere quod turpe sit.

LXXVII. Sæpe plerique constringunt se ipsos jurisjurandi sacramento: et cum ipsi cognoverint promittendum non fuisse; sacramenti tamen contemplatione faciunt quod spoponderunt: sicut de Herode supra scripsimus[1], qui saltatrici præmium turpiter promisit, crudeliter solvit. Turpe, quod regnum pro saltatione promittitur: crudele, quod mors Prophetæ pro jurisjurandi religione donatur. Quanto tolerabilius tali fuisset perjurium sacramento? Si tamen perjurium posset dici, quod ebrius inter vina juraverat, quod eviratus inter saltantium choros promiserat[2]. Infertur disco Prophetæ caput[3]: et hoc æstimatum est fidei esse, quod amentiæ fuit.

LXXVIII. Neque unquam adducar ut credam non

1 Vide supra, cap. 5. — 2 Judic. xi, 31. — 3 Matth. xiv, 11.

incaute principem promisisse Jephthe, ut immolaret Deo quidquid sibi revertenti intra limen domus suæ occurreret; cum et ipsum voti pœnituerit sui, postquam filia occurrit sibi. Denique conscidit vestimenta sua, et dixit : « Heu me, filia mea, impedisti mihi, stimulus doloris » facta es mihi[1]. » Qui licet pio metu ac formidine acerbitatem duræ solutionis impleverit; tamen luctum annuum etiam posteris deplorandum statuit ac dereliquit. Dura promissio, acerbior solutio, quam necesse habuit lugere etiam ipse qui fecit. Denique factum est præceptum et decretum in Israël ex diebus in dies : « Ambulabant, » inquit, filiæ populi Israël, lugentes filiam Jephthe Ga» laaditidis quatuor diebus in anno[2]. » Non possum accusare virum qui necesse habuit implere quod voverat : sed tamen miserabilis necessitas, quæ solvitur parricidio.

LXXIX. Melius est non vovere, quam vovere id quod sibi cui promittitur, nolit exolvi. Denique in Isaac habemus exemplum, pro quo arietem Dominus statuit immolari sibi[3]. Non semper igitur promissa solvenda omnia sunt. Denique ipse Dominus frequenter suam mutat sententiam, sicut Scriptura indicat. Nam et in eo libro qui inscribitur Numeri, proposuerat percutere morte et perdere populum : sed postea rogatus a Moyse, reconciliatus est populo suo[4]. Et iterum ad Moysen et Aaron ait : « Dividite vos de medio Synagogæ ejus, et consum» mabo eos simul[5]. » Quibus discedentibus de cœtu, Dathan et Abiron subito impios terra prærupto soluta hiatu absorbuit.

LXXX. Præcellentius et antiquis istud exemplum de filia Jephthe, quam illud quod memorabile habetur apud

[1] Judic. XI, 35. — [2] Ibid. 40. — [3] Gen. XXII, 13. — [4] Num. XIV, 12, et seqq. — [5] Id. XVI, 21.

philosophos de duobus Pythagoræis[1], quorum alter cum a tyranno Dionysio capitis damnatus esset, præscripto mortis die, poposcit ut domum pergendi ei facultas daretur, quo commendaret suos : ac ne revertendi nutaret fides, vadem mortis obtulit, ea conditione ut si ipse deforet ad constitutum diem, vas ejus sibi pro eo moriendum agnosceret. Nec qualitatem sponsionis qui offerebatur recusavit, constantique animo diem necis præstolabatur. Itaque alter se non subtraxit, alter ad diem recepit. Quod eousque fuit mirabile, ut tyrannus eos sibi in amicitiam asscisceret, quorum urgebat periculum.

LXXXI. Quod ergo in spectatis et eruditis viris plenum miraculi est, hoc in virgine multo magnificentius, multoque illustrius deprehenditur, quæ ingemiscenti patri ait : « Fac mihi ut exivit de ore tuo[2]. » Sed spatium duorum poposcit mensium, ut cum æqualibus conventum ageret in montibus, quæ virginitatem ejus prædestinatam neci pio affectu prosequerentur. Nec fletus æqualium movit puellam, nec dolor flexit, nec gemitus retardavit, nec dies præteriit, nec fefellit hora. Rediit ad patrem, quasi ad votum rediret, et voluntate propria cunctantem impulit, fecitque arbitratu spontaneo, ut quod erat impietatis fortuitum, fieret pietatis sacrificium.

[1] Cic. lib. 3. Offic. Damonem, et Pythiam Pythagoræos, ferunt hoc animo inter se fuisse, etc. — [2] Judic. xi, 36, et seqq.

CAPUT XIII.

Juditham cum multa pericula pro honestate subiisset, multiplicem reportasse utilitatem.

LXXXII. Ecce tibi Judith se offert mirabilis, quæ formidatum populis virum Holophernem adit, Assyriorum triumphali septum caterva[1]. Quem primo formæ gratia et vultus decore perculit, deinde sermonis circumscripsit elegantia. Primus triumphus ejus fuit, quod integrum pudorem de tabernaculo hostis revexit : secundus, quod fœmina de viro reportavit victoriam, fugavit populos consilio suo[2].

LXXXIII. Horruerunt Persæ audaciam ejus[3]. Utique quod in illis Pythagoræis duobus mirantur, non expavit mortis periculum, sed nec pudoris, quod est gravius bonis fœminis : non unius ictum carnificis, sed nec totius exercitus tela trepidavit. Stetit inter cuneos bellatorum fœmina, inter victricia arma, secura mortis. Quantum ad molem spectat periculi, moritura processit : quantum ad fidem, dimicatura.

LXXXIV. Honestatem igitur secuta est Judith, et dum eam sequitur, utilitatem invenit. Honestatis enim fuit prohibere ne populus Dei se profanis dederet, ne ritus patrios et sacramenta proderet, ne sacras virgines, viduas graves, pudicas matronas barbaricæ subjiceret impuritati, ne obsidionem deditione solveret[4] : honestatis

[1] Judith. x, 12, et seqq. — [2] Id. XIII, 20. — [3] Id. XV, 1, et seqq. — [4] Id. VIII, 10, et seqq.

fuit se malle pro omnibus periclitari, ut omnes eximeret periculo.

LXXXV. Quanta honestatis auctoritas, ut consilium de summis rebus fœmina sibi vindicaret, nec principibus populi committeret? Quanta honestatis auctoritas, ut Deum adjutorem præsumeret: quanta gratia, ut inveniret?

CAPUT XIV.

Elisei factum quam honestum atque utile fuerit. Ejusdem cum decantato Græcorum facinore comparatio. Joannem pro honestate vitam impendisse: nec non Susannam eadem causa se mortis periculo objecisse.

LXXXVI. Quid vero Eliseus nisi honestatem secutus est, cum exercitum Syriæ, qui ad obsidendum eum venerat, captivum introduxit in Samariam, cujus oculos cæcitate obduxerat, et dixit: « Domine, aperi oculos eo» rum, ut videant, et viderunt[1]? » Itaque cum rex Israël percutere ingressos vellet, eamque sibi dari a Propheta facultatem posceret, respondit non percutiendos, quorum captivitatem non esset manu operatus, armisque bellicis, sed magis subsidio alimentorum juvandos. Denique epularibus refecti copiis, nunquam postea in terram Israël piratæ Syriæ revertendum putarunt.

LXXXVII. Quanto hoc sublimius, quam illud Græcorum[2] quod cum duo populi adversum se de gloria impe-

[1] 4 Reg. vi, 18, et seqq. — [2] Cic. Offic. lib. 3. Themistocles post victoriam hujus belli, quod cum Persis fuit, etc. Idem legimus apud Plutarchum in Aristide.

rioque decertarent, et alter ex his haberet copiam quemadmodum naves alterius populi clanculo exureret, turpe credidit : maluitque minus posse honeste, quam plus turpiter. Et isti quidem sine flagitio hoc facere nequibant, ut eos qui consummandi belli Persici gratia in societatem convenerant, hac fraude deciperent; quam licet possent negare, non possent tamen non erubescere : Eliseus autem non fraude deceptos licet, sed potestate Domini percussos; maluit tamen servare quam perdere; quia decorum foret hosti parcere, et adversario donare vitam, quam potuisset auferre, nisi pepercisset.

LXXXVIII. Liquet igitur id quod decorum est, semper esse utile. Nam et Judith sancta decoro contemptu propriæ salutis solvit obsidionis periculum, et publicam honestate propria acquisivit utilitatem : et Eliseus gloriosius ignovit, quam perculit : et utilius reservavit hostes, quos ceperat.

LXXXVIV. Quid autem aliud Joannes nisi honestatem consideravit, ut inhonestas nuptias etiam in rege non posset perpeti, dicens : « Non licet tibi illam uxorem habere[1]. » Potuit tacere, nisi indecorum sibi judicasset mortis metu verum non dicere, inclinare regi propheticam auctoritatem, adulationem subtexere. Sciebat utique moriturum se esse, quia regi adversabatur : sed honestatem saluti prætulit. Et tamen quid utilius quam quod passionis viro sancto advexit gloriam?

XC. Sancta quoque Susanna denuntiato falsi testimonii terrore[2], cum hinc se videret urgeri periculo, inde opprobrio, maluit honesta morte vitare opprobrium, quam studio salutis turpem vitam subire ac sustinere[3]. Itaque dum honestati intendit, etiam vitam reservavit : quæ si id quod sibi videbatur ad vitam utile præoptavis-

[1] Marc. XIV, 4. — [2] Dan. XIII, 23. — [3] Ibid. 60.

set, non tantam reportasset gloriam : imo etiam id quod non solum inutile, sed etiam periculosum foret, pœnam criminis forsitan non evasisset. Advertimus igitur quia id quod turpe est, non possit esse utile : neque rursus id quod honestum est, inutile; quia complex honestatis est semper utilitas, et utilitatis honestas.

CAPUT XV.

Relato Romanorum generoso consilio, maximam fuisse Moysi honestatis curam, ex ejus factis declarantur.

XCI. Memorabile ferunt rhetores, quod dux Romanorum cum ad eum adversarii regis medicus venisset, pollicens daturum se regi venenum, vinctum eum ad hostem remiserit. Et revera præclarum, ut qui virtutis certamen susceperat, nollet fraude vincere. Non enim in victoria honestatem ponebat : sed ipsam, nisi honestate quæsitam, victoriam turpem pronuntiabat.

XCII. Redeamus ad nostrum Moysen, atque ad superiora revertamur; ut quanto præstantiora, tanto antiquiora promamus. Nolebat Ægypti rex populum dimittere patrum. Dixit Moyses sacerdoti Aaron, ut extenderet virgam suam super omnes aquas Ægypti. Extendit Aaron, et conversa est aqua fluminis in sanguinem[1], et nemo poterat bibere aquam, omnesque Ægyptii siti peribant : sincera autem fluenta patribus abundabant. Jactaverunt favillam in cœlum, et facta sunt ulcera, et vesicæ candentes in hominibus et quadrupedibus[2]. Deduxerunt grandinem in igne flammeo, contrita erant super

[1] Exod. VII, 20. — [2] Ibid. 9, 10, et seqq.

terram omnia. Rogavit Moyses, et universa in suam gratiam reverterunt[1]: grando sedata est, sanata ulcera, solitos potus flumina præbuerunt.

XCIII. Iterum caligantibus tenebris operta erat terra per triduum, ex quo Moyses manum levaverat, et tenebras infuderat[2]. Moriebatur omne primogenitum Ægypti, cum Hebræorum omnis esset inoffensa progenies[3]. Rogatus Moyses, ut his quoque finem exitiis daret, oravit et impetravit. In illo prædicandum, quod a fraudis consortio temperaverit: in hoc mirabile, quoniam divinitus intentata supplicia virtute propria etiam ab hoste detorserit, vere nimium, sicut scriptum est, mansuetus et mitis[4]. Sciebat quod fidem rex non servaret promissis; tamen honestum putabat ut rogatus oraret, læsus benediceret, appetitus remitteret.

XCIV. Projecit virgam, et serpens factus est, qui devoravit serpentes Ægyptiorum[5]: significans quod Verbum caro fieret, quæ serpentis diri venena vacuaret per remissionem et indulgentiam peccatorum. Virga est enim Verbum directum, regale, plenum potestatis, insigne imperii. Virga serpens facta est, quoniam qui erat Filius Dei ex Deo Patre natus, Filius hominis factus est, natus ex Virgine: qui quasi serpens exaltatus in cruce, medicinam vulneribus infudit humanis. Unde et ipse Dominus ait: « Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita » exaltari oportet Filium hominis[6]. »

LXLV. Denique et alterum signum ad Dominum Jesum pertinet, quod fecit Moyses: « Manum suam misit in » sinum, et protulit eam, et facta est manus ejus sicut nix. » Iterum misit, et protulit eam, et erat sicut carnis hu» manæ species[7]; » significans Domini Jesu primum ful-

[1] Exod. VII, 30. — [2] Id. X, 22. — [3] Id. XII, 29, et seqq. — [4] Num. XII, 3. — [5] Exod. VII, 12. — [6] Joan. III, 14. — [7] Exod. IV, 6, 7.

gorem Divinitatis, postea susceptionem carnis, in qua fide credere omnes gentes populosque oporteret. Merito manum misit, quia dextera Dei Christus est, in cujus Divinitate et incarnatione si quis non crediderit, quasi reprobus flagellatur : sicut iste rex, qui quoniam signis non credidit evidentibus, postea flagellatus orabat, ut veniam mereretur. Quantus igitur honestatis affectus esse debeat, ex his probatur, et eo maxime quod se objiciebat pro populo, dicens ut remitteret populo Deus. aut certe de libro viventium se deleret.

CAPUT XVI.

Paucis de Tobia injectis, Raguëlem honestate philosophis antecelluisse evincitur.

XCVI. Tobis quoque formam expressit honestatis evidentius, cum relicto convivio mortuos sepeliret, et ad cibos pauperis mensæ invitaret inopes[1]. Raguël præcipue, qui contemplatione honestatis, cum rogaretur ut filiam suam in conjugium daret, vitia quoque filiæ non tacebat, ne circumvenire petitorem videretur tacendo[2]. Itaque cum Tobis filius Tobis posceret ut sibi daretur puella, respondit lege quidem ipsi eam deberi tanquam propinquo, sed dedisse se eam jam sex viris, et omnes eos esse mortuos. Justus itaque vir plus alienis timebat, et malebat innuptam sibi manere filiam, quam propter nuptias ejus extraneos periclitari.

XCVII. Quam breviter absolvit omnes quæstiones philosophorum. Illi de vitiis tractant domorum, tegenda

[1] Tobiæ, II, 2, et seqq. — [2] Id. VII, 13, et seqq.

an prodenda a venditore videantur : noster iste nec filiæ vitia celanda arbitratus est. Et certe non ipse affectabat ut eam traderet, sed rogabatur. Quanto utique iste honestior sit illis, dubitare non possumus, si conferamus quanto præstantior sit filiæ causa, quam rei venalis pecunia.

CAPUT XVII.

Quanto honestatis studio antiqui patres in captivitatem abituri, sacrum ignem occuluerint.

XCVIII. Consideremus aliud quod in captivitate gestum, summum tenuit honestatis decorem. Nullis enim adversis honestas impeditur, quæ in his eminet, et magis præcellit quam in prosperis. Inter vincula itaque, inter arma, flammas, servitutem, quæ liberis omni supplicio gravior est, inter pœnas morientium, excidia patriæ, vivorum formidinem, sanguinem peremptorum, non excidit tamen cura honestatis majoribus nostris : sed inter eversæ patriæ cineres et favillas, in affectibus piis resplenduit et refulsit.

XCIX. Nam cum in Persidem ducerentur patres nostri, qui tunc Dei omnipotentis cultores erant, acceptum ignem de altari sacerdotes Domini occulte in valle absconderunt[1]. Erat illic velut patens puteus, aquæ secessu infrequens, nec populari usui patens, ignoto et ab arbitris remoto loco : ibi obsignaverunt incidio sacro[2] pariter ac silentio ignem reconditum. Non illis studio fuit

[1] 2 Mach. 1, 19, et seqq. — [2] Indicio sacro, id est, nota aliqua mystica cujus ope locus postea dignosci posset.

aurum defodere, argentum abscondere, quod servarent posteris suis : sed inter extrema sua honestatis curam habentes, sacrum ignem servandum putarunt; ne eum vel impuri contaminarent, vel defunctorum sanguis extingueret, vel deformium ruinarum acervus aboleret.

C. Abierunt itaque in Persidem sola religione liberi; quoniam sola illis per captivitatem extorqueri nequivit. Post vero plurimum temporis, quando placuit Deo, dedit hanc mentem regi Persarum, ut restaurari in Judæa templum, et legitimos reparari Hierosolymis ritus juberet. Cujus gratia muneris Nehemiam sacerdotem rex Persarum direxit. At ille secum deduxit sacerdotum illorum nepotes, qui profecturi de patrio solo, sacrum ne periret ignem, absconderant. Venientes autem, ut patrum sermone est proditum, non invenerunt ignem, sed aquam. Et cum deesset ignis, quo adolerent altaria, haurire eos aquam Nehemias sacerdos, sibique deferre, et aspergere super ligna jussit. Tunc, visu mirabile! cum esset cœlum intextum nubibus, sol repente illuxit, accensus est magnus ignis; ita ut omnes in tam evidenti Domini gratia factum stupentes, lætitia perfunderentur. Orabat Nehemias, psallebant sacerdotes hymnum Deo. Utque consumptum est sacrificium, jussit iterum Nehemias residua aqua majores perfundi lapides : quo facto flamma accensa est, lumen autem refulgens ab altari consummatum illico est.

CI. Hoc patefacto indicio, rex Persarum eo loco in quo ignis fuerat absconditus, et postea reperta est aqua, templum fieri mandavit, cui inferebantur dona plurima. Appellaverunt autem illud qui erant cum sancto Nehemia, Ephthar, quod interpretationem habet purificationis : a plurimis Nephthe vocatur. Invenitur autem in descriptionibus Hieremiæ prophetæ, quod jusserit accipere de igne eos qui postea essent futuri. Hic est ignis qui cecidit su-

per sacrificium Moysi, et consumpsit illud; sicut scriptum est: « Quia exivit ignis a Domino, et consumpsit universa » quæ erant super altare holocausta[1]. » Hoc igne oportebat sanctificari sacrificium; ideoque et in filios Aaron qui alienum ignem inferre voluerunt[2], exivit iterum ignis a Domino et consumpsit eos, ita ut mortui extra castra projicerentur.

CII. « Veniens autem Hieremias in locum, invenit do- » mum in modum speluncæ, et tabernaculum et arcam, » et altare incensi intulit illuc, et obstruxit ostium[3]: quod cum hi qui simul venerant, curiosius perscrutarentur, ut notarent sibi locum, nequaquam comprehendere atque invenire potuerunt. Ut autem cognovit Hieremias quod affectassent, dixit: Ignotus erit locus, donec congreget Deus congregationem populi, et propitius fiat. Tunc Deus ostendet hæc, et apparebit majestas Domini.

CAPUT XVIII.

Superioris eventus, ac potissimum oblati a Nehemia sacrificii narratione Spiritum sanctum, Christianorumque baptisma significari: et eodem etiam Moysis et Eliæ sacrificium, atque historiam Noë referri.

CIII. Congregationem populi tenemus, propitiationem Domini Dei nostri agnoscimus, quam propitiator in sua operatus est passione. Arbitror quod nec ignem istum possimus ignorare, cum legerimus quia baptizat Dominus Jesus in Spiritu sancto et igni, sicut in Evangelico dixit Joannes[4]. Merito consumebatur sacrificium, quoniam pro

[1] Levit. IX, 24. — [2] Id. X, 1, et seqq. — [3] 2 Mach. II, 5, et seqq. — [4] Joan. I, 33.

peccato erat. Ille autem ignis typus Spiritus sancti fuit, qui descensurus erat post Domini ascensionem, et remissurus peccata omnium: qui quasi ignis inflammat animum ac mentem fidelem. Unde ait Hieremias accepto Spiritu: « Et factum est in corde meo ut ignis ardens, » flammigerans in ossibus meis: et dissolutus sum undique, » et ferre non possum[1]. » Sed etiam in Actibus Apostolorum cum descendisset super Apostolos Spiritus, et plerosque, qui expectabant promissa Domini, tanquam ignem dispersas esse linguas legimus[2]. Denique sic vaporabatur singulorum animus, ut musto repleti esse æstimarentur, qui acceperant linguarum diversitatem.

CIV. Quid ergo sibi vult esse quod ignis aqua factus est, et aqua ignem excitavit; nisi quia spiritalis gratia per ignem exurit, per aquam mundat peccata nostra? Eluitur enim peccatum, et exuritur. Unde et Apostolus ait: « Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit; » et infra: « Si cujus opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem » salvus erit, sic tamen quasi per ignem[3]. »

CV. Quod ideo posuimus, ut probaremus per ignem exuri peccata. Notum est ergo hunc esse vere ignem sacrum, qui tunc in typo futuræ remissionis peccatorum descendit super sacrificium.

CVI. Hic igitur ignis absconditur captivitatis tempore, quo culpa regnat: tempore autem libertatis promitur. Et licet in aquæ speciem mutatus, tamen servat ignis naturam, ut consumeret sacrificium. Nec mireris cum legeris, quia Pater Deus dixit: « Ego sum ignis consumens[4]; » et alibi: « Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ[5]. » Ipse quoque Dominus Jesus quasi ignis inflammabat audientium corda, quasi fons refrigerabat[6]; nam ipse in Evangelio

[1] Jerem. xx, 9. — [2] Act. ii, 4, et seqq. — [3] I Cor. iii, 13 et 15. — [4] Deut. iv, 24. — [5] Jerem. ii, 13. — [6] Luc. xii, 49.

suo dicit quod ideo venerit, ut ignem in terras mitteret [1], et potum sitientibus aquæ vivæ ministraret.

CVII. Eliæ quoque tempore descendit ignis, quando provocavit Prophetas gentium [2], ut altare sine igne accenderent. Et cum illi nequissent facere, hostiam suam tertio ipse perfudit aqua, et manabat aqua in circuitu altaris, et exclamavit, et cecidit ignis a Domino de cœlo, et consumpsit holocaustum.

CVIII. Hostia illa tu es. Considera tacitus singula. In te descendit vapor Spiritus sancti, te videtur exurere, cum tua peccata consumit. Denique quod consumptum est sacrificium Moysi tempore, sacrificium pro peccato erat. Unde Moyses ait, sicut in Machabæorum scriptum est libro [3], eo quod non sit manducatum quod erat pro peccato, consumptum est. Nonne tibi consumi videtur, quando in baptismatis sacramento interit homo totus exterior? Vetus homo noster confixus est cruci, Apostolus clamat [4]. Illic, sicut Patrum exempla te docent, Ægyptius demergitur, Hebræus resurgit, sancto renovatus Spiritu, qui etiam per mare Rubrum inoffenso transivit vestigio, ubi baptizati sunt patres sub nube, et in mari [5].

CIX. In diluvio quoque Noë tempore mortua est omnis caro, Justus tamen cum sua progenie servatus est [6]. Annon consumitur homo, cum absolvitur mortale istud a vita? Denique exterior corrumpitur, sed interior renovatur. Nec solum in baptismate, sed etiam in pœnitentia fit carnis interitus ad profectum spiritus; sicut apostolica docemur auctoritate, dicente sancto Paulo : « Judicavi ut » præsens eum qui sic operatus est, tradere hujusmodi Sa» tanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Do» mini nostri Jesu Christi [7]. »

[1] Joan. VII, 37. et seqq. — [2] 3 Reg. XVIII, 38. — [3] 2 Mach. II, 11. — [4] Rom. VI, 6 — [5] 1 Cor. X, 1, et seqq. — [6] Gen. VII, 21, et seqq. — [7] 1 Cor. V, 3 et 4.

CX. Prolixior excursus admirandi gratia mysterii factus videtur, dum studemus revelatum plenius sacramentum pandere, quod eousque plenum honestatis est, ut sit plenum religionis.

CAPUT XIX.

Narratur admissum in Levitæ cujusdam uxorem a civibus Gabaa flagitium, atque ex illius ultione colligitur quam veteribus illis cordi fuerit honestatis ratio.

CXI. Quanta autem honestatis cura majoribus fuit, ut unius mulieris injuriam stupro illatam intemperantium bello persequerentur, et victo populo, tribus Benjamin obtestarentur in conjugium se eis proprias filias non daturos? Remanserat tribus sine ullo posteritatis subsidio, nisi fraudis necessariæ accepisset licentiam. Quæ tamen indulgentia congruo intemperantiæ supplicio non videtur vacare, quando illis hoc solum permissum est, ut rapto inirent conjugia, non connubii sacramento. Et revera dignum fuit ut qui alienum contubernium solverant, ipsi nuptiarum amitterent solemnitatem.

CXII. Quam plena autem miserationis historia? Vir, inquit, Levita acceperat sibi jugalem (quam a concubitu concubinam appellatam arbitror (80)) quæ aliquanto post quibusdam, ut fieri solet, offensa rebus, ad patrem se contulit, et fuit illic quatuor mensibus. Et surrexit vir ejus, et abiit ad soceri sui domum, ut cum sua jugali repararet gratiam, et revocaret eam, ac reduceret: occurrit ei mulier, atque in domum patris sui introduxit maritum.

[1] Josuë, xix, 1, et seqq.

CXIII. Lætatus est adolescentulæ pater, venit obviam, et sedit cum eo tribus diebus; et epulati sunt, et quieverunt. Et sequenti die surrexit Levita diluculo, et retentus est a socero, ut tam cito non desereret convivii jucunditatem. Et alio et tertio die non permisit pater adolescentulæ proficisci generum suum, donec lætitia et gratia inter eos omnis consummaretur. Sed die septimo cum jam ad vesperum declinaret dies, post mensas et læta convivia, cum prætexeret finitimæ noctis viciniam, ut apud suos potius, quam apud extraneos requiescendum putaret, nequivit tenere, et dimisit una cum filia sua.

CXIV. Verum ubi facta est aliqua progressio, cum vesper jam propior urgeret, et appropinquatum foret ad urbem Jebusæorum, dicente servulo, ut ad eam dominus suus deflecteret, non acquievit dominus suus; quia non erat ea civitas filiorum Israël: sed intendit pervenire usque Gabaa, quæ habitabatur a populo tribus Benjamin. Nec erat quisquam qui advenientes reciperet hospitio, nisi vir peregrinus progressa ætate. Qui cum aspexisset eos, et interrogasset Levitam: Quo vadis, vel unde venis? quo respondente quod esset viator, et repeteret montem Ephræm, et non esset qui colligeret eum; hospitium ei obtulit, et adornavit convivium.

CXV. At ubi satietas epulandi facta est, et mensæ remotæ, irruerunt pestilentes viri, et circumierunt domum. Tunc senior filiam suam virginem, et coæqualem ejus cum qua cubitare solita esset, offerebat viris iniquitatis, tantum ne vis irrogaretur hospiti. Verum ubi parum ratio processit, et vis prævaluit, cessit Levites jugali sua: et cognoverunt eam, et tota nocte illuserunt ei. Qua atrocitate, vel dolore victa injuriæ, ante ostium hospitis, quo vir suus diverterat, projecit se, atque exhalavit spiritum, supremo licet vitæ munere affectum bonæ conju-

gis servans, ut exequias saltem sui funeris marito reservaret.

CXVI. Quo cognito (ne multis morer) omnis prope populus Israël in bellum exarsit[1]; dubioque eventu cum anceps maneret prælium, tertia tamen præliandi vice, traditus est populus Benjamin populo Israël, et divina judicatus sententia, pœnas intemperantiæ luit. Condemnatus quoque ne quis ei ex numero patrum filiam suam daret in uxorem[2]: idque confirmatum jurisjurandi sacramento est. Sed compuncti quod tam acerbam in fratres tulissent sententiam, ita severitatem ejus temperaverunt, ut orbatas parentibus virgines in conjugium sibi asciscerent, quorum patres pro delicto perempti forent, vel rapto copulam sociarent; quia pro tam turpis commissi facinore, qui alieni matrimonii jus violaverant, indignos se impetrando exhibuere matrimonio. Sed ne periret una populo tribus, fraudis indulta est conniventia.

CXVII. Quanta igitur honestatis cura majoribus fuerit, hinc proditur, ut quadraginta millia virorum stringerent gladium adversus fratres suos de tribu Benjamin, dum ulcisci volunt injuriam pudicitiæ; quia temeratores castitatis non sufferebantur. Itaque eo bello cæsa sunt utrinque sexaginta quinque millia bellatorum, et exustæ urbes. Et cum inferior primo fuisset populus Israël; tamen nec adversi metu belli percitus, vindicandæ castitatis sequestravit dolorem. Ruebat in prælium, vel sanguine suo parans commissi flagitii diluere notam.

[1] Judic. xx, 1, et seqq. — [2] Id. xxi, 1, et seqq.

CAPUT XX.

Post solutam ex Elisei vaticinio diram Samariæ obsidionem, quanta fuerit quatuor leprosis honesti cura, enarratur.

CXVIII. Et quid mirum si populo Dei decorum illud atque honestum curæ fuit, quando etiam leprosis, sicut in libris Regnorum legimus[1], honestatis non defuit consideratio? Fames erat magna in Samaria, quia obsederat eam Syrorum exercitus. Rex militares excubias supra murum sollicitus revisebat; interpellavit eum mulier dicens : Persuasit mihi hæc mulier ut afferrem filium meum, et attuli, et coximus, et comedimus eum; et promisit ut et ipsa postea filium suum afferret, et carnes illius simul manducaremus : nunc autem filium suum abscondit, et non vult eum afferre. Motus rex quod non solum humanis, sed etiam parricidalibus cadaveribus mulieres pastæ viderentur, et tam atrocis calamitatis exemplo percitus, Eliseo prophetæ denuntiavit necem, cujus in potestate fore crederet, ut obsidionem solveret, propulsaret famem : vel quia non permiserat regi ut percuteret Syros, quos cæcitate perfuderat.

CXIX. Sedebat Eliseus cum senioribus in Bethel[2], et priusquam introiret ad eum regis nuntius, ait ad seniores viros : Si vidistis quoniam filius homicidæ illius misit auferre caput meum? Et introivit nuntius, et mandatum regis pertulit, denuntiantis præsens capitis periculum.

[1] 4 Reg. vi, 25, et seqq. — [2] Ibid. 32, et seqq.

Cui respondit Propheta : Hac hora die crastina mensura similaginis siclo, et duæ mensuræ hordei siclo in porta Samariæ[1]. Et cum missus a rege nuntius non credidisset, dicens : Si pluerit Dominus de cœlo abundantiam frumenti, nec sic quidem id posset effici; dixit ad eum Eliseus : Quia non credidisti, oculis tuis videbis, et non manducabis.

CXX. Et factus est subito in castris Syriæ velut quadrigarum sonus, et vox multa equitum, et vox magnæ virtutis, atque ingens belli tumultus : et arbitrati sunt Syri quod rex Israël in societatem advocasset prælii regem Ægypti, et regem Amorrhæorum : et fugerunt diluculo relinquentes tabernacula sua; quoniam verebantur ne improviso adventu novorum opprimerentur hostium, et conjunctis regum viribus non possent resistere. Id incognitum Samariæ erat; quoniam victi metu, et fame tabidi, nec prætendere audebant.

CXXI. Erant autem leprosi quatuor ad portam civitatis[2], quibus vita erat supplicium, et mori lucrum; et dixerunt ad se invicem : Ecce nos hîc sedemus, et morimur. Si ingredimur urbem, moriemur fame; si manemus hîc, nullum subsidium vivendi suppetit nobis : eamus in castra Syriæ, aut compendium mortis erit, aut salutis remedium. Perrexerunt itaque, et intraverunt in castra : et ecce omnia nuda hostium. Ingressi tabernacula, primum repertis alimentis fugaverunt famem, deinde auri et argenti quantum potuerunt, diripuerunt. Et cum soli prædæ incumberent, disposuerunt tamen nuntiare regi fugisse Syros; quia id honestum arbitrabantur, quam represso indicio fovere fraudis rapinam.

CXXII. Quo indicio egressus est populus, et diripuit castra Syriæ, et commeatus hostium abundantiam fecit,

[1] 4 Reg. VII, 1, et seqq. — [2] Id. III, et seqq.

annonæ vilitatem reddidit secundum propheticum dictum; ut mensura similaginis siclo, et duæ mensuræ hordei pari pretio constarent. In hæc lætitia plebis nuntius ille in quo requiescebat rex, contritus inter exeuntium festinationem et remeantium exultationem, conculcatus a plebe, mortuus est.

CAPUT XXI.

Esther vitæ periculo honestatis decus secutam esse, imo et regem barbarum, illata nece viro amicissimo; amicitiam enim honestati semper conjungendam, ut Jonathæ atque Achimelech exempla probant.

CXXIII. Quid Esther regina[1], nonne ut populum suum periculo exueret, quod erat decorum atque honestum, morti se obtulit, nec immitis regis trepidavit furorem? Ipse quoque rex Persarum ferox[2], atque tumido corde, tamen decorum judicavit indici insidiarum quæ sibi paratæ forent, gratiam repræsentare, populumque liberum a servitute eripere, eruere neci, nec parcere ei, qui tam indecora suasisset. Denique quem secundum a se, ac præcipuum inter omnes amicos haberet, cruci tradidit, quod dehonestatum se ejus fraudulentis consiliis animadvertisset[3].

CXXIV. Ea enim amicitia probabilis, quæ honestatem tuetur; præferenda sane opibus, honoribus, potestatibus: honestati vero præferri non solet, sed honestatem

[1] Esth. IV, 16. — [2] Id. VI, 3, et seqq. — [3] Id. VII, 9.

sequi. Qualis fuit Jonathæ[1], qui pro pietate nec offensam patris, nec salutis periculum refugiebat. Qualis fuit Abimelech[2], qui pro hospitalis gratiæ officiis necem potius sui, quam proditionem fugientis amici, subeundam arbitrabatur.

CAPUT XXII.

Honestatem amici causa non deserendam, si tamen adversus amicum testimonium dicendum fuerit, cautionem adhibendam. Inter amicos quis candor in aperiendo pectore, quæ generositas in patiendo, quæ in arguendo libertas requiratur? Amicitiam virtutum custodem esse, nec nisi in similium morum hominibus inveniri. Eamdem in corripiendo mitem, atque a propriis commodis alienam esse oportere; et inde quam rari divitibus veri amici! Quanta amicitiæ dignitas; quæ quo major, eo detestabilior amici perfidia, ut Judæ atque amicorum Job exemplis cognoscitur.

CXXV. Nihil igitur præferendum honestati; quæ tamen ne amicitiæ studio prætereatur, etiam hoc Scriptura admonet de amicitia. Sunt enim pleræque philosophorum quæstiones : utrum amici causa quisquam contra patriam sentire necne debeat, ut amico obediat? Utrum oporteat ut fidem deserat, dum indulget atque intendit amici commoditatibus?

CXXVI. Et Scriptura quidem ait : « Clava, et gladius,

[1] 1 Reg. xx, 29, et seqq. — [2] Id. xxi, 6.

» et sagitta ferrata, sic homo est testimonium dans falsum » adversus amicum suum[1]. Sed considera quid astruat. Non testimonium reprehendit dictum in amicum, sed falsum testimonium. Quid enim si Dei causa, quid si patriæ cogatur aliquis dicere testimonium? Numquid præponderare debet amicitia religioni, præponderare charitati civium? In his tamen ipsis rebus requirenda est veritas testimonii; ne amicus appetatur amici perfidia, cujus fide absolvi debeat. Amicus itaque neque noxio gratificari debet, neque innocenti insidiari.

CXXVII. Sane si necesse sit dicere testimonium, si quid in amico vitii cognoverit, corripere occulte : si non audierit, corripere palam. Sunt enim bonæ correptiones, et plerumque meliores quam tacita amicitia. Et si lædi se putat amicus, tu tamen corripe; et si amaritudo correctionis animum ejus vulneret, tu tamen corripe, ne verearis : « Tolerabilia sunt enim amici vulnera, quam » adulantium oscula[2]. » Errantem igitur amicum corripe, innocentem amicum ne deseras. Constans enim debet esse amicitia, perseverare in affectu : non puerili modo amicos mutare vaga quadam debemus sententia.

CXXVIII. « Aperi pectus tuum amico, ut fidelis sit » tibi, et capias ex eo vitæ tuæ jucunditatem[3]. » Fidelis enim amicus medicamentum est vitæ, et immortalitatis gratia. Defer amico ut æquali, nec te pudeat ut prævenias amicum officio; amicitia enim nescit superbiam. Ideo enim Sapiens dicit : « Amicum salutare non erubescas[4]. » Nec deseras amicum in necessitate, nec derelinquas eum, neque destituas; quoniam amicitia vitæ adjumentum est. Ideo onera nostra portemus, sicut Apostolus docuit; dicit enim his quos ejusdem corporis complexa est charitas[5].

[1] Prov. xxv, 18. — [2] Id. xxvii, 6. — [3] Eccli. vi, 16. — [4] Id. xxii, 31. — [5] Galat. vi, 2.

Etenim si amici secundæ res amicos adjuvant, cur non et in adversis amici rebus amicorum adjumentum suppetat? Juvemus consilio, conferamus studia, compatiamur affectu.

CXXIX. Si necesse est, toleremus propter amicum etiam aspera. Plerumque inimicitiæ subeundæ sunt propter amici innocentiam, sæpe obtrectationes, si restiteris vel responderis, cum amicus arguitur et accusatur. Nec te pœniteat ejusmodi offensionis; justi enim vox est: « Et si mala mihi evenerint propter amicum sustineo[1]. » In adversis enim amicus probatur; nam in prosperis amici omnes videntur. Sed ut in adversis amici patientia et tolerantia necessaria, sic in prosperis auctoritas congrua est; ut insolentiam extollentis se amici reprimat et redarguat.

CXXX. Quam pulchre in adversis positus Job dicit: « Miseremini mei, amici, miseremini[2]. » Non quasi abjecta vox ista est, sed quasi censoria. Nam cum injuste argueretur ab amicis, respondit: « Miseremini mei, » amici; » hoc est, misericordiam debetis facere: opprimitis autem vos et impugnatis hominem, cujus ærumnis compati pro amicitia vos oportebat.

CXXXI. Servate igitur, filii, initam cum fratribus amicitiam, qua nihil est in rebus humanis pulchrius. Solatium quippe vitæ hujus est, ut habeas cui pectus aperias tuum, cum quo arcana participes, cui committas secretum pectoris tui; ut colloces tibi fidelem virum, qui in prosperis gratuletur tibi, in tristibus compatiatur, in persecutionibus adhortetur. Quam boni amici Hebræi pueri[3], quos a sui amore nec fornacis ardentis flamma divisit? De quo supra diximus[4]. Bene ait sanctus David:

[1] Eccli. XXII, 31. — [2] Job. XIX, 21. — [3] Dan. III, 16, et seqq. — [4] Vide Supr. c. 9.

« Saül et Jonathas speciosi et charissimi, inseparabiles in » vita sua, et in morte non sunt separati[1]. »

CXXXII. Hic est amicitiæ fructus, ut non fides propter amicitiam destruatur. Non potest enim homini amicus esse, qui Deo fuerit infidus. Pietatis custos amicitia est, et æqualitatis magistra; ut superior inferiori se exhibeat æqualem, inferior superiori. Inter dispares enim mores non potest esse amicitia; et ideo convenire sibi utriusque debet gratia. Nec auctoritas desit inferiori, si res poposcerit, nec humilitas superiori. Audiat quasi parem, quasi æqualem : et ille quasi amicus moneat, objurget, non jactantiæ studio, sed affectu charitatis.

CXXXIII. Neque monitio aspera sit, neque objurgatio contumeliosa; sicut enim adulationis fugitans amicitia debet esse, ita etiam aliena insolentiæ. Quid est enim amicus, nisi consors amoris, ad quem animum tuum adjungas atque applices, et ita misceas, ut unum velis fieri ex duobus, cui te tanquam alteri tibi committas, a quo nihil timeas, nihil ipse commodi tui causa inhonestum petas? Non enim vectigalis amicitia est, sed plena decoris, plena gratiæ. Virtus est enim amicitia, non quæstus; quia non pecunia petitur, sed gratia : nec licitatione pretiorum, sed concertatione benevolentiæ.

CXXXIV. Denique meliores amicitiæ sunt inopum plerumque quam divitum : et frequenter divites sine amicis sunt, quibus abundant pauperes. Non est enim vera amicitia, ubi est fallax adulatio. Divitibus itaque plerique assentatorie gratificantur : erga pauperem nemo simulator est. Verum est quidquid defertur pauperi, hujus amicitia invidia vacat.

CXXXV. Quid amicitia pretiosius, quæ Angelis communis et hominibus est? Unde et Dominus Jesus dicit :

[1] 2 Reg. 1, 23.

« Facite vobis amicos de iniquo mammona, qui recipiant » vos in æterna tabernacula sua[1]. » Ipse nos Deus amicos ex servulis facit, sicut ipse ait : « Jam vos amici mei estis, » si feceritis quæ ego præcipio vobis[2]. » Dedit formam amicitiæ quam sequamur, ut faciamus amici voluntatem, ut aperiamus secreta nostra amico quæcumque in pectore habemus, et illius arcana non ignoremus. Ostendamus illi nos pectus nostrum, et ille nobis aperiat suum. « Ideo, » inquit, vos dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi » a Patre meo, nota feci vobis[3]. » Nihil ergo occultat amicus, si verus est : effundit animum suum, sicut effundebat mysteria Patris Dominus Jesus.

CXXXVI. Ergo qui facit mandata Dei, amicus est; et hoc honoratur nomine. Qui est unanimis, ipse amicus est; quod unitas animorum in amicis sit : neque quisquam detestabilior, quam qui amicitiam læserit. Unde in proditore Dominus hoc gravissimum invenit, quod ejus condemnaret perfidiam, quod gratiæ vicem non repræsentaverit, et conviviis amicitiæ venenum malitiæ miscuerit. Itaque sic ait : « Tu vero homo unanimis, dux meus » et notus meus, qui semper mecum dulces capiebas ci- » bos[4] ! » Hoc est, non potest sustineri istud, quia unanimis appetisti eum, qui tibi donaverat gratiam : « Nam » si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem uti- » que[5]; » et ab eo qui me oderat, absconderem me. Inimicus vitari potest, amicus non potest, si insidiari velit. Illum cavemus cui non committimus consilia nostra : hunc cavere non possumus, cui commisimus. Itaque ad acervandam peccati invidiam non dixit : Tu vero servus meus, apostolus meus, sed unanimis meus; hoc est, non meus, sed etiam tuus proditor es, qui unanimem prodidisti.

[1] Luc. XVI, 9.— [2] Joan. XV, 14.— [3] Ibid.— [4] Psal. LIV, 14.— [5] Ibid. 13.

CXXXVII. Dominus ipse cum a tribus regibus offensus esset, qui sancto Job non detulissent, ignoscere his per amicum maluit, ut amicitiæ suffragium remissio fieret peccatorum. Itaque rogavit Job, et Dominus ignovit[1]. Profuit illis amicitia, quibus obfuerat insolentia.

CXXXVIII. Hæc apud vos deposui, filii, quæ custodiatis in animis vestris : quæ utrum aliquid profectus habeant, vos probabitis; interim copiam multam exemplorum offerunt : nam prope omnia Majorum exempla, plurima quoque dicta his tribus inclusa libris tenentur ; ut et si sermo nihil deferat gratiæ, series tamen vetustatis quodam compendio expressa plurimum instructionis conferat.

[1] Job. xlii, 7, et seqq.

S. AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

DE VIRGINIBUS

AD MARCELLINAM SOROREM SUAM

LIBRI III[1] (81).

LIBER I.

CAPUT I.

Ambrosius ab unoquoque verborum talentorumque suorum reddendam Deo rationem intelligens, ad scribendum mentem appellit; tum recensitis aliquot divinæ misericordiæ exemplis provocat sese ad bene sperandum : sed mox illi officio imparem se esse confessus, ut secum tanquam cum evangelica ficu agatur, optat; quo tamen os censoribus opprimat suis, sperare se testatur verba sibi non defutura, qui loquatur Christum.

I. Si juxta cœlestis sententiam veritatis[2], verbi totius, quodcumque otiosum fuerimus locuti, habemus præstare rationem[3] : vel si unusquisque servus credita sibi talenta

[1] Scripti anno 377. — [2] Vide D. Guillon, tom. IX, p. 215-238. — [3] Matth. XII, 36.

gratiæ spiritalis, quæ nummulariis dividenda forent, ut crescentibus multiplicarentur usuris, intra terram suam vel quasi timidus fœnerator, vel quasi avarus possessor absconderit[1], non mediocrem, domino revertente, offensam incidet; jure nobis verendum est, quibus licet ingenium tenue, necessitas tamen maxima eloquia Dei credita populi fœnerare mentibus, ne vocis quoque nostræ poscatur usura : præsertim cum studium a nobis Dominus, non profectum requirat. Unde scribendi aliquid sententia fuit. Majore siquidem pudoris periculo auditur vox nostra quam legitur; liber enim non erubescit.

II. Et quidem ingenio diffisus, sed divinæ misericordiæ provocatus exemplis, sermonem meditari audeo; nam, volente Deo, etiam asina locuta est[2]. Quod si mihi sub istius sæculi oneribus constituto assistat Angelus, ego quoque muta diu ora laxabo; potest enim solvere impedimenta imperitiæ, qui in illa asina solvit naturæ. In arca Veteris Testamenti virga floruit sacerdotis[3] : facile Deo ut in sancta Ecclesia de nostris quoque nodis flos germinet. Cur autem desperandum quod Dominus loquatur in hominibus, qui est locutus in sentibus? Deus nec rubum est dedignatus[4]. Atque utinam meas quoque illuminet spinas. Erunt fortassis qui etiam in nostris sentibus aliquem mirentur lucere fulgorem, erunt quos spina nostra non urat, erunt quibus de rubo audita vox nostra solvat de pedibus calceamentum, ut impedimentis corporalibus exuatur mentis incessus.

III. Sed hæc sanctorum merita virorum. Utinam me sub illa infructuosa adhuc ficu jacentem ex aliqua Jesus parte respiceret[5]; ferret quoque post triennium fructus et nostra ficus[6]. Sed unde tantum peccatoribus spei?

[1] Matth. xxv, 14, et seqq. — [2] Num. xxii, 28. — [3] Id. xvii, 8. — [4] Exod. iii, 4, et seqq. — [5] Joan. i, 48. — [6] Luc. xiii, 6, et seqq.

Utinam saltem ille Evangelicus Dominicæ cultor vineæ ficum nostram fortasse jam jussus excidere, remittat illam et hoc anno, usque dum fodiat, et mittat cophinum stercoris; ne forte de terra suscitet inopem, et de stercore erigat pauperem[1]. Beati qui sub vite et olea equos suos alligant[2], laborum cursus suorum luci et lætitiæ consecrantes : me ficus adhuc, id est, illecebrosa deliciarum obumbrat prurigo mundi, humilis ad altitudinem, fragilis ad laborem, mollis ad usum, sterilis ad fructum.

IV. Ac fortasse miretur aliquis cur scribere audeo, qui loqui nequeo. Et tamen si repetamus quæ legimus in evangelicis Scripturis, et sacerdotalibus factis, ac nobis sanctus Zacharias propheta documento sit[3], inveniet esse quod vox non explicet, et stylus signet. Quod si nomen Joannis reddidit patri vocem, ego quoque desperare non debeo quod vocem licet mutus accipiam, si loquar Christum : cujus quidem generationem juxta propheticum dictum quis enarrabit[4] ? Et ideo quasi servus, Domini familiam prædicabo; immaculatus enim Dominus immaculatam sibi familiam etiam in hoc pleno colluvionum fragilitatis humanæ corpore consecravit.

[1] Psal. CXII, 7. — [2] Gen. XLIX, 11. — [3] Luc. I, 63 et 64. — [4] Isaï. LIII, 8.

CAPUT II.

Docet libri sui auspicato proferri exordium, cum Natalis dies esset virginis, beatæ Agnetis videlicet: quam a nomine, a pudore, a martyrio elegantissime commendat: sed potissimum ab ætate, quippe quæ annos duodecim nata, terrores, promissa, cruciatus, mortem denique ipsam virili prorsus constantia devicerit.

V. Et bene procedit, ut quoniam hodie natalis est virginis, de virginibus sit loquendum, et a prædicatione liber sumat exordium. Natalis est virginis, integritatem sequamur. Natalis est martyris, hostias immolemus. Natalis est sanctæ Agnes, mirentur viri, non desperent parvuli; stupeant nuptæ, imitentur innuptæ. Sed quid dignum de ea loqui possumus, cujus ne nomen quidem vacuum luce laudis fuit? Devotio supra ætatem, virtus supra naturam; ut mihi videatur non hominis habuisse nomen, sed oraculum martyris, quo indicavit quid esset futura.

VI. Habeo tamen unde mihi subsidium comparetur. Nomen virginis titulus est pudoris. Appellabo martyrem, prædicabo virginem. Satis prolixa laudatio est, quæ non quæritur, sed tenetur. Facessant igitur ingenia, eloquentia conticescat. Vox una præconium est. Hanc senes, hanc juvenes, hanc pueri canant. Nemo est laudabilior, quam qui ab omnibus laudari potest. Quot homines, tot præcones, qui martyrem prædicant, dum loquuntur.

VII. Hæc duodecim annorum martyrium fecisse tra-

ditur. Quo detestabilior crudelitas, quæ nec minusculæ pepercit ætati : imo magna vis fidei, quæ etiam ab illa testimonium invenit ætate. Fuit-ne in illo corpusculo vulneri locus? Et quæ non habuit quo ferrum reciperet, habuit quo ferrum vinceret. At istius ætatis puellæ torvos etiam vultus parentum ferre non possunt, et acu districta solent puncta flere, quasi vulnera. Hæc inter cruentas carnificum impavida manus, hæc stridentium gravibus immobilis tractibus catenarum, nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus, mori adhuc nescia, sed parata : vel si ad aras invita raperetur, tendere Christo inter ignes manus, atque in ipsis sacrilegis focis trophæum Domini signare victoris (82): nunc ferratis colla manusque ambas inserere nexibus : sed nullus tam tenuia membra poterat nexus includere.

VIII. Novum martyrii genus? Nondum idonea pœnæ, et jam matura victoriæ : certare difficilis, facilis coronari : magisterium virtutis implevit, quæ præjudicium vehebat ætatis. Non sic ad thalamum nupta properaret, ut ad supplicii locum læta successu, gradu festina virgo processit, non intorto crine caput compta, sed Christo : non flosculis redimita, sed moribus. Flere omnes, ipsa sine fletu. Mirari plerique quod tam facile vitæ suæ prodiga, quam nondum hauserat, jam quasi perfuncta donaret. Stupere universi, quod jam Divinitatis testis existeret, quæ adhuc arbitra sui per ætatem esse non posset. Effecit denique ut ei de Deo crederetur, cui de homine adhuc non crederetur : Quia quod ultra naturam est, de auctore naturæ est.

IX. Quanto terrore egit carnifex ut timeretur, quantis blanditiis ut suaderet, quantorum vota ut sibi ad nuptias perveniret? At illa : Et hæc Sponsi injuria est expectare placiturum. Qui me sibi prior elegit, accipiet. Quid

percussor moraris? Pereat corpus quod amari potest oculis quibus nolo. Stetit, oravit, cervicem inflexit. Cerneres trepidare carnificem, quasi ipse addictus fuisset: tremere percussoris dextram, pallere ora alieno timentis periculo, cum puella non timeret suo. Habetis igitur in una hostia duplex martyrium, pudoris et religionis. Et virgo permansit, et martyrium obtinuit.

CAPUT III.

Variis e capitibus virginitatis, laudes petuntur, sed hinc imprimis quod e cœlo Verbum elicere in terram ipsa meruerit; unde postea ejus studium quod sub antiquo fœdere in paucis floruerat, propagatum est in innumeris.

X. Invitat nunc integritatis amor, et tu, soror sancta, vel mutis tacita moribus, ut aliquid de virginitate dicamus, ne veluti transitu quodam perstricta videatur, quæ principalis est virtus. Non enim ideo laudabilis virginitas, quia et in Martyribus reperitur, sed quia ipsa Martyres faciat.

XI. Quis autem humano eam possit ingenio comprehendere, quam nec natura suis inclusit legibus? Aut quis naturale voce complecti, quod supra usum naturæ sit? E cœlo accersivit quod imitaretur in terris. Nec immerito vivendi sibi usum quæsivit e cœlo, quæ sponsum sibi invenit in cœlo. Hæc nubes, aëra, Angelos, sideraque transgrediens, Verbum Dei in ipso sinu Patris invenit, et toto hausit pectore. Nam quis tantum cum invenerit, relinquat boni? « Unguentum enim exinanitum est nomen tuum:

» propterea adolescentulæ dilexerunt te, et attraxerunt te[1]. » Postremo non meum est illud, quoniam quæ non nubent, neque nubentur, erunt sicut Angeli in cœlo[2]. Nemo ergo miretur si Angelis comparentur, quæ Angelorum Domino copulantur. Quis igitur neget hanc vitam fluxisse de cœlo, quam non facile invenimus in terris, nisi postquam Deus in hæc terreni corporis membra descendit? Tunc in utero virgo concepit[3], et Verbum caro factum est, ut caro fieret Deus.

XII. Dicet aliquis : Sed etiam Elias nullis corporei coïtus fuisse permixtus cupiditatibus invenitur. Ideo ergo curru raptus ad cœlum[4], ideo cum Domino apparet in gloria, ideo Dominici venturus est præcursor adventus. Et Maria tympanum sumens pudore virgineo choros duxit[5]. Sed considerate cujus illa speciem tunc gerebat. Nonne Ecclesiæ, quæ religiosos populi cœtus qui carmina divina concinerent, immaculato virgo spiritu copulavit? Nam etiam templo Hierosolymis fuisse legimus virgines deputatas. Sed quid Apostolus dicit : « Hæc autem in figura contingebant illis, ut essent indicia futurorum[6]; » figura enim in paucis est, vita in pluribus.

XIII. At vero posteaquam Dominus in corpus hoc veniens, contubernium divinitatis et corporis sine ulla concretæ confusionis labe sociavit, tunc toto orbe diffusus corporibus humanis vitæ cœlestis usus inolevit. Hoc illud est quod ministrantes in terris Angeli declararunt futurum genus, quod ministerium Domino immaculati corporis obsequiis exhiberet[7]. Hæc est cœlestis illa militia, quam laudantium exercitus Angelorum promittebat in terris[8]. Habemus ergo auctoritatem vetustatis a sæculo, plenitudinem professionis a Christo.

[1] Cant. I, 2. — [2] Matth. XXII, 30. — [3] Id. XVII, 3. — [4] 4 Reg. II, 11. — [5] Exod. XV, 20. — [6] 1 Cor. X, 11. — [7] Matth. IV, 11. — [8] Luc. II, 9, et seqq.

CAPUT IV.

Negatur virginitatis decus in ethnicis ullis unquam extitisse, puta in Vestalibus, sacris deæ Phrygiæ ac Liberi patris, atque etiam in philosophis : ubi et de Pythagorea virgine, in qua tametsi laudatur animi magnitudo, continentia tamen desideratur ; cum utraque in nostris virginibus emineat.

XIV. Certe non est hoc mihi commune cum gentibus, non populare cum barbaris, non cum cæteris animantibus usitatum : cum quibus etsi unum eumdemque vitalem aëris hujus carpimus spiritum, vulgarem terreni corporis participamus statum, generandi quoque non discrepamus usu ; hoc solo tamen naturæ parilis convicia declinamus quod virginitas affectatur a gentibus, sed consecrata violatur : incursatur a barbaris, nescitur a reliquis.

XV. Quis mihi prætendit Vestæ virgines et Palladis sacerdotes? Qualis ista est non morum pudicitia, sed annorum : quæ non perpetuitate, sed ætate præscribitur! Petulantior est talis integritas, cujus corruptela seniori servatur ætati. Ipsi docent virgines suas non debere perseverare, nec posse, qui virginitati finem dederunt. Qualis autem est illa religio, ubi pudicæ adolescentes jubentur esse, impudicæ anus? Sed nec illa pudica est, quæ lege retinetur ; et illa impudica, quæ lege dimittitur. O mysteria ! o mores! ubi necessitas imponitur castitati, auctoritas libidini datur. Itaque nec casta est, quæ metu cogitur : nec honesta, quæ mercede conducitur : nec pudor ille, qui intemperantium oculorum quotidiano expositus convicio, flagi-

tiosis aspectibus verberatur. Conferuntur immunitates, offeruntur pretia; quasi non hoc maximum petulantiæ sit indicium castitatem vendere. Quod pretio promittitur, pretio solvitur: pretio addicitur, pretio annumeratur. Nescit redimere castitatem, quæ vendere solet.

XVI. Quid de sacris Phrygiis loquar, in quibus impudicitia disciplina est, atque utinam sexus fragilioris. Quid de orgiis Liberi, ubi religionis mysterium est incentivum libidinis? Qualis igitur potest ibi vita esse sacerdotum, ubi colitur stuprum deorum? Non habent igitur sacram virginem.

XVII. Videamus ne forte aliquam vel philosophiæ præcepta formaverint, quæ magisterium sibi omnium solet vindicare virtutum. Pythagorea quædam una ex virginibus celebratur fabula, cum a tyranno cogeretur secretum prodere, ne quid in se ad extorquendam confessionem vel tormentis liceret, morsu linguam abscidisse, atque in tyranni faciem despuisse; ut qui interrogandi finem non faciebat, non haberet quam interrogaret.

XVIII. Eadem tamen forti animo, sed tumenti utero, exemplum taciturnitatis et proluvium castitatis victa est cupiditatibus, quæ tormentis vinci nequivit. Igitur quæ mentis potuit tegere secretum, corporis non texit opprobrium. Vicit naturam, sed non tenuit disciplinam. Quam vellet in voce munimentum sui pudoris existere! Eoque fortasse erudierat illam patientia, ut culpam negaret. Non igitur invicta undique; nam et tyrannus licet non potuerit invenire quod interrogabat, tamen quod non interrogabat, invenit.

XIX. Quanto nostræ virgines fortiores, quæ vincunt etiam quas non vident potestates: quibus non tantum de carne et sanguine, sed etiam de ipso mundi principe sæculique rectore victoria est? Ætate utique Agnes minor,

sed virtute major, triumpho numerosior, constantia confidentior, non sibi linguam propter metum abstulit, sed propter trophæum reservabit. Nihil enim habuit quod prodi timeret, cujus non erat criminosa, sed religiosa confessio. Itaque illa secretum tantummodo celavit, hæc probavit Dominum, quem quia ætas nondum poterat confiteri, natura confessa est.

CAPUT V.

Virginitatis patriam cœlum esse, auctorem vero Dei Filium: qui cum virgo esset ante virginem, ex virgine tamen editus virginem Ecclesiam duxit uxorem. Ab ipsa susceptos nos omnes esse, cujus dotes nonnullæ commemorantur. Ejusdem filias hinc præcellere quod virginitas non subjiciatur præcepto, quodque ad pietatis cultum facultatem suppeditet quam expeditissimam.

XX. In laudationibus solet patria prædicari et parentes; ut commemoratione auctoris dignitas successionis exaggeretur: ego licet laudationem non susceperim virginitatis, sed expressionem; ad rem tamen pertinere arbitror, ut quæ sit ei patria, quis auctor, appareat. Ac prius ubi sit patria definiamus. Si enim ibi est patria, ubi genitale domicilium, in cœlo profecto est patria castitatis. Itaque hic advena, ibi incola est.

XXI. Quid autem est castitas virginalis, nisi expers contagionis integritas? Atque ejus auctorem quem possumus æstimare, nisi immaculatum Dei Filium, cujus caro non vidit corruptionem, divinitas non est experta conta-

gionem? Videte igitur quanta virginitatis merita sint. Christus ante virginem, Christus ex virgine; a Patre quidem natus ante sæcula, sed ex virgine natus ob sæcula. Illud naturæ suæ, hoc nostræ utilitatis est. Illud erat semper, hoc voluit.

XXII. Spectate et aliud virginitatis meritum : Christus virginis sponsus, et si dici potest, Christus virgineæ castitatis; virginitas enim Christi, non virginitatis est Christus. Virgo est ergo quæ nupsit, virgo quæ nos suo utero portavit, virgo quæ genuit, virgo quæ proprio lacte nutrivit, de qua legimus : « Quanta fecit virgo Hierusalem ? » Non deficient de petra ubera, neque nix a Libano, aut » declinabit aqua valido vento, quæ portatur[1]. » Qualis est hæc virgo quæ Trinitatis fontibus irrigatur : cui de petra fluunt aquæ, non deficiunt ubera, mella funduntur? Petra autem est juxta Apostolum Christus. Ergo a Christo non deficiunt ubera, claritas a Deo, flumen ab Spiritu. Hæc est Trinitas quæ Ecclesiam suam irrigat, Pater, Christus, et Spiritus.

XXIII. Sed et jam a matre descendamus ad filias. « De » virginibus, inquit sanctus Apostolus, præceptum Domini » non habeo[2]. » Si Doctor gentium non habuit, habere quis potuit? Et præceptum quidem non habuit, sed habuit exemplum. Non enim imperari potest virginitas, sed optari; nam quæ supra nos sunt, in voto magis quam in magisterio sunt. « Sed volo vos, inquit, sine sollicitudine » esse. Nam qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini » sunt, quomodo placeat Deo.... et virgo cogitat quæ Do» mini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu. Nam quæ » nupta est, cogitat quæ mundi sunt, quomodo placeat » viro suo[3]. »

[1] Jerem. XVIII, 13, et seqq. — [2] I Cor. X, 4. — [3] Id. VII, 32-34.

CAPUT VI.

Sanctus vir a se minime damnari matrimonium contestatus, tamen ut bona mulierum ac virginum inter se componat, primo quæ mala fœcunditatem comitentur, puta dolores pariendi, molestias educandi, addictam viro servitutem, nimiam formæ atque ornamentorum curam, proponit: tum illis opponit majorem virginum formæ gratiam felicioremque fœcunditatem; quibus eas Ecclesiæ perquam similes fieri asseverat.

XXIV. Non ego quidem dissuadeo matrimonium, sed virginitatis attexo beneficium. « Qui infirmus est, inquit, » olera manducet[1]. » Aliud exigo, aliud admiror. « Alligatus es uxori? Noli quærere solutionem. Solutus es ab » uxore? Ne quæsieris uxorem[2]. » Hoc præceptum est copulatis. De virginibus autem quid ait? « Et qui matrimo- » nio jungit virginem suam, bene facit : et qui non jungit » melius facit[3] ». Illa non peccat, si nubat : hæc si non nubat, æterna est. Ibi remedium infirmitatis, hic gloria castitatis. Illa non reprehenditur, ista laudatur.

XXV. Conferamus, si placet, bona mulierum cum ultimis virginum. Jactet licet fœcundo se mulier nobilis partu : quo plures generaverit, plus laborat. Numeret solatia filiorum, sed numeret pariter et molestias. Nubit et plorat. Qualia sunt vota, quæ flentur? Concipit, et gravescit. Prius utique impedimentum fœcunditas incipit afferre, quam fructum. Parturit, et ægrotat. Quam dulce

[1] Rom. XIV, 2. — [2] 1 Cor. VII, 27. — [3] Ibid. 38.

pignus quod a periculo incipit, et in periculis desinit, prius dolori futurum, quam voluptati! Periculis emitur, nec pro arbitrio possidetur.

XXVI. Quid recenseam nutriendi molestias, instituendi et copulandi? Felicium sunt istæ miseriæ. Habet mater hæredes, sed auget dolores. Nam de adversis non oportet dicere, ne sanctissimorum parentum animi contremiscant. Vide, mi soror, quam grave sit pati, quod non oportet audiri. Et hæc in præsenti sæculo. Venient autem dies, quando dicant : « Beatæ steriles, et ventres qui non ge» nuerunt[1]. » Filiæ enim hujus sæculi generantur, et generant : filia autem regni abstinet a voluptate viri; et a voluptate carnis; ut sit sancta corpore et spiritu.

XXVII. Quid ergo famulatus graves et addicta viris servitia replicem fœminarum, quas ante jussit Deus servire quam servos? Quæ eo prosequor, ut indulgentius obsequantur; quibus hoc si probæ, merces est charitatis : si improbæ, pœna delicti[2].

XXVIII. Hinc illa nascuntur incentiva vitiorum[3], ut quæsitis coloribus ora depingant, dum viris displicere formidant; et de adulterio vultus meditantur adulterium castitatis. Quanta hîc amentia, effigiem mutare naturæ, picturam quærere; et dum verentur maritale judicium, prodere suum? Prior enim de se pronuntiat, quæ cupit mutare quod nata est. Ita dum alii studet placere, prius sibi ipsa displicet. Quem judicem, mulier, veriorem requirimus deformitatis tuæ, quam te ipsam, quæ videri times? Si pulchra es, quid absconderis? Si deformis, cur te formosam esse mentiris, nec tuæ conscientiæ, nec alieni gratiam erroris habitura? Ille enim alteram diligit, tu alteri vis placere. Et irasceris, si amet aliam, qui adul-

[1] Luc. XXIII, 29. — [2] Gen. III, 16. — [3] Vide S. Aug. lib. IV. de Doctrina christiana, cap. 21.

terare in te docetur? Mala magistra es injuriæ tuæ. Lenocinari enim refugit, etiam quæ passa lenonem est; ac licet vilis mulier, non alteri tamen, sed sibi peccat: tolerabilioraque propemodum in altero crimina sunt; ibi enim pudicitia, hic natura adulteratur.

XXIX. Jam quanto pretio opus est, ne etiam pulchra displiceat? Hinc pretiosa collo dependent monilia, inde per humum vestis trahitur aurata. Emitur igitur hæc species, an habetur? Quid quod etiam ad odorem variæ adhibentur illecebræ? Gemmis onerantur aures, oculis color alter infunditur. Quid ibi remanet suum, ubi tam multa mutantur? Sensus suos amittit mulier, et vivere posse se credit?

XXX. Vos vero, beatæ virgines, quæ talia tormenta potius quam ornamenta nescitis: quibus pudor sanctus verecunda suffusus ora, et bona castitas est decori: non humanis addictæ oculis, alieno errore merita vestra pensatis. Habetis sane et vos vestræ militiam pulchritudinis, cui virtutis militat forma, non corporis: quam nulla extinguit ætas, nulla eripere mors potest, nulla ægritudo corrumpere. Solus formæ arbiter petatur Deus, qui etiam in corpore minus pulchro diligat animas pulchriores. Non uteri onus notum, non dolor partus; et tamen numerosior soboles piæ mentis, quæ omnes pro liberis habet: fœcunda successoribus, sterilis orbitatibus, nescit funera, novit hæredes.

XXXI. Sic sancta Ecclesia immaculata coïtu, fœcunda partu, virgo est castitate, mater est prole. Parturit itaque nos virgo non viro plena, sed spiritu. Parit nos virgo non cum dolore membrorum, sed cum gaudiis Angelorum. Nutrit nos virgo non corporis lacte, sed Apostoli, quo infirmam adhuc crescentis populi lactavit ætatem[1]. Quæ

[1] I Cor. III, 2.

igitur nupta plures liberos habet quam sancta Ecclesia, quæ virgo est sacramentis, mater est populis, cujus fœcunditatem etiam Scriptura testatur dicens : « Quoniam » plures filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum[1] ? Nostra virum non habet, sed habet sponsum; eo quod sive Ecclesia in populis, sive anima in singulis, Dei Verbo, sine ullo flexu pudoris, quasi sponso innubit æterno, effœta injuriæ, fœta rationis.

CAPUT VII.

Parentes ut ad virginitatem filias instituant, hortatur, eisque quot molestiæ nascantur ex voluptate quam illi quærunt in nepotibus, ponit ob oculos. Negat tamen a se prohiberi nuptias; quinimo illas contra hæreticos earumdem adversarios tuetur : cæterum ipsis virginitatem anteponens, quanta sit virginum sponsi pulchritudo, quibusve ab eo muneribus illæ donentur, explicat : tum expositis in eam rem Canticorum locis aliquot, inde morum ac virtutum præcepta exprimit virginum conditioni accommodata.

XXXII. Audistis, parentes, quibus erudire virtutibus, quibus instituere disciplinis filias debeatis; ut habere possitis quarum meritis vestra delicta redimantur. Virgo Dei donum est, munus parentis, sacerdotium castitatis. Virgo matris hostia est, cujus quotidiano sacrificio vis divina placatur. Virgo individuum pignus parentum, quæ non dote sollicitet, non emigratione destituat, non offendat injuriis.

[1] Isaï. LIV, 1.

XXXIII. Sed nepotes aliquis habere desiderat, et avi nomen acquirere. Primum suos tradit, dum quærit alienos : deinde certis defraudari incipit, dum sperat incertos : confert opes proprias, et adhuc poscitur; nisi dotem solvat, exigitur : si diu vivat, onerosus est. Emere istud est generum, non acquirere, qui parentibus filiæ vendat aspectus. Ideo-ne tot mensibus gestatur utero, ut in alienam transeat potestatem? Ideo commendandæ virginis cura suscipitur, ut citius parentibus auferatur.

XXXIV. Dicet aliquis : Ergo dissuades nuptias? Ego vero suadeo, et eos damno qui dissuadere consuerunt; ut pote qui Saræ ac Rebeccæ et Rachel, cæterarumque veterum conjugia fœminarum pro documentis singularium virtutum recensere soleam. Qui enim copulam damnat, damnat et filios : et ductam per successionum seriem generis societatem damnat humani. Nam quemadmodum duratura in sæculum ætas succedere posset ætati, nisi gratia nuptiarum procreandæ studium sobolis incitaret[1]? Aut quomodo prædicari potest quod immaculatus Isaac ad altaria Dei victima paternæ pietatis accessit[2], quod Israël humano situs in corpore Deum vidit, et religiosum populo dedit nomen, quorum originem damnat? Unum sane habent homines licet sacrilegi, quod in his etiam a sapientissimis probetur; quia conjugia damnando, profitentur se non debuisse nasci.

XXXV. Non itaque dissuadeo nuptias, sed fructus sacratæ virginitatis enumero. Paucarum quippe hoc munus est, illud omnium. Nec potest esse virginitas, nisi habeat unde nascatur. Bona cum bonis comparo, quo facilius quid præstet, eluceat. Neque meam ullam sententiam affero, sed eam repeto, quam edidit Spiritus sanctus per Prophetam : « Melior est, inquit, sterilitas cum virtute[3].

[1] Gen. XXI, 2. — [2] Id. XXXII, 27. — [3] Sap. IV, 1.

XXXVI. Primum enim quod nupturæ præ cæteris concupiscunt, ut sponsi decore se jactent, eo necesse est impares sacris se fateantur esse virginibus, quibus solis contingit dicere : « Speciosus forma præ filiis hominum, » diffusa est gratia in labiis tuis[1] . » Quis est iste sponsus? Non vilibus addictus obsequiis, non caducis superbus divitiis : sed cujus sedes in sæculum sæculi. Filiæ regum in honore ejus. « Astitit regina a dextris tuis in vestitu » deaurato, varietate circumamicta virtutum. Audi igitur, » filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere po» pulum tuum et domum patris tui; quoniam concupivit » Rex speciem tuam, quia ipse est Deus tuus[2]. »

XXXVII. Et adverte quantum tibi Spiritus sanctus Scripturæ divinæ testificatione detulerit regnum, aurum, pulchritudinem : regnum, vel quia sponsa es Regis æterni, vel quia invictum animum gerens, ab illecebris voluptatum non captiva haberis, sed quasi regina dominaris : aurum, quia sicut illa materies examinata igne pretiosior est, ita corporis species virginalis Spiritui consecrata divino, formæ suæ acquirit augmentum : pulchritudinem vero quis potest majorem existimare decore ejus, quæ amatur a Rege, probatur a Judice, dicatur Domino, consecratur Deo : semper sponsa, semper innupta; ut nec amor finem habeat, nec damnum pudor.

XXXVIII. Hæc profecto vera pulchritudo est, cui nihil deest, quæ sola meretur audire a Domino : « Tota es for» mosa, proxima mea, et reprehensio non est in te. » Sponsa, veni huc a Libano, veni huc a Libano, transibis » et pertransibis a principio fidei, a capite Sanir et Hermon, » a latibulis leonum, a montibus pardorum[3]. » Quibus indiciis ostenditur perfecta, et irreprehensibilis virginalis animæ pulchritudo, altaribus consecrata divinis, inter oc-

[1] Psal. XLIV, 3. — [2] Ibid. 30, et seqq. — [3] Cant. IV, 7, 8.

cursus et latibula spiritalium bestiarum non inflexa mortalibus, sed intenta mysteriis Dei meruisse dilectum, cujus ubera plena letitiæ : «Vinum enim lætificat cor hominis[1].»

XXXIX. «Odor, inquit, vestimentorum tuorum super »omnia aromata.» Et infra : «Et odor vestimentorum »tuorum sicut odor Libani[2].» Vide quem nobis tribuas, virgo, processum. Primus enim odor tuus super omnia aromata, quæ in Salvatoris missa sunt sepulturam[3] : et emortuos corporis motus, membrorumque redolet obiisse delicias. Secundus odor tuus sicut odor Libani, Dominici corporis integritatem, virgineæ florem castitatis exhalat.

CAPUT VIII.

Locum sequentem Canticorum, Favus distillans, etc. *sic edisserit, ut inde ansam arripiat cum apibus sacras virgines comparandi.*

XL. Favum itaque mellis tua opera componant; digna enim virginitas quæ apibus comparetur[4] : sic laboriosa, sic pudica, sic continens. Rore pascitur apis, nescit concubitus, mella componit. Ros quoque virginis est sermo divinus; quia sicut ros Dei verba descendunt. Pudor virginis est intemerata natura. Partus virginis fœtus est labiorum, expers amaritudinis, fertilis suavitatis. In commune labor, communis est fructus.

XLI. Quam te velim, filia, imitatricem esse hujus apiculæ, cui cibus flos est, ore soboles legitur, ore componitur. Hanc imitare tu, filia. Verba tua nullum doli

[1] Psal. CIII. — [2] Cant. IV, 10, 11. — [3] Joan. XIX, 39. — [4] Cant. IV, 11.

velamen obtendant, nullum habeant fraudis involucrum; ut et puritatem habeant, et gravitatis plena sint.

XLII. Meritorum quoque tuorum tibi æterna posteritas tuo ore pariatur. Nec soli tibi, sed etiam pluribus congreges (quî scis enim quando a te anima tua reposcatur) ne receptacula horreorum frumentis coacervata dimittens, nec vitæ tuæ usui profutura, nec meritis, rapiaris eo quo thesaurum tuum ferre non possis. Dives igitur esto, sed pauperibus; ut naturæ participes tuæ participes sint etiam facultatum.

XLIII. Florem quoque tibi demonstro carpendum, illum utique qui dixit: « Ego flos campi, et lilium convallium. Tanquam lilium in medio spinarum[1]; » quod est evidentis indicii, spiritalium nequitiarum sentibus virtutes obsideri; unde nemo fructum referat, nisi qui cautus accedat.

CAPUT IX.

Pergit alios e Canticis canticorum locos aptare subjecto argumento, et primum virginem ad Christum inquirendum exhortatus, ubinam ille inveniatur, exponit: tum descripta ejusdem secundum utramque naturam præstantia, quibus ab eo perfectionibus Sponsa exornetur, quibusve muniatur præsidiis, aperit: postremo eamdem cum Angelis ob castitatem confert, nec non illi eorum parti quos e cælo intemperantia deturbavit, præfert.

XLIV. Sume igitur alas, virgo, sed spiritus; ut super-

[1] Cant. II, 1, 2.

voles vitia, si contingere cupis Christum: « In altis habitat, et humilia respicit[1]; et species ejus sicut cedrus Libani, qui comam nubibus, radicem terris inserit. Principium enim ejus e cœlo, posteriora ejus in terris, fructus cœlo proximos edit. Scrutare diligentius tam bonum florem, necubi eum in pectoris tui convalle reperias; humilibus enim frequenter inhalatur.

XLV. Amat generari in hortis, in quibus eum Susanna dum deambularet[2], invenit, mori prius, quam violari parata. Qui sint autem horti, ipse demonstrat dicens: « Hortus conclusus, soror mea Sponsa, hortus conclusus, fons signatus[3]; » eo quod in hortis hujusmodi impressa signaculis imagine Dei, sinceri fontis unda resplendeat; ne volutabris spiritalium bestiarum sparsa cœno fluenta turbentur. Hinc ille murali septus spiritu pudor clauditur, ne pateat ad rapinam. Itaque sicut hortus furibus inaccessus vitem redolet; flagrat oleam, rosam renidet; ut in vite religio, in olea pax, in rosa pudor sacratæ virginitatis inolescat. Hic est odor quem Jacob patriarcha flagravit, quando meruit audire: « Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni[4]. » Nam licet plenus omnibus fere fructibus Patriarchæ sancti fuerit ager; ille tamen fruges majore virtutis labore generavit, hic flores.

XLVI. Accingere itaque, virgo, et si vis hujuscemodi tibi ut hortus aspiret, propheticis eum claude præceptis. Pone custodiam ori tuo, et ostium circumstantiæ labiis tuis[5]; ut etiam tu possis dicere: « Tanquam malus in lignis nemoris, ita fraternus meus in medio filiorum. In umbra ejus concupivi et sedi, et fructus ejus dulcis in faucibus meis[6]. Inveni quem dilexit anima mea, tenui eum, et non relinquam[7]. Descendit fraternus meus in

[1] Psal. CXII, 5. — [2] Dan. XIII, 7. — [3] Cant. IV, 12. — [4] Gen. XXVII, 27. — [5] Psal. CXL, 3. — [6] Cant. II, 3, 4. — [7] Id. III, 4.

» hortum suum, ut manducet fructum pomorum suorum[1]. » Veni, fraterne mi, exeamus in agrum[2]. Pone me ut sigil» lum in cor tuum, et velut signaculum super brachium » tuum[3]. Fraternus meus candidus et rubeus[4]. » Decet enim ut plene noveris, virgo, quem diligis, atque omne in eo et ingenitæ Divinitatis et assumptæ mysterium incorporationis agnoscas. Candidus merito, quia Patris splendor: rubeus, quia partus est virginis. Color in eo fulget et rutilat utriusque naturæ. Memento tamen antiquiora in eo Divinitatis insignia, quam corporis sacramenta: quia non cœpit a virgine, sed qui erat, venit in virginem.

XLVII. Ille discretus a militibus, ille lancea vulneratus, ut nos sacri vulneris cruore sanaret[5], respondebit tibi profecto (est enim mitis et humilis corde, blandus aspectu): « Exurge, Aquilo, et veni, Auster, aspira hortum » meum, et fluant aromata mea[6]. » Ex omnibus enim partibus mundi odor sacratæ religionis inolevit, dilectæque virginis membra flagrarunt. « Formosa es, proxima mea, » ut bona opinio: pulchra, ut Hierusalem[7]. » Non caduci itaque corporis pulchritudo vel morbo peritura, vel senio; sed nullis obnoxia casibus opinio bonorum nunquam moritura meritorum, virginibus est decori.

XLVIII. Et quoniam non humanis jam, sed cœlestibus quorum vitam vivis in terris, digna es comparari: accipe a Domino præcepta quæ serves. « Pone me ut sigillum, » inquit, in cor tuum, et velut signaculum super brachium » tuum[8]: » quo signatiora prudentiæ tuæ factorumque documenta promantur, in quibus figura Dei Christus eluceat, qui paternæ ambitum exæquans naturæ, totum quidquid a Patre Divinitatis assumpsit, expressit. Unde

[1] Cant. v, 1. — [2] Id. vii, 11. — [3] Id. viii, 6. — [4] Id. v, 10. — [5] Matth. xxvii, 29, et seqq, et Joan. xix, 34. — [6] Cant. iv, 16. — [7] Id. vi, 3. — [8] Id. viii, 6.

etiam apostolus Paulus in Spiritu nos dicit esse signatos[1]; quoniam Patris imaginem habemus in Filio, sigillum Filii habemus in Spiritu. Hac Trinitate signati caveamus diligentius, ne quod accepimus pignus in cordibus nostris, aut morum levitas, aut ullius adulterii fraus resignet.

XLIX. Sed facessat hic sacris virginibus metus, quibus tanta præsidia tribuit primum Ecclesia, quæ teneræ prolis sollicita successu, ipsa quasi murus abundantibus in modum turrium incressit uberibus[2], donec soluto obsidionis hostilis incursu, pacem validæ juventuti maternæ præsidio virtutis acquirat. Unde et Propheta ait : « Fiat pax » in virtute tua, et abundantia in turribus tuis[3]. »

L. Tum ipse pacis Dominus postquam validioribus brachiis commissa sibi vineta complexus, palmites suos gemmare conspexerit, vultu præsule, nascentibus fructibus auras temperat, sicut ipse testatur dicens : « Vinea mea » est in conspectu meo, mille Salomoni, et ducenti qui » servant fructum ejus[4]. »

LI. Supra ait : « Sexaginta potentes in circumitu pro» paginis ejus, strictis armatos ensibus, et eruditos prælia» ribus disciplinis[5]; » hic mille et ducentos. Crevit numerus, ubi crevit et fructus; quia quo sanctior quisque, eo communitior. Sic Eliseus propheta exercitus Angelorum præsidia sibi adesse monstravit[6] : sic Jesus Navé ducem militiæ cœlestis agnovit[7]. Possunt igitur fructum in nobis custodire, qui possunt etiam militare pro nobis. Vobis autem, virgines sanctæ, speciale præsidium est, quæ intemerato pudore sacrum Domini servatis cubile. Neque mirum si pro vobis Angeli militant, quæ Angelorum mo-

[1] Ephes. I, 13.— [2] Cant. VIII, 10.— [3] Psal. CXXI, 7. — [4] Cant. VIII, 12. — [5] Id. III, 7, 8. — [6] 4 Reg. VI, 17. — [7] Josuë. V, 14.

ribus militatis. Meretur eorum præsidium castitas virginalis, quorum vitam meretur.

LII. Et quid pluribus exequar laudem castitatis? Castitas etiam Angelos fecit. Qui eam servavit, Angelus est: qui perdidit, diabolus. Hinc religio etiam nomen accepit (83). Virgo est, quæ Deo nubit: meretrix, quæ deos fecit. Nam de resurrectione quid dicam, cujus præmia jam tenetis? « In resurrectione autem neque nubent, neque ducent uxores: sed erunt sicut Angeli, inquit, in » cœlo[1]. » Quod nobis promittitur, vobis præsto est, votorumque nostrorum usus apud vos. De hoc mundo estis, et non estis in hoc mundo. Sæculum vos habere meruit, tenere non potuit.

LIII. Quam præclarum autem Angelos propter intemperantiam suam in sæculum cecidisse de cœlo, virgines propter castimoniam in cœlum transisse de sæculo? Beatæ virgines, quas non illecebra sollicitat corporum, non colluvio præcipitat voluptatum! Cibus parcimoniæ, potus abstinentiæ docet vitia nescire, qui docet causas nescire vitiorum. Causa peccandi etiam justos sæpe decepit. Hinc populus Dei postquam sedit manducare et bibere, Deum negavit[2]. Hinc Loth concubitus filiarum ignoravit, et pertulit[3]. Hinc inversis vestigiis filii Noë patris quondam pudenda texerunt[4]: que procax vidit, modestus erubuit, pius texit, offensurus si et ipse vidisset. Quanta vini est vis, ut quem diluvia non nudaverunt, vina nudarent?

[1] Matth. XXII, 30. — [2] Exod. XXXII, 6. — [3] Gen. XIX, 33. — [4] Id. IX, 22.

CAPUT X.

Ultima virginitatis laus proponitur avaritiæ nimirum immunitas. Hujus occasione sanctus Præsul sorori in mentem revocat, quanta sit illius felicitas quæ non cogatur luxui atque vanitati, quibus nupturæ mancipantur, morem gerere.

LIV. Quid illud? Quantæ felicitatis est, quod nulla vos habendi cupiditas inflammat? Pauper quod habes poscit, quod non habes non requirit. Fructus laboris tui thesaurus est inopi; et duo æra si sola sint, census est largientis.

LV. Audi ergo, soror, quantis careas. Nam cavere quid debeas, nec meum est docere, nec tuum discere; perfectæ enim virtutis usus magisterium non desiderat, sed informat. Cernis ut pomparum ferculis similis incedat, quæ se componit ut placeat, omnium in se vultus et ora convertens, eo ipso quo studet placere, deformior; prius enim populo displicet, quam placeat viro. At in vobis rejecta decoris cura plus decet : et hoc ipsum quod vos non ornatis, ornatus est.

LVI. Cerne laceras vulneribus aures, et depressæ onera miserare cervicis. Non sunt allevamenta pœnarum discrimina metallorum. Hinc collum catena constringit, inde pedem compes includit. Nihil refert auro corpus oneretur an ferro. Sic cervix premitur, sic gravatur incessus. Nil pretium juvat; nisi quod vos, mulieres, ne pereat vobis pœna, trepidatis. Quid interest, utrum aliena sententia, an vestra vos damnet? Hinc vos etiam miserabiliores quam

qui publico jure damnantur, quod illi optant exui, vos ligari.

LVII. Quam vero miserabilis illa conditio, quod tanquam mancipii forma venalis nuptura licitatur; ut qui pretio vicerit, emat. Tolerabilius tamen mancipia veneunt, quæ sæpe sibi dominos eligunt : virgo si eligat, crimen est; si non eligat, contumelia. Quæ quamvis pulchra sit et decora, et timet et cupit videri : cupit, ut se charius vendat : timet, ne hoc ipsum dedeceat quod videtur. Quanta autem votorum ludibria, et ad procorum eventus suspecti metus, ne pauper illudat, ne dives fastidiat, ne pulcher irrideat, ne nobilis spernat?

CAPUT XI.

Objicientibus frequentium Ambrosii ad virginitatem exhortantium nullum fructum esse ut satisfaciat, adducit exempla cum aliarum virginum, tum Mauritaniensium ac Bononiensium : sed harum imprimis virtutes ac propagandæ virginitatis ardorem laudat.

LVIII. Dicet aliquis : Tu nobis quotidie virginum canis laudes. Quid faciam qui eadem quotidie cantito, et proficio nihil? Sed non mea culpa. Denique de Placentino sacrandæ virgines veniunt, de Bononiensi veniunt, de Mauritania veniunt, ut hic velentur. Magnam rem videtis. Hic tracto, et alibi persuadeo. Si ita est, alibi tractemus, ut vobis persuadeamus.

LIX. Quid, quod etiam qui me non audiunt, sequuntur : qui audiunt, non sequuntur? Nam plerasque virgines cognovi velle, et prohiberi etiam prodire a matribus,

et quod est gravius, viduis, cum quibus hic mihi sermo est. Nempe si hominem vellent amare filiæ vestræ, per leges possent eligere quem vellent. Quibus igitur hominem eligere licet, Deum non licet?

LX. Contuemini quam dulcis pudicitiæ fructus sit, qui barbaricis quoque inolevit affectibus. Ex ultimis infra ultraque Mauritaniæ partibus deductæ virgines hic sacrari gestiunt; et cum sint omnes familiæ in vinculis, pudicitia tamen nescit esse captiva. Profitetur regnum æternitatis, quæ mœret injuriam servitutis.

LXI. Nam quid de Bononiensibus virginibus loquar, fœcundo pudoris agmine, quæ mundanis se deliciis abdicantes, sacrarium virginitatis incolunt? Sine contubernali sexu (84), contubernali pudore provectæ ad vicenarium numerum, et centenarium fructum, relictoque parentum hospitio, tendunt in tabernaculis Christi, indeffensæ milites castitatis: nunc canticis spiritualibus personant, nunc victum operibus exercent, liberalitati quoque subsidium manu quærunt.

LXII. Quod si investigandi virgines inoleverit odor (namque præ cæteris speculandi venatum pudoris explorant) totis curarum vestigiis prædam latentem usque ad ipsa cubilia persequuntur: aut si liberior alicujus volatus affulserit, totis omnes videas assurgere alis, concrepare pennis, emicare plausu; ut casto pudicitiæ choro cingant volantem, donec albenti delectata comitatu, in plagas pudoris et indaginem castitatis, domus patriæ oblita, succedat.

CAPUT XII.

Ut optabile sit virgini favere parentes suos, eam tamen laude majori dignam esse, quam iis reluctantibus divinus amor ad hoc propositum instigaverit. Non timendam igitur nec vim parentum nec patrimonii jacturam; quod memorabili nobilis ac piæ virginis facto confirmatur.

LXIII. Bonum itaque si virgini studia parentum quasi flabra pudoris aspirent: sed illud gloriosius, si teneræ ignis ætatis etiam sine veteribus nutrimentis sponte se rapiat in fomitem castitatis. Dotem negabunt parentes: sed habes divitem sponsum cujus contenta thesauro, patriæ successionis emolumenta non quæras. Quanto dotalibus præstat compendiis casta paupertas?

LXIV. Et tamen quam audistis aliquando propter studium integritatis, legitimæ factam successionis extorrem? Contradicunt parentes: sed volunt vinci. Resistunt primo, quia credere timent: indignantur frequenter, ut discas vincere: abdicationem minantur, ut tentent si potes damnum sæculi non timere: quæsitis blandiuntur illecebris, ut videant si variarum mollire te non queat blanditia voluptatum. Exerceris, virgo, dum cogeris. Et hæc tibi prima certamina, anxia parentum vota proponunt. Vince prius, puella, pietatem. Si vincis domum, vincis sæculum.

LXV. Sed esto maneant vos damna patrimonii: nonne caducarum et fragilium dispendia facultatum futura cœli regna compensant? Quanquam si verbis cœlestibus credimus, nemo est qui reliquerit domum, aut parentes, aut

fratres, aut uxorem, aut filios, propter regnum Dei, et non recipiat septies tantum in hoc tempore[1]: in sæculo autem venturo vitam æternam possidebit. Crede fidem tuam Deo: quæ homini pecuniam credis, fœnerare Christo. Bonus depositæ spei custos multiplicatis fidei tuæ talentum solvit usuris. Non fallit veritas, non circumscribit justitia, non decipit virtus. Quodsi non creditis oraculo, vel exemplis credite.

LXVI. Memoriæ nostræ puella dudum nobilis in sæculo, nunc nobilior Deo, cum urgeretur ad nuptias a parentibus et propinquis, ad sacrosanctum altare se confugit. Quo enim melius virgo, quam ubi sacrificium virginitatis offertur? Ne is quidem finis audaciæ. Stabat ad aram Dei pudoris hostia, victima castitatis: nunc capiti dexteram sacerdotis imponens, precem poscens, nunc justæ impatiens moræ, ac summum altari subjecta verticem. Num melius, inquit, maforte me quam altare velabit (85), quod sanctificat ipsa velamina? Plus talis decet flammeus, in quo caput omnium Christus quotidie consecratur. Quid agitis vos propinqui? quid exquirendis adhuc nuptiis sollicitatis animum? Jam dudum provisas habeo. Sponsum offertis? Meliorem reperi. Quaslibet exaggerate divitias, jactate nobilitatem, prædicate potentiam: habeo eum cui nemo se comparet, divitem mundo, potentem imperio, nobilem cœlo. Si talem habetis, non refuto optionem: si non reperitis, non providetis mihi, parentes, sed invidetis.

LXVII. Silentibus cæteris, unus abruptius: Quid si, inquit, pater tuus viveret, innuptam te manere pateretur? Tum illa majori religione, moderatiore pietate: Et ideo fortasse defecit, ne quis impedimentum possit afferre. Quod ille responsum de patre, de se oraculum, maturo

[1] Matth. XIX, 29.

sui probavit exitio. Ita cæteri eadem sibi quisque metuentes, favere cœperunt, qui impedire quærebant : nec dispendium debitarum attulit, virginitas facultatum, sed etiam emolumentum integritatis accepit. Habetis, puellæ, devotionis præmium : parentes, cavete offensionis exemplum.

LIBER II.

CAPUT I.

Ambrosius hoc libro virginum mores instituendos esse cum agnosceret, cur exemplorum viam sibi proposuerit, docet: inde præsumptionis invidia abs se quam modestissime derivata, cur scripto potius quam voce id aggressus sit, monet.

I. Superiore libro quantum virginitatis munus sit, voluimus (non enim potuimus) explicare; ut per se cœlestis gratia muneris invitet legentem. Secundo libro virginem institui decet, et tanquam competentium præceptorum magisteriis erudiri.

II. Sed quoniam nos infirmi ad monendum sumus, et impares ad docendum (debet enim is qui docet supra eum qui docetur excellere) ne vel suceptum deseruisse munus, vel nobis arrogasse amplius videremur, exemplis potius quam præceptis putavimus imbuendam: licet amplius proficiatur exemplo; quoniam nec difficile quod jam factum est æstimatur, et utile quod probatum, et religiosum quod hæreditario quodam paternæ virtutis usu in nos est successione transfusum.

III. Quod si quis nos præsumptionis arguit, arguat potius sedulitatis; quia rogantibus virginibus ne hoc quidem putavi negandum. Malui enim me in periculum deduci pudoris, quam non obsequi voluntati earum, quarum studiis etiam Deus noster placido se indulget assensu.

IV. Sed neque præsumptio notari potest, quoniam

cum haberent unde discerent, affectum potius quam magisterium quæsiverunt meum : et excusari sedulitas; quoniam cum haberent auctoritatem martyris ad observantiam disciplinæ, non supeffluum judicavi, si nostri sermonis blanditiam derivarem ad professionis illecebram. Ille docere facilis, qui severo vitia coërcet affectu : nos qui docere non possumus, blandiamur.

V. Et quoniam pleræque absentes nostri desiderabant sermonis usum, volumen hoc condidi : quo profectæ ad se vocis meæ munus tenentes, deesse non crederent, quem tenerent. Sed proposita persequamur.

CAPUT II.

Virginibus exemplum Mariæ proponitur, cujus variæ virtutes enumerantur, castitas, humilitas, vitæ asperitas, secessus amor; quæ quidem virtus ubi testimonio evangelico probata est, inde etiam ejus pietas erga propinquas, discendi sedulitas, atque adeundi templi studium commendatur. Narratur denique quemadmodum illa tot muneribus exornata, innumeris virginibus obviam ventura sit, nec sine magnifico triumpho ad thalamum Sponsi, et cœlestia altaria quibus ob castitatem similes fuere, deductura.

VI. Sit igitur nobis tanquam in imagine descripta virginitas vita Mariæ, de qua velut speculo refulgeat species castitatis et forma virtutis. Hinc sumatis licet exempla vivendi, ubi tanquam in exemplari magisteria expressa probitatis, quid corrigere, quid effingere, quid tenere debeatis, ostendunt.

VII. Primus discendi ardor nobilitas est magistri. Quid nobilius Dei matre? quid splendidius ea, quam Splendor elegit? quid castius ea quæ corpus sine corporis contagione generavit? Nam de cæteris ejus virtutibus quid loquar? Virgo erat non solum corpore, sed etiam mente, quæ nullo doli ambitu sincerum adulteraret affectum[1]: corde humilis, verbis gravis, animi prudens, loquendi parcior, legendi studiosior, non in incerto divitiarum, sed in prece pauperum spem reponens: intenta operi, verecunda sermone, arbitrum mentis solita non hominem, sed Deum quærere: nullum lædere, bene velle omnibus, assurgere majoribus natu, æqualibus non invidere, fugere jactantiam, rationem sequi, amare virtutem. Quando ista vel vultu læsit parentes? quando dissensit a propinquis? quando fastidit humilem? quando derisit debilem? quando vitavit inopem, eos solos solita cœtus virorum invisere, quos misericordia non erubesceret, neque præteriret verecundia? Nihil torvum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inverecundum: non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior; ut ipsa corporis species simulacrum fuerit mentis, figura probitatis. Bona quippe domus in ipso vestibulo debet agnosci, ac primo prætendat ingressu nihil intus latere tenebrarum; ut mens nostra nullis repagulis corporalibus impedita, tanquam lucernæ lux intus posita foris luceat.

VIII. Quid ego exequar ciborum parcimoniam, officiorum redundantiam: alterum ultra naturam superfuisse, alterum pene ipsi naturæ defuisse: illic nulla intermissa tempora, hic congeminatos jejunio dies? Et siquando reficiendi successisset voluntas, cibus plerumque obvius, qui mortem arceret, non delicias ministraret. Dormire non prius cupiditas quam necessitas fuit; et tamen cum

[1] Vide S. Aug. lib. IV. de Doctrina christiana, cap. 21.

quiesceret corpus, vigilaret animus : qui frequenter in somnis aut lecta repetit, aut somno interrupta continuat, aut disposita gerit, aut gerenda prænuntiat.

IX. Prodire domo nescia, nisi cum ad Ecclesiam conveniret, et hoc ipsum cum parentibus, aut propinquis. Domestico operosa secreto, forensi stipata comitatu; nullo meliore tamen sui custode quam se ipsa : quæ incessu affatuque venerabilis, non tam vestigium pedis tolleret, quam gradum virtutis attolleret. Ut tamen alios habeat virgo membrorum custodes suorum, morum autem suorum se habeat ipsa custodem : plures erunt de quibus discat, si ipsa se doceat, quæ virtutes magistras habet; qui quidquid egerit, disciplina est. Sic Maria intendebat omnibus, quasi a pluribus moneretur : sic omnia implebat virtutis officia, ut non tam disceret, quam doceret.

X. Talem hanc Evangelista monstravit, talem Angelus reperit, talem Spiritus sanctus elegit[1]. Quid enim in singulis morer, ut eam parentes dilexerint, extranei prædicaverint, quæ digna fuit ex qua Dei Filius nasceretur? Hæc ad ipsos ingressus Angeli inventa domi in penetralibus, sine comite, ne quis intentionem abrumperet, ne quis obstreperet; neque enim comites fœminas desiderabat, quæ bonas cogitationes comites habebat. Quinetiam tum sibi minus sola videbatur, cum sola esset. Nam quemadmodum sola, cui tot libri adessent, tot Archangeli, tot Prophetæ?

XI. Denique et Gabriel eam ubi revisere solebat, invenit[2]; et Angelum Maria quasi virum specie mota trepidavit, quasi non incognitum audito nomine recognovit. Ita peregrinata est in viro, quæ non est peregrinata in Angelo; ut agnoscas aures religiosas, oculos verecundos.

[1] Luc. I, 27. — [2] Ibid. 28, et seqq.

Denique salutata obmutuit, et appellata respondit : sed quæ primo turbaverat affectum, postea promisit obsequium.

XII. Quam vero religiosa in propinquas fuerit, scriptura divina significat[1]. Nam et humilior facta est, ubi se a Deo cognovit electam, et statim ad cognatam suam in montana processit : non utique ut exemplo crederet, quæ jam crediderat oraculo : « Beata enim, inquit, quæ » credidisti[2]. » Et tribus cum ea mensibus mansit. Tanti autem intervallo temporis non fides quæritur, sed pietas exhibetur. Et hoc posteaquam in utero parentis exiliens puer matrem Domini salutavit, prius compos devotionis, quam naturæ.

XIII. Inde tot sequentibus signis, cum sterilis pareret, virgo conciperet, loqueretur mutus, adoraret Magus, expectaret Symeon, sidera nuntiarent, Maria mobilis ad introitum, immobilis ad miraculum : « Conservabat, in- » quit, hæc omnia in corde suo[3]. » Quamvis mater Domini, discere tamen præcepta Domini desiderabat : et quæ Deum genuerat, Deum tamen scire cupiebat.

XIV. Quid, quod annis quoque omnibus ibat in Hierusalem solemni die Paschæ, et ibat cum Joseph[4]? Ubique in virgine comes singularum virtutum est pudor. Hic individuus debet esse virginitati, sine quo non potest esse virginitas. Nec ad templum igitur Maria sine pudoris sui custode processit.

XV. Hæc est imago virginitatis. Talis enim fuit Maria, ut ejus unius vita omnium sit disciplina. Si igitur auctor non displicet, opus probemus; ut quæcumque sibi ejus exoptat præmium, imitetur exemplum. Quantæ in una virgine species virtutum emicant? Secretum verecundiæ, vexillum fidei, devotionis obsequium : virgo intra domum, comes ad ministerium, mater ad templum.

[1] Luc. I, 45. — [2] Ibid. 56. — [3] Id. II. 19. — [4] Ibid. 41.

XVI. O quantis illa virginibus occurret, quantas complexa ad Dominum trahet, dicens : Hæc thorum filii mei, hæc thalamos nuptiales immaculato servavit pudore. Quemadmodum eas ipse Dominus commendabit Patri; nimirum illud repetens suum : Pater sancte, istæ sunt quas custodivi tibi, in quibus Filius hominis caput reclinans quievit[1]; peto ut ubi ego sum, et ipsæ sint mecum. Sed si non solis sibi debent prodesse, quæ non solis vixerunt sibi : hæc parentes, hæc redimat fratres. Pater juste : mundus me non cognovit, istæ autem me cognoverunt[2], et mundum cognoscere noluerunt.

XVII. Quæ pompa illa, quanta Angelorum lætitia plaudentium, quod habitare mereatur in cœlo, quæ cœlesti vita vixit in sæculo? Tunc etiam Maria tympanum sumens, choros virginales excitabit cantantes Domino[3], quod per mare sæculi sine sæcularibus fluctibus transierunt. Tunc unaquæque exultabit dicens : « Et introibo ad altare Dei » mei, et ad Deum qui lætificat juventutem meam[4]. » Immolo Deo sacrificium laudis, et reddo Altissimo vota mea[5].

XVIII. Neque enim dubitaverim vobis patere altaria Dei, quarum mentes altaria confidenter dixerim, in quibus quotidie pro redemptione corporis Christus immolatur. Nam si corpus virginis Dei templum est, animus quid est, qui tanquam membrorum cineribus exagitatis, sacerdotis æterni redopertus manu, vaporem divini ignis exhalat? Beatæ virgines, quæ tam immortali spiratis gratia, ut horti floribus, ut templa religione, ut altaria sacerdote!

[1] Joan. XVII, 24. — [2] Ibid. 25. — [3] Exod. XV, 20. — [4] Psal. XLII, 4. — [5] Id. XLIX, 14.

CAPUT III.

Ut Maria vitæ informandæ, sic Thecla mortis obeundæ exemplar dicitur. Hanc a bestiis ad quas damnata fuerat, non solum nihil passam, sed e contrario cultam et adoratam esse. At ne quas superiora exempla deterreant, recentius quoddam narrandum proponitur.

XIX. Ergo sancta Maria disciplinam vitæ informet, Thecla doceat immolari : quæ copulam fugiens nuptialem, et sponsi furore damnata, naturam etiam bestiarum virginitatis veneratione mutavit. Namque parata ad feras, cum aspectus quoque declinaret virorum, ac vitalia ipsa sævo offerret leoni, fecit ut qui impudicos detulerant oculos, pudicos referrent.

XX. Cernere erat lingentem pedes bestiam cubitare humi, muto testificantem sono quod sacrum virginis corpus violare non posset. Ergo adorabat prædam suam bestia : et propriæ oblita naturæ, naturam induerat quam homines amiserant. Videres quadam naturæ transfusione homines feritatem indutos, sævitiam imperare bestiæ : bestiam exosculantem pedes virginis, docere quid homines deberent. Tantum habet virginitas admirationis, ut eam etiam leones mirentur. Non impastos cibus flexit, non citatos impetus rapuit, non stimulatos ira exasperavit, non usus decepit assuetos, non feros natura possedit. Docuerunt religionem, dum adorant martyrem : docuerunt etiam castitatem, dum virgini nihil aliud nisi plantas exosculantur, demersis in terram oculis, tanquam vere-

cundantibus, ne mas aliquis vel bestia virginem nudam videret.

XXI. Dicet aliquis : Cur exemplum attulisti Mariæ, quasi reperiri queat matrem Domini quæ possit imitari? Cur etiam Theclæ, quam gentium Doctor instituit? Da hujuscemodi doctorem, si discipulam requiris. Hujuscemodi recens vobis exemplum profero, ut intelligatis Apostolum non unius esse doctorem, sed omnium.

CAPUT IV.

Antiochena virgo, cum sacrificare idolis recusaret, ad lupanar damnata, inde militis Christiani opera, mutatis inter se vestibus, sine ullo pudoris damno evadit; at cum ille propterea duceretur ad supplicium, hæc e vestigio rediens, constanter de palma cum eodem contendit, qua tandem uterque donati sunt.

XXII. Antiochiæ nuper virgo quædam fuit fugitans publici visus (86): sed quo magis virorum evitabat oculos, eo amplius incendebat. Pulchritudo enim audita nec visa plus desideratur, duobus stimulis cupiditatum, amoris et cognitionis : dum et nihil occurrit quod minus placeat, et plus putatur esse quod placeat; quod non judex oculus explorat, sed animus amator exoptat. Itaque sancta virgo, ne diutius alerentur potiendi spe cupiditates, integritatem pudoris professa, sic restinxit improborum faces, ut non jam amaretur, sed proderetur.

XXIII. Ecce persecutio. Puella fugere nescia, certe pavida, ne incideret insidiatores pudoris, animum ad

virtutem paravit : tam religiosa, ut mortem non timeret : tam pudica, ut expectaret. Venit coronæ dies. Maxima omnium expectatio. Producitur puella, duplex professa certamen, et castitatis, et religionis. Sed ubi viderunt constantiam professionis, metum pudoris, paratam ad cruciatus, erubescentem ad aspectus, excogitare cœperunt quemadmodum specie castitatis religionem tollerent; ut cum id abstulissent quod erat amplius, etiam id eriperent quod reliquerant. Aut sacrificare virginem, aut lupanari prostitui jubent. Quomodo deos suos colunt, qui sic vindicant : aut quemadmodum ipsi vivunt, qui ita judicant?

XXIV. Hic puella, non quod de religione ambigeret; sed de pudore trepidaret, ipsa secum : Quid agimus? Hodie aut martyr, aut virgo : altera in nobis invidetur corona. Sed nec virginis nomen agnoscitur, ubi virginitatis auctor negatur. Nam quemadmodum virgo, si meretricem colas : quemadmodum virgo, si adulteros diligas : quemadmodum virgo, si amorem petas? Tolerabilius est mentem virginem, quam carnem habere. Utrumque bonum, si liceat : si non liceat, saltem non homini castæ, sed Deo simus. Et Rahab meretrix fuit, sed postquam Deo credidit, salutem invenit[1]. Et Judith se, ut adultero placeret, ornavit[2]; quæ tamen quia hoc religione, non amore faciebat, nemo eam adulteram judicavit. Bene successit exemplum? Nam si illa quæ se commisit religioni, et pudorem servavit et patriam; fortassis et nos servando religionem, servabimus etiam castitatem. Quod si Judith pudicitiam religioni præferre voluisset, perdita patria, etiam pudicitiam perdidisset.

XXV. Itaque talibus informata exemplis, simul animo

[1] Josué, II, 9, et seqq. — [2] Judith, IX, 1, et seqq.

tenens verba Domini, quibus ait : « Quicumque perdi» derit animam suam propter me, inveniet eam[2] ; » flevit, tacuit, ne eam vel loquentem adulter audiret : nec pudoris elegit injuriam, sed Christi recusavit. Æstimate utrum adulterare potuerit corpus, quæ nec vocem adulteravit.

XXVI. Jamdudum verecundatur oratio mea, et quasi adire gestorum seriem criminosam atque explanare formidat. Claudite aurem, virgines. Ducitur puella Dei ad lupanar. Sed aperite aurem, virgines. Christi virgo prostitui potest, adulterari non potest. Ubicumque virgo Dei est, templum Dei est : nec lupanaria infamant castitatem, sed castitas etiam loci abolet infamiam.

XXVII. Fit ingens petulantium concursus ad fornicem. Discite martyrum miracula, sanctæ virgines, dediscite locorum vocabula. Clauditur intus columba, strepunt accipitres foris : certant singuli, quis prædam primus invadat. At illa manibus ad cœlum levatis, quasi ad domum venisset orationis, non ad libidinis diversorium : Christe, inquit, qui domuisti Danieli virgini feros leones, potes etiam domare hominum feras mentes. Chaldæis roravit ignis[2], Judæis se unda suspendit[3], misericordia tua non natura sua. Susanna ad supplicium genu fixit, et de adulteris triumphavit[4] : aruit dextera quæ templi tui dona violavit[5], nunc templum ipsum attrectatur tuum, ne patiaris incestum sacrilegii, qui non passus es furtum. Benedicatur et nunc nomen tuum ; ut quæ ad adulterium veni, virgo discedam.

XXVIII. Vix compleverat precem, et ecce vir, militis specie terribilis irrupit. Quemadmodum eum virgo tremuit, cui populus tremens cessit? Sed non illa immemor lectionis : Et Daniel, inquit, supplicium Susannæ specta-

[1] Marc. x, 39. — [2] Dan. xiv, 3., c. iii, 5. — [3] Exod. xiv, 21. — [4] Dan. xiii, 4. — [5] 3 Reg. xiii, 4.

turus advenerat[1] : et quam populus damnavit, unus absolvit. Potest et in hoc lupi habitu ovis latere. Habet et Christus milites suos, qui etiam legiones habet[2]. Aut fortasse percussor intravit. Ne vereare, anima, talis solet martyres facere. O virgo, fides tua te salvam fecit!

XXIX. Cui miles : Ne quæso paveas, soror. Frater huc veni salvare animam, non perdere. Serva me, ut ipsa serveris. Quasi adulter ingressus, si vis, martyr egrediar. Vestimenta mutemus, conveniunt mihi tua, et mea tibi : sed utraque Christo. Tua vestis me verum militem faciet, mea te virginem. Bene tu vestieris, ego melius exuar, ut me persecutor agnoscat. Sume habitum, qui abscondat fœminam : trade, qui consecret martyrem. Induere chlamydem quæ occultet membra virginis, servetque pudorem. Sume pileum quod tegat crines, abscondat ora. Solent erubescere qui lupanar intraverint. Sane cum egressa fueris, ne respicias retro, memor uxoris Lot quæ naturam suam, quia impudicos licet castis oculis respexit, amisit[3]. Nec vereare ne quid pereat sacrificio. Ego pro te hostiam Deo reddo, tu pro me militem Christo. Habes bonam militiam castitatis, quæ stipendiis militat sempiternis : loricam justitiæ, quæ spiritali munimine corpus includat : scutum fidei, quo vulnus repellas : galeam salutis; ibi enim est præsidium nostræ salutis, ubi Christus : quoniam mulieris caput vir, virginis Christus.

XXX. Et inter hæc verba chlamydem exuit. Suspectus tamen adhuc habitus et persecutoris et adulteri. Virgo cervicem, chlamydem miles offerre. Quæ pompa illa, quæ gratia, cum in lupanari de martyrio certarent? Addantur personæ, miles et virgo, hoc est, dissimiles inter se natura, sed Dei miseratione consimiles; ut complea-

1 Dan. XIII, 45, et seqq. — 2 Matth. XXVI, 53. — 3 Gen. XIX, 26.

tur oraculum : «Tunc lupi et agni simul pascentur[1].» Ecce agna et lupus non solum pascuntur simul, sed etiam immolantur. Quid plura? mutato habitu, evolat puella de laqueo, jam non suis alis, ut pote quæ spiritalibus ferebatur : et (quod nulla unquam viderunt sæcula) egreditur de lupanari virgo, sed Christi.

XXXI. At illi qui videbant oculis, et non videbant, ceu raptores ad agnam, ceu lupi fremere ad prædam. Unus qui erat immodestior, introivit. Sed ubi haussit oculis rei textum : Quid hoc, inquit, est? Puella ingressa est, vir videtur. Ecce non fabulosum illud cerva[2] pro virgine, sed quod verum est, miles ex virgine. At etiam audieram et non crediderам, quod aquam Christus in vinum convertit[3] : jam mutare cœpit et sexus. Recedamus hinc, dum adhuc qui fuimus, sumus. Numquid et ipse mutatus sum, qui aliud cerno, quam credo? Ad lupanar veni, cerno vadimonium (87) : et tamen mutatus egrediar, pudicus exibo, qui adulter intravi.

XXXII. Indicio rei, quia debebatur tanto corona victori, damnatus est pro virgine, qui pro virgine comprehensus est. Ita de lupanari non solum virgo, sed etiam martyres exierunt. Fertur puella ad locum supplicii cucurrisse, certasse ambos de nece, cum ille diceret : Ego sum jussus occidi, te absolvit sententia, quando me tenuit. At illa clamare cœpit : Non ego te mortis vadem elegi, sed prædem pudoris optavi. Si pudor quæritur, manet sexus : si sanguis exposcitur, fidejussorem non desidero, habeo unde dissolvam. In me lata ista sententia, quæ pro me lata est. Certe si pecuniæ te fidejussorem dedissem, et absente me, judex tuum censum fœneratori adjudicasset; eadem me sententia convenires, meo

[1] Isaï. LXV, 25. — [2] Cervam intellige in sacrificio pro Iphigenia virgine Agamemnonis regis filia suppositam. — [3] Joan. II, 9.

patrimonio solverem tuos nexus. Si recusarem, quis me indignam indigna morte censeret? Quanto major est capitis hujus usura? Moriar innocens, ne moriar nocens. Nihil hic medium est : hodie aut rea ero tui sanguinis, aut martyr mei. Si cito redii, quis me audet excludere? Si moram feci, quis audet absolvere? Plus legibus debeo, rea non solum fugæ meæ, sed etiam cædis alienæ. Sufficiunt membra morti, quæ non sufficiebant injuriæ. Est in virgine vulneri locus, qui non erat contumeliæ. Ego opprobrium declinavi, non martyrium. Tibi cessi vestem, non professionem mutavi. Quod si mihi præripis mortem, non redemisti me, sed circumvenisti. Cave, quæso, ne contendas, cave ne contradicere audeas. Noli eripere beneficium, quod dedisti. Dum mihi hanc sententiam negas, illam restituis superiorem. Sententia enim sententia superiore mutatur. Si posterior me non tenet, tenet superior. Possumus uterque satisfacere sententiæ, si me prius patiaris occidi. In te non habent aliam quam exerceant, pœnam : in virgine obnoxius pudor est. Itaque gloriosior eris, si videaris de adultera martyrem fecisse, quam de martyre adulteram reddidisse.

XXXIII. Quid expectatis? Duo contenderunt, et ambo vicerunt : nec divisa est corona, sed addita. Ita sancti martyres invicem sibi beneficia conferentes, altera principium martyrio dedit, alter effectum.

CAPUT V.

Amicorum duorum e secta Pythagorea memorabile factum cum laude recensetur; superiori tamen ostenditur esse postponendum: ubi etiam de Dionysii in spoliandis idolis irrisione, nec non de deorum in tolerandis illius sacrilegiis infirmitate disseritur, posita ex adverso quam Deus olim cepit de Hieroboam, severa ultione.

XXXIV. At etiam philosophorum gymnasia Damonem et Pythiam Pythagoreos in cœlum ferunt, quorum unus cum esset morti adjudicatus, commendandorum suorum tempus poposcit: tyrannus autem astutissimus, quod reperiri non posse existimaret, petivit ut sponsorem daret, qui pro se feriretur, si ipse faceret moram. Quid de duobus præclarius, nescio. Utrumque præclarum. Alter mortis vadem invenit, alter se obtulit. Itaque dum reus moram supplicio faceret, fidejussor vultu sereno mortem non recusavit. Cum duceretur, amicus revertitur, cervicem substituit, colla subjecit. Tunc admiratus tyrannus chariorem philosophis amicitiam quam vitam fuisse; petivit ut ipse ab his quos damnaverat, in amicitiam reciperetur. Tantam virtutis esse gratiam, ut et tyrannum inclinaret.

XXXV. Digna laude, sed minora nostris. Nam illic ambo viri, hic una virgo, quæ primo etiam sexum vinceret: illi amici, isti incogniti: illi tyranno uni se obtulerunt, isti tyrannis pluribus, hoc etiam crudelioribus, quod ille pepercit, isti occiderunt: inter illos in uno obnoxia necessitas, in his amborum voluntas libera. Hoc

quoque isti prudentiores, quod illis studii sui finis amicitiæ gratia, istis corona martyrii; illi enim certaverunt hominibus, isti Deo.

XXXVI. Et quoniam rei istius fecimus mentionem, par est contexere quid de diis suis senserit, quo magis infirmos judicetis, quos irrident sui. Namque is cum venisset in templum Jovis, amictum aureum quo operiebatur simulacrum ejus, detrahi jussit, imponi laneum, dicens aurum hyeme frigidum, æstate onerosum esse. Sic deum irrisit suum, ut nec onus ferre posse, nec frigus putaret. Idem cum Æsculapii barbam vidisset auream, tolli imperavit, incongruum esse appellans ut filius barbam haberet, patre non habente. Idem simulacris tenentibus aureas pateras ademit, allegans accipere se debere, quod dii darent : Quoniam hæc sunt vota, inquit, hominum, ut a diis quæ bona sunt, adipiscantur : nihil autem auro melius : quod tamen si malum est, habere deos non debere : si bonum est, habere magis homines debere, qui uti scirent.

XXXVII. Ita ludibrio habiti sunt, ut neque Jupiter vestem suam defendere potuerit, nec barbam Æsculapius, nec Apollo pubescere adhuc cœperit, neque omnes qui dicuntur dii, retrahere potuerint pateras quas tenebant : non tam furti reatum timentes, quam sensum non habentes. Quis igitur eos colat; qui nec defendere se quasi dii, nec abcondere quasi homines possunt?

XXXVIII. At in templo Dei nostri cum Hieroboam rex sceleratissimus dona quæ pater ejus posuerat[1], auferret, ac super sanctum altare libaret idolis; nonne dextera ejus quam tetendit, aruit, nec sua ei quæ invocabat, idola profuerunt? Deinde conversus ad Dominum, rogavit veniam, statimque manus ejus quæ aruerat sacrilegio, sa-

[1] 3 Reg. XIII, 2, et seqq.

nata est religione. Tam maturum in uno et misericordiæ divinæ et indignationis exemplum extitit, ut sacrificanti subito dextera adimeretur, pœnitenti venia daretur.

CAPUT VI.

Libri secundi conclusio, qua testatur Auctor modestissimus, si quid hactenus boni scripserit, id totum in virginum merita referendum : sui autem officii fuisse asseverat, antequam severiora traderet præcepta, earum animos orationis atque exemplorum suavitate mulcere; quod et humano usu, et divinorum codicum auctoritate demonstrat.

XXXIX. Hæc ego vobis, sanctæ virgines, nondum triennalis sacerdos munuscula paravi, licet usu indoctus, sed vestris edoctus moribus. Quantus etenim adolescere usus potuit tam parva initiatæ religionis ætate? Si quos hîc flores cernitis, de vestræ vitæ collectos legite sinu. Non sunt hæc præcepta virginibus, sed de virginibus exempla. Vestræ virtutis effigiem nostra depinxit oratio, vestræ gravitatis imaginem quasi in speculo quodam sermonis istius cernitis refulgere. Vos si quam nostro gratiam inhalastis ingenio, vestrum est quidquid iste redolet liber. Et quoniam quot homines, tot sententiæ : si quid defæcatum est in sermone nostro, omnes legant : si quid decoctum, maturiores probent : si quid modestum, pectoribus inhæreat, genas pingat : si quid florulentum, ætas florulenta non improbet.

XL. Debuimus sponsæ excitare amorem ; scriptum est enim : « Diliges Dominum Deum tuum[1]. » Debuimus in

[1] Deut. VI, 5.

nuptiis calamistris quibusdam crines saltem orationis ornare; scriptum est enim: « Plaude manu, et percute » pede[1]. » Debuimus perpetuos spargere thalamos rosis. Etiam in his conjugiis temporalibus nubenti prius plauditur, quam imperatur; ne ante dura offendant imperia, quam blanditiis amor fotus inolescat.

XLI. Equorum vis plausæ sonitum dicit amare cervicis[2], ne recuset jugum. Denique prius assuescitur verbo lasciviæ, quam verbere disciplinæ. Ast ubi colla subdiderit jugo; et habena constringit, et stimulus urget, et compares trahunt, et jugalis invitat. Sic etiam virgo nostra debuit prius amore pio ludere, aurea thori cœlestis fulcra mirari in ipso vestibulo nuptiarum, et postes frondium sertis cernere coronatos, et chori strepentis interius haurire delicias; ne se prius Dominico jugo timefacta subduceret, quam vocata inclinaret.

XLII. « Veni igitur huc a Libano, Sponsa, veni huc a » Libano, transibis et pertransibis[3]. » Sæpius enim nobis iste versiculus recantandus est: ut vel Dominicis vocata verbis, sequatur, si qua non credit humanis. Hoc nos magisterium non invenimus, sed accepimus; sic instituit mystici carminis doctrina cœlestis: « Osculetur me ab osculis oris sui, quia ubera tua super vinum, et odor unguentorum tuorum super omnia aromata. Unguentum exinanitum est nomen tuum[4] » Totus iste deliciarum locus ludum sonat, plausum excitat, amorem provocat. « Ideo, » inquit, adolescentulæ dilexerunt, et attraxerunt te: retro odorem unguentorum tuorum curramus. Induxit me

[1] Ezech. XXI. 14.— [2] Agnosce apertam Virgilii imitationem ex Georg. III, vers. 185 et 186. ubi legimus :

> Tum magis atque magis blandis gaudere magistri
> Laudibus, et plausæ sonitum cervicis amare.

— [3] Cant. IV, 8. — [4] Id. I, 1 et 2.

»Rex in tabernaculum suum[1]. »Ab osculis cœpit, ut ad tabernaculum perveniret.

XLIII. At illa tam patiens duri laboris, excercitatæque virtutis, ut aperiat manu claustra, in agrum exeat, in castellis maneat; in principio tamen retro odorem currit unguenti : mox cum in tabernaculum venerit, unguentum mutatur a castellis. Denique quo vadit, vide : « Si » murus, inquit, est, ædificemus super eum turres argen» teas[2]. » Quæ ludebat osculis, jam turres erigit; ut pretiosis sanctorum turrita fastigiis, non solum hostiles frustretur incursus, verumetiam bonorum propugnacula struat tuta meritorum.

[1] Cant. I, 3. — [2] Id. VIII, 9.

LIBER III.

CAPUT I.

Liberii Marcellinam dato virginitatis velamine consecrantis refertur oratio : cujus exordium tum a frequentia confluentium ad illius Sponsi nuptias, a quo ipsos pascendos narrat deducit : tum a convenientia diei quo ex virgine natus est Christus, ad cujus amorem eleganti perfectionum ejus descriptione illam inflammat.

I. Quoniam quæ habuimus superioribus duobus libris digessimus, tempus est, soror sancta, ea quæ mecum conferre soles, beatæ memoriæ Liberii præcepta revolvere; ut quo vir sanctior, eo sermo accedat gratior. Namque is, cum Salvatoris natali ad apostolum Petrum virginitatis professionem vestis quoque mutatione signares (quo enim melius die, quam quo virgo posteritatem acquisivit?) astantibus etiam puellis Dei compluribus quæ certarent invicem de tua societate : Bonas, inquit, filia, nuptias desiderasti. Vides quantus ad natalem Sponsi tui populus convenerit, et nemo impastus recedit? Hic est qui rogatus ad nuptias aquam in vina convertit[1]. In te quoque sincerum sacramentum conferet virginitatis, quæ prius eras obnoxia vilibus naturæ materialis elementis. Hic est qui quinque panibus et duobus piscibus quatuor millia populi in deserto pavit[2]. Plures potuit, si plures jam tunc qui pascerentur,

[1] Joan. II, 9. — [2] Luc. IX, 13, et seqq.

fuissent. Denique ad tuas nuptias plures vocavit : sed jam non panis ex hordeo, sed corpus ministratur e cœlo.

II. Hodie quidem secundum hominem homo natus ex virgine, sed ante omnia generatus ex Patre : qui matrem corpore, virtute referat patrem. Unigenitus in terris, unigenitus in cœlo : Deus ex Deo, partus ex virgine : justitia de Patre, virtus de potente, lumen ex lumine : non impar generantis, non potestate discretus : non verbi extensione, aut prolatione confusus, ut cum Patre mixtus, sed ut a Patre generationis jure distinctus sit : ipse est fraternus tuus[1], sine quo nec cœlestia, nec marina, nec terrestria consistunt. Verbum Patris bonum, quod erat, inquit, « in principio » : habes ejus æternitatem. « Et erat, » inquit, apud Patrem : » habes indiscretam a Patre, inseparabilemque virtutem. « Et Deus erat Verbum[2] : » habes ingenitam ejus divinitatem ; de compendio enim tibi fides est haurienda.

III. Hunc, filia, dilige, quia bonus est : « Nemo enim bonus nisi unus Deus[3]. » Si enim non dubitatur quia Deus Filius, Deus autem bonus est : utique non dubitatur, quia Deus bonus Filius. Hunc, inquam, dilige. Ipse est quem Pater genuit ante Luciferum, ut æternum : ex utero generavit, ut Filium[4] : ex corde eructavit, ut Verbum[5]. Ipse est in quo complacuit Pater[6] : ipse est Patris brachium, quia creator est omnium[7] : Patris sapientia, quia ex Dei ore processit[8] : Patris virtus, quia Divinitatis in eo corporaliter habitat plenitudo. Quem pater ita diligit, ut in sinu portet, ad dexteram locet ; ut sapientiam discas, virtutem noveris.

IV. Si igitur virtus Dei Christus, numquid aliquando sine virtute Deus ? Numquid aliquando sine Filio Pater ?

[1] Cant. v, 1. — [2] Joan. i, 1. et seqq. — [3] Luc. xviii, 19. — [4] Psal. cix, 3. — [5] Id. xliv, 2. — [6] Matth. xvii, 5. — [7] Coloss. ii, 3. — [8] 1 Cor. i, 30.

Si semper utique Pater, utique semper et Filius. Perfecti ergo Patris perfectus est Filius. Nam qui virtuti derogat, ei derogat, cujus est virtus. Inæqualitatem non recipit perfecta Divinitas. Dilige igitur quem Pater diligit : honorifica quem honorificat Pater : « Qui enim non honori» ficat Filium, non honorificat Patrem. Et qui negat Fi» lium, nec Patrem habet[1]. » Hæc quantum ad fidem.

CAPUT II.

Virginis institutionem aggreditur, quæ in potu et cibo ratio servanda, et quo pacto motus animæ cohibendi sint, præcipiens : qua occasione ubi fabulosam Hippolyti necem ac suscitationem retulit suggillavitque, postremo calidiores escas et convivia vitanda monet.

V. Sed interdum etiam cum fides tuta sit, juventas suspecta est. Modico itaque vino utere, ne infirmitatem corporis augeas, non ut voluptatem excites; incendunt enim pariter duo, vinum et adolescentia. Infrenent etiam teneram ætatem jejunia, et parcimonia cibi retinaculis quibusdam indomitas cohibeat cupiditates. Ratio revocet, mitiget spes, restringat metus. Nam qui moderari nescit cupiditatibus, is sicut equis raptatus indomitis, volvitur, obteritur, laniatur, affligitur.

VI. Quod aliquando juveni ob amorem Dianæ contigisse proditur. Sed poëticis mendaciis coloratur fabula, ut Neptunus prælati rivalis dolore incitatus, equis dicatur furorem immisisse, quo ejus magna potentia prædicetur,

[1] Joan. v, 23.

quod juvenem non virtute vicit, sed fraude decepit. Unde etiam sacrificium quotannis instaurant Dianæ, ut equus ad ejus immoletur aras. Quam virginem dicunt, quæ (id quod etiam meretrices erubescere solent) amare potuit non amantem. Sed habeant per me licet fabulæ suæ auctoritatem ; quia licet scelestum utrumque, minus tamen sit juvenem amore adulteræ sic flagrasse ut periret, quam duos, ut ipsi dicunt, deos de adulterio certasse : Jovem autem dolorem scortantis filiæ in medicum vindicasse adulteri, quod ejus curarit vulnera, qui Dianam in sylvis adulteraverit, venatricem sane optimam non ferarum, sed libidinum, sed ferarum etiam, ut nuda venaretur.

VII. Dent igitur Neptuno dominatum furoris, ut astruant crimen incesti amoris. Dent Dianæ regnum in sylvis quas incolebat, ut confirment adulterium quod gerebat. Dent Æsculapio quod mortuum reformaverit, dummodo profiteantur quod fulminatus ipse non evaserit. Dent etiam Jovi fulmina quæ non habuit, ut testificentur quæ habuit opprobria. Sed a fabulis ad propositum revertamur.

VIII. Escis quoque omnibus quæ gignant membris calorem, parce utendum puto ; carnes enim etiam aquilas volantes deponunt. In vobis quoque ales interior illa, de qua legimus : « Renovabitur sicut aquila juventus tua[1], » sublime tenens, virgineo præpes volatu superfluæ carnis nesciat appetentiam. Conviviorum devitandæ celebritates, fugiendæ salutationes.

[1] Psal. cii, 5.

CAPUT III.

Hortatur ad fugiendas visitationes, ad servandum pudorem, nec non ad silentium exemplo Mariæ per mysteriorum celebrationem præbendum : ea gratia ethnici adolescentis facto, et profani poëtæ dicto memoratis : sancti cujusdam sacerdotis miraculum adjungit.

IX. Ipsas visitationes in junioribus esse parciores volo, si forte deferendum sit parentibus aut æqualibus. Teritur enim officiis pudor, audacia emicat, risus subrepit, modestia solvitur, dum affectatur urbanitas : interroganti non respondere, infantia : respondere fabula est. Deesse igitur sermonem virgini, quam superesse malim. Nam si mulieres etiam de rebus divinis in Ecclesia jubentur tacere[1], domi viros suos interrogare : de virginibus quid cautum putamus, in quibus pudor ornat ætatem, taciturnitas commendat pudorem ?

X. An vero mediocre pudoris exemplum est, quod Rebecca cum veniret ad nuptias, et sponsum vidisset, velamen accepit[2], ne prius videretur, quam jungeretur ? Et utique pulchra virgo non decori timuit, sed pudori. Quid Rachel; quemadmodum extorto osculo, flevit et gemuit : nec flere desisset, nisi proximum cognovisset[3] ? Ita et pudoris servavit officium, et pietatis non omisit affectum. Quod si viro dicitur : « Virginem ne consideres, ne quando » scandalizet te[4]; » quid dicendum est sacratæ virgini, quæ si amet, animo peccat : si amatur, et facto ?

[1] 1 Cor. XIV, 34.— [2] Gen. XXIV, 65.— [3] Id. XXIX, 11, 12.— [4] Eccli. IX, 5.

XI. Maxima est virtus tacendi, præsertim in Ecclesia. Nulla te divinarum sententia fugiet lectionum, si aurem admoveas, vocem premas. Nullum ex ore verbum quod revocare velis, proferas : sed parcior loquendi fiducia sit. Copiosum quippe in multiloquio peccatum[1]. Homicidæ dictum est : « Peccasti, quiesce[2], » ne peccaret amplius : sed virgini dicendum est : Quiesce, ne pecces. Conservabat enim Maria, ut legimus, omnia in corde suo quæ de Filio dicebantur[3] : et tu cum legitur aliquid quo Christus aut venturus annuntiatur, aut venisse ostenditur; noli fabulando obstrepere, sed mentem admove. An quidquam est indignius, quam oracula divina circumstrepi, ne audiantur, ne credantur, ne revelentur : circumsonare sacramenta confusis vocibus, ut impediatur oratio pro salute deprompta omnium?

XII. Gentiles idolis suis reverentiam tacendo deferunt. Unde illud exemplum proditur : Alexandro sacrificante Macedonum rege, puerulum barbarum qui ei lumen accenderet, excepisse ignem brachio, atque adusto corpore, mansisse immobilem, nec dolorem prodidisse gemitu, nec tacito pœnam indicasse fletu. Tanta in puero barbaro fuit disciplina reverentiæ, ut natura vinceretur. Atque ille non deos, qui nulli erant, sed regem timebat. Quid enim timeret eos, quos si idem ignis contigisset, arsissent?

XIII. Quanto melius quod quidam in convivio patris adolescens jubetur ne meretricios amores indiciis insolentibus prodat? Et tu in mysterio, Dei virgo, gemitus, screatus, tussis, risus abstine. Quod ille in convivio potest, tu in mysterio non potes? Voce virginitas prima signetur, claudat ora pudor, debilitatem excludat religio, instituat consuetudo naturam. Virginem mihi prius gra-

[1] Prov. x, 19. — [2] Gen. iv, 7. — [3] Luc. ii, 19.

vitas sua nuntiet, pudore obvio, gradu sobrio, vultu modesto; et prænuntia integritatis anteeant signa virtutis. Non satis probabilis virgo est quæ requiritur, cum videtur.

XIV. Frequens sermo est, cum plurima ranarum murmura religiosæ auribus plebis obstreperent, sacerdotem Dei præcepisse ut conticescerent, ac reverentiam sacræ deferrent orationi; tunc subito circumfusos strepitus quievisse. Silent igitur paludes, homines non silebunt? Et irrationabile animal per reverentiam recognoscit, quod per naturam ignorat: hominum tanta est immodestia, ut plerique deferre nesciant mentium religioni, quod deferunt aurium voluptati?

CAPUT IV.

Recitata Liberii exhortatione, sororis virtutes laudat Ambrosius: maxime vero jejunium illius, quod tamen ut tantisper remittat, alternisque exercitiis mentem colat, hortatur, adductis in eam rem exemplis elegantissimis. Prœterea ipsam ad preces frequentandas, Orationem Dominicam et Psalmos noctu etiam repetendos, recitandumque antelucanis horis Symbolum urget.

XV. Hæc tecum sanctæ memoriæ Liberius: quæ apud alios majora veris, apud te minora exemplis; ita omnem disciplinam non solum virtute adæquasti, sed etiam æmulatione vicisti. Namque jejunium in præceptis habemus, sed singulorum dierum: tu autem multiplicatis noctibus ac diebus, innumera tempora sine cibo transigis; et si-

quando rogaris ut cibum sumas, paulisper deponas codicem, respondes illico: « Non in pane solo vivit homo, » sed in omni verbo Dei[1]. » Ipse epularum usus cibis obviis; ut edendi fastidio jejunium desideretur: potus e fonte, fletus in prece, somnus in codice.

XVI. Hæc junioribus convenere annis, donec mens ævi matura canesceret: ast ubi domiti trophæum corporis virgo sustulerit, moderandum labori, ut magistra subpari servetur ætati. Cito fœcundis onerata palmitibus emeritæ ætatis vitis crepat, nisi aliquando reprimatur. Eadem tamen donec adolescit, exuberet, et inveterata putetur; ne sylvescat sarmentis, aut fœtu nimio exanimata moriatur. Bonus agricola optimam vitem et fotu terræ cohibet, et defendit a frigore, et ne meridiano sole uratur, explorat. Agrum quoque vicibus exercet: vel si non patitur otiosum, diversa alternat semina, mutatis ut fœtibus arva requiescant. Tu quoque, virgo veterana, pectoris tui colles diversis saltem seminibus sere, nunc alimoniis mediocribus, nunc jejuniis parcioribus, lectione, opere, prece; ut mutatio laboris induciæ sint quietis.

XVII. Non totus messem generat ager. Hinc de collibus vineta consurgunt, illic purpurascentes cernas olivas, hic olentes rosas. Sæpe etiam relictis aratris, ipse validus agricola digito solum scalpit, ut florum deponat radices: et asperis manibus quibus luctantes inter vineta flectit juvencos, molliter ovium pressat ubera. Eo quippe melior ager est, quo numerosior fructus. Ergo et tu boni agricolæ exemplum secuta, non perennibus jejuniis tanquam depressis vomeribus humum tuam findas. Floreat in hortis tuis rosa pudoris, lilium mentis, et irriguum sacri sanguinis violaria bibant fontem. Vulgo hoc ferunt: Quod velis prolixe facere, aliquando ne feceris. Debet

[1] Matth. IV, 4.

esse aliquid, quod Quadragesimæ diebus addatur : sed ita, ut nihil ostentationis causa fiat, sed religionis.

XVIII. Oratio quoque nos Deo crebra commendet. Si enim Propheta dicit : « Septies in die laudem dixi tibi[1] ; » qui regni erat necessitatibus occupatus, quid nos facere oportet, qui legimus : « Vigilate et orate, ne intretis in » tentationem[2] ? » Certe solemnes orationes cum gratiarum actione sunt deferendæ; cum e somno surgimus, cum prodimus, cum cibum paramus sumere, cum sumpserimus, et hora incensi, cum denique cubitum pergimus.

XIX. Sed etiam in ipso cubili volo Psalmos cum Oratione Dominica frequenti contexas vice, vel cum evigilaveris, vel antequam corpus sopor irriget; ut te in ipso quietis exordio rerum sæcularium cura liberam, divina meditantem somnus inveniat. Denique etiam qui primus Philosophiæ ipsius nomen invenit, quotidie priusquam cubitum iret, tibicinem jubebat molliora canere, ut anxia curis sæcularibus corda mulceret. Sed ille, sicut is qui laterem lavat, sæcularia sæcularibus frustra cupiebat abolere; magis enim se oblinibat luto, qui remedium a voluptate quærebat : nos autem terrenorum vitiorum colluvione detersa, ab omni inquinamento carnis mentium interna mundemus.

XX. Symbolum quoque specialiter debemus tanquam nostri signaculum cordis antelucanis horis quotidie recensere : quo etiam cum horremus aliquid, animo recurrendum est. Quando enim sine militiæ sacramento, miles in tentorio, bellator in prælio ?

[1] Psal. cxviii, 164. — [2] Matth. xxvi, 41.

CAPUT V.

Ad lacrymas fundendas hortatus Davidis versiculo, vocem lectum docet hîc simpliciter accipi posse, vel figurate, ut corpus nostrum significet : quam acceptionem probat et confirmat. Quomodo Christus corpus doloris susceperit, stratumque versaverit in infirmitate? Omnia in honorem Christi referenda, et spiritali lætitia exultandum, non autem illa, quæ in conviviis insaniens Joanni Baptistæ mortem intulit.

XXI. Jam illud quis non ad nostram institutionem dictum intelligat, quod ait sanctus Propheta : « Lavabo » per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum » meum rigabo[1] ? » Nam sive lectum juxta litteram intelligas, tantam ubertatem ostendit profundi oportere lacrymarum ; ut lavetur lectus, stratum rigetur fletibus obsecrantis : fletus enim præsentium, merces est futurorum ; quoniam beati qui fletis, ipsi enim ridebitis[2] : sive pro corpore accipiamus propheticum dictum, delicta corporis pœnitentiæ lacrymis abluamus. Fecit enim sibi lectum Salomon ex lignis Libani[3], columnæ ejus erant argenteæ, acclinatorium ejus aureum, dorsum ejus gemmatum stratum. Quis est iste lectus, nisi nostri corporis species? Namque in gemmis aërii species fulgoris ostenditur, in auro ignis, aqua in argento, terra per lignum : ex quibus corpus humanum quatuor constat elementis, in quo nostra recubat anima; si non aspero montium, non humi arido expers quietis existat, sed sublimis a vitiis, ligno

[1] Psal. vi, 7. — [2] Luc. vi, 21. — [3] Cant. iii, 9, 10.

fulta requiescat. Unde etiam David dicit : « Dominus » opem ferat illi super lectum doloris ejus[1]. » Nam lectus doloris esse qui potest, cum dolore non possit, qui non habeat sensum? Corpus autem doloris sicut corpus est mortis ejus : « Infelix ego homo, quis me liberabit de » corpore mortis hujus[2] ? »

XXII. Et quoniam versiculum induximus, in quo Dominici corporis fecimus mentionem; ne quem forte perturbet legentem quod Dominus corpus suscepit doloris, recordetur quia Lazari mortem et doluit et flevit[3], et in passione est vulneratus, atque ex vulnere sanguis et aqua exivit, spiritumque exhalavit[4]. Aqua ad lavacrum, sanguis ad potum, spiritus ad resurrectionem. Unus enim Christus est nobis spes, fides, charitas : spes in resurrectione, fides in lavacro, charitas in sacramento.

XXIII. Tamen ut corpus suscepit doloris, ita etiam stratum in infirmitate versavit[5]; quia convertit in commodum carnis humanæ. Nam passione infirmitas est soluta, mors resurrectione. Et tamen mœrere pro sæculo, gaudere debetis in Domino : tristes ad pœnitentiam, alacres ad gratiam; licet et flere cum flentibus, et gaudere cum gaudentibus oportere gentium Doctor salutari præceptione præscripserit[6].

XXIV. Verum qui penitus enodare cicatricem omnem desiderat quæstionis, ad eumdem confugiat Apostolum : « Omne, inquit, quodcumque facitis in verbo aut in facto, » in nomine Domini nostri Jesu Christi, gratias agentes » Deo Patri per ipsum[7]. » Omnia ergo dicta nostra factaque referamus ad Christum, qui vitam fecit ex morte, et lucem creavit ex tenebris. Namque ut corpus ægrotum nunc calidioribus fovetur, nunc frigidioribus temperatur;

[1] Psal. XL, 4. — [2] Rom. VII, 24. — [3] Joan. XI, 35. — [4] Id. XIX, 34. — [5] Psal. XL, 4. — [6] Rom. XII, 15. — [7] Coloss. III, 17.

remediorumque mutatio, si juxta præceptum fiat medici, salutaris est : si contra mandatum usurpetur, languoris augmentum est; ita medico nostro quidquid penditur Christo, remedium est : quidquid usurpatur, incommodum.

XXV. Debet igitur bene consciæ mentis esse lætitia, non inconditis comessationibus, non nuptialibus excitata symphoniis; ibi enim intuta verecundia, illecebra suspecta est, ubi comes deliciarum est extrema saltatio. Ab hac virgines Dei procul esse desidero. Nemo enim, ut dixit quidam sæcularium doctor, saltat sobrius, nisi insanit. Quod si juxta sapientiam sæcularem, saltationis aut temulentia auctor est, aut amentia; quid divinarum Scripturarum cautum putamus exemplis, cum Joannes prænuntius Christi, saltatricis optione jugulatus, exemplo sit plus nocuisse saltationis illecebram, quam sacrilegi furoris amentiam?

CAPUT VI.

Mentione sancti Præcursoris inductus, omnia cædis ejus adjuncta quam eloquentissime describit et amplificat, ut a saltatione impiorumque conviviis deterreat.

XXVI. Et quoniam talis viri non strictim prætereunda est recordatio, interest ut quis, et a quibus, et quam ob causam, quomodo, et quo tempore sit occisus, advertere debeamus. Ab adulteris Justus occiditur, et a reis in judicem capitalis sceleris pœna convertitur. Deinde præmium saltatricis mors est Prophetæ. Postremo (quod etiam omnes barbari horrere consueverunt) inter epulas atque convivia consummandæ crudelitatis profertur edic-

tum : et a convivio ad carcerem, de carcere ad convivium feralis flagitii circumfertur obsequium. Quanta in uno facinore sunt crimina ?

XXVII. Extruitur regifico luxu ferale convivium[1], et explorato quando major solito turba convenerit, reginæ filia intimis mandata secretis, in conspectu virorum saltatura producitur. Quid enim potuit de adultera discere, nisi damnum pudoris ? An quidquam est tam pronum ad libidines, quam inconditis motibus ea quæ vel natura abscondit, vel disciplina velavit, membrorum operta nudare, ludere oculis, rotare cervicem, comam spargere ? Merito inde in injuriam Divinitatis proceditur. Quid enim ibi verecundiæ potest esse, ubi saltatur, strepitur, concrepatur ?

XXVIII. « Tunc rex, inquit, delectatus, dixit puellæ, » ut peteret a rege quod vellet. Deinde juravit quod vel » dimidium regni, si petisset, concederet[2]. » Vide quemadmodum sæculares ipsi de sæcularibus suis judicant potestatibus, ut pro saltatione etiam regna donentur. Puella autem admonita a matre sua, poposcit afferri sibi in disco caput Joannis. Quod dicit : « Rex contristatus est[3], » non pœnitentia regis, sed confessio iniquitatis est : quam divinæ habet consuetudo sententiæ, ut qui gesserunt impia, ipsi propria confessione se damnent. « Sed propter dis» cumbentes, » inquit. Quid indignius quam ut homicidium fieri juberet, ne discumbentibus displiceret ? « Et propter » jus, inquit, jurandum. » O religionem novam ! Tolerabilius pejerasset. Unde non immerito Dominus in Evangelio jubet non esse jurandum[4], ne sit causa perjurii, ne sit necessitas delinquendi. Itaque ne jusjurandum violaretur, percutitur innocens. Quid prius horrescam nescio. Tolerabiliora perjuria, quam sacramenta sunt tyrannorum.

[1] Marc. vi, 21. — [2] Ibid. 22, 23. — [3] Ibid. 25, et seqq. — [4] Matth. v, 34.

XXIX. Quis non cum e convivio ad carcerem cursare videret, putaret Prophetam jussum esse dimitti? Quis, inquam, cum audisset natalem esse Herodis, solemne convivium, puellæ optionem eligendi quod vellet datam, missum ad Joannis absolutionem non arbitraretur? Quid crudelitati cum deliciis? quid cum funeribus voluptati? Rapitur ad pœnam Propheta convivali tempore, convivali præcepto, quo non cuperet vel absolvi[1]: perimitur gladio, caput ejus affertur in disco. Hoc crudelitati ferculum debebatur, quo insatiata epulis feritas vesceretur.

XXX. Intuere, rex acerbissime, tuo spectacula digna convivio. Porrige dexteram, ne quid sævitiæ tuæ desit; ut inter digitos tuos rivi defluant sancti cruoris. Et quoniam non exsaturari epulis fames, non restingui poculis potuit inauditæ sævitiæ sitis; bibe sanguinem scaturientibus adhuc venis exsecti capitis profluentem. Cerne oculos in ipsa morte sceleris tui testes, aversantes conspectum deliciarum. Clauduntur lumina non tam mortis necessitate, quam horrore luxuriæ. Os aureum illud exsanguee cujus sententiam ferre non poteras, conticescit, et adhuc times. Lingua tamen, quæ solet etiam post mortem officium servare viventis, palpitante licet motu, damnabat incestum. Portatur hoc caput ad Herodiadem: lætatur, exultat, quasi crimen evaserit; quia judicem trucidavit.

XXXI. Quid dicitis vos, sanctæ fœminæ? Videtis quid docere, quid etiam dedocere filias debeatis? Saltat, sed adulteræ filia. Quæ vero pudica, quæ casta est, filias suas religionem doceat, non saltationem. Vos autem, graves et prudentes viri, discite detestabilium hominum epulas vitare. Si talia sunt convivia, qualia judicia perfidorum?

[1] Marc. VI, 27, et seqq.

CAPUT VII.

Quærenti Marcellinæ quid sentiendum de illis, qui ne in persecutorum manus deveniant, sibi vim inferunt, respondet; eoque Pelagiæ virginis, nec non ejusdem matris ac sororum exemplum oculis subjicit, singulari elegantia descriptum: quibus Beatæ Sotheris ex qua ipse cum Marcellina ducebant originem, martyrium adjicit.

XXXII. Jam ad finem orationis vela pandenti bene suggeris, soror sancta, quid de earum meritis existimandum sit, quæ se præcipitavere ex alto, vel in fluvium demerserunt, ne persecutorum inciderent manus; cum Scriptura divina vim sibi Christianum prohibeat inferre. Et quidem de virginibus in necessitate custodiæ constitutis enodem habemus assertionem, cum martyrii extet exemplum.

XXXIII. Sancta Pelagia apud Antiochiam quondam fuit, annorum fere quindecim, soror virginum, et ipsa virgo. Hæc primo domi classico persecutionis inclusa, cum se a prædonibus fidei vel pudoris circumsideri videret, absente matre et sororibus, vacua præsidio, sed Deo plenior: Quid agimus, inquit, nisi prospicias captiva virginitatis? Et votum est, et metus est mori; quia mors non excipitur, sed asciscitur. Moriamur si licet, vel si nolunt licere, moriamur. Deus remedio non offenditur, et facinus fides ablevat. Certe si vim ipsam nominis cogitemus, quæ vis voluntaria? Illa magis est vis, mori velle, nec posse. Nec difficultatem veremur. Quis enim est qui vult mori, et non possit; cum sint ad mortem tam proclives viæ. Jam enim sacrilegas aras præcipitata subver-

tam, et accensos focos cruore restinguam. Non timeo ne dextera deficiens non peragat ictum, ne pectus se dolores subducat. Nullum peccatum carni relinquam. Non verebor, ne desit gladius. Possumus mori nostris armis, possumus mori sine carnificis beneficio, matris in gremio.

XXXIV. Fertur ornasse caput, nuptialem induisse vestem; ut non ad mortem ire diceres, sed ad sponsum. Ast ubi detestandi persecutores ereptam sibi viderunt prædam pudoris, matrem et sorores cœperunt quærere. Verum illæ spiritali volatu jam campum castitatis tenebant, cum subito hinc persecutoribus imminentibus, inde torrente fluvio exclusæ a fuga, inclusæ ad coronam: Quid veremur, inquiunt? Ecce aqua, quis nos baptizari prohibet[1]? Et hoc baptisma est, quo peccata donantur, regna quæruntur. Et hoc baptisma est, post quod nemo delinquit. Excipiat nos aqua, quæ regenerare consuevit. Excipiat nos aqua, quæ virgines facit. Excipiat nos aqua, quæ cœlum aperit, infirmos tegit, mortem abscondit, martyres reddit. Te rerum conditor precamur, Deus, ne exanimata spiritu corpora vel unda dispergat; ne mors separet funera, quarum vitam non separavit affectus: sed sit una constantia, una mors, una etiam sepultura.

XXXV. Hæc effatæ, et suspenso paululum in cinctum sinu, quo pudorem tegerent, nec gressum impedirent, consertis manibus tanquam choros ducerent, in medium progediuntur alveum; ubi unda torrentior, ubi profundum abruptius, illo vestigium dirigentes. Nulla pedem retulit, nulla suspendit incessum, nulla tentavit ubi gressum figeret: anxiæ cum terra occurreret, offensæ vado, lætæ profundo. Videres piam matrem stringentem nodo manus, gaudere de pignore, timere de casu, ne sibi filias vel fluctus auferret. Has tibi, inquit, hostias, Christe, immolo præsules castitatis, duces itineris, comites passionis.

[1] Act. VIII, 36.

XXXVI. Sed quis jure miretur tantam viventibus fuisse constantiam, cum etiam defunctæ immobilem stationem corporum vindicaverint? Non cadaver unda nudavit, non rapidi cursus fluminis volutarunt. Quinetiam sancta mater licet sensu carens, pietatis tamen adhuc servabat amplexum : et religiosum quem strinxerat, nodum nec in morte laxabat; ut quæ religioni debitum solverat, pietate hærede moreretur. Nam quas ad martyrium junxerat, usque ad tumulum vindicabat.

XXXVII. Sed quid alienigenis apud te, soror, utor exemplis, quam hæreditariæ castitatis inspirata successio parentis infusione martyris erudivit? Unde enim didicisti, quæ non habuisti unde disceres, constituta in agro, nulla socia virgine, nullo informata doctore? Non ergo discipulam, quod fieri sine magisterio non potest, sed hæredem virtutis egisti.

XXXVIII. Quî enim fieri posset ut sancta Sotheris tibi non esset mentis auctor, cui auctor est generis? Quæ persecutionis ætate, servilibus quoque contumeliis ad fastigium passionis evecta, etiam vultum ipsum qui inter cruciatus totius corporis liber esse consuevit injuriæ, et spectare potius tormenta quam perpeti, carnifici dedit : tam fortis et patiens, ut cum teneras pœnæ offerret genas, prius carnifex cædendo defecerit, quam martyr injuriæ cederet. Non vultum inflexit, non ora convertit : non gemitum, non lacrymam dedit. Denique cum cætera pœnarum genera vicisset, gladium, quem quærebat, invenit.

S. AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

DE VIDUIS

LIBER UNUS [1].

CAPUT I.

Postquam actum est de virginibus, de viduis opportune tractari, cum eas illis Apostolus sociaverit, ut pote quodam modo virginitatis magistras, et conjugatis longe superiores. Quam viduis gloriosum sit quod ad viduam fuerit Elias destinatus? At illas laude dignas non esse, nisi virtutem istius imitentur, maxime vero hospitalitatem. Quæ virtus quanta fuerit in hac fœmina, exponitur : sed prius perstringitur hominum avaritia, qui dum communia sibi arrogant, divinis promissis sese privarunt.

I. Bene accidit, fratres[2], ut quoniam tribus libris superioribus de virginum laudibus disseruimus, Viduarum tractatus incideret; neque enim inhonoras debuimus præterire, et a virginum præconio separare, quas apostolica

[1] Scripti circa anno 377. — [2] Vide D. Guillon, tom. IX, p. 238-242.

sententia cum virginibus copulavit, juxta quod scriptum est: « Et mulier innupta, et virgo cogitat quæ sunt Domini, » ut sit sancta corpore et spiritu[1]? » Quodam modo enim magisterium virginitatis viduarum valescit exemplis. Quæ cum viro castum cubile custodiunt, documento virginibus sunt integritatem Deo esse servandam. Et propemodum non inferioris virtutis est eo abstinere conjugio, quod aliquando delectaverit, quam conjugii oblectamenta nescire. In utroque fortes; ut eas et conjugii non pœniteat, cui fidem servent, et conjugalia oblectamenta non alligent; ne videantur infirmæ, quæ sibi adesse non possint.

II. In hac ipsa tamen virtute præmia sunt reposita libertatis: « Mulier enim vincta est quanto tempore vir » ejus vivit: quod si dormierit vir ejus, liberata est: cui » vult nubat, tantum in Domino. Beatior autem erit, si » sic permanserit, secundum meum consilium; puto enim » et ego spiritum Dei habeo[2]. » Evidenter igitur expressit Apostolus quid intersit, cum aliam vinctam esse dixerit, aliam beatiorem esse memoraverit: idque non tam ex suo judicio quam divini Spiritus docuit infusione depromptum; ut cœlestis ista, non humana sententia videretur.

III. Quid vero illud quod temporibus iis, quibus fames omne genus urgebat humanum, Elias ad viduam destinatus est[3]? Et vide quemadmodum propria singulis gratia reservetur: Angelus ad virginem[4], Propheta ad viduam. Adde quod Gabriel illic, hic Elias; ut ex Angelorum et Prophetarum numero præstantissimi principes videantur electi. Sed non simplex viduitatis laus est, nisi virtus etiam viduitatis accedat. Nam utique multæ viduæ ante, sed una omnibus antefertur: in quo non tam cæteræ revocantur ab studio, quam virtutis provocantur exemplo.

[1] I Cor. VII, 34. — [2] Ibid. 39, 40. — [3] 3 Reg. XVII, 9. — [4] Luc. I, 27 et 28.

IV. Sollicitas igitur aures præfatio facit, quamvis simplicitas intellectus ipsa moralis sit, quæ ad virtutis exemplum viduas cohortetur; quia non professione, sed merito videtur unaquæque præstare, et hospitalitatis apud Deum, gratiam non perire, qui potum aquæ frigidæ, sicut in Evangelio ipse memoravit, præmio æternitatis remuneretur amplissimo[1]: et farinæ brevis, oleique mensuram indeficienti affluentium copiarum ubertate compenset[2]. Nam si quis de Gentilibus dixit communia omnia amicorum esse debere; quanto magis debent esse communia cognatorum? Cognati enim sumus, qui in unam seriem corporis copulamur.

V. Sed tamen non præscripto quodam hospitalitatis fine concludimur. Cur enim proprium id quod in sæculo est, putes, cum commune sit sæculum? Aut cur privatos terræ deputes fructus, cum terra communis sit? « Respi» cite, inquit, volatilia cœli, quoniam non serunt, neque » metunt[3]. » Etenim quibus nihil est proprium, nihil deest: et sententiæ suæ Deus arbitrer novit servare promissum. Denique aves non congregant, et edunt; quia Pater cœlestis pascit illas. Nos autem generalis monita sententiæ ad usus proprios derivantes: « Omne, inquit, lignum quod » habet in se fructus seminis sativi, erit vobis in escam, » et omnibus bestiis, et omnibus avibus, et omnibus ser» pentibus super terram[4]; » congregando egemus, et congregando vacuamur. Non possumus enim sperare promissum, qui non servamus oraculum. Salubre est igitur præceptum quoque hospitalitatis advertere, ut hospitibus deferamus; quia nos quoque sumus hospites mundi.

VI. Quam vero sancta Vidua, quæ cum fame urgeretur extrema, venerationem Deo debitam reservabat[5]:

[1] Matth. x, 42. — [2] 3 Reg. xvii, 16. — [3] Matth. vi, 26. — [4] Gen. i, 29 et 30. — [5] 3 Reg. xvii, 12, et seqq.

nec sibi soli usurpabat alimenta, sed cum filio dividebat, ne charo pignori superviveret. Magnum pietatis officium, sed religionis uberius (88). Nam sicut neminem filio oportuit anteferri, ita Propheta Dei, ejus filio præferri debuit et saluti. Cui non exiguum victum, sed vitæ suæ omne subsidium existimanda est detulisse, quæ nihil reliquit sibi : tam hospitalis, ut totum daret : tam fidelis, ut cito crederet.

CAPUT II.

Veræ viduæ præcepta traduntur ex Apostolo : scilicet ut liberos educet, parentes colat, Deo placere desideret, irreprehensibilem se exhibeat, meritorum maturitatem præ se ferat, uni viro fuerit copulata; ubi tamen secundas nuptias negat a Paulo fuisse condemnatas: adjicit demum eas apud omnes clara virtutum fama valere oportere. Cur fugiendæ viduæ juniores; quove modo nubere quam uri melius dicatur? Postremo hinc declaratur viduarum dignitas, quod ob illatas ipsis injurias ira gravissime divina moveatur.

VII. Ergo vidua non abstinentia corporis tantum definitur, sed virtute designatur : cui præcepta non do ego, sed Apostolus tribuit. Honorificentiam non solus impartior, sed gentium Doctor prius detulit dicens : « Viduas » honora, quæ veræ viduæ sunt. Si qua autem vidua filios » aut nepotes habet, discat primum suam domum regere, » et mutuam vicem reddere parentibus[1]. » Unde et adver-

[1] 1 Tim. v, 3, 4.

titur utrumque pietatis affectum viduæ inesse debere, ut filios diligat, parentibus deferat. Ita dum obsequium parentibus rependit, magisterium exercet in filios, suoque se ipsa remuneratur officio; cum id quod aliis defert, sibi proficit.

VIII. « Hoc enim, inquit, acceptum est coram Deo. » Et ideo si cogitas, vidua, quæ Dei sunt, debes id sequi, quod Deo placere didicisti. Et supra quidem sanctus Apostolus ad continentiæ studium Viduas cohortatus [1], dixit eas cogitare quæ sunt Domini. Alibi autem ubi eligitur vidua quæ probata est, non solum cogitare præcipitur, sed etiam sperare de Domino : « Quæ enim vere vidua » est, inquit, et desolata, speret in Deum, et instet obse» crationibus et orationibus die ac nocte [2]. » Nec immerito has irreprehensibiles ostendit esse debere, quibus ut opus virtutis indicitur, ita etiam honorificentia larga defertur, ut etiam ab episcopis honorentur.

IX. Qualis autem eligi debeat, ipsius Doctoris sermone describitur : « Non minus, inquit, sexaginta annorum, » quæ fuerit unius viri uxor [3]. » Non quo senectus sola viduam faciat, sed quo viduitatis merita stipendia sint senectutis. Nam utique illa præclarior, quæ calorem adolescentiæ, et junioris fervescentem edomat ætatis ardorem; nec mariti gratiam, nec uberiora liberorum oblectamenta desiderans : quam quæ effœta jam corpore, frigida senectute, matura ævi, nec calere voluptatibus potest, nec sperare de partu.

X. Neque vero si qua in secundas nuptias inciderit, quas utique apostolica præcepta non damnant, quasi fructu pudoris amisso, si rursus solita fuerit viro, ab affectu viduitatis arcetur. Habebit illa quidem vel seræ meritum castitatis, sed probatior erit quæ alterius non

[1] I Cor. VII, 34. — [2] I Tim. V, 5. — [3] Ibid. 9.

fuerit experta conjugium; in illa enim eminet studium castitatis: huic aut senectus, aut pudor modum videtur fecisse nubendi.

XI. Nec sola tamen castitas corporis viduæ fortitudo est, sed magna et uberrima disciplina virtutis: « Quæ in » operibus bonis testimonium habeat, si filios educaverit, » si hospitio receperit, si sanctorum pedes laverit, si tri- » bulationem patientibus subministraverit, si postremo » omne opus bonum fuerit subsecuta[1]. » Vides quam multas virtutum comprehenderit disciplinas: primum pietatis officium: secundum hospitalitatis studium, et humilitatis obsequium: tertium misericordiæ ministerium, liberalitatisque subsidium: ad summam omnis executionem boni operis flagitavit.

XII. Et ideo adolescentiores devitandas putat, eo quod non queant tantæ operam implere virtutis. Etenim vicina est lapsibus adolescentia, quia variarum æstus cupiditatum fervore calentis inflammatur ætatis: bonique doctoris est, materiam arcere peccati. Prima enim institutionis est disciplina culpam avertere, secunda virtutem infundere. Tamen cum Apostolus sciret Annam illam ab adolescentia octogenariam viduam[2], Dominicorum operum extitisse prænuntiam, non puto quod juniores revocandas putarit a viduitatis affectu, maxime cum dixerit: « Melius » est nubere quam uri[3]. » Nam utique pro remedio nuptias suasit, ut peritura sanetur: non pro electione præscripsit, ne castitatem continens sequatur; aliud est enim subvenire labenti, aliud suadere virtutem.

XIII. Et quid de humanis judiciis loquar, cum divinis judiciis in nullo gravius Judæi Dominum læsisse prodantur, quam quod viduæ gratiam, minorumque jura violarent? Hæc propheticis causa vocibus conclamatur, quæ

1 I Tim. v, 10, 11. — 2 Luc. II, 36 et 37. — 3 I Cor. VII, 9.

meritum Judæis rejectionis invexerit. Hæc sola causa delicti invidiam mitigatura memoratur, si honoretur vidua, minoribusque æqui justitia judicii deferatur; sic enim habes : « Judicate pupillo, et justificate viduam; et venite » disputemus, dicit Dominus[1]. » Et alibi : « Pupillum et vi» duam suscipiet[2]. » Et alibi : « Viduam ejus benedicens bene» dicam[3]. » In quo Ecclesiæ quoque figurâ prætexitur. Videtis igitur, sanctæ Viduæ, nequaquam lubrico munus studio deserendum, quod divinæ benedictionis subsidiis honoratur.

CAPUT III.

Redit ad Sareptanam viduam, in qua Ecclesiæ figuram extitisse ostendit, atque Isaïæ testimonio confirmat; unde colligit in illa virginibus, nuptis ac viduis exemplar esse. Conversus ad Prophetam, in eo Christum quoque significatum dicit, quippe qui divina mysteria et futuram pluviæ irrigationem sit pollicitus. Eodem etiam geminum Gedeonis signum refertur atque explicatur. E quibus elicit nec cujus vis esse miracula facere, et Christi incarnationem Judæorumque abdicationem illic adumbrari.

XIV. Quid vero illud, ut ad superiora redeamus, quod cum in omni terra esset fames maxima; viduæ tamen Deo cura non defuit, atque ad alendum ad eam Propheta directus est? In quo cum me admoneat Dominus, quod in veritate dicturus sit, ad mysterium videtur sollicitare

[1] Isaï. I, 17, 18. — [2] Psal. CXLV, 9 — [3] Id. CXXXI, 15.— [4] 3 Reg. XVII, 14. et Luc. IV, 25.

aures. Quid enim verius Christi et Ecclesiæ potest esse mysterio? Non igitur otiose inter multas viduas una præfertur. Quæ enim talis, ad quam tantus Propheta, qui ad cœlum raptus est, dirigatur, eo præsertim tempore, quando clausum est cœlum annis tribus et mensibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra? Ubique ergo fames erat, et adhuc tamen hæc vidua non egebat. Qui sunt hi tres anni? Ne forte illi quibus Dominus venit in terras, et fructum in ficulnea invenire non potuit, juxta quod scriptum est: « Ecce anni tres sunt ex quo veni quæ» rens fructum in ficulnea hac, et non invenio[1]. »

XV. Hæc est profecto vidua illa, de qua dictum est: « Lætare, sterilis quæ non paris, erumpe et exclama quæ » non parturis; quoniam multi filii desertæ magis quam » ejus quæ habet virum[2]. » Et bene vidua, cui bene dicitur: « Ignominiæ et viduitatis tuæ non eris memor; quia » ego Dominus qui facio te[3]. » Et fortasse ideo vidua quæ amisit quidem virum secundum corporis passionem, sed in die judicii Filium hominis quem amisisse visa est, receptura. «Tempus enim breve, inquit, dereliqui te[4]; » ut gloriosius silicet fidem derelicta servaret.

XVI. Habent itaque omnes quod imitentur exemplum, virgines, nuptæ et viduæ. Et fortasse ideo Ecclesia virgo, nupta, vidua; quia unum corpus in Christo sunt. Hæc igitur illa vidua est, propter quam verbi cœlestis siccitas cum esset in terris, Prophetæ sunt destinati; erat enim vidua quæ sterilis erat, sed partum suo tempore reservabat.

XVII. Unde nec illius nobis videtur persona mediocris, qui aridam terram verbi rigavit rore cœlesti, clausumque cœlum, non humana utique potestate reseravit. Quis enim est qui cœlum potest aperire, nisi Christus, cui

[1] Luc. IV, 7. — [2] Isaï. LIV, 1. — [3] Ibid. 5. — [4] Ibid. 7.

quotidie de peccatoribus cibus, Ecclesiæ cumulus congregatur? Neque enim humanæ facultatis est dicere : « Hydria farinæ non deficiet, et vas olei non deficiet usque » in diem, quo dabit Dominus pluviam super terram[1]. » Nam licet mos sit ita præfari Prophetis, tamen hæc vera Dei vox est. Ideo præmissum est : « Quia hæc dicit Dominus ; » Domini enim est perpetuitatem sacramentorum spondere cœlestium, et non defuturam spiritalis exultationis gratiam polliceri, largiri munimenta vitæ, fidei signacula, dona virtutum.

XVIII. Quid est autem, « Usque in illum diem, quo » dabit Dominus pluviam super terram; » nisi quia et « Des- » cendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia » super terram[2] ? » In quo veteris mysterium reseratur historiæ quo sanctus Gedeon mystici certaminis præliator[3], futuræ capiens insigne victoriæ, spiritale sacramentum vigore mentis agnovit pluviam illam Verbi rorem esse divini : quæ primo pluit in vellus, cum terra omnis perpetuis siccitatibus æstuaret : secundo vero indicio, universæ terræ aream fuso imbre madefecit, cum siccitas esset in vellere.

XIX. Advertit enim vir præsagus futuræ Ecclesiæ crescentis insigne. Nam primo intra Judæam divini cœpit ros sermonis humescere « (Notus enim in Judæa Deus[4], ») cum arida fidei totius orbis universa terra maneret. Sed ubi Joseph greges Deum negare cœperunt, et ausu vario immanium delictorum contrahere divinitatis offensam, tunc per omnes terras fuso imbris rore cœlestis, populus Judæorum æstu perfidiæ suæ cœpit arescere, cum Ecclesiam sanctam ex omnibus terrarum partibus congregatam propheticæ nubes, et salutaris imber apos-

[1] 3 Reg. XVII, 14 — [2] Psal. LXXI, 6. — [3] Judic. VI, 77, et seqq. — [4] Psal. LXXV, 2.

tolicus irrigarent. Hæc est illa pluvia non terrarum humido, non nebuloso concreta montium, sed cœlestium Scripturarum salubri per totum orbem imbre diffusa.

XX. Ostenditur igitur exemplo non omnium esse divinæ mereri miracula potestatis, sed eorum quibus religiosæ devotionis studia suffragentur : et divini eos fructu operis abdicari, qui reverentiæ sunt cœlestis exortes. Ostenditur etiam in mysterio, quod ad instaurandam Ecclesiam Dei Filius humani corporis sacramenta susceperit abdicato populo Judæorum, quibus consiliarius et Propheta[1], beneficiorumque adempta sunt miracula dominicorum; eo quod civico quodam invidiæ nævo in Dei Filium credere noluerunt.

CAPUT IV.

Qualis viduarum vita esse debeat, patefacit exemplo Annæ : quam in singulis suis ætatibus castitatis specimen edidisse demonstrat. Triplicem ex his astruit ejusdem virtutis gradum esse, quos gradus Ecclesia omnes amplectitur, nec non singulis exempla in Maria, in Anna atque in Susanna proponit. Addit tamen aliis duobus præstare statum virginitatis, viduæ autem curam servandæ famæ majorem esse oportere.

XXI. Docuit igitur Scriptura quantam collatio conferat gratiam, quantum etiam sit munus divinæ benedictionis in viduis. Quibus quoniam honorificentia a Deo tanta confertur, est advertere qualis debeat vita competere; docet enim Anna quales deceat esse viduas, quæ im-

[1] Isaï. III, 1, et seqq.

maturo mariti obitu destituta, maturæ tamen adoream laudis invenit (89) : non minus religionis officio, quam studio castitatis intenta. Vidua, inquit, octoginta et quatuor annorum, vidua quæ non discederet de templo, vidua quæ jejuniis et obsecrationibus die ac nocte serviret[1].

XXII. Vides qualis vidua prædicetur, unius viri uxor, ætatis quoque jam probata processu, vivida religioni, et effœta jam corpore : cui diversorium in templo, colloquium in prece, vita in jejunio : quæ dierum noctiumque temporibus indefessæ devotionis obsequio, cum corporis agnosceret senectutem, pietatis tamen nesciret ætatem. Sic instituitur a juventute vidua, sic prædicatur in senectute veterana : quæ viduitatem non occasione temporis, non imbecillitate corporis, sed virtutis magnanimitate servaverit. Etenim cum dicit septem annis eam cum viro fuisse a virginitate sua, ab adolescentiæ utique studiis inchoata prædicat subsidia senectutis.

XXIII. Docemur itaque triplicem castitatis esse virtutem : unam conjugalem, aliam viduitatis, tertiam virginitatis; non enim aliam sic prædicamus, ut excludamus alias. Suis quibusque professionibus ista conducunt. In hoc Ecclesiæ est opulens disciplina, quod quos præferat, habet : quos rejiciat, non habet; atque utinam habere nunquam possit! Ita igitur virginitatem prædicavimus, ut viduas non rejiceremus : ita viduas honoramus, ut suus honos conjugio reservetur. Non nostra hoc præcepta, sed divina testimonia docent.

XXIV. Reminiscamur itaque quemadmodum Maria, quemadmodum Anna, quemadmodum Susanna laudentur. Sed quoniam non laudes earum tantummodo prædicandæ sunt, sed disciplinæ etiam sunt sequendæ, reminiscamur

[1] Luc. II, 36, 37.

ubi Susanna[1], ubi Anna[2], ubi Maria sint repertæ[3] : et advertamus quemadmodum singulæ aptis laudibus prædicentur, et ubinam commorentur : nupta in paradiso, vidua in templo, virgo in secreto.

XXV. Sed in illis tardior fructus, in virgine maturior : illas senectus probat, virginitas laus ætatis est : nec adjumenta quærit annorum, quæ omnium est fructus ætatum. Adolescentiam decet, juventutem ornat, amplificat senectutem : omnique ævo habet justitiæ suæ canos, maturitatem gravitatis, velamen pudoris, quæ devotionem non impediat, religionem augeat. Advertimus enim ex sequentibus quia quotannis in die solemni Paschæ sancta Maria cum Joseph Hierusalem petebat[4]. Ubique impigra devotio, ubique assiduus Virgini comes pudoris adjungitur. Nec inflatur Domini mater, quasi secura de meritis : sed quo meritum magis agnovit, eo votem uberius exolvit, officium copiosius detulit, munus religiosius vexit, mysticum tempus implevit.

XXVI. Quanto igitur vos magis convenit intentas esse studio castitatis ; ne locum sinistræ relinquatis opinioni, quæ pudicitiæ testimonium in solis habetis moribus ? Virgo enim licet in ea quoque major sit morum prærogativa quam corporis ; calumniam tamen integritate carnis adjurat : vidua quæ probandæ subsidium virginitatis amiserit[5], non in voce obstetricis, sed in suis moribus habet castitatis examen. Docuit igitur Scriptura quam attentus viduæ esse debeat et religiosus affectus.

[1] Dan. XIII, 7. — [2] Luc. II, 38. — [3] Id. I, 28. — [4] Id. II, 41. — [5] Luc. XXI, 2.

CAPUT V.

Liberalitatis erga pauperes exemplum in vidua Evangelica proponitur, cujus duo minuta largioribus divitum donis ostenduntur esse potiora. Docetur etiam hisce duobus minutis utrumque testamentum signatum esse. Quis ille thesaurus sit, unde Magorum exemplo tria munera, aut Evangelicæ viduæ instar, duo æra depromi jubeamur? Post quæ sequitur ad viduas honorum operum studio inflammandas exhortatio.

XXVII. Docuit etiam libro eodem, sed alio loco, quam misericordem in pauperes et liberalem esse conveniat, nec paupertatis debere contemplatione revocari; quia liberalitas non cumulo patrimonii, sed largitatis definitur affectu. Denique Dominica voce illa vidua omnibus antefertur, de qua dictum est : « Vidua hæc plus » omnibus misit[1]. » In quo moraliter Dominus instituit universos, ne quis a collatione ministerii paupertatis pudore revocetur : nec sibi divites blandiantur, quod plus videantur conferre quam pauperes. Uberior est enim nummus e parvo, quam thesaurus e maximo; quia non quantum detur; sed quantum resideat, expenditur. Nemo plus tribuit, quam quæ nihil sibi reliquit.

XXVIII. Quid tu, dives, egeni comparatione te jactas; et cum tota onereris auro, pretiosam per humum trahens vestem, quasi inferior tuis et parva divitiis, honorari desideras, quia inopem collatione vicisti? Et flu-

[1] Luc. XXI, 3.

mina superfluunt, cum redundant; gratior tamen haustus e rivulo est. Spumant et musta dum fervent, nec damnum putat agricola quod effluxerit. Gementibus areis, dum cæditur messis, frumenta desiliunt : sed deficientibus messibus, non deficit hydria de farina, et plena olei testa desudat. Exinanivit tamen dolia divitum siccitas, cum viduæ pauxillulum olearium redundarit[1]. Non ergo quid fastidio expuas, sed quantum devotione conferas, æstimandum est. Denique nulla plus tribuit, quam illa quæ de filiorum alimentis pavit Prophetam. Et ideo quia nulla plus contulit, nulla plus meruit. Hæc moraliter.

XXIX. Nec mystice tamen despexeris hanc mulierem in gazophylacium duo æra mittentem. Magna plane fœmina, quæ divino judicio meruit omnibus anteferri. Ne forte illa sit quæ de fide sua ad subsidium hominum duo testamenta contulerit; et ideo nulla plus fecit. Nec quisquam hominum quantitatem potuit collationis ejus æquare, quæ fidem cum misericordia copulavit. Et tu igitur quæcumque vitam studio viduitatis exerces, ne dubites ad gazophylacium duo æra deferre, vel fidei plena, vel gratiæ.

XXX. Felix illa quæ de thesauro suo integram Regis imaginem profert. Thesaurus tuus sapientia, thesaurus tuus castitas atque justitia est, thesaurus tuus intellectus bonus : qualis ille thesaurus fuit, de quo Magorum viri, aurum, thus, myrrham, cum adorarent Dominum, protulerunt[2] : auro regis potentiam declarantes, Deum thure venerantes, myrrha resurrectionem corporis confitentes. Habes, et tu thesaurum hunc, si in te requiras. « Habemus enim thesaurum in vasis fictilibus[3]. » Habes aurum quod conferas; non enim renitentis metalli pretium de te Deus exigit, sed illud aurum quod in judicii die nequeat ignis exurere. Nec dona pretiosa deposcit,

[1] 3 Reg. XVII, 15. — [2] Matth. II, 11. — [3] 2 Cor. IV, 7.

sed odorem fidei, quem altaria tui cordis exhalent, et religiosæ mentis spiret affectus.

XXXI. Ex hoc igitur thesauro non solum Magorum tria munera, sed etiam duo viduæ æra promuntur, in quibus integra cœlestis imago Regis effulgeat, splendor gloriæ ejus, et imago substantiæ. Bona et illa plane laboriosa stipendia castitatis, quæ de suo opere[1], quotidianoque penso conferat vidua, nocturnis pariter ac diurnis jugi exercens labore pensa temporibus, et pudicitiæ quæstuosæ pervigili opere mercedem congregans; ut intemeratum defuncti conjugis cubile custodiat, alere dulces liberos possit, ministrare pauperibus. Hæc est præferenda divitibus : hæc est quæ Christi judicium non timebit.

XXXII. Hanc æmulamini, filiæ : « Bonum est enim » æmulari in bono. Æmulamini meliora charismata[2]. » Spectat vos Dominus semper, spectat, inquam, Jesus, cum ad gazophylacium accedit, et de bonorum operum mercedibus stipem putatis egentibus conferendam. Quantum est igitur ut æra tua conferas, et Christi corpus acquiras? Noli ergo vacua prodire in conspectum Domini Dei tui, vacua misericordiæ, vacua fidei, vacua castitatis; non enim inanes Dominus, sed virtutibus opimas spectare Jesus et laudare consuevit. Videat te adolescentula laborantem, videat ministrantem. Hæc est enim merces quam Deo debes; ut de aliarum quoque profectibus mercedem tuam Deo conferas. Nulla merces Deo melior, quam ea quæ habet pietatis munera.

[1] Manifesta imitatio Virgiliani hujusce loci e lib. 8. Æneid. vers. 411, 412 et 413 ubi de pudica muliere præmissis nonnullis ita pergit :

> Noctem addens operi, famulasque ad lumina longo
> Exercet penso; castum ut servare cubile
> Conjugis, et possit parvos educere natos.

— [2] Galat. IV, 18, et I Cor. x, 31.

CAPUT VI.

In Noëmi exemplum viduæ ex nuru ad virtutem abs se instituta fructum capientis ob oculos ponitur. Hinc colligitur nunquam defutura bonæ viduæ necessaria subsidia. Quod si tristior videatur illius vita, tunc beatiorem illam esse, cum ipsi a Domino gaudia sint promissa : quo loco nonnulla de lacrymarum utilitate disputantur.

XXXIII. An vero mediocris tibi vidua illa videtur Noëmi, quæ viduitatem suam messis manipulis sustentabat alienæ, quam ævo gravem alebat nurus[1]? Nam hoc quoque et ad subsidium et ad gratiam proficit viduarum, ut ita instituant nurus suas, quo possint in his maturæ habere subsidium senectutis; et quasi stipendium magisterii, mercedem quoque suæ capere disciplinæ. Etenim quæ bene instituerit, bene erudierit nurum suam, Ruth ei deesse non poterit, quæ viduitatem socrus paternæ domui præferat : et si vir quoque ejus mortuus fuerit, non relinquat tamen, alat inopem, soletur mœrentem, nec dimissa discedat; nescit enim egere optima disciplina. Sic illa Noëmi duobus destituta filiis et marito[2], quæ fructus fœcunditatis amiserat, pietatis emolumenta non perdidit; nam et solatium mœroris, et subsidium paupertatis invenit.

XXXIV. Videtis igitur, sanctæ fœminæ, quam fœcunda sit vidua prole virtutum, meritorumque suorum sobole, quæ perire non possit. Bona igitur vidua egere non novit :

[1] Ruth. II, 2, et seqq. — [2] Id. I, 5.

et si fessæ fuerit ætatis, et supremæ paupertatis, eruditionis tamen suæ solet habere mercedem. Etsi proximi defuerint, invenit tamen extraneos qui matrem colant, revereantur parentem, parvisque alimentorum sumptibus mercedem cupiant suæ commendationis acquirere; plus enim viduæ rependunt merita. Nam cibos quærit, sumptus impendit.

XXXV. Sed tristes videtur ducere dies, et lacrymis tempus exigere. Hoc beatior, quod perpetua sibi gaudia exiguis fletibus emit, parvisque momentis tempora acquirit æterna. Quibus benedicitur : Beatæ tristes, ipsæ enim ridebitis[1]. Quis igitur falsas præsentium imagines gaudiorum futuræ securitatis præferat voluptati? An despicabilis nobis auctor videtur, ille Dominici corporis auctor electus, qui cinerem sicut panem manducabat, et potum cum fletu miscebat[2] et vespertinis lacrymis matutinæ sibi lætitiam redemptionis acquirebat. Unde igitur plurimum gaudere meruit, nisi quia plurimum flevit, et tanquam lacrymarum pretio suarum futuræ sibi gloriæ gratiam comparavit?

XXXVI. Habet igitur vidua bonam commendationis materiam, ut dum virum luget, fleat sæculum : ac in promptu sint lacrymæ redemptrices, dum impenduntur mortuis, viventibus profuturæ. Paratus est mœstitudini animæ fletus oculorum : misericordiam conciliat, laborem minuit, dolorem ablevat, servat pudorem; nec jam misera sibi videtur, quæ consolationem in lacrymis habet, in quibus sunt charitatis stipendia et pietatis officia.

[1] Luc. VI, 21. — [2] Psal. CI, 10.

CAPUT VII.

Fortitudinem viduis non deesse in Judith ostenditur: cujus veste ac jejuniis commemoratis, describitur ejusdem in Holophernem præparatio. Quanta fuerit ejus castitas, atque in commentanda pia fraude sapientia: quanta etiam temperantia, et sobrietas. Ad extremum demonstrato non majorem in ipsa fortitudinis quam prudentiæ laudem emicare, summa ejus in tanto successu modestia declaratur.

XXXVII. Sed nec fortitudo bonæ viduæ deesse consuevit. Hæc enim vera est fortitudo, quæ naturæ usum, sexus infirmitatem mentis devotione transgreditur: qualis in illa fuit, cui nomen Judith[1], quæ viros obsidione fractos, perculsos metu, tabidos fame, sola potuit a colluvione revocare, ab hoste defendere. Ea enim, ut legimus, cum Holofernes successu multorum terribilis præliorum, intra muros innumera virorum millia coëgisset, armatis paventibus, et de extrema jam sorte tractantibus, extra murum processit: et illo præstantior exercitu, quem liberavit; et eo fortior, quem fugavit.

XXXVIII. Sed ut discas maturæ viduitatis affectum, seriem ipsam persequere Scripturarum. A diebus enim viri sui quibus ille defunctus est, vestem jucunditatis deposuit, mœroris assumpsit: per omnes dies intenta jejunio, sabbato tantum, et dominica sacratarumque temporibus feriarum, non refectioni indulgens, sed religioni deferens. Hoc est enim sive manducatis, sive bibitis, in

[1] Judith. VIII, 6, et seqq.

nomine Jesu Christi agenda esse omnia[1]; ut etiam ipsa refectio corporalis sacræ religionis cultui deferatur. Diuturnis igitur mœroribus, et quotidianis roborata jejuniis sancta Judith[2], quæ sæculi oblectamenta non quærit, periculi negligens, mortisque contemptu fortior; ut commenta strueret doli, vestem illam jucunditatis, qua, vivente viro, vestiri solebat, se induit: quasi placitura viro, si patriam liberaret. Sed virum alium videbat, cui placere quærebat; illum utique, de quo dictum est: « Post me » venit vir, qui ante me factus est[3]. » Et bene conjugales pugnatura resumpsit ornatus; quia monimenta conjugii arma sunt castitatis: neque enim vidua alias aut placere posset, aut vincere.

XXXIX. Quid cætera persequamur, quod inter millia hostium casta permansit? Quid ejus sapientiam prædicemus, quod hujuscemodi est commentata consilium? Potentem elegit, ut intemperantiam a se inferioris arceret, occasionem pararet victoriæ. Abstinentiæ meritum, pudicitiæ gratiam reservavit. Nec cibo enim, ut legimus, maculata, nec adulterio, non minorem servatæ castitatis ex hostibus revexit triumphum, quam patriæ liberatæ[4].

XL. Quid sobrietatem loquar? Temperantia enim virtus est fœminarum. Inebriatis vino viris, et somno sepultis abstulit vidua gladium, exeruit manum, bellatoris abscidit caput, per medias hostium acies intemerata processit[5]. Advertitis igitur quantum nocere mulieribus possit ebrietas, quando viros vina sic solvunt, ut vincantur a fœminis? Esto igitur vidua temperans: casta primum a vino; ut possis casta esse ab adulterio. Nequaquam te ille tentabit, si vina non tentent. Nam si Judith bibisset, dormisset

[1] I Cor. x, 31. — [2] Judith. x, 3, et seqq. — [3] Joan. I, 30. — [4] Judith. XII, I, et seqq. — [5] Id. XIII, 4, et seqq.

cum adultero. Sed quia non bibit, haud difficile ebrios exercitus unius sobrietas et vincere potuit, et eludere.

XLI. Nec dexteræ tantum hoc opus, sed multo majora trophæa sapientiæ. Nam cum manu solum Holofernem vicisset, consilio omnem hostium vicit exercitum[1]. Suspenso enim Holophernis capite[2], quod virorum non potuit excogitari consilio, suorum erexit animos, hostium fregit : suos pudore excitans, hostes quoque terrore percellens; eoque cæsi sunt et fugati. Ita unius viduæ temperantia atque sobrietas non solum naturam suam vicit, sed quod est amplius, fecit viros etiam fortiores.

XLII. Nec his tamen elata successibus, cui utique gaudere et exultare licebat jure victoriæ, viduitatis reliquit officium[3] : sed contemptis omnibus qui ejus nuptias ambiebant, vestem jucunditatis deposuit, viduitatis resumpsit : nec triumphorum suorum amavit ornatus, illos existimans esse meliores quibus vitia corporis, quam quibus hostium arma vincuntur.

[1] Judith. XIV, 1, et seqq. — [2] Id. XV, 1, et seqq. — [3] Id. XVI, 26, et seqq.

CAPUT VIII.

Plures alias viduas quæ virtute ad Judith accesserint, extitisse ait vir sanctus, at de sola Debbora nunc se dicturum. Quanta documenta viduis ea reliquerit, quam viri a qua regerentur defenderenturque, elegerunt. Maximam quoque illius gloriam inde profectam, quod filium a se informatum bello præfecerit, hic autem copias, nisi adesset illa, negaverit sese ducturum. Eam igitur et exercitui præfuisse et prænuntiasse belli exitum; in qua Ecclesiæ pugnæ ac triumphi, nec non spiritalia arma designata sunt: historice vero fœminis omnes auferuntur infirmitatis excusationes.

XLIII. Ac ne una vidua tantum hoc opus inimitabile aliis videatur implesse, plures alias, vel parilis, vel proximæ fuisse virtutis nequaquam dubitandum videtur; bona enim seges plurimas spicas fructu refertas ferre consuevit. Nec dubites illam veterum segetem temporum in complurium fœminarum moribus fœcundasse. Sed quia prolixum est complecti omnes, cognoscite aliquas, et præcipue Debboram[1], cujus nobis prodidit Scriptura virtutem.

XLIV. Hæc enim docuit non solum viri auxilio viduas non egere, verumetiam viris esse subsidio: quæ nec sexus infirmitate revocata, munia virorum obeunda suscepit, et suscepta cumulavit. Denique cum Judæi Judicum regerentur arbitrio, quia virili non poterant vel æquitate regi, vel virtute defendi, bellis hinc inde ardentibus, Debboram sibi cujus regerentur judicio, cooptarunt. Ita-

[1] Judic. IV, 4.

que multa millia virorum una vidua et in pace rexit, et ab hoste defendit. Multi Judices in Israël, sed nulla ante judex fœmina : multi Judices post Jesum, sed nullus Propheta. Et ideo lectum istius puto esse judicium, et gesta ejus arbitror esse descripta ; ne mulieres a virtutis officio muliebris sexus infirmitate revocentur. Vidua populos regit, vidua ducit exercitus, vidua duces eligit, vidua bella disponit, mandat triumphos. Non ergo natura rea est culpæ, nec infirmitati obnoxia : strenuos non sexus, sed virtus facit.

XLV. Et in pace quidem nulla querimonia, nullus error mulieris invenitur : cum plerique non mediocrium peccatorum auctores populo suo Judices extitissent. Ubi vero Chananæi, gens ferox prælio, et affluentium copiarum opima successu, hostiles in populum Judæorum animos extulerunt, vidua præ cæteris bellicos instruit apparatus. Et ut discas non publicis copiis domesticas necessitates fuisse subnixas, sed domesticis disciplinis munus publicum gubernatum, domo propria filium ducem producit exercitus, ut agnoscatis quod possit instituere vidua bellatorem[1] : quem quasi mater erudiit, quasi Judex præposuit, quasi fortis instituit, quasi Prophetissa victoriæ certæ transmisit.

XLVI. Denique in mulieris manu summam fuisse victoriæ docet Barach filius dicens : « Nisi tu veneris mecum, non ibo ; quia non novi diem in qua dirigit Dominus Angelum suum mecum[2]. » Quanta ergo fœminæ istius virtus, cui dux dicit exercitus: « Nisi tu veneris, non ibo ? » Quanta, inquam, viduæ fortitudo, quæ a periculis filium nec materno revocat affectu; imo ad victoriam filium studio matris hortatur, dicens quod in manu mulieris sit summa victoriæ ?

[1] Judic. IV, 6. — [2] Ibid. 9.

XLVII. Debbora ergo prælii prophetavit eventum, Barach jussus produxit exercitum: Jaël cepit triumphum; huic enim prophetiæ in Debbora militavit, quæ mystice nobis ortum surrecturæ ex gentibus Ecclesiæ revelavit, cui triumphus de Sisara spiritali, hoc est, de adversariis potestatibus quæreretur. Nobis igitur Prophetarum oracula dimicarunt, nobis illa Prophetarum judicia et arma vicerunt. Et ideo non populus Judæorum, sed etiam Jaël victoriam de hoste quæsivit. Infelix ergo populus, qui hostem quem fugavit, persequi fidei virtute non potuit. Itaque illorum delicto salus gentibus: illorum desidia nobis servata victoria est.

XLVIII. Jaël ergo prostravit Sisaram, quem tamen corusco duce, hoc enim significat interpretatio Barach, manus veterum fugaverat Judæorum; frequenter enim, ut legimus, orationibus et meritis Prophetarum cœlestia Patribus affuere subsidia. Sed his jam tunc de nequitiis spiritalibus victoria parabatur, quibus dicitur in Evangelio: « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum » vobis regnum a constitutione mundi[1]. » Ergo principium victoriæ a majoribus, finis in Ecclesia.

XLIX. Ecclesia autem non armis sæcularibus vincit adversarias potestates, sed armis spiritualibus, quæ sunt fortia Deo ad destruendas munitiones, et altitudinem nequitiæ spiritalis[2]. Et ideo Sisaræ sitis lactis poculo restinguitur, quia ratione superatur[3]; quod enim nobis salutare ad escam, hoc adversariæ potestati lethale ad infirmitatem. Arma Ecclesiæ fides, arma Ecclesiæ oratio est; quæ adversarium vincit.

L. Ergo secundum historiam ad provocandos animos fœminarum fœmina judicavit, fœmina disposuit, fœmina prophetavit, fœmina triumphavit, et præliaribus inter-

[1] Matth. xxv, 34. — [2] 2 Cor. x, 5. — [3] Judic. iv, 19.

mixta copiis, imperio viros docuit militare fœmineo. Secundum mysterium vero fidei militia Ecclesiæ victoria est.

LI. Non ergo habetis quod per naturam vos excusetis, fœminæ. Non habetis, viduæ, quod ad infirmitatem sexus, aut ad admissionem subsidii maritalis mobilitatem vestram referre possitis. Satis unicuique præsidii est, si virtus non desit animæ. Et ipse in viduis frequens processus ætatis munimen pudoris est, et ipse amissi conjugis dolor, usus operis, domus cura, sollicitudo liberorum noxiam pudori solet arcere lasciviam : atque ipse lugubris habitus, pompa funebris, fletus assiduus, et mæstæ fronti inarantibus rugis impressa tristitia petulantium premit oculos, restinguit libidines, procaces avertit aspectus. Bonus custos pudoris pietatis dolor : non obrepit culpa, si cura non desit.

CAPUT IX.

Earum quæ dictitarent, sibi melius fore si lætis successibus abundarent, objectioni occurrit, ostendens e sacris Litteris subsidia Viduis in filiis generisque suppetere : quod postquam exemplo socrus Simonis confirmatum est, eos hortatur ut ad Apostolos tanquam ad proximos atque affines confugiant ; ubi pulcherrime de Sanctorum invocatione disserit. Postea querimoniis quibusdam de solitudine ac patrimonii conservandi necessitate refutatis, indecentissimum esse demonstrat Viduam cui filiæ jam nubiles aut jam nuptæ sint, adhuc nubere.

LII. Didicistis igitur, Viduæ, subsidio vos non egere

naturæ, et posse salubritatem tenere consilii : nec domestico indigere præsidio, quæ etiam publicæ potestis apicem potentiæ vindicare.

LIII. Sed fortasse dicit aliqua, ei tolerabilem viduitatem cui profluant res secundæ : adversis vero viduas cito frangi, facile succumbere. De quo etsi ipso doceamur usu læta viduis lubrica magis esse quam seria; tamen Scripturarum instruimur exemplis infirmitatibus quoque viduarum non deesse solere subsidia[1] : faciliusque quam cæteris divina atque humana suppetere, si bene filios instituant, generos legant. Denique cum socrus Simonis magnis febribus detineretur, Petrus et Andreas rogaverunt Deum pro ea : « Et stans super illam, imperavit febri, et remi» sit illam, et continuo surgens ministrabat illis[2]. »

LIV. « Magnis, inquit, tenebatur febribus, et rogave» runt illum pro ea. » Et tu habes proximos, qui pro te supplicent. Habes Apostolos proximos, habes Martyres proximos[3], si in ipsa Martyribus devotionis societate, misericordiæ quoque muneribus appropinques; proximus est enim qui misericordiam facit. Fac et tu misericordiam, et eris Petro proxima. Non sanguinis necessitudo, sed virtutis cognatio facit proximos; quia non in carne ambulamus, sed in spiritu. Ama ergo propinquitatem Petri, affinitatem Andreæ; ut pro te rogent, et recedant cupiditates tuæ. Verbo Dei pulsata surges illico, quæ in terrîs jacebas, ut Christo ministres. « Nostra enim conversatio » in cœlis est, unde et Salvatorem expectamus Dominum » Jesum[4]. » Nemo enim jacens Christo ministrat. Ministra pauperi, et ministrasti Christo : « Quod enim uni horum » fecistis, mihi, inquit, fecistis[5]. » Habetis ergo, Viduæ,

[1] I Tim. v, 16. — [2] Luc. IV, 38, 39. — [3] Luc. x, 37. — [4] Philip. III, 20. — [5] Matth. xxv, 40.

auxilium, si tales vobis generos, posteritati vestræ patronos, tales proximos eligatis.

LV. Ergo rogaverunt pro vidua Petrus et Andreas. Utinam existat aliquis qui tam cito possit rogare pro nobis, vel certe isti qui pro socru rogant Petrus, et Andreas frater ejus, tunc enim pro affine poterant, nunc jam possunt pro nobis, et pro omnibus impetrare. Videtis enim quod magno peccato obnoxia, minus idonea sit quæ pro se precetur, certe quæ pro se impetret. Adhibeat igitur ad medicum alios peccatores. Ægri enim nisi ad eos aliorum precibus medicus fuerit invitatus, pro se rogare non possunt. Infirma est caro, mens ægra est, et peccatorum vinculis impedita, ad medici illius sedem debile non potest explicare vestigium. Obsecrandi sunt Angeli pro nobis, qui nobis ad præsidium dati sunt: Martyres obsecrandi, quorum videmur nobis quodam corporis pignore patrocinium vindicare. Possunt pro peccatis rogare nostris, qui proprio sanguine, etiam si qua habuerunt peccata, laverunt; isti enim sunt Dei martyres, nostri præsules, speculatores vitæ, actuumque nostrorum. Non erubescamus eos intercessores nostræ infirmitatis adhibere; quia ipsi infirmitates corporis, etiam cum vincerent, cognoverunt.

LVI. Invenit ergo Petri socrus qui pro se rogarent. Et tu, Vidua, invenis qui pro te supplicent: si quasi vere vidua et desolata in Deum speres, instes obsecrationibus, insistas orationibus, afficias corpus tuum quasi quotidie moriens, ut moriendo reviviscas: fugias delicias, ut etiam ægra saneris: « Nam quæ in deliciis est, vivens mortua » est [1]. »

LVII. Sublata est tibi causa nubendi, habes qui pro te intercedant; ne dixeris: Destituta sum. Querela nupturæ est. Ne dixeris: Sola ego sum. Castitas solitudinem

[1] 1 Tim. v, 5, 6.

quærit : pudica secretum, impudica conventum. Sed negotium habes : habes et intercessorem. Adversarium vereris : apud judicem pro te Dominus intervenit dicens : « Judicate pupillo, et justificate viduam[1]. »

LVIII. Sed et patrimonium vis tueri. Majus pudoris est patrimonium, quod melius regit vidua quam nupta. Servus peccavit. Ignosce; melius est enim alterius culpam feras, quam tuam prodas. Sed vis nubere. Licet. Non habet crimen simplex voluntas. Causam non quæro : cur fingitur? Si honestam putas, fatere : si incongruam, sile. Ne accuses Deum, ne accuses propinquos, quod præsidia tibi desint; utinam non desit voluntas! Nec te consulere liberis dicas, quibus matrem eripis.

LIX. Est etiam quod facultate licet, et ætate non licet. Cur maternæ parantur nuptiæ inter nuptias filiarum, et plerumque post nuptias? Cur adulta filia discit prius sponsum matris quam suum erubescere? Suasimus, fateor, ut vestem mutares, non ut flammeum sumeres : ut a sepulcro recederes, non ut thalamum præparares. Quid sibi vult nova nupta, post generos? Quam indecorum est juniores habere liberos, quam nepotes?

[1] Isaï. I, 17.

CAPUT X.

Ad Christum redit cujus summam in adeundis miseris quibuslibet benignitatem laudans, eam oculis nostris Evangelii beneficio subjectam dicit. Sub hæc varias quibus in curando idem medicus noster usus noscitur, rationes narrat : deinde curationis prædicat celeritatem, dummodo invocare medicum non negligamus : istis subnectit moralem de voluntate quam in socru Petri expressam docet, acceptionem : postremo ubi exposuit qualem Christi ministrum, maxime vero episcopum esse deceat, ipsorum ait esse proprium per gratiam surgere.

LX. Sed ad propositum revertamur, neque nostrorum dolentes vulnera peccatorum, medicum relinquamus : et dum alienis medemur ulceribus, ulcera nostra cumulemus. Rogatur ergo hic medicus. Ne timeas, quia magnus est Dominus, et fortasse ad ægram dedignetur venire; venit etiam ad nos sæpe de cœlo : nec solum divites, sed etiam pauperes solet et servulos pauperum visitare. Venit et nunc rogatus ad Petri socrum, « Et stans super illam, » imperavit febri, et remisit illam : et continuo surgens » ministrabat illis[1]. » Sicut dignus memoria, ita dignus desiderio, dignus etiam charitate Dominicæ in singulos dignationis affectus, et facta miranda. Visitare viduas non dedignatur, et tugurii vilis penetralia angusta succedere. Quasi Deus imperat, quasi homo visitat.

LXI. Gratias Evangelio per quod etiam nos qui oculis

[1] Luc. IV, 39.

nostris venientem in hunc mundum non vidimus Christum, videmur ei, dum facta ejus legimus, interesse; ut sicut illi quibus appropinquabat, fidem mutuabantur ex eo; ita nobis, dum gestis ejus credimus, appropinquet.

LXII. Vides qualia habet genera sanitatum? Imperat febri, imperat spiritibus immundis, alibi ipse manus imponit[1]. Non solum igitur verbo, sed etiam tactu ægros curare consuevit. Et tu igitur quæ variis mundi æstuas cupiditatibus, vel forma viri alicujus capta, vel pecunia, roga Christum, adhibe medicum, porrige ei dexteram tuam, tangat interiora tua Dei manus, Verbique cœlestis gratia interiorum venas scrutetur animorum, pulset Dei dextera secreta cordis. Aliis oculos luto illinit[2], ut videre possint, creatorque omnium docet nos nostræ memores debere esse naturæ, et corporis cernere vilitatem; nemo enim magis potest videre divina, nisi qui humilitatis conscientia suæ nescit attolli. Alius sacerdoti se offerre præcipitur, ut carere in perpetuum lepræ possit exuviis[3]. Solus enim mentis et animi potest servare munditiam, qui ei sacerdoti se novit offerre, quem pro peccatis nostris accepimus advocatum, illum utique cui dicitur : « Tu es sacer» dos in æternum secundum ordinem Melchisedech[4]. »

LXIII. Nec verearis moram aliquam sanitatis. Nescit impedimentum qui sanatur a Christo. Opus est ut remedium adhibeas, quod acceperis; simul enim ut præceptum dederit, cæcus videt, paralyticus ambulat, mutus loquitur, surdus audit, febriens ministrat, lunaticus liberatur. Et tu igitur quæcumque indecore alicujus rei cupiditate languescis, obsecra Dominum, fidem defer, nec ullam timeas moram. Ubi adest oratio, adest Verbum, fugatur cupiditas, libido discedit. Nec confessionis verearis offensam; imo magis præsume prærogativam : incontinenti

[1] Luc. IV, 40. — [2] Joan. IX, 6, 7. — [3] Luc. V, 14. — [4] Psal. CIX, 4.

enim quæ corporis morbo antea laborabas, Christo incipies ministrare.

LXIV. Potest etiam hoc loco videri Petri socrus affectio voluntatis, ex qua sibi velut semen futuræ posteritatis assumpserat; quod unicuique voluntas sua posteritatis est auctor. Ex voluntate enim sapientia nascitur, quam sapiens in matrimonium asciscit sibi, dicens : « Proposui » ego hanc adducere mihi in conjugium[1]. » Ergo voluntas illa quæ primo variarum cupiditatum æstibus madefacta languebat, postea per apostolatus officium in ministerium Christi jam robusta surrexit.

LXV. Simul qualis esse debeat qui Christo ministrat, ostenditur; oportet enim primo carere variarum illecebris voluptatum, vitare internum corporis animique languorem, ut corpus et sanguinem Christi ministret. Neque enim potest quisquam peccatis suis æger, minimeque sanus, immortalium sanitatum remedia ministrare. Vide quid agas, sacerdos, nec febrienti manu corpus Christi attingas. Prius curare, ut ministrare possis. Si mundos eos qui ante fuerant leprosi[2], Christus jubet occurrere sacerdotibus, quanto magis mundum ipsum convenit esse sacerdotem? Non habet igitur quod moleste ferat illa vidua quod sibi non pepercerim, quando nec mihi parco.

LXVI. Surrexit itaque Petri, inquit, socrus, et ministrabat illis[3]. Et bene surrexit; sacramenti enim typum apostolica jam gratia ministrabat. Proprium est autem surgere Christi ministros, juxta quod scriptum est : « Surge » qui dormis, et exurge a mortuis[4]. »

[1] Sap. VIII, 2. — [2] Luc. XVII, 14. — [3] Id. IV, 39. — [4] Ephes. V, 14.

CAPUT XI.

Causis quæ pro nuptiarum iteratione afferri solent, explosis, profitetur a se non damnari secunda conjugia; quorum licet ex Apostolo incommoda percurrat, conditionem tamen affirmat approbatam in Ecclesia: quo loco hæreticos qui ea prohibebant, castigat. Cum autem diversæ diversorum sint vires, hinc factum scribit, ut non imperaretur castitas, sed suaderetur.

LXVII. Dicimus igitur nec sumptibus egere viduas, quæ donare consueverint: nec subsidio, a quibus sæpe in periculis maximis defensæ copiæ sunt virorum: maritalia iis quoque officia vel a generis, vel a proximis facile solere reparari: esse etiam in eas divinam misericordiam promptiorem; et ideo cum suppetere non videatur causa nubendi, studium abesse debere.

LXVIII. Quod tamen pro consilio dicimus, non pro præcepto imperamus, provocantes potius viduam, quam ligantes; neque enim prohibemus secundas nuptias, sed non suademus. Alia est enim infirmitatis contemplatio, alia gratia castitatis. Plus dico, non prohibemus secundas nuptias, sed non probamus sæpe repetitas; neque enim expedit quidquit licet: « Omnia mihi licent, dicit Apostolus, sed non omnia sunt utilia[1]. » Et vinum bibere licet, sed plurimum non decet.

LXIX. Licet ergo nubere, sed pulchrius est abstinere; sunt enim vincula nuptiarum. Vultis scire quæ vincula?

[1] 1 Cor. VI, 12.

« Quæ sub viro est mulier, vivente viro alligata est legi : » si autem mortuus fuerit vir, soluta est a lege viri[1]. » Probatum est igitur vinculum esse conjugium, quo mulier ligatur et solvitur. Bona mutui amoris gratia, sed major est servitus. « Neque enim mulier sui corporis potesta» tem habet, sed vir. » Et ne forte tibi non conjugii videatur ista servitus esse, sed sexus : « Similiter et vir sui cor» poris potestatem non habet, sed mulier[2]. » Quanta igitur conjugii necessitas, quæ subjicit alteri etiam fortiorem? Mutuis enim necessitatibus ab utroque servitur. Nec temperanti licet jugo subducere caput, cum alterius intemperantiæ serviendum sit. « Pretio, inquit, empti estis, » nolite fieri servi hominum[3]. » Videtis quam evidens sit conjugalis definitio servitutis. Non ego hoc dico, sed Apostolus : nec ille, sed Christus qui loquebatur in eo. Et hanc utique servitutem de bonis conjugibus definivit. Namque supra sic habes : « Sanctificatus est vir infidelis per uxo» rem fidelem : et sanctificata est mulier infidelis per ma» ritum fidelem. » Et infra : « Quod si infidelis discedit, » discedat. Non est servituti deditus frater aut soror in » talibus[4]. » Si igitur bonum conjugium servitus est, malum conjugium quid est; quando nequeunt se invicem sanctificare, sed perdere?

LXX. Sed ut ad gratiam virtutis viduas adhortamur, ita etiam ad ecclesiasticam disciplinam fœminas provocamus; quia Ecclesia constat ex omnibus. Licet Christi grex, tamen in aliis pabulo vescitur, in aliis adhuc lacte nutritur; quibus lupi illi qui latent in vestitu ovium, sunt cavendi, abstinentiæ speciem prætendentes, provocantes autem intemperantiæ fœditatem. Etenim quia sciunt valida onera castitatis; cum ipsi ea attingere digitulis non queant, ab aliis supra modum exigunt, cum ipsi servare

[1] Rom. VII, 2. — [2] 1 Cor. VII, 4, 5. — [3] Ibid. 23. — [4] Ibid. 14, 15.

nec modum possint, sed injusto sub fasce succumbant (90). Mensura enim oneris pro mensura debet esse gestantis, alioquin impositi oneris fit ruina, ubi vectoris infirmitas est; nam et infantium fauces strangulat esca robustior.

LXXI. Et ideo sicut multitudo vectorum non paucorum viribus æstimatur; nec tamen fortioribus de aliorum infirmitate præscribitur, sed unicuique quantum oneris subire cupiat, relaxatur, manente mercedis cumulo in virtutis augmento : ita etiam fœminis non laqueus injiciendus, non supra vires abstinentiæ gravioris vectura subeunda est : sed relinquendum ut unaquæque se pendat, non auctoritate aliqua coacta præcepti, sed incremento gratiæ provocata. Et ideo diversis virtutibus merces diversa proposita est. Nec aliud reprehenditur, ut aliud prædicetur : sed omnia prædicantur, ut quæ meliora sunt, præferantur.

CAPUT XII.

Nonnulla traduntur præcepti atque consilii discrimina; quæ ut adhuc innotescant manifestius, divitis adolescentis, cujus Evangelium meminit, historia : nec non præmiorum consiliis præceptisque propositorum diversitas enarratur?

LXXII. Honorabile itaque conjugium, sed honorabilior integritas; nam « Et qui matrimonio jungit virginem » suam, bene facit : et qui non jungit, melius facit[1]. » Quod igitur bonum est, non vitandum est : quod est melius, eligendum est. Itaque non imponitur, sed præponi-

[1] 1 Cor. VII, 38.

tur. Et ideo bene Apostolus dixit : « De virginibus præ»ceptum Domini non habeo, consilium autem do[1]. » Etenim præceptum in subditos fertur, consilium amicis datur. Ubi præceptum est, ibi lex est ; ubi consilium, ibi gratia est. Præceptum, ut ad naturam revocet : consilium, ut ad gratiam provocet. Et ideo Lex Judæis lata est, Gratia autem electioribus reservata est : Lex, ut a naturæ finibus culpæ studio demeantes, ad naturæ observantiam pœnæ terrore revocaret : Gratia autem, ut electos cum studio bonorum, tum propositis etiam præmiis provocaret.

LXXIII. En tibi distantia præcepti atque consilii, si illum recorderis, cui in Evangelio ante præscribitur, ne homicidium faciat, ne adulterium admittat[2], ne falsum testimonium dicat; præceptum etenim ibi est, ubi est pœna peccati. At vero cum se præcepta Legis memorasset implesse, consilium eidem datur, ut vendat omnia, et sequatur Dominum ; hæc enim non præcepto imperantur, sed pro consilio deferuntur. Duplex namque forma mandati est : una præceptiva, altera voluntaria. Unde et Dominus in alia dicit : « Non occides, » ubi præcepit ; in alia : « Si vis perfectus esse, vende omnia tua. » Ergo hic liber est a præcepto, cui defertur arbitrium.

LXXIV. Itaque qui præceptum impleverint, possunt dicere : « Servi inutiles sumus, quod debuimus facere, » fecimus[3]. » Hoc virgo non dicit, non dicit ille qui bona sua vendidit : sed quasi reposita expectat præmia, sicut sanctus Apostolus qui ait : « Ecce nos reliquimus omnia, » et secuti sumus te, quid ergo nobis erit[4] ? » Non quasi inutilis servus, quod debuit facere, ea fecisse se dixit : sed quasi utilis domino, qui commissa sibi talenta quæsitis multiplicavit usuris, mercedem fidei atque virtutis

[1] I Cor. VII, 25. — [2] Matth. XIX, 18, et seqq. — [3] Luc XVII, 10. — [4] Matth. XIX, 27.

bene sibi conscius, meritorumque securus expectat. Et ideo ei cum cæteris dicitur : « Vos qui secuti estis me, » in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede » majestatis suæ, sedebitis et ipsi supra duodecim sedes, » judicantes tribus Israël[1]. » At vero illi qui talenta servaverat, etsi præmia, minora tamen pollicetur dicens : « Quoniam super pauca fuisti fidelis, supra multa te » constituam[2]. » Fides igitur ex debito, misericordia in præmio. Qui bene credidit, ut ei credatur, emeruit : qui bene contulit, quoniam suum non quæsivit, quod cœleste est, impetravit.

CAPUT XIII.

Allato Evangelii loco de spadonibus, eos qui vel natura vel hominum violentia tales facti sunt, non magnopere ob id laudandos : qui vero proprias manus in se converterint, damnandos ait; hanc actionem ostendens neque utilem esse, cum mentis concupiscentiam minime auferat: neque honestam, cum certamini locum non relinquat. Solos igitur prædicandos illos qui per continentiam se ipsi vicerint : sed cogendum ad hoc neminem esse, quando nec Apostolus, nec Christus ipse præcepto constrinxerit eam virtutem; unde intelligas non improbari matrimonii vota, sed castitatis anteferri.

LXXV. Ideo ergo præceptum non datur, consilium datur; præceptum enim castitatis est, consilium integritatis : « Sed non omnes capiunt verbum istud, sed quibus

[1] Matth. XIX, 28. — [2] Id. XXV, 21.

» datum est. Sunt enim spadones qui de matris utero sic » nati sunt; » In quibus naturæ necessitas, non virtus est castitatis hominibus. « Et sunt spadones qui se ipsos cas- » traverunt; » Voluntate utique, non necessitate. « Et sunt » spadones qui facti sunt ab hominibus[1]. » Et ideo magna in iis continentiæ gratia; quia voluntas facit, non infirmitas continentem. Nam decet integrum divini operis servare munus. Nec illis forte parum sit lubrico corporis non teneri; nam si erepta est subeundi istius palma certaminis, erepta etiam materia periculi : et quamvis non queunt coronari, non queunt tamen vinci. Habent alia genera virtutum, quibus commendare se debeant, si fides firma sit, profllua misericordia, aliena avaritia, frequens gratia. Sed in istis nulla culpa; quia facti ignorantia.

LXXVI. Non eadem causa eorum, qui in se ipsos ferro utuntur, quo non imprudenter deflеximus; sunt enim qui virtutis loco ponant, ferro culpam compescere. De quibus etsi nostram nolumus proferre sententiam, quamvis sint statuta majorum; considerent tamen, ne quis id ad professionem infirmitatis trahat, non ad firmitatis gloriam. Ergo nemo militet, ne aliquando vincatur : nec pedis utatur obsequio, qui gradiendi periculum reformidat : nec oculi intendat officio, qui concupiscentiæ timet lapsum. Sed quid prodest carnem abscindere, cum etiam culpa sit in ipso aspectu? « Nam et qui viderit mulierem » ad concupiscendum, jam mœchatus est eam in corde » suo[2]. » Et quæ similiter virum in concupiscentiam viderit, adulteratur. Castos ergo, non infirmos esse nos convenit : pudicos oculos habere, non debiles.

LXXVII. Nemo igitur, ut plerique arbitrantur, se debet abscindere, sed magis vincere; victores enim recipit Ecclesia, non victos. Et quid argumentis utar, cum præ-

[1] Matth. XIX, 11, 12. — [2] Id. V, 28.

sto sit apostolici forma præscripti[1]? Sic enim habes (91): Utinam et abscindantur qui volunt vos circumcidi! Cur enim coronæ occasio, et virtutis usus eripitur homini, qui natus ad laudem est, ad victoriam præparatus, qui potius virtute animæ castrare se possit? « Sunt enim spa» dones qui se ipsos castraverunt propter regnum cœlo» rum[2]. »

LXXVIII. Sed et hoc non omnibus imperatur, sed ab omnibus flagitatur. Etenim qui mandata dat, decretorum semper tenere debet mensuram : et qui pensa distribuit, æquitatem debet examinis reservare : « Statera enim fal» lax, abominatio est apud Deum[3]. » Est ergo minus pondus et majus : sed utrumque non recipit Ecclesia ; « Pon» dus enim majus et minimum, et mensuræ duplices, im» munda in conspectu Domini utraque[4]. » Sunt pensa quæ dividit sapientia ; et ita dividit ut virtutem, viresque æstimet singulorum. Et ideo dicit : « Qui potest capere, » capiat[5]. »

LXXIX. Scit enim Creator omnium affectus esse varios singulorum ; et ideo præmiis virtutem provocavit, non infirmitatem vinculis alligavit. Scit et ille gentium Doctor, bonus morum auriga nostrorum, et quidam interiorum rector affectuum, qui de se ipso didicerat legi mentis legem corporis repugnare[6]; eamdem tamen Christi gratiæ cedere : scit, inquam, varios incursus mentium repugnare; et ideo neque in tantum adhortationem integritatis intendit, ut aboleret gratiam nuptiarum : neque ita conjugium prætulit, ut studia integritatis extingueret. Sed a continentiæ persuasione incipiens, ad incontinentiæ remedia descendit : et cum bravium supernæ vocationis fortioribus demonstrasset; deficere tamen in via neminem

[1] Galat. v, 12. — [2] Matth. xix, 12. — [3] Prov. xi, 1. — [4] Id. xx, 10. — [5] Matth. xix, 12. — [6] Rom. vii, 23, et seqq.

passus est : ita plaudens prioribus, ut non despiceret et sequentes ; didicerat enim et ipse, quia Dominus Jesus aliis panem hordeaceum, ne in via deficerent, aliis corpus suum, ut ad regnum contenderent, ministravit[1].

LXXX. Nec Dominus ipse præceptum imposuit, sed voluntatem invitavit : nec Apostolus præceptum statuit, sed consilium dedit[2]. Sed non hoc humanum consilium humanarum virium habere mensuram : divinæ munus misericordiæ confitetur in se esse collatum; ut fideliter sciret prima præferre, secunda disponere. Et ideo : « Existimo, » inquit, non statuo, sed existimo bonum esse propter » instantem necessitatem[3]. »

LXXXI. Non ergo copula nuptialis quasi culpa vitanda, sed quasi necessitatis sarcina declinanda. Lex enim astrinxit uxorem, ut in laboribus et in tristitia filios generet[4], et conversio ejus ad virum sit, quod ei ipse dominetur. Ergo laboribus et doloribus in generatione filiorum addicitur nupta, non vidua : et dominatui viri sola subditur copulata, non virgo. Omnium autem horum virgo libera est, quæ Verbo Dei suum spopondit affectum, quæ Sponsum benedictionis cum facibus expectat[5], bonæ lumine voluntatis accenso. Et ideo provocatur consiliis, non vinculis illigatur.

[1] Joan. vi, 5, et seqq. et Matth. xxvi, 26. — [2] I Cor. vii, 25. — [3] Ibid. 26. — [4] Gen. iii, 16. — [5] Matth. xxv, 4.

CAPUT XIV.

Etsi vidua non acceperit præceptum, consilium tamen tam frequens tamque utile illam accepisse, ut contemnendum non videatur. Nolle se cuiquam laqueum injicere, cum Ecclesiæ ager ipso quoque ditetur conjugio : sed viduitatem quæ laudatur ab Apostolo, bonam negari nequaquam posse ; unde non perfunctorie in eos agit, quorum legibus illam noverat esse proscriptam.

LXXXII. Sed nec vidua præceptum accipit, sed consilium : consilium autem non semel datum, sed sæpe repetitum. Nam et primo dixit : « Bonum est enim mulierem » non tangere ; » et iterum : « Volo sic omnes homines esse » sicut et me ipsum, » et tertio : « Bonum est illis, si sic » maneant sicut et ego ; » et quarto : « Bonum est propter » instantem necessitatem[1] » : et hoc placere Domino, et hoc honestum esse : postremo beatiorem esse in viduitate perseverantiam, non tantum suo consilio, sed etiam Dei Spiritu definivit. Quænam igitur talis consiliarii benignitatem recuset, qui et voluntati habenas indulgeat, et id suadeat aliis quod in se expertus utile judicavit, non facilis comprehendi, nec fastidiosus æquari? Quæ igitur refugiat sancta fieri corpore et spiritu ; cum supra laborem sit præmium, supra usum gratia, supra opus merces ?

LXXXIII. Atque hoc ita dico, non ut laqueum cæteris injiciam, sed ut commissi mihi ruris operarius agrum hunc Ecclesiæ fertilem cernam, nunc integritatis flore

[1] 1 Cor. VII, 4, 7, 8, et 26.

vernantem, nunc viduitatis gravitate pollentem, nunc etiam conjugii fructibus redundantem. Nam etsi diversi, unius tamen agri fructus sunt : nec tanta hortorum lilia, quantæ aristæ segetum, messium spicæ, compluriumque spatia camporum recipiendis aptantur seminibus, quam redditis novales fructibus feriantur.

LXXXIV. Bona ergo viduitas, quæ toties apostolico judicio prædicatur; hæc enim magistra fidei, magistra est castitatis. Unde et illi qui deorum suorum adulteria et probra venerantur, cœlibatus et viduitatis statuere pœnas; ut æmuli criminum mulctarent studia virtutum : specie quidem qua fœcunditatem quærerent, sed studio quo propositum castitatis abolerent. Nam confectis et miles stipendiis arma deponit, et relicto officio quod gerebat, ad propria veteranus rura dimittitur; ut et ipse excercitæ laboribus vitæ requiem consequatur, et alios spe futuræ quietis subeundis faciat operibus promptiores. Agricola quoque maturior torquendam aliis æstivam committit, et juvenili gravatus opera, providentiam curæ senilis explorat : vitem facilis tondere quam premere, ut juvenescentem luxuriam reprimat, et adolescentem lasciviam falce succidat, parcorum quamdam partuum castitatem docens etiam in vitibus expetendam.

LXXXV. Similis huic vidua velut emeritis veterana stipendiis castitatis, etsi conjugii arma deponat; domus tamen totius pacem gubernat : etsi vehendis oneribus otiosa, maritandis tamen junioribus provida : ubi cultus utilior, ubi fructus uberior sit, quarum copula aptior, senili gravitate disponit. Itaque si maturioribus potius quam junioribus committitur ager, cur putes utiliorem nuptam esse quam viduam? Quod si persecutores fidei persecutores fuerunt etiam viduitatis : utique fidem sequen-

tibus viduitas non pro supplicio fugienda est, sed tenenda pro præmio.

CAPUT XV.

Earum quæ liberorum obtendunt desiderium, tollit excusationem: sed præcipue moratur circa illas, quæ ex priori conjugio filios habent; gravem enim earum servitutem, futuras inter liberos inimicitias, raram denique inter conjuges ipsos concordiam pulchre describit: postremo ne qua Scripturæ exemplis hac in re abutatur cavet.

LXXXVI. Sed fortasse aliquibus propter suscipiendos liberos conjugia iteranda videantur. Quod si filiorum studium causa nubendi est, utique ubi est fructus filiorum, causa non suppetit. Quanquam cujusce consilii sit iterum experiri velle frustra tentatam fœcunditatem, aut subire quam pertuleris, orbitatem? Hæc enim iterandi causa est filios non habentibus.

LXXXVII. Ergo illa quæ liberos suscepit et perdidit (cum ipsa enim major contentio, quæ spem generandi habet) illa, inquam, nonne sibi videtur inter ipsa repetitarum fœdera nuptiarum amissorum prætexere funera filiorum? Nonne iterum passura quod repetit, et ad ipsos votorum tumulos, exceptarum orbitatum imagines, lamentorum strepitus perhorrescit? Vel cum accensis funalibus nox ducitur, nonne pompæ funebris exequias magis putat, quam thalamum præparari? Cur igitur, filia, dolores magis quos times, repetis; quam filios quos jam non speras, requiris? Si gravis est dolor, subterfugienda causa ejus est, non petenda.

LXXXVIII. Nam tibi quid consilii tribuam, quæ liberos habes? Quæ tibi causa nubendi? Forte levitatis error, et intemperantiæ usus, et saucii cogit pectoris conscientia. Sed consilium sobriis, non ebriis datur; et ideo apud liberam conscientiam mihi sermo est, cui utrumque integrum est. Habeat saucia remedium, honesta consilium. Tu, inquam, filia, quid moliris? Cur hæredes quæris extraneos, cum habeas tuos? Non filios desideras, quos habes: sed servitutem, quam non habes. Hæc est enim vera servitus, in qua infractior amor, quem non defloratæ pignus virginitatis, et plena sancti pudoris et gratiæ ætas prima commendat: ubi offensa gravior, suspectior insolentia, concordia infrequentior, quam non temporibus inolitus amor, non vigens annis forma conciliat. Molesta pietas, ut amare liberos metuas, aspicere liberos erubescas; atque inde oriatur causa discordiæ, unde solet mutuus amor mulcere affectus parentum. Generare liberos vis non fratres futuros tuorum, sed adversarios filiorum. Quid est ergo generare alios liberos, nisi spoliare quos habes liberos; quibus pariter auferuntur et pietatis officia, et compendia facultatum?

LXXXIX. Lex divina cœlesti inter se conjuges auctoritate constrinxit, et difficile manet mutuus amor. Tulit enim costam de viro, et formavit fœminam, ut sibi eos invicem copularet, dicens: « Erunt duo in carne una[1]. » Non hoc de secundis, sed primis nuptiis dixit; neque enim Eva secundum accepit virum, neque sancta Ecclesia secundum agnovit virum: « Sacramentum enim illud » magnum est in Christo et in Ecclesia[2]; » et ideo custodiendum est. Sed neque Isaac aliam præter Rebeccam scivit uxorem[3], neque Abraham patrem cum alia nisi Sara sepelivit uxore[4].

[1] Gen. II, 24. — [2] Ephes. V, 32. — [3] Gen. XXIV, 67. — [4] Id. XXV, 10.

XC. Nam in sancta Rachel magis figura mysterii fuit, quam ordo conjugii[1]. Et tamen in ea quoque habemus, quod ad primi conjugii gratiam referre possimus; si quam primo sponsam habuit, plus amavit, nec fraus exclusit affectum, nec sponsæ amorem conjugii interventus abolevit. Itaque sanctus Patriarcha nos docuit, quantum deferre primis nuptiis debeamus, cum tantum primis sponsalibus ipse detulerit. Cavete igitur, filiæ, ne et gratiam nuptiarum tenere nequeatis, et molestias augeatis.

[1] Gen. XXIX, 28. et seqq.

S. AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

DE VIRGINITATE

LIBER UNUS[1].

CAPUT I.

Ubi Salomonis judicium inter duas mulieres latum historico modo enarravit, addit hoc ipsum idcirco litteris mandatum esse, uti noscamus vel reconditissima in lucem promi. Deinde ad mysterium conversus, falsam matrem de tentatione, veram de fide, machæram de verbo Dei exponit. Denique ad historiam Jephthe lectorem parat.

I. NOBILE[2] apud veteres Salomonis illud fertur fuisse judicium[3], cum a duabus litigantibus mulieribus interpellatus esset : quarum altera conversa per somnum, cum infantem oppressisset suum, postulabat alienum : altera veri amoris conscia, et culpæ nescia, filium jure proprium vindicabat. Utraque igitur perseveranter nitente, cognitoris hæsit intentio; non enim poterat Salomon arbiter esse interioris arcani, cum petentis utriusque mens esset

[1] Scripti circa annum 378. — [2] Vide D. Guillon, tom. IX. p. 242-250. — [3] Reg. III, 16, et seqq.

occultior. Eventu conventus ambiguo machæram promi jussit, mandatoque ministris quo simularent triste ministerium, dividi jussit infantem, ut singulæ mulieres singulas partes adipiscerentur : quo audito, illa quæ petebat alienum, non solum acquievit; sed etiam divisionem parvuli depoposcit, nullo affectu convenla materno. Illa vero quæ suum sciebat infantem, non vinci metuens, sed orbari : nec jam solatio proprio, sed pignori suo consulens, orare hoc cœpit ut incolumis magis puer traderetur alienæ, quam sectus in partes matri propriæ redderetur. Unde Salomon qui non majestate divina, sed argumentis ut homo interiorem interrogabat affectum; illi potius judicavit parvulum esse reddendum, quam veram matrem dolor proprius prodidisset : illam vero quam morituri parvuli misericordia non movebat, exortem pronuntiavit esse naturæ, quam exortem vidit esse pietatis.

II. Veritas ergo non latuit, sed tamen per simulationem alterius fluctuavit : diuque etiam bona mater eventu hæsit ambiguo, dum judicii periclitatur incerto. Hæc licet in figura superioribus sint facta temporibus, scripta sunt tamen ad correptionem nostram[1]; ut intelligamus prodi omnia posse quæ ficta sunt, et omnia composita revelari.

III. Duæ igitur istæ (quoniam propositum est nobis hoc loco non tractare de mulieribus) duæ, inquam, istæ fides est, atque tentatio. Tentatio, inquam, communis ab initio auctor erroris, quæ postquam posteritatem suam carnalis vitio conversationis, et somno mentis amisit, posteritatis fructus auferre conatur alienæ. Itaque dum tentatio litigat, fides fluctuat; donec machæra Christi latentes distinguat affectus. Quæ est hæc machæra Christi? Illa de qua scriptum est : « Gladium veni mittere in terram[2]. » Est

[1] I Cor. x, 6. — [2] Matth. x, 34.

enim gladius, de quo scriptum est: « Et tuam ipsius animam pertransivit gladius[1]. » Quis autem sit hic gladius, quæ machæra, cognosce: « Verbum, inquit, acutum, et » validum, et penetrabilius omni gladio acutissimo, penetrans usque ad divisionem animæ, et spiritus, artuumque, et medullarum[2]. » Bonus gladius verbum Dei: bonus gladius, ut pote scrutator cordis, et renis, qui mendacium a veritate discernat, atque eos quorum animam pertransierit, non interficiat, sed reservet.

IV. Hæc igitur de Regnorum dicta sint libro assumpta de causa, de historia recensita, de conscientia usurpata, ex fide prompta. Nunc decursæ ex libro Judicum inspiciamus seriem lectionis. Non enim otiosis parricidium fuit auribus audiendum. Itaque repetamus historiam.

CAPUT II.

Nuncupatum a Jephthe in pugna votum, reditus ejusdem adepta victoria, et filiæ occursus memorantur: in quo etsi factum damnandum, in solvendo tamen voto fides non improbanda. Cur Deus cum Abrahæ sacrificium prohibuisset, Jephthe parricidium non impedierit, disputatur.

V. Jephthe judex Judæorum fuit[3]. Is eventu belli conflictatus ambiguo, præliorumque veritus incerta, votum vovit hujusmodi, si adversarios depulisset, ut quidquid ei primum intra domus suæ limen occurrisset, hostiam immolaret Deo, suorum præsuli triumphorum. Itaque bello potitus, fusisque hostibus, domum rediit, cui in

[1] Luc. II, 35. — [2] Hebr. IV, 12. — [3] Judic. XI, 30, 31.

ipso vestibulo filia memor pietatis, ignara oblationis occurrit. Sed recordatus illico pater, et propriæ sponsionis admonitus, ingemuit solvendi muneris sponsionem. « Heu » me, inquit, filia, perdidisti me ; ego enim aperui os » meum de te ad Dominum. » Tum illa : « O pater, si in » me aperuisti os tuum ad Dominum, fac mihi ita ut exivit » de ore tuo[1]. » Duorum tamen tantum mensium inducias postulavit, donec in montem ascenderet, et super virginitatem suam fleret. Deinde duobus post exactis mensibus, remeavit ad patrem. Votum ille complevit; his enim verbis utendum est, quando Scriptura divina effectum rei non prodidit, sed refugit parricidii mentionem.

VI. Quid igitur ? Hoc probamus ? Minime gentium. Sed tamen etsi parricidium non probo, adverto prævaricandæ metum et formidinem sponsionis. Denique ad Abraham dictum est : « Nunc scio quia amas Dominum Deum tuum ; » quia non pepercisti unico filio tuo[2]. » Habes igitur indicium, quo docetur prævaricandum temere non esse promissum. Verum Deo parricidium non probari in eadem asseritur lectione ; cum pro filio ovis subjicitur, ut ipsa potius quam filius feriretur[3].

VII. Habuit igitur Jephthe quod sequeretur exemplum ; quia Dominus sanguine non delectaretur humano. In uno enim oraculo ad Abraham prompto docuit filiorum salutem religionis obsequio posthabendam : offerri a parentibus Deo debere filios, non debere jugulari. Certe cum hic filia tam sollicita fuerit de patris voto, cur pater non dubitaverit de filiæ parricidio : et cum illa paternum caverit mendacium, iste filiæ non caverit interitum ?

VIII. Dicet aliquis : Qua ratione illic Deus non permiserit parricidium fieri, hic sit passus impleri ? Numquid acceptor personarum Deus ? Non, sed meritorum atque

[1] Judic. XI, 35, et seqq. — [2] Gen. XXII, 12. — [3] Ibid. 13.

virtutum. Certe dum consilium esset ambiguum, signari debuit oraculo quid et ad præsens factum, et in reliquo conveniret exemplum. Ubi vero jam præcessisset exemplum, necessarium non judicavit oraculum; cum facti forma veteris quid fieri oporteret, ostendit.

IX. Aut fortasse quia non una forma meritorum, ideo non una forma factorum. Pater doluit, flevit filia: uterque de Dei miseratione dubitavit. Non doluit Abraham, nec consuluit parentis affectum. Ubi audivit Divinitatis oraculum, non distulit sacrificium, sed maturavit obsequium. Non dubitavit Isaac[1], cum imparibus sequeretur patrem passibus: non flevit, cum ligaretur: non dilationem poposcit, cum offerretur. Et ideo misericordia largior, ubi fides promptior. Et bene non flevit factum patris; quia risus est matris[2]. Pro qua devotionis exultatione ovis pro illo jussa est immolari, quia se ipse non distulerat immolandum: nec de Dei miseratione ambiguus, nec de sui devotione sollicitus. Nemo igitur inventus est, qui tam cruentum patris revocaret affectum; quia omnis promissi muneris conveniebat officium.

[1] Gen. XXII, 3, et seqq. — [2] Id. XXI, 6.

CAPUT III.

Miratur sanctus vir quod cum Jephthe parricidium nemo prohibuerit, aliqui virginitatis votum impleri prohibeant; quinetiam ipsemet accusetur, quod ne virgo sacra nuberet, vetuerit. Id officii sui fuisse non tantum Baptistæ exemplo et Scripturæ præceptis, sed etiam ipsis gentilium institutis probat : ac demum prædicat ex eo virginitatem, quod virgines resurgentem Christum primæ viderint.

X. Sacrificium itaque sanguinis immolatur, et nemo est qui resistat : sacrificium castitatis offertur, et qui prohibeat, invenitur. Pater parricidium promisit, et solvitur: pater integritatem filiæ vovit, et tam piæ oblationis invidetur affectus. Illic filia dolens sanguinem suum obtulit pro patria sponsione; hic tam pium promissum nec hæreditario munere, nec propria solvitur voluntate.

XI. Quo in negotio etiam nos vocamur in culpam. Quam tandem? Quia nuptias prohibuimus illicitas? Vocent ergo in eamdem culpam etiam Joannem Baptistam. Et cum aliud nihil forte habeamus quod probetur in nobis, hoc solum condemnetur in nobis, quod probatum est in Propheta. An erubescendum protulimus auctorem? Quam vero causam aliam habuit ille martyrii, repetite animo. Causa illius passionis certe hæc fuit : « Non licet, inquit, » tibi eam uxorem habere[1]. » Si hoc de uxore hominis, quanto magis de virgine consecrata? Si hoc regi dictum est, quanto magis dicendum privatis? Gratias itaque Di

[1] Matth. XIV. 4.

vinitati, quod hic nullus Herodes, atque utinam nulla Herodias!

XII. Non licuit ergo pro virginitate sermonem dicere? Et cur scriptum est: « Judicate pupillum, et justificate » viduam[1]? » Et cur scriptum est: « Patris orphanorum, » et judicis viduarum[2]? » Ergo castimoniæ et integritati deditas deseremus, aut etiam condemnabimus?

XIII. At certe ipsis gentilibus inter aras et focos venerabilis solet esse virginitas: et in quibus nulla meritorum est pietas, nulla mentis integritas; in iis tamen carnis virginitas prædicatur. A profanis igitur cæremoniis virgines nemo prohibebit, ab Ecclesia Dei virginitas arcebitur? Illic coguntur, quod non docentur: hic interdicitur, quod non licet non doceri? Illic præmiis revocantur a nuptiis, hic ad nuptias coarctabuntur injuriis? Illic violentia fit, ut ut capiantur: hic fiet violentia, ne profiteantur? et potest esse patientia sacerdotum, ut non vel morte oblata, si ita necesse est, integritatis sacrificium vindicetur?

XIV. Considerate quia virgines præ Apostolis resurrectionem Domini videre meruerunt. Certe hoc docuit hodierna quæ decursa est lectio; nam cum in novo monumento, sicut Joannes dixit, corpus positum esset Domini nostri Jesu Christi[3]: in suo autem monumento, sicut est secundum librum Evangelii Matthæi, posuisset Joseph Domini corpus, observabant virgines[4]. Bene et Matthæus monumentum dixit novum; ne ex monumento veteri resurrexisse alius crederetur. Bene etiam secundum spiritum in monumento justi positum est; quia Christus a mortuis in novo justi resurgit affectu. Bene etiam secundum litteram alienum monumentum fuit; quia suum monumentum Dominus non quæsivit. Habeant tumulum, qui

[1] Isai. I, 17. — [2] Psal. LXVII, 6. — [3] Joan. XIX, 41, 42. — [4] Matth. XXVII, 35, et seqq.

sub lege sunt mortis : victor mortis suum tumulum non habebat; non enim ille sepulcrum mortis desiderabat, qui de morte trophæa referebat. Vidit ergo Maria resurrectionem Domini : et prima vidit, et credidit. Vidit et Maria Magdalena (92), quamvis adhuc ista nutaret.

CAPUT IV.

Magdalenæ dubitantis occasione virgines ad fidem cohortatur : et quæ de Christi cum ipsa colloquio leguntur apud Joannem Evangelistam, spiritali sensu jucundissime percurrit.

XV. Hoc loco non mediocrem advertite quæstionem, ne dubitare de resurrectione Domini, virgines, debeatis. Videte quod meritum non sola carnis virginitas facit, sed etiam mentis integritas. Denique Maria Magdalena Dominum prohibetur tangere[1], quia nutabat de resurrectionis fide. Illa igitur tangit Christum, quæ fide tangit.

XVI. « Magdalena autem stabat ad monumentum fo» ris plorans[2]. » Quæ foris est, plorat; nam quæ intus est, plorare non novit. Plorat autem, quia corpus non videt Christi : et periisse putat; quia ipsa non cernit. Ergo Maria foris : sed non Petrus, non Joannes foris[3]. Denique illi currentes intraverunt; et ideo non ploraverunt, et gratulantes recesserunt. Illa quæ non introivit, flevit, non credidit, fraude sublatum putavit : nec cum Angelos cerneret, credendum arbitrabatur. Et ideo dicunt ei Angeli : « Mulier, quid ploras? quem quæris[4]? Hoc Angeli dicunt, et Dominus postea iisdem verbis repetivit; ut sciatis quia Angelorum verba mandata sint Domini.

[1] Joan. xx, 2. — [2] Ibid. 11. — [3] Ibid. 4. — [4] Ibid. 13.

XVII. Denique eadem, ut dixi, etiam Dominus verba repetivit dicens : « Mulier, quid ploras? quem quæris? » Quæ non credidit, mulier est; nam qui credit, in virum perfectum resurgit, in mensuram ætatis plenitudinis Christi[1]. « Mulier, » Inquit : non de sexu, sed de cunctatione convicium est. Et bene mulier, quæ nutabat; quia jam virgo crediderat. « Quid ploras? hoc est, Tu tibi es causa plorandi, tu tibi auctor es flendi, quæ es Christi incredula. « Ploras, » Quia non vides Christum : crede, et videbis. Adest Christus, nec unquam iis a quibus quæritur, deest. « Quid ploras? » Hoc est, non lacrymis opus est, sed fide prompta, et Deo digna. Noli cogitare mortalia, et non plorabis : noli cogitare peritura, et flendi causam habere non poteris. Cur inde ploras, unde alii gratulantur?

XVIII. « Quem quæris? » Hoc est : Non vides quia adest Christus? Non vides quia Christus est Dei virtus, quia Christus est Dei sapientia, quia Christus est sanctitas, quia Christus est castitas, quia Christus est integritas, quia Christus natus est ex virgine, quia Christus ex Patre, et apud Patrem, et in Patre semper, natus non factus, nec degener, sed semper dilectus, verus Deus ex Deo vero?

XIX. « Tulerunt, inquit, Dominum de monumento, et » nescio ubi posuerunt eum[2]. » Erras, mulier, quæ putas ab aliis Christum de monumento esse sublatum, et non potestate propria resuscitatum. Sed nemo tulit Dei virtutem, nemo tulit Dei sapientiam, nemo tulit venerabilem castitatem. Non tollitur Christus de monumento justi, nec de suæ virginis secreto, et piæ mentis arcano : et si qui volunt tollere, auferre non possunt.

XX. Tunc ait illi Dominus : « Maria, respice ad me[3]. » Quando non credit, mulier est : quando converti incipit,

[1] Ephes. IV, 13. — [2] Joan. II, 13. — [3] Ibid. 16.

Maria vocatur, hoc est, nomen ejus accipit, quæ parturit Christum; est enim anima quæ spiritaliter parit Christum. « Respice, inquit, ad me. » Qui Christum respicit, emendatur : errat autem, qui Christum non videt.

XXI. Et ideo illa conversa respexit, et dixit : « Rabbi, » quod interpretatur, Magister. » Qui respicit, convertitur : qui convertitur, plenius intuetur : qui videt, proficit. Et ideo magistrum appellat, quem mortuum esse credebat : alloquitur quem putabat amissum.

XXII. « Noli, inquit, me tangere[1], » hoc est, etsi correctionis tentamenta sunt; non tangit tamen Christum nutantis affectus. « Noli, inquit, me tangere, » hoc est, noli tangere Dei virtutem, Dei sapientiam, reverendam integritatem, honorabilem castitatem.

XXIII. « Sed vade ad fratres meos. » Quid est aliud dicere, nisi : Jam noli foris flere? Vade ad electos, et ad observantissimos sacerdotes; « Et dic illis : Ascendo ad » Patrem meum, et Patrem vestrum : Deum meum, et » Deum vestrum. » Quid est aliud dicere, nisi : Ne, mulier, hinc moveas quæstionem? Certe a perfectioribus quære; dicent tibi quæ distinctio sit inter Patrem meum, et Patrem vestrum. Nam qui juxta divinam generationem Pater mihi est, is juxta adoptionem Pater vester est. « Patrem » meum » dicendo, a creaturis se Dei Filius separavit : « Patrem vestrum » dicendo, adoptionis spiritalis gratiam designavit. Ita et « Deum meum » dicendo, mysterium suæ Incarnationis ostendit; ut quem Patrem naturaliter habet, Deum appellet propter suscepti corporis sacramentum : « Deum quoque vestrum » cum dicit, profectum in nobis suæ operationis ostendit.

[1] Joan. 11, 17.

CAPUT V.

Redit a digressione ad suam defensionem, et sibi objecta non tantum agnoscit, verumetiam ulterius intendit, cupere etiam nupturas ad virginitatis studium revocare sponte professus.

XXIV. Et vere Deus noster factus est nobis, ex quo passus est Christus; quando, ut alia omittam, pro integritate servanda mori virgines sunt paratæ. Nihil de causa, nihil de persona loquor; ubi enim Domini gratia, ibi debet esse pax Domini. Nec quemquam publice arguo, sed me ipsum defensatum venio. Accusati enim sumus, et nisi fallor, accusatores nostri plerique de vobis sunt. Horum ego affectus redarguere malo, quam personas prodere. Criminis autem invidia hæc est, quia suadeo castitatem. Qui hoc non libenter accipit, ipse se prodit.

XXV. Virginitatem, inquit, doces, et persuades plurimis. Utinam convincerer, utinam tanti criminis probaretur effectus! Non vererer invidiam, si efficaciam recognoscerem. Atque utinam me exemplis potius argueretis, quam sermonibus cæderetis! Sed vereor ne prævaricatores (93) mihi apposuisse videar, qui me alienis commendent laudibus.

XXVI. Initiatas, inquit, sacris mysteriis, et consecratas integritati puellas nubere prohibes. Utinam possem revocare nupturas: utinam possem flammeum nuptiale pio integritatis mutare velamine! An indignum videtur, ut sacratæ virgines a sacrosanctis altaribus non adducantur ad nuptias? Et quibus licet sponsum eligere, non

licet Deum præferre? In me ergo facti conditio mutatur, ut pro opprobrio mihi cedat, quod semper spectavit ad gratiam sacerdotum, jacere semina integritatis, et virginitatis studia provocare.

CAPUT VI.

Ad virginitatem provocare nec improbum esse, nec novum, nec inutile: quorum primo capite paucis absoluto, alterum scilicet novum non esse Christi sententia, judicio Apostolorum, ac puerulorum exemplo docet: tum damnandas non esse nuptias monens, earum tamen multas et graves molestias declarat; utque neutram harum conditionum quisquam traducat, prudenter suadet.

XXVII. Quæro enim utrum quasi improbum hoc, an quasi novum, an quasi inutile reprehendatur. Si quasi improbum, improba ergo vota sunt omnium, improba vita est Angelorum, quam gratia resurrectionis imitatur; qui enim non nubunt, neque ducunt uxores, erunt sicut Angeli in cœlo[1]. Qui hoc utique reprehendit, resurrectionis vota condemnat. Itaque improbum videri non potest, quod hominibus pro præmio constitutum est: nec potest ejus rei species displicere, cujus veritas et in fructu est, et in voto.

XXVIII. Sed esto, non sit improbum, numquid novum est? Nos enim nova omnia quæ Christus non docuit, jure damnamus; quia fidelibus via Christus est. Si igitur Christus non docuit quod docemus, etiam nos id detesta-

[1] Matth. xxii, 30.

bile judicamus. Discutiamus ergo utrum Christus integritatem docuerit, an repudiandam putaverit : « Et sunt, » inquit, spadones, qui se ipsos castraverunt propter » regnum cœlorum[1]. » Est ergo præclara militia, quæ regno cœlorum militat. Itaque jam tunc Dominus docuit esse debere intemerata studia castitatis.

XXIX. Unde et Apostoli eam cæteris præeminere cernentes : « Si ita est, aiunt, causa viri cum uxore, non » expedit nubere[2]. » Quo dicto et graviora judicaverunt onera vinculi conjugalis, et veræ integritatis gratiam prætulerunt. Sed Dominus qui sciret prædicandam omnibus integritatem, imitandam paucis : « Non omnes, inquit, » capiunt verbum istud, sed quibus datum est[3], » hoc est, non est communis plurimis, et vulgaris integritas : nec pro infirmitate permittitur, sed pro virtute conceditur. Denique cum dixisset : « Et sunt spadones qui se ipsos » castraverunt propter regnum cœlorum; » ut ostenderet hoc non mediocris esse virtutis : « Qui potest, inquit, ca» pere, capiat[4]. »

XXX. Et ideo post hoc verbum offeruntur pueri ad benedicendum, qui corruptelæ expertes, integritatis munus immaculata ætate servarent. Talium enim est regnum cœlorum, qui in puerilem castimoniam tanquam in naturam infantium corruptelæ ignoratione remeaverint. Est ergo etiam cœlesti voce probata virginitas, Dominicisque expetenda præceptis.

XXXI. Quo loco magisterium divinæ vocis imitemur. Nam cum in superioribus conjugium memoraverit non esse solvendum, nisi ex causa fornicationis, in posterioribus integritatis gratiam, donumque contexuit; ut doceret non damnandas esse nuptias, sed probandas; nuptiis tamen ipsis integritatis studia præferenda. Quis enim tam

[1] Matth. XIX, 12. — [2] Ibid. 10. — [3] Ibid. 11. — [4] Ibid. 12.

aversus a vero, qui nuptias damnet? Sed quis tam alienus a ratione, qui conjugii onera non sentiat? « Etenim mulier innupta et virgo cogitat quæ sunt Domini, ut sit sancta corpore et spiritu. Nam quæ nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro[1]. »

XXXII. Et præter has molestias quamvis nubendo non peccet, contritionem tamen habebit carnis hujusmodi; graves enim partus labores, gravis creandorum et erudiendorum liberorum molestia. Quibus ante præscripsit, ne quis hujusmodi averteretur injuriis, multæ enim in partus doloribus constitutæ, conjugio se renuntiare dicunt : multi etiam matrimonii onera non ferentes, alieno ab uxore avertuntur affectu. Et ideo Apostolus ante præmisit : « Ligatus es uxori? Noli quærere solutionem[2]. » Et bene ait : « Ligatus es; » quodam enim vir et uxor nexu inter se amatorio copulantur, et quibusdam invicem sibi habenis amoris astricti sunt.

XXXIII. Bona igitur vincula nuptiarum, sed tamen vincula : bonum conjugium, sed tamen a jugo tractum, et jugo mundi; ut viro potius cupiat placere, quam Deo. Bona etiam vulnera charitatis, et osculis præferenda : « Utilia enim vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici[3]. » Denique Petrus vulnerat, Judas osculatur : illum oscula condemnant, hunc vulnus emendat : illius osculis proditionis venena funduntur, istius lacrymis culpa lavatur[4]. Itaque ut ostenderet sermo propheticus bona vulnera charitatis, Ecclesia dicit in Canticis canticorum : « Quia vulnerata charitatis ego sum[5]. »

XXXIV. Nemo ergo vel qui conjugium elegit, reprehendat integritatem : vel qui integritatem sequitur, condemnet conjugium. Namque hujus sententiæ adver-

[1] I Cor. VII, 34. — [2] Ibid. 27. — [3] Prov. XXVII, 6. — [4] Matth. XXVI 49-51. — [5] Cant. II, 5.

sarios interpretes damnavit jam dudum Ecclesia, eos scilicet qui audeant solvere copulam conjugalem. Audite enim quid dicat sacrosancta Ecclesia: « Veni, frater » meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis, » diluculo surgamus in vineas, videamus si floruit vitis[1]. » Multos ager fructus habet, sed ille melior est qui et fructibus redundat, et floribus. Est ergo Ecclesiæ ager diversis fœcundus copiis. Hic cernas germina virginitatis flore vernantia, illic tanquam in campis sylvæ viduitatem gravitate pollentem, alibi tanquam uberi fruge conjugii Ecclesiæ segetem replentem mundi horrea, ac veluti maritatæ vineæ fœtibus torcularia Domini Jesu redundantia, in quibus fidelis conjugii fructus exuberat.

CAPUT VII.

Tertium caput aggressus, nempe virginitatem non esse inutilem, negat ullum hinc reipublicæ afferri damnum; quinimo ubi maxime ille status floreat, ibi copiosissimam civium esse frequentiam docet: quod ut secus esset, hunc tamen eo non improbandum; cum in uxoribus caste viventibus id non culpetur. Postquam vero eorum qui juventuti nuptias hinc fieri difficiliores objiciebant, demonstravit inanitatem, iis qui virgines serius velandas esse contendebant, respondet hic episcopi requiri prudentiam: at solam ætatem considerandam non esse Martyrum exemplis, ac puerorum ad Christum accedentium probat.

XXXV. Nec improbum igitur, nec novum integritatis

[1] Cant. VII, 11, 12.

est studium. Videamus ne forte inutile judicetur; nonnullos enim dixisse audivi quod periit mundus, defecit genus humanum, conjugia labefacta sunt. Quæro quis tandem quæsivit uxorem, qui non invenerit? Quando fuerint bella pro virgine? Quis unquam pro virgine sit peremptus? De conjugiis autem ista nascuntur, ut perimatur adulter uxoris, raptor præliis appetatur. Ista reipublicæ semper damno fuerunt. Pro virgine sacra nemo damnatus est; quia castitatem non pœna cohibet, sed religio auget, fidesque conservat.

XXXVI. Si quis igitur putat consecratione virginum minui genus humanum, consideret quia ubi paucæ virgines, ibi etiam pauciores homines: ubi virginitatis studia crebriora, ibi numerum quoque hominum esse majorem. Discite quantas Alexandrina, totiusque Orientis, et Africana Ecclesia quotannis sacrare consueverint. Pauciores hic homines prodeunt, quam illic virgines consecrantur. Ex ipsius igitur orbis terrarum usu non inutilis virginitas existimatur, præsertim cum per virginem salus venerit, orbem fœcundatura Romanum.

XXXVII. Quod si quis hoc prohibet, prohibeat igitur pudicas uxores degere; quia frequentius possunt parere incontinentes. Nulla peregrinanti marito fidem servet; ne damnum faciat prolis futuræ, et partus frequentioris amittat ætatem.

XXXVIII. Sed difficilior fit via adolescentibus ad nuptias impetrandas. Quid si forte commodior? Quæro enim cum his aliquem habere tractatum, qui arcendæ virginitatis sententiam gerunt. Itaque qui sunt isti, discutere debemus: utrum qui uxores habent, an qui non habent? Si qui habent, timere non debent; uxores enim eorum jam virgines esse non possunt. Si qui non habent, non sibi injuriam faciant, quod ejus tantum nuptias spe-

raverint, quæ nuptura non esset. An fortasse patres pro filiarum conjunctione solliciti, moleste ferunt virgines consecrari? Nec hi quod vereantur, habent; si sequantur consilium. Inter paucas suæ citius eligentur.

XXXIX. Aiunt etiam plerique maturioris ætatis virgines esse velandas. Neque ego abnuo sacerdotalis cautionis esse debere, ut non temere puella veletur. Spectet plane, spectet ætatem sacerdos, sed fidei vel pudoris. Spectet maturitatem verecundiæ, examinet gravitatis canitiem, morum senectam, pudicitiæ annos, animos castitatis: tum deinde si matris tuta custodia, comitum sobria sedulitas. Si hæc præsto sunt, non deest virgini longæva canities: si hæc desunt, differatur puella moribus quam annis adolescentior.

XL. Non ergo ætas rejicitur florentior, sed animus examinatur. At certe Theclam non senectus, sed virtus probavit. Et hinc quid plura contexam, cum omnis ætas habilis Deo, perfecta sit Christo? Denique non virtutem ætatis appendicem dicimus, sed virtutis ætatem. Nec mirere in adolescentulis professionem, cum legeris in parvulis passionem; scriptum est enim: « Ex ore infantium » et lactentium perfecisti laudem [1]. » An dubitamus si eum usque ad continentiam sequatur adolescentia, quem usque ad mortem confitetur infantia? Et quasi incredibile putamus, si puellæ nubiles Christum sequantur ad regnum, quem etiam pueri sequebantur in deserto; sicut legimus quia saturata sunt de quinque panibus quatuor millia hominum, « Exceptis, inquit, pueris et mulieribus [2]. »

XLI. Nolite ergo a Christo arcere infantes; quia et ipsi pro Christi nomine subiere martyrium · « Talium est » enim regnum cœlorum [3]. » Vocat eos Dominus, et tu prohibes? De ipsis enim Dominus ait: « Sinite eos venire

[1] Psal. VIII, 3. — [2] Matth. XIV, 21. — [3] Id. XIX, 14.

» ad me. » Nolite adolescentulas arcere, de quibus scriptum est : « Propterea adolescentulæ dilexerunt te[1] » Et in» duxerunt te in domum matris suæ[2]. » Nolite postremo a Christi charitate etiam parvulos separare, quem etiam intra matris uterum adhuc positi exultatione prophetica fatebantur[3].

CAPUT VIII.

Ætatem omnem quærendo Christo habilem esse supra docuit, hic nullum locum ad id opportunum non esse ostendit. Cur occidente sole ægri afferuntur ad Christum, is autem quæratur orto jam die? ubi et de jactantia vitanda præcipitur. Ad sequendum per diem Christum exhortatio: eum vero nec in foro, nec in plateis, ubi vulnerari ac spoliari dicitur Sponsa reperiri.

XLII. In ipsis adhuc Ecclesiæ principiis turbæ requirebant eum. Qua ratione? « Quia manus, inquit, impo» nens curabat eos[4]. » Nec tempus ad sanandum, nec locus quæritur. Omnibus enim locis omnibusque temporibus non est prætermittenda medicina. Intra domum Maria ab Angelo benedicitur[5], intra domum David ungitur in Prophetam[6]. Ubique Jesus curat, ubique sanat : in itinere, in domo, in deserto. In itinere curatur quæ fimbriam tetigit : in domo principis Synagogæ filia resuscitatur : in deserto turba sanatur. Denique sic habes : « Cum autem » sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis lan» guoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis his

[1] Cant. I, 2. — [2] Id. VIII, 2. — [3] Luc. I, 41. — [4] Id. IV, 40. — [5] Id. I, 28. — [6] I Reg. XVI, 13.

» manus imponens curabat eos[1]. » Sanabat ergo et in deserto, et occidente jam sole, et sanabat, manus imponens, ut et Deum se et hominem demonstraret. Non immerito igitur facta jam die turbæ requirebant eum.

XLIII. Video ordinem. Sole occidente, ægri deferuntur ad Christum: facta autem die, turbæ requirebant eum. Quando enim nisi per dies quæritur Christus? Nam qui in luce ambulat, non recedit a Christo. Itaque nox habebat adhuc ægrotantium gemitus, dies jam fidem plebis, jam lætitiam sanatorum; ut quod scriptum est, compleretur : « Ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia[2]. Quæ enim turbæ major gratia, quam ut etiam in desertum locum Christum sequatur?

XLIV. In quo ille docet a perfecto abesse debere jactantiam; non enim sanandorum copiam, sed operum jactantiam declinabat. Et nos igitur si salvi esse desideramus, vel si jam meremur sanitatem, procul a luxuria, procul a lascivia; tanquam in arido vitæ istius et jejuno solo quadam siti corporis fugitantem deliciarum Christum sequamur.

XLV. Sequamur per dies. Adest Ecclesiæ dies, quem Abraham vidit, et gavisus est[3]. Sequamur ergo per dies Christum; non enim in noctibus reperitur. « In cubili, » inquit, meo, in noctibus quæsivi quem dilexit anima » mea : quæsivi eum, et non inveni eum : vocavi eum, et » non obaudivit me. »

XLVI. In foro aut in plateis Christus non reperitur. Denique nec illa eum in foro et in plateis potuit reperire, quæ dixit : « Exurgam, ibo, et circumibo civitatem, in » foro et in plateis, et quæram quem dilexit anima mea. » Quæsivi eum, et non inveni eum : vocavi eum, et non

[1] Matth. IX, 20. Marc. V, 41. Luc. IV, 40. — [2] Psal. XXIX, 6. — [3] Joan, VIII, 56.

» obaudivit me[1]. » Nequaquam igitur ibi quæramus Christum, ubi invenire non possimus. Non est Christus circumforaneus. Christus enim est pax, in foro lites : Christus justitia est, in foro iniquitas : Christus operator est, in foro inane otium : Christus charitas est, in foro obtrectatio : Christus fides est, in foro fraus atque perfidia: Christus in Ecclesia est, in foro idola. Et ut illa vidua quam in alio perstrinximus libro[2], cognoscat non obtrectandi me locutum illa studio, sed monendi : meque non asperum, sed sollicitum ; gratia reconciliationis accipiat : in Ecclesia vidua justificatur, in foro circumvenitur. Fugiamus ergo forum, fugiamus plateas.

XLVII. « Prudentiam autem notam assume tibi, ut » custodiat te a muliere aliena et mala... Per fenestram enim » de domo sua in plateas prospicit[3]. » Fugiamus plateas. Non enim injuria tantummodo est non invenisse quem quæras; sed etiam plerumque ubi non oportet quæsisse, vulnus est : quæsisse in domibus virorum qui sibi falso doctorum nomen assumunt : quæsisse procacius quam verecundius.

XLVIII. Ergo caveamus exemplo Ecclesiæ illius, ne nos custodes inveniant, qui circumeunt civitatem : « Invenerunt, inquit, me custodes qui circumeunt civitatem : percusserunt, et vulneraverunt me, et tulerunt » pallium meum custodes murorum[4]. » Non in se, filiæ; non, inquam, in se, filiæ, sed in nobis vulneratur Ecclesia. Caveamus igitur ne lapsus noster vulnus Ecclesiæ fiat; ne quis a nobis pallium auferat, hoc est, amictum prudentiæ, insigne patientiæ, quo mollioris ambitio vestis exuitur : « Qui enim mollioribus vestibus induuntur, in » domibus regum sunt[5]. » Nobis autem pallium dedit Chris-

[1] Cant. III, 1, 2. — [2] Vide lib. de Viduis. c. 9, et seqq. — [3] Prov. VII, 4. et seqq. — [4] Cant. V, 7. — [5] Matth. XI, 8.

tus, quo Apostolos suos, et corpus suum ipse vestivit[1]. Quod denique jubet te dare, si quis a te tunicam petat, ut dimittas ei et pallium, id est, insigne philosophiæ tuæ tradas, et quasi amictu prudentiæ tuæ eum qui ante nudus fuerit, circumvestias.

CAPUT IX.

Quærendum Christum in montibus aromatum atque in deserto: hujus fœcunditas, exposito cur flos atque lilium dicatur Christus, describitur: et induci in domum vini, ordinarique in se charitatem cupere narratur Ecclesia.

XLIX. Ibi igitur, filiæ, Christum quæramus, ubi quærit Ecclesia, in montibus boni odoris, qui excelsorum sublimitate factorum suavem vitæ odorem pro meritorum verticibus exhalant. Fugit enim plateas, fugit conventus, et strepitus fori, juxta quod scriptum est: « Fuge, fraternus meus, et similis efficere cervo aut hinnulo cervi » in montibus aromatum[2]. » Serpentinis enim invisus colubris et fugitans canum, atque humi reptantibus infestus serpentibus, nescit habitare nisi in sublimitate virtutum, nescit commorari nisi in talibus Ecclesiæ filiabus, quæ possunt dicere: « Christi enim bonus odor sumus » Deo[3]; » sed quibusdam odor mortis in mortem, in iis qui pereunt: quibusdam odor vitæ in vitam, in iis utique qui odorem resurrectionis Dominicæ vivida fide spirant.

L. Isti sunt aromatum montes, qui Domini corpus Jesu acceperunt, et in linteis cum aromatibus ligaverunt[4];

[1] Matth. v, 40. — [2] Cant. viii, 14. — [3] 2 Cor. ii, 15. — [4] Joan. xix, 40.

quicumque enim crediderunt quia Jesus mortuus est, et sepultus est, et resurrexit, hi excelsum veræ cacumen fidei virtutum fastigiis extulerunt. Ubi ergo Christus quæritur? In pectore prudentis scilicet sacerdotis.

LI. Et quoniam de deserto tractatus hic sumitur, ubi quærendus sit, etiam ipse demonstrat, dicens: «Ego flos » campi, et lilium convallium. Tanquam lilium in medio » spinarum[1].» Ecce alium locum, in quo solet Dominus diversari; imo non in uno, sed in pluribus. «Ego, inquit, » flos campi;» quia patentem simplicitatem puræ mentis frequentat. «Et lilium convallium;» flos enim humilitatis est Christus, non luxuriæ, non voluptatum, non lasciviæ: sed flos simplicitatis, flos humilitatis. «Tanquam » lilium in medio spinarum.» Nonne inter asperitates laborum, contritionesque animorum boni flos odoris exurgit; quia contrito corde Deus placatur?

LII. Hoc est desertum, filiæ, quod ducit ad regnum, hoc est etiam desertum, quod floret ut lilium; juxta quod scriptum est: «Lætare, sterilis; et exulta, desertum, et » floreat ut lilium[2].» In hoc deserto, filiæ, arbor illa bona fructifera, quæ bonos fructus facit, incipit brachia factorum suorum diffundere, verticem Divinitatis attollere. Juxta quam nostræ ligna sylvæ frutescant; quia «Sicut ar- » bor mali inter ligna sylvæ, ita fraternus meus inter me- » dium filiorum[3].» Et videns hoc Ecclesia lætetur et gaudeat dicens: «In umbra ejus concupivi et sedi, et fructus » ejus dulcis in faucibus meis.»

LIII. Videns, inquam, hoc Ecclesia, et fidei nostræ jam læta successu dicat: «Inducite me in domum vini, et » ordinate in me charitatem[4].» Charitas non potest esse sine fide; tres enim sunt velut vades Ecclesiæ, spes, fides,

[1] Cant. II, 1, 2 — [2] Isaï. XXXV, 1, et Matth. VII, 17. — [3] Cant. II, 3. — [4] Ibid. 4.

charitas. Cum spes præcesserit; fides fundata fuerit, ordinatur charitas, Ecclesia copulatur.

CAPUT X.

Ut Christi mereamur in nos adventum, Spiritum sanctum invocari debere; illum enim non semper venire, neque ad omnes: sed ad eam animam quæ ita terrestrem exuerit tunicam, ut ipsam postea non resumat. Pedum lotio quid significet; et quod dicit Sponsa, quomodo inquinabo illos? *Denique spiritales animæ pedes hoc loco intelligendos esse demonstratur.*

LIV. Didicisti ergo ubi Christum requiras, disce etiam quemadmodum possis mereri, ut ille te quærat. Excita Spiritum sanctum dicens: « Exurge, Aquilo; et veni, Auster; » aspira hortum meum, et profluant aromata mea[1]. Des» cendat fraternus meus in hortum suum, et manducet » fructus pomiferarum suarum[2]. » Hortus Verbi animæ vernantis affectus est, et in pomiferis virtutis est fuctus.

LV. Venit ergo; et sive manduces, sive bibas, si Christum invocas, adest dicens: « Venite, manducate panes » meos, et bibite vinum meum[3]; » sive etiam dormias, pulsat ad januam. Venit, inquam, frequenter, et per prospectum mittit manum suam: sed non semper, nec ad omnes, sed ad eam animam quæ potest dicere: « Nocte » exui me tunicam meam[4]. » Etenim in hac sæculi nocte prius tibi corporalis vitæ amictus est exuendus; exuit enim se carne Dominus, ut pro te de dominationibus et potestatibus mundi istius triumpharet.

[1] Cant. IV, 16. — [2] Id. V, 1. — [3] Prov. IX, 5. — [4] Cant. V, 3.

LVI. « Quomodo induam illam ? » Vide anima Deo devota quid dicat. Sic se actus corporis et terrenos exuit mores, ut nesciat quomodo, etiamsi velit, rursus possit inducre. « Quomodo induam illam ? » Hoc est, qua verecundia, quo pudore qua postremo memoria ? Consuetudo enim boni usum pravitatis veteris amisit.

LVII. « Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos[1] ? » Didicisti in Evangelio quod pedes lavare fidei mysterium, humilitatis insigne sit; juxta quod scriptum est : « Si ego » lavi pedes vestros Dominus et magister, quanto magis » vos debetis alter alterius pedes lavare[2] ? » Sed hoc ad humilitatem pertinet. Quantum vero ad mysterium, pedes debet lavare suos qui vult partem habere cum Christo : « Si enim non lavero, inquit, tibi pedes, non habebis par» tem mecum[3]. » Cum hoc Petro dicitur, quid de nobis censetur?

LVIII. Qui lavit igitur pedes, non necesse habet iterum lavare, et ideo caveat ne inquinet eos. Et bene sancta Ecclesia dicit : « Lavi pedes meos. » Non dicit : Quomodo iterum lavabo eos; sed, quomodo iterum inquinabo eos? quasi oblita maculæ veteris, oblita contagii. Admonet igitur in ministerio corporali quemadmodum spiritale debeamus actuum nostrorum diluere vestigium. Itaque pedes cum semel laveris æterni fontis irriguo, et mysterii mundaveris sacramento; cave ne iterum corporeæ cupiditatis illuvie, lutulentique actus terrenis sordibus inquinentur.

LIX. Isti sunt pedes quos David lavit in spiritu, qui te docet quemadmodum eos inquinare non possis, dicens : « Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Hierusalem[4]. » Utique hîc non corporis, sed animi intellige pedes. Quomodo enim terrenus homo in cœlo haberet corporis pe-

[1] Cant. v, 3. — [2] Joan. xiii, 14. — [3] Ibid. 8. — [4] Psal. cxxi, 2.

des? Hierusalem enim, sicut Paulus te docuit, in cœlo est[1]. Et idem te docuit quemadmodum in cœlo stare possis, cum dicit : « Nostra autem conversatio in cœlis » est[2]; » conversatio morum, conversatio factorum, conversatio fidei.

CAPUT XI.

Bonum esse ad accessum Christi trepidare ac festinare: eum non cum venerit solum, sed et prius quam veniat, solitum deferre mercedem, ut myrrha digiti ac manus fluant, hoc est, ut credamus Christum non vidisse corruptionem, cum sit unguentum effusum nomen ejus. Hoc unguentum quod semper flagrabat apud Patrem, in tempore Filius effudit : sed exinanitum fuit in Judæis, et a gentilibus collectum; cumque etiamnum fluat quotidie, diligenter excipiendum est; ut animam nostram totam penetret.

LX. Quisquis sic vivit, potest dicere : « Fraternus » meus misit manum suam per prospectum, et venter » meus turbatus est ad illum : surrexi aperire fratri meo[3]. » Bonum est ut ad adventum Domini interiora turbentur. Si ad Angeli adventum Maria turbata est[4], quanto magis ad Christi nos turbamur adventum? Influentibus quippe divinis, corporeus peregrinatur affectus, et usus ille exterioris hominis exolescit. Et tu turbare, et tu festina. Festinantes illi agnum manducare præcipiuntur[5]. Surge, aperi, ad januam Christus est, vestibula domus tuæ pulsat : si aperueris, introibit, et introibit cum Patre.

[1] Hebr. XII, 22. — [2] Philip. III, 20. — [3] Cant. V, 4. — [4] Luc. I, 20. — [5] Exod. XII, 11.

LXI. Nec solum cum ingressus fuerit, mercedem relinquit; sed etiam prius quam ingrediatur, mercedem præmittit. Adhuc anima turbatur, adhuc parietes domus suæ palpat, adhuc ostium quærit ubi Christus est, adhuc solvit vinculum carnis, et corporis claustra, adhuc Christus foris pulsat : « Manus autem, inquit, meæ stillaverunt myrrham, et digiti mei pleni in manibus clausuræ[1]. » Quam myrrham stillant animæ manus, nisi illam quam obtulit justus ille Nicodemus magister in Israël[2], ille qui meruit lavacri primus audire mysterium, qui attulit mixturam myrrhæ et aloës quasi libras centum, et misit in corpus Jesu[3] : perfectum utique odorem fidei attulit?

LXII. Hunc odorem flagrat anima quæ Christo aperire incipit; ut accipiat primo odorem Dominicæ sepulturæ, et credat quia caro ejus non vidit corruptionem, nec odore aliquo mortis emarcuit : sed æterni illius floris, et semper virentis odore condita surrexit. Quomodo enim poterat vel in carne marcescere, cujus nomen unguentum exinanitum est? Exinanivit se, ut spiraret tibi.

LXIII. Semper unguentum hoc erat[4], sed erat apud Patrem, erat in Patre. Olebat tantum Angelis et Archangelis, tanquam intra vas cœli. Aperuit os Pater dicens : « Ecce posui te in testamentum generis mei, in lucem » gentium; ut sis in salutem usque ad extremum terræ[5]. » Descendit Filius, repleta sunt omnia novo odore Verbi. Eructavit cor Patris Verbum bonum[6], flagravit Filius, Spiritus sanctus exhalavit, atque per omnium se corda diffudit; « Diffusa est enim charitas Dei in cordibus nostris » per Spiritum sanctum[7]. »

LXIV. Ipse Dei Filius in corpore tanquam in vase odorem primo cohibebat, suum opperiens tempus, sicut ait :

[1] Cant. v, 5. — [2] Joan. III, 1, et seqq. — [3] Id. XIX, 39.— [4] Cant. I, 2. — [5] Isai. XLIX, 6. — [6] Psal. XLIV, 2. — [7] Rom. v, 5.

« Dominus dat mihi linguam eruditionis, ut sciam quando » oporteat dicere sermonem[1]. » Venit hora, et aperuit os, exinanivit unguentum, quando virtus exibat de eo.

LXV. Hoc unguentum exinanitum est super Judæos, et collectum est a gentibus : exinanitum in Judæa, et redoluit in omnibus terris. Hoc unguento uncta est Maria, et virgo concepit, virgo peperit bonum odorem, Dei Filium. Hoc unguentum effusum est super aquas, et sanctificavit aquas. Hoc unguento uncti sunt tres pueri, et humorem iis flamma roravit[2]. Hoc Daniel unctus est, et leonum ora mollivit, feritatemque permulsit[3].

LXVI. Fluit hoc unguentum quotidie, et nunquam deficit. Accipe vas tuum, virgo, et accede, ut possis hoc unguento repleri. Accipe unguentum æstimatum trecentis denariis, sed gratis datum, non venditum; ut omnes haberent gratis. Virgo, ungere : noli contristari sicut Judas, quia hoc unguentum effunditur, sed consepeli in te Christum[4]. Claude sane vas tuum, ne unguentum effluat. Claude integritatis clave, loquendi verecundia, abstinentia gloriandi.

LXVII. Hoc quæ habet unguentum, Christum recipit; et ideo quæ habebat, ait : « Aperui, inquit, fratri meo, » frater meus transivit[5]. » Quomodo transivit? Id est, mentis interna penetravit, sicut dictum est Mariæ : « Et tuam » ipsius animam pertransibit gladius[6]. » Vivum enim Verbum Dei, sicut gladius acutus, penetrans, et corporalium repagula cogitationum, et cordis interna rimatur[7].

[1] Isai. L, 4. — [2] Dan. III, 23. — [3] Id. VI, 22. — [4] Joan. XII, 5. — [5] Cant. V, 6. — [6] Luc. II, 35. — [7] Hebr. IV, 1 .

CAPUT XII.

Omnibus et maxime virginibus Christum expectandum: si vero ille tardaverit, quod semper animæ fit socordia, surgendum et donorum ab eo jam acceptorum contemplatione invocandum Spiritum sanctum; extemplo enim Sponsum responsurum. Quid sit quod caput ac cincinnos suos humidos dicat? quo loco inseritur a capillorum cincinnis dehortatio. Deinde ubi animam rursus ad servandam innocentiam, et capiendum ex actibus ac fide odorem spiritalem impulit, spondet eam sic placituram, accessurumque ad ipsam Christum, neque se illi nisi tentationis causa subducturum; atque adeo tentatores esse spernendos.

LXVIII. Et tu igitur, anima, una de populo, una de plebe (neque enim Christus stupet aliqua sæcularium discrimina dignitatum, nec auratam vestem, aut monile pretiosum, aut nobilia coruscantium gemmarum serta miratur, quorum dispendiis sæpe lis movetur in Ecclesia, pax fugatur) certe tu una de virginibus, quæ corporis tui gratiam splendore mentis illuminas (propior enim es quæ Ecclesiæ compararis) tu, inquam, in cubili tuo, et nocturno tempore constituta, semper meditare Christum, et ejus adventum omnibus sperato momentis.

LXIX. Si tardare tibi videtur, exurge. Tardare videtur, cum diu dormis: tardare videtur, cum ab oratione vacas: tardare videtur, cum vocem non excitas Psalmis. Primitias vigiliarum tuarum Christo dicato, primitias actuum tuorum Christo immola. Audisti in superioribus quia

vocavit te, dicens : « Veni a Libano, Sponsa, veni a Li- » bano; transibis et pertransibis a principio fidei[1] : transibis in sæculum certatura, pertransibis ad Christum triumphatura de sæculo. Audisti quia te a leonum et pardorum, id est, a spiritalium nequitiarum incursionibus separavit : audisti quia placet ei tuarum pulchritudo virtutum : audisti quia vestimentorum tuorum aromata, hoc est, bonum odorem integritatis omnibus odoribus prætulit : audisti quia hortus es conclusus, suavium pomiferarum refertus fructibus. Pete igitur ut aspiret tibi Spiritus sanctus, aspiret super cubile tuum, atque odorem piæ mentis, et gratiæ spiritalis accumulet. Respondebit tibi : « Ego dormio, et cor meum vigilat[2]. »

LXX. Audis vocem pulsantis ad januam, et dicentis : « Aperi mihi, soror mea : surge, proxima mea, columba » mea, perfecta mea[3] : » Charitate proxima, simplicitate columba, virtute perfecta; « Quia caput meum repletum » est rore. » Sicut enim ros cœli nocturnas amovet siccitates, ita ros Domini nostri Jesu Christi nocturnis et sæcularibus tenebris æternæ vitæ stillavit humorem. Hoc est caput quod æstu mundi nescivit arescere; unde ait : « Quia » si in humido hoc faciunt, in arido quid facient[4] ? » Hoc igitur caput rorat aliis, sibi abundat. Et bene abundat caput Christi; quia caput tuum Christus est, qui plenus est semper, nec liberalitatibus exhauritur suis, aut diuturna deficit largitate. In hoc caput ferrum non ascendit, quod est instrumentum belli, insigne discordiæ.

LXXI. Nunc specta, et vide ros ille qualis sit, scilicet non vulgaris humoris : cincinni autem sunt in eo guttarum noctis[5]. Noli, proxima mea, accipere cincinnos corporalium capillorum. Non illi ornamenta, sed crimina sunt : lenocinia formæ, non præcepta virtutis. Alios cin-

[1] Cant. IV, 8. — [2] Id. V, 2. — [3] Ibid. — [4] Luc. XXIII, 31. — [5] Cant. V, 2.

cinnos Nazaræus habet, in quibus ferrum non ascendit, quos nemo præcidit : qui non calamistris compositi, et arte digesti, sed multiplici crispantes virtutum nitentium gratia refulserunt. Disce in historia quales Nazaræus cincinnos habeat, quos quandiu Samson habuit intactos, nunquam vinci potuit[1]. Cincinnos perdidit, et meritum virtutis amisit.

LXXII. Audita igitur voce Verbi, quam exueras tunicam nocte, ne quæras quemadmodum induas eam; offenditur enim, et frequenter offertur per nequitiam spiritalem. Quemadmodum, inquam, induas eam, obliviscaris, et nescias : et quasi jam Dominus assistat, exors corporalium vinculorum turbata consurgas : internam orationibus præpares mentem dum surgis; ut ex humilibus ad superna contendas, et studeas fores tui cordis aperire : dum manus tuas tendes ad Christum, fidelem tua gesta spirabunt odorem.

LXXIII. Admove igitur manus naribus tuis, et odorem actuum tuorum indefessa ac pervigili alacritate mentis explora. Mulcebit te odor dexteræ tuæ, et flagrantiam resurrectionis tua membra redolebunt, myrrham digiti tui sudabunt, hoc est, fidei veræ gratiam spiritalia gesta flagrabunt. Capis ergo, virgo, ex interiore tuo corpore voluptatem, et ipsa tibi dulcis, ipsa tibi suavis es, et ipsa tibi (quod peccantibus sæpe contingit) non incipis displicere; plus enim tibi placebit nuda simplicitas, corporeæ fraudis exuta teguminibus.

LXXIV. Talem te Christus desideravit, talem te Christus elegit. Aperto itaque ingreditur ostio; neque enim potest fallere, qui se ingressurum esse promisit. Complectere igitur quem quæsisti : accede ad ipsum, et illuminaberis : tene illum, roga ne cito abeat, obsecra ne recedat; Ver-

[1] Judic. XVI, 17.

bum enim Dei currit, fastidio non capitur, negligentia non tenetur. Obeat anima tua in verbo ejus, et cœlestis sermonis insiste vestigio; cito enim transit.

LXXV. Denique quid ait illa? « Quæsivi eum, et non » inveni illum : vocavi eum, et non obaudivit me[1], » Ne putes displicere te, quæ vocasti, quæ rogasti, quæ aperuisti, quod tam cito abiit : sinit nos sæpe tentari. Denique turbis rogantibus ne recederet, quid ait in Evangelio? « Et aliis civitatibus oportet me evangelizare verbum » Dei; quia ideo missus sum[2]. » Sed etiam si tibi ille abiisse videtur, exi, rursus explora.

LXXVI. Noli jam Deo devota illos metuendos circumforaneos intelligibiles timere custodes, noli timere eos qui circumeunt civitatem[3], noli vulnera formidare, quæ sequentibus Christum nocere non possunt. Etiamsi corpus tuum, hoc est, vitam corporis tui auferant, vicinus est Christus : quem cum inveneris, ubi cum eodem commorari debeas agnosce, ne forte a te discedat; cito enim deserit negligentes.

[1] Cant. v, 6. — [2] Luc. iv, 43. — [3] Cant. v, 7.

CAPUT XIII.

Discendum nobis esse ab Ecclesia quo pacto Sponsus teneri queat, vinculis scilicet charitatis et suppliciorum beneficio: introducendum etiam eum in interiorem domum, sed virtute prius exornatam. Per quam fenestram manum mittere dicatur Sponsus, et quemadmodum fenestræ virgini sint parandæ? Eam quoque januæ suæ silentii seras apponere debere, quod magno suo malo Eva non fecit. Tunc mortificationis ac resurrectionis myrrham sudaturam; si modo virgo illa talis fuerit, qualis esse jubetur ab Apostolo: sed Christum inquiri velle, atque odio habere garrulitatem.

LXXVII. Quis igitur te nisi sancta Ecclesia debet docere quemadmodum Christum teneas? Imo jam docuit, si quæ legis, intelligas. « Quam modicum, inquit, fuit, » cum transivi ab ipsis, donec inveni quem dilexit anima » mea: tenui eum, et non relinquam eum[1]. » Quibus igitur Christus tenetur? Non injuriæ nexibus, non restium nodis: sed vinculis charitatis, mentis habenis stringitur, et animæ tenetur affectu. Si vis et tu tenere Christum, quære jugiter, nec pœnam metuas; inter supplicia enim frequenter corporis, inter ipsas persecutorum manus Christus melius invenitur. « Quam modicum, inquit, fuit, cum » transivi ab ipsis. » Exiguo enim spatio, brevique momento cum persecutorum manus evaseris, nec succubueris potestatibus mundi, tibi Christus occurret, nec te diu tentari patietur.

[1] Cant. III. 4.

LXXVIII. Quæ sic Christum requirit, quæ Christum invenit, potest dicere : « Tenui eum, nec relinquam eum ; » donec introducam eum in domum matris meæ, et in » cubiculum ejus quæ me concepit[1]. » Quæ est domus matris tuæ et cubiculum ejus, nisi internum tuæ secretumque naturæ ? Hanc domum serva, hujus domus mundato penetralia ; ut cum immaculata domus fuerit, nec ullius adulterinæ conscientiæ sordibus inquinata, spiritalis domus in sacerdotium sanctum lapide anguiari coagmentata consurgat, et Spiritus sanctus habitet in ea. Quæ sic Christum requirit, quæ sic Christum obsecrat, non relinquitur ab eo, imo etiam frequenter revisitur; est enim nobiscum usque ad consummationem mundi[2].

LXXIX. Ergo Christus repertus est, et tenetur : et repertus est ille qui per fenestram tuam manum misit. Quæ est fenestra nostra[3], nisi per quam opera Christi videmus, oculus scilicet animi, et mentis obtutus ? Et ideo, virgo, per fenestram tuam Christus introeat, Christus manum suam mittat per fenestram tibi, veniat Verbi, non corporis, amor. Si igitur per fenestram tuam manum mittit Dei Verbum, vide quemadmodum fenestras tuas præpares, vide quemadmodum ab omni pulvere delictorum detergere debeas. Nihil tetrum habeat, nihil adulterinum fenestra virginis. Procul stibium et cæteras affectati nugas decoris, procul adulterini amoris illecebras. Similis aurium clausura est, quibus non suspendenda onera, non figenda vulnera : sed unus ornatus est, audire quod prosit.

LXXX. Januam quoque tuam disce temporibus obserare nocturnis, non facile quisquam patentem reperiat. Sponsus ipse vult clausam esse, cum pulsat. Janua nostra os nostrum est, Christo propemodum soli debet aperiri : nec aperiatur, nisi ante pulsaverit Dei Verbum.

[1] Cant. III, 4. — [2] Matth. XXVIII, 20. — [3] Cant. V, 4.

Denique ideo scriptum est: «Hortus conclusus, soror mea » Sponsa, hortus conclusus, fons signatus[1]; » ne facile aperiat os suum, nec vulgari designet alloquio. Neque enim de ipsis divinis decet, nisi Verbo Dei interpellata, respondeas. Quid tibi cum cæteris? Soli Christo loquere, soli fabulare Christo. Si enim ut mulieres in Ecclesia taceant[2], scriptum est; quanto magis non decet patere virginis januam, non decet viduæ patere fores? Cito insidiator pudoris obrepit, cito verbum excidit, quod revocare desideres.

LXXXI. Si Evæ clausa fuisset janua, nec Adam deceptus fuisset, nec respondisset interrogata serpenti[3]. Introivit mors per fenestram[4], hoc est, per Evæ ostium. Ingreditur mors per ostium tuum, si falsum loquaris, si turpiter, si procaciter, postremo si ubi non oportet, loquaris. Clausæ sint igitur labiorum fores tuorum, et obseratum maneat vocis vestibulum: tunc fortasse reserandum, cum audieris Dei vocem, cum audieris Dei verbum.

LXXXII. Tunc tibi myrrha sudabit[5], tunc tibi baptismatis aspirabit gratia; ut ab elementis mundi commoriare cum Christo, et cum Christo resurgas. «Quid adhuc, » inquit, velut viventes de hoc mundo decernitis? Ne tetigeritis; ne attaminaveritis, ne gustaveritis quæ sunt ad » corruptionem ipso usu[6]; » corruptela enim abesse debet a castis: itaque carnis et mundi sepelite curam. «Qui cum » Christo resurrexistis, quæ sursum sunt quærite, ubi » Christus est[7]. » Cum Christum quæritis, Patrem Deum videtis; Christus enim in dextera Dei sedet.

LXXXIII. Sed ea quæ Christum requirit, non debet esse vulgaris, non debet esse in foro, non in plateis, voce querula, gressu lubrica, facilis auditu, vilis aspectu. Terrenum tibi Apostolus consortium negat, et ultra na-

[1] Cant. IV, 12. — [2] I Cor. XIV, 34. — [3] Gen. III, 2, et seqq. — [4] Jerem. IX, 21. — [5] Cant. V, 5. — [6] Coloss. II, 20, et seqq. — [7] Id. III, 1.

turæ propemodum terminos alis ad cœlum docet spiritalibus evolandum. « Quæ sursum sunt, inquit, sapite, non » quæ super terram[1]. » Sed quia hoc impossibile erat in hoc corporis velut claustro reclusis; et quia defunctis corporibus, anima fertur ad superiora revolare, alligata dum vivimus quadam nostræ lege naturæ, ideo addidit : « Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo » in Deo[2]. » Si abscondita est cum Christo in Deo, non appareat mundo; Christus enim mortuus est mundo, vivit Deo.

LXXXIV. Vide nunc quemadmodum desiderari amet Christus, confabulationes non amet. Aperuit ergo virgo illa suas fores Dei Verbo : sed «Transivit, inquit, et exivit » anima mea in verbo ejus[3]. » Exivit a mundo, exivit a sæculo, remansit in Christo. « Quæsivi, inquit, eum, et non inveni eum[4]; » amat enim Christus diu requiri.

CAPUT XIV.

Sponsam inveniri a custodibus cœlestis Hierusalem in quam illi ingrediendum, et qua ratione? Ejusdem civitatis lumen, muri, portæ, ac cives explicantur. Quomodo intelligatur anima spoliari a sanctis Angelis : quomodo etiam quæ Christum in foro et plateis mysticis quæsitum invenerit, ab eisdem Angelis vulneretur? Quibus jungitur alia pallii utiliter ablati expositio.

LXXXV. Invenerunt illam custodes murorum. Fortasse sunt et alii custodes, quos magis intelligere debeamus. Est enim civitas quæ portas murorum clausas non habet, de qua dictum est : « Et portæ ejus non claudentur

[1] Coloss. I, 2. — [2] Ibid. 3. — [3] Cant. V, 6. — [4] Ibid.

» per diem[1]; » nox enim non erit amplius in ea, afferent gloriam et honorem gentes in illam. Illa est ergo civitas Hierusalem quæ in cœlo est[2], intra quam jam quasi perfecta et immaculata servaris; non enim intrat in eam omne commune. Communis castitas non est, communis pudicitia non est, quæ in libro vitæ scribitur[3].

LXXXVI. Si igitur invenimus civitatem, ingrediamur in eam, videamus lumen ejus, videamus muros, videamus tribus, videamus fundamenta muralia, videamus etiam custodes murorum. Sed quomodo ingrediamur in eam? In hac civitate vita est, et una est via quæ ducit ad vitam: via autem Christus est; ergo Christum sequamur. Sed ipsa in cœlo est civitas. Quomodo igitur ascendamus ad cœlum, docet Evangelista qui dicit: « Et duxit me Spi» ritus in montem magnum et altum, et ostendit mihi ci» vitatem sanctam Hierusalem descendentem de cœlo[4]. » Ascendamus ergo spiritu; quia caro ascendere ad eam non potest. Ascendamus nos interim ad cœlum, ut ad nos postea de cœlo illa descendat, in qua lumen est simile lapidis pretiosissimi, ut lapidis jaspidis et crystalli[5]. Habet murum magnum et altum.

LXXXVII. Didicisti lumen, didicisti murum: disce portas, disce custodes. « Habet, inquit, portas duodecim; » et in portis Angelos duodecim, in quibus duodecim tri» buum filiorum Israël superscripta sunt nomina[6]. » In portis Patriarcharum nomina continentur, in muro Apostolorum[7]; fundamenta enim civitatis, Apostoli: et lapis angularis est Christus, in quo omnis structura consurgit. Deus extra, Deus intus, Deus ubique est; habet enim, inquit, civitas majestatem Dei[8]. Ergo et vos, sanctæ virgines, et quicumque justi estis, et immaculatam animæ

[1] Apoc. xxi, 25. — [2] Hebr. xii, 22. — [3] Apoc. xxi, 27. — [4] Ibid. 10. — [5] Ibid. 11. — [6] Ibid. 12. — [7] Ibid. 14. — [8] Ibid. 11.

geritis castitatem, cives Sanctorum estis et domestici Dei. Sed tunc nobilitatem istam patriæ possidebitis, si Christum intra civitatis hujus septa quæratis, ingressi per fidem actusque pretiosos, Patriarcharum clarificati lumine, fundati super Apostolos, versantes inter Angelos.

LXXXVIII. Quomodo igitur isti custodes Angeli sunt, qui castæ animæ pallium tollunt? Aliud pallium virginum est, aliud adolescentiæ circumforaneæ[1]. Illa quæ in foro Christum requirit, pallium etiam quod habebat, amisit; prudentia enim non in foro, non in plateis, sed in Ecclesia possidetur. Et fortasse (ut cum ipsis quoque veniamus in gratiam, atque omnium misericordem Deum esse doceamus; quia et illi Christum aliquando reperiunt, si tamen jugiter quærant) pallium hoc amictus est corporis.

LXXXIX. Ergo qui quæsivit in cubili Christum (si tamen sic quæsivit, sicut ille qui dixit: « Sic memor fui » tui super stratum meum[2]; » Si quæsivit in noctibus, juxta quod scriptum est: « In noctibus extollite manus vestras in » sancta[3]; » Si quæsivit in civitate, in foro et in plateis: in civitate Dei nostri: in foro fortasse in quo judex ille divini juris sedet, in plateis unde collecti sunt: qui ad cœnam Dominicam convenerunt) potest custodientibus civitatem Dei Angelis, dum diu quærit, occurrere.

XC. Quinetiam ex cœlesti custodum natura cœlestem intelligere possumus civitatem, cœleste forum justitiæ sempiternæ: non viles plateas, sed fortasse in quibus superfluere fons ille consuevit, de quo scriptum est: « Superfluant tibi aquæ de tuo fonte, et in plateis tuis diffun- » dantur tuæ aquæ[4]. » Qui sic ergo Christum requirit, ad Angelos pervenit.

XCI. Sed si bonis ad Angelos meritis pervenitur; cur qui pervenerit, vulneratur? Est et gladius bonus, cujus

[1] Cant. v, 7. — [2] Psal. LXII, 7. — [3] Id. CXXXIII, 2. — [4] Prov. v, 16.

gladii bonum vulnus. Vulnerat Dei Verbum, sed non ulcerat. Est vulnus boni amoris, sunt vulnera charitatis; ideoque dixit : « Vulnerata charitatis ego sum[1]. » Quæ perfecta est, vulnerata est charitatis. Bona sunt igitur Verbi vulnera, bona sunt amantis vulnera : « Utilia enim vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici[2]. » Vulnerata charitatis Rebecca est, quæ relictis parentibus, migravit ad sponsum[3] : vulnerata charitatis Rachel, quæ zelavit sororem, amavit maritum[4]. Sorori enim quod abundabat filiis, ipsa adhuc sterilis invidebat; quia typum gerebat Ecclesiæ, cui dicitur : « Lætare, sterilis, quæ non paris : » erumpe et exclama quæ non parturis[5]. »

XCII. Invenerunt ergo custodes, et vulneraverunt eam, et tulerunt ei pallium, hoc est, actus corporalis involucrum sustulerunt; ut nuda mentis simplicitas quæreret Christum; quia nemo potest amictu vestitus philosophiæ, in habitu scilicet sapientiæ sæcularis Christum videre. Et bene tollitur ei amictus philosophiæ; ne quis eam per philosophiam deprædetur[6]. Bene tollitur ei pallium, quæ ad Christum propinquat; ut Deum visura mundo corde ingrediatur : « Beati enim mundo corde, » quoniam ipsi Deum videbunt[7]. » Denique ubi mundavit cor, Verbum reperit, Deum vidit.

[1] Cant. II, 5. — [2] Prov. XXVII, 6. — [3] Gen. XXIV, 58, et seqq. — [4] Id. XXX, 1. — [5] Isaï. LIV, 1. — [6] Coloss. II, 8. — [7] Matth. V, 7.

CAPUT XV.

Ad quærendum Deum animam excitat explicatoque cur ea fœminino vocabulo dicatur, monet divinum favorem esse implorandum, ut eadem ab illo gubernetur instar cujusdam currus; illi enim quatuor motus esse tanquam totidem equos, a quibus raptatur: quos docet ratione ac prudentia moderandos.

XCIII. Quære ergo illum, virgo, imo quæramus omnes; anima enim sexum non habet : sed ideo fortasse fœmineum nomen accepit, quod eam violentior æstus corporis agit : ipsa autem impetus carnis amore sui molli quadam et blanda ratione demulcet.

XCIV. Ergo orationibus et obsecrationibus Deum invitare debemus; ut quasi bonus auster afflare dignetur, Verbique nobis auram cœlestis aspiret : quæ fructiferas arbores non turbare vento gravi, sed leni spiramine flatuque molli consuevit agitare. Unde scriptum est : « Posuit » me currus Aminadab[1]; » eo quod anima nostra dum jungitur corpori, velut quidam equorum frementium currus rectorem sui quærit aurigam; Aminadab enim pater Naason fuit, sicut in Numeris legimus, qui erat princeps populi Juda[2] : cujus figura refertur ad Christum, qui verus populi princeps animam justi velut currum agitator ascendens, Verbi habenis gubernat; ne violentorum equorum furore in abrupta rapiatur.

XCV. Sunt enim ejus velut quatuor equi, quatuor affectiones, ira, cupiditas, voluptas, timor. Quibus fu-

[1] Cant. VI, 11. — [2] Num. I, 7.

rentibus cum cœperit agi, nequaquam se ipsa cognoscit; corruptibile enim corpus animam gravat, et tanquam irrationabilium animalium currus invitam rapit, volventibus curis velut quodam impetu proruentem, donec memoratæ corporis passiones Verbi virtute mitescant. Hæc Verbi tanquam boni agitatoris est providentia, ne illi animæ quæ in se non est morti obnoxia, corpus mortale conjunctum agitationem sui faciat esse difficilem.

XCVI. Primo igitur hos veloces motus corporis domitet, et nexu rationis infrenet: dein caveat ne dispari motu se velut equi implicet, ut bonum aut improbus decoloret, aut tardus impediat, aut turbidus inquietet; fremit enim equus malitiæ, seseque jactando currum lædit, gravat jugalem. Hunc bonus auriga demulcet, et in campum veritatis immittit, fraudis declinat anfractum. Tutus ad superiora cursus est, periculosus ad inferiora descensus. Inde quasi emeriti qui bene portaverint jugum Verbi, usque ad Domini præsepe ducuntur, in quo non fœnum est esca, sed panis qui descendit e cœlo.

XCVII. Hujus currus rotæ sunt, de quibus dixit Propheta: « Et spiritus vitæ erat in rotis[1]; » eo quod currus animæ teres et rotundus sine ulla offensione volvatur.

[1] Ezech. I, 20.

CAPUT XVI.

Verbum in hortum nucis quæ tentationis figura est, invitatur; ut fidei ac virtutum odores capiat, melque manducet. In Christo omnibus omnia suppetere : ac proinde exemplo hæmorrhoïssæ mulieris accedendum ad ipsum cum firma fide, cujus mirabiles effectus prædicantur. Adjiciendam fidei humilem quoque confessionem; nec eis qui Christo detrahant, respondendum : sed ejusdem mulieris more dicendum : Non laboravi, etc. Postremo ad conciliandam fœminæ confitenti auctoritatem Petri et Pauli exempla ad eamdem virtutem pertinentia proponuntur.

XCVIII. Sed ne longius labamur, invitatur Dei Verbum in hortum nucis[1], in quo fructus Propheticæ lectionis, et sacerdotalis est gratia, quæ amara in tentationibus, dura in laboribus, in virtutibus interioribus fructuosa est. Unde etiam virga Aaron nucea floruit[2], non jam natura sua, sed virtute secreta. Descendat ergo in hortum suum, ut vindemiet fidem, capiat odores, pabulum cœleste reperiat, suavitatem nostri mellis epuletur dicens : « Vindemiavi » myrrham meam cum aromatibus, manducavi panem » meum cum melle meo[3]. » Quod diversarum virtutum concretum floribus, illarum apum quæ sapientiam prædicant[4], consono opere congregatum sancta Ecclesia in favis condit, ut cibus Christi sit.

XCIX. Omnia igitur habemus in Christo. Omnis anima accedat ad eum, sive corporalibus ægra peccatis, sive

[1] Cant. vi, 10. — [2] Num. xvii, 8. — [3] Cant. v, 1. — [4] Prov. vi, 8.

clavis quibusdam sæcularis cupiditatis infixa, sive imperfecta adhuc quidem, sed intenta tamen meditatione proficiens, sive multis aliqua sit jam perfecta virtutibus : omnis in Domini potestate est, et omnia Christus est nobis. Si vulnus curare desideras, medicus est : si febribus æstuas, fons est : si gravaris iniquitate, justitia est : si auxilio indiges, virtus est : si mortem times, vita est : si cœlum desideras, via est : si tenebras fugis, lux est : si cibum quæris, alimentum est. « Gustate igitur, et videte » quoniam suavis est Dominus : beatus vir qui sperat in eo[1]. »

C. Speravit in eo illa, quæ fluxu sanguinis laborabat[2], et continuo sanata est : sed quia fidelis accessit. Et tu cum fide, filia, vel fimbriam ejus attinge. Jam sæcularium fluxus voluptatum modo torrentis exundans, Verbi salutaris calore siccabitur; si cum fide tamen accedas, si pari devotione divini sermonis extremam saltem fimbriam comprehendas, si tremens procidas ante Domini pedes. Ubi sunt pedes Verbi, nisi ubi corpus est Christi ? O thesauris omnibus opulentior fides! o virtutibus corporis omnibus fides fortior! o medicis omnibus salutarior! Simul ut accessit mulier, virtutem sensit, medicinam impetravit; ut si oculum lumini admoveas, illuminatur antequam sentias, et operatio lucis prævenit apparatum. Passio inveterata, passio immedicabilis, quæ et artis omnem vicerat excogitationem, et pecuniarum subministrationem, solo fimbriæ curatur attactu. Illius igitur fœminæ tibi, virgo, et in adeundo servanda verecundia, et in fide imitanda devotio est.

CI. Quanta vero illa gratia, quod ea quæ videri erubescebat, vitium tamen non erubuit confiteri? Noli ergo lapsus occulere tuos, fatere quod ille jam novit : noli erubescere quod non erubuerunt Prophetæ. Audi Hiere-

[1] Psal. xxxiii, 9. — [2] Luc. viii, 43, et seqq.

miam dicentem : « Sana me, Domine, et sanabor. » Sic et illa dixit, cum contingeret fimbriam : « Sana me, Do- » mine, et sanabor : salva me, Domine, et salvabor; quia » gloria mea tu es[1] ; » sola enim sana est, quam tu sanaveris.

CII. Si quis tamen tibi dicat (quia sic plerumque tentantur fideles) : « Ubi est verbum Domini? Veniat[2] ; » dictum est enim et Domino : « Descendat nunc de cruce, et » credimus ei : confidit in Domino, liberet nunc eum, si » vult[3]. » Si quis ergo tibi insultando hoc dixerit, et te in fabulas voluerit evocare, noli respondere ei; noluit enim talibus respondere Christus. Solum Christum interroga; illis enim si dixeris, non credent : si interrogaveris, non respondebunt tibi. Dic soli Verbo : « Non laboravi sequens post te, et diem hominis non concupivi. »

CIII. Hoc dixit illa mulier, et stetit sanguis[5]. Quamvis fatigata, quamvis ægra, quæ diu quæsierat Christum, dixit tamen : « Non laboravi sequens post te, » neque enim laborat, quæ Christum sequitur, cum laborantes ad se ut requiescant, evocet. Ergo ipsum sequamur. Quandiu ipsum sequimur, non laboramus; quia non est labor in Jacob[6]. Et in Esaïa : « Qui expectant Dominum... » current, et non laborabunt[7]. »

CIV. Deinde cum quæreret Christus quis tetigisset eum[8], nonne tibi videtur illa dixisse : Quid interrogas, Domine? Tu scis : quæ prodeunt per labia mea, ante faciem tuam sunt; et ideo non confundor peccata propria confiteri. « Confundantur qui persequuntur me, et non » confundar ego[9]. »

CV. Non confusus est Petrus dicere : « Exi a me, Do- » mine, quia peccator sum ego[10]; » vir enim sapiens et gra-

[1] Jerem. XVII, 14. — [2] Ibid. 15. — [3] Matth. XXVII, 42, 43. — [4] Jerem. XVII, 16. — [5] Matth. XI, 28. — [6] Num. XXIII, 21. — [7] Isaï. XL, 31. — [8] Luc. VIII, 45. — [9] Jerem. XVII, 18. — [10] Luc. V, 8.

vis in quo esset Ecclesiæ firmamentum, et magisterium disciplinæ, nihil utilius sibi esse prospexit, quam ne secundantis operis extolleretur eventu. Et ideo : « Exi, in» quit, a me, Domine. » Non rogat ut deseratur, sed ne infletur.

CVI. Paulus quoque de carnis stimulo gloriatur[1], quod sibi ne extolleretur, provisum est. Illecebrosa jactantia est, quam etiam Paulus veretur : lubrica, quæ etiam in Paulo cavetur. Sed non iste facili mobilis casu, qui revelationibus timebat extolli; et ideo quasi fortis athleta lætatur quod vulnere corporis emere didicerat animæ sanitatem.

CAPUT XVII.

Cavendam jactantiam suadet cum aliis exemplis, tum potissimum apiculæ, habere enim animam nostram suos volatus, quibus mundo facta superior, Deo æternisque virtutibus jungatur. Has supra mundum esse docet exemplo Christi, ad cujus atque Apostolorum imitationem animam urget. Ne tamen videatur exemplar sublimius, hortatur ut fiat Christi discipula, quo oratione adjuvetur : interim diligentiam adhibeat, ac vitia varia relinquat foris.

CVII. Ergo et tu si munera divina superfluere in te et redundare cognoveris, tuam metire virtutem, gratiam Deo redde, contemplationemque corporis, velut navis saburram (94) suscipe; ne te in tantis mundi fluctibus jactantiæ alicujus aura circumferat. Apis illa sapiens cum aëris motus suspectos habet, lapillis sæpe sublatis, per inania se librat

[1] 2 Cor. XII, 7.

nubila ; ne leve alarum remigium præcipitent flabra ventorum. Paulus et Barnabas putaverunt se gravari, cum cernerent adorari[1]. Et tu cave, virgo, illius apiculæ modo, ne alarum tuarum volatum aura mundi hujus extollat.

CVIII. Habet enim anima volatus suos. Et ideo dictum est : « Qui sunt isti, qui sicut nubes volant, et sicut co» lumbæ cum pullis suis[2] ?» Habet ergo anima spiritales volatus, quæ brevi momento totum percurrit orbem. Liberæ enim sunt cogitationes prudentium : quanto ad altiora et diviniora se subrigunt, tanto magis sine ullo terrenæ molis impedimento feruntur. Itaque adhærens Deo, et imaginis in se referens cœlestis effigiem, ubi cursus suos ab equorum perturbatione placidaverit, in illum æthereum, purumque locum plausu spiritalium evecta pennarum, despicit omnia quæ in hoc mundo sunt : et æternis intenta virtutibus, supra mundum labitur. Supra mundum enim justitia est, supra mundum charitas, supra mundum castitas, supra mundum bonitas, supra mundum sapientia : et si in hoc mundo sit, supra mundum tamen est.

CIX. Supra mundum erat justitia, cum omnia regna mundi et universam ejus gloriam diabolus offerret[3]. Supra mundum fuit, qui de mundo nihil attigit. Denique ait : « Venit hujus mundi princeps, et in me, inquit, inveniet » nihil[4]. » Discite ergo in hoc mundo supra mundum esse : et si corpus geritis, volitet in vobis ales interior. Supra mundum est ille, qui tollit Deum in corpore suo[5].

CX. Sed Deum imitari non possumus. Imitemur Apostolos, quos mundus odio habuit ; quia non erant de hoc mundo. Hos imitare, hos sequere. Sed arduum putas humana virtute supra mundum ascendere. Bene asseris; nam

[1] Act. xiv, 12, 13. — [2] Isaï. lx, 8. — [3] Matth. iv, 8. — [4] Joan. xiv, 30. — [5] Id. xv, 19.

et Apostoli non quasi consortes, sed quasi discipuli sequendo Dominum, supra mundum esse meruerunt. Et tu esto Christi discipula, Christi æmula, et pro te rogat, qui pro illis rogavit. Non enim pro Apostolis tantum, inquit, rogo; sed pro iis qui credent per sermonem eorum in me; ut omnes unum sint[1]. Unum igitur nos esse vult Dominus, ut supra mundum simus omnes; ut una sit castitas, una voluntas, una bonitas, una gratia. His enim alitur et augetur animæ volatus.

CXI. Ergo non pigrescamus, sed de terrenis consurgamus; ea est enim natura pennarum, ut agitando se virtutem capiant. Eo juvatur volatus, quo anima delectatur, quæ si semper Deum sequatur, atque in domo Domini habitare desideret, et ejus delectatione pascatur, ac miraculis virtutum alatur cœlestium; foris relinquet invidiam, quæ extra chorum est Angelorum, foris cupiditates corporis, quæ templum Dei maculare non debent. Et ideo quoniam templum Dei sumus, materiales a nobis sollicitudines abdicemus.

[1] Joan. XIV, 17, et seqq.

CAPUT XVIII.

Quod a poëtis animæ currus, equi et alæ attribuuntur, id petitum a propheta Ezechiele. Hujus quatuor animalium formas quibus quatuor exprimuntur Evangelistæ, quatuor etiam cardinalium virtutum figuras esse ostenditur. David etiam de animæ alis pulchre dixisse. Accendit ergo nos ad volatum sanctus Antistes, et quæ fugienda moneat Icari lapsus, nobis aperit. Deinde volandi difficultate proposita, docet si actus nostri sibi consenserint, fore ut videamus Christum in throno, qui nos dirigat : cum vero legatur modo montem solitus ascendere, modo navim; hac ansam nactus navis ac piscationis Petri mysticam enodat sententiam.

CXII. Ac ne forte philosophica alicui aut poëtica usurpasse videamur, ut currus, equos, alas animæ diceremus, quæ illi magis assumere de nostris; domesticis nos usos subsidiis propheticæ series lectionis ostendit, quæ in hunc modum a sancto Ezechiele scripta est : « Et facta est illic » super me manus Domini, et vidi, et ecce Spiritus sur» gens veniebat ab Aquilone, et nubes magna erat in eo, » et ignis refulgens, et lumen in circuitu ejus sicut lumen » electri in medio ignis, et lumen in eo, et in medio sicut » similitudo quatuor animalium[1]. »

CXIII. Vides igitur animalia jam quatuor esse descripta. Cujusmodi sint animalia ista debemus advertere : « Simi» litudo, inquit, vultus eorum facies hominis, facies leo» nis a dextris illis quatuor, et facies vituli a sinistris illis

[1] Ezech. 1, 3, et seqq.

quatuor, et facies aquilæ desuper illis quatuor, et alæ eorum extensæ [1]. »

CXIV. Hic quoque animam describi accepimus, cujus quatuor animalia, quatuor affectiones sunt : sed non ita, ut illæ quas supra descripsimus; adhuc enim illæ erudiuntur animæ, processumque accipiunt : hic jam perfecta describitur. Denique illæ invitantur ad cœlum, hæc in cœlo est cum Dei Verbo. Habet autem quatuor affectiones, id est, similitudini hominis, leonis, vituli, et aquilæ comparandas. Quas formas pro librorum Evangelicorum proprietate accepimus figuratas. Et ideo hic quoque in homine rationabilis, in leone impetibilis, in vitulo concupiscibilis, in aquila visibilis per figuras animalium species affectionis expressa est.

CXV. Nam in omni sapiente viro Prudentes Græciæ esse memoraverunt λογιστικόν, θυμηθικὸν, ἐπιθυμητικὸν, διορατικὸν : Latini vero prudentiam, fortitudinem, temperantiam, atque justitiam. Prudentia enim rationis humanæ est : fortitudo vim quamdam ferocientis virtutis habet, mortisque contemptum : temperantia sacratæ vinculo charitatis mysteriorumque contemplatione cœlestium negligit corporis voluptates : justitia in alto quodam suggestu locata videt, exploratque omnia : quæ aliis potius nata quam sibi, non tam suas utilitates quam publica emolumenta rimatur. Meritoque anima operata justitiam, formam aquilæ accipit, quod terrena defugiens, totaque cœlesti sublimis et intenta mysterio, resurrectionis gloriam pretio æquitatis adipiscitur. Propter quod ad eam dictum est : « Renovabitur » sicut aquilæ juventus tua [2]. »

CXVI. Est ergo et juxta David, alis spiritalibus anima fulta, quam eo usque volucrem nobis voluit declarare, ut alibi quoque diceret : « Anima nostra sicut passer erepta

[1] Ezech. I, 10, 11. — [2] Psal. CII, 5.

» est de laqueo venantium[1]. » Et alibi : « In Domino confido, » quomodo dicitis animæ meæ : Transmigra in montem si» cut passer[2]? » Habet igitur alas anima suas, quibus se possit libera levare de terris. Alarum autem remigium non materialis compago pennarum, sed continuus ordo bonorum factorum est; qualis ille Dominicus, cui bene dicitur : « Et in umbra alarum tuarum sperabo[3]. » Non solum enim manus illæ Domini affixæ cruci in modum volantis extentæ, sed etiam facta cœlestia, velut umbra refrigerante salutis æternæ, mundi ferventis incendia temperarunt.

CXVII. Ergo quia nobis volandi data est copia, excitet in se unusquisque gratiam Dei, ac posteria obliviscens, priora appetens, ad destinata contendat[4]. Procul a militiæ honoribus (95), procul ab æstibus mundi; ne quod fabulæ ferunt, æstu solis cera resoluta Icareos volatus penna relabente destituat. Nam licet gravitas dictorum absit, poëtico tamen sale declarare voluerunt prudentium maturitati tutos esse volatus per sæculum, juvenilem vero levitatem obnoxiam cupiditatibus mundi, refluentibus pennis, et per oblivia veritatis meritorum compage resoluta, majore pernicie in terram relabi.

CXVIII. Haud facilis volatus omnibus : difficilis etiam discordantibus internis animalibus vitæ cursus humanæ est. At si sibi actus nostri ordo conveniat, videbit et in nobis Propheta rotam illam unam super terram conjunctam animalibus quatuor. Videbit ergo rursus Ezechiel[5]; videt enim adhuc et viget, et vigebit. Videbit, inquam, rotam in medio rotæ super terram sine offensione labentem. Rota enim super terram vita est corporis ad animæ aptata virtutem, et ad Evangelicum cohærenti cursu formata præceptum : rota autem in medio rotæ, veluti vita intra vitam ;

[1] Psal. CXXIII, 7. — [2] Id. X, 2. — [3] Id. LVI, 2. — [4] Philip. III, 13. — — [5] Ezech. I, 15, 16.

quod Sanctorum sibi vita non dissonet, sed qualis fuerit superioris ætatis, talis sit et sequentis : vel quod in hac vita corporis vitæ volvatur usus æternæ.

CXIX. Cum ista congruerint, tunc divina vox resultabit[1], tunc super similitudinem throni similitudo sicut species hominis apparebit. Hic homo Verbum est, quia « Verbum caro factum est[2]. » Hic homo nostrorum est agitator animalium, nostrorum rector est morum, qui pro nostrorum ratione meritorum, aut currum plerumque aut montem ascendit, aut navim[3] : sed navim in qua aut Apostoli navigant, aut piscatur Petrus ; nec enim vilis est navis, quæ ducitur in altum[4], hoc est, ab incredulis separatur? Cur enim navis eligitur in qua Christus sedeat, turba doceatur; nisi quia navis Ecclesia est, quæ pleno Dominicæ crucis velo sancti Spiritus flatu in hoc bene navigat mundo?

CXX. In hac navi piscatur Petrus : et nunc retibus, nunc hamo piscari jubetur. Grande mysterium! Spiritalis enim videtur esse piscatio, qua doctrinæ hamum mittere jubetur in sæculum; ut primum illum martyrem Stephanum de mari elevet, qui censum Christi in interioribus contineret; Martyr enim Christi thesaurus Ecclesiæ. Martyr igitur ille qui de mari ad cœlum primus ascendit, captus a Petro minister altaris, non reti, sed hamo levatur; ut rivo sui sanguinis elevaretur ad cœlum. Cujus in ore thesaurus erat, cum Christum in confessione loqueretur. Quis enim thesaurus in nobis est, nisi Dei Verbum? Dei ergo, et retibus et hamo piscatur perfectior ; ut reti concludat, hamo adurat : sed reti turba concluditur, hamo singularis eligitur. O si mihi liceret illum hamum vorare, qui adureret os meum, et levi daret salutem vulnere!

[1] Ezech. I, 26. — [2] Joan. I, 14. — [3] Luc. V, 3, et seqq. — [4] Matth. XVII, 1.

CAPUT XIX.

Hortatur virgines, ut subeant retia sapientiæ, id est, regnum cælorum, quo ducere jubetur Petrus. Alia ejusdem præcepti datur acceptio, ut cor viri per altum intelligamus atque Ecclesiam: mox proponitur et tertia de ipso Christo; unde et respondet idem Apostolus incassum per noctem se laborasse. Quomodo etiamnum eadem Christus ac Petrus dicant. Denique subjungitur exhortatio ut si pretium quod Christo debemus, totum solvere minus liceat, saltem nos ejus beneficio non indignos exhibeamus; ne queratur frustra sanguinem se profudisse, ac locum subiisse corruptionis.

CXXI. Intrate igitur, filiæ, in Apostolorum retia, quæ non hominis auctoritate, sed Dei voce laxantur; rete enim sapientiæ spiritalis atque doctrinæ regnum cælorum est, quia scriptum est: « Simile est regnum cælorum reti misso » in mare[1]. »

CXXII. Audistis hodie dicentem Dominum Jesum Simoni: « Duc in altum, et laxate retia vestra in capturam[2]. » Ante non ducebat in altum Petrus, quando piscabatur in stagno[3]. Etsi mare erat, altum non erat. Altum mare Scriptura nescit. Quid ergo sit altum, accipe: « Aqua alta » consilium in corde viri[4]. » Altum cor viri est, ubi nihil vadosum est. Duc ergo in altum disputationis tuæ fideique remigium, duc in cor viri. Per parabolam hic vocat ad Ecclesiam Petrum, quem secundum Matthæum simplici

[1] Matth. XIII, 47. — [2] Luc. V, 4. — [3] Ibid. 5. — [4] Prov. XVIII, 4.

vocavit sermone dicens : « Venite, et faciam vos piscatores » hominum[1]. »

CXXIII. Est et aliud mysterium : « Duc in altum ; » quia ante in arena arat, quando in Synagoga erat. Alta non erat aqua Judææ. Denique Samaritana et puteum altum putabat dicens : « Et puteus altus est, unde mihi dare ha» bes aquam vivam[2] ? » Non ergo ducere in altum poterat, quando cum Judæis credebat, qui etiam de puteo aquam haurire non poterant. Ideo dicitur Petro : « Duc in altum, » hoc est, duc ad Christum ; altus est enim Christus, de quo dicitur ad Joannem a Patre : « Et tu, puer, Propheta Al» tissimi vocaberis[3]. » Duc ergo ad Christum. Et bene altum, in quo est altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei[4]. Duc in altum ; qui altus super altum custodit, et exaltat.

CXXIV. Ibi ergo altæ aquæ, ubi Christus est, hoc est, fides. Altæ aquæ, quæ timent Dominum, quales illæ : « Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, et timue» runt[5]. » Apud Judæos aqua alta non erat, quia non erat in corde viri. Ideoque Dominus ait : « Populus hic labiis » me honorat, cor autem eorum longe est a me[6]. » In corde amat esse Christus : « Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti » tribus diebus et tribus noctibus ; sic erit et Filius homi» nis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus[7]. »

CXXV. Denique ut scias quia de fide dicit : « Duc in » altum ; » ait Petrus : « Præceptor, per totam noctem la» borantes nihil cepimus, sed in verbo tuo laxabo retia[8]. » Noctem habebat Petrus, antequam Christum videret. Nondum enim ei venerat dies ; quia veram non viderat lucem. Synagoga nox est, dies Ecclesia est. Unde et Paulus dicit : « Nox præcessit, dies autem appropinquavit[9]. » Bona lux, quæ perfidiæ excussit caliginem, fidei diem fecit.

[1] Matth. IV, 19. — [2] Joan. IV, 11. — [3] Luc. I, 76. — [4] Rom. XI, 33. — [5] Psal. LXXVI, 17. — [6] Matth. XV, 8. — [7] Id. XII, 40. — [8] Luc. V, 5. — [9] Rom. XIII, 12.

Dies factus est Petrus, dies Paulus; ideoque hodie natali eorum Spiritus sanctus increpuit dicens : « Dies diei eructat » verbum[1], » hoc est, ex intimo thesauro cordis fidem prædicant Christi. Et bonus uterque dies, qui nobis verum lumen evomuit.

CXXVI. Hæc in Evangelio legimus. Et fortasse in cœlo hodie de nobis Christi et Petri iste fit sermo. Quotidie piscatur Petrus, quotidie ei dicit Dominus : « Duc in al- » tum. » Videor mihi audire dicentem Petrum : « Præcep- » tor, per totam noctem laborantes nihil cepimus. » Nox fuit, pauciores ad vigilias convenerunt. Laborat in nobis Petrus, quando nostra laborat devotio : laborat et Paulus. Denique audistis dicentem hodie : « Quis infirmatur, et » ego non infirmor[2] ? » Nolite facere ut pro vobis laborent Apostoli. Ergo dicunt ei : « Per totam noctem labo- » rantes nihil cepimus. » Nullus certe de ditioribus jejunavit. Quibus hodie bene respondit Petrus : « In timore hoc » incolatus vestri tempore conversamini, scientes quod » non corruptibilibus argento vel auro redempti estis de » vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pre- » tioso sanguine quasi Agni incontaminati et immaculati » Christi Jesu[3]. » Non ergo aurum et argentum vos liberavit, sed probatio fidei multo pretiosior auro, quod perit.

CXXVII. Bonus servus pretium studet reparare Domino, quod pro se solutum est. Noli aurum parare, filia, noli argentum. Non divitiis istis te Christus redemit. Paratum habeto pretium. Non semper exigeris, sed semper debes. Sanguinem solvit, sanguinem debes. Ille pro te solvit, tu pro te redde. Eramus oppignorati malo creditori peccatis, contraximus chirographum culpæ, pœnam sanguinis debebamus : venit Dominus Jesus, suum pro nobis obtulit; sed non potest sanguinem reddere.

[1] Psal. xviii, 3. — [2] 2 Cor. xi, 29. — [3] 1 Petr. i, 18, 19.

CXXVIII. Bonus quidem servus debet pretium suum reparare Domino suo : si non potest pretium reddere, vel hoc faciat, ne pretio videatur indignus. Ergo et tu dignam te gere tali pretio; ne veniat Christus qui te mundavit, qui te redemit; et si te in peccatis invenerit, dicat tibi : « Quæ utilitas in sanguine meo? Quid profecit tibi, dum » descendo in corruptionem [1]. »

CXXIX. Sed ne mireris quomodo descenderit in corruptionem, cujus caro, ut alibi scriptum est, non vidit corruptionem [2]. Descendit quidem in locum corruptionis, qui penetravit inferna : sed corruptionem incorruptus exclusit.

CAPUT XX.

Petit preces, piscationem suam cognoscens prosperam esse non posse sine favore Dei, cui gratias quod sibi auxilium mittere sit dignatus, agit. Suis se retibus non uti significat, sed Petri et Pauli, a quibus optat virgines vivificari. Quam utile Joanni fuerit omnia pro Christo deseruisse, cujus persona quo fuit vilior, eo major illi haberi debet auctoritas. Quantum etiam illud quod Moysi ac Eliæ piscatores a Christo sociantur. Horum cum Moyse jucunda instituitur collatio.

CXXX. Verum ut jam ad superiora redeamus, rogate ut et mihi dicatur : « Duc in altum, et laxate retia vestra » in capturam. » Quis enim est, qui sine Deo piscetur hanc plebem; præsertim cum tantæ tempestates et procellæ mundi hujus obsistant? Sed quando vult Dominus, jubet

[1] Psal. XXIX, 10. — [2] Act. II, 24, et seqq.

laxare retia, et capitur multitudo piscium : nec solum una, sed etiam altera navis impletur; quia plures Ecclesiæ immaculata plebe complentur. Et bene accidit quia nos laboraturos Dominus sciebat, et auxilium de sociis ministravit. Adest piscator Ecclesiæ Bononiensis aptus ad hoc piscandi genus. Da, Domine, pisces; quia dedisti adjutores.

CXXXI. Nec tamen nostris, sed apostolicis utimur retibus. In illos sinus, et quosdam apostolicarum disputationum recessus vestrum, o filiæ, cogatur agmen. Vivificet vos Petrus, filiæ : qui et pro vidua intervenit, quanto magis pro virgine? Qui diutius viduas flere non passus, motus earum lacrymis, resuscitavit altricem[2]. Vivificet vos Paulus, qui vos præcepit honorari, qui ait : « Bonum est si sic maneant sicut et ego. Honore provocat, magisterio docet, invitat exemplo. Vivificet ille, qui relictis suis omnibus, secutus est Dominum[3] : secutus est Petrus, secutus est Joannes.

CXXXII. Vide quid piscator etiam iste profecerit. Dum in mari lucrum suum quærit, vitam invenit omnium. Lembum deseruerit, Deum reperit : scalmum reliquit, Verbum invenit : lina laxavit, fidem vinxit : plicavit retia, homines elevavit : mare sprevit, cœlum acquisivit. Hic ergo piscator dum ipse turbato agitatur salo, mobili mentes statione nutantes fundavit in petra.

CXXXIII. Astruamus igitur piscatoris artem frequentius, ut plenius de virtute credamus. Fuerit minister ignobilis, ut sit Evangelista nobilior : paupertate egenus, ut virtute locupletior : vilis ad honorem videatur, sed pretiosus ad fidem. Quanto minus creditur piscatori, tanto amplius creditur; quia non sua, sed divina sunt, quæ locutus est. Obsequitur plebeia conditio, expectationem

[1] Act. IX, 39, 40. — [2] I Tim. V, 3, et I Cor. VII, 8. — [3] Matth. IV, 20, et seqq.

aufert sapientiæ sæcularis, opinionem auget sapientiæ spiritalis. Qui legem non didicit, et quæ Legis sunt sapit, ipse sibi Lex est[1] : qui Legem non didicit, et ultra Legem loquitur, ab eo accepit, a quo ipsa Lex venit.

CXXXIV. Quæ tam repentina dignitas? Piscatores duo in monte Domini[2], uni latori Legis, executori alteri conferuntur. Videte qualis sit iste piscator. Moyses quidem terrena omnia et mundanæ sapientiæ altitudinem supergressus, usque ad cœlum et sidera prudentia mentis ascendit : piscatoris istius mens non nubibus caligatur, non temporibus includitur, non mysteriis naturæ cœlestis excluditur; sed omnem corporalem materiam supergressa, Verbum apud Deum vidit[3], et quod Verbum ipsum Deus esset, aspexit : nec obtutu carnis in Petro infirmata trepidavit, sed Dei Filium etiam in homine deprehendit; ut assumptio corporis ad jus divinitatis assumentis ascita[4], in nomen transiret auctoris.

CXXXV. Et Moyses quidem cum dicit : « Et dixit » Deus : et fecit Deus[5] ; » Patrem, Filiumque signavit : sed ille non ignorabat, ego adhuc ignorabam. Denique post Legem populus erravit, post Evangelium credidit. Magna in diversis virtutibus Dei gratia. In illo, quia mundum descripsit : in isto, quia mundum ignoravit.

[1] Rom. II, 14. 15. — [2] Matth. XVII, 1, et seqq. — [3] Joan I, 1 et seqq. — [4] Matth. XVI, 17. — [5] Gen. I, 3, et seqq.

S. AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

DE INSTITUTIONE VIRGINIS

ET S. MARIÆ VIRGINITATE PERPETUA AD EUSEBIUM

LIBER UNUS [1].

CAPUT I.

Parentibus merito curam esse majorem virginis sacræ quam reliquæ sobolis. Quam præstans illa consecratio : ubi præcipue de silentio, quod virginalis verecundiam commendat non secus atque Ecclesiam ; cujus omnis gloria ab intus, et quam nos imitari convenit in orando.

I. COMMENDAS [2] mihi pignus tuum, quod æque est meum, Ambrosiam Domini sacram : et pio affectu ejus tibi asseris præstantiorem reliqua sobole sollicitudinem. Et vere ita est apud mentem fidelem ; cæteros enim instituis, ut emittas domo, atque alienis copules, istam semper tecum habebis : in cæteris quoque paternæ uteris pietatis necessitudine ; in hac ultra patrem procedis, votoque et studio

[1] Scriptus circa annum 392. — [2] Vide D. Guillon; tom. IX, p. 251-257.

progrederis, ut placeat Deo. Quæ cum sit præstantior causa votorum; sola tamen solvat quidquid pro se et pro omnibus filiis debes.

II. Hoc est sacrificium quod Abel obtulit ex primitivis ovium suarum fœtibus[1]. Quod et Apostolus præ cæteris laudat, ad Corinthios dicens : « Quoniam qui statuit in » corde suo firmus, et judicavit in corde suo servare vir- » ginem suam, bene facit. Igitur et qui matrimonio jungit » virginem suam, bene facit : et qui non jungit, melius facit[2]. » Unde pulchre David cum descripsisset Ecclesiæ gratiam, cujus omnis intus est gloria, non foris, (in bonis enim cogitationibus, atque immaculato castitatis affectu, et sinceræ proposito conscientiæ summa est laus) subtexuit dicens : « Afferentur Regi virgines post eam. » Et conversus ad Dominum Patrem : « Proximæ, inquit, ejus affe- » rentur tibi : afferentur in lætitia et exultatione adducen- » tur in templum regis[3]. »

III. Quæ est in proxima, nisi quæ Christo propinquat, cui dicit Verbum : « Exurge, veni, proxima mea, for- » mosa mea, columba mea; quia ecce hyems præteriit[4]? » Antequam Verbum Dei reciperet, hyems erat inhonora, sine fructu : ubi Verbum Dei recepit, et mundus ei est crucifixus, æstas est facta. Denique fervore sancti Spiritus vaporata, flos esse cœpit, et spirare odorem fidei, fragrantiam castitatis, suavitatem gratiæ.

IV. Unde et alibi addit : « Oculi tui columbæ, extra » taciturnitatem tuam[5], » eo quod tota spiritalis et simplex sicut columba, in cujus specie visus est a Joanne descendere Spiritus sanctus[6], spiritalia videat, et noverit ea quæ viderit tacere mysteria. Non enim mediocris virtus tacere; est enim et tempus tacendi, sicut tempus loquendi, sicut

[1] Gen. IV, 4. — [2] 1 Cor. VII, 37, 38. — [3] Psal. XLIV, 15, 16. — [4] Cant. II, 10, 11. — [5] Cant. IV, 1. — [6] Joan. I.

et scriptum est : « Dominus dat mihi linguam eruditionis, » ut sciam quando oporteat dicere sermonem [1]. »

V. Virginitatis itaque dos quædam est verecundia, quæ commendatur silentio. Ideo et Ecclesiæ gloria intus est, non utique in multiloquio, sed in sensibus, vel in penetralibus sacramentorum, sicut ipsa dicit ad Sponsum : « Quis dabit te fratrem mihi lactentem ubera matris meæ? » Inveniens te foris osculabor te, et quidem non spernent » me. Assumam te, et ducam te in domum matris meæ, » et in secretum ejus quæ concepit me [2]. » Et supra ait : « Introduxit me Rex in cubiculum suum [3]. »

VI. Foris osculatur Ecclesia Christum, et ab eo in cubiculum introducitur. Osculatus est eam foris, quando « Tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exultavit » tanquam gigas ad currendam viam [4]. » Tanquam gigas foris est; quia non rapinam arbitratus esse se æqualem Deo, formam servi accepit [5]. Foris ergo factus est, qui erat intus. Vide illum intus, quando legis quod in sinu est Patris : cognosce illum foris, quando nos quærit, ut redimat. Foris sibi factus est, ut mihi intus esset, et fieret medius nostrum.

VII. Ibi ergo simus, ubi Christus medius est, radicatus et fixus in cordibus nostris. Et ideo sicut ipse præcepit : « Cum oras, intra in cubiculum tuum [6], » et effunde super te animam tuam; cubiculum tuum interiorum secretum est, cubiculum tuum conscientia tua est. Denique Ecclesiastes tibi dicit : « Et quidem in conscientia tua » regi ne maledixeris, et in penetrabilibus cubiculorum ne » maledicto devoveris divitem [7]. » Ibi ergo ora et ora in occulto; ut audiat te qui in occulto audit : et ora sine

[1] Isaï. L, 4. — [2] Cant. VIII, 1, 2. — [3] Cant. II, 3. — [4] Psal. XVIII, 6. — [5] Philip. II, 6, 7. — [6] Matth. VI, 6. — [7] Eccle. X, 20.

ira et disceptatione, abdicato occulto dedecoris[1] : Justus enim non proditionem criminis metuit, sed contagionem.

CAPUT II.

Orationem inchoari debere a Dei laudibus, et post exposita postulata nostra in gratiarum actiones desinere. Eamdem pace ac tranquillitate commendandam; qua occasione evangelicus locus quam luculentissime explicatur, quem jubentur observare virgines.

VIII. Quam bona oratio cum misericordia! Bona oratio quæ ordinem servat, ut primo a divinis incohemus laudibus. Si enim cum apud hominem agimus, benevolum volumus judicem facere; quanto magis cum Dominum nostrum precamur? Primo ergo immolemus Deo sacrificium laudis; unde et Apostolus ait : « Obsecro ergo primo » omnium fieri orationes, obsecrationes, postulationes, gratiarum actiones[2]. »

IX. Doceat te Davidicus Psalmus octavus, qui cœpit a Dei laudibus : « Domine Dominus noster, quam admira» bile est nomen tuum in universa terra! Quoniam elevata » est magnificentia tua super cœlos. Ex ore infantium et » lactentium perfecisti laudem[3]. » Hactenus oratio : inde sequitur obsecratio, ut destruatur inimicus : postulatio, ut lunam, et stellas videat; lunam Ecclesiam, stellas filios Ecclesiæ, cœlestis gratiæ luce fulgentes : et quod petit, prophetico spiritu visurum se esse promittit : gratiarum actio, quod tuetur Dominus hominem, et hunc limum corporis nostri divina visitatione confirmat; vel quod homini animantium genera universa subjecit.

[1] 1 Tim. II, 8. — [2] Ibid. 1. — [3] Psal. VIII, 2, et seqq.

X. Similiter et Dominica Oratio omnia comprehendit, quam vulgare non opus est. Tu autem qui legis, quemadmodum distinguere debeas recognosce; præcipue tamen, ut dixi, commendanda est oratio, sicut præmisi, placiditate animi et tranquillitate; ut unusquisque sibi constet et congruat, et fiat illud quod scriptum est : « Si duo ex vobis » convenerint super terram, de omni re quamcumque petie» rint, fiet illis a Patre meo, qui in cœlis est. Ubi enim sunt » duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ego sum in » medio eorum[1]. »

XI. Qui sunt isti duo, nisi anima et corpus? Unde et Paulus castigabat carnem suam, et servituti redigebat[2]; ut esset animæ tanquam imperatrici suæ caro subdita, et mentis imperiis obtemperaret; ne esset in uno homine dissidium, ac bellum intra se gereret, et legi mentis repugnaret lex corporis. Duo igitur ista diversa ratione quadam et pace jungebat, secundum quod ipse asseruit dicens : « Quia Christus est pax nostra, qui fecit utraque » unum, et medium parietem sepis solvit, inimicitias in » carne sua[3]; » ne id ageret, quod nollet : atque id faceret, quod odisset. Isti ergo sunt duo, anima et caro. Unde et David ait : « Non timebo quid faciat mihi caro[4], » quam adversariam animæ suæ nosset.

XII. Quæ tamen duo, ut evidentius exprimamus, non solum duo sunt, sed etiam duo homines, unus interior, alter exterior. Isti duo si sibi propositi æqualitate concurrant, ut cogitationes factis, et cogitationibus facta conveniant; vitæ nostræ rota sine ulla offensione volvetur, ut quemadmodum scriptum est : « Fiat vox tonitrui tui in » rota[5]. » Isti igitur duo unum sunt; nec solum unum, sed unus homo. Unde et Apostolus ait : « Ut duos conderet in

[1] Matth. XVIII, 19. 20. — [2] 1 Cor. IX, 27. — [3] Ephes. II. 14. — [4] Psal. LV, 5. — [5] Id. LXXVI, 19.

»homine, faciens pacem, et reconciliaret utrosque in »uno corpore, Deo per crucem, interficiens inimicitias »in semetipso.... ut in utrisque accessum habeamus in »uno spiritu ad Patrem[1].»

XIII. Sunt etiam duo homines, vetus et novus. Vetus ille peccato obnoxius et obsoletus, ac vestimenti veteris similitudine attritus et scissus, quem in baptismate affigimus cruci. Unde Apostolus ait: «Quia vetus homo noster »simul affixus est cruci, ut destruatur corpus peccati, ut »ultra non serviamus peccato[2].» Vetus ergo affigitur, ut moriatur peccato; ut novus resurgat, qui renovatur per gratiam. Diximus de duobus.

XIV. Fortasse dicat aliquis: Quid de tribus dicis, quoniam sic habet Scriptura: «Ubi enim sunt duo vel tres »congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum[3]?» Hinc quoque ratio manifesta est; quia idem Apostolus dicit: «Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut »integer spiritus vester, et anima, et corpus sine que»rela in die adventus Domini nostri Jesu Christi serventur[4].» Ubi ergo tres isti integri, ibi Christus est in medio eorum: qui hos tres intus gubernat et regit, ac fideli pace componit.

XV. Hæc igitur tria integra præ cæteris in se virgo custodiat; ut nullam det sacræ virginitatis querelam, et sit inoffensa, sine ruga, sine macula. De qua licet frequentibus libris dixerimus, tamen memorari pignoris causa, hunc ad te librum condendum arbitrati sumus.

[1] Ephes. II, 15, et seqq. — [2] Rom. VI, 6. — [3] Matth. XVIII, 20. — [4] I Thess. V, 23.

CAPUT III.

Culpandum non esse fœmineum sexum cui a Deo tanta dona collata fuerint : Deum enim idcirco non statim atque homo creatus est, illum approbasse, tum quia ejus dignitas non in corpore, sed in anima et in divina imagine consistat, tum quia tantum in operis totius sine laudandus homo, ac demum quia nondum creata erat mulier, quæ et ex ipso formata est, et cum ipso magni sacramenti figuram erat expressura; ex quo et nomen accepisse ipsa declaratur.

XVI. Bona virginitas, quæ sexum utrumque non solum absolvit a crimine, verumetiam provocavit ad gratiam. Accusamus autem plerumque fœmineum sexum, quod erroris causam invexerit : et non consideramus quanto justius in nos objurgatio retorqueatur. Nam ut repetamus a principio, et rerum exordia interrogemus, quantum ei delatum sit, investigabimus : et quam in misera conditionis humanæ fragilitate fœmina tamen invenerit gratiam.

XVII. Nam cum omnia opera sua laudaverit Deus, cœlum, terram, maria, noctem et diem, quod iste profecerit ad usum laboris, illa ad fructum quietis, laudaverit feras bestias [1]; ubi ad hominem ventum est, solus non videtur esse laudatus, propter quem omnia generata sunt. Quæ igitur causa est, nisi forte ea, quia alia in specie sunt, homo in occulto? Nihil in bestiis plus reperias, quam quod videtur; in homine nihil est inferius, quam quod videtur; qui cum ex animo constet et corpore, hoc uti-

[1] Gen. II, 10, et seqq.

que in eo servit, quod videtur : illud quoque in eo regit, quod non videtur.

XVIII. Merito ergo alia in exordio laudantur, istius laudatio non promitur, sed reservatur ; quia aliorum gratia foris, hujus intus est : aliorum in nativitate, hujus in corde. Quid enim tam altum et tam profundum, quam mens hominis, quæ quasi involucro quodam corporis tegitur et occultatur; ut eam haud facile quisquam introspicere et speculari queat ? Ideo ergo homo non ante laudatur, quia non in forensi pelle, sed in interiore homine ante probandus, sic prædicandus est : quem præclare definivit apostolus Petrus dicens absconditum esse cordis hominem in corruptione quieti et modesti spiritus, qui est ante Deum locuples[1].

XIX. Merito ergo differtur, ut sequatur fœnerata ejus laudatio : cujus dilatio non dispendium, sed incrementum est. Nemo ergo se despiciat quasi vilem, nec contuitu corporis sese æstimet. Nam etsi dixerit sanctus Job : « Nudus exivi » de ventre matris meæ, nudus et hinc abibo[2] ; » habuit tamen quo non solum inter homines, sed etiam apud Deum dives inveniretur.

XX. Quid autem locupletius, quam quod ad imaginem Dei est ac similitudinem ? Ad imaginem autem interior est homo; non iste exterior : ille qui sensu æstimatur, non oculis comprehenditur. Ille ergo nobis spectandus est, qui serius investigatur. Ideo Deus non putavit hominis fabricam esse laudandam; quia major ejus in virtute est portio. Præclara quidem species, et præstantior cæteris animantibus : sed irrationabilia corporis specie æstimentur; ea autem quæ rationis plena sunt, communem laudem sequestrent.

XXI. Homo igitur mihi non tam vultu quam affectu

[1] I Petr. III, 4. — [2] Job. I, 21.

admirandus emineat atque excellat; ut in his laudetur, in quibus etiam Deus prophetico judicio laudatur, de quo scriptum est : « Terribilis in consiliis, super filios hominum[1] : » cujus opera coram Deo luceant, qui bona jugibus operibus facta contexat; et ideo laudatio ejus non in exordio, sed in fine est : nemo enim nisi legitime certaverit, coronatur. Ideoque Sapiens tibi dicit : « Ante mortem » non laudes hominem quemquam[2]. » Qua ratione hoc dixerit, superioribus docuit dicens : « Quia in fine hominis nudantur opera ejus[3]. »

XXII. Spectemus tertium, in quo manifestavit Deus sententiam suam; cum enim fecisset hominem et posuisset in paradiso operari et custodire, dixit non esse bonum solum esse hominem. « Faciamus, inquit, ei adjutorium » secundum se[4]. » Sine muliere igitur homo non habet laudem, in muliere prædicatur. Nam cum dicit non esse bonum solum esse hominem, confirmat utique bonum esse hominum genus, si virili sexui fœmineus sexus accedat.

XXIII. Simul illud considerandum, quia ille de terra factus et limo est : ista de viro. Et caro quidem limus : sed ille adhuc informis, iste formatus.

XXIV. Jam illud præclarum apostolicum arcessamus exemplum, quod habemus scriptum : « Quia relinquet » homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et » erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est : » ego autem dico in Christo et in Ecclesia[5]. » Advertimus itaque per mulierem cœleste illud impletum esse mysterium Ecclesiæ in ea gratiam figuratam, propter quam Christus descendit, et æternum illud opus humanæ redemptionis absolvit. Unde et Adam vocavit nomen mulieris suæ, Vitam[6]; nam et in populis per mulierem successio-

[1] Psal. LXV. 5. — [2] Eccli. XI, 30. — [3] Ibid. 29. — [4] Gen. II, 18. — [5] Ephes. V, 31, 32. — [6] Gen. II, 23.

nis humanæ series et propago diffunditur, et per Ecclesiam vita confertur æterna.

CAPUT IV.

Mulieris quam viri levius fuisse peccatum evinci disparitate sexus, tentationis ratione, divina sententia et responsionibus amborum. Post quæ adversus mulierum tentationes viris remedia præcipiuntur: in his maxime earumdem jejunantium imitatio.

XXV. SANE negare non possumus quod erraverit mulier. Quid miraris tamen si erraverit et infirmior lapsus est sexus, cum sit lapsus etiam fortior[1]? Mulier excusationem habet in peccato, vir non habet (96). Illa, ut Scriptura asserit, a sapientissimo omnium serpente decepta est, tu a muliere: id est, illam superior creatura decepit, te inferior; te enim mulier decepit, illam malus licet, tamen Angelus. Si tu inferiori non potuisti resistere, quomodo illa potuit superiori? Culpa tua illam absolvit.

XXVI. Si de merito culpæ dubitas, interrogemus sententiam. Illi dictum est: « In tristitia paries filios, et ad » virum conversio tua, et ipse tibi dominabitur. » Viro autem dicitur: « Terra es, et in terram ibis[2]. » Et vere justa sententia; quandoquidem si Adam quod a Domino Deo audierat, servare non potuit, quomodo potuit servare mulier quod audivit a viro? Si illum Dei vox non confirmavit, quomodo istam vox confirmaret humana?

XXVII. Denique Adam conventus, quod contra di-

[1] Gen. III, 1, et seqq. — [2] Ibid. 16 et 19.

vina quæ coram audierat præcepta, gustasset, nihil habuit quod diceret, nisi quod sibi mulier dedisset, et manducasset : mulier autem ait : « Serpens traduxit me, et man- » ducavi[1]. » Quanto major mulieris absolutio? Ille arguitur, hæc interrogatur. Adde illud, quod et prior culpam fatetur; etenim quæ se dicit esse seductam, testatur errorem. Erroris igitur medicina confessio est.

XXVIII. In judicio ipso quanto clementior mulier viro? Ille mulierem suam accusavit, ista serpentem, hoc est, nec accusata crimen retorsit : sed ipsum accusatorem suum maluit, si posset, absolvere quam ligare.

XXIX. Habes igitur et culpæ absolutionem in confessione, et sententiæ in executione. « In tristitia, inquit, » paries filios. » Condemnationis suæ pondus agnoscit, munus pœnalis conditionis exequitur. Pro te mulier doloribus suis militat, et remunerationem ex pœna invenit; ut per filios per quos affligitur, liberetur. Facta est itaque gratia ex injuria, salus ex infirmitate; scriptum est enim : « Quia salva erit per filiorum generationem[2]. » Cum salute itaque parit, quos in tristitia parturivit : et ad laudem educat, quos peperit cum dolore.

XXX. Sed dicis, o vir, quia mulier tentatio fuerit viri. Verum est. Jam si est decora, ecce alia tentatio. Tamen Abrahæ descendenti in Ægyptum uxoris pulchritudo non nocuit, imo magis profuit; honoratus est enim per uxorem, non ludibrio habitus in uxore[3]. Cur autem tu vultus decorem in conjuge magis quam morum requiris? Placeat uxor honestate magis quam pulchritudine. Illa eligatur quæ Saram moribus referat. Non est vitium mulieris esse quod nascitur : sed vitium viri est quærere in uxore quo sæpe tentatur; in quo si infirmior fuerit, mulier ipsa labatur : si fortior, vir periclitetur. Non possumus

[1] Gen. III, 13. — [2] I Tim. II, 15. — [3] Gen. XII, 16-20.

reprehendere divini artificis opus : sed quem delectat corporis pulchritudo, multo magis illa delectet venustas, quæ ad imaginem Dei est intus, non foris comptior.

XXXI. Si ergo uxor tentatio est, esto cautior, quære remedium adversus tentationis periculum : « Vigilate, in- » quit, et orate ; ne intretis in tentationem[1]. » Dominus hoc dixit, vir audivit, mulier implevit. Quotidie mulieres jejunant, et non indicta præstant jejunia : peccatum agnoscunt, accersunt remedium. Semel de interdicto mulier manducavit, et quotidie jejunio solvit. Qui secutus es errantem, sequere corrigentem. Ambo manducastis, cur sola jejunat ; hoc est, ambo deliquistis, cur sola remedium quærit errori ?

CAPUT V.

Evam damnationis sententia in Sara tanquam solutam esse, sed multo magis in Maria, quæ virginitate integra Deum genuit, nec non ejusdem virtutis signum extulit. Quam impudenter ipsam virginem perseverasse negarint hæretici, quorum argumenta ex Evangeliis petita diluuntur.

XXXII. Veni, Eva jam sobria, veni, Eva, etsi in te aliquando intemperans, sed jam in prole jejuna. Veni, Eva jam talis, ut non de paradiso excludaris, sed rapiaris ad cœlum. Veni, Eva jam Sara, quæ parias filios non in tristitia, sed in exultatione : non in mœrore, sed risu. Isaac tibi multiplex nascetur. Veni iterum, Eva jam Sara, de qua dicatur viro : « Audi Saraï uxorem tuam[2]. » Sis tu

[1] Matth. XVI, 13. — [2] Gen. XXI, 12.

licet viro subdita, quia esse te decet; cito tamen solvisti sententiam, ut vir te audire jubeatur.

XXXIII. Si typum Christi illa pariendo a viro meretur audiri, quantum proficit sexus qui Christum, salva tamen virginitate, generavit? Veni ergo, Eva jam Maria, quæ nobis non solum virginitatis incentivum attulit, sed etiam Deum intulit. Unde lætus et exultans tanto munere dicit Esaïas : « Ecce virgo in utero accipiet, et pariet filium, » et vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod est inter- » pretatum, Nobiscum Deus[1]. » Unde hoc munus? Non de terra utique, sed de cœlo vas sibi hoc per quod descenderet Christus elegit, et sacravit templum pudoris. Per unam descendit, sed multas vocavit. Unde et speciale Maria Domini hoc nomen invenit, quod significat (97); Deus ex genere meo.

XXXIV. Dictæ sunt et ante Mariæ multæ; nam et Maria soror Aaron dicta fuit[2]; sed illa Maria amaritudo maris vocabatur. Venit ergo Dominus in amaritudinem fragilitatis humanæ, ut conditionis amaritudo dulcesceret, Verbi cœlestis suavitate et gratia temperata. Hoc significavit fons Merrha per lignum dulcoratus[3]; eo quod populus nationum amarus ante peccatis, vel caro nostra temperamento passionis Dominicæ in usus alteros mutaretur.

XXXV. Egregia igitur Maria, quæ signum sacræ virginitatis extulit, et intemeratæ integritatis pium Christo vexillum erexit. Et tamen cum omnes ad cultum virginitatis sanctæ Mariæ advocentur exemplo, fuerunt qui eam negarent virginem perseverasse. Hoc tantum sacrilegium silere jamdudum maluimus : sed quia causa vocavit in medium, ita ut ejus prolapsionis etiam Episcopus argueretur (98), indemnatum non putamus relinquendum; et maxime quia et mulierem eam legimus, sicut

[1] Isaï. VII, 14, et Matth. I, 23. — [2] Exod. XV, 20. — [3] Ibid. 23, et seqq.

qui in Cana Galilææ ipse Dominus ait dicenti sibi : « Vinum » non habent, fili ; » respondit : « Quid mihi et tibi est, » mulier[1] ? » Et alibi legimus quod dixerit Matthæus de Joseph et Maria : « Inventa est, antequam convenirent, in » utero habens de Spiritu sancto[2]. » Et infra : « Non cogno- » vit eam, donec peperit[3]. » Et iterum de Joseph : « Noluit » eam traducere[4]. » Et fratres Domini videntur significare, quod de Maria suscepti sint[5]. Et Apostolus ait : « Post- » quam venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum » factum ex muliere, factum sub lege[6]. » Quæ singula enodanda nobis sunt, ut qui illa legit, sermonis hujusmodi vinculo non alligetur. Respondeamus itaque suo ordine.

XXXVI. De mulieris nomine quid moveamur? Ad sexum retulit; non enim corruptelæ, sed sexus vocabulum est. Vulgi usus non præjudicat veritati. Denique virginitas primum hoc nomen accepit; nam cum sumpsisset Deus unam de costis Adæ, et supplevisset carnem in locum ipsius : « Ædificavit, inquit, eam in mulierem[7]. » Utique adhuc virum non cognoverat, et jam mulier vocabatur. Rationem quoque nominis hujus Scriptura non tacuit dicens : Quia « Dixit Adam : Os de ossibus meis, et » caro de carne mea. Hæc vocabitur mulier, quoniam de » viro suo sumpta est[8]. » Quia sumpta est, inquit, de viro suo, non quia virum experta. Itaque quandiu in paradiso fuit, mulier vocata est, et cognita viro non erat : ubi autem ejecta est de paradiso, tunc legitur quia Adam cognovit Evam mulierem suam, et tunc concepit et peperit filium[9]. Primus igitur solutus est nodus.

XXXVII. Secunda quæstio, quia scriptum est : « An- » tequam convenirent, inventa est in utero habens[10]. »

[1] Joan. II, 3-5. — [2] Matth. I, 18. — [3] Ibid. 5. — [4] Ibid. 19. — [5] Matth. XII, 47. — [6] Galat. IV, 4. — [7] Gen. II, 22. — [8] Ibid. 23. — [9] Id. IV, 1. — [10] Matth. I, 18.

Consuetudo autem divinæ Scripturæ ea est, ut causam quæ suscepta est, astruat, incidentem differat.

XXXVIII. Quo solvitur etiam tertia quæstio, qua dictum est : « Non cognovit eam, donec peperit Filium[1]. » Quid ergo? Postea cognovit? Minime. Denique habes scriptum : « Ego sum Deus, et donec senescatis, ego » sum[2]. » Numquid igitur postquam senuerunt, quibus « Donec » dictum erat, Deus esse desivit? Item in prophetia David legimus : « Dixit Dominus Domino meo : Sede » a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum » pedum tuorum[3]. » Numquid subjectis populis nationum, qui ante videbantur inimici, cum salutis auctorem negarent, simulacris servirent, ad dexteram Patris Filius sedere desivit, aut in perpetuum non sedebit?

XXXIX. Quid autem præjudicat Mariæ, si cœlestis consilii mysterium Joseph non intellexit, et putavit virginem non esse, quam prægnantem videret? Resurrectionem ejus Angeli ignoraverunt, quod significant versiculi : « Tollite portas, principes, vestras, et elevamini portæ » æternales, et introibit Rex gloriæ. Quis est iste Rex » gloriæ? » Interrogant quasi ignorent; et alii respondent : « Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio, » ipse est Rex gloriæ[4]. » Et repetivit Propheta eosdem versiculos, et nihilominus illi quasi ignorantes iterum interrogaverunt; sic enim scriptum est : « Tollite portas, prin» cipes, vestras, et elevamini portæ æternales, et introibit » Rex gloriæ. Quis est iste Rex gloriæ[5]? » Quomodo ergo homo potuit divinum scire secretum, quod Angeli nesciebant? Et in Esaïæ libro habes : « Quis est iste, qui advenit » ex Edom; rubor vestimentorum ejus ex Bosor[6]? » Et utique minus erat hominem resurrexisse, quam virginem

[1] Matth. I, 19. — [2] Isaï. XLVI, 4. — [3] Psal. CIX, 1. — [4] Id. XXIII, 7, 8. — [5] Ibid. 9. 10. — [6] Isai. LXIII, 1.

parturisse. Etenim jam Eliæ precibus, Elisæi orationibus mortui resurrexerant[1] : nunquam autem ante, nunquam postea virgo generavit.

XL. Hoc autem opinatus est quod traduceret eam quasi ream, antequam ab Angelo moneretur[2] : postea autem quasi fidelis nec dubius virginitatis ejus, servavit oraculum.

CAPUT VI.

Solutis aliis duabus circa eamdem rem objectionibus, additur absurdum illud futurum fuisse, si Christus matrem in virginitate non perseveraturam elegisset, aut ei præclarissima virginitatis munera denegasset.

XLI. Nec illud moveat, quod ait : « Quia Joseph ac» cepit conjugem suam, et profectus est in Ægyptum[3]; » desponsata enim viro conjugis nomen accepit. Cum enim initiatur conjugium, tunc conjugii nomen asciscitur; non enim defloratio virginitatis facit conjugium, sed pactio conjugalis (99). Denique cum jungitur puella, conjugium est, non cum virili admixtione cognoscitur.

XLII. Quod autem fuit desponsata connubio, licet alibi plenius dixerimus, libare nunc satis est causam cœlestis mysterii; ut ab his qui Mariam gravi utero cernerent, non adulterium virginitatis, sed desponsatæ partus legitimus crederetur. Maluit enim Dominus aliquos de sua generatione, quam de matris pudore dubitare.

XLIII. Fratres autem gentis, et generis, populi quoque consortium nuncupari docet Dominus ipse, qui dicit : « Narrabo nomen tuum fratribus meis : in medio Ecclesiæ

[1] 3 Reg. XVII, 22, et 4 Reg. IV, 35. — [2] Matth. I, 20. — [3] Ibid. 24.

» laudabo te[1]. » Paulus quoque ait : « Optabam ego ana» thema esse pro fratribus meis[2]. » Potuerunt autem fratres esse ex Joseph (100), non ex Maria. Quod quidem si quis diligentius prosequatur, inveniet. Nos ea prosequenda non putavimus, quoniam fraternum nomen liquet pluribus esse commune.

XLIV. An vero Dominus Jesus eam sibi matrem eligeret, quæ virili semine aulam posset incestare cœlestem, quasi eam cui impossibile esset virginalis pudoris servare custodiam? Cujus exemplo cæteræ ad integritatis studium provocantur, ipsa ab hujusmodi quod per se cæteris propositum foret, munere deviaret.

XLV. Et quæ esset, cui majus quam matri Dominus meritum reponeret, præmium reservaret? Nulli enim uberiora quam virginitati deputavit munera, sicut Scriptura nos docet. Sic enim per Esaïam Dominus locutus est : « Ne dicat spado, quia ego sum lignum aridum. Hæc dicit » Dominus spadonibus : Quicumque custodierint præcepta » mea, et elegerint quæ ego volo, et amplectentur testa» mentum meum; dabo illis in domo mea et in muro meo » locum nominatum meliorem et filiorum et filiarum, » nomen æternum dabo illis, et non deficient[3]. » Aliis promittit, ut non deficiant : matrem suam deficere patiebatur? Sed non deficit Maria, non defecit virginitatis magistra; nec fieri poterat ut quæ Deum portaverat, portandum hominem arbitraretur : nec Joseph vir justus in hanc prorupisset amentiam, ut matri Domini corporeo concubitu misceretur.

[1] Psal. XXI, 23. — [2] Rom. IX, 3. — [3] Isaï. LVI, 3, et seqq.

CAPUT VII.

Ubi probatum est Mariam perseverasse in integritate virginea, ex eo quod in matrem discipulo data fuerit; confirmatur virginitatis propositum ab ea minime mutari potuisse, cujus tanta constantia in Filii passione, tantaque virtus in Baptistæ exultatione præfulserit.

XLVI. Sed tamen Maria suis non alienis moribus defendatur. Non defecit, ut dixi. Ipse testis et Filius Dei, qui cum esset in cruce, Discipulum matri commendabat ut filium: Discipulo eam tradebat ut matrem. Docuit hoc Joannes, qui mystica magis scripsit[1]; alii enim Evangelistæ scripserunt quod in passione Domini terra contremuit, sol refugit, persecutoribus venia postulata est: iste dilectus Domini, qui e pectore ejus hauserat secreta sapientiæ[2], et piæ voluntatis arcana ab aliis dicta prætериens, hoc diligentius prosecutus est, ut maternæ virginitatis perseverantiam suo judicio comprobaret[3]; quasi filius de matris pudore sollicitus, ne quis eam tanto convicio temeratæ integritatis aspergeret.

XLVII. Dignum quippe erat ut qui latroni veniam donabat, matrem dubio pudoris absolveret. Dicit enim ad matrem: « Mulier, ecce filius tuus. Dicit et ad Discipulum: » Ecce mater tua[4]. » Ipse est Discipulus, cui mater commendatur. Quomodo marito uxorem tolleret, si fuerat Maria mixta conjugio, aut usum thori conjugalis agnoverat?

[1] Joan. XIX, 26, 27. — [2] Matth. XXVII, 51, et seqq. — [3] Joan. XIII, 23. — [4] Luc. XXIII, 43.

XLVIII. Claudite ora, impii : aperite aures, pii : audite quid Christus loquatur. Testatur de cruce Dominus Jesus, et paulisper publicam differt salutem, ne matrem inhonoram relinquat. Subscribitur Joannes testamento Christi[1]. Legatur matri pudoris defensio, testimonium integritatis : legatur et Discipulo matris custodia, pietatis gratia. « Et » ex illo suscepit eam Discipulus in sua[2]. » Non utique Christus faciebat divortium, non Maria relinquebat virum. Sed cum quo virgo habitare debebat, quam cum eo quem filii hæredem, integritatis sciret esse custodem ?

XLIX. Stabat ante crucem mater, et fugientibus viris, stabat intrepida. Videte utrum pudorem mutare potuerit mater Jesu, quæ animum non mutavit. Spectabat piis oculis filii vulnera, per quem sciebat omnibus futuram redemptionem. Stabat non degeneri mater spectaculo quæ non metuebat peremptorem. Pendebat in cruce filius, mater se persecutoribus offerebat. Si hoc solum esset, ut ante filium prosterneretur, laudandus pietatis effectus, quod superstes filio esse nolebat : sin vero ut cum filio moreretur, cum eodem gestiebat resurgere, non ignara mysterii quod genuisset resurrecturum : simul quæ publico usui impendi mortem filii noverat, præstolabatur si forte etiam sua morte publico muneri aliquid adderetur. Sed Christi passio adjutorio non eguit, sicut ipse Dominus longe ante prædixit : « Et respexi, et non erat auxiliator : » et attendi, et nemo suscipiebat; et liberabo eos brachio » meo[3]. »

L. Quomodo ergo extorqueri potuit integritas Mariæ, quæ fugientibus Apostolis, supplicia non mutuebat, sed ipsa se offerebat periculis ? Cujus tanta gratia, ut non solum in se virginitatis gratiam reservaret; sed etiam his quos viseret, integritatis insigne conferret. Visitavit Joan-

[1] Joan. XIX, 26. — [2] Ibid. 27. — [3] Isaï. LXIII, 5.

nem Baptistam, et in utero matris priusquam nasceretur, exilivit[1]. Ad vocem Mariæ exultavit infantulus, obsecutus antequam genitus. Nec immerito mansit integer corpore, quem tribus mensibus oleo quodam suæ præsentiæ et integritatis unguento Domini mater exercuit. Eademque postea Joanni Evangelistæ est tradita conjugium nescienti. Unde non miror præ cæteris locutum mysteria divina, cui præsto erat aula cœlestium sacramentorum.

CAPUT VIII.

Ezechielis testimonia, et potissimum quod habet de porta non aperienda, in Mariam quadrare; utpote perquam non reseratam transierit solus Christus, sicque illam confortaverit, ut postea ne Josepho quidem patefacta sit.

LI. Nunc mihi dicant qui hanc quæstionem serunt, quid est quod ait Dominus per Prophetam : « Nunc revo» cabo captivitatem Jacob, et miserebor adhuc domus » Israël[2]. » Et infra, « Congregabo, inquit, de gentibus eos, » et congregabo illos de regionibus nationum, et sanctifi» cabor in his in conspectu gentium : et scient quod ego » sum Dominus Deus ipsorum, dum apparebo illis inter » nationes; et non avertam amplius feciem meam ab eis, » pro eo quod effudi iram meam in domum Israël, dicit » Dominus[3]. »

LII. Et infra dicit Propheta vidisse se in monte alto nimis ædificationem civitatis[4], cujus portæ plurimæ sig-

[1] Luc. I, 41. — [2] Ezech. XXXIX, 25. — [3] Ibid. 27, et seqq. — [4] Id. XL, 2, et seqq.

nificantur; una tamen clausa describitur, de qua sic ait: « Et converti me secundum viam portæ sanctorum exterioris, quæ respicit ad Orientem, et hæc erat clausa. Et » ait ad me Dominus : Porta hæc clausa erit, et non aperietur, et nemo transibit per eam; quoniam Dominus » Deus Israël transibit per eam. Eritque clausa, quoniam » dux hic sedebit in ea, ut manducet panem in conspectu » Domini. Secundum viam Ælam portæ intrabit, et secundum viam ejus exibit[1]. » Quæ est hæc porta, nisi Maria; ideo clausa, quia virgo? Porta igitur Maria, per quam Christus intravit in hunc mundum, quando virginali fusus est partu, et genitalia virginitatis claustra non solvit (101). Mansit intemeratum septum pudoris, et inviolata integritatis duravere signacula; cum exiret ex virgine, cujus altitudinem mundus sustinere non posset.

LIII. « Hæc, inquit, porta clausa erit, et non aperietur. » Bona porta Maria, quæ clausa erat, et non aperiebatur. Transivit per eam Christus, sed non aperuit.

LIV. Et ut doceamus quia portam habet omnis homo, per quam Christus ingreditur : « Tollite, inquit, portas, » principes, vestras, et elevamini portæ æternales, et introibit Rex gloriæ[2]. » Quanto magis ergo porta erat in Maria, in qua sedit Christus, et exivit? Est enim et porta ventris. Unde ait Job sanctus : « Intenebrescant, inquit, » stellæ noctis illius; quia non conclusit portas ventris » matris meæ[3]. »

LV. Est ergo et porta ventris, sed non clausa semper: verum una sola potuit manere clausa, per quam sine dispendio claustrorum genitalium virginis partus exivit. Ideo ait Propheta : « Porta hæc clausa erit, et non aperietur, » et nemo transibit per eam, » hoc est, nemo hominum; « Quoniam Dominus, inquit, Deus Israël transibit per eam.

[1] Ezech. XLIV, 1, et seqq. — [2] Psal. XXIII, 7. — [3] Job III, 9, 10.

» Eritque clausa[1], » id est, ante et post transitum Domini erit clausa : et non aperietur a quoquam, nec aperta est; quoniam habuit semper januam suam Christum, qui dixit: « Ego sum janua[2], » quam nemo ab ea potuit avellere.

LVI. Hæc porta ad Orientem aspiciebat; quoniam verum lumen effudit, quæ generavit Orientem, peperitque Solem justitiæ. Audiant ergo imprudentes : Clausa, inquit, erit hæc porta, quæ solum recipit Deum Israël. Is igitur de quo dictum est ad Ecclesiam : « Quoniam confortavit seras portarum tuarum[3], » suam portam confortare non potuit? Sed confirmavit profecto, et servavit intactam. Denique non est aperta.

LVII. Audiant igitur Prophetam dicentem : « Non aperietur, erit que clausa, » hoc est, non aperietur, ab eo cui desponsabitur; non licebit enim ut aperiatur, per quam Dominus transibit. Et post eum, inquit, erit clausa, hoc est, non aperiet eam Joseph; quoniam dicetur ei : « Noli timere accipere Mariam conjugem tuam; quod » enim ex ea nascetur, de Spiritu sancto est[4]. »

CAPUT IX.

Quomodo variis symbolis virginitas significetur, quidve ex eorum singulis discere debeant sacræ virgines.

LVIII. Porta ergo clausa virginitas est : et hortus clausus virginitas : et fons signatus virginitas[5]. Audi, virgo, diligentius apertis auribus, et clauso pudore, aperi mamanus, ut te pauper agnoscat : claude ostium, ne temerator irrepat : aperi mentem, serva signaculum.

LIX. Virga quoque a radice virginitas est; sic enim

[1] Ezech. XLIV, 2.— [2] Joan. X, 7.— [3] Psal. CXLVII, 13.— [4] Matth. I, 20. — [5] Cant. IV, 12.

scriptum est : « Exiet virga a radice Jesse, et flos a radice » ejus ascendet[1]. » Non cavata est hæc virga, sed solida. Nemo ergo adurat virgam tuam, ut florem tuum custodias. Virga es, o virgo, non curveris, non inflectaris in terram; ut in te flos paternæ radicis ascendat.

LX. Hortus clausus es, virgo, serva fructus tuos : non ascendant in te spinæ, sed uvæ tuæ floreant. Hortus clausus es, filia, nemo auferat sepem tui pudoris, quia scriptum est : « Et destruentem sepem mordebit serpens[2]. » Sed illam solam auferat, de qua dictum est : « Quid incisa » est sepis ? » Nemo parietem tuum destruat, ne sis in conculcationem. Paradisus es, virgo, Evam cave[3].

LXI. Fons signatus es, virgo, nemo aquam tuam polluat, nemo conturbet; ut imaginem tuam in fonte tuo semper attendas.

LXII. Porta clausa es, virgo, nemo aperiat januam tuam, quam semel clausit Sanctus et Verus, qui habet clavim David, qui aperit, et nemo claudit : claudit, et nemo aperit[4]. Aperuit tibi Scripturas, nemo eas claudat : clausit pudorem tuum, nemo aperiat eum.

CAPUT X.

Innuitur virginitatem coronam esse in manu Domini, quem unum non secundum perinde ac Patrem et Spiritum produnt Ssripturæ. In hoc objiciunt Evangelii textum hæretici : at illo per alia testimonia soluto, fides catholica de Trinitate confirmatur.

LXIII. « Venio, inquit, cito; tene quod habes : nemo » accipiat coronam tuam[5]. » Quæ est corona tua, nisi illa

[1] Isaï. XI, 1. — [2] Eccle. X, 8. — [3] Gen. XXXVIII, 29. — [4] Apoc. III, 7. — [5] Ibid. 11.

de qua dictum est : « Et eris corona decoris in manu Do-» mini[1] ? »

LXIV. Quis hoc dicit, nisi ille de quo dixit Ecclesiastes : « Est unus et non est secundus[2] ? » Quis est iste, nisi ille de quo dictum est : « Magister vester unus est Chris-» tus[3] ? » Unus est, quia unigenitus Dei Filius : unus, quia solus, ut scriptum est : « Quia expandit cœlum solus, et » ambulat sicut in terra super mare[4]. » Hic ergo non est secundus, quia primus est : non est secundus, quia unus est : « Unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos in illo : et » unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos » per ipsum[5]. » Unus Deus Pater, et unus Deus Filius, et unus Spiritus sanctus, sicut scriptum est : « Hæc autem » omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens sin-» gulis prout vult[6]. » Unus, inquit, quia unus Deus. Nullus secundus, quia quod vult facit, non quod imperatur. Unus ergo Pater Deus, et unus Dei Filius. Unus et unus; quia non sunt duo dii. Unus Filius; quia cum Patre unum est, sicut ipse dixit : « Ego et Pater unum sumus[7]. » Et unus Spiritus, quia unitas Trinitatis est, non ordine distincta, nec tempore.

LXV. Sed dicunt lectum : « Ite, baptizate omnes gentes » in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti[8]; » et objiciunt, quia primo Patrem nominavit, secundo Filium, tertio Spiritum sanctum. Numquid ergo, quia dicit Evangelium : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum[9], » inferiorem significavit Patrem; quia primo Verbum Dei in principio semper esse ac fuisse memoravit? Aut cum dixit Apostolus : « In regno Christi et Dei[10], » ordinem fecit? Aut cum dicit ipse Dominus Jesus : « Spiritus Domini

[1] Isaï. LXII, 3. — [2] Eccle. IV, 8. — [3] Matth. XXIII, 10. — [4] Job. IX, 8. — [5] I Cor. VIII, 6. — [6] Id. XII, 11. — [7] Joan. X, 29. — [8] Matth. XXVIII, 19. — [9] Joan. I, 1. — [10] Ephes. V, 5.

» super me, propter quod unxit me, evangelizare paupe-» ribus misit me, prædicare captivis remissionem[1]; » eminentiorem Filio Dei Spiritum esse testatus est?

LXVI. Advertis, virgo, quemadmodum ista solvantur. Aperi ad hæc aures tuas, os tuum claude. Aperi aures, ut fidem audias; claude os, ut teneas verecundiam.

LXVII. Deinde illud legunt, quia dixit : « In nomine » Patris et Filii et Spiritus sancti; » et non intelligunt quod ante præmiserit : « In nomine, » inquit. Tres personas quidem significavit, sed unum Trinitatis nomen asseruit.

LXVIII. Unus itaque Deus, unum nomen, una divinitas, una majestas. Nullus ergo secundus; quia principium omnium Trinitas est, et Trinitatis primatus super omnia est. Ergo unus et non est secundus. Unus est, qui secundum non habet; quia unicus solus sine peccato, solus sine adjutorio, qui ait : « Respexi, et non erat adjutor[2]. »

CAPUT XI.

Cum tantopere pro nobis laboraverit Christus, ei uni laborare nos oportere. Ipsum non legi secundum esse; nisi tantum quatenus homo est, quo sensu etiam novissimus appellatur. Et huc locus Ecclesiastis atque Elisei exemplum adaptantur.

LXIX. « Non est finis labori ejus[3]; » quia pro omnibus advocatus noster est apud Patrem, et infirmitates nostras suscepit, et pro nobis dolet, pro nobis infirmatur, sicut ait : « Æger eram, et non visitastis me[4]. »

LXX. « Cujus oculus non satiatur divitiis; » quia ipse est altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, in quo

[1] Luc. IV, 18. — [2] Isaï LXIII, 5. — [3] Eccle. IV, 8. — [4] Matth. XXV, 43.

sunt thesauri mysteriorum cœlestium. Cur ergo sæculo potius laboramus et fraudamus animam nostram tantæ bonitatis dispendio, qui nulli alii nisi huic Domino servire debemus?

LXXI. Hic ergo non est secundus. Ego certe hoc testimonium defero : lego quia primus est, lego quia non est secundus. Illi qui secundum aiunt, doceant lectione.

LXXII. Sed dicit aliquis quia scriptum est : « Primus » homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœles» tis[1]. » Verum attende quid dicat. « Secundus, inquit, » homo; » quasi hominem secundum dixit. Et ego dico quia primus est secundum divinitatem, ante quem nullus : secundus autem secundum carnem, quia post Adam.

LXXIII. Ego plus dico, non solum ego secundum hominem, sed etiam novissimum. Denique sic habes scriptum : « Factus est primus homo Adam in animam viventem, » novissimus Adam in spiritum vivificantem[2]. » Vide clementiam Christi : ipse est primus et novissimus. Qui primus erat, propter nos se novissimum fecit. Primus, quia per ipsum omnia : novissimus, quia per ipsum resurrectio. Descendit enim et projecit se, ut caderet, infra omnes se faciens, ut omnes jacentes levaret.

LXXIV. Unde et ait Ecclesiastes : « Quia si ceciderit » unus, alter eriget socium suum : et væ illi uni cum ceci» derit, et non est secundus, ut eum erigat. Et quidem si » dormiant duo, est calor illis : et unus quomodo cale» fiet[3]? » Hoc est, qui Christum habet secum, etsi ceciderit, resurget : etsi mortuus fuerit, reviviscet; quia adest illi qui venit ignem in terram mittere[4]. Denique et Eliseus cum puerum resuscitaret, insufflavit illi[5]; ut infunderet vitæ calorem. Habeto ergo tecum hunc ignem in pectore

[1] I Cor. xv, 47. — [2] Ibid. 45. — [3] Eccle. IX, 4, 10 et 11. — [4] Luc. XII, 49. — [5] 4 Reg. IV, 34.

tuo, qui te resuscitet, ne frigus tibi perpetuæ mortis irrepat.

LXXV. Hic ergo juvenis se projecit, qui venit per Mariam, et infundebat vitæ calorem pectoribus audientium. Unde dicunt illi in Evangelio : « Nonne cor nostrum ardens » erat in nobis, cum aperiret nobis Scripturas [1] ? »

CAPUT XII.

Christum juvenis secundi nomine ab Ecclesiaste designatum cum aliis locis, tum hujus ipsius continuatione intelligi : eum igitur esse qui et transisse portam, et in ea sedens manducasse describitur.

LXXVI. Hic est juvenis secundus, ut dicit Ecclesiastes : « Vidi universos qui vivunt, qui ambulant sub sole » cum juvene secundo, quis resurget pro eo [2] ? » Quis enim pro Christo resurget, cum ille pro omnibus resurexerit, et in illo omnes resurrexerint, cum spem resurrectionis acceperint ?

LXXVII. De Christo autem dictum liquet, quando advertis congruere istum locum cum benedictione vel prophetia Jacob, qui ait de Juda : « Quis suscitabit eum [3] ? » Non utique alter ; quia ipse se suscitavit, sicut ipse ait : « Solvite templum hoc, et in triduo resuscitabo illud [4] ? » Hoc autem dicebat de templo corporis sui.

LXXVIII. Illud quoque vere Christo convenit soli, quod addidit : « Non est finis omnis populo ejus [5] ; » quia populus Christi innumerabilis finem non habet, cui fides resurrectionis æternæ perpetuæ vitæ acquirit ætatem. Secundum

[1] Luc. XXIV, 32. — [2] Eccle. IV, 15. — [3] Gen. XLIX, 9. — [4] Joan. II, 19. — [5] Eccle. IV, 16.

carnem itaque et juvenem dictum, et cadere vel resurgere dubium non est. Denique et illud annexuit; quia optimus puer pauper et sapiens[1] : pauper enim factus est, cum dives esset.

LXXIX. Ipse ergo rex Israël transivit hanc portam, ipse dux sedit in ea; quando Verbum caro factum est, et habitavit in nobis[2], quasi Rex sedens in aula regali uteri virginalis, vel in olla ferventi, sicut scriptum est : « Moab aula spei, vel olla spei meæ[3]. » Utrumque enim diversis in codicibus invenitur. Aula regalis est virgo, quæ non est viro subdita, sed Deo soli. Est et olla uterus Mariæ, quæ Spiritu ferventi qui supervenit in eam, replevit orbem terrarum, cum peperit Salvatorem.

LXXX. Qui manducavit in porta sedens[4], utique cibum illum de quo dicit : « Meus cibus est ut faciam voluntatem Patris mei qui in cœlo est[5]. »

CAPUT XIII.

Mariæ virginitatem pulchre designari per ollam ac nubem levem : hujus nubis pluviam pluribus typis in veteri fœdere præsignatam a virginibus colligi, non secus ac efficacissimum illius ollæ unguentum excipi oportere; nec paupertatem ab ullo prætexendam, sed adhibendam præparationem.

LXXXI. O divitias Marianæ virginitatis! Quasi olla ferbuit, et quasi nubes pluit in terras gratiam Christi; scriptum est enim de ea : « Ecce Dominus venit sedens

[1] Eccle. IV, 13. — [2] Joan. I, 14. — [3] Psal. LIX, 10. — [4] Ezech. XLIX, 3. — [5] Joan. IV, 34.

» super nubem levem[1]. » Vere levem quæ conjugii onera nescivit : vere levem, quæ levavit hunc mundum de gravi fœnore peccatorum. Levis erat, quæ remissionem peccatorum utero gestabat. Denique levavit Joannem in utero constitutum[2], qui ad vocem ejus exilivit, et infans exultavit in gaudio, prius sensu devotionis quam spiritus infusione vitalis animatus.

LXXXII. Excipite igitur, excipite, sacræ virgines, nubis hujus pluviam spiritalem, temperamentum flagrantiæ corporalis; ut corporis omnes restinguatis ardores, atque interna mentis vestræ humescant. Hujus imbrem nubis sacratæ patres nostri annuntiaverunt nobis salutem mundi futuram[3]. Hunc imbrem significabant esse venturum stillicidia stillantia super terram, quæ Hierobaal poposcit et meruit[4]. Bonam nubem sequimini, quæ fontem intra se genuit, quo rigavit orbem terrarum. Excipite ergo voluntariam pluviam, pluviam benedictionis, quam hæreditati suæ Dominus effudit. Excipite aquam, et non effluat vobis; quia nubes est, diluat vos, et sacro humore perfundat; quia olla est, spiritu vaporet æterno.

LXXXIII. Excipite itaque ex hac Moabitide olla gratiæ cœlestis unguentum, nec vereamini ne deficiat : quod exinanitum est, et plus redundat[5]; quia in omnem terram odor ejus exivit, sicut scriptum est : « Unguentum » exinanitum est nomen tuum; ideo adolescentulæ dilexe» runt te[6]. » Descendat istud unguentum in ima præcordia, viscerumque secreta, quo non deliciarum odores sancta Maria, sed divinæ gratiæ spiramenta redolebat.

LXXXIV. Hæc pluvia Evæ restinxit appetentiam; hoc unguentum fœtorem hæreditarii erroris abstersit : hoc un-

[1] Isai. xix, 1. — [2] Luc. i, 41. — [3] Psal. lxxi, 6. — [4] Judic. vi, 36, et seqq. — [5] Psal. lix, 10. — [6] Cant. i, 2.

guentum Maria soror Lazari in pedes Domini effudit, et tota domus pio repleta odore flagravit[1].

LXXXV. Nec ulla se pauperem putet, nulla se arbitretur inopem, nulla metuat ne pretiosum hoc unguentum emere non possit, aut fontem istum putet esse venalem. « Qui sititis, inquit, ite ad aquam : et quicumque non » habetis argentum, ite et emite et bibite sine argento[2]. » Et supra ait : « Gratis venumdati estis, et sine argento re- » dimemini[3]. » Ideo pauper factus est Dominus, cum dives esset; ut eum omnes emant, et egenos præcipue sua paupertate locupletet.

LXXXVI. Parate igitur vasa Domini, ut excipiatis hunc fontem aquæ vivæ, fontem virginitatis, integritatis unguentum, odorem fidei, et suavis misericordiæ gratia floruleutum. Induamini Agni ejus innocentiam, qui cum malediceretur, non remaledixit[4] : cum percuteretur, non repercussit.

CAPUT XIV.

Quo virgines acrius impellantur ad Mariæ imitationem, ostenditur multa quæ mystice dicta sunt de Ecclesia, eidem quoque Deiparæ virgini competere.

LXXXVII. Hanc imitamini, filiæ, cui pulchre convenit illud quod de Ecclesia prophetatum est : « Speciosi » facti sunt gressus tui in calceamentis, filia Amina- » dab[5] ; » eo quod speciose Ecclesia Evangelii prædicatione processit. Speciose procedit anima, quæ corpore velut

[1] Joan. XII, 3. — [2] Isaï. LV, 1. — [3] Id. LII, 3. — [4] I Petr. II, 23. — [5] Cant. VII, 1.

calceamento utitur; ut quo velit, suum possit sine impedimento ullo circumferre vestigium.

LXXXVIII. In hoc calceamento speciose processit Maria, quæ sine ulla commixtione corporeæ consuetudinis auctorem salutis virgo generavit. Unde egregie Joannes ait : « Non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum » ejus[1], » id est, non sum dignus Incarnationis mysterium comprehendere angustiis mentis humanæ, atque inopis vilitate sermonis absolvere. Unde et Esaïas dicit : « Generationem ejus quis enarrabit[2] ? Speciosi ergo gressus vel Mariæ vel Ecclesiæ; quoniam speciosi pedes evangelizantium.

LXXXIX. Quam pulchra etiam illa quæ in figura Ecclesiæ de Maria prophetata sunt; si tamen non membra corporis, sed mysteria generationis ejus intendas? Dicitur enim ad eam : « Moduli femorum tuorum similes torqui» bus, operi manuum artificis. Umbilicus tuus crater tor» natilis non deficiens mixto. Venter tuus sicut acervus » tritici muniti inter lilia[3] ; » eo quod continens sibi in omnibus Christi ortus ex virgine, sicut victores solent sæcularium præliorum, strenuorum virorum donatis torquibus honorare cervices; ita jugum nostrum levavit, ut fidelium colla virtutis insignibus coronaret.

XC. Vere autem alvus ille Mariæ crater tornatilis, in quo erat Sapientia, quæ miscuit in cratere vinum suum[4], indeficientem cognitionis piæ gratiam divinitatis suæ plenitudine subministrans.

XCI. In quo virginis utero simul acervus tritici, et lilii floris gratia germinabat; quoniam et granum tritici generabat, et lilium. Granum tritici secundum quod scriptum est : « Amen, amen dico vobis, nisi granum tritici » cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet[5].»

[1] Joan. I, 27. — [2] Isaï. LIII, 8. — [3] Cant. VII, 1, et seqq. — [4] Prov. IX, 2. — [5] Joan. XII, 24.

Sed quia de uno grano tritici acervus est factus, completum est illud propheticum: «Et convalles abundabunt »frumento[1];» quia granum illud mortuum, plurimum fructum attulit. Hoc itaque granum omnes homines perpetua cœlestium munerum esca saturavit: consummatumque est illud prophetici oris eloquium, dicente eodem David: «Cibavit eos ex adipe frumenti, et de petra melle »saturavit eos[2].»

XCII. In hoc grano esse etiam lilium divina testantur oracula; quia scriptum est: «Ego sum flos campi, et li»lium convallium: sicut lilium in medio spinarum[3].» Christus erat lilium in medio spinarum, quando erat in medio Judæorum.

CAPUT XV.

Virgines quodam singulari modo dici posse lilia Christi: Christum vero ipsum recte per acervum tritici liliis circumdatum adumbrari; quippe qui et Ecclesiam fœcundaverit, et diversorum retulerit coronas certaminum.

XCIII. AUDI, virgo, quid dicat: «Lilium, inquit, »convallium» Christus, id est, humilium animarum et mitium. Esto ergo mitis, humilis, atque mansueta; ut in te sicut lilium germinet Christus. De quo et alibi habes: «Labia ejus lilia stillantia myrrham primam[4];» id est, qui Christi passionem loquuntur, et suo ore concelebrant, ac mortificationem ejus in suo circumferant corpore, Christi lilia sunt; specialiter sacræ virgines,

[1] Psal. LXIV, 14. — [2] Id. LXXX, 17. — [3] Cant. II, 1. — [4] Id. V, 13.

quarum est splendida et immaculata virginitas. Unde plerique accipiunt quod Ecclesia videatur dicere : « Ego sum » flos campi, et lilium convallium : » quæ in hac convalle istius mundi gratiam boni odoris exhalat, sedulæ confessione pietatis. Denique et alibi dicit : « Frater meus descen» dit in hortum suum, in phialas aromatis, pascere in » hortis, et colligere lilia. Ego fratri meo, et frater meus » mihi, qui pascit inter lilia [1]. »

XCIV. Ex illo ergo utero Mariæ diffusus est in hunc mundum acervus tritici muniti inter lilia ; quando natus est ex ea Christus, cui dicit propheta David : « Benedices » coronam anni benignitatis tuæ, et campi tui replebuntur » ubertate. Pinguescent fines deserti, et exultatione colles » accingentur. Induti sunt arietes ovium, et convalles » abundabunt frumento ; etenim clamabunt, et hymnum » dicent [2]. »

XCV. Quis est annus Dominicæ bonitatis, nisi ille de quo dictum est : « Tempore accepto exaudivi te, et in » die salutis adjuvi te [3] ; » quando populorum fide Ecclesia abundavit, justitiam induit sacerdotes? Unde et Apostolus dicit : « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies » salutis [4] ; » quando venit Dominus prædicare annum Domini acceptum, et diem retributionis, sicut in Evangelio suo ipse memoravit dicens : « Spiritus Domini super me, » propter quod unxit me [5], etc. »

XCVI. Tunc ergo Dominus operibus suis et gloria et honore sui tempus coronavit adventus ; totus enim ille annus conversationis ejus in hoc mundo diversarum habuit certamina passionum. Vicit Herodem parvulus, de quo in passione infantium triumphavit [6]. Esurivit, sitivit, pro nobis vapulavit, pro nobis contumeliarum indigna toleravit, crucem ascendit, mortuus est pro nobis.

[1] Cant. VI, 1, 2. — [2] Psal. LIV, 12, et seqq. — [3] Isaï. XLIX, 8. — [4] 2 Cor. VI, 2. — [5] Luc. IV, 18. — [6] Matth. II, 16.

CAPUT XVI.

Virginibus exeundum obviam Christo, et qua ratione. Hunc quidem a matre coronatum esse; sed tamen de ipsius divinitate non ambigendum. Sumendam itaque perfectam fidem in esca illa quam paravit Jacob, et in stola quam prudens mulier contexuit, præfiguratam; ut virgo benedictiones a Christo consecuta, in homine Deum videat, imovero Christum induat, simulque omnium ornamenta virtutum.

XCVII. Vides quanta certamina? Sed tamen non avarus exactor præmii, cui abundavit una cœlestis corona virtutis. Unde egredimini, filiæ Hierusalem, sicut vos hortatur Scriptura divina in Canticis canticorum: « Egredimini » et videte regem Salomonem in coronâ, qua coronavit » eum mater ejus in die sponsalium ejus, et in die jucun» ditatis cordis ejus; quia fecit sibi, inquit, charitatem » a filiabus Hierusalem[1],» hoc est: Egredimini ex his angustiis et sollicitudinibus corporalibus, egredimini ex hac delectatione carnali, et peregrinamini de corpore, ut adesse Domino possitis; quoniam qui in carne sunt, Domino suo placere non possunt[2]. Dicitur ergo vobis quia non estis in carne, sed in spiritu, si potueritis comprehendere Salomonis veri illius pacifici charitatem, quam fecit sibi ipse; et ideo coronam accepit a matre.

XCVIII. Beata mater Hierusalem, beatus et Mariæ uterus, qui tantum Dominum coronavit. Coronavit eum quando formavit: coronavit eum, quando generavit; quia

[1] Cant. III, 11. — [2] Rom. VIII, 8, 9.

etsi eum (102) sine aliqua sui operatione formaverit (quia Spiritus sanctus supervenit in virginem; unde et ipse ait : « Inoperatum meum viderunt oculi tui[1] ») tamen hoc ipso quod ad omnium salutem eum concepit et peperit, coronam capiti ejus æternæ pietatis imposuit; ut per fidem credentium fieret omnis viri caput Christus. Inoperata est ergo et caro Christi, quem ut Maria virgo conciperet, inusitato quodam novoque Incarnationis mysterio, sine ulla virilis seminis admixtione, divinæ gratia dispositionis quod erat carnis, assumpsit ex Virgine, atque in illa novissimi Adam immaculati hominis membra formavit.

XCIX. Hominem audis, sed supra hominem intellige; quia scriptum est : « Non coques agnum in lacte matris » suæ[2]. » Et alibi legis : « Et homo est, et quis agnoscet » eum[3]? » Ergo non debes agnum illum, « In quo pleni- » tudo divinitatis corporaliter inhabitat[4]. » conditionis humanæ viribus æstimare, et majestatem incomprehensibilis potestatis degeneris cognitionis infirmitate concludere. Non enim illum perfectæ fidei cibum Jacob coxit in lacte[5], quo Isaac pater ita est delectatus, ut ei prærogativam omnem benedictionis prophetica sobrietate conferret. Et ideo Apostolus scripsit succum lactis tenuis cibum esse doctrinæ, dicens : « Quia omnis qui alitur lacte, expers » est verborum justitiæ[6]; » parvulus enim est : perfectorum autem est solida esca.

C. Et tu ergo, filia, sume stolam illam mulieris pia operatione contextam, quæ manus suas aperit pauperi, et lucerna ejus non extinguitur in tota nocte[7] : atque indue te, et hujusmodi epulas affer ad patrem, ut dicat : « Quid » est quod tam cito invenisti, » filia? laudans in tenera

[1] Psal. CXXXVIII, 16. — [2] Exod. XXXIV, 26. — [3] Jerem. XVII, 9. — [4] Coloss. II, 9. — [5] Gen. XXVII, 25. — [6] Hebr. V, 13. — [7] Prov. XXXI, 19, et seqq.

adhuc ætate prudentiam, piæ quoque devotionis affectum. Et dicat tibi : « Accede ad me, » filia; odoratusque odorem vestimentorum tuorum benedicat te dicens : « Ecce » odor filiæ meæ, sicut odor agri pleni quem bene» dixit Dominus; et, Det tibi Deus a rore cœli desuper, » et ab ubertate terræ abundantiam. » Atque his adjungat : « Qui maledixerit tibi, maledictus erit : et qui benedixerit » te, benedictus erit[1]. »

CI. Hac stola indutus Jacob hominem vidit, et ab eo quasi a Domino Deo benedictionem poposcit, et appellavit locum, « Visio Dei[2]. » Hac stola indutus vidit illam stolam Christi, de qua ait : « Lavabit in vino stolam » suam[3]. » Et benedixit etiam Joseph dicens : « Filius » meus ampliatus Joseph, filius meus ampliatus, zelatus » filius meus adolescentior, ad me revertere[4], » significans Dominicæ resurrectionis insigne. Et addidit : « Be» nedictio patris tui et matris tuæ prævaluit super bene» dictiones montium manentium, et desideria collium » æternorum[5], » id est, super Regem gratiæ.

CII. Hanc sume stolam, ut induas Christum, atque in ejus agnitione renoveris. Indue ergo sicut electa Dei viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, patientiam, modestiam, charitatem, quæ est unitatis vinculum[6]; ut nemini quidquam debeas, nisi ut invicem sororem tuam diligas : nec gratiæ ejus invideas, sed quo probatiorem videris, imiteris; ut sit in te pax Christi et gratia, et verbum Dei habitet in corde tuo, atque hujus mundi fugias cogitationes.

CIII. Semel mundo mortua, ne, quæso, tetigeris, ne attaminaveris quæ sunt istius sæculi[7] : sed semper in

[1] Gen. xxvii, 20, et seqq.— [2] Gen. xxxii, 26, et seqq. — [3] Id. xlix, 11. — [4] Ibid. 22. — [5] Ibid. 26. — [6] Coloss. iii, 12, et seqq. — [7] Id. ii, 20, et seqq.

Psalmis et hymnis et canticis spiritalibus abducas te ab hujus sæculi conversatione, non homini, sed Deo cantans. Et sicut sancta faciebat Maria, conferas in corde tuo[1]. Quasi bona quoque agnicula rumines in ore tuo præcepta divina, ut dicas et tu : « Exercebor in mirabi- » libus tuis[2]. » Nec dormitet aut stillet anima tua præ tædio. Stillicidia enim ejiciunt hominem in tempore hyemali de domo sua[3] : anima autem perfecta non stillat, in qua nulla gravioris est rima peccati; sed manet in domo sua, et inoffensæ habitationis novitate lætatur et fruitur. At si aliquid forte nutaverit, dicas : « Confirma me in » verbis tuis[4]. »

CAPUT XVII.

Aguntur Deo gratiæ quod Angelorum vita in paradiso quondam perdita, jam fulgeat in virginibus; quodque mundo Christum edere, atque Hebræos per mare educere digna fuerit virginitas. Post hæc Ambrosia ipsa Deo commendatur ac offertur, ut suum in ea tueatur munus, et ad spiritales partus cœlesti connubio illam conjungat, virtutes dotis atque ornamentorum loco tribuat, quarum beneficio Sponsum suum tenere mereatur. Denique Christus obsecratur, ut famulam suam lætus excipiat.

CIV. Nunc ad te, decursis omnibus, Pater gratiæ, vota converto, cujus pietati innumerabiles gratias agimus, quod in virginibus sacris Angelorum vitam videmus in

[1] Luc. II, 19. — [2] Psal. CXVIII, 27. — [3] Prov. XXVII, 15. — [4] Psal. CXVIII, 28.

terris, quam in paradiso quondam amiseramus. Quid enim vel ad imitanda virginum studia, confirmandamque virtutem, vel ad concelebrandam virginitatis gloriam plus conferre potuisti, quam ut Deus ex virgine nasceretur? Amplius nobis profuit culpa, quam nocuit: in quo redemptio quidem nostra divinum munus invenit.

CV. Sed ipse quoque unigenitus Filius tuus venturus in terras suscipere quod amissum est, puriorem carnis suæ generationem reperire non potuit, quam ut habitationi propriæ cœlestis aulam virginis dedicaret; in qua esset et immaculatæ castitatis sacrarium, et Dei templum.

CVI. Quid autem illud attexam, quod divino tuo munere cum sanctis Moyse et Aaron virgo Maria pedes per fluctus duxit Hebræorum exercitum[1]? Relinquo vetera, privata non quæro: satis est ista nobilitas familiæ virginali.

CVII. Te quæso ut tuearis hanc famulam tuam, quæ tibi servire, tibi animam suam, tibi integritatis suæ studium dicare præsumpsit. Quam sacerdotali munere offero, affectu patrio commendo; ut propitius et præsul conferas ei gratiam, quo cœlestium thalamorum immorantem adytis Sponsum excutiat, mereatur videre, introducatur in cubiculum Dei sui regis: mereatur audire dicentem sibi: « Ades huc a Libano, Sponsa, ades huc a Libano, transibis et pertransibis a principio fidei[2]; » ut transeat sæculum, ad illa æterna pertranseat.

CVIII. Intende igitur, Pater, in tuum munus, cui sanctificando nullius consilium quæsisti: sed illi sine ullo petitore atque arbitro tantam contulisti gratiam, quantam ante oracula divina credere nemo potuisset, ut in suo utero Deum virgo portaret. Cujus prærogativa muneris provocata crebrescunt studia virginitatis, et sacræ integritatis exempla. Quibus hæc quoque famula tua ad hu-

[1] Exod. XV, 20. — [2] Cant. IV, 8.

jusmodi virtutis gratiam lacessita, tuis assistat altaribus, non rutilanti cæsarie flavum deferens crinem, flammeo nuptiali dicatum : sed illum crinem quo Evangelica illa mulier sancta Maria pedes Christi sedula pietate detersit[1], et domum totam effuso implevit unguento, sacro offerens velamine consecrandum.

CIX. Adest puella, quam non nuptiarum festa, non præmia, non onerati pondus uteri, votivo nupturis dolore sollicitent : sed quæ immaculatos sibi fidei partus et pietatis exposcat; ut in utero accipiat de Spiritu sancto, et spiritum salutis Deo fœta parturiat. Sed ut ista procedere possit meritorum gratia, tu Deus pater omnipotens, suffragia commendationis adjunge; non enim solitaria dos pudoris est. Succingat sacræ virginitatis crinem modestia, sobrietas, continentia; ut virtutum accincta comitatu, purpureo Dominici cruoris redimita velamine, mortificationem Domini Jesu in sua carne circumferat; hæc sunt enim meliora velamina, quæ sunt indumenta virtutum, quibus culpa obtexitur, innocentia revelatur.

CX. His igitur famulam tuam indue vestimentis, quæ in omni tempore munda sint; mundum enim manet, quidquid nulla interveniens culpa fuscaverit, ut ei jure dicatur : « Quoniam placuerunt Deo facta tua[2]. » In omni tempore sint vestimenta tua candida, et oleum in capite non desit, quo faces suas mysticas possit accendere; ut cum venerit Sponsus, inter illas sapientes virgines cœlesti thalamo digna numeretur[3], quæ devotionis ac fidei suæ, gravitatisque lumine munus sacræ professionis illuminet.

CXI. Tuere igitur ancillam tuam, Pater charitatis et gloriæ, ut quasi in horto clauso et fonte signato teneat claustra pudicitiæ, signacula veritatis. Agrum suum colere noverit, quem colebat sanctus Jacob[4]; et sexagesi-

[1] Joan. XII, 3. — [2] Eccle. IX, 7, 8. — [3] Matth. XXV, 10. — [4] Gen. XXVI.

mos ex eo centesimosque fructus capesset? In hujus virtutibus et fortitudinibus agri suscites in ea gratiam, et resuscites charitatem. Inveniat quem dilexit, teneat eum, nec dimittat eum; donec bona illa vulnera charitatis excipiat, quæ osculis præferuntur. Semper parata noctibus et diebus toto spiritu mentis invigilet, ne unquam Verbum eam inveniat dormientem[1]. Et quoniam vult se dilectus ejus sæpius quæri, ut exploret affectum; recurrentem sequatur, exeat fides et anima ejus in verbum tuum, peregrinetur a corpore, ut adsit Deo: vigilet cor ejus, caro dormiat, ne male incipiat vigilare peccatis.

CXII. Tu, Domine, adjunge alios sacræ virginitatis ornatus, adjunge sedulos pios cultus; ut noverit possidere vas suum, noverit humiliari: dilectionem teneat, veritatis murum, pudoris septum. Non pineæ velamen ejus, non vincant cupressi, pudicitiam ejus non turtures, simplicitatem ejus non vincant columbæ. Sit in corde simplicitas, in verbis modus, erga omnes pudor, pietas erga propinquos, circa egenos et pauperes misericordia: quod bonum est teneat, ab omni specie abstineat mala[2]: veniat super eam benedictio morituri, et os viduæ benedicat eam.

CXIII. « Pone ut signaculum verbum tuum in corde » ejus, ut signaculum in brachio ejus[3]; » ut in omnibus sensibus et operibus ejus Christus eluceat, Christum intendat, Christum loquatur. Aqua multa ejus non possit extinguere charitatem, nec persecutionis gladius, nec periculum: sed confirmata in omni opere bono atque verbo, gloriam tuam induat, et in tua gratia conversetur in hoc mundo. Sanctifices eam in veritate, in virtute confirmes, in charitate connectas, atque ad illam pudicitiæ et integritatis cœlestem gloriam, coronam illibatam,

[1] Cant. v, 7. — [2] Job. xxix, 13. — [3] Cant. viii, 6.

immaculatamque divino tuo favore perducas; ut illic Agni sequatur vestigia, et in meridiano pascat, in meridiano maneat, nec in grege sodalium incedat[1]: sed agnis tui admixta, sine offensione versetur comes virginum, pedissequa Mariarum.

CXIV. Egredere itaque tu, Domine Jesu, in die sponsalium tuorum, suscipe jamdudum devotam tibi spiritu, nunc etiam professione, imple agnitione voluntatis tuæ, assume ab initio in salutem, in sanctificatione spiritus et fide veritatis, ut dicat famula tua: « Tenuisti manum » dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me, et in » gloria assumpsisti me[2]. » Aperi manum tuam, et imple animam ejus benedictione[3]; ut salvam facias sperantem in te[4], et fiat vas in honorem sanctificatum, utile Domino, ad omne opus bonum probatum: per illam æternabilem crucem, per illam venerabilem gloriam Trinitatis, cui est honor, gloria, perpetuitas, Patri Deo, et Filio, et Spiritui sancto, a sæculis, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

[1] Apoc. XIV, 4, et Cant. I, 6. — [2] Psal. LXXII, 24. — [3] Id. CXLIV, 16. — [4] Id. LXXXV, 2.

S. AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

EXHORTATIO VIRGINITATIS

LIBER UNUS[1].

CAPUT I.

Ambrosius Bononia veniens ad eos a quibus fuerat invitatus, narrat apophoreta se detulisse, nempe reliquias Agricolæ ac Vitalis martyrum. Horum tametsi alter dominus extiterit, alter servus, comparatio tamen instituitur; cumque hic illi præiverit ad martyrium, hinc cognoscitur apud Christum impedimento servitutem non esse. Tum amborum certamen describitur; quod ex utriusque nominis præsagio Sanctus illustrat. Deinde quam in Judæorum acceperant tumulis, sepultura commemorata, quanto cum gaudio detecti atque educti sint, refert.

I. Qui ad convivium magnum invitantur, apophoreta secum referre consueverunt. Ego ad Bononiense invitatus convivium; ubi sancti martyris celebrata translatio est, apophoreta vobis plena sanctitatis et gratiæ reservavi. Apophoreta autem solent habere triumphos principum: et hæc apophoreta triumphalia sunt; Christi enim nostri principis triumphi sunt martyrum palmæ. Nec vero huc

[1] Scriptus circa annum 393.

dirigebam iter : sed quia petitus a vobis sum, debui mecum deferre quæ aliis parabantur, ne minor ad vos venirem; ut quod in me minus est, quam præsumebatur, in martyre plus inveniretur.

II. Martyri nomen Agricola est, cui Vitalis servus fuit ante, nunc consors et collega martyrii. Præcessit servus, ut provideret locum : secutus est dominus, securus quod fide servuli jam inveniret paratum. Non aliena laudamus, passio enim servi domini disciplina est. Hic instituit, ille implevit. Nihil illi decerpitur. Quomodo enim minui potest, quod Christus donavit? Egregie et ille quidem homini serviendo didicit quomodo Christo placeret : hic tamen geminam laudem acquisivit, in illo magisterii, in se martyrii. Certaverunt tamen inter se invicem beneficiis, postquam æquales esse meruerunt. Hic illum ad martyrium præmisit, ille istum accersivit.

III. Nullum ergo ad commendationem hominis conditio affert impedimentum : nec dignitas prosapiæ meritum, sed fides affert. Sive servus, sive liber, omnes in Christo unum sumus : « Et unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino[1]. » Nec servitus derogat, nec libertas adjuvat. Vide ad eam rem quam nihil in conditione momenti sit. « Servus, inquit, vocatus es? Non sit » tibi curæ.... qui enim vocatus est in Domino servus, li- » bertus est Domini. Similiter et qui liber vocatus est, » servus est Christi[2]. » Vide, inquam, vim Apostoli. Plus putatur dedisse ei qui servus, quam ei qui liber vocatus est; ex servo enim libertus Christi fit, ex libero servus. Sed nulli plus dedit, vera utrisque æquali mensuram divisit. Apud Christum enim servitus et libertas æqua lance penduntur, nec ullo discerniculo bonæ servitutis et libertatis merita dividuntur; quia nulla major est dignitas

[1] Ephes. VI, 8. — [2] I Cor. VII, 21, 22.

quam servire Christo. Denique Paulus servus Christi Jesu[1]; hæc enim servitus gloriosa est, in qua gloriatur et Apostolus. Annon summa gloria est, quando tali pretio æstimati sumus, ut sanguine Domini redimeretur? Sed jam pergamus ad cætera.

IV. Cumque sanctus Vitalis cogeretur a persequentibus ut Christum negaret, et ille amplius profiteretur Dominum Jesum Christum, omnia tormentorum genera in eum exercentes, ut non esset in corpore ejus sine vulnere locus, orationem fudit ad Dominum, dicens : Domine Jesu Christe, Salvator meus, et Deus meus, jube suscipi spiritum meum; quia jam desidero ut accipiam coronam, quam Angelus tuus sanctus mihi ostendit. Et completa oratione, emisit spiritum.

V. Sanctus Agricola mitior habebatur moribus, ut ab ipsis etiam inimicis diligeretur. Ideoque differebant ejus passionem. Sed hæc persecutorum honorificentia omni erat immanitate acerbior, quæ invidebat martyrium. Denique ubi non acquievit sanctus Agricola, crucifixus est; ut advertamus illas blanditias eorum non sedulitatis fuisse, sed fraudis. Supplicio servi dominum terrere voluerunt. Vertit hoc Christus in gratiam, ut martyrium servi dominus imitaretur.

VI. Utriusque nomen aptum martyrio, ut designati ad martyrium ipsis vocabulis viderentur. Ille Vitalis dictus est, quasi qui contemptu istius vitæ veram illam vitam æternam sibi haberet acquirere : iste Agricola, qui bonos fructus spiritalis gratiæ seminaret, et sacri sanguinis effusione, meritorum suorum, omniumque virtutum rigaret plantaria.

VII. Sepulti autem erant in Judæorum solo, inter ipsorum sepulcra. Ambierunt Judæi cum servulis sepulturæ

[1] Rom. I, 1.

habere consortium, quorum Dominum negaverunt. Sic et aliquando Balaam dixit : « Moriatur anima mea in ani-» mis justorum[1]; » tamen non communicavit eorum operibus, cum viveret, quorum in animis cupiebat mori. Et istos quos viventes persecuti sunt, mortuos honorabant. Illic igitur martyris exuvias requirébamus, tanquam inter spinas rosam legentes.

VIII. Circumfundebamur a Judæis, cum sacræ reliquiæ eveherentur : aderat populus Ecclesiæ cum plausu et lætitia. Dicebant Judæi : « Flores visi sunt in terra, » cum viderent Martyres. Dicebant Christiani : « Tempus » incisionis adest[2]. Jam et qui metit, mercedem acci-» pit[3]. » Alii seminaverunt, et nos metimus martyrum fructus. Iterum audientes Judæi voces plaudentis Ecclesiæ, dicebant inter se : « Vox turturis audita est in terra » nostra[4]. » Unde bene lectum est : « Dies diei eructat » verbum, et nox nocti indicat scientiam[5]. Dies diei, » Christianus Christiano : « Nox nocti, » Judæus Judæo. Indicabant ergo Judæi quod haberent scientiam martyrum, sed non scientiam Verbi; id est, non secundum illam solius boni, et solius veri scientiam : « Ignorantes » enim Dei justitiam, et volentes se justificare, justitiam » Dei non receperunt[6]. »

[1] Num. XXIII, 10. — [2] Cant. II, 12. — [3] Joan. IV, 36. — [4] Cant. II, 12. — [5] Psal. XVIII, 3. — [6] Rom. X, 3.

CAPUT II.

Primo reliquiarum pretium amplificat, deinde Julianam viduam, quæ illis donaretur, dignam asserit; hanc enim cum honorandam ex Apostolo, tum eo prædicandam quod Ecclesiæ damna quam propria sua magis doleret.

IX. Detuli ergo vobis munera, quæ meis legi manibus, id est, crucis trophæa, cujus gratiam in operibus agnoscitis. Certe et ipsi dæmones confitentur. Condant alii aurum atque argentum, ac de latentibus eruant venis, legant pretiosa monilium serta, temporalis ille thesaurus est, et sæpe habentibus perniciosus: nos legimus martyris clavos, et multos quidem, ut plura fuerint vulnera quam membra. Clamare martyrem diceres ad populum Judæorum, cum clavos ejus colligeremus: « Mitte manus tuas in » latus meum; et noli esse incredulus, sed fidelis[1]. » Colligimus sanguinem triumphalem, et crucis lignum.

X. Hæc sanctæ viduæ negare non potuimus postulanti. Munera itaque salutis accipite, quæ nunc sub sacris altaribus reconduntur. Ea igitur vidua sancta est Juliana, quæ hoc Domino templum paravit atque obtulit, quod hodie dedicamus: digna tali oblatione, quæ in sobole sua templa jam Domino pudicitiæ, atque integritatis sacravit. Dum Julianam volo dicere, Judæam dixi. Non erravit lingua, sed definivit; Judæa enim est anima quæ Christum fatetur. Denique « Notus in Judæa Deus[2]; » id est, ubi agnoscebatur, non ubi negabatur. Est ergo in spiritu

[1] Joan. xx, 27. — [2] Psal. lxxv, 2.

Judæa, ubi major portio, intellectus sincerior; « Quia » salus ex Judæis est[1]. » Linguæ igitur error testimonium sanctitatis invenit.

XI. Honoremus ergo hanc viduam; quia scriptum est: « Viduas honora, quæ vere viduæ sunt[2]. » Licet verborum nostrorum honorem non ambiat, quæ Apostoli mandatum adæquaverit, habens in bonis operibus testimonium, quæ bene filios educaverit, melius instituerit.

XII. Quis hanc non ut destitutam et miserabilem deploravit, quando amisit maritum? At ista ministrum sacris ereptum altaribus amplius ingemuit, quam sibi conjugem, aut patrem filiis. Nam etsi præsidio esset mariti viduata et solatio; tamen apud piam mentem causa Ecclesiæ præponderabat.

CAPUT III.

Julianæ ad liberos exhortatio. Illic principio filium monet eum non temere vocari Laurentium, sed quod Martyris cognominis patrocinio conceptus fuerit, atque eidem promissus. Solvat igitur parentum vota. Nihil ipsi esse quo retardetur; cum cæteris rebus divinum servitium præstantius sit, hominum autem vita miserrima: patere tamen exitum ex ejus malis, modo castitatem illi eligant, cui conjugii servitus hic opponitur.

XIII. Succinxit itaque mentis viscera, et circumfusam se videns numero filiarum trium, et unius filii, quo solent terreri cæteræ, hoc fortior facta, tali filios alloquio

[1] Joan. IV, 23. — [2] I Tim. V, 3.

convenit : Filii, amisistis patrem, matrem habetis. Melior quidem fuisset illa commutatio, si pater viveret, mater deesset. Tamen infirma licet et desolata ostendo vobis, si vultis sequi, quo arbitremini patrem vobis non decessisse; habetis enim meliorem de cœlo parentem. Ille est qui et hos suffulsit patres. Quid enim aliud jam superest spei? Pater vobis fuit dives gratia, non pecunia : opulentus ministerio, non patrimonio : cujus hæreditas fides est, locuples Deo, sed egena sæculo. Satis vos divites reliquit, si propositum ejus sequamini. Sola fides utrique indiscreta sexui, census virorum, dos virginum.

XIV. Et tu quidem, fili, aliquanto propior patri, agnosce quæ matri debeas, quod domui vocabulum reddas. Ætas te excusat, sed hæreditas vocat. « Jucundentur, fili, » pater et mater in te[1]. » Noli matrem contemnere quasi imprudentem. « Regis admonitio, inquit, quem erudivit » mater sua. » Quid filius qui servat dictiones Dei? Primogenite, tibi dico, fili : « Quid filius mei ventris? quid natus » mearum orationum? Ne dederis mulieri tuam honesta» tem[2]. » Audi quid sapiens dicat, quid Scriptura asserat.

XV. Considera quis te ut nascereris, juverit : filius es votorum magis quam dolorum meorum. Considera cui te muneri pater tali nomine designaverit, qui vocavit Laurentium. Ibi vota deposuimus, unde nomen assumpsimus. Vota effectus secutus est, redde Martyri, quod debes Martyri. Ille te nobis impetravit, tu restitue quod de te hujusmodi nominis appellatione promisimus.

XVI. Quid autem est, fili, aliud quod eligendum putes, nisi Deum patrum tuorum? Ipse enim pauperes et divites, humiles et excelsos facit, suscitat a terra pauperem, et de stercore erigit inopem, et sedere eum facit cum potentibus in tribunali honoris et hæreditatis. Dat

[1] Prov. XXIII, 25. — [2] Id. XXXI, 1, et seqq.

votum optanti, et benedicit annos justi. Quid hoc, fili, præcellentius? aut quid est vita hominis in hac terra, nisi levis cursor[1]? En transivimus, et nihil vidimus. Atque utinam hunc cursorem imitaremur; ut nihil videremus, et nulla onera portaremus : sed quod est gravius, cursus vacuus, et onera inania. Inania sunt quidem, sed non levia, neque delicti vacua; quia grave fœnus peccati est. Unde clamat sanctus Job : « Nonne tentatio est vita hominis in terra, aut sicut mercenarii quotidiani vita ejus? Et » sicut servus timens Dominum suum, qui umbram invenerit, et sicut mercenarius expectans mercedem suam; » sic ego expectavi in vacuum, noctes autem dolorum datæ » sunt mihi. Si dormiero, dico : Quando dies? Cum surrexero, iterum : Quando vesper? Plenus sum dolore a » vespere usque mane. Vita autem mea levior quam favilla. » Periit autem in vana spe[2]. » Nihil igitur est homo, nisi tu, Domine, intendas in eum, et visitationem ejus facias usque mane, et in requiem eum inducas. Arbor si excidatur, repullulat, et floret ab aquæ odore : homo cum ceciderit, nihil est, ingruunt super eum dolores.

XVII. Hanc igitur tentationem tantarum necessitatum, si vultis, filii, vitare, integritas corporis expetenda vobis est : quam ego pro consilio suadeo, non pro imperio præcipio. Sola est enim virginitas quæ suaderi potest, imperari non potest. Res magis voti est, quam præcepti. Quod enim gratiæ est, non jubetur, sed desideratur : electionisque magis est, quam servitutis. Unde et Apostolus dicit : « De virginibus præceptum Domini non habeo, » consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Domino[3]. » Legerat enim dixisse Dominum spadonibus : « Quicumque custodierint præcepta mea, et elegerint quæ ego volo, et amplectentur testamentum meum;

[1] Job. IX, 25. — [2] Job. VII, 1, et seqq. — [3] 1 Cor. VII, 25.

» dabo illis in domo mea, et in muro meo locum nominatum, meliorem filiorum et filiarum : nomen æternum » dabo illis, et non deficient[1]. » Meliorem, inquit, locum vobis dabo, spadonibus dicit; his videlicet, qui se resecta genitali parte absciderint. Ipsi sunt ergo qui habent in cœlo præmia cæteris præstantiora.

XVIII. Hos in Evangelio suo prædicat Dei Filius; dicentibus enim Apostolis : « Quia si ita est causa viri, ut » non liceat illi uxorem dimittere, nisi ex sola causa for» nicationis, non expedit nubere; » respondit Dominus : « Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum » est[2], » hoc est : Non capit hoc conditionis humanæ infirmitas, ut omnibus pateat : sed illis solis facile est ad capiendum, quibus divina refulsit gratia; ut castrare se possint, quo regnum cœlorum adipiscantur.

CAPUT IV.

Integritatis dignitate strictim proposita, quæ ad filias ex nuptiis damna reditura sint, explicat; utque ad ea fugienda illas excitet, Apostoli sententiam atque exemplum in medium affert. Hinc memoratis et quas in matrimonio pertulit, et quas in viduitate perpessura est, miseriis, affirmat fore, ut illæ omnes earum virginitate reparentur, nec ipsa posthac præsidio ullo indigeat.

XIX. Audistis, filii, quantum sit præmium integritatis. Regnum acquiritur, et regnum cœleste vitam Angelorum exhibet. Hoc vobis suadeo, quo nihil pulchrius; ut inter

[1] Isaï. LVI, 4, 5. — [2] Matth. XIX, 10, 11.

homines Angeli sitis, qui nulla sibi ligantur nuptiali copula. Quoniam quæ non nubunt, et qui uxores non ducunt[1], sicut Angeli in terris sunt; ut tribulationem carnis non sentiant, servitutem ignorent, a mundanæ cogitationis ableventur contagio, divinis rebus mentem intendant; ut tanquam exuti corporis infirmitate, non quæ hominis sunt, sed quæ Dei, cogitent.

XX. Considerate, filiæ, si velitis nubere, quantum vobis desit, quibus pater deest. Deest opima dos; quod ipsum tamen si abundaret, emeretis magno pretio servitutem. Nunc vero quis non despiciet destitutas patre? quo confugietis? unde auxilium postulabitis adversus virorum injurias? quanta in ipsis conjugiis incommoda sunt? quam graves plerumque contumeliæ? quanta vincula?

XXI. Primo ipsum conjugium vinculum est, quo alligatur viro nupta, et ei in subjectionem astringitur. Bonum quidem charitatis vinculum est, sed tamen vinculum, de quo cum velit se exuere nupta, non possit, nec liberum sui habere arbitrium. Denique Apostolus dicit : « Mulier » sui corporis potestatem non habet, sed vir[2]. » Et quid mirum de muliere; quandoquidem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier? Si qui fortior est, potestatem sui non habet, quanto minus infirmior? Non ergo absolvit mulierem communis servitus, sed gravius astringit.

XXII. Videte itaque quid Scriptura dicat, quid Apostolus suadeat. Quis vobis potest melius consilium dare, quam ille vas Dominicæ electionis? Quid igitur dicat percipite auribus. « Volo autem omnes homines sic esse sicut » et me ipsum. » Et iterum dicit de non nuptis et viduis : « Bonum est illis, si sic permanserint, sicut et ego[3]. » Volo vos imitatrices esse tanti Apostoli, ut vitam ejus sequa-

[1] Matth. XXII, 30. — [2] 1 Cor. VII, 4. — [3] Ibid. 7.

mini, qui conjugii vinculum refugit, ut vinctus esset Christi Jesu. Non potuisset ad tantam apostolatus sui pervenire gratiam, si fuisset alligatus conjugii contubernio.

XXIII. Quod si ille qui et doctrina præstantissimus erat, et tantum Christi donum habebat, judicavit tanti momenti esse, si abstineret ab usu copulæ conjugalis : et ideo sic mansit, nec plurimum suo muneri decerperetur; quod neque orationi vacare semper liceret, neque semper divinis intendere mandatis, quem conjugii cura revocaret, ut placere uxori esset necesse : quid utique vos eligere oportet, quibus sola virginitas potest libertatem dare; quoniam quæ nupserit, ad servitutem pecunia sua vinditur? Meliori conditione mancipia quam conjugia comparantur : in illis meritum emitur servitutis, in istis pretium ad servitutem additur. Nupta venalis auro gravatur, auro æstimatur.

XXIV. Experta sum, filii, labores copulæ, conjugii indignitates, et sub bono conjuge, nec tamen sub bono marito libera fui : serviebam viro, et laborabam ut placerem. Miseratus est Dominus, et fecit altaris ministrum, continuoque mihi et vobis raptus est : et fortasse, miserante Domino, nec diceretur maritus.

XXV. Videtis, filii, longævam matrem doloribus, et adhuc immaturam viduitatis stipendiis. Videtis amissum omne præsidium et ornamentum. Nec auxilium viri habeo, nec virginitatis gratiam. Et de me levis cura : vos mœreo, vos considero. Remanserunt mihi onera conjugii, abiere adjumenta. Quanto mallem in hos nunquam venisse usus!

XXVI. Potestis tamen excusare patrem, ablevare matrem; si quod in nobis amissum est, in vobis repræsentetur. Hoc solo nos conjugii non pœnitebit, si vobis labor noster profecerit. Proximum putabo matrem esse virginum, ac si virginitatem tenerem. Considerate, filii, quam

sibi veniens in has terras Dominus Jesus matrem elegerit. Salutem mundo daturus per virginem venit, et mulieris lapsus partu virginis solvit : vestra quoque integritas meos solvat errores.

XXVII. Quid boni sit virginitas, considerate. Destitutam me esse certum est, præsidio egere : sed si volueritis sic manere, nullius opem requiram, abundabit mihi ad omnem opitulantiam vestræ integritatis corona. Quis me non dicet beatam, quam nunc miseram putant? quis non honorabit tot virginum matrem? quis non venerabitur aulam pudoris?

CAPUT V.

Virginibus in utroque fœdere palmam publicæ salutis attributam, variasque mysticarum virginum laudes celebratas : itemque designatam horti ac vineæ figura virginitatem, non secus ac olerum typo conjugium ; unde filios admonet, ut rejectis Achab et Jezabel spiritalibus, verum illum Naboth amplectantur pro nobis accusatum atque occisum. Quamobrem venisse prædictus sit super nubem levem, et cur etiam matrem suam Joanni commendaverit? Quomodo tandem hic qui ut mysticus Levi nihil habebat, legitur eam accepisse in sua?

XXVIII. Multas fœminas Scriptura divina in lucem evexit, palmam tamen publicæ salutis solis virginibus dedit. In Veteri Testamento terra ac mari clausum Hebræorum populum virgo per maria pedes duxit[1] : in Evangelio

[1] Exod. XV, 20.

auctorem mundi et redemptorem virgo generavit[1]. Virgo est Ecclesia, quam studuit Apostolus virginem castam assignare Christo[2] : virgo est filia Sion, virgo est civitas illa Hierusalem quæ in cœlo est, in quam nihil commune intrat atque immundum[3] : virgo est et illa quam vocat Jesus, cui et dixit : « Ades huc a Libano, Sponsa, ades huc » a Libano; transibis et pertransibis a principio fidei[4]. » Non solum transivit virgo, sed etiam pertransivit : quæ festinat ad Sponsum, transit sæculum, pertransit ad Christum : vel quia ea quæ Christo se dicaverit, transeundo ad cœlestia, terrena pertranseat. Nam et ipse Sponsus sic venit ad Sponsam suam, ut saliat super montes, transiliat super colles[5].

XXIX. Addit adhuc ad laudem virginitatis : « Hortus » clausus soror mea Sponsa, hortus clausus, fons signatus[6]; » quo meliores afferat fructus claustro pudoris septa virginitas, in qua intemerata permaneant castitatis signacula. Hunc hortum animæ vestræ, hunc fontem servate puri liquoris ; ut eum in vobis nemo perturbet, nemo designet, quem genitalis in vobis origo signavit. Nemo auferat animæ vestræ vineam, et vilia olera serat. Vinea enim quidam fructus virginalis est : conjugia velut olerum plantaria sunt, in quibus frequens gelu est ; et ideo sicut olera herbarum cito cadunt atque marcescunt, nisi finem imponat senectus, aut ad perfectum evehat continentia.

XXX. Non veniat ergo in vos Achab, qui concupiscat vineam vestram delere et extinguere[7] : nec veniat in vobis Jezabel, illud et sæculare profluvium : hoc enim significatur vocabulo, vana et vacua redundantia : sed veniat Nabuthe, qui venit a patre, sicut indicat nominis ipsius interpretatio, qui vineam sanguine defendat suo, et pro

[1] Luc. I, 27. — [2] 2 Cor. XI, 2. — [3] Isaï. XXXVII, 22, et Apoc. XXI, 27. — [4] Cant. IV, 8. — [5] Id. II, 8. — [6] Id. IV, 12. — [7] 3 Reg. XXI, 2, et seqq.

ea mortem suam offerat. Hic est qui lapidatus pro nobis est, pro nobis mortuus, pro nobis falsis appetitus testimoniis: qui pauper huc venit, cum dives esset, ut nos ejus inopia ditaremur. Hic est vitis, quæ redundantibus gratiæ suæ fructibus replevit universum orbem terrarum. Hic in vestris pectoribus alta maneat defixus radice; ut et fructus vester exuberet, et liquore gratiæ spiritalis corporei vaporis incendia temperentur.

XXXI. Hic est qui venit in nube levi, sicut dixit Propheta: « Ecce Dominus sedet super nubem levem, et veniet in Ægyptum[1]; » significans quod in Ægyptum, id est, in afflictionem mundi hujus veniret super virginem. Nubem itaque Mariam dixit, quia carnem gerebat; levem, quia virgo erat, nullis oneribus gravata conjugii. Ipsa est virga germinans florem[2], quia pura, et ad Dominum libero corde directa virginitas, quæ nullis in hoc sæculo curarum anfractibus reflectitur.

XXXII. Ideo illam Dominus de cruce Discipulo suo dilectissimo sibi tradidit sancto Joanni, « Qui dixit patri et matri: Non novi te[3]. » Denique vocatus a Christo reliquit patrem[4], Verbum secutus. Huic traditur virgo, qui suos nesciat; huic traditur virgo, qui de pectore Christi hauriat sapientiam: huic traditur virgo, qui fratres suos non cognovit, et filios suos non scivit. Ideoque benedicit eum Lex: « Date Levi veros ejus, date Levi fortes ejus[5]. »

XXXIII. Unde et matrem Domini ipse suscepit; scriptum enim habemus, quia « Ex illa hora suscepit eam Discipulus in sua[6]. » Quid est, in sua, cum reliquerit patrem et matrem, et Christum secutus sit? Aut quomodo, in sua, cum ipsi Apostoli dixerint: « Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te[7]? » Quæ sua habebat

[1] Isaï. xix, 1. — [2] Num. xvii, 8. — [3] Joan. xix, 27. — [4] Deut. xxxiii, 9. et Matth. iv, 21. — [5] Deut. xxxiii, 8. — [6] Joan. xix, 27. — [7] Matth. xix, 27.

Joannes, qui mundana et sæcularia non habebat, qui et de mundo non erat? Quæ ergo habebat sua, nisi ea quæ a Christo acceperat? Bonus verbi sapientiæque possessor, bonus receptor gratiæ. Audite quæ Apostoli a Christo acceperint: « Accipite, inquit, Spiritum sanctum, quorum » remiseritis peccata, remissa erunt: et quorum detinue» ritis, detenta erunt[1]. » Neque enim mater Domini Jesu nisi ad possessorem gratiæ demigraret, ubi Christus habebat habitaculum.

CAPUT VI.

Adaptat filiis dicta superius, docetque qua ratione ipsi nubes leves esse queant per virginitatem: et dare Levi veros ejus, si tales nimirum permaneant, quales primi parentes ante peccatum. Horum filios quos ejecti e paradiso genuerunt, comparat: et prioris filii occasione suos hortatur, ut mundanas non quærant possessiones, quas filiæ Salphaad ambierunt. Quid per hoc significetur, quasve fortes Levi jubemur dare? Dominicæ ac Mosaïcæ sortitionis quodnam discrimen? Harum altera matrimonium, altera virnitatem signari, quæ libertatem ministrorum Christi pone sequitur.

XXXIV. Date ergo et vos, filii mei, vero illi Levi veros ejus. Estote nubes, sed leves. Eritis profecto, si ablevet virginitas onera conditionis, et tenebras hujus limosæ carnis illuminet. Ideo dicit illa: « Nigra sum, et decora, filiæ » Hierusalem[2]; » nigra per carnem, decora per virginita-

[1] Joan. VII, 20-23. — [2] Cant. I, 4.

tem. Nubes itaque sunt, et graves nubes, quæ nupserint; namque a nubibus verbum nubentium tractum arbitror. Denique operiuntur ut nubes, cum acceperint nupturæ velamina. Et vere graves nubes, quæ sustinent sarcinam matrimonii. Nam etiam gravari alvo feruntur, cum semina conceptionis acceperint.

XXXV. « Date ergo Levi veros ejus. » Quid tam verum, quam intemerata virginitas, quæ signaculum pudoris et claustrum integritatis genitale custodit? At vero cum usu conjugii juvencula defloratur, amittit quod suum est, quando ei miscetur alienum. Illud enim verum quod nascimur, non in quod mutamur: quod a Creatore accepimus, non quod deco ntubernioassum psimus. Date ergo vero Levi, illi sacerdotum principi, vero Aaron, vero Melchisedech veros ejus, quales ipse condidit, non quales sæculi hujus usus efficit; ut opus suum in vobis et illud genitale signaculum inviolatum atque integrum recognoscat.

XXXVI. Date illi, exhibete illum Adam qui fuit ante peccatum, illam Evam quæ fuit antequam lubricum serpentis hauriret venenum[1], priusquam ejus supplantarentur insidiis, quando non habebant quo confunderentur? Nam utique nunc, licet bona conjugia, tamen habent quod inter se ipsi conjuges erubescant. Tales ergo estote, filii, quales Adam et Eva in paradiso fuerunt[2]. De quibus scriptum est, quod posteaquam de paradiso est ejectus Adam, cognovit Evam uxorem suam, et illa concepit, et peperit filium, quem vocavit Caïn: et iterum concepit et peperit filium, cui nomen Abel. Melior itaque secundus, quam prior fructus; quia iste immaculatus, ille maculosus. Iste adhærens Deo, et totus a Domino; ille mundana et terrena possessio. Denique in isto mundi redemptio

[1] Gen. I, 27. — [2] Id. IV, 2.

annuntiatur, ab illo mundi ruina. In hoc Christi sacrificium, in illo diaboli parricidium. Nihil ergo vobis sit, filii, cum possessione sæculi, nec terrenæ vobis et Judaïcæ possessionis ullos vindicandos esse sortitus arbitremini.

XXXVII. Legimus quidem quia Moyses[1], id est, Lex, terras bello et cæde quæsitas, sorte distribuendas Hebræorum populo censuerit, quarum possessionem sibi Salphæ filiæ postularunt, quia Salphæ filiæ[2]. Tamen idem Moyses Levitis non divisit terram[3], quorum non erat terrenus, sed superior incolatus : sed iis sine labore terreno sacri stipendia ministerii deputavit. Salphæ autem filiæ quid sunt, quæ terram petunt, nisi, ut interpretatio docet, oris obumbratio? Quæ utique in illis est, quibus non est verbum in ore ipsorum, nec in sermone eorum veritas[4]; sicut in populo Judæorum, qui nolunt Christum Jesum Deum Dei Filium confiteri. Tales igitur terram requirunt, et hujusmodi postulant possessionem, in qua tota vitæ suæ ætate desudent, et pro fructibus spinas curarum et sollicitudinum metunt.

XXXVIII. Fugite ergo, filiæ, umbram oris, quæ in lumen æternum creditis, quod illuminat omnem hominem : quæ non tanquam in umbra Christum, sed in lumine confitemini. « Populus qui sedebat in umbra mortis, lux orta » est illis[5]. » Fuimus ergo in umbra, sed nunc jam non sumus, qui Christum fatemur. Atque utinam licuisset et mihi dicere, qui Christo profitemur. Et tamen profiteamur, ego viduitatem, vos virginitatem. Fiat in nobis ore ad salutem confessio.

XXXIX. Date ergo Levi illi salutari nostro sortes ejus. Sors ejus levitica est[6], sors ejus virginitas, sors ejus viduitas est; quoniam non solum virgo, sed etiam mulier in-

[1] Num. XXVI, 53. — [2] Id. XXVII, 1, et seqq. — [3] Deut. XVIII, 1, et seqq. — [4] Psal. V, 10. — [5] Isaï. IX, 2. — [6] Deut. XXXIII, 8.

nupta cogitat quæ sunt Domini[1]. Unde et Apostolus dixit: «In quo et sorte constituti sumus[2].» Sicut enim in Veteri Testamento, terra sorte divisa est[3], ita in Evangelio sorte quadam Domino deputamur. Unde scriptum et est de Evangelistis: «Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem »meam miserunt sortem[4].» Et Apostoli, cum eligendus esset duodecimus Apostolus in locum Judæ, sorte munus apostolatus deferendum arbitrati sunt[5]. Itaque oratione facta, ut de duobus Dominus quem vellet eligeret, sors cecidit super Matthiam.

XL. Illa igitur vetus terrena sortitio, hæc spiritalis. In illa census sæculi materialis, in hac personalis officii: ibi possessio curarum, hîc divisio gratiarum: illic possidemus arva plena laboris atque mœstitiæ, hîc possidemur a Christo. Unde et sanctus David dicit: «Possedisti renes »meos[6].» Hic, filii, possideat renes vestros, ut in illis seminaria maneant castitatis, incentiva virtutum. Ideo dicate vos Christo, et confitemini ei, ut dicatis: «Portio mea »Dominus[7].» Non potest hoc nupta dicere, sed innupta; nupta enim quærit viro suo placere, innupta autem Christo. Illa mundi, hæc Christi professio.

XLI. Christi possessio Levita est, qui nihil sibi de terrenis vindicat. Qui quærit uxorem, non potest dicere: «Portio mea Dominus.» Denique Christi minister quid ait? «Argentum et aurum non habeo, sed quod habeo, »do tibi: in nomine Jesu Nazareni surge, et ambula[8];» hoc enim acceperat, quoniam aurum non desiderabat. Denique missus erat sine virga, sine sacculo, sine pecunia[9]. Et ideo gloriabatur, quia non habebat quod non acceperat; non enim erubescebat in paupertate, quem pau-

[1] 1 Cor. VII, 34. — [2] Ephes. I, 11. — [3] Josuë. XVIII, 10. — [4] Joan. XIX, 24. — [5] Act. I, 26. — [6] Psal. CXXXVIII, 13. — [7] Id. CXVIII, 5. — [8] Act. III, 6. — [9] Luc. IX, 3.

per redemerat. Ideoque dixit : « Surge et ambula , » quia legerat : « Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum[1]. »

CAPUT VII.

Virginum sterilitatem aliarum fœcunditate potiorem esse, cum Ecclesiæ imitetur copiosos partus, qui sorte, hoc est, gratia et non ex operibus producuntur. Dandas itaque sortes Christo, qui supra laborem mercedem solvit : dandam etiam veritatem, id est, virginitatem, Quot et quantis tentationibus ea impugnetur? Sed cum bonam castitatem esse didicerimus ab Apostolo, indicat sancta Vidua recurrendum ad remedium : quod eleganti priscæ illius Mariæ allegoria, in carnis mortificatione ac Dominicæ passionis merito, quo nos ad victoriam perducimur, positam esse significat. Quærendam postea in cœlestibus sapientiam, atque attrahendam in interiora, ut vivamus.

XLII. Sit ergo vobis portio Dominus, Dominus qui sterilem et parientem facit. Utramque facit, sed altera in tristitia parit, altera in sterilitate lætatur, cui dicitur : « Lætare sterilis, quæ non paris : erumpe et exclama, » quæ non parturis[2]. » Habet enim filios sine partus dolore. Unde dicitur de Ecclesia : « Quis audivit, si parturivit terra » uno die, et gens nata est simul[3] ? » Uno autem die terra non parturit, sed parit gratia. Venit Paschæ dies, in toto orbe baptismi sacramenta celebrantur, velantur sacræ virgines. Uno ergo die sine aliquo dolore multos filios et filias

[1] Psal. XXXIII, 7. — [2] Isai. LV, 15. — [3] Id. LXVI, 8.

solet Ecclesia parturire. Ideoque pulchre dicitur : « Et » gens nata est simul, » de populo consecrato.

XLIII. Videtis mysteria, videtis gratiam Christi, gratiam Spiritus sancti, qui velut quadam sorte defertur ; quoniam non ex operibus, sed ex fide unusquisque justificatur a Domino. Sicut enim sortis eventus non in nostra est potestate, sed quem casus attulerit ; sic gratia Domini non quasi ex mercedis merito, sed quasi ex voluntate defertur. Unde et Apostolus ait de divisionibus gratiarum, quæ diverso modo Dei servulis deferuntur : « Hæc autem » omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens sin» gulis prout vult[1]. Prout vult, » inquit, non prout debetur. Denique et Dominus ait uberiorem mercedem pro opere postulantibus, et conquerentibus quod parem accepissent cum iis, qui posterius advenerant : « Si ego bonus, oculus » tuus quare nequam est[2] ? »

XLIV. Date ergo, filii, sortes vestras ei qui ultra meritum laboris remunerationem suis donare consuevit. « Date veritatem ipsius viro sancto[3], » id est, integritatem ; ipsius enim est integritas, qui immaculatus advenit. Veritas itaque virginitas : corruptela mendacium est. State ergo in corde vestro, sicut bona vinea in propagine sua.

XLV. Multæ tentationes sunt ; ideoque ait Scriptura : « Tentaverunt eum tentatione, et maledixerunt ei super » aquam contradictionis Cades[4]. » Tentatur virginitas a plerisque petitoribus, et cum voluerit virgo perseverare ; existunt qui contradicant. Contradicit petitor, et refutatus maledicit. In opprobrio esse videtur innupta, vel virgo, vel vidua. Cades enim innupta est, quæ est sancta corpore et spiritu, et Domino se dicavit, quæ reliquit parentes, et non facit voluntatem eorum qui solent dicere : Debes

[1] I Cor. XII, 11. — [2] Matth. XX, 15. — [3] Deut XXXIII, 8. — [4] Id. XXXII, 51.

nobis, filia, nepotes. Cades est quæ filios nescit. Quod si illa divitiis sæculi præfert opprobrium Christi, quod necesse est ut subeat, qui quærit Christo placere; quanto magis vos, quos pater provocat ad integritatem : mater hortatur id sequi, quod convenit ?

XLVI. Bonum est ergo virginitas. Denique, « Qui judicavit, inquit, in corde suo servare virginem suam, » bene facit. Igitur et qui matrimonio jungit virginem » suam, bene facit : et qui non jungit, melius facit[1]. » Ille bene facit propter laqueum, hic melius facit propter utilitatem. Illud pro remedio, istud pro præmio. « Beatior » autem qui sic permanserit, secundum meum quidem » consilium. Puto enim ut et ego Spiritum Dei habeam[2]. » Sequimini ergo, filii, consilium Apostoli, donum Spiritus sancti.

XLVII. Sumite ergo et vos, sicut sumpsit Maria soror Moysis et Aaron, tympanum in manibus vestris, exite dicentes : « Cantemus Domino; gloriose enim honorifica» tus est, equum et ascensorem projecit in mare[3]. » Mortificate membra vestra tympani modo : nulla in iis lascivia carnis exæstuet, omnisque flagrantiæ corporalis sensus intereat. Nesciat in iis nisi inter mortuas corporis voluptates solus spiritus resultare. Si enim mortui fueritis peccato, vivetis Deo : vivetis autem si non regnet in corpore vestro mortuo ulla concupiscentia.

XLVIII. Versate manibus vestris crucem Domini Jesu, et in vestris eam operibus elevantes, calcate mundi hujus profundum, et pertransite. Ille sicut equus adhinniens in libidinem, nullum locum inveniat in vobis; et quicumque voluerit persequens comprehendere vos, demergatur. Dextera lævaque circa vos aquæ murus sit, ut vapor omnis corporis temperetur; donec ad illos intelligibiles duodecim

[1] I Cor. VII, 37, 38. — [2] Ibid. 40. — [3] Exod. XV, 20.

fontes, et septuaginta arbores palmarum, ad illam magni requiem sabbati divina vos dignatio perducat, et in montem hæreditatis suæ plantare dignetur, ubi sancta Maria choros ducit.

XLIX. Induite ergo, filii, Dominum Jesum, quærite veram sapientiam, de qua dicit Job : « Sapientia autem » unde inventa est, qui locus disciplinæ?... Abyssus dixit : » Non est in me. Mare dixit : Non est mecum[1]. » Bene abyssus dixit : « Non est in me, » quia resurrexit; non enim habet quem tenere non potuit. Denique habes in Evangelio, quia Angeli dixerunt mulieribus ad sepulcrum venientibus : « Jesum qui crucifixus est, quæritis : non est hîc, » sed surrexit[2]. » Quid est : « Non est hîc? » id est, non est in sepulcro, non est in infernis, sed in cœlestibus est. Mare quoque, hoc est, sæculum dicit, mundus hic dicit : « Non est mecum; » quia supra mundum est, quem vitæ humanæ lapsus atque illecebra non immutavit; quia « Peccatum non fecit, nec est dolus inventus in ore ejus[3]. » Abyssus ergo dixit : « Non est in me. Mare dixit : Non est mecum. » Sed cœlum non dixit quia non est apud se, quem receperat resurgentem. Paradisus non dixit : « Non est in me, » quem regnare in se, absoluto quoque latrone, cognoverat; sicut ipse Dominus dixit : « Hodie mecum eris in paradiso[4]. »

L. Attrahite, filii, sapientiam in interiora vestri cordis promptuaria; quoniam ea est omni auro argentoque pretiosior, quàm mors nescit; quia non mortui laudabunt te, Domine, sed viventes. Et vos igitur ut vivatis, laudate Dominum, et laudate eum diebus ac noctibus[5]. Laudabitis autem, si ab eo nulla vos averiat cupiditas matrimonii, et cura mundi; quoniam quæ conjugium sortiuntur, sollicitantur mundi hujus negotiis.

[1] Job. XXVIII, 12, et seqq. — [2] Matth. XXVIII, 5, 6. — [3] I Petr. II, 22. — [4] Luc. XXIII, 43. — [5] Psal. CXIII, 17, 18.

CAPUT VIII.

Ut prolem suam, quæ Deo jam a parentibus promissa erat, acrius urgeat, filiæ Jephthe in implendo paterno voto obsequium refert : deinde ad filium conversa ei revocat in memoriam quemadmodum precibus a Deo fuerit impetratus, cui proinde negari non possit sine crimine. His dictis alacritatem piæ sobolis cernens in gratiarum actiones effunditur sancta mulier : cujus Ambrosius in Ecclesiam, ubi filium lectoris obeuntem munus reperit, processum narrat.

LI. Considerate, filii, quid votis debeatis parentum. Aperuimus ad Deum os nostrum : votum est voluntas parentum. Nos oravimus, vos solvite. Quanta vis sit in votis parentum Jephthe Galaaditis filia vos debet docere[1], quæ ne frustraretur oblationem paternam, etiam mortem suam obtulit. Nam cum ille sollicitus de belli periculo, vovisset ut si prosperior pugnæ eventus foret, id quod regredienti domum suam primo sibi occurreret, Deo immolaret; ubi victoria potitus est, occurrit filia, læta præ cæteris gaudio victoriæ et pietatis officio. Ingemuit pater non affectus memor, sed memor voti. Quæsivit causam filia : respondit ille quid Domino promisisset. Tum illa hortata est ut promissum Deo munus impleret. Itaque incautam patris oblationem sanguine suo solvit.

LII. Hæc vobis communia. Tu autem, fili, quem mihi verus Helcana, id est, Dei dedit possessio, postulatus meus,

[1] Judic. XI, 31, et seqq.

petitus meus (inde enim etiam Samuel nomen accepit) tu, inquam, impetratus meus, et votivus meus, qui quomodo in uterum meum veneris, nescio (jam enim desperaveram sobolem sexus virilis) quem mihi vota mea, non aliqua solemnis cœtus secreta formarunt : tu, inquam, fili, agnosce a quo donatus sis mihi[1]. Ille tua ora plasmavit, ille tua membra distinxit, ille mea orata suscepit, cujus templo, cujus obsequio te antequam nascereris, sacravi. Non parentibus, non tibi, sed Deo natus es; cujus antequam de vulva matris exires, esse cœpisti. Et omnes quidem illius sumus, sed tamen tu specialiter promissus, Domino tuo redderis; quia scriptum est : « Vovete et reddite Domino Deo vestro[2]. » Ego misera, ego indigna, et tamen quasi Anna promisi ut omnibus vitæ tuæ diebus ac noctibus a conspectu Domini non recedas : ego promisi, tu exequere : Dominus sibi hostiæ suæ munus implebit.

LIII. Hæc et alia pia mater : quæ postquam congruentem filiorum vidit affectum, ablactatum suum uberibus gratiæ spiritalis in templum Domini deducens, conversa est ad preces, et dixit : « Confirmatum est cor meum in » Domino, exaltatum est cornu meum in Deo meo. Dila» tatum est os meum super inimicos meos, lætetur in » salutari tuo; quoniam non est sanctus alius quomodo » Dominus, et non est justus quomodo Deus noster, et » non est sanctus præter te[3]. »

LIV. Ista igitur ad filios suos mater dixit, quæ simul et viduitatis in se, et integritatis in liberis titulos in domum suam intulit, quasi quosdam fœmineos principatus. Egregia sane fœmina, quæ sibi nihil reliquit : totum quod habuit, Deo obtulit; cujus vita institutio disciplinæ est, et quædam formula castitatis bono proposito, et meliore

[1] 1 Reg. I, 1, et seqq. — [2] Psal. LXXV, 12. — [3] 1 Reg. II, 1, 2.

magisterio. Exemplum enim viduitatis et virginitatis magisterium est.

LV. Procedit in Ecclesiam filiarum virginum septa comitatu, domesticum decus invehens : et invenit in Ecclesia quod suum dicat, filium sacrarum lectionum oracula personantem; ut videantur sibi sorores domi discere, cum frater auditur. Mater quoque ad imitationem cœlestis exempli gaudet se proficere de filio, et omnia legentis verba pio manda affectui, et sedulo corde conservat.

CAPUT IX.

Maternam exhortationem ut sua quoque cumulet sanctus Præsul, virgines illas ad quærendum in divinis Scripturis Christum excitat. Sed eum quando quæritur, jam tum præsentem esse asseverans, docet interrogandum ubi maneat in meridiano, id est, in Patris lumine : requirendum etiam in lumine bonorum operum, atque in nocturnis orationibus : ubi vero ille transierit, sequendum; cum delectetur sæpius quæri, ut gratiam suscitet, animamque vulneret charitate : cujus quidem qualia sint vulnera, variis sanctorum exemplis probat.

LVI. Sed quamvis nihil maternis defuerit hortationibus, ego quoque vos, filii, vel paucis alloquar. Quærite Dominum Jesum, qui nos monet ut quæramus regnum Dei : « Et ecce omnia, inquit, suppetent vobis[1]. » Sed malo ego vos ante meritum deferre, et sic exigere mercedem. Bona merces, sed divinior dispensator mercedis, et auctor mu-

[1] Matth. vi, 33.

neris. In regno merces, in Christo remunerandi potestas. Quærite illam in Scripturis divinis, ubi Christus invenitur, et dicite sicut illa dicebat : « Annuntia mihi quem dilexit » anima mea[1]. » Sed et Synagoga quærebat quem amiserat, vos quærite quem non amittatis. Sed cur, Synagoga, dicis, « Quem dilexi, » et non dicis, quem diligo? Ideo non tenes, quia dilexisse te dicis : cur non potius adhuc diligis, ut possis tenere?

LVII. Verum illam omittamus. Tu, virgo, cum cœperis quærere, adest; neque enim fieri potest ut desit quærentibus se, qui palam factus est non quærentibus, et inventus est non interrogantibus[2]. Dum tractas et cogitas, præsto est. Disce interrogare cum venerit, ubi pascat, ubi maneat; sicut illa dicebat : « Ubi pascis, ubi manes » in meridiano[3]? » Ubi enim Christus manet, nisi ubi justitiæ meridies fulget. Idque sacratæ Scripturæ docetur testimonio, quæ dicit : « In sole posuit tabernaculum suum[4]. » Unde et alibi idem dicit Propheta : « In lumine tuo videbi» mus lumen[5]. » Lumen Filius est, lumen et Pater qui videtur in Filio; quoniam Filius « Splendor gloriæ Patris, » et imago substantiæ ejus est[6]. »

LVIII. Sed etiam in tuo lumine, virgo, Christum require, in bonis cogitationibus, in bonis operibus, quæ luceant coram Patre tuo qui in cœlis est. Quære in noctibus, quære in cubiculo tuo; quoniam et nocte venit, et pulsat ad januam tuam. Vult enim te omnibus invigilare momentis, vult januam tuæ mentis patentem invenire. Est et illa janua quam vult patere, ut aperiatur, et resonet os tuum laudem Domini, gratiam Sponsi, crucis confessionem : cum symbolum recenses, Psalmos in cubiculo tuo concinis. Ergo cum venerit, vigilantem te inveniat,

[1] Cant. I, 6. — [2] Isaï. LXV, 1. — [3] Cant. I, 6. — [4] Psal. XVIII, 6. — [5] Id. XXXV, 10. — [6] Hebr. I, 3.

ut parata sis. Dormiat caro tua, vigilet fides : dormiant illecebræ corporis, vigilet cordis prudentia : membra tua redoleant crucem Christi, et sepulturæ odorem; ut nihil iis somnus caloris infundat, nullos excitet motus. Ipsa est anima quæ se Christo aperit, quam nulli vapores carnis exagitant.

LIX. Cum hæc invenerit Sponsus, transibit : anima tua illo sequatur, discedat a cubili suo, exeat in verbo ejus, sicut scriptum est : « Exivit anima mea in verbo tuo[1], » id est, peregrinetur a corpore, ut Deo adsit; quoniam cum est in corpore, peregrinatur a Christo. Unde et Apostolus dicit : « Audemus ergo et consentimus magis peregrinari » de corpore, et adesse ad Dominum. Et ideo conamur, » sive absentes, sive præsentes placere illi. Omnes enim » manifestari oportet ante tribunal Christi, ut reportet » unusquisque propria corporis, sicut gessit, sive bonum, » sive malum[2]. » Quam cito causam probavit, qua corpus resurget! Oportet enim carnem resurgere, quæ remunerationem suorum est adeptura gestorum; ut quæ in corpore gessimus, in corpore recipiamus.

LX. Vult igitur se Dominus sæpius quæri : discedit, currit, ut resuscitet gratiam, quam vult a te etiam in te resuscitari, sicut habemus ad Timotheum scriptum : « Prop- » ter quam causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, » quæ est in te per impositionem manuum mearum[3]. » Quæ autem resuscitaverit gratiam, fit vulnerata charitatis, sicut illa dixit : « Quia vulnerata charitatis ego sum : si suscita- » veritis et excitaveritis charitatem[4]. » Quid istud sit, poterimus intelligere, si repetamus quia sagitta est Dominus Jesus, cui dicit Pater : « Posui te sicut sagittam electam[5]. » Et quia ipse est charitas, sunt utique jacula charitatis, qui-

[1] Cant. v, 6. — [2] 2 Cor. v, 8, et seqq. — [3] 2 Tim. I, 6. — [4] Cant. v, 8. — [5] Isaï. XLIX, 2.

bus vulnerat sese quærentes. Denique et alligatæ vinculis ipsum sequuntur; quia quos vulnerat, ligat. Ergo sunt etiam vincula charitatis, quibus ligatus est Paulus, qui ait : « Paulus vinctus Jesu Christi[1]. »

LXI. Vulnera autem charitatis esse docet Job, quo nemo amplius Christum dilexit, qui diligebat etiam in ipsius sui corporis cruciatibus. Unde dicebat : « Sagittæ » autem Domini in meo corpore sunt, quarum furor ebibit » sanguinem meum; cum cœpero loqui, compungunt » me[2]. » Sunt ergo charitatis vulnera, et bona vulnera : denique « Meliora vulnera amici, quam voluntaria oscula ini» mici[3]. » Hieremias quoque æstuabat[4], et ignem charitatis quo inflammabatur ad officium prophetandi, ferre non poterat. Denique demergebatur in lacum[5]; quia Judæis futura excidia annuntiabat, et tacere non poterat. Lapidabatur Stephanus[6], et illa pro Christo vulnera quasi vulnera charitatis pio excipiebat affectu. Vapulabant Apostoli, et congratulabantur[7]. Quam bonus est Dominus, pro quo dulces et injuriæ sunt, grata mors! Et bene grata, quæ acquirit immortalitatem.

[1] Philem. 1. — [2] Job. vi, 4. — [3] Prov. xxvii, 6. — [4] Jerem. xx, 9. — [5] Id. xxxviii, 6. — [6] Act. vii, 58. — [7] Id. v, 40.

CAPUT X.

Virginitati competere Ecclesiastis locum de vestibus, quod autem addit de oleo ferendo in capite; hoc et de mentis humilitate et de modestà corporis compositione intelligi; cum ornamenta interiora maxime in nobis requirantur; et pauperum divitiæ sint innocentiæ simplicitas. Quomodo Ecclesiæ dicat Synagoga : Ubi pascis, *etc.? hæc vero eas Christi voces accipiat :* Nisi scias te, *etc.? Hinc significari divinam imaginem residere in anima nostra, et proinde maximam ejus curam gerendam esse. Quapropter monet juvenem, ut cordis innocentia delectetur : virgines autem, ut oculos hominum exemplo Mariæ defugiant, atque omnem declinent fabularum occasionem.*

LXII. « In omni, inquit, tempore sint vestimenta tua » candida[1]. » Quid candidius virginitate : quid candidius intacto vestimento pudoris? Bona quidem castitas conjugalis, et castitas viduitatis : munda omnis castitas, sed forte non omnis candida, aut non candida in omni tempore[2]. Non candida, quando non habet quis sui corporis potestatem, quando ad tempus sequestratur oratio. De virginitate ergo pulchre dicitur : « In omni tempore sint vesti» menta tua candida, et oleum in capite tuo[3]; » ut faces tuæ semper possint lucere, nec extinguantur, cum cœperit Sponsus ille cœlestis venire[4].

LXIII. Qua autem ratione « In capite tuo » Ecclesiastes dixerit, de Proverbiis colligemus; quia « Oculi hominis in

[1] Eccle. IX, 8. — [2] I Cor. VII, 4, 5. — [3] Eccle. IX, 8. — [4] Matth. XXV, 6, et seqq.

» capite ejus[1], id est, sapientiæ tuæ sensus. Ideo forte et evangelica mulier illa laudatur, quæ pedes Domini capillis suis extersit[2], quod fide se humiliaverit; ne per carnis elata sapientiam videretur, quam Legi subditam verus occultorum interpres Paulus negavit, eo quod Christo subjiceretur[3].

LXIV. Et pulchre hoc possumus intelligere etiam corporaliter; quoniam si in propheticis scriptis reprehenduntur filiæ Sion, quod alta cervice procederent[4], nutibus oculorum, et itinere pedum trahentes simul tunicas, et ludentes pedibus; et ideo gloriam vestis earum, et ornatus earum, crines et cincinnos Dominus ablaturum esse se dicit : recte ista mulier sparsit capillos suos; ut nodos crinium Evangelica solveret disciplina[5]. Unde et Apostoli dixerunt : « Non implicatu capillorum[6], » sicut Petrus docuit; « Neque in tortis crinibus, aut auro, et margari» tis, vel veste pretiosa[7], » ut Paulus asseruit : sed magis interioris hominis ornamenta fœminis requirenda; quoniam ille absconditus cordis homo, qui est pauper sæculo, ipse est locuples Deo.

LXV. Audistis, filii, qui pauperes vos esse putatis. Quis autem est homo dives, cum multis egeat; nisi ille cui non est grave peccatum in conscientia? « Bona est » enim, inquit, substantia, cui non est peccatum in con» scientia[8]. » Audistis, inquam, in quo possitis apud Deum esse locupletes; ut sit in vobis, inquit, incorruptibilis et modestus spiritus[9]. Bonæ enim divitiæ sunt innocentiæ atque simplicitatis, quibus peccatum non imputatur, quia nulla in iis doli fraudisque versutia est; omnis enim simplex obtrectare non novit, nescit invidere : suo

[1] Eccle. II, 14. — [2] Luc. VII, 38, et seqq. — [3] Rom. VIII, 7. — [4] Isaï. III, 16, et seqq. — [5] Luc. VII, 38. — [6] 1 Petr. III, 3. — [7] 1 Tim. II, 9. — [8] Eccle. XIII, 3. — [9] 1 Petr. III, 4.

contentus est, aliena non quærit; et si egeat, sibi dives videtur, si suppetat quod alimento est satis. Denique pulchre apostolus Paulus : « Et profunda, inquit, paupertas » eorum abundavit in divitiis simplicitatis eorum[1]. »

LXVI. Et quia Ecclesia congruis erat ornatibus compta, et de Christo lumen accipiens refulgebat; potest etiam sic locus ille accipi, eo quod Synagoga ad Ecclesiam dicat : « Ubi pascis, ubi manes in meridiano? Ne forte » fiam circumamicta super greges sodalium tuorum[2]. » Mercenaria esse desiderat, quæ sibi vindicabat ante dominatum. Quam damnosa perfidia est!

LXVII. Sed quia incredula, immitis, sacrilega; ideo eam a gregibus Ecclesiæ suæ separat Christus dicens : « Nisi scias te, o decora in mulieribus[3], » hoc est, te prius quæ sis ipsa cognosce, et tunc pete ut meis gregibus appropinques. Et bene in mulieribus decora dicitur Synagoga, non in virginibus; quia Evam mulierem sequebatur, per quam lapsus advenit : Ecclesia autem decora in virginibus est; quia virgo sine ruga est.

LXVIII. Scire ergo se debet sive vir, sive mulier, quia ad imaginem Dei est et similitudinem; ut animæ sequatur, non corporis pulchritudinem. In quo enim sumus? In animæ substantia et mentis vigore. Hæc nostra omnis portio. Denique David inquit : « In Deo sperabo, non ti» mebo quid faciat mihi caro[4]. » Non ergo caro sumus, sed spiritus. De Judæis autem dictum est : « Non perma» nebit in iis spiritus meus; quia caro sunt[5]. » Non aurum sumus, non pecunia, non divitiarum copia; illa enim nostra. Et ideo tibi dicit Moyses : « Attende tibi[6], » hoc est, animæ tuæ; ne pereas, ne carnalis fias. « Attende » tibi, » hoc est, imagini quam a Christo accepisti, simi-

[1] 2 Cor. VIII, 2. — [2] Cant. I, 6. — [3] Ibid. 7. — [4] Psal. LV, 5. — [5] Gen. VI, 3. — [6] Deut. XV, .

litudini ad quam factus es. Ipsam serva imaginem, quam Christus in te operibus suis pinxit, sicut ipse ait ad Hierusalem, id est, ad animam pacificam : « Ecce ego, » Hierusalem, pinxi muros tuos[1]. »

LXIX. Attende ergo et tu præcipue, fili, « Attende » tibi, » ut læteris in juventute tua ; cui dicit Scriptura : « Lætare, adolescens, in juventute tua[2]. » Non unius tibi dicit tempus ætatis. Est quasi quidam flos vitæ, bonorumque ætas operum, de qua scriptum est : « Renovabitur si» cut aquilæ juventus tua[3]. » Et oblectet, inquit, te cor » tuum in diebus adolescentiæ tuæ, et ambula in viis » cordis tui sine macula, et in aspectu oculorum tuorum, » et non in audacia oculorum tuorum[4] ; » in aspectu utique spiritali, non in audacia sæculari. « Et scito quod super » hæc omnia adducet te Deus in judicium. Et repelle iram » a corde tuo, et amove nequitiam a carne tua[5]. »

LXX. « Attende tibi, » virgo, et tu, ut insistas orationi, et vultus tuus assidua obsecratione pallescat. Sed ante orationem præpara animam tuam[6], ut non videaris tentare Deum, cum deprecaris; ut id quod oras, mores tui loquantur, fides adjuvet, opera commendent. « Attende » tibi : » quod dico tibi cuicumque virgini. Nam tibi piæ non deest institutionis magistra.

LXXI. Attende, inquam, virgo sacræ præsertim professionis, « Et ab omni irreverenti oculis cave. Et si ad » tempus prætcrierit quasi viator, tamen os suum aperit, » et ab omni aqua proxima bibet[7], » ut te inebriet. Nullus sit tuus sine matre processus, quæ sit anxia custos pudoris. Ipsa quoque ad Ecclesiam progressio rarior sit adolescentulis. Considera quanta fuerit Maria[8], et tamen nusquam alibi, nisi in cubiculo reperitur, cum quæritur. Illa

[1] Isaï XLIX, 16. — [2] Eccle. XI, 9. — [3] Psal. CII, 5. — [4] Eccle. XI, 9. — [5] Id. XII, 14. — [6] Eccli. XVIII, 23. — [7] Id. XXVI, 14. et seqq. — [8] Luc. I, 28.

te doceat quid sequaris. Angelum in specie viri vidit, et pavebat corde, peregrinabatur aspectu. Unde dicit ad eam Angelus: «Ne timeas, Maria.» Docet solitudo verecundiam: et gymnasium pudoris secretum est.

LXXII. Quid enim tibi opus est vel ad proximam facile accedere? «Pes enim fatui facilis in domum proximi: »qui autem sapiens est, verecundatur[1].» Inde nascuntur fabulæ, de quibus pulchre admoneris ut caveas, cum dicit vir tibi Sapiens: «Quis dabit disciplinæ meæ custodiam, »et supra labia mea signaculum certum[2]; ne cadam ab »illis, et lingua mea perdat me[3].» Si virilis sexus jubetur tacere coram senioribus, quam indecorum est virgines loqui, et varios serere sermones?

LXXIII. Esto ut imperes tibi silentium, numquid potes aliis imperare, ne audias? Potest quis aliquando frenos ori suo imponere, et verbis stateram: auribus non potest. Loqui enim in nobis est, audire ex aliena pendet potestate; sæpe enim audimus, quod nolumus.

CAPUT XI.

Jungit nova monita superioribus, nempe ut jurandi facilitatem vitent, lætitiæ lacrymas anteponant: a risu per quem Synagoga periit, abstineant: iram temperent, sin minus eam valeant penitus extinguere: postremo si justum istic moderamen non tenuerint, compungantur.

LXXIV. Quid deinde aliud nos Scriptura admoneat consideremus. Non jurandum facile[4]; quia plerumque

[1] Eccli. XXI, 25. — [2] Id. XXII, 33. — [3] Id. XI, 8. — [4] Id. XXIII, 9.

multi casus accidunt, ut non possimus implere quod juraverimus. Qui autem non jurat, utique non pejerat: qui autem jurat, aliquando necesse est incidat in perjurium; quia omnis homo mendax[1]. Noli ergo jurare, ne incipias pejerare.

LXXV. Ne ipsam quidem liberiorem lætitiam in virginibus decet esse. Quæ si non habent quod fleant, fleant sæculum, fleant lapsus peccantium; etenim quæ aliorum lapsus fleverit, suos cavebit. Fleant postremo vel illa contemplatione, ut hic flentes, illic accipiant consolationem; ne sicut dives ille qui hic luxuriatus est, illic pœnas graves subire Domini declaratur oraculo, et tu audias: « Recepisti bona in vita tua[2]. » Quanto beatior Lazarus qui hic flevit, et illic exultat: hic esurivit, et illic epulatur? Si vis ergo et tu bonam lætitiam sequi, demonstrat tibi Ecclesiastes liber quam sequi debeas, qui ait: « Veni, manduca in lætitia panem tuum; quoniam jam placuerunt Deo facta tua[3]. »

LXXVI. Quid autem idem Ecclesiastes monuerit nos omnes de immoderatione ridendi, consideremus. « Sicut vox, inquit, spinarum sub olla, ita risus stultorum[4]. » Nempe spinæ cum ardent, sonant, et cito exuruntur; ut nullus caloris sit effectus. Unde et de Judæis dictum est: « Exarserunt sicut ignis in spinis[5]. » Exusti enim suo risu, conflagrarunt in Domini passione, quando in animæ suæ jocabantur incendium, dicentes: « Speravit in Domino, eripiat eum; salvum faciat eum, quoniam vult eum[6]. » Et deridentes percutiebant calamo caput ejus, et quoniam spinis eum coronabant[7], atque acetum ei ut biberet, offerebant; ille risus Synagogam incendit in æternum. Sic ergo est risus stultorum, qui sine gratia sonat, et ollam sui corporis urit. Merito negabat Sara quia riserat[8], ne

[1] Psal. CXV, 11. — [2] Luc. XVI, 25, et seqq. — [3] Eccle. IX, 7. — [4] Id. VII, 7. — [5] Psal. CXVII, 2. — [6] Id. XXI, 9. — [7] Marc. XV, 17, et seqq. — [8] Gen. XVIII, 15.

videretur ridendo de effectu promissorum dubitasse cœlestium; et tamen ille risus plenus gravitatis fuerat et pudoris, quem nemo alius testis, nisi Deus solus cognosceret, quem occulta non fallunt.

LXXVII. Quam pulchrum et illud! « Noli festinare in » spiritu tuo irasci; quia ira in sinu stultorum requiescit[1], hoc est : etsi causa sit quæ moveat indignationem, non sit festina vindicta; ne immoderatius calor indignationis exæstuet. Non potest igitur auferre quod naturalis est motus, sed moram inserit, ut medicina consilii temperet iracundiam. Sic enim David ante jam dixerat : « Irasci» mini, et nolite peccare[2]; » non quod imperaret iracundiam, sed quod id quod naturæ esset, auferre non possit : et quasi bonus medicus remedium daret, ut ipsa iracundia non noceret.

LXXVIII. Denique etiam si quis prolapsus esset corde, quoniam ira nescit tenere moderamen; suadet ut compungatur in cubilibus suis, et suum unusquisque condemnet errorem. Sic enim scriptum est : « Quæ dicitis in cor» dibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini[3]. » Voluit itaque omnes homines suorum delictorum esse censores; ut qui publico testimonio non tenetur, se ipsum judicem qui in occulto lapsus est, erubescat, et aculeo quodam coërceat amaritudinis et pudoris.

[1] Eccle. VII, 10. — [2] Psal. IV, 5. — [3] Ibid.

CAPUT XII.

Ad parcimoniam transit, qua corpus atteratur : jubet bonam parari existimationem : maxime vero requirit in virgine sobrietatem, id est, abstinentiam a lascivia et vanis corporis ornamentis, quæ affectari etiam a sacris quibusdam virginibus dolet. His opponitur exemplum sanctæ Sotheris, quæ formam suam adeo non excolebat, ut faciem carnificum pugnis lubens obtulerit deturpandam. Ejus cum Hetrusco juvene, quem sibi vultum fœdasse stigmatibus ferunt, comparatio.

LXXIX. Quid de parcimonia loquar, cum Sapiens dicat : « Aufer a me ventris concupiscentiam, et concubitus » cupiditatis ne apprehendat me[1] ? » Nec infirmitatem ex jejunio, et abstinentia reformides; infirmitas enim gravis sobriam facit animam.

LXXX. Quomodo etiam docent Salomonis Proverbia bonæ opinioni studendum, dicendo : « Potius est nomen » bonum, quam divitiæ multæ[2] ? » Quid est enim patrimonium, nisi bona illa gubernet et operatio ? Unde sanctus Job dicit : « Benedictio morituri super me veniat, et os » viduæ me benedicat[3]. Oculus eram cæcorum, et pes » claudorum, invalidorum pater. Si vidi nudum prætereun» tem, et non vestivi : si me non benedixerunt egentes, et » de velleribus ovium mearum humeros eorum non cale» feci : si abscondi aliquando peccatum meum, quod vel » imprudens non ex voluntate commiserim : si aliquando

[1] Eccli. XXIII, 6. — [2] Prov. XXII, 1. — [3] Job. XXIX, 13, et seqq.

» permisi vacuo sinu exire inopem januam meam[1]? » His enim nomen bonum paratur.

LXXXI. Præ cæteris tamen in virgine præcellit studium studium sobrietatis. Sobrietatem dico non vini abstinentiam, sed corporalis lasciviæ et sæcularis jactantiæ, qua gravius quam vino inebriamur; dat enim calicem ruinæ, et iræ poculum. Unde et dicit Dominus ad Hierusalem: « Audi, humiliata et ebria non a vino. Ecce accepi de manu » tua calicem ruinæ, et poculum iræ[2]. » Sed hunc calicem exinaniverit Synagoga, non bibant filiæ Ecclesiæ. De Judæis enim dictum est: « Filiæ eorum compositæ, circum» ornatæ quomodo similitudo templi[3]: » vos autem templum Dei estis, filiæ ejus qui non transfiguratur in Angelum lucis, sed verum lumen qui de vero est lumine. Ideo in vobis non similitudo, sed veritas sit. Multæ autem cum studium castitatis profiteantur, affectant adminicula pulchritudinis; ut comptiores prodeant, nitidiore vultu quam sacras Domini decet, quibus Apostolico illo sermone respondeo: « Quæ mortuæ estis cum Christo ab elementis » hujus mundi, quid adhuc velut viventes de hoc mundo » decernitis? Ne tetigeritis, inquit, ne attaminaveritis, ne » gustaveritis, quæ sunt omnia ad corruptelam[4]. »

LXXXII. At non sancta Sotheris, ut domesticum piæ parentis proferamus exemplum, (habemus enim nos sacerdotes nostram nobilitatem præfecturis et consulatibus præferendam, habemus, inquam, fidei dignitates, quæ perire non norunt) at non, ut dixi, Sotheris vultus sui curam gerebat: quæ cum esset decora facie valde, et nobilis virgo majorum prosapia, consulatus et præfecturas parentum sacra posthabuit fide, et immolare jussa non acquievit: quam persecutor immanis palmis cædi præce-

[1] Job. XXXI, 19, et seqq. — [2] Isaï. LI, 17. — [3] Psal. CXLIII, 12. — [4] Colos. II, 20, et seqq.

pit; ut tenera virgo dolori cederet, aut pudori. At illa ubi audivit hanc vocem, vultum aperuit, soli invelata atque intecta martyrio : et volens injuriæ occurrit, vultum offerens; ut ibi martyrii fieret sacrificium, ubi solet esse tentamentum pudoris. Gaudebat enim dispendio pulchritudinis periculum integritatis auferri. Sed illi potuerunt quidem vultum ejus vulnerum vibicibus exarare, faciem tamen virtutis ejus et gratiam decoris interni nequaquam exarare potuerunt.

LXXXIII. Etruscum juvenem veteres fabulæ ferunt[1], cum propter admirandam oris proprii pulchritudinem in amorem incenderet fœminas, stigmatibus inarasse vultum suum, ne qua eum posset amare. Videro utrum castus fuerit illius animus; affectus tamen non innocens, propter quem in se ipse animadverterit. Ille tamen sola excepit vulnera, ne noceret : hæc triumphales retulit martyrii cicatrices, ut imaginem Dei quam acceperat, reservaret.

CAPUT XIII.

Virgines de servanda in se imagine divina monet; ut a Deo ipso eruditi, alienæ linguæ flagellum non metuant. Hoc vero quomodo et quatenus non timendum; qua etiam ratione sibi cavendum a lingua propria? Quo loco in eam rem Susannæ, Josephi, Danielis et Jobi exempla referuntur.

LXXXIV. Servate et vos hanc imaginem, filiæ, ser-

[1] Hunc adolescentem Spurinam vocat Val. Maximus lib. IV, cap. 5. *de verecundia.*

vate Scripturæ præcepta divinæ; « Ut omne os, inquit, » obstruatur[1]. » Scriptum est enim : « Beatus homo quem » tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum[2]. » Bonus Dominus erudit et docet, et plerumque arguit: sed etiam quem arguit, beatum facit; beatus enim homo quem arguit Dominus[3]. Et ideo increpationes ejus non refugias, quia charitatis et gratiæ sunt; ipse enim percutit[4], et quia bonus medicus, manibus suis sanat. « Septies » de necessitatibus te liberat, in septimo autem non te » continget malum. In fame eripit te a morte, in pugna » autem de manu ferri te exuit, a flagello linguæ te abs» condit[5]. » Si enim tu nullis putaveris derogandum, alienæ linguæ flagella non metues.

LXXXV. Mire autem sermones maledicorum expressit dicendo linguæ flagellum, cujus sonus late resultat. A quo nos separare cupiens Petrus apostolus, monet ut non reddamus malum pro malo, et maledictum pro maledicto[6]: sed magis cum maledicitur nobis, benedictionis referamus gratiam. Et ideo dicit : « Cohibe linguam tuam a malo[7], tanquam linguæ flagello; nec timeas verborum sonum, si munda est conscientia tua. Bonum est quidem nullum, si fieri potest, locum obtrectationi dare : sed quia plerique non vitiis, sed virtutibus derogant; reprehendant quod laudis est, non inveniant quod erroris est.

LXXXVI. Sed quod pejus est, non solum aliena lingua, sed etiam nostra flagellamur. Et hæc sunt graviora verbera, cum ex multiloquio peccatum incurrimus. Et ideo custodi, virgo, vias tuas[8]; ut nos delinquas in lingua tua. Et bona loqui plerumque crimen est virginis. Sed quid miraris de virgine, cum mulier in silentio jubeatur

[1] Rom. III, 19. — [2] Psal. XCIII, 12. — [3] Ibid. — [4] Deut. XXXII, 39. — [5] Job. V, 19, et seqq. — [6] 1 Petr. III, 9. — [7] Psal. XXXIII, 14. — [8] Id. XXXVIII, 2.

discere[1]? Bonus est pudor quem commendant silentia.

LXXXVII. Susanna periclitabatur, et tacebat[2]; ut melius tacito pudore loqueretur. Denique invenit verecundia defensorem, qui defenderet castitatem. De qua bene dicitur, quod eam a flagello linguæ Dominus abscondit.

LXXXVIII. Quid de fœminis dicimus? Joseph tacuit accusatus[3], ut melius eum innocentia quàm lingua defenderet. Tacuit Daniel omnibus sapientior, et ora clausit leonum[4]. Unde pulchre sanctus David dicit: «Posui, inquit, ori meo custodiam, dum consistit adversum me peccator[5].»

LXXXIX. Quid enim vis loqui? Vereris-ne, te tacente, objecta credantur. Sed audi bonum magistrum dicentem sanctum Job: «Ecce rideo opprobria, et non loquor: clamabo, et nusquam judicium[6],» id est, criminator aliquis opprobria jacit? Habes quod intra te rideas, si crimen conscientia non recognoscit. Quid enim referas verba verbis? Nondum est judicium: et si clames, non appropinquat. Debentur tibi in hoc sæculo multa certamina.

XC. Vicerat sanctus Job damni dolorem: vicerat, imo excluserat luctus acerbitatem in amissionibus filiorum, vicerat vulnerum asperitates; vibicibus corporis adhibentur mulieris tentamenta, et ipsa non sensit. Adhuc amicorum increpationes ad certamen ei ultimum reservantur. Luctatus fuerat cum affectu patrio, luctatus cum dolore corporis et ægritudine[7]; oportebat eum subire etiam sermonum tentationes.

[1] I Tim. II, 11. — [2] Dan. XIII, 35. — [3] Gen. XXXIX, 20. — [4] Dan. XIV, 29, et seqq. — [5] Psal. XXXVIII, 2. — [6] Job. XIX, 7. — [7] Id. I, 18, et II, 7.

CAPUT XIV.

Ex incommodis sæculi de cujusquam merito non judicandum, cum hic locus sit certaminis, non autem coronæ. Hanc Paulum asseverasse cum sibi tum Christi adventum diligentibus reservari : annumerandam vero illis eam viduam quæ filiis omnibus, quos ipsa instituerat, Deo consecratis, geminum viduitatis suæ ac virginitatis filiorum obtulit sacrificium. Quibus coronidem admodum pia precatione ponit Ambrosius.

XCI. Ergo quando vides viduam dispendiis aliquibus laborare, aut filiorum incommoditate : vel morte justum, vel injuriis affici; noli ex istius sæculi incommodis merita ejus pensare, aut mirari quod derelictus a Domino sit. Hîc quidem luctamur, sed alibi coronamur. Non de me tantum, sed de omnibus hominibus communiter sum locutus. Nam unde mihi tantum meriti, cui indulgentia pro corona est? Hîc lucta, illic bravium : hîc militia, illic stipendium est. Ergo dum in hoc mundo sum, adhuc luctor, adhuc decerno, adhuc impellor ut decidam : sed potens est Dominus, qui impulsum suscipiat, labentem statuat, nutantem erigat. Quid ergo miraris aliquem laborare? Donec in hac vita est, certamen non deerit, non erit corona. Nullus probatur, nisi qui perseveraverit usque in finem; ut postea possit qui legitime certaverit, coronari.

XCII. Quis fortior Paulo? quis beatior? Ille tamen vas electionis Dominicæ non ante sibi coronam vindicavit, quam certamen omne consummaret. Ideoque ait : « Certamen bonum certavi, cursum consummavi ; fidem ser-

» vavi : quod reliquum, reposita est mihi corona justitiæ[1] ;» quam non solum sibi, sed etiam omnibus diligentibus adventum Domini dicit esse reddendam. Pulchre dixit, adventum Christi diligentibus; nemo enim festinat ad judicium, nisi qui de innocentia securus est, aut qui de labore præsumit, cui aut gratia Domini, aut pia pro Christo certamina suffragantur.

XCIII. Quam utique habebit prærogativam et ea vidua quæ bene filios educaverit, et in liberis gratulabitur, et maxime quæ omnes quos suscepit, Domino dedit. Unde et illa evangelica Vidua divitibus antefertur[2]; non solum enim quia totum quod habuit, ad victum pauperum misit; sed etiam quod duo æra detulit, Dominica voce laudatur, id est, plenam fidem. Denique ad hominis sanitatem et ille Samaritanus duo æra stabulario dedit[3], quibus ulcera curaret illius a latronibus vulnerati. Ergo quia et secundum Vetus Testamentum Mariæ sororis Aaron virginitatem[4], et secundum Novum sanctæ Mariæ matris Domini integritatem in studio suæ prolis imitata est[5], remunerationem fidei divino judicio consequetur; quæ nihil sibi ad sæculi subsidium reservavit, sed totum Domino sobolis piæ munus impendit.

XCIV. Te nunc, Domine, deprecor ut supra hanc domum tuam, supra hæc altaria, quæ hodie dedicantur, supra hos lapides spiritales, quibus sensibile tibi in singulis templum sacratur; quotidianus præsul intendas, orationesque servorum tuorum, quæ in hoc loco funduntur, divina tua suscipias misericordia. Fiat tibi in odorem sanctificationis omne sacrificium quod in hoc templo fide integra, pia sedulitate defertur. Et cum ad illam respicis hostiam salutarem, per quam peccatum mundi hujus

[1] 2 Tim. IV, 7, 8. — [2] Luc. XXI, 3, 4. — [3] Id. X, 35. — [4] Exod. XV, 20. — [5] Matth. I, 23.

aboletur; respicias etiam ad has piæ hostias castitatis, et diuturno eas tuearis auxilio; ut fiant tibi in odorem suavitatis hostiæ acceptabiles, Christo Domino placentes, et integrum spiritum eorum, et animam et corpus sine querela usque in diem Domini nostri Jesu Christi filii tui servare digneris.

S. AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

DE LAPSU VIRGINIS CONSECRATÆ

LIBER UNUS.

CAPUT I.

Silentium abrumpit auctor, et omnes ut Ecclesiæ propter sacræ virginis corruptionem lugenti condoleant, excitat: propositaque indignitate flagitii, suum hac de re promit mœrorem.

I. Quid taces[1], anima; quid cogitationibus æstuas; quid non erumpis in vocem, et mentis tuæ exponis ardorem, ut aliquod solatium capias? Hoc plane, hoc erit quasi remedium ægritudinis tuæ, si aperto ore conceptum digeras scelus. Nam et ulcus quamvis tumidum, cum fuerit apertum, evaporans præstat refrigerium passionis.

II. Audite me nunc qui prope estis, et qui longe, et qui timetis Dominum, et Ecclesiæ ejus gaudio congaudetis, et tristitiæ conlugetis; sicut scriptum est: «Gaudere cum »gaudentibus, et flere cum flentibus[2].» Vos, inquam, appello qui charitatem Christi verissimam retinetis, et super iniquitate non gaudetis, sed potius ingemiscitis. Advertite verba oris mei, et quæ ex justo dolore procedunt,

[1] Vide D. Guillon, tom. IX, p. 257-261. — [2] Rom. XII, 15.

41.

judicate; et detecti sceleris qualitatem mecum pariter perhorrete.

III. Virgo nobilis, dicata Christo, sapiens, erudita, ruit in foveam turpitudinis, concepit dolorem, et peperit iniquitatem: se perdidit, et Ecclesiam maculavit. Hinc omnis anima christiana grave vulnus excepit; quia sanctum datum est canibus, et margaritæ missæ sunt ante procos[1]: a rabidis enim hominibus nomen laceratum est sanctitatis, et ab immundis et luteis pretiosum conculcatum est propositum castitatis.

IV. Hinc æstus animo meo, hinc insanabilis dolor; quia unum malum bona plurima secum trahit: et unius nubecula peccatricis totam pene lucem obscuravit Ecclesiæ. Assumam ergo vocem propheticam, et flebiliter dicam: « Audite me, omnes populi, et videte dolorem meum[2]: » virgines meæ, et juvenes mei abierunt in captivitatem. Vere hæc est captivitas, ubi animæ a peccato captivæ ducuntur ad mortem, et a diabolica dominatione possidentur.

CAPUT II.

Corruptam alloquitur: et qualis quamque beata fuerit ante crimen admissum, in quam vero postea deciderit calamitatem ac turpitudinem, ejus oculis subjicit.

V. Ad te ergo nunc mihi sermo sit, quæ caput horum et causa malorum es, quæ multipliciter misera cum gloria virginitatis nomen etiam perdidisti; nefas est enim Susannam vocari non castam, non licet lilium nominari quod non es. Unde incipiam, quid primum, quid ultimum di-

[1] Matth. VII, 6. — [2] Threr. I, 12.

cam? Bona commemorem, quæ perdidisti; an mala defleam, quæ invenisti?

VI. Eras virgo in paradiso Dei, utique inter flores Ecclesiæ: eras sponsa Christi, eras templum Dei, eras habitaculum Spiritus sancti. Et cum dico toties eras, necesse est toties ingemiscas; quia non es quod fuisti. Incedebas in Ecclesia tanquam columba illa, de qua scriptum est: « Pennæ columbæ deargentatæ, et posteriora dorsi ejus »in specie auri[1]. » Splendebas ut argentum, fulgebas ut aurum, quando cum sincera conscientia procedebas. Eras tanquam stella radians in manu Domini, nullum ventum, nullas belli nebulas pertimescebas.

VII. Quæ ista subitanea conversio? Quæ ista repentina mutatio? De Dei virgine facta es corruptio Satanæ, de sponsa Christi scortum execrabile, de templo Dei fanum immunditiæ, de habitaculo Spiritus sancti tugurium diaboli. Quæ incedebas cum fiducia ut columba, nunc lates in tenebris sicut stellio. Quæ fulgebas ut aurum propter virginitatis honorem, nunc vilior facta es luto platearum; ut etiam indignorum pedibus conculceris. Quæ fueras stella radians in manu Domini, veluti de alto ruens cœlo, lumen tuum extinctum est, et conversa es in carbonem.

[1] Psal. LXVII, 14.

CAPUT III.

Quam sit misera quæ jam apud Deum accessum non habeat; imovero neque apud ipsos homines : unde confusionis quam aliquando coram sanctis atque Angelis passura est, magnitudo intelligitur.

VIII. Væ tibi, misera, et iterum væ, quæ tanta bona propter parvi temporis luxuriam perdidisti! Quam tibi spem apud Christum Dominum reliquisti, cujus membra tollens fecisti membra meretricis[1]? Quid te Spiritus sanctus visitabit, cum eum repudiaveris, qui se a cogitationibus quoque sordidis longe facit?

IX. Sed veniamus ad humana, ut per illa divina noscantur. Aspice quis sanctorum, aut quæ sanctarum tibi approximare non horreat : aperi oculos tuos, si potes; erige frontem, si audes : aliquem sanctorum fiducialiter intuere. Nonne tuam faciem conscientia commissi tanquam plumbum inclinat et premit? Nonne tenebræ ante oculos tuos et dira caligo versabitur? Nonne timor et tremor animam tuam et membra quassabit?

X. Si ergo homines in carne constitutos, et alicujus delicti obnoxios non potes intueri, tam gravi confusione sepulta; quid facies coram castis Apostolis? Quid facies coram Elia, Daniele, et tantorum exercitu Prophetarum? Quid facies coram Joanne? Quid facies coram Maria, Thecla, et Agne, et immaculato choro puritatis? Quid denique coram Angelis sanctis? Nonne splendore et claritate immaculatorum quasi fulminibus percussa combureris?

[1] I Cor. VI, 15.

CAPUT IV.

Confutatis, quas corruptæ excusationes solent prætexere, ad crimen rediens, parentum ejus ac totius familiæ vicem miseratur : docetque ipsis optabilius futurum fuisse ut prius moreretur : nec illis superesse aliud solatium, quam quod ei virginitatis professionem eligenti sola spe divinæ remunerationis consenserint : ipsam vero eorum expectationem delusisse.

XI. Sed dictura es forsitan : Non potui sustinere ; quia carnem fragilem circumferebam. Respondebit tibi beata Thecla cum suis innumerabilibus sociis : Et nos eadem carne amictæ fuimus, nec tamen plenum propositum castitatis nostræ, aut fragilitas carnis potuit mutilare, aut sævitia tyrannorum potuit per varia tormenta dejicere. Revera non potest caro corrumpi, nisi mens fuerit ante corrupta. Remanebit ergo in crimine anima, quæ carnem præcedit in voluptate.

XII. Sed dices : Nolui hoc malum, violentiam passa sum. Respondebit tibi fortissima illa Susanna, cujus tu nomen fallaciter bajulas : Ego inter duos presbyteros posita[1], inter duos utique judices populi, sola inter sylvas paradisi constituta vinci non potui; quia nec volui. Tu ab uno ineptissimo adolescente, et in media civitate, quomodo vim potuisti perferre, nisi quia ultro vitiari voluisti? Quis denique tuas voces audivit? Quis obluctationes sensit? Ut autem hæc omittam, certe post illatam violentiam prodere scelus si non aliis, vel parentibus, vel tuis sorori-

[1] Dan. XIII, 20, et seqq.

bus debuisti; esset enim excusatio infelicitatis, esset conscientiæ plena purgatio, si hostem pudicitiæ tuæ deduxisses in publicum.

XIII. Sed erubuisti forsitan, ne te violatam multi cognoscerent. Et quid timuisti ubi non erat timor, nisi ut tacendo crimen cum adultero sæpius sociareris? Esto autem, pudor prohibuit confiteri; quid de secunda commixtione dicis, quid de tertia, quid de frequenti commercio fœditatis? Cesset, cesset jam violentiæ figmentum, cesset ruboris argumentum; ubi toties membra illa dicata Christo, scelestissimo mœcho suis visceribus polluenda præbuisti.

XIV. Horret, horret animus, mens tabescit, cum ad aditum sceleris pervenitur. Nam et medicus quamvis fortis sit animo, cum altius tamen secat vulnus, puto ex parto aliqua sustinebit horrorem. Heu perdita, jamne intelligis omnes tibi vias excusationis omnimodis clausas? Jamne sentis quantum tibi mali et in carne, et in anima nefaria libido contulerit?

XV. Non istam de te confusionem tuus expectaverat pater, qui te sibi singularem gloriam computabat. Non hunc luctum, et has lacrymas ex te sibi nasci tua crediderat mater, quæ partus sui gemitum per tuam virginitatem consolabatur. Non fratres tui, non sorores hoc ex te dedecus expectabant, quos omnes quasi uno gladio tui sceleris graviter sauciasti.

XVI. Si fuisses communi sorte defuncta, deflessent te modicum propter desiderium parentes: sed exultassent granditer; quia immaculatam præmisissent virginem, hostiam vivam Domino, propitiatricem videlicet delictorum. At nunc plangunt mortuam, et non mortuam: lugent vivam, et non vivam: mortuam utique gloria virginitatis, vivam dedecore turpitudinis.

XVII. Iratus est pater suis visceribus, de quibus seminata es: maledicit suo utero mater, ex quo in hanc lucem infeliciter processisti. Nec tamen modum sui doloris reperiunt, nisi hoc solum plane videntur habere solatium, quia te nec pater compulit, nec mater coegit ut virginitatem profitereris, quam ultro et propria voluntate professa es. Nam scio, cum multas tibi difficultates tuus proponeret genitor, cum arduum esse iter servandæ virginitatis ingereret; non solum pertinaciter restitisti, sed et revelationes tibi datas dixisti terribiles.

XVIII. In quantum ergo sibi mercedem sperabant ex eo quod tuo proposito non restiterunt, in tantum tibi intellige, misera, pondus judicii crescere; quia non servasti quod ultro promisisti. Quibus te spiris serpens ille nequissimus obligavit[1]? Quibus te venenis infecit ille, qui Evam decepit; ut tanta te cæcitate percuteret, tantam animæ tuæ faceret oblivionem?

CAPUT V.

In memoriam ei revocat, quo die, quo ritu, quove populi concursu sacrata fuerit, addens sanguinem ei potius profundendum, quam violandam fidem: quod sæcularium nuptiarum comparatione amplificat. Deinde objectionem ex Apostoli verbis petitam solvit.

XIX. Non es memorata diei sanctæ Dominicæ resurrectionis in quo divino altari te obtulisti velandam? In tanto, tamque solemni conventu Ecclesiæ Dei, inter lumina neophytorum splendida, inter candidatos regni cœ-

[1] Gen. III, 6.

lestis quasi Regi nuptura processeras. Non es memorata qualis ad te die illo facta est allocutio : Aspice, filia, intuere virgo, « Et obliviscere populum tuum; et domum » patris tui, et concupiscet Rex decorem tuum; quia ipse » est Dominus Deus tuus[1] ? » Reminiscere ergo quantus ad Sponsi tui et Domini nuptias convenerit populus. Servare te oportuit fidem, quam sub tantis testibus pollicita es, semper cogitare cui virginitatem spoponderis. Facilius te oportuit sanguinem cum spiritu fundere, quam perdere castitatem tuam.

XX. His tunc in illo die consecrationis tuæ dictis, et multis super castitate tua præconiis, sacro velamine tecta es; ubi omnis populus dotem tuam subscribens, non atramento, sed spiritu, pariter clamavit, Amen. Vincor lacrymis, cum hæc recordor : compungor stimulis, cum hæc humana exempla considero. Nam si inter decem testes confectis sponsaliis, nuptiis consummatis, quævis fœmina viro conjuncta mortali, non sine magno periculo perpetrat adulterium; quid quod inter innumerabiles testes Ecclesiæ, coram Angelis et exercitibus cœli facta copula spiritalis per adulterium solvitur? Nescio an possit ei condigna mors aut pœna cogitari.

XXI. Dicet aliquis : « Melius est nubere quam uri[2] ? » Hoc dictum ad non pollicitam pertinet, ad nondum velatam. Cæterum quæ se spopondit Christo, et sanctum velamen accepit, jam nupsit, jam immortali juncta est viro. Et jam si voluerit nubere communi lege conjugii, adulterium perpetrat, ancilla mortis efficitur. Si hoc ita est, quid de illa dicendum est quæ occulta et furtiva turpitudine constupratur, et fingit se esse quod non est ? Habitu virgo, facto non virgo : bis adultera, et in actu, et in aspectu.

[1] Psal. XLIV, 11, 12. — [2] I Cor. VII, 9.

CAPUT VI.

Pergit ea commemorare, quibus illam a turpitudine deterreri oportuerat. Cum autem eadem jam ante triennium sinistra laborasset opinione, ipsius amentiam miratur, quod inimicos, amicos, ac Deum ipsum perinde spernens, nullum obicem non perfregerit.

XXII. Sed ad te iterum redeo, quæ oblivionem tantorum passa bonorum, receptaculum tantorum malorum facta es. Quomodo tibi in actu illo ignominioso non veniebat in mentem habitus virginalis, processus in Ecclesiam inter virgineos choros? Quomodo oculos tuos non perstringebat lux vigiliarum? aures tuas non penetrabat hymnorum spiritalium cantus? mentem tuam non ventilabat lectionum cœlestium virtus? hinc vel maximo ad te clamante Apostolo : « Fugite fornicationem; quia » omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus » est : qui autem fornicatur, in corpus suum peccat[1]? » Et cum dicit : « In corpus suum; » tamen in Christum eum peccare demonstrat. Nam subjungit : « An nescitis » quoniam membra vestra templum est Spiritus sancti, » quæ habetis a Domino, et non estis vestri; empti enim » estis pretio magno, glorificate, et portate Deum in cor» pore vestro[2]. » Et iterum dicit : « Fornicatio autem et om» nis immunditia nec nominetur inter vos, sicut decet » sanctos[3]. » Et seposita omni adulatione, sententiam figit Apostolus : « Hoc, inquit, scitote intelligentes quia omnis » fornicator, aut immundus, aut avarus non erit hæres in » regno Christi et Dei[4]. »

[1] 1 Cor. VI, 17. — [2] Ibid. 20, 21. — [3] Ephes. V, 3. — [4] Ibid. 5.

XXIII. Hæc tanta, et tam terribilia non tibi veniebant in mentem, cum ad illud opus nefarium tua membra peterentur? Sed mortifera te oblivio tanquam in gurgitem altissimum demergebat, et quasi captivam execrabilis libido ducebat.

XXIV. Nonne vel illum locum tabulis separatum, in quo in Ecclesia stabas, recordari debuisti, ad quem religiosæ matronæ et nobiles certatim currebant, tua oscula petentes, quæ sanctiores et digniores te erant? Nonne vel illa præcepta quæ oculis tuis ipse scriptus paries ingerebat, recordari debuisti: «Divisa est mulier et virgo: » quæ non est nupta, cogitat quæ Domini sunt, quomodo » sit sancta corpore et spiritu[1]. » Tu autem in contrarium vertisti dictum, ita cogitans, ita agens, ut nec corpore esses sancta, nec spiritu: corpore quidem, fornicando; spiritu autem, virginitatem mentiendo.

XXV. Proh nefas! solet fama subsequi factum, tu autem malum fama prævenit. Nam cum ante triennium rumor quidam et susurratio de te fuisset, tu sinceritatem prætendebas, et vindictam de maledicis in Ecclesia postulabas publice. Quos æstus ego sustinui? Quos pater tuus pro tua sustinuit opinione labores, requirentes singulos, singulos astringentes; ut ad auctorem infamiæ veniremus? Grave enim erat nobis et omnibus bonis intolerabile de Dei virgine vel turpe aliquid dici, vel credi.

XXVI. Nec hoc verita es, nec ante oculos habuisti; ne venires inimicis tuis in gaudium, et eos haberes infensos qui pro tua opinione laborabant. Multum audax, multum temeraria; ut te conscientia tua non terreret: sed simulata virginitate, putares te etiam Deum posse decipere. Sed ille qui dixit: «Nihil occultum quod non revelabitur;» et, «Vos, inquit, fecistis in occulto: ego autem in manifesto

[1] 1 Cor. VII, 34. — [2] Matth. X, 28.

»faciam[1].» Ille qui non mentitur, furtivum scelus deduxit in publicum, et in conspectu solis hujus tenebrarum vestrarum opera denudavit.

XXVII. O quidquid prætendit sermo, crudeliora occurrunt: et cupiens moderari, non invenit modum. Oblita es propositum, oblita parentes, oblita es Ecclesiam totam, oblita gloriam virginitatis, oblita honorem dignitatis, etiam oblita promissionem regni, oblita judicium terribile: amplexa es corruptionem, protulisti fructum confusionis; finem vero mortem sævissimam, et interitum sempiternum.

CAPUT VII.

Omnem Episcopalis officii curam illi a se præstitam fuisse asseverat: sed ipsam non solum inde nihil profecisse, verumetiam aliis objecisse grave scandalum, quod ostenditur in Evangelio severissima pœna damnari.

XXVIII. Et certe non habes quod de nostra negligentia conqueraris; quodcumque enim ad officium pastoris pertinet, et tibi et omnibus non negatum est. Dilectio spiritalis adhibita, commonitio sancta non defuit. Oblita domum patris tui[2], ut scriptum est, ad monasterium virginale transisti. Inter tot posita non solum dico tuta esse debueras, si voluisses: sed etiam tutelam aliis præstare potuisses. Sed frustra hæc et alia provisa sunt.

XXIX. Frustra hymnum virginitatis exposui; quo et gloriam propositi, et observantiam pariter decantares. Seminavi secus viam, seminavi in spinis, seminavi in petrosa;

[1] 2 Reg. x, 12. — [2] Psal. xliv, 11.

aut enim ex corde tuo verba mea volucres[1], id est, dæmones rapuerunt : aut malis tuis cogitationibus suffocata sunt, aut aruerunt nimio æstu libidinis. Heu me, quia ubi putabam ædificare aurum, argentum, lapides pretiosos[2], inventus sum lignum, fœnum, stipulam, arsuras materias laborasse! Dicam et ego secundum Prophetam : « Heu » me, quia factus sum sicut qui colligit stipulam in messe[3]?

XXX. Et quidem si tibi soli damnum fecisses, erat quidem tristitia, sed forsitan tolerabilis. Nunc vero quantas animas tuo scelere sauciasti, quantas animas propter te de proposito tuo pœnitere fecisti? Quanta labia etiam fidelium inquinata sunt, viam Domini blasphemando? Aperuit in nos gentilitas os suum : adversus sanctam Ecclesiam Synagoga Judæorum per tuum dedecus exultavit.

XXXI. Quod si is qui unum scandalizaverit[4], mola circumligatus jactari debet in mare, quid de te pronuntias, per cujus scelus omnis anima sauciata est, et nomen Domini in gentibus blasphematum est? Nonne quoties dicitur : O virgines, toties tibi cumulus iniquitatis augetur? Jaces ecce vulnerata, jaces ecce prostrata.

[1] Luc. VIII, 5, et seqq. — [2] I Cor. III, 12. — [3] Mich. VII, 1. — [4] Math. XVIII, 6.

CAPUT VIII.

Quænam sit remedii quod adhibere cupit, difficultas atque ratio : suadere se ut ad pœnitentiam non qualemcumque illa confugiat, sed congruam ; cujus actus interior nec non exteriora signa hic memorantur. Porro ejusdem beneficio fore ut illa æternæ pœnæ immunitatem obtineat ; si tamen eo in se fuerit severior, quo peccatum minus libere sit confessa. Ad quod etiam futuri judicii atrocitate ipsum accendit.

XXXIII. Cupio prodesse, sed subvenire non possum ; quia « Totum caput in dolore, et totum cor in mœstitia : » a pedibus usque ad caput, sicut ait Esaïas, non est » malagma imponere[1]. Infirmitas tua omne humanæ medicinæ exclusit auxilium. Et licet tam boni quam mali justa indignatione permoti, te omni depopulatione dignam, te omni tormentorum genere discruciandam judicent, morte mulctandam, aut ignibus exurendam : ego tamen qui scio graviora facinorosis reservari tormenta, et sine fine impias animas cruciatus manere, non temporales utique, sed æternos; aliis te volo cruciatibus affici, profuturis utique, non animam perdituris.

XXXIIII. Ergo secundum divinam sententiam dabo consilium ; solum enim et unicum tentandum est remedium illud, quod divina vox per Ezechielem miseris porrigit : « Nolo, inquit, mortem peccatoris, quantum ut » convertatur, et vivat[2]. » Et iterum post hæc inquit Dominus, « Dixi : Convertere ad me. Numquid resina non est

[1] Isai. I, 5, 6. — [2] Ezech XXXIII, 11.

» in Galaad, aut medicus non est ibi? Quare non ascen- » dit sanitas filiæ populi mei [1]? » Hæc utique dicta pœnitentiam sapiunt, hæ sententiæ Dei vocant ad pœnitentiam peccatores : pœnitudo enim lapsis necessaria est, sicut vulneratis sunt necessaria medicamina.

XXXIV. Sed quanta putas, et qualis necessaria pœnitentia? Quæ aut æquet crimina, aut certe excedat. Vide ergo si simplex hoc peccatum adulterii est, an duplex sit pro illa nece quæ facta dicitur in occulto : et secundum conscientiæ molem exhibenda est pœnitentiæ magnitudo. Pœnitentia ergo non verbis agenda est, sed et facto. Hæc autem sic agitur, si tibi ante oculos ponas de quanta gloria rueris, et de quo libro vitæ nomen tuum deletum sit; et si te jam credas prope ipsas positam tenebras exteriores, ubi erit fletus oculorum, et stridor dentium sine fine. Cum hæc certa fide, sicut est, animo conceperis, quia necesse est prævaricatricem animam tartareis pœnis, et gehennæ ignibus tradi, nec aliud remedium constitutum esse post unum baptismum quam pœnitentiæ solatium; quantamvis afflictionem, quantumvis laborem subire, esto contenta: dummodo ab æternalibus pœnis libereris.

XXXV. Ergo hæc tu tecum cogitans, et mente retractans, facti tui ipsa judex esto crudelior. Imprimis omnis cura vitæ hujus interimenda tibi est, et quasi mortuam te existimans, sicut et es, quomodo possis reviviscere, cogita. Deinde lugubris tibi accipienda est vestis, et mens ac membra singula digna castigatione punienda. Amputentur crines, qui per vanam gloriam occasionem luxuriæ præstiterunt. Defluant oculi lacrymis, qui masculum non simpliciter aspexerunt. Pallescat facies, quæ quondam irrubuit impudice. Denique totum corpus injuriis et jejuniis maceretur, cinere aspersum et opertum cilicio perhor-

[1] Jerem. VIII, 22.

rescat; quod male sibi de pulchritudine placuit. Cor vero sit liquescens tanquam cera, jejuniis inquietans se ipsum, et cogitationibus ventilans, quare sit ab inimico subversum. Sensus etiam crucietur; quia in membra corporis cum haberet dominationem, malo cessit imperio.

XXXVI. Talis vita, talis actio pœnitentiæ; si fuerit perseverans, audebit sperare, etsi non gloriam, certe pœnæ vacationem; dicit enim Deus: « Convertimini ad me, et » convertar ad vos. Convertimini ex toto corde vestro, in » jejunio, et in fletu, et in planctu: dirumpite corda vestra, et non vestimentum; quoniam pius et misericors est[1].» Sic conversus magnus ille David justificatus est[2]: sic Ninive peccatrix illa civitas incumbentem sibi evasit interitum[3]. Peccator ergo si sibi ipsi non pepercerit, a Deo illi parcetur. Et si futuras pœnas gehennæ perpetuas in hoc parvo vitæ spatio compensaverit, se ipsum ab æterno judicio liberabit.

XXXVII. Grandi plagæ alta et prolixa opus est medicina: grande scelus grandem habet necessariam satisfactionem. Nam non est dubium levius esse crimen, ubi peccatum suum ultro homo confitetur, et pœnitet: at ubi celat mala sua, invitus detegitur, et nolens publicatur; illud gravius scelus est. Quod tibi utique provenisse negare non poteris. Et ideo fortius dolendum; quia peccatum est fortius.

XXXVIII. Si mente cernerent homines peccatores quale judicium emittet Deus in mundo, et sensus humanus non dispergeretur vanitate sæculari, non infidelitate gravaretur: quantumvis et qualemvis cruciatum ad præsens libentissime sufferrent, etiamsi esset longior vita; dummodo in illas pœnas æterni ignis non incurrerent. Sed tu quæ jam ingressa es agonem pœnitentiæ, insiste,

[1] Joël. II, 22, 23. — [2] 2 Reg. XII, 13. — [3] Jonæ. III, 5, et seqq.

misera : fortiter inhære tanquam in naufragiis tabulæ, sperans per ipsam te de profundo criminum liberari. Inhære pœnitentiæ usque ad extremum vitæ, nec tibi præsumas ab humana die veniam dari; quia decipit te qui hoc tibi polliceri voluerit. Quæ enim proprie in Dominum peccasti, ab ipso solo te convenit in die judicii expectare remedium.

CAPUT IX.

Objurgat virginis corruptorem; eumque Balthasaris exemplo terret. Quem deinde ut non contentus interno cruciatu, legitimam pœnitentiam amplectatur, monet: postremo ne sibi de peccantium multitudine blandiatur, ipsi Sodomæ et aliarum urbium incendium suggerens, ad confringendos inimici laqueos urget.

XXXIX. De te autem quid dicam, filio serpentis, ministro diaboli, violatore templi Dei : qui in uno scelere duo crimina perpetrasti, adulterium utique et sacrilegium? Sacrilegium plane, ubi vas Christo oblatum, Domino dedicatum, dementi temeritate polluisti. Balthasar rex ille Persarum, qui in vasis Domini, quæ et a templo Hierosolymis fuerant a patre ejus ablata, bibere cum suis amicis et concubinis usurpavit[1]; ipsa nocte Angeli manu percussus, crudeli morte punitus est : quid de te arbitraris, perdite pariter et perditor, qui vas rationabile consecratum Christo, sanctificatum Spiritui sancto, impie temerasti; polluisti sacrilege, et tui propositi immemor, et judicii divini contemptor? Melius fuerat omnino te non fuisse natum, quam sic natum, ut te sibi gehenna proprium filium vindicaret.

[1] Dan. v, 30.

XL. Et licet te ipsa conscientia sceleris agat per diversa præcipitem « (Fugit enim impius, nemine persequente » se[1]), » licet te diræ imagines peccati dormientem quoque perterreant, non solum vigilantem; tamen ne quid a pastore ovi morbidæ, vel moriturae medicaminis denegatum sit, do consilium. Petas ultro carcerem pœnitentiæ, obstringas catenis viscera, animam tuam gemitibus jejuniisque crucies; sanctorum petas auxilium, jaceas sub pedibus electorum; ut non tibi cor impœnitens thesaurizet iram in die iræ et justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua[2]. Nec te in eorum numerum constituas, quos luget Paulus : « Qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam super immunditia, et fornicatione, et » libidinibus quas gesserunt[3]. »

XLI. Nec tibi de multitudine peccantium similium blandiaris, et dicas : Non solus hoc ego egi, multos habeo socios : sed recogita, quia multitudo sociorum impunitatem non facit criminum. Nam in Sodoma et Gomorrha et in totis quinque civitatibus innumerabiles utique habitabant populi[4], et omnes pariter qui libidinose corpora sua tractaverunt, igneis imbribus conflagrarunt : solus autem Loth de illo inevitabili incendio evasit[5]; quia ab illa turpitudine se alienum præstiterat.

XLII. Exclude ergo vel nunc, infelix, de corde tuo blandimenta serpentis, et luctu, et fletibus continuis, dum in corpore tuo immundo anima illa tenebrosa versatur, remedium tibi in die necessitatis acquire, semper ante oculos tuos habens Apostoli sententiam : « Quia omnes » nos oportet manifestari ante tribunal Christi, ut referat » unusquisque propria corporis sui secundum quod gessit, » sive bonum, sive malum[6]. »

[1] Prov. XXVIII, 1. — [2] Rom. II, 5, 6. — [3] 2 Cor. XII, 21. — [4] Gen. XIX, 25. — [5] Ibid. 29. — [6] 2 Cor. V, 10.

CAPUT X.

Ad virginem lapsam demum rediens, illi concitatas quasdam precationes et varios pœnitentiæ affectus e Scripturis hinc inde lectos suppeditat.

XLIII. « Quis consoletur te, virgo filia Sion; quia magna » facta est sicut mare contritio tua. Effunde sicut aquam » cor tuum ante faciem Domini[1] : » extolle ad eum manus tuas pro remedio peccatorum tuorum. Accipe igitur lamentum. Et primum quidem nullo die quinquagesimus Psalmus intermittatur; quia in tali negotio cantatus est: et usque ad versiculum illum : « Cor contritum et humiliatum » Deus non spernit[2], » cum lacrymis gemituque percurre.

XLIV. Insuper etiam hanc lamentationem non sine compunctione cordis in conspectu Dei judicis funde : « Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem la- » crymarum[3], » ut defleam vulnera animæ meæ? Conversi sunt dies festi mei in luctum, et cantica in lamentationem[4] : recessit sonus hymnorum, et lætitia Psalmorum, et successit stridor dentium et fletus oculorum. « Obmutui » et humiliata sum, et silui a bonis, et dolor meus reno- » vatus est. Concaluit cor meum intra me, et in medita- » tione mea exardescet ignis. Timor et tremor venerunt » super me, et contexerunt me tenebræ[5]. Abyssus circum- » dedit me, postremo demersit caput meum in scissuras » montium[6]. »

XLV. Heu me, quia facta sum sicut Sodoma, et combusta sicut Gomorrha[7], quis miserebitur cineres meos?

[1] Thren. II, 13-19. — [2] Psal. L, 19. — [3] Jerem. IX, 1. — [4] Amos. VIII, 10. — [5] Psal. XXXVIII, 3, 4. — [6] Jonæ, II, 6. — [7] Gen. XIX, 24.

Durius offendi quam Sodoma; quia illa legem nesciens deliquerat, ego autem, accepta gratia, peccavi Domino. Si homo peccet in hominem, erit qui interveniat[1]: ego peccavi in Dominum, quem propitiatorem inveniam? Concepi dolorem, et peperi iniquitatem[2]: lacum aperui et effodi eum, et incidi in foveam quam operata sum. Ideo conversus est dolor meus in caput meum, et in verticem meum iniquitas mea descendit. Immunditia mea ante pedes meos: non fui memor novissimorum, et cecidi miserabiliter.

XLVI. Non est qui consoletur me. O quam acerbus fructus luxuriæ! Amarior felle, crudelior gladio. Quomodo facta sum in desolationem? Subito defeci, perii propter iniquitatem meam velut e somno exurgens[3]; ideo in civitate Domini nullificata est imago mea. Deletum est de libro vitæ nomem meum, facta sum sicut noctua in domicilio, sicut passer unicus in ædificio[4]: non est qui consoletur me. Considero a dextris, et video quia non est qui agnoscat me. « Periit fuga a me, et non est qui requirat animam meam[5]. » Facta sum sicut vas perditum, audivi vituperationem omnium circa me habitantium[6]. Væ diei illi in quo me infelix genuit mater, et lux ista crudelis excepit! Oportuerat me non fuisse natam, quam sic in gentibus fabula fierem. Propter me confusio facta est omnibus famulis Domini, et eum digne colentibus[7].

XLVII. Lugete me, montes et colles; lugete me, fontes et flumina; quia fletus filia ego sum. Lugete me, bestiæ sylvarum, reptilia terræ, et volucres cœli, et omnis anima quæ vita frueris. Nam vos beatæ feræ et volucres, quibus nullus metus de inferis, neque post mortem reddenda est ratio: in nos manet pœna crudelis tartari, quia habentes sensum, delinquimus; ideo non est pax peccatoribus.

[1] 1 Reg. II, 25. — [2] Psal. VII, 15, et seqq. — [3] Id. LXXII, 19, 20. — [4] Id. CI, 7. — [5] Id. CXLI, 5. — [6] Id. XXX, 13, 14. — [7] Job. III, 3.

XLVIII. Meum peccatum, mea iniquitas, non sunt similia offensis hominum; quia impietas est. Carnem pollicita servare virginem, et castitatem professa publice, mentita sum Domino; ideo non est mihi fiducia invocandi Dominum altissimum, quia obstructum est os delinquentium. Nam meum malum Propheta cecinit, quod qui elongant se a Deo, peribunt[1] : disperdit omnem fornicantem a se. Et iterum : « Adhæsit lingua mea faucibus meis, et » in pulverem mortis deductus sum[2]. »

XLIX. Verumtamen clamabo ad Dominum, cum adhuc tempus est, dum datur spatium; quia in morte non est memoria, et in inferno non est confessio. « Domine, ne » in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me. » Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, nec est sanitas in » carne mea a vultu iræ tuæ : non est pax ossibus meis a » facie peccatorum meorum. Quoniam iniquitates meæ su» perposuerunt caput meum, et sicut onus grave gravatæ » sunt super me. Computruerunt et deterioraverunt cica» trices meæ, a facie insipientiæ meæ. Miseriis afflicta sum, » et curvata usque in finem, rugio a gemitu cordis mei. » Cor meum turbatum est intra me, dereliquit me virtus » mea, et lumen oculorum meorum non est mecum[3]. » Deus, repulisti me, et destruxisti me, ostendisti mihi dura, potasti me vino compunctionis[4] : expulsa sum ab oculis tuis, jam non adjiciam ut resurgam ad templum sanctum tuum, et sancta sum in exterminio.

L. « Quæ utilitas in sanguine tuo, dum descendi in » corruptionem? Numquid mortuis facies mirabilia, aut » medici suscitabunt[5]? » Tuus sermo est, tua promissio est : « Nolo mortem peccatoris, sed conversionem et vi» vat[6] : » ad te, Deus meus, mea conversio[7]; quia solus

[1] Psal. LXXII, 27. — [2] Id. XXI, 16. — [3] Id. XXXVII, 1-11. — [4] Id. LIX, 3-5. — [5] Psal. XXIX, 10, et LXXXVII, 11. — [6] Ezech. XXXIII, 11. — [7] Psal. CXLV, 8

potes renovare omnia, et ab inferis animas revocas. Tu solvis compeditos : tu, Deus, allisos erigis, cæcos illuminas, mortuos suscitas.

LI. «Erravi sicut ovis perdita[1]:» require famulam tuam, ne lupus crudelis glutiat me. « Multi dicunt animæ meæ : »Non est salus illi in Deo ejus[2]. »Sed tuum consilium tecum est. Quot sunt dies famulæ tuæ, quando facies mecum judicium[3]? Sed ne intres in judicium cum famula tua[4]. « Defecit in salutari tuo anima mea[6], defecerunt in »lacrymas oculi mei, effusa est in terram gloria mea. »Quando respiciens restitues animam meam[5]? Propter »iniquitatem animam corripuisti me, et tabescere fecisti »sicut araneam, animam meam[7]. Memento, Domine, »quod pulvis sum : vide humilitatem meam, et laborem »meum, et remitte omnia peccata mea[8]. Remitte mihi »ut refrigerer, priusquam abeam, et amplius non ero[9], » nec in inferno erit confessio.

LII. Potens es, Domine, conscindere saccum et præcingere me lætitia[10] : dirumpere vincula mea, quibus ligata sum atque constricta[11], qui Rahab sordidam non aspernatus es[12]. Iram tuam, Domine, aufer a me, quia peccavi tibi crudeliter, donec justifices causam meam, et educas me in lumine. Deus virtutum, da pœnitentiæ effectum, confessioni perseverantiam; ne me induret deceptor animæ. Hoc mihi donum, hanc mihi gratiam de tuo fonte præstari cupio, Deus; ut in æternum tibi confitear : qui vivis et regnas in Trinitate in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Psal. CXVIII, 176. — [2] Id. III, 3. — [3] Id. CXVIII, 84.— [4] Id. CXLII, 2. — [5] Id. CXVIII, 81.— [6] Id. XXXIV, 17.— [7] Id. XXXVIII, 12.— [8] Id. XXIV, 18. —[9] Id. XXXVIII, 14.— [10] Id. XXIX, 12.— [11] Id. CXV, 13.— [12] Josuë. II, 14.

FINIS TOMI SEXAGESIMI.

ANNOTATIONES.

ANNOTATIO (1) pag. 3.

De hac cæremonia Gregorius Magnus in Sacram. Ordo Rom. Albinus et alii scripsere : ignotam vero Græcis eam fuisse observavit Menardus in Sacram. Porro cum infra eamdem celebrasse Christus dicitur, hoc ita intellige non quod illam vere instituerit, sed ipsius institutioni causam præbuerit ; quippe quæ ad ejusdem miraculi celebraretur imitationem. Nam cæremonias varias ab aliis institutas recte admonet V. Val. Strabo, lib. *de Reb. Eccles.*, cap. 26. Quando autem fieret et quo ritu, explicatius docetur lib. *de Sacramentis*, cap. 1.

ANNOTATIO (2) pag. 5.

In os renuntiare, idem est ac palam et aperte. Sic εἰς πρόσωπον sumitur in Didymo et scholiis græcis pro φανερῶς Sumitur etiam in aliis scholiis pro ἀναισχύντως impudenter : quo forte sensu Job. 1, 11 invenitur. Nec etiam nimium displicet quod habetur in cod. Reg. *Sputaris*, hoc est, os tibi sputo illinitur. Sed tunc membra sic essent distinguenda, *cui renuntiandum. In os sputaris, etc.* Discimus autem ex hoc loco moris fuisse, ut qui diabolo renuntiabant, in Occidentem obverterentur, quandoquidem postea ut Christum aspiciat, convertitur in Orientem.

ANNOTATIO (3) pag. 7.

Videbitur forte cuipiam in ea sententia hic esse Ambro-

sius, ut aquam nisi prius oratione sanctificata sit, baptismo penitus inhabilem existimarit. Sed observandum non hic agi de jure, ut aiunt, ac validitate : at solum referri consuetudinem, et illi veterem figuram accommodari.

ANNOTATIO (4) pag. 14.

Non est tamen existimandum Ambrosianam fuisse opinionem noxam originalem ejusmodi lotione aboleri. Quis enim credat Augustinum suis et Ecclesiæ adversariis testimonia, quæ a veritate ac fide abhorreant, oppositurum, maxime cum eadem illa cæremonia in Africa, ut alibi dicetur, non obtineret? Aut quis rursus Ambrosium qui ubique baptismo perfectam justitiam regenerationemque attribuit, et hoc ipso loco sicut et aliis non paucis agnoscit Petrum fuisse mundum, existimet in ea sententia esse potuisse, ut originis maculam pedum lotione, quam non ignorabat omitti multis in Ecclesiis, ablui contenderet? Sed nihil hic opus est conjecturis, ipse mentem suam satis aperit citata Expos. Psal. 48, num. 9, in hunc modum : *Unde reor*, inquit, *iniquitatem calcanei magis lubricum delinquendi, quam reatum aliquem nostri esse delicti. Meritoque Dominus... Lavemus*, inquit, *et pedes, ut calcanei lubricum possimus auferre, quo fida statio possit esse virtutum; et ne paterno quis errore labatur, qui suo paratus est stare proposito : et non metuat lubricum hæreditatis, qui cupit vestigium tenere virtutis.* Quid autem clarius, quam per *lubricum delinquendi, lubricum calcanei, lubricum hæreditatis*, nihil aliud indicari, quam concupiscentiam : quæ tametsi vere ac proprie in renatis non sit peccatum, tamen quia ex peccato est, et ad peccatum inclinat, dicitur peccatum ab Apostolo. Ut igitur hæc *hæreditaria peccata*, sive illud quod Petrus *habebat*

primi hominis de successione peccatum tolleretur, in pedum lotione peculiarem gratiam conferri existimabat Ambrosius : quod *majus subsidium sanctificationis* vocat fidus ejus interpres, si tamen non Ambrosius ipse, lib. III, *de Sacram.*, cap. 1, num. 7. Non ignoramus quosdam e catholicis esse theologis, qui peccata ista levia quæ naturalia nominat Augustinus, hæreditaria ab Ambrosio dici arbitrentur. Sed cum venialia peccata non minus quam capitalia in baptismo elui fides doceat, omnino standum illi expositioni, quam ipse suppeditat S. Doctor.

ANNOTATIO (5) pag. 18.

De confirmatione hoc dici extra dubium est. Sed cum chrismationis mentio hic nulla fiat, id multas parit nec exiguas difficultates. Nam contendebat P. Sirmondus recens baptizatis non aliam primis sæculis unctionem adhibitam in administrando hoc sacramento, nisi illam, quæ superiori capite designatur, qua sacerdos egredientium e sacro fonte caput linibat : episcopo autem reservatam solam manuum impositionem. Acerrimum ea in re adversarium expertus est Petr. Aurelium, qui chrismationem a sacerdote fieri solitam verticis fuisse disputabat, ac proinde aliam, frontis videlicet, adjici debuisse ab episcopo. Dallæus tutatur Sirmondi partes, et lib. III, *de Confirm.*, cap. 8, diserte negat ullam neque hoc loco, neque lib. III, *de Sacram.*, cap. 2, unctionem significari : sed contendit ab his auctoribus tantum agnosci duplex signaculum, unum corporis, de quo supra, cap. 6 et lib. III, *de Sacram.*, cap. 1, alterum spiritus, de quo locis modo citatis primum chrismate ad eodem presbytero qui verticem unxerat, in fronte factum ad crucis instar : alterum quo

per manuum antistitis impositionem septiformi gratia cor consignatur. Sed primo hic errat ille minister, quod unctionem cap. 6 hujusce libri, et cap. 1, lib. III, *de Sacram.*, significatam a presbytero fieri docet; cum ex simplici locorum inspectione manifestum sit soli episcopo hanc arrogari. Deinde quod infert eamdem illam consignationem inter baptismatis numerandam esse cæremonias, pari etiam jure idem de sacramento Eucharistiæ colligi posset : quod ne ille quidem unquam concederet. Verum hæc ulterius prosequi non est loci hujus. Addemus tamen Sanctibœuvium, qui ex SS. PP. chrismationi effectum et gratiam Confirmationis Dissert. 3, art. 21, attribuit, nunquam agere de impositione manuum, quin unctionem superiori capite memoratam ei adjungat. Si quis autem duas illas res tum hic apud Ambrosium, tum lib. III, *de Sacram.*, cap. 1 et 2, nimium separatas dixerit, quam ut unum ex eis coeat sacramentum, nullo negotio respondebitur fieri potuisse, ut non sejungerentur in administratione, quæ in expositione disjunguntur. Certum enim est omnia eodem ordine, quo gerebantur, non hic referri; imovero nec pauca etiam prætermitti. Hoc quidem favet eorum opinioni, qui arbitrantur cum Petro Aurelio peculiarem hoc loco includi chrismationem. Sed quidquid dixerint heterodoxi, cum probabilius sit unctionem, quemadmodum loco citato propos. 6, docet Sanctibœuvius, tantummodo partem integrantem esse Confirmationis, sartam tectam ejusdem sacramenti substantiam semper habebimus. Cæterum duas chrismationes Greg. Sacramentarium distinctas notat, sed Gallic. Sacram. et Missale, atque item Missale Gothicum eam quæ frontis est, solam memorant. Verticalem quam a Sylvestro papa institutam volunt, in iis locis in quibus necdum admissa fuerat, verisimile est canone Arausic. recipi jus-

sam; quanquam tamen affirmat P. Morinus ejusdem Concilii mentem fuisse, ut eam unctionem vel aboleret, vel declararet non necessariam. Quod autem addit frontalem diacono tributam a concilio, minime mirum videri debet, si non est illi sacramento essentialis.

ANNOTATIO (6) pag. 22.

Ferri species, hoc est, ferri natura et substantia. Namque isto significatu vocem *species* interdum sumi supra docuit ipse Ambrosius.

ANNOTATIO (7) pag. 27.

Credimus igitur eamdem illam vocem hic ἐμφατικῶς esse positam, ut plus significetur quam exprimitur. Itaque idem erit, *Romæ fideles dicuntur*, ac si dixisset non solum in hac aut in alia qualibet Ecclesia, verumetiam in omnium nobilissima baptizati fideles nominantur. Et huic nostræ interpretationi favet cum particula *et* quam vocabulo *Romæ* præmissam observavit in codicibus aliquot idem Alexander, nosque in pluribus nostrorum deprehendimus.

ANNOTATIO (8) pag. 30.

Quæres cum Deum per fidem obscure tantum, atque, ut Paulus loquitur, *ex parte cognoscamus*, nec non ex eodem Apostolo evacuari oporteat *quod ex parte est;* quomodo fides æternum dicatur patrimonium? Sed expedita est responsio. Etenim duo fides in se continet, cognitionem et obscuritatem. Hanc quidem superveniente clara et intuitiva, ut vocant, visione expellendam constat: cognitio vero non destruetur, sed luminis beatifici perfi-

cietur accessu; quod pueri qui dissipatis pueritiæ vitiis, virilem perfectionem demum assequitur, exemplum ibidem, nimirum 1, Cor. 13, propositum, satis ostendit.

ANNOTATIO (9) pag. 33.

Opus hoc loco idem est, ac res naturalis seu elementum; nam alias effectum potius significat.

ANNOTATIO (10) ibid.

Videtur *forma* hic intelligi celebrandi sacramenti ratio et ordo, ut etiam infra num. 18.

ANNOTATIO (11) ibid.

Secundum hic neque numeri neque ordinis abverbium, est, sed tantum loci : ac plane idem significat ac *prope*, sive in proximo, ut pueri norunt.

ANNOTATIO (12) pag. 37.

Significabat præsentiam venturam D. N. figura enim ac species plerumque inter se confunduntur, et speciem pro ipsa re seu exteriori rei conspectu sumi et supra ex Ambrosio annotavimus et ex variis Scripturæ locis asseri potest.

ANNOTATIO (13) pag. 44.

Cum formæ a sacerdote pronuntiatæ hic mentio non fiat, ambigere aliquis possit, num ipsius vicem ternæ illæ suppleverint interrogationes ac responsiones. Verum eam non fuisse prætermissam auctor infra satis indicat, ubi

ait : *In uno autem nomine baptizari nos jussit, hoc est, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, etc.* Dicendum igitur non interpositas singulis immersionibus singulas interrogationes, sed omnes eisdem simul præmissas esse ; quemadmodum fieri consuevisse discimus e Sacram. Gregor. Ordine Rom. Sacram. et Liturg. Gallic. Tertull. adv. Praxeam. Cyrillo Hieros. Catech. Mystag. 2, compluribusque aliis. Quocirca nihil aliud hoc loco designatur, nisi easdem interrogationes ac mersiones respondere sibi mutuo, non quidem celebrandi ordine, sed celebrantium, ut sic loquamur, intentione.

ANNOTATIO (14) pag. 47.

Rom. edit. sola, *Apostolus Paulus.* Et iterum sub finem hujus num. *interpretationem Apostoli sicut illa, etc.* Sed memoriæ lapsum malumus auctori attribuere, quam corruptos omnes et mss. et vet. edit. existimare.

ANNOTATIO (15) pag. 48.

Usitatum erat istis sæculis, ut episcopus summi sacerdotii nomine vocarentur. Primi exempla in exposit. Psal. 118, serm. 2, ℣ 23, et lib. de mysteriis, cap. 2, num. 6, præbet Ambrosius : secundi probatio est in ejus vita apud Paulinum ; hic enim ait : *Flebat amarissime quoticscumque forte nuntiatum illi fuerat de cujuscumque obitu sacerdotis.... quia difficile esset invenire virum, qui summo sacerdotio dignus haberetur.*

ANNOTATIO (16) pag. 49.

Istius instituti causam, nimirum Dominicæ humilitatis

quæ in præmissa Evangelii lectione proposita fuerat, imitationem, ejusdemque veluti proprium effectum, scilicet concupiscentiæ debilitationem, perstrinxisse auctor minime contentus, præterea non ordinem solum quo ab episcopo presbyterisque perficiebatur, aperit, verumetiam confutat Rom. Ecclesiam, in qua ille mos non servabatur. Cæterum interpretationem illam qua Romani locum evangelicum de lavandis peregrinorum pedibus asserebant intelligendum, haud eo sensu ab aliis admissam constat, ut eam putarent in baptismate omitti posse, sed ut baptizatis imponeretur pedes peregrinorum lavandi necessitas. Vide in Append. Serm. S. August., pag. 288, tertium ex illis quos e cod. Remig. sub Augustini titulo Sirmondus ediderat : item Cæsarii sermonem qui ejusdem Append. 257, numeratur : sicut et alios duos Anonymi ibidem editos, nempe 149 et 158, quorum prior eidem lotioni non modo levia, sed lethalia quoque peccata remittendi vim attribuit. Porro consuetudinem pedum in baptismo eluendorum in Gallicanis Ecclesiis etiam obtinuisse discimus e Missalibus Gothico, pag. 249 et Gallicano veteri, quæ Mabillonius noster evulgavit. Ab his quoque non abludit aliud Missale in *Itinere italico* ab eodem editum, nisi quod eamdem ablutionem collocat post datam vestem candidam. Hæc autem ablutio cum aliquandiu viguisset in Hispania, a Conc. Eliber., can. 48, sublata est. Quod ad Africanam Ecclesiam August., epist. 54, num. 10 et 55, num. 35, non pauca tradit quæ spectant ad eamdem cæremoniam : ex quibus quantum Ecclesia illa ab Ambrosiana vel Gallicana in hoc dissideret, cognoscere est. Berosus in Cæremoniali Ambrosiano ejusdem usum lotionis quo tempore scribebat, necdum intercidisse testificatur.

Albertinus autem minister pseudo-reformatus, Auctoris nostri loco de pedum lotione fusius exscripto, hæc

objicere aggreditur : « *Atqui in hoc discursu præter locutionis barbariem* (fatemur autem in *hoc discursu* inesse barbariem, sed Albertini) *primo falsitas est. Qui enim dicere posset Ambrosius.... se Romanæ Ecclesiæ typum et formam in omnibus sequi, cum ex Augustino constet Romam et Mediolanum in cæremoniis plerisque inter se variasse? Deinde et contradictio; nam postquam dixisset : In omnibus cupio sequi Ecclesiam Romanam, illico tamen quasi palinodiam agens* (et hoc etiam quam latinum in Censoris adeo severi elocutione) *sed tamen et nos homines, inquit, sensum habemus, ideo quod alibi rectius servatur, et nos recte custodimus. Ac rursum postquam dixisse : Hoc ideo dico non quod alios reprehendam : subito illos reprehendit, etc.* » Verum in his omnibus quod sibi contradicat, nihil invenias; si modo ea candide, atque ex humani sermonis consuetudine interpretari volueris. Quis enim eat inficias ubi dicitur : *Cupio sequi Ecclesiam Romanam; sed tamen et nos homines sumus, etc.*, non simplicem aut absolutam, ut vocant, sed conditionalem esse sententiam; atque adeo illic mente et cogitatione supplendum, *quantum licuerit, aut visum fuerit expedire*. Sic in eis quoque verbis quæ præmittuntur : *Se Romanæ Ecclesiæ typum et formam in omnibus sequi*, nihil falsi subesse confitebitur, quisquis ipsa non detorquebit a legitimo sensu, nempe morali. Denique quod eos reprehendere arguitur, quos negaverat abs se reprehendi, pura puta vitilitigatio est. Quid enim communi loquendi usui magis congruum, quam ut quispiam ubi crimen a se propulsare nequeat, nisi illud transferat in aliud, id eadem ratione præmolliat?

ANNOTATIO (17) pag. 57.

Istic ut alibi non semel auctorem fefellit memoria.

ANNOTATIO (18) pag. 58.

Ita vet. edit. ac mss. excepto cod. Illid. ubi, *quanto magis.... quæ erant,* totum omittitur : ultimam vero partem Rom. edit. his verbis effert, *ut quæ erant, in aliud commutentur.* Præiverat quidem illi Lanfrancus in lib. *de Sacram.* sic enim in mss. quibusdam locum hunc legi testificatur. Sed et Lanfranco et Rom. edit. gravissimum crimen intendit Edm. Albertinus lib. II. *de Sacram. Euch.* p. 510. quasi eumdem locum depravarint. Verum nec Romanis quod tanti viri auctoritatem secuti sint, crimini vertendum, nec Lanfranco ipsi accusatio falsi impingenda est. Nam præterquam quod eadem omissa sunt supra in cod. Illid. et similiter omitti potuere in quibusdam aliis, quis credat ab eo quæsitum effugium, 1° qui alteram lectionem in mss. pluribus extare non dissimulans eam exponit, neque alio sensu intelligi posse nisi catholico plane demonstrat : 2° qui diversam illam quam anteponit, loco petito ex libello *de Mysteriis* apte confirmat; cum enim hoc idem Ambrosii testimonium nonnisi absurde a realis præsentiæ sensu possit detorqueri, haud verisimile sit cum scriptorem, quem *Ambrosii Simiam* vocat Albertinus, illius placitis docere contraria : 3° tandem non cadebat in gravitatem ac prudentiam, qua erat Lanfrancus, ut sententiam illam corrumperet, quam evincebat ab adversario esse corruptam. Sed ad Lanfrancum omni malæ fidei suspicione liberandum ista sufficiant. Quod porro ad ipsum locum, idem Lanfrancus lib. cit. et Algerus *de Sacram.* lib. 1. cap. 7. respondent panem et vinum secundum speciem externam esse quæ erant : at vero secundum internam substantiam converti in corpus Christi. Quam expositionem licet Ambrosianis verbis atque exemplis ita roborent ut nihil amplius videatur desiderandum ;

tamen Mornæus Pless. idem argumentum quasi postliminio revocatum Card. Perronio opposuit. Ad hoc duo reposuit Cardinalis, nempe verba ipsa non carere suspicione corruptionis, scilicet propter memoratam Lanfranci auctoritatem : deinde illorum nequaquam hunc esse sensum, ut panis ac vinum dicantur esse *quæ erant*, sive id quod erant, cum in priori parte sententiæ panis aut vini nulla sit mentio : sed ut *quæ erant* simpliciter dicantur esse, non autem destrui ; eo quod sacramenti materia per transubstantiationem tota essendi generalitate non spoliatur, sed ab esse specifico transfertur in aliud esse specificum, id est, non simpliciter ad non ens terminetur, sed ad aliud ens, cui successione, contiguitate existendi, et accidentium quibus uterque terminus suppositus fuit, unitate jungitur et colligatur. Hæc vere ac sapienter dicta omnibus sinceritatis quam contentionis amantioribus poterant satisfacere ; reclamat tamen adhuc Albertinus, ea de quorum substantia nihil permanet, quæque sunt simpliciter non ens, in latitudine entis remanere pernegans. His addit de pane ac vino pronuntiari, *ut sint quæ erant* : erant autem, inquit, in esse specifico panis et vini, unde concludit substantialem dici non posse hanc mutationem, sed accidentalem. Et vero suum hoc ratiocinium egregie confirmatum putat eo, quo subditur : *Tu ipse eras*, inquit auctor noster, *sed eras* etc. *Cui verisimile sit*, pergit Albertinus, *illum mutationis accidentalis exemplum ad theseos suæ confirmationem ex industria elegisse, si in ea de mutatione substantiali ageretur ?* Primam harum rationem in lib. VII, c. 6 et 7. *de Perpetuitate fidei* solutam reperies ; ibi enim planissime docetur auctorem nostrum hoc loco ne minimum quidem ab usu et consuetudine loquendi recedere : quod aëris nec non aquæ fluvialis, quæ cum perpetuo mutentur, eadem tamen semper dicimus,

exempla mirifice illustrant. Hinc etiam difflari posset, quod intulit de specifico sensu idem Albertinus, nisi captionem argumenti supra nobis Perronius aperuisset ac diluisset, quod sedulo dissimulavit iste minister. Sed hîc exemplum unum affertur mutationis accidentalis; ergo, inquit ille, de accidentali tantum conversione agitur in hoc loco. Sed hîc exempla multa substantialium mutationum subjiciuntur; Ergo, inquimus, de substantiali conversione agi multo potiori jure colligimus. Itaque geminam agnoscimus in Eucharistia conversionem, alteram substantialem, qua panis substantia in corpus Christi tota commutatur: alteram accidentalem, qua species panis ad ejus præsentiam significandam naturaliter destinatæ, Dominici corporis figuræ fiunt atque antitypi. Verissima quidem hæc, et ad catholicum dogma contra Calvinianam cavillationem vindicandum contendimus esse invictissima: quid tamen si verbis illis, *ut sint quæ erant*, *et in aliud commutentur*, divisionem contineri affirmaverimus? Certe particulam et interdum pro *vel* positam legi negabit nemo. Quid enim frequentius istis formulis: *Dominus mortificat et vivificat: deducit ad inferos, et reducit. Dominus pauperem facit, et ditat: humiliat et sublevat?* Profecto non utrumque simul, sed utrum voluerit, Dominus facit. Expende totum locum, de quo agitur, et tres effectus divinæ potentiæ deprehendes illic proponi, creationem scilicet non existentium, existentium vero vel conservationem vel conversionem, prout Deo visum fuerit.

ANNOTATIO (19) pag. 59.

Sequentis dubii solutionem adversus orthodoxam doctrinam sic vertit Albertinus, ut velit non alio modo Christum a nobis in Eucharistia sumi, nisi quo eum in baptismo induere, ac sanguine ejusdem tingi dicimur. Sed respon-

detur inter Eucharistiam ac Baptismum comparationem in hoc institui, quod ex hoc auctore similitudinem idcirco in utroque sacramento Christus posuerit, ne in altero mortis, in altero corporis et sanguinis horrore afficeremur: duas autem illas similitudines in hoc differre, quod altera sit rei tantum per suos effectus, altera rei etiam per suam substantiam præsentis. Quod vero urget *speciem sanguinis* hîc positam pro veritate, ut opponatur similitudini: nos quidem fatemur speciem hoc sensu quandoque sumi, cum nempe in concreto, ut loquamur cum philosophis, accipitur; sed abstracte hoc loco poni jure contendimus. Nam 1° sic inter speciem et similitudinem abunde servatur oppositio, cum species forma externa sit, et propria rei, ut Perronius loquitur, apparentia; similitudo vero his in locis nihil aliud nisi remotam analogiam sonet: 2° hic auctor Christi corpus atque sanguinem hoc toto capite præsentem clare supponit, ut planum fiet libera mente examinanti: 3° cum hominem in baptismate mori ac resurgere in lib. II. cap. 6. docere instituat, ei satis non est dicere: *Inventum est quomodo homo vivus moreretur et vivus resurget;* sed quasi vereretur ne quis crederet se in baptismo vere obiisse, statim subjungit. *Quid est vivus! Hoc est vita corporis vivens cum veniret ad fontem, et mergeretur in fontem:* cum autem in hoc libro panem et vinum fieri corpus ac sanguinem toties repetat, nunquam tamen illorum naturalem remanere substantiam monet. Adde tandem non magis tolli horrorem rei cujuspiam si absit, quam si tegatur; horror enim nascitur e sensuum affectione, quæ non nisi ab externa forma commovetur.

ANNOTATIO (20) pag. 60.

Istic non de oblatione Dominici corporis ac sanguinis

jam consecrata, sed de præparatione oblationis agi clarum est. Atque hoc in statu pani cum corpore, et vino cum sanguine analogiam quamdam ac similitudinem intercedere communi consensu ex SS. Patribus docent Catholici. Cæterum ut maxime consecrationis effectus, sive ipsa consecratio, ut jam peracta per anticipationem hîc spectaretur, quæ Albertini sententia est; non tamen illud contra catholicam doctrinam quidquam faceret. Quis enim puerulorum orthodoxorum, qui vel primoribus labris elementa religionis delibaverit, non statim respondeat in Eucharistia duo inesse, signum videlicet ac rem significatam, seu sacramentum et rem sacram: quorum alterum altero non excluditur? Quocirca Perronii firma et integra manet responsio.

ANNOTATIO (21) pag. 64.

In hoc autem dissidet Ecclesia orientalis ab occidentali, quod illa bis aquam infundit calici, nempe priusquam consecretur, frigidam, priusquam communicetur, calidam. Cæterum etiam fuerunt hæretici, qui solam aquam censebant offerendam: de quibus adisis Clementem Alex. *Stromat.* lib. I. Ireneum lib. V. cap. I. Augustinum *de Hæresibus* cap. 74. Theodoretum *Hæret. fabul.* cap. 20. et alios.

ANNOTATIO (22) pag. 66.

Dicitur hîc et super lib. cap. 2. num. 7. altare forma seu figura corporis Christi; eo quod in corpore suo tanquam in ara sacra perpetuum ac juge sacrificium Patri obtulit Christus Dominus.

ANNOTATIO (23) pag. 72.

Haud temere invenias, Ambrosium in certis suis operi-

bus hujusmodi querelam de suorum in accipiendo Christi corpore negligentia instituisse. Innuit quidem lib. II. *de Pœnit.* cap. 9. quosdam fuisse qui pœnitentiæ obtentu a sacra communione se abstinerent : sed neque communem, neque tam diuturnam extitisse illam abstinentiam inspectus locus abunde probat. Fatendum tamen illo jam sæculo intepuisse pristinum quotidianæ communionis usum; uti ex Hieronymi epist. 50. adv. Jovin. et 28. ad Lucer. nec non Augustini epist. 54. ad Januar. intelligimus : verum illi posteriorem hunc morem ita non condemnabant, ut sibi priorem magis probari significarent; namque Augustinus serm. 227. novæ edit. neophytos ad quotidianum Eucharistiæ convivium eadem ratione qua hic ipse auctor, inducere nititur. Quod autem ad Græcos, verum quidem est Chrysostomum populi sui fastidium et sumendæ Eucharistiæ negligentiam castigare Homilia 3. in Epist. ad Ephesios, et apertius adhuc Hom. 5. in Epist. 1. ad Timoth. loqui de annua illa Dominici corporis communione; attamen ex eadem Hom. 3. supra laudata satis apparet non fuisse omnium istam indevotionem; ac proinde non in Oriente quam in Occidente multo majorem. Quapropter Ambrosius eam consuetudinem Græcis potius quam Latinis non videtur fuisse objecturus; atque adeo posteriori cuipiam auctori accusationem illam potius congruere non immerito hinc conjicias.

ANNOTATIO (24) pag. 87.

Forte an pugnare inter se videantur, quod hic dicuntur omnia peccata æqualia esse Novatianis, et quod infra iidem referuntur manifestum discrimen inter graviores ac leviores culpas inducere. Verum ibidem non obscure indicat S. Doctor eam quam istic memorat responsionem, posteriorum esse Novatianorum : antiquiores autem de

peccatorum paritate illud sensisse, quod hic traditur. Satis tamen probabile est Novatianum primo insimulatum quasi paria faceret quælibet peccata, eo quod libellaticos æque a reconciliatione excluderet ac thurificatores, tum doctrinæ suæ consequentia inductum peccatorum differentiam omnem rejecisse, tum etiam ut objectionem illam eluderet, qua ad pœnitentiam, quæ lapsis ab eo denegabatur, adulteros amittere arguebatur a Cypriano : cum vero æqualitas illa criminum secutis temporibus nimis odiosam redderet eamdem sectam, recentiores illius professores ab eo dogmate duxisse recedendum. Quod porro ad exemplum a parentis et gallinacei nece petitum, illud ipsum proponitur a M. Tullio in Orat. pro L. Murena, et aliud de patris etiam ac servi cæde in Paradoxo 3. Sed hic non satis sibi constare videtur ipse Cicero; nam cum peccatorum æqualitatem ibi defendat, confiteri tamen cogitur, eum qui patrem occiderit, multa peccare. Merito igitur de hac opinione Stoïcorum Horatius :

Queis paria esse fere placuit peccata, laborant
Cum ventum ad verum est : sensus moresque repugnant.

Et infra :

Nec vincet ratio hoc tantumdem ac peccet idemque,
Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Et qui nocturnus divum sacra legerit. etc.

ANNOTATIO (25) pag. 102.

Benedictionis opus, hoc loco idem est *ac benedictionis effectus*. Cæterum videtur hic signari ea benedictio, qua ægri a presbyteris inunguntur, precibusque Deo opt. Max commendantur, ex præcepto Jacobi apostoli, quam nos extremam unctionem appellamus. Nam præter quam quod hujus sacramenti effectus etiam est ægri sanitas, de

impositione manuum episcopi, seu confirmatione jam observavimus nihil curasse Novatianos.

ANNOTATIO (26) pag. 104.

Quod ait Ambrosius *paterer*, non sic accipiendum, quasi hoc prævaricationis crimen irremissibile judicaverit, cum tota hac lucubratione probet contrarium : sed concedit id unum, nempe illos verba Evangelistæ plausibiliori quadam veritatis specie usurpaturos, si intra prævaricationis limites se continerent.

ANNOTATIO (27) pag. 107.

Quæras fortasse quidnam hoc loco per vocem *justorum* significetur? Ut autem facilius id intelligas, adverte non de quibuslibet justis eam accipi posse; cum non dubium sit, quin in populo tales fuerint multi, quibus tamen nihil aliud nisi ut pro levioribus culpis veniam oratione sua mutuo impetrent, concessum tradit beatus Doctor. Itaque vel intelligendi veniunt insigniter justi, quales fuere Prophetæ ac Martyres in Moyse, Hieremia, atque Stephano hic designati : vel saltem soli sacerdotes, qui et ipsi sub Prophetarum persona adumbrari solent. Non est sane in controverso Ambrosium alludere ad Jacobi locum: *Confitemini alterutrum,* id est, alii aliis, *peccata vestra... multum enim valet deprecatio justi assidua*; quibus verbis peccata sacerdotibus confitendi præceptum contineri plurimi cum ex antiquis Patribus, tum e recentioribus theologis docent. Quapropter vocem *alterutrum* determinari existimant per vocem *justi*, sacerdotem ad quem solum delictorum absolutio pertinet, significantis. Neque vero id a sententia Doctoris nostri de remittendorum criminum sacerdotali potestate alienum est : de qua consule *Comment. in Psal.* 118. Serm. 10. num. 17. et *Expos.*

in Lucam lib. v. num 11. Quod autem ad leviorum culparum expiationem, præter eas orationes quas alii pro aliis ex interno affectu profundebant, recitari etiam poterant Psalmi aliquot, Oratio Dominica, Symbolum, et maxime confessio generalis quæ initio sacræ liturgiæ fieri consuevit : de qua hunc locum Morinus *de Pœnitentia* lib. v. cap. 32. censet intelligendum. Sed cum et in isto et in aliis nonnullis quos eodem modo accipiendos tradit, hujusmodi confessionis nulla fiat mentio, credibilius est, de solis fidelium pro se vicissim orantium precibus agi.

ANNOTATIO (28) pag. 108.

Generalis dicitur prima Joannis Epist. quia non singulari alicui personæ, ut secunda et tertia, sed toti simul Ecclesiæ destinatur.

ANNOTATIO (29) pag. 114.

Duplex fuit hujus sententiæ interpretatio apud antiquos: altera qua illam de pœnitentiæ operibus quibus corpus affligtatur, et conteritur Origenes Hom. 24. in Levit. Basilius Epist. ad Amphilochium can. 7. et alii exposuerunt : alteram vero qua eamdem plures e Græcis patribus ut Chrysostomus, Theodoretus, Œcumenius aliique ita voluerunt accipiendam, ut ab Ecclesia tradi Satanæ in eorum corpora, qui separati a communione fuerint, sæviendi jus arbitrarentur. Ultimum hunc sensum Apostoli non esse in eumdem locum probat Estius, cujus rationibus alias addit lib. VI. *de Pœnit.* cap. 11. Morinus. In hoc porro lapsi sunt magni viri, quod prior Ambrosium secundam hanc interpretationem tantummodo secutum crediderit : posterior autem quod eumdem Patrem hoc loco verba divi Pauli censeat non nisi de carnis castigatione, quæ coërcendis animi cupiditatibus adhibetur, exposuisse; quamvis etiam

cis a quibus de operibus pœnitentialibus Ambrosianus hic locus intelligetur, non reclamaturum se significet. Fatendum autem est Doctorem nostrum utramque Paulini loci explicationem amplexum esse; ultimam enim quam Chrysostomi et aliorum aliquos Græcorum fuisse diximus, aperte hoc loco proponit, ut vel solum Jobi exemplum abunde probat. Nec sane mirum, cum ipsemet, Paulino diacono teste, hanc dæmonis potestatem in hominis quem segregaverat a sacris, misero spectaculo fuisset expertus. Priorem vero interpretationem hoc ipso capite num. 59. satis insinuat, ubi ait qui *peccatum ad mortem* perpetraverint, pœnitentiæ laboribus addicendos: et adhuc manifestius cap. 7. sub finem, quem consule.

ANNOTATIO (30) pag. 155.

Quod ait Ambrosius: *Non Ecclesiæ nutritus sinu*, cave sic intelligas, quasi se aliquando aut in idololatrarum; aut in hæreticorum schismaticorumve cœtu vixisse fateatur. Illud enim tantum innuit, se inter eos qui destinati ad altaris ministerium a pueritia in Ecclesia instituebantur, non fuisse nutritum. De hac porro puerorum ecclesiastica institutione adi epist. 1. Siricii cap. 3. et 9. Item Conc. Carth. 3. can. 19. Paulinum episcopum de sancto Felice Carm. 4. Paulinum diaconum in Ambrosii vita de se loquentem, Ambrosium ipsum in *Exhort. Virgin.* de Laurentio, atque alibi, Augustinum lib. 1. *de moribus Eccles. Cath.* cap 33. et alios. Addit etiam hoc loci Ambrosius noster, *sed raptus a tribunalibus:* quibus verbis etiam lib. 1. Offic. cap. 1 num. 4. usus reperitur. Opponit quoque non illepide præconis, qui tumultum reprimere atque audientiam parare in foro solet, clamoribus Psalmistæ cantum, id est, cantorum ecclesiasticorum modos. Infra vero ubi se pro Ecclesia suscepisse quosdam labores

testificatur, probabile est nihil aliud nisi certamina contra Symmachum aut Justinam imperatricem ab eodem inita designari. Quæ quidem omnia sicut et subinde inspersa intimæ demissionis testimonia tam clare auctorem loquuntur Ambrosium, ut mirum videatur, quid sibi voluerit Sotus, dum ob eadem Præsuli nostro hoc ipsum opus abjudicavit.

ANNOTATIO (31) pag. 170.

Infula erat capitis ornamentum e laneo filo, quod non solum magistratibus conveniebat, sed etiam supplicibus oratoribus, sacerdotibus, imovero et victimis ipsis. Quod porro Ambrosius raptum se a tribunalibus, ad sacerdotium dicit, id fusius explicat Paulinus in ejus Vita; unde eamdem rem alii postea mutuati sunt.

ANNOTATIO (32) pag. 177.

Est ibi quædam ellypsis supplenda per verbum *patiar*, *ferendum est*, aut quid simile.

ANNOTATIO (33) pag. 179.

Panætium, cujus mentionem non uno loco Tullius facit, Rhodium fuisse ex Strabone refert Vossius lib. *de Phil. sectis*, cap. 19, pag. 103, quem consule. De filio autem ejus qui scripserit aliquid, præter Ambrosium forte reperias neminem, nisi quis aut Possidonium ejus discipulum et successorem intelligat, de quo Tull. lib. III de Offic. et Epist. 16 ad Attic. vel Hecatonem Panætii quoque auditorem, quem idem Tull. sex libros de hoc ipso argumento scripsisse auctor est.

ANNOTATIO (34) pag. 181.

Sententiam hanc non nihil impeditam ita explica : Nos

autem sola decentia et honesta tractamus ac definimus, idque facimus magis regula futurorum, quam præsentium.

ANNOTATIO (35) pag. 182.

Quod Aristoteles disputasse de officio dicitur, non ita accipimus quasi peculiarem sub hoc titulo ediderit commentationem : sed quod multa quæ ad singulorum officia pertineant, tradiderit in lib. Politic. et Œconom. maxime vero in tribus Moralium suorum voluminibus, quæ manibus omnium evolvuntur. Quod vero David hisce philosophis asseritur esse antiquior, id cum chronologia consentire jam observavimus tomo I, pag. 766 et 982. Et certe Panætius florebat tantum an. ab Urbe condita circ. 625, id est, 126 an. ante salutis reparationem : Aristoteles an. ab Orbe condito circiter 3570, id est, anno ferme 380 ante Christum. Socrates anno mundi 3525. Pythagoras denique ante Virginis partum circ. 530, hoc est, an. 500 post Davidem. Porro qui plura de his philosophis desideraverit, adeat de Pythagora Laërtium, Porphyrium, Anonymum apud Photium, August. *de Civit. Dei* lib. XVIII, cap. 37, Vayerium *de Virtute paganorum*, et Naudeum *Apologia illustrium Virorum :* de Socrate autem præter plures e memoratis, Diodorum Sicul., Aristidem orat. 2., Eusebium, Suidam et alios. Nam de Panætio jam quantum sufficiat, attigimus.

ANNOTATIO (36) pag. 187.

Plato lib. 2 de Rep. Glauconem in eorum qui justitiæ præferendam injustitiam dicebant, loquentem inducit, atque impositum sibi munus ita excusantem : Ἐπεὶ ἔμοιγε, ὦ Σώκρατες, ἔτι οὐ δοκεῖ οὕτως. Et infra : Μὴ ἐμὲ οἴου λέγειν, ὦ Σώκρατες, ἀλλὰ τοὺς ἐπαινοῦντας πρὸ δικαιοσύνης ἀδικίαν ἐροῦσι δὲ τάδε.

ANNOTATIO (37) pag. 187.

Job scriptorum omnium antiquissimus vulgo creditur, natusqe anno post orbem conditum circiter 2330, cum Plato vix ante annum 3550 floruerit. Non desunt tamen a quibus liber qui ipsius nomine inscribitur, non ei, sed Moysi attribuatur. Videsis Jobi Historiam multa cum eruditione a Spanhemio elucubratam.

ANNOTATIO (38) pag. 189.

Cum providentia et mundi administratione non solum felicitatem divinam stare non posse docuit Epicurus, sed multo minus humanam. Quocirca omni modo conatus est ex hominum animis numinis metum evellere; ut videre licet apud Cl. Petrum Gassendum in Syntagm. Epic. Phil, 2, part. sect. 2, cap. 5 et 6, necnon 3 part., cap. 20 et 21, quam ob impietatem discipulus ejus Lucretius eumdem miris laudibus extollit tum in ipso limine lib. I ac II, tum maxime III, ubi ipsum ob eam causam in deos referendum canit.

ANNOTATIO (39) ibid.

Epicuro Deum neque creatorem mundi, neque, gubernatorem esset ignorat nemo: qua de re adiri potest clarissimus Gassendus Philos. Epicur. Syntagm. parte 2, sect. 1, cap. 3, et sect. 2, cap. 2, 3, 4, 5 et 6. Porro quod Epicurei esse in ea opinione dicuntur, ut Deum asserant rebus admisceri omnibus, videtur istud respicere ad Lucretium qui lib. I initio hæc ipsa sub Veneris nomine atque involucro significat. Hinc autem desumptos constat celebres duos Virgilii locos, alterum Georgic. IV, alterum I Æneid., quos consule.

ANNOTATIO (40) pag. 190.

Epicurum *ebrium* hic vocat, quippe qui ter in die, ut quidam tradidere, crapulam evomere consueverit, et priusquam in balneo voluntariam obiret mortem : Τὸν ἄκρατον ἔσπασεν, ut loquitur Diog. Laërt. in ejus Vita. Quod vero spectat ad susceptum ab eo voluptatis patrocinium, frustra sunt qui eum de animæ voluptate intelligendum aiunt; cum ejus verba ab eodem Diog. memorata contrarium demonstrent : sunt autem hujusmodi : Οὐ γὰρ ἔγωγε ἔχω τί νοήσω τἀγαθὸν, ἀφαιρῶν μὲν τὰς διὰ χυλῶν ἡδονὰς, ἀφαιρῶν δὲ τὰς δι' ἀφροδισίων, καὶ τὰς δι' ἀκροαμάτων, καὶ τὰς διὰ μορφᾶς. Et hoc non minus evincit ejusdem cum perditissimis adolescentibus ac mulierculis consuetudo. Neque tamen dissimulandum eumdem Laërtium ibidem scribere hanc dementiam illi ab æmulis invidiæ conflandæ ergo fuisse attributam; nec defuisse magnos viros, qui se defensores Epicuri profiterentur, quorum antesignanum doctissimum Gassendum propter ejusdem philosophi Vitam erudite admodum ab eo scriptam jure nominamus. Verum cum Tullius lib. III Tusc. Quæst. hæc ipsa in libro Epicuri *de Summo bono*, quem ejus esse negabat nemo, contineri asserat : cumque sancti Patres eamdem ipsi de voluptate sentiendam tribuant; credibilius est, ut indicat idem Tullius, Epicuri discipulos invidiæ levandæ causa ad animi voluptatem tanquam ad sacram anchoram, cum urgerentur, confugisse.

ANNOTATIO (41) ibid.

De divisione illa qua mundus inter tres Jovem nimirum, Neptunum ac Plutonem divisus fertur, opera Philosophi ad nos transmissa nihil habent.

ANNOTATIO (42) pag. 195.

Lucrum laboris ,id est, immunitatem laboris; non vero lucrum quod ex labore gignitur.

ANNOTATIO (43) pag. 200.

Cic. lib. I de Offic. *Nam et palæstrici motus*, etc. Et infra 14 : *Cavendum est autem ne aut tarditatibus*, etc. Varii generis erant fercula apud antiquos, alia enim in triumphis usurpabantur, cum devictarum gentium spolia, vestem pretiosam, aurum sive factum sive signatum, coronas, arma, machinas, ipsas denique urbium captarum imagines in plaustris ante currum triumphantium portabantur : alia erant ludorum ac spectaculorum, non multum prioribus illis absimilia : alia denique sacrorum, in quibus gestabantur deorum simulacra; et de ultimis hisce ferculis maxime hîc loqui Ambrosium ipse videtur declarare in sequentibus. Cæterum ab istis parum admodum abhorruisse constat funerum gestamina, quibus defuncti cadaver dum efferretur, avorum ejus præmittebantur imagines. Quæ omnia cum non sine magna gravitate veherentur atque incessus tarditate, locum dare Ambrosianæ Ciceronianæque comparationi facile potuerunt.

ANNOTATIO (44) pag. 202.

Laudabilem hanc consuetudinem in Africa non obtinuisse indicat sanctus Augustinus Confess. lib. II, cap. 3. Nam alioquin antiquis Christianis publicarum balnearum usu interdictum neutiquam fuisse non solum inde intelligimus, quod Marcianus aliique Christiani ac pii imperatores thermas construxere, verumetiam ex eo quod legamus apud Ireneum lib. III, cap. 3, necnon apud alios scriptores ecclesiasticos Joannem apostolum cum aliquando

lavatum ivisset, ac intus Cerinthum reperisset, illotum discessisset, ne cum videlicet corrueret balneum in quo veritatis inimicus lavaret. Et certe usque adeo usum balnei, dummodo necessitatis non luxuriæ causa adhiberetur, vitiosum non putavit Gregorius Magnus, ut lib. III, epist. 3 responderit eo ne dominica quidem die abstinendum. Porro valetudinem in causa fuisse cur eodem Joannes evangelista uteretur, auctor est Theodoretus lib. II Hæret. Fabul. quamvis rem totam aliter narret Epiphanius Hær. 30, quem consule. Augustinus etiam ut mœstitudinem sibi allatam ex matris obitu deliniret, balneum se petiisse commemorat lib. IX Confess. cap. 12. Sola igitur luxuria in balneis interdicitur; unde DD. Athanasius lib. de Virginibus, et Leander de Instit. Virginum cap. 10 illas virginibus non omnibus quidem, sed sanis prohibuit, sicut e contrario easdem sanctus Benedictus Reg. cap. 36 monachis concessit ægrotis. Fuere tamen qui nec infirmi quidem iis uti vellent, ut Egesippus et Hieronymus narrant de Jacobo apostolo, Palladius de Isidoro atque Evagrio, de Basilio Gregorius Nazianzenus. Imo nec defuere inter philosophos qui hanc eamdem laudem sibi vindicarent, quemadmodum Seneca epist. 108 de se ipso, et de Plotino Porphyrius tradidere.

ANNOTATIO (45) pag. 204.

Albas vestes lætitiæ indices olim fuisse in confesso est. Hinc non solum Romanos in festis et in cœnis eum colorem indui solitos frequentissima scriptorum testimonia prodidere; verumetiam sacri interpretes, quod Christi vestimenta in transfiguratione alba facta sint, quodque Angeli post resurrectionem albati apparuerint, ad eamdem trahunt significationem : quo etiam non absurde id referatur, quod recens baptizati per octavam Paschatis in

alba veste incedere soliti erant; in quo tamen innocentiæ quoque demonstrabatur indicium. Sed nec adeo lætitiæ addictus erat candidus color, ut non luctui etiam inserviret; novimus enim quondam mulieres apud Romanos albatas fuisse in funeribus : quem morem etiam in Gallia servatum a reginis viduis fuisse volunt nonnulli. Alias tristitiæ niger seu pullus color convenire existimabatur; unde sibi eum monachi, quorum est tum sua tum aliorum peccata flere, delegerant. Quapropter Magnus Antonius martyrii desiderio incensus, ne coloris monastici cognitus indicio, ab accessu judicis prohiberetur, album induit, tu disserit in ejusdem Vita Rosveidus. Eo similiter colore sacras virgines indui solitas Baronius ad an. 57 scribit. Idem vero e quodam loco epistolæ Hieronymi ad Nepotianum, quam ad annum 393 refert, clericos antiquitus non pulla nec alba, sed castanea veste ac violacea usos colligens, addit in Ecclesiam tunc primum irrepsisse colorem nigrum, *cum monachismus in nonnullis Ecclesiis a clericis receptus est, et ex monachis episcopi creati sunt.* Certe quidem in hac posteriori parte cum doctissimo Cardinali facere videtur, quod scribitur in Vita sancti Martini, eum postquam ad episcopalem sedem evectus esset, nigrum pallium, quo prius monachum agens utebatur, retinuisse: verum ille in exponendo Hieronymi loco dissentit a Petro Cluniacensi; hic enim eum ita intepretatur ac si tantum admoneatur Nepotianus, in utriusque coloris usu fastum caveat. Sed quamvis minus coacta videatur Baronii expositio, certum tamen est ab Ambrosio hoc loci aliud nihil clericis prohiberi, nisi candorem vestium affectatum ac nimis lucentem; ut quæ sequuntur satis ostendunt, *nihil accedat nitori.* Et hoc profecto mirifice convenit cum iis quæ Basilius epist. 1 ad Gregorium Nazianz. præcipit. Sed illam ipse consulas licet.

ANNOTATIO (46) pag. 205.

Magnam semper gessit Ecclesia existimationis ministrorum suorum curam. Hinc est quod Ambrosius hoc loco tot conditionibus clericorum adolescentiorum cum viduis ac sacris virginibus congressum circumscribit. Qua etiam prudentia inducti 4 Synodi Carthaginiensis Antistites, ut significarent omnem hujusmodi familiaritatis occasionem tollendam e medio, definierunt can. 102 *ad reatum episcopi pertinere ... si sustentandæ vitæ præsentis causa* (qua tamen vix alia justior esse potest) *viduæ vel sanctimoniales clericorum familiaritatibus subjiciantur.* Cum autem qua ratione a clericis hujusmodi fœminæ accedentes excipiendæ sint, S. Doctor nequaquam præcipiat; inde conjicias haud ita frequenter eas domo egredi ad invisendum quempiam consuevisse. Ab Ecclesia tamen universim provisum reperimus, ne mulier sine diaconissa ad diaconum debeat accedere. Quod si tanta cautione de simplici fœminæ ad diaconum aditu constitutum sit, quis miretur presbyterorum cum mulieribus contubernium tot canonibus proscriptum esse?

ANNOTATIO (47) pag. 208.

Val. Maximus eadem refert de Archita lib. IV, cap. I. Hunc autem fuisse constat Davide multo posteriorem; ejus enim præceptorem Pythagoram vixisse anno demum 3389 post mundum conditum communior chronologorum calculus sancit; cum David jam inde ab anno 2887 floruerit. Alii tamen aliis hæc ipsa attribuerunt, ut Laërtius Platoni, Plutarchus Charillo, Theanoni Stobæus.

ANNOTATIO (48) pag. 211.

Ludo autem et joco uti illis quidem licet, etc. S.Tho-

mas II, 2, quæst. 168, art. 2 ad 1. Ambrosii verbis nihil aliud vult significari, nisi jocos christianis oratoribus populo sacram doctrinam exponentibus abjiciendos esse. At bona cum venia tanti Doctoris, jocos ab ecclesiastica regula abhorrere non idem videtur ac jocis abstinendum in tradenda sacra doctrina, sed nullam esse in sacris paginis aut canonibus regulam, qua jocari clericis permittatur. Sed ut maxime de tradenda populo doctrina christiana intelligatur hic locus, non tamen vim solvit objectionis; sibi enim ille opposuerat ejusdem Doctoris verba ex num. seq. ubi de fabulis, id est, familiari confabulatione agens, proposita Christi adversus ridentes comminatione, nullum omnino jocum non damnat. Neque vero mirum est Ambrosium jocorum usu clericis indicere, cum universim ridere homini christiano fas esse neget Basilius Reg. brevior. Inter. 31. Hunc etiam consule epist. 411 et Constit. monastic. cap. 12, quem in hac quoque doctrina S. Benedictus Regulæ suæ cap. 6 est imitatus. Quæ quidem ita pertinent ad ascetas, ut etiam omnibus quotquot virtutis studiosi fuerint, conveniant, et maxime sacerdotibus de quibus vere juxta ac pie Bernardus lib. II de Consid. cap. 13. *Inter sæculares*, inquit, *nugæ, nugæ sunt: in ore sacerdotis, blasphemiæ.* Adi similiter Tract. de Ordine vitæ et morum Instit. inter opera S. Bernardo male ascripta, ubi cap. 3 textus Ambrosii, quo de agimus, ad verbum exscribitur. Cæterum fatendum in hoc genere omnium gravissime peccare eos, qui theatrales facetias ad sacrum transferunt suggestum, et histrionica scurrilique dicacitate gravitatem evangelicam solvunt et conspurcant.

ANNOTATIO (49) pag. 227.

Ad frequentandas Ecclesiæ synaxes precesque in communi apud Deum fundendas maximo semper opere popu-

lum christianum exhortati sunt antiqui Patres, ut cognoscimus non modo ex vetustissima illa epistola nomine beati Barnabæ promulgata, verumetiam ex Ignatii epist. ad Ephes. ex Apologet. Tertulliani cap. 39 aliisque innumeris tum Patrum testimoniis, tum canonibus conciliorum. Verumtamen non de publicis hisce precibus hic agi verisimilius est : sed cum dicitur, *in commune orat*, etc. hoc tantum modo significari, pro omnibus, sive in omnium utilitatem orat, operatur ac tentatur : in quo sanctorum communio posita est. Neque tamen ita Ecclesia orat in commune, ut non etiam preces nuncupet pro singulis : vidimus quippe passim nostrum Ambrosium peccatoribus, ut ad Ecclesiæ orationes confugerent, non semel suasisse : at vero hæ ipsæ preces pro singulorum utilitatibus conceptæ, etiam in commodum universorum charitatis beneficio derivantur. Juvat etiam hic annotare sanctum Doctorem continuo post, non uni fidei, quod heterodoxi faciunt, sed etiam operibus ex fide atque charitate profectis justificationem attribuere.

ANNOTATIO (50) pag. 236.

Translata est hæc sententia ex Cic. lib. *de Amicitia*, ubi habetur : *Solem enim e mundo tollere videntur, qui amicitiam e vita tollunt.*

ANNOTATIO (51) pag. 238.

Videtur per voces *percipiendæ gratiæ necessitudine* potissimum ea signari necessitudo, quæ inter ordinantem atque ordinatum, baptizantem et baptizatum, nec non inter catechizantem et catechizatum contrahitur, quo etiam referri potest quæ inter susceptores atque suceptos nascitur sacra cognatio. Quarum autem appellationum Ecclesiæ societas origo est, primam dicit *reverentiam filio-*

rum, qua videlicet non solum Christiani laïci, sed et clerici quoque episcopos patris nomine salutabant, ut infra cap 41, beatum Sixtum ter compellat eo nomine sanctus Laurentius. Secundum vero statuit *auctoritatem et pietatem patrum*, qua nempe ibidem Sixtus vicissim appellat Laurentium, et Ambrosius cum passim hoc in opere clericos suos, tum alibi pluribus locis sacras virgines atque viduas filias nominat, quod quidem non minus pietatis esse quam auctoritatis ipsemet satis indicavit, cap. 7, ubi ait : *Neque enim minus vos diligo, quos in Evangelio genui, quam si in conjugio suscepissem, etc.* Tertio demum loco *germanitatem fratrum* collocat, quo vocabulo primos Christianos nominari consuevisse ex bene multis intelligitur Actuum Apostolorum, canonicarumque Epistolarum locis.

ANNOTATIO (52) pag. 240.

Quod Ambrosius armorum tractationem clericis illicitam esse patefaciens, particulam *jam* semel et iterum hic adhibeat, manifestum est hoc modo eos distingui vel ab antiqui fœderis sacerdotibus ac levitis quibus arma ferre nefas non erat, vel potius a laïcis Christianis, quos quidem Evangelica lex non prohibet a militia. Scimus tamen Erasmum traduci a Sixto Sen., lib. VI. Biblioth. Annot. 156, nec non ab aliis nonnullis, quasi in suis Annot., in cap. 3, maxime vero in XXII. Evang. secundum Lucam voluerit *licitum non esse Christianis bellum gerere ;* adversæque opinioni notam inusserit impietatis. Verum ipsemet ita mentem explicat suam, ut sola Christianorum in Christianos bella penitus damnet, Christianorum autem contra barbaros eatenus dicat se approbare cum Ambrosio, ut simul admoneat hæc ipsa puritatis evangelicæ non esse. Attamen hoc non ita habere vel hinc intelligas quod

hi Cæsares quos ob gesta bella laudatos ab Ambrosio Erasmus narrat, non omnes semper pugnavere contra barbaros. Etenim qui inter illos principes ordinem ducit Theodosius, bello Maximum atque Eugenium tyrannos, christianos tamen, est persecutus. Et certe infra, lib. III, cap. 3, bellum a se non improbari S. Doctor palam indicat, ubi ait : *Cum gloriosum unicuique ducatur, si periculis propriis quærat universorum tranquillitatem, etc.* Quod igitur sanctus Martinus ubi primum Christianus factus est, militiam, Sulpicio Severo teste, abdicare cogitans, *Christi,* inquit, *ego sum ,pugnare non mihi licet;* hoc ad singularem Spiritus sancti impulsum, quo ille ad perfectius vocabatur pugnandi genus, referri debet. Hinc est imperatores, qui suis edictis milites spiritali hac militia interdixere, a sanctis Patribus liberius objurgati sunt. Alias autem eis qui Christo nomen dedissent, liberum semper fuisse armorum usum vel hoc evincit, quod primis temporibus referti erant militibus christianis exercitus etiam ethnicorum imperatorum. Vide Tertullianum de Corona militis, cap. 11, Aug. de Lib. Arbit., cap. 5, Serm. 303, de S. Laurentio, de Civ. Dei, lib. I, cap. 21, et alibi pluribus locis, et præter cæteros S. Thomam, 2, 2, quæst. 40.

ANNOTATIO (53) pag. 244.

Tria olim prohibita militibus fuisse ostendit Ambrosius, nimirum causarum alienarum defensionem aut procurationem, negotiorum etiam propriorum nedum alienorum in foro prosecutionem, distractionem rerum venalium. Et de mercatura quidem, quam per leges vetitam fuisse militibus Chrysostomus quoque in Epist. I, ad Timotheum prodit, plana sunt Auctoris nostri verba : duas vero priores partes non alio, quam quo eas interpretamur, sensu

explicandas esse ex iis legibus, quæ plures in eamdem materiam supersunt, intelligere est. Etenim quas ille *litium susceptiones* vocat, quis non videat hoc ipsum esse quod lege VI, *de Cognitor. et Procur.* Olybrio et Probino Coss. ab Arcadio atque Honorio sancita exprimitur in illa verba : *Nemo militantium fiat susceptor defensorve causarum, nec ad cognitionem alieni jurgii suffragator, etc.* Quam vero conveniunt hæ voces, *actu negotiorum forensium* cum lege 3, *de Commeatu*, iisdem Coss. atque ab iisdem principibus data, ubi legimus : *Hi qui vacationem temporariam... impetrarint, nihil sibi necessitatis usurpent, nullorum actibus misceantur, etc.* : item cum seq. 15 et 17, *de Re militari;* quarum in priore quæ Arcadium 4, Honorium 3, Coss. præfert. sic habetur : *Si quis posthac militem in privato negotio repertus fuerit retinere, etc.*, in posteriore autem quæ Honor. 4, et Eutych. Coss. ita scriptum est : *Si quis miles.... repertus fuerit vel sibi vacans, vel alieno negotio contentus, nobis illico nuntietur, etc.?* Quibus sane militem perinde a domesticis atque exteris arceri negotiis manifestum est. Neque tamen crediderimus Ambrosium respexisse ad eas leges, utpote multo posteriores hocce tractatu : sed ipsas in aliarum similium quæ postea interciderint, confirmationem scriptas arbitramur. Quod etiam colligere licet ex Vegetio, lib. II, cap. 19. Cæterum Ambrosius ipsos forenses actus satis proscribit his verbis, *ab omni usu negotiationis;* cum ea respondeant superioribus illis, *non te implices negotiis sæcularibus,* quibus contensiosa quoque fori negotia planum est contineri. De aliis vero negotiationis generibus ejusdem verba non tam rigide atque ad apices exponenda sunt. Constat siquidem non modo presbyteris et diaconis bonorum Ecclesiæ solitam committi administrationem; sed et sanctum Felicem omnibus

pro Christo facultatibus exutum tria, ut scribit Paulinus, agri jugera conduxisse, unde suæ nec non aliorum se ipso pauperiorum vitæ consuleret : præterea can. 3. Synodi 4 Carthag., præcipitur ut clerici victum vestitumque sibi comparent, vel artificioli vel agriculturæ beneficio. Quæ omnia perfici sine quadam negotiatione non poterant. Videsis hac de re Sozom., lib. III, cap. 17, edit. Vales., Decr. Dist. 88 et 89, Godefridum ad legem VI, imperatorum Arcadii et Honorii supra indicatam. Spencæum, lib. II, Digress., cap. 15, Ren. a Valle in Hypparcho sive lib. de Relig. negot. Thaumassinum atque alios.

ANNOTATIO (54) pag. 244.

Stipendium ad significandam pensionem viris ecclesiasticis ad victum atque vestitum præberi solitam e castris translatum; quando non solum Ambrosium hic, Augustinum Serm. 19 de verbis Domini. Hincmarum de Archid. et presbyt. eo usos reperias : verumetiam Conc. Carth. 4, can. 18, Agath., can. 56, Aquisgr., cap. 119 et alia non pauca.

ANNOTATIO (55) pag. 247.

Eodem sensu Polybius, lib. 10, Histor. Καὶ πολλοὶ δή τινες κατορθώσαντες τὰς βαβολὰς... οὐ μόνον ἐξέπεσον, ἀλλὰ τοῖς ὅλοις ἐσφάλησαν. Exemplum ejus rei ipsemet suggerit, lib. V. In Xenœta Antiochi præfecto Molonis perduellis arte ad internecionem deleto. Alia suppeditant Justinus, lib. I, in Cyro Tomyris astutia profligato, atque truncato : Corn. Tacitus, lib. I. Annalium in Armenio Germanorum duce, a Cæcina Germanici legato, et alii in aliis. Quæ quidem haud annotaremus, nisi Christianorum, qui patrum memoria Turcas apud Erlam in Hungaria fusos ac stratos aviditate prædæ in se revocarunt, lugenda simul et erubes-

cenda clades admoneret imperatores nostros alieno damno nihilo fieri cautiores. Prudenter ergo rex Israël, libro IV, Regn., cap. 8, ne sibi prædæ occasione fraus strueretur, prospiciebat. Similiter etiam Romani observatione illius moris de quo Polybius, lib. x, jam allegato.

ANNOTATIO (56) pag. 250.

Quomodo *inermem*, qui gladio armatus utraque manu hostes interficiebat? Sed hoc ad abjectum clypeum referendum est, juxta illud Ciceronis orat. pro Cecina. *Arma esse suis nominibus alia ad tegendum, alia ad nocendum : quæ qui non habuerint eos inermes fuisse, etc.*

ANNOTATIO (57) ibid.

Hoc loco *filius* idem est ac pupillus sive alumnus; creditus enim a patre fuerat Lysiæ fidei et quasi tutelæ hic Antiochus.

ANNOTATIO (58) pag. 252.

Non pigeat conferre hanc narrationem de martyrio fratrum Machabæorum cum eorumdem historia, lib. II, de Jacob et Vita beata, cap. 11, latius exposita, nec non cum illis cap. seq., num. 53, verbis : *Quæ cithara dulciores ederet cantus, etc.*, videbisque alteram alteri exemplaris loco fuisse propositam.

ANNOTATIO (59) ibid.

Infantes intelligit a bimatu et infra Herodis jussu trucidatos, quos Ecclesiæ traditio semper numeravit inter martyres. Non incongruum scilicet esse creditum est, ut quibus ad peccati debitum aliena voluntas suffecerat, eis etiam sufficeret ad gloriæ meritum aliena, id est, Christi voluntas, et parentum dolor; *Quando Rachel ploravit*

filios suos, ut lacrymis ablutos suis pro Christo offerret infantes, ut Ambrosius ipse loquitur epist. ad Horontianum, olim in vet. edit. 39, quam inde avulsam Rom. edit. inter Enarrationes in Genesim collocarunt. Habuerunt varii SS. Patres sermones in natalem SS. Innocentium; maxime vero Augustinus atque Bernardus, quos consule.

ANNOTATIO (60) pag. 253.

Alter qui fecisset, id est, Orestes qui matrem Clytemnestram in ultionem occisi ab ea patris Agamemnonis interemerat. *Alter qui adjuvisset*, Pylades nimirum ejusdem Orestis cognatus atque amicus adeo fidelis, ut uterque pro veræ amicitiæ forma fuerit habitus. Hic autem locus desumptus translatusque est, non ex Euripidis *Iphigenia in Tauride*, ut in margine notavit Rom., edit. sed ex Cicer., lib. v, de Fin. Bon. et Mal., et Dial. de Amic., ubi hos plausus in M. Pacuvii tragædia excitatos narrat.

ANNOTATIO (61) pag. 256.

Quamvis hic nulla fiat mentio acolythi et ostiarii, minime tamen hinc sequitur eorum ordines in Ecclesia tum temporis non extitisse, cum illi quatuor qui recensentur, tantum exempli causa memorentur. Quod autem cum lectore atque exorcista numerantur psalmista et sacrarii custos, quorum apud nos jam nulli sunt ordines; hoc inde putamus factum quod cum minores illi clericatus ecclesiasticæ tantum institutionis sint, pro variis necessitatibus modo aucti, modo imminuti ab Ecclesia reperiuntur. De psalmista, quidem sive cantore loquitur Conc., Carth. 3, can. 21. Item 4, can. 10, Gregorius Magnus lib. 11, 54. Ordo Rom. et alii : de custode vero sacrarii atque ipsius

officio dicemus ad caput hujus libri L. Observa interim non omnes omnibus, sed singulis singulos ordines tribui solitos : nec non in episcopi positum fuisse arbitrio quem cui ordini destinaret.

ANNOTATIO (62) pag. 256.

Patris, spiritalis scilicet, id est, institutoris ac magistri : aut si contenderis patrem naturalem intelligendum, minime sane repugnabimus, modo intellexeris de patre in minoribus tantum gradibus constituto ; et eatenus de initiato majoribus, quatenus eos liberos ante ordinationem suam sustulerit. Etenim ab hoc ultimo necessarie servandam continentiam Ambrosium nostrum docuisse postea suo loco evidentissime ostendemus.

ANNOTATIO (63) pag. 268.

Ob verba Ambrosiana Madeburgenses, Cent. 4, cap. 10. Doctorem nostrum insimularunt, quod secundas nuptias videatur damnare. Sed illa vel de quibuslibet Christianis dicta putaverunt, et sic auctoris mentem non pervidere : vel de solis clericis acceperunt, ut revera accipienda sunt, atque ita non in unum Ambrosium, sed in Ecclesiam universam recidit ea criminatio. Siquidem digamiæ impedimentum ad sacros ordines antiquissimum est omnium, utpote in ipsis Apostoli ad Timotheum ac Titum præceptis stabilitum. At enim mirum profecto videatur illud ita intelligi non tantum ab heterodoxis, sed quibusdam etiam Catholicis, quasi nihil aliud sacris ministris interdicatur, nisi plurimarum eodem tempore uxorum usus. Quasi vero in Ecclesia unquam vel ipsis laïcis permissa fuerit hujusmodi polygamia? Sed non est immorandum in eo errore refutando, qui tota Ecclesiasticæ traditionis serie invictissime profligatur. Est autem aliud quod doc-

tores antiquos in opiniones diversas scidit, nimirum utrum qui aliam conjugem ante baptismum, aliam jam baptisatus accepisset, digamiæ lege teneretur. Affirmat hic et epist. ad Vercell. Ambrosius, Hieronymus vero, lib. 1, in Jovin., epist. 83, ad Ocean. et in cap. 1, ad Titum negat. Primum secuti sunt fidelissimus ejus discipulus Augustinus lib. *de Bono conjugali*, cap. 18, num. 21, Innoc. I, epist. ad Maced. quæ in codice canonum Quenellii cura edito exhibetur : et Leo etiam I, duabus epist. quarum altera est ad Anast. Thessal. Episc. altera ad Episc. Metropol. per Illyr. Quæ quidem horum summorum Pontificum definitio in Ecclesia occidentali apud omnes (si unum aut alterum excipias) deinceps obtinuit. Sunt autem viri eruditi qui apud orientalem Hieronymi valuisse sententiam autument, ducti potissimum annotationibus Zonaræ ac Balsamonis in can. 17, Apostolorum, quem ipsum aperte Hieronymo favere existimant. Verumtamen idem ille canon nullam conjugii ante susceptum baptisma initi facit mentionem. Et ut demus eorumdem auctorum, qui etiam non de conjugio, sed de peccatis regenerationis sacramentum antecedentibus loquuntur, eam quæ ipsis tribuitur, mentem esse; tamen quid ipsi sentiant, non qui universa Orientis Ecclesia, eos testari contendemus. Quis enim credat memoratum Doctorem si tot auxiliaribus copiis fuisset succinctus, adeo timide in priore adversus Rufinum Apologia responsurum, ut cum ad Oceanum adversam sententiam Caïnitarum hæresi tantum non accenseret, in allegato opere animos demittens ita scriberet : *Sed interrogati a fratribus quid nobis videretur, respondimus, nulli præjudicantes sequi quod velit, nec alterius decretum nostra sententia subvertentes.* Neque vero cum omnem mundum plenum esse hujusmodi ordinationibus prius asseverasset, hic verba sua ad sacerdotes

nonnullos restringeret. Nihil autem agit Franciscus a Messana, dum hoc Ambrosii atque Hieronymi dissidium metaphysicis quibusdam distinctionibus nititur conciliare; non enim argutiis tam manifesta tollitur discrepantia. Cæterum haud facile alium in Patribus Ambrosio vetustiorem qui de hac digamia scripserit, invenimus. Nam quo jure ad Tertullianum revocaverit Spencæus hanc quæstionem, non satis constat, cum e contrario digamiam ex marito ante baptismum contractam viduis obesse noluerit idem ille Pater lib. de Monogamia, cap. 11.

ANNOTATIO (64) pag. 269.

Ambrosianus hic locus pro clericali continentia tam clarus tamque apertus est, ut Centuriatores iisdem Cent. et cap. supra cit. ad solitas artes confugere coacti fuerint, id est, auctorem ipsum in falsi dogmatis crimen vocare. Atqui hoc loco non legislatorem agit sanctus Præsul, qui novum clericorum cervicibus jugum imponat: sed receptæ atque inolitæ consuetudini præbet testimonium. Enim vero quam universalis illa fuerit quamque firma vel hoc satis indicat, quod non nisi in *abditioribus locis*, quo solent vitia quærere perfugium, invenirentur, qui institutum illud violare attentarent. Accedit præterea quod isti non ullam novi fœderis auctoritatem, non cujusquam Concilii canonem, non usum quarumdam Ecclesiarum in defensionem afferebant suam : sed tantum Veteris Testamenti morem. Hoc autem incontinentium clericorum integumentum egregie discutit sanctus Doctor. Confer etiam quæ idem super hoc ipso argumento disputat epist, ad Vercellenses.

ANNOTATIO (65) pag. 272.

Jam dixerat supra cap. 44, sanctus Ambrosius, *alius sacrario opportunior :* quæ verba magnis viris qui vel

non legerant hunc locum, vel se legisse non meminerant, haud parum negotii facessivere. Nonnulli secretarii custodiam rati sunt illis etiam quandoque demandatam, qui nullum ordinem ne minorem quidem accepissent : quidam vero etsi ordinis alicujus ab aliis distincti nomen non esse arbitrarentur, hoc tamen officium hypodiaconis aut ostiariis committi solitum contenderunt. Cum autem sacrarii nomine secretarium seu sacristia, et sanctuarium præcipue intelligantur, essent forte qui objicerent Synodi Laodic., can. 20, quo hypodiaconis et eorumdem locorum ingressu et sacrorum vasorum tactu interdicitur. Responderi tamen poterat cum Balsamone ac Zonara, ingressum in sacrarium non nisi cum sacra mysteria illic celebrarentur, tactum vero vasorum initiatorum non nisi cum Christi sanguinem continebant aut in supplicationibus ferebantur, illis prohibitum; si locus hic rem non decideret in eorum gratiam qui sacrarii curam diaconis impositam volunt. Hinc sacrarium idem esse docent atque apud Græcos διακόνικον et Ἐκευοφυλάκιον; licet huic officio non solum diaconos, verumetiam presbyteros et chorepiscopos Constantinopoli præfectos fuisse reperiamus. Sacrarium autem etiam idem erat, quod in orientali Ecclesia martyrium, sive pro cœmeterio accipias extra basilicas posito, ubi martyrum corpora sepulta essent, sive pro ipsis basilicis quæ non nisi super martyrum reliquiis ædificabantur, sive pro ipso sanctuario atque adeo sancto altari, sub quo cum sanctorum reconderentur sacri cineres, proprie martyrum confessio atque memoria vocitabatur. Vide plura apud Hallerium de Eccl. Hierar., cap. de num. Eccles. Ordin., Morinum de Sacr. Ordin., Exercit. 11, cap. 1, Cardin. Bonam, lib. 1, Rer. Liturgic., cap. 20 et 24, Thaumassinum, parte 1, Discipl. Eccl., lib. 1, cap. 36, et Cl. Cangium verbo *sacrarium*. Porro

dubium non est quin Sanctus noster provinciam hanc potissimum diaconis commissam voluerit, ut locum sanctum majori auctoritate prohiberent ab injuria, maxime vero a profanis illis conviviis, de quibus nos aliquid, lib. de Elia et jejunio jam attigimus, et forte in posterum, ubi se dederit occasio, nonnihil adjiciemus.

ANNOTATIO (66) pag. 275.

Quæ de variis philosophorum opinionibus circa naturalem beatitudinem hic referuntur, ea desumpta sunt a Cicerone, non quidem ex Officiorum, sed ex aliis ejusdem philosophicis libris, puta ex iis qui supersunt *Academ. quæst.* e quinque libris lib. *de Finibus bon. et mal.* ac potissimum e quinto, nec non e libris totidem *Tuscul. quæst.* et maxime etiam ex ultimo : ubi tantam locutionum, doctrinæ, atque in multis ipsius ordinis consensionem cum eis quæ hoc et proximis duobus capitibus traduntur, advertere est; ut non sit dubium quin eo respexerit sanctus Ambrosius.

ANNOTATIO (67) pag. 282.

Mss. nonnulli, *in domorum incendio :* sed cum nullam Jobi domum incendio consumptam in sacris paginis reperiamus, non deerunt forte qui suspectam habeant utramque lectionem. Attamen recte dici potest *domus incendium*, pro clade illius ac ruina.

ANNOTATIO (68) pag. 283.

Ex Ciceronis, lib. v, *de Fin. bon. et mal.* sub finem, ubi hæc habentur : *At enim qua in vita est aliquid mali, ea beata esse non potest. Ne seges quidem igitur spicis uberibus et crebris, si avenam uspiam videris : nec mercatura quæstuosa, si in maximis lucris parum ali-*

quid damni contraxerit. An hoc usquequaque aliter in vita, et non ex maxima parte de tota judicabis? etc. Glarea, de qua Paulo poss mentio est, terra est arenosa, minutisque scrupis et calculis referta : de qua Virg., lib. II, Georg., vers. 212.

Nec jejuna quidem clivosi glarea ruris
Vix humiles apibus casias, roremque ministrat.

ANNOTATIO (69) pag. 301.

In lib. I Offic. Cicer. legitur : *In illo autem genere largiendi, etc.* Multa sunt in Ambrosiano textu quæ non perfunctorie, sed attentius videntur observanda; primo enim hinc cognoscitur antiquis illis episcopis haud mediocri curæ fuisse, ne quis vel manifesto vel clanculum ac secreto indigentium necessario ad sustentandam vitam subsidio destitueretur : deinde constitui solitos quibus ea demandaretur provincia, sive illi e sacerdotum numero eligerentur, quod etsi frequentius erat in Ecclesia orientali, tamen in occidentali quoque nonnunquam usu venisse ex hoc et sequenti capite intelligimus; sive assumerentur ex ordine diaconorum, quod fere obtinuisse per Occidentem non modo quæ sanctus Præsul frequenter hoc in Opere de beato Laurentio; nec non et Prudentius in Hymno de eodem Martyre tradunt, palam faciunt; verum etiam quod Sulp. Severus in Vita sancti Martini ab eo archidiaconum suum ei muneri præfectum fuisse commemorat. Postremum autem illud est quod hinc advertas, dispensatores illos non pro libito, sed ex episcopi, ad quem omnia referre consueverant, nutu et voluntate cuncta gessisse; ita ut nihil in ejus potestate non esset positum. Et hoc sane oppido quadrat cum Apostolorum can. 39, 40 et 41, Synodi Loadic., can. 57, et sequentium Conc. definitionibus prope innumeris.

ANNOTATIO (70) pag. 301.

Hanc Illyrici Thraciæque populationem Baronius auctor est anno reparatæ salutis 387, contigisse. Verum hoc loco non satis cohærentia loquitur Cardinalis eruditissimus. Etenim si hoc eodem anno conflata et venumdata fuerint ab Ambrosio vasa sacra, necessario hinc eruitur non nisi post memoratum annum hosce libros Officiorum editos esse, cum tamen ipsos toto decennio prius in lucem prodiisse ad annum 377 affirmaverit. Cæterum multo probabilius videtur cladem hanc, cujus hoc loco meminit sanctus Ambrosius, atrocem Valentis imperatoris exitum secutam esse; cum ipsius ducibus Trajano et Sebastiano cæsis, omnique adeo exercitu internecione deleto, Gothi aliique barbari vastato Illyrico usque ad Alpes Julianas ac Venetorum regionem omnia igne ferroque populati sunt, ut post Ammianum Marc. Socratem, Sozomenum atque Theodoretum Baronius ipse scripto prodidit. Adi etiam Cl. V. Hermannum in Ambrosii Vita; lib. II, cap. 12.

ANNOTATIO (71) pag. 303.

Quinquennium; credibile est sanctum Antistitem ita posuisse, quod putaverit populum Ægyptium saltem primis duobus annis victitasse privatis fructibus, antequam eum ad regia horrea confugere fames cogeret. Sane huic sensui videtur favere, quod ligitur, καὶ ἐγένετο λιμὸς ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ἐν δὲ πάσῃ τῇ γῇ Αἰγύπτου ἦσαν ἄρτοι. Licet dissimulandum non sit, haberi in mss. nonnullis οὐκ ἦσαν ἄρτοι: cui etiam concinit Syriaca versio. Sed aliarum omnium, ipsiusque textus Hebraïci consensus, nec non orationis ipsa series aliam astruit lectionem.

ANNOTATIO (72) pag. 304.

Non sane properanti oculo transmittenda est laudabilis ea consuetudo, qua prisci illi Christiani pecuniam suam œconomo seu dispensatori Ecclesiæ in manus tradebant, ab eodem postea fidelium pauperum gregibus distribuendam. Insignis hac de re locus est in beati Justini Apologia secunda proxime ante finem, cujus verba non pigebit hic subjicere. *Cæterum qui locupletiores sunt*, inquit, *et volunt, pro arbitrio quisque suo, quod visum est, conferunt; et quod ita colligitur, apud præpositum deponitur : atque ille inde opitulatur pupillis et viduis, et his qui propter morbum aut aliquam aliam causam egent, quique in vinculis sunt, et peregre advenientibus hospitibus : et ut simpliciter dicam, indigentium is omnium curator est.*

ANNOTATIO (73) pag. 316.

Quæ prodigalitatis exempla subjecit sanctus Ambrosius, eadem jam alibi sæpius exagitaverat; enimvero conviviorum luxum atque effusionem cum alibi non semel, tum plurimis locis, lib. *de Elia et Jejunio*, suis coloribus descripta reperies : de circi autem ac theatri spectaculis præcipue habes in Psal. 118, serm. v. Quod autem in gladiatorum munera non ita crebro invehitur, hinc forte merito collexeris, Mediolani parum usitatum fuisse crudele illud oblectationis genus, quod nunquam non summo cum stomacho detestati sunt antiqui Patres. De hujusmodi certaminibus præter veteres auctores e recentioribus accuratissime disputavit J. Lipsius, lib. duob. Saturnalium : Rosinus in Antiq., Rom. nonnulla, Laurentius in Polymathia multa congessit. Ultimum tandem prodigi sumptus exemplum ponit vena-

tiones, circenses videlicet in quibus feras insolitas per totam Africam aliasque dissitissimas regiones maximis impensis conquisitas populo exhibebant : de qua venandi ratione multa sunt apud Martialem epigrammata : nonnulla quoque habet Suetonius, atque alii : sed adeundus præ cæteris Tertull., *de Spectaculis*, et Cassiod, lib. v, Var.

ANNOTATIO (74) pag. 321.

Clericos episcopo suo perinde ac Deo ipsi morem gerere oportere beatus Ignatius multis Epistolarum locis præcipit, maxime vero, epist. ad Ephes., epist. ad Magnes., et epist. ad Trallian. Cyprianus vero, epist. 55 et 65, docet non aliunde exoriri solere hæreses atque schismata, nisi ex eo quod præsulibus suis obedire cleri detrectent ac refugiant. Cujus quidem rei exemplum luctuosum in Arrio proponit Theodoretus Hist. Eccl., lib. I, cap. 2, et in aliis alii.

ANNOTATIO (75) ibid.

His verbis non obscure innuere videtur Ambrosius, episcopis licitum fuisse causarum ac litium sæcularium recusare arbitrium : cum tamen alii hoc munus ab Apostolo, I Cor, cap. 6, vers. I, et seq., ipsis impositum fuisse contendant. Verumtamen observat Augustinus, lib. de Opere Monach., cap. 15, a Paulo ipso impetrari non potuisse, ut hujusmodi munia exerceret. Quinimo ipsemet Christus Dominus delatam ad se de patrimonio quod fratrum duorum alter cum altero dividere nolebat, quærelam non admisit. Quid igitur mirum, si sanctissimos quosque antistites hanc litium decidendarum necessitatem, sibi populorum improbitate obtrusam, tam frequenter, tamque graviter questos reperiamus.

ANNOTATIO (76) pag. 327.

Discimus ex hoc toto capite jam inde a primis sæculis in Ecclesia fuisse vasa pretiosa, quorum alia ad usum sacramentorum initiata et consecrata essent; alia minime, sed tantum ad decus et ornamentum : utraque vero tam multa extitisse, ut redimendæ innumerorum captivorum multitudini sufficerent. Hinc præterea intelligimus auream illam Ecclesiæ supellectilem Ambrosio nullo modo fuisse improbatam, cum non nisi certis ac definitis casibus, et deficientibus aliis subsidiis eam jure distrahi posse concedat. Itaque sicubi nonnulli sancti Patres, ut Hieronymus, epist. 2, ad Nepotianum, Chrysostomus, hom. 52, in Matth. et 60, ad populum Antioch. Isidorus Pelusiota, lib. II, epist. 88, et Bernardus, cap. 11. Apologiæ, videntur aureorum argenteorumve ornamentorum in Ecclesiis usum condemnare; ita mens eorum interpretanda est, ut non usum legitimum, sed abusum proscriptum velint, videlicet aut luxum et fastum plane profanum, aut præposteram eorum religionem qui multos pauperes perire, quam aureum aliquod vasculum e sacrario decedere levius ferrent. Hoc autem animo fuisse agnoscimus Arrianos illos, qui Sancto nostro invidiam hujus nunquam satis laudati facinoris occasione conflare moliebantur.

ANNOTATIO (77) pag. 354.

Quis fuerit pius ille senex, cujus consilio Roma exacti non sint peregrini, ægre intelligas. Id tamen certum videri potest, fuisse videlicet eum christianæ religioni addictum, cum ab Ambrosio sanctissimus senex appelletur : ac præterea non annonæ præfectum, sed urbis extitisse;

illum enim sub hujus auctoritate fuisse, ac utrumque annonæ civilis curam gessisse auctor est J. C. Bulengerus, lib. vi, de Imperio, Rom., cap 2, nec alio spectare dixerimus Ambrosiana verba, *præfecturæ urbanæ curam cæteris majorem sustinens :* quibus verbis cum aliæ minores, tum potissimum annonæ præfectura includitur, sicut etiam frumenti dividendi, de qua idem Bulengerus ibidem, lib. v, cap. 13. Quod autem Baronius hoc factum Graccho ascribendum autumat, quanquam nullo nititur alicujus auctoritatis momento, saltem nihil involvit contrarietatis. Cum enim is secundam illam frumenti penuriam de qua continuo post agitur, collocet, anno 383, quid prohibeat quominus prior accidere potuerit, an. 376, aut 377, quibus Gracchum præfecturam gessisse tradit Gothofridus, lib. iii, de Quæstionibus, ubi etiam duos locos, alterum Hieronymi, Prudentii alterum, de eadem præfectura explicat. Sed in hoc cum Gothofrido Hermannus Vitæ Ambr., lib. i, cap. 6, non concinit,si cut nec cum Baronio de fame anni 383, primam quippe contigisse hoc anno ibidem, lib. iii, cap. 8, vero putat simillimum.

ANNOTATIO (78) pag. 356.

Corporati dicuntur in variarum artium societates et collegia cooptati, ut puta sculptorum, pictorum, etc. De his loquitur Symmach., lib. x, epist. 27 et 58. Vid. Gothofrid., in lib. 2, *de Privilegiis corporatorum*. Cod. Theod. Scalig., et alios.

ANNOTATIO (79) pag. 364.

Cic., lib. iii Offic. sic habet : *Itaque si vir bonus habeat hanc vim, ut si digitis concrepuerit... At si daret hanc vim M. Crasso.... in foro, mihi crede, saltaret.* Ponitur

autem digitorum percussio seu crepitus pro re vilissima; unde proverbium *digitorum crepitu non emam.*

ANNOTATIO (80) pag. 380.

Adverte pulcherrime hinc confirmari, quod observatione in lib. 1, de Abraham, cap. 4, num. 25, diximus, nimirum legitimam uxorem haud raro concubinæ nomine vocitari.

ANNOTATIO (81) pag. 393.

Cum nihil antiquius haberet Vir sanctus, quam ut populum sibi creditum salutari doctrina informaret, operæpretium episcopatus sui initio facturum se duxit, si demonstrata virginitatis sanctitudine ad eam profitendam christianas puellas pro sua virili accenderet. Habuit igitur de hoc argumento sermones tanta cum eloquentia et vehementia, ut maria ipsa pervaderent. Horum excita rumore beata ipsius soror Marcellina, eidem per litteras tam lætum prosperumque successum gratulata est: quem etiam ut quæ viva voce pronuntiabat, quando sibi coram audire minime liceret, saltem transmitteret scripto mandata, obsecravit. Quare ut tam justæ petitioni obsequeretur, conciones suas in tres illos libros, quos etiam nunc habemus, digerere animum induxit.

ANNOTATIO (82) pag. 397.

Trophæum Domini signare, id est, crucis figuram sublatis in altum brachiis exprimere, quod primis Christianis familiare fuit inter orandum.

ANNOTATIO (83) pag. 415.

Cave putes vocem *religio* a *castitate* deduci ab Ambrosio. Quid enim inter has voces cognationis? At vero *nomen*

accepit, interpretare *titulum accepit*, ut nempe religio virgo dicatur, quemadmodum continuo post ipse significat.

ANNOTATIO (84) pag. 418.

Id est, masculino, quia fœminas sine virorum contubernio degere tunc rarum erat.

ANNOTATIO (85) pag. 420.

Dicebatur *maforte* seu *mavorte*, ut Cassianus, lib. I, cap. 7, velum quoddam quo virginis in consecratione sua caput operiebatur, non secus ac flammeum sive flammeus quo puellæ, dum matrimonio copulabantur, faciem obnubebant, unde nubere nuptiæque deducuntur. Attamen nonnunquam etiam flammeus de velo dicitur virgineo, ut hoc ipso loco, quod infra videre erit pluribus locis.

ANNOTATIO (86) pag. 429.

Multi in ea fuere opinione virginem, de qua hic agitur, eamdem esse ac Theodoram illam Alexandrinam, quam a simili supplicio Didymi christiani militis ope liberatam fuisse Martyrologium antehac Bedæ Venerabilis nomine pervulgatum refert. Hoc in errorem non tantum Molanum, Surium, aliosque complures induxerat, sed etiam ipsummet Baronium, qui proinde quod apud Ambrosium eventus ille *Antiochiæ* contigisse legitur, scriptorum imperitiæ tribuendum in Notis ad Martyr. IV, Kal. Maii scribit. Verum idem Cardinalis sententiam suam in Annal., ad an. 309, revocavit, hoc potissimum argumento ductus, quod in citatis Martyrologiis passus cum Theodora Didymus non legatur. Alia duo proponunt Bollandi continuatores, nempe quod hæc virgo scribatur *nuper* in vivis fuisse, quodque ejus cum liberatore suo dialogus in quibusdam Theodoræ Actis non legatur. Sed responderi

posset ad primum, eam comparatione quidem Theclæ quæ temporibus degebat apostolicis, *nuper* vixisse : ad secundum vero, colloquium illud non nisi brevitatis causa fuisse prætermissum. At quod illi putant esse aliquid in Ambrosii narratione quod ipse ex Actis proconsularibus, ut vocant, transtulerit, multo nobis verisimilius fuerit, illud ipsum ex Ambrosio in Acta illa translatum esse. Quænam igitur censenda est virgo illa Ambrosiana? Illud vero definire neque expeditum credimus, neque adeo necessarium.

ANNOTATIO (87) pag. 433.

Vadimonium proprie est promissio sistendi se ad constitutum diem coram judicibus : at dicitur hoc loco vadimonium quod se quasi vadem miles pro virgine constituerit.

ANNOTATIO (88) pag. 460.

Mss. aliquot, *sed religione superius.* Male ; id enim hoc loco præcipit Ambrosius, quod jam docuerat lib. VII. in Lucam, num. 146. religionem præstare pietatis officiis. Quod quidem etsi de religione quæ immediate in Deum, non autem quæ per creaturam aliquam in eumdem refertur, intelligendum sit; credibile tamen est viduam illam tam manifesta divinæ voluntatis indicia in sancto Propheta animadvertisse, ut de veritate verborum ejus dubitare nequaquam posset. Neque vero quisquam dixerit eamdem, Chrysostomo teste, idolorum cultui fuisse addictam, ipsemet enim ita subjungit : *Sed religiosam mulierem, quæ præveniente Deo, quam modicam in capsa farinam, tam magnam in corde habebat fidem.*

ANNOTATIO (89) pag. 467.

Adorea erat præmium militare quod ex farris genere constabat quo Romani ann. ab urbe condita 300. victita-

runt. Unde adorea per tropum pro laude atque honore sumitur ac potissimum militari.

ANNOTATIO (90) pag. 489.

Injusto, id est, nimio et viribus majore, vel, qui plus æquo gravis est. Quæ locutio petita est e Virgiliano illo Georg. III, 346 et 347.

Non secus ac patriis acer Romanus in armis
Injusto sub fasce viam cum carpit, etc.

Fascem vero sexaginta librarum fuisse Vegetius memorat. Quarum autem esset rerum, patet ex Cicer. Tuscul. lib. II. n. 37. *Qui labor, quantus agminis? ferre plus dimidiati mensis cibaria, ferre si quid ad usum velint, ferre vallum. Nam scutum, gladium, in onere nostri milites non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus.*

ANNOTATIO (91) pag. 493.

Ambrosiana ratiocinatio ea est: Apostolus satis demonstrat voluntariam genitalium amputationem magnum esse malum, quando eam pœnæ loco imprecatus est illis, qui circumcisionis necessitatem fidelibus imponere moliebantur. De virilium enim detruncatione apostolicam illam imprecationem vulgo interpretantur veteres, ut Hieronymus, Chrysostomus, atque alii. Qui vero cum recentioribus eumdem locum de separatione ab Ecclesia maluerint intelligere, ipsos Ambrosio oportet attribuere hujusmodi sensum: Si eos qui tantum pelliculam circumcidere imperabant, Apostolus optat ab Ecclesia separari; quanto magis eos qui hominem penitus evirare attentarent.

ANNOTATIO (92) pag. 508.

Adverte Ambrosium aut labi memoria, quando contra

expressum Marci cap. XVI. vers 9. testimonium Christum Magdalenæ secundo tantum loco apparuisse affirmat: aut piæ illorum opinioni subscribendum esse, qui, ut Estius ait, Dei genitricem hic in Maria volunt significatam. Quid vero si duas Magdalenas extitisse hoc loco innuat sanctus Doctor? Confer hæc cum ultimo cap. in Luc. et nodum solve.

ANNOTATIO (93) pag. 511.

Prævaricator ille dicitur, qui eum quem vituperare atque accusare creditur, tacite fraudulenterque laudat ac defendit: quo sensu dictionem hanc Tullius in Philip. 2. non ita longe ab initio adhibuit; unde hunc locum Ambrosius noster videtur imitatus.

ANNOTATIO (94) pag. 544.

Est *saburra*, cujus continuo post mentio fit, arena in fundo navium posita, ne illæ aut nimium fluctuent, aut alteram in partem inclinentur. Quod vero subjungitur de apibus, id non obscure petitum fuit ex illo Virgilii lib. IV. Georg. vers. 194, 195 et 196.

..... *et sæpe lapillos*,
Ut cymbæ instabiles fluctu jactante saburram,
Tollunt: his sese per inania nubila librant.

ANNOTATIO (95) pag. 549.

Militia non solum de castrensi intelligitur, sed etiam de forensi professione. Symmachus lib. VII. epist. 124. *Fungetur militia in scriniis litterarum*, etc. Imovero etiam ad significandum quodlibet munus eam dictionem solemus adhibere, cujus exempla passim occurrunt.

ANNOTATIO (96) pag. 566.

Obiter advertas licet, ei doctrinæ qua toto hoc capite

peccatum Evæ Adamico levior ab Ambrosio defenditur, quodam modo contrariam a beato Thoma doceri II. 2. quæst. 163. art. 4. Etenim quamvis Adami culpam ex conditione personæ graviorem quam Evæ habendam fateatur, per se tamen et ex sua natura leviorem fuisse asseverat. Ipsum consule, non secus ac Nicolaï notas in eumdem locum.

ANNOTATIO (97) pag. 569.

Non admodum felix vocabuli *Maria* interpetatio; sed cum moris esset, ut sæpe vidimus, Ambrosio nostro sermonis hebraïci peritos in re simili consulere, illi a sciolo aliquo quem falso doctum existimaret, impositum esse credendum est. Quæ vero ejusdem dictionis etymologia proxime sequitur, potior est.

ANNOTATIO (98) pag. 569.

Extra controversiam est Episcopum tacito nomine hic indicatum Bonosum esse, cujus judicium ad vicinos præsules remiserat Synodus Capuana. Verumque sedes episcopalis ipsius fuerit, obscurius est. Non est autem prætermittendum Augustino cognitam non videri eam hæresim, quando nullam illius in Catalogo suo facit mentionem; quinimo de Joviniani, cujus Bonosus fuit sectator, hæresi agens, negat ullum episcopum qui eadem sese infici passus esset, usquam inventum.

ANNOTATIO (99) pag. 572.

Planum fit ex hoc loco non in consummatione, sed in mutuo consensu conjugii naturam constitui ab Ambrosio. Qua quidem in re cum eo consentiunt Hieronymus, Augustinus, et cæteri Patres: quos in hoc postea Gratianus

in Decreto, Pet. Lombardus in lib. IV. Senten. dist. 27. et alii canonistæ, theologique secuti sunt.

ANNOTATIO (100) pag. 573.

Hanc opinionem Hieronymus in caput I. Epist. ad Gal. refert ac refellit: cui quidem hac in re communiter subscribit schola theologorum.

ANNOTATIO (101) pag. 577.

Locus hic difficultatem alterius e libro II. *Expos. in Lucam*, quo maternam vulvam aperuisse Christus dicitur, penitus solvit. Ostendit enim illic Ambrosium eo modo non ob aliud locutum, quam ut Moysis elocutioni suam accommodaret: nihil autem ea significatum voluisse, nisi solum Christi exitum, sed virginitatis septis ac signis, qualia fuerant ante partum, in ipso partu et postea usque perseverantibus.

ANNOTATIO (102) pag. 591.

Cave putes hic negari ab Ambrosio purissimam virginem vere Dei genitricem habendam esse. Sed locum interpretare comparate ad eos hæreticos quos, ut vidimus, confutandos suscepit. Etenim ut Mariæ virginitatem semper mansisse intaminatam, et Divinitatem Christo abjudicandam non esse probet, satis est si doceat eamdem Deiparam sine ullo genitali congressu sancti Spiritus opera concepisse. Alioqui enim quomodo Maria negari posset tantumdem Christi generationi, quantum cæteræ matres liberorum suorum, contulisse, quæ illum, ut Ambrosianis verbis utamur, *formavit, generavit, concepit, ac peperit.* Verum de his iterum consule lib. III. de Fide cap. 7.

CONCORDANTIA

BIBLIOTHECÆ LATINÆ CUM GALLICA.

BIBLIOTHECA LATINA.	BIBLIOTHECA GALLICA.
De Mysteriis, lib. I, p. 3.	Ejusdem fragmenta et analysis, tom. IX, p. 261-267.
De Sacramentis, lib. VI, p. 27.	Ejusdem fragmenta et analysis, tom. IX, p. 268-280.
De Pœnitentia, lib. II, p. 85.	Ejusdem fragmenta et analysis, tom. IX, p. 281-295.
De Officiis ministrorum, lib. III, p. 169.	Ejusdem fragmenta et analysis, tom. IX, p. 186-206.
De Virginibus, lib. III, p. 393.	Ejusdem fragmenta et analysis, tom. IX, p. 215-238.
De Viduis, lib. I, p. 457.	Ejusdem fragmenta et analysis, tom. IX, p. 238-242.
De Virginitate, lib. I, p. 501.	Ejusdem fragmenta et analysis, tom. IX, p. 242-251.
De Institutione Virginis, p. 557.	Ejusdem fragmenta et analysis, tom. IX, p. 251-257.
De Exhortatione Virginitatis, p. 599.	Ejusdem fragmenta, tom. II, p. 285-287.
De lapsu Virginis, p. 643.	Ejusdem fragmenta, tom. IX, p. 257-261.

INDEX

TOMI SEXAGESIMI.

DE MYSTERIIS.

DE SACRAMENTIS.

DE PŒNITENTIA.

DE OFFICIIS MINISTRORUM.

DE VIRGINIBUS AD MARCELLINAM SOROREM SUAM.

DE VIDUIS.

DE VIRGINITATE.

DE INSTITUTIONE VIRGINIS ET S. MARIÆ VIRGINITATE PERPETUA AD EUSEBIUM.

EXHORTATIO VIRGINITATIS.

DE LAPSU VIRGINIS CONSECRATÆ.

EXPLICIT INDEX.